274.38
Ar25
v.30

Tom 30

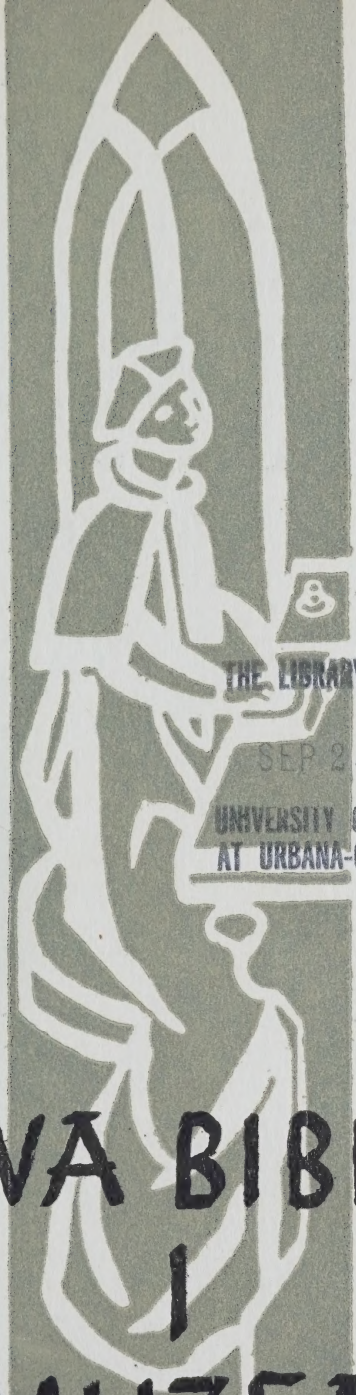

THE LIBRARY OF THE
SEP 24 1975
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ARCHIWA BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

ARCHIVA ◆ BIBLIOTHECAE ET MUSEA ECCLESIASTICA

QUI SUNT COMMENTARII INSTITUTI
ARCHIVORUM, BIBLIOTHECARUM MUSEORUMQUE ECCLESIASTICORUM
CATHOLICAE UNIVERSITATIS LUBLINIENSIS

BIS IN ANNO PRODEUNTES

Volumen XXX

ARCHIWA • BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

ORGAN OŚRODKA
ARCHIWÓW, BIBLIOTEK I MUZEÓW KOŚCIELNYCH
PRZY KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM

PÓŁROCZNIK

Tom 30

LUBLIN 1975

Redaktor — ks. Stanisław Librowski

*

Członkowie Redakcji:
ks. Bolesław Kumor, ks. Józef Rybczyk, ks. Władysław Smoleń

*

Administrator i korektor — s. Maria L. Jędrzejczak NM

*

Adresy Redakcji: 20-039 Lublin, ul. Nowotki 7
87-800 Włocławek, ul. Buczka 9
Adres Administracji: 20-023 Lublin, ul. Chopina 27
Konto PKO: Lublin 2-9-6522

Lubelskie Zakłady Graficzne im. PKWN w Lublinie, ul. Unicka 4.
Zam. 2416. 17.X.74. 1000. K-6.

SPIS RZECZY

Index rerum

INWENTARZE, KATALOGI I REPERTORIA ZBIORÓW

Inventaria, catalogi repertoriaque collectionum

Ks. Stanisław Librowski: Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. Część 1: Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku. Zeszyt 3: Sygnatury 67—89 — Akta z lat 1775—1792 5

Repertorium actorum visitationum canonicarum in antiqua Archidioecesi Gnesniensi peractarum. Pars 1: Acta in Archivo Dioecesano Wladislaviensi asservata. Fasciculus 3: Signaturae 67—89 — Acta de annis 1775—1792.

Henryk Damian Wojtyska CP: Katalog rękopisów Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie (III) 133

Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Sacri Seminarii Lubliniensis (III).

Bp Wincenty Urban: Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu oraz katalog jego zbiorów (IV) 195

Museum Archidioecesanum Wratislaviense, necnon eiusdem musei collectionum catalogus (IV).

DZIEJE I ORGANIZACJA ZBIORÓW

Collectionum historia et organisatio

Ks. Ludwik Grzebień SJ: Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku (I) 223

Organisatio bibliothecarum Societatis Jesu in Polonia a XVI usque ad XVIII saec. (I).

ŹRÓDŁOZNAWSTWO

Notitia fontium historicorum

Stanisław Płaza: Typy źródeł kościelnych ważne w badaniach nad dziejami wsi w Polsce do połowy XIX w. 279

Fontium ecclesiasticorum ad res gestas villarum in Polonia illustrandas ad dimidium XX saec. praestantiora genera.

INFORMACJE I RECENZJE

Notitiae communicandae et librorum existimationes

Wykaz instytucji krajowych posiadających (w całości lub w części) czaso-

pismo Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. Zestawił ks. Stanisław Librowski 297
Index institutionum Polonicalium commentarios Archiva, Bibliothecae et Musea Ecclesiastica (in toto vel magna ex parte) apud se habentium. Composuit...

BIOGRAFIE I BIBLIOGRAFIA

Vitae scriptaque opera

Bibliografia adnotowana ks. prof. dra hab. Stanisława Librowskiego . . 321
Stanislai Librowski sac. prof. dris bibliographia operum annotata.

PUBLIKACJA ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH

Fontium historicorum publicatio

Dziesięć dokumentów związanych z utworzeniem diecezji tarnowskiej. Wydał ks. Bolesław Kumor 349
Decem documenta ad fundationem et erectionem Dioecesis Tarnoviensis concernentia. Edidit...

DOKUMENTACJA NAUKOZNAWCZA

Scientifica documentatio auxiliaris

Ks. Stanisław Witek: Słownik terminologiczny nauk moralnych (I) 367
Scientiarum moralium lexicon terminologicum (I).

KS. STANISŁAW LIBROWSKI

REPERTORIUM
AKT WIZYTACJI KANONICZNYCH DAWNEJ ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ

CZĘŚĆ 1

AKTA PRZECHOWYWANE
W ARCHIWUM DIECEZJALNYM WE WŁOCŁAWKU

ZESZYT 3

SYGNATURY 67—89: AKTA Z LAT 1775—1792

LUBLIN 1975

Digitized by the Internet Archive
in 2025 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/archiwabibliotek3019unse

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie . . . . . [337]

I. Informacje ogólne . . . . . [337]

II. Ujmowanie repertorium pontyfikatami . . . . . [338]

III. Źródła do formalnej strony odbywania wizytacji w zeszycie 3 [338]

IV. Nieco uwag o dokumentacji wizytacyjnej 3 odcinka dzieła i jej zachowanych przekazach . . . . . [341]

V. Akta wizytacyjne w archiwach i w niniejszym repertorium [343]

VI. Omówienie ważniejszej i bardziej charakterystycznej zawartości akt . . . . . [345]

VII. Schemat najważniejszych elementów formalnych i treściowych 3 odcinka dzieła . . . . . [348]

VIII. Konkordancja sygnatur. Skróty . . . . . [352]

1. Konkordancja sygnatur ksiąg wchodzących w skład 3 zeszytu repertorium . . . . . [352]

2. Skróty stosowane na niniejszym etapie opracowania . . [353]

Opis i zawartość akt . . . . . [357]

Pontyfikat Gabriela J. Podoskiego 1767—1777 . . . [357]

Seria specjalnych wizytacji dziekańskich . . . [357]

67. Akta wizytacji dekanatu konińskiego z roku 1775 . . . . [358]

68. Akta wizytacji dekanatu radomszczańskiego z roku 1775 . . [360]

Pontyfikat Antoniego K. Ostrowskiego 1777—1784 . . [363]

Seria ekstraordynaryjnych wizytacji dziekańskich . . [363]

69. Akta wizytacji dekanatu kaliskiego z roku 1778 . . . . [363]

70. Akta wizytacji dekanatu konińskiego z roku 1778 . . . . [367]

71. Akta wizytacji dekanatu wieruszowskiego z roku 1778 . . [370]

Seria wizytacji generalnych . . . . [372]

72. Akta wizytacji dekanatów szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego z roku 1779 . . . . . [373]

73. Akta wizytacji dekanatów radomszczańskiego, brzeźnickiego i lutomierskiego z roku 1779 . . . . . [381]

74. Sprawozdania z wizytacji 3 parafii w dekanacie radomszczańskim, 4 w brzeźnickim i 13 w terytorium wieluńskim z lat 1779—1780 . . . . . [387]

75. Dekrety reformacyjne do sprawozdań wiz. parafii wymienionych w poz. 74 oraz dla kolegiaty wieluńskiej z lat 1779—1780 [391]

76. Akta wizytacji pozostałych parafii terytorium wieluńskiego, nie uwzględnionych w poz. 74—75, z roku 1780 . . . . [394]

77. Akta wizytacji kolegiat w Uniejowie, Sieradzu, Łasku i Kurzelowie oraz parafii w Piotrkowie z roku 1780 . . . . [398]
78. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego (i kolegiaty kaliskiej) z lat 1781—1783 . . . . . [404]
79. Część akt wizytacji archidiakonatu kaliskiego, mian. dekanatów stawiszyńskiego i stawskiego, z lat 1782—1783 . . . [417]
Pontyfikat Michała J. P o n i a t o w s k i e g o 1785—1794 . . [421]
Seria nadzwyczajnych wizytacji d z i e k a ń s k i c h . . [421]
80. Akta wizytacji dekanatu lutomierskiego z roku 1786 . . . [422]
81. Akta wizytacji dekanatu szadkowskiego z roku 1788 . . . [424]
82. Akta wizytacji dekanatu tuszyńskiego z lat 1786—1787 . . [429]
83. Akta wizytacji dekanatu warckiego z roku 1787 . . . . [433]
Seria wizytacji g e n e r a l n y c h . . . . . [436]
84. Odpowiedzi na pytania przed wizytacją generalną, opracowane przez prepozyta parafii św. Mikołaja w Kaliszu w roku 1792 [438]
85. Akta wizytacji dekanatu konińskiego z lat 1790—1791 . . [440]
86. Akta wizytacji dekanatu krotoszyńskiego z roku 1790 . . . [445]
87. Odpisy akt wizytacyjnych dekanatu sompoleńskiego z lat 1791—1792 . . . . . [449]
88. Akta wizytacji dekanatu uniejowskiego z lat 1790—1791 . . [453]
89. Akta wizytacji dekanatu warckiego (wraz z kolegiatą sieradzką) z roku 1791 . . . . . [455]

WPROWADZENIE

I. INFORMACJE OGÓLNE

Wprowadzenie niniejsze jest dalszym ciągiem ogólnego wstępu do repertorium. Jako napisane z okazji opracowywania ksiąg wizytacyjnych od 67 do 89 odnosi się ono przede wszystkim do 3 zeszytu dzieła. Jednak w wielu wypadkach uzupełnia również wstępy ogólne dwóch poprzednich odcinków pracy.

Już na samym początku komunikuję czytelnikowi, że 3 zeszyt repertorium jest pod kilku aspektami szerzej opracowany aniżeli dwa poprzednie, zwłaszcza pierwszy. Odnosi się to głównie do drugich części składowych poszczególnych pozycji (B: zawartość księgi). Pierwszą przyczyną tego stanu rzeczy jest fakt, że wizytacje generalne czasu pontyfikatu a-bpa Ostrowskiego (1777—1784), a szczególnie Poniatowskiego (1785—1794) są bardzo bogate w treść, przynoszące ze sobą wiele danych związanych z duszpasterstwem, bibliotekami i archiwami kościelnymi, które wypadało uwzględniać. Po wtóre — skoro od 2 zeszytu dzieła podaję informacje np. o licznych kaplicach prywatnych i pustelniach, najczęściej dworskich, postanowiłem również od tego odcinka repertorium meldować w nim — na ile materiały dopiszą — także o świątyniach akatolickich i bożnicach żydowskich.

Każdy odcinek wstępu ogólnego jest właściwie rozprawą, wprowadzającą odbiorcę repertorium w stan rzeczy zawartych w kilkunastu czy nawet kilkudziesięciu księgach wizytacyjnych. Właśnie ze względu na ów ogólny charakter wprowadzenia nie chciałbym w nim operować kartami czy stronami rękopisów, ale samymi pozycjami czyli sygnaturami akt. Wystarczą one w zupełności za dokumentację podawanego tekstu. Odpowiednie zaś strony czy karty akt znajdzie czytelnik niżej, we właściwym repertorium — zawsze w drugich częściach pozycji (B: zawartość księgi) i prawie zawsze w szóstych punktach (6: uwagi) pierwszych części sygnatur (A: opis księgi), jako że owe uwagi stanowią wstępy szczegółowe do kolejnych ksiąg w mym opracowaniu. Zresztą cytowanie kart i stron na tym miejscu byłoby nawet dublowaniem informacji, a przede wszystkim wielką stratą drogiego czasu, tym bardziej że już

we wprowadzeniu do 2 zeszytu opracowania w większej mierze tak postąpiłem.

II. UJMOWANIE REPERTORIUM PONTYFIKATAMI

Sam zbiór włocławski akt wizytacji gnieźnieńskich w zupełności wystarczy, ażeby akcję wizytacyjną i jej dokumentację przedstawić latami rządów poszczególnych arcybiskupów. W podobny sposób postąpiłem już w zeszycie 2 repertorium — przy prym. W.A. Łubieńskim (1759—1767), gdzie jednak zepsuła mi nieco porządek w tym względzie odnaleziona przypadkowo później syg. 21, przynależna jeszcze do pontyfikatu a-bpa A.I. Komorowskiego (1749—1759). Właśnie potraktowanie kolejnych ksiąg pontyfikatami uczyni mój informator bardziej przejrzystym.

W niniejszym odcinku opracowania spotykamy się z wizytacjami trzech kolejnych arcybiskupów: G.J. Podoskiego (1767—1777) — chociaż akcją tą zajmował się wtedy bp I.A. Kozierowski, A.K. Ostrowskiego (1777—1784) i M.J. Poniatowskiego (1785—1794) — kiedy obowiązki te spoczywały na barkach administratora gen. archidiecezji S.W. Łubieńskiego.

Z czasu pontyfikatu Podoskiego Archiwum Włocławskie posiada akta 2 specjalnych wizytacji dziekańskich, z okresu a-bpa Ostrowskiego — dokumentację 3 podobnych lustracji dziekańskich i 6 generalnych w 8 tomach, wreszcie z czasu rządów Poniatowskiego — akta 4 nadzwyczajnych wizytacji dziekańskich i 5 lustracji generalnych; do tych ostatnich dochodzi częściowy materiał przygotowany dla wizytatora jednego dekanatu (poz. 84).

Poszczególne akta lustracji dziekańskich, które zasadniczo odbywały się w bliskich od siebie odstępach czasowych i dotyczyły pojedynczych dekanatów, oraz generalnych Poniatowskiego — z podobnych względów, szereguję w swym przewodniku a l f a b e t y c z n i e, nazwami tychże dekanatów. Natomiast wizytacje generalne a-bpa Ostrowskiego, które niekiedy dzieli od siebie różnica kilku lat, ujmuję tutaj c h r o n o l o g i c z n i e.

Wizytacjami generalnymi są w 3 zeszycie repertorium poz. 72—79 i 84—89, a dziekańskimi ekstraordynaryjnymi syg. 67—71 i 80—83.

III. ŹRÓDŁA DO FORMALNEJ STRONY ODBYWANIA WIZYTACJI W ZESZYCIE 3

Sposób przeprowadzania wizytacji kan. daje się najlepiej śledzić na podstawie ściśle prawnych i zwyczajowych dokumentów w tym celu powstałych. Dokumenty te ocalały w mniejszym jeszcze stopniu aniżeli

same sprawozdania wiz. i następujące po nich dekrety ref. Głównym powodem tego było niewpisywanie ich do akt nawet w czasach, w których jeszcze nie oddawano drukiem najważniejszych spośród nich, jak zapowiedzi wizytowania i instrukcje wiz.

Wspomniane dokumenty zestawiam tutaj genetycznie, wyliczając na pierwszym miejscu te, od których się akcja wizytacyjna zaczynała, a na ostatnim — na których się kończyła. Siłą rzeczy najprzód będzie mowa o źródłach wizytacyjnych urzędowych, a potem zwyczajowych.

Pierwszym chronologicznie dokumentem w przebiegu akcji wizytacyjnej bywała zwykle z a p o w i e d ź (obwieszczenie) w i z y t a c j i kan. przez ordynariusza, względnie jej p o l e c e n i e, nakazane w wypadkach, kiedy przeprowadzali ją jego zastępcy. Otóż takie polecenie (processus) odbycia specjalnych wizytacji przez dziekanów, nakazane przez a-bpa Ostrowskiego 30 września 1777 r., wpisano do księgi o syg. 69. Było ono drukowane, ale egzemplarza w tej postaci nie znam. Z poz. 81 i 83 dowiaduję się, że również a-bp Poniatowski wydał 2 sierpnia 1785 r. wszystkim dziekanom podobne polecenie, prawdop. drukowane, którego także nie znam.

Następną czynnością prawną ze strony arcybiskupów repertoriowanego okresu akt (1767—1794) było w y z n a c z e n i e w i z y t a t o r a czy wizytatorów generalnych lub dekanalnych. Prymas był zawsze zasadniczym wizytatorem generalnym. Spośród trzech omawianych arcybiskupów Podoski nigdy osobiście nie wizytował. Przy specjalnych lustracjach dziekańskich arcybiskup lub administrator gen. archidiecezji (bp Kozierowski) wyznaczał wizytatorów-dziekanów gremialnie, ale generalnych pojedynczo. Wprawdzie adm. gen. Łubieński (w obwieszczeniu wizytacji z 18 lutego 1790 r.) również wizytatorów generalnych deleguje ogólnie, atoli później na osobnych formularzach upoważnia do lustrowania parafii każdego z osobna. Omawiane w 3 zeszycie dzieła akta przechowały or. dok. delegacji wizytatora gen. (bpa J.M. Dembowskiego), wyst. 11 września 1779 r. przez a-bpa Ostrowskiego (poz. 77) i kopię, wyd. przez tegoż prymasa 30 października 1781 dla kan. J. Gembarta (syg. 78).— Skoro jest tu mowa o wizytatorach można zaznaczyć, iż lustracja gen. o syg. 76 była przeprowadzona przez dwóch równorzędnych wizytatorów (J. Gałęskiego i J. Chrzanowskiego). Także lustrację przedstawioną w poz. 78 przeprowadzało dwóch wizytatorów, z których jeden (J. Gembarth) odwiedził kan. ogół kościołów, a drugi (J. Rokosowski) tylko niektóre parafie.— Dodam tu jeszcze, że podczas nadzwyczajnej lustracji dziekańskiej, opisanej w księdze o syg. 80, dziekan (W. Kępiński) wizytował także własną parafię Lutomiersk.

Po nominacjach wizytatorów, albo równocześnie z nimi, czy nawet niekiedy nieco pierwej, arcybiskupi lub ich administratorzy gen. (S.W.

Łubieński) ogłaszali instrukcje wizytacyjne — istotny dokument w procesie odbywania lustracji, zwłaszcza generalnych. Repertoriowana w nin. zeszycie dokumentacja dostarcza nam w jednym wypadku takich punktów, wciągniętych do poz. 69. Jest to mianowicie instrukcja wyd. przez a-bpa Ostrowskiego 30 września 1777 r. do przeprowadzenia nadzw. wizytacji dziekańskich, drukowana (lecz nie znana mi w tej postaci).— Punkty wizytacyjne, którymi posługiwano się w czasie odbywania podobnych lustracji dziekańskich w czasie rządów prym. Podoskiego, można odtworzyć z ich nagłówków, uwidocznionych w sprawozdaniach syg. 68.

Wizytatorzy delegowani (generalni i dziekani przeprowadzający wizytacje specjalne swoich dekanatów), mający już upoważnienie do lustrowania oraz instrukcję wiz., powiadamiali urzędowo (najczęściej „via cursoria") duchowieństwo terytoriów, które mieli odwiedzić kan., o nadchodzącej lustracji. Czynili to za pomocą okólników, które także w obecnym okresie dziejów wizytacji zwały się „litterae innotescentiales" lub tylko „innotescentiales".— Opisane w 3 odcinku dzieła akta dostarczają kopii trzech takich okólników, rozesłanych przed wizytacjami gen. Są to 2 powiadomienia of. J. Gembarta, zawarte w poz. 73 (z 31 października 1781 r. do kleru kolegiaty i m. Kalisza oraz z 19 listopada tr. do duchowieństwa dek. kaliskiego) i 1 kan. I. Łuby (z 23 września 1790 r. do kleru dek. krotoszyńskiego) w księdze 86.— W syg. 73 jeszcze czytamy, że podobny okólnik wystosował wspom. Gembarth (pewnie w r. 1782) do duchowieństwa dek. krotoszyńskiego.— Wiadomo również o takich powiadomieniach rozsyłanych do podwładnego sobie kleru przez dziekanów, wizytujących „ekstraordynaryjnie" za pontyfikatu Poniatowskiego, jakkolwiek owe teksty, nie wpisane do ksiąg, nie doszły do naszych czasów. Mowa tu o dziek. szadkowskim (W. Drzewieckim) w r. 1788 (poz. 81) i warckim (D. Wartskim) w 1787 (syg. 83).

Po tych formalnościach zaczynała się właściwa akcja wizytacyjna. Zeszyt nin. dostarcza nam po raz pierwszy nowego elementu, złączonego ze sposobem przeprowadzania lustracji kan. Mianowicie w księdze 77 znajdujemy akty rozpoczęcia i zakończenia (przez bpa J.M. Dembowskiego) wizytacji gen., na które składają się czynności liturgiczne i prawne, przekazane aż po 5 razy z okazji lustracji 4 kolegiat i prep. piotrkowskiej.

Na omówionych powyżej kończą się dokumenty urzędowe związane ze sposobem odbywania wizytacji kan. Oprócz nich spotykamy w rękopisach wiele przekazów z tej dziedziny, w większym lub mniejszym stopniu zwyczajowych. Najczęstszym ich przejawem są dedykacje akt wizytacyjnych wypisane przez lustratorów (generalnych i specjalnych) dla arcybiskupów lub administratorów gen. (bp Kozierowski), za-

mieszczonych przeważnie na początku ksiąg. Znajdują się one w poz. 67—70, 72, 77—78 i 85. Kiedy indziej list dedykacyjny występuje w połączeniu z przedmową do akt (syg. 67) lub w postaci wierszowanej ody (poz. 68).

Jedyny raz dotąd napotkałem informację wizytatora, zatyt. „Do czytelnika", przez którego należy rozumieć urzędowego odbiorcę dokumentacji wiz. tj. arcybiskupa lub jego kurię (syg. 72). Informacja ta wydaje się nawet potrzebną, albowiem mamy tu do czynienia z b. obszerną dokumentacją, wytworzoną przez gorliwego lustratora gen. (a-diak. F. Grochowalskiego).

Już w 2 zeszycie tego przewodnika wspomniałem o pewnym umiejętnym wizytatorze, który dostrzegał w procesie wizytacyjnym 3 kolejne etapy, czynności. Obecnie takim samym okazał się dziek. szadkowski W. Drzewiecki, dla którego wizytacja również jest „facta, descripta et expedita" — on lustrację przeprowadził, sporządził po niej dokumentację i tę ostatnią przekazał swej władzy (poz. 81).

Zestawiając powyższe elementy z rękopisów 3 zeszytu repertorium, jego autor czyni sobie tym samym dalsze przygotowanie do publikacji pt. *Forma przeprowadzania wizytacji kanonicznych w archidiecezji gnieźnieńskiej. Zbiór dokumentów z lat 1602—1820.*

IV. NIECO UWAG O DOKUMENTACJI WIZYTACYJNEJ 3 ODCINKA DZIEŁA I JEJ ZACHOWANYCH PRZEKAZACH

Poczynając od wizytacji generalnych z okresu rządów a-bpa Poniatowskiego (syg. 84—89) dokumentację wiz. opracowuje się na dobre parafiami, a nie — jak to było dotychczas — według kościołów parafialnych. Jednakże wizytatorzy nie zaglądają jeszcze w głąb parafii — do poszczególnych wsi, jak to czynią w naszym stuleciu biskupi, lecz trzymają się po dawnemu ciaśniejszego trójkąta zainteresowań: kościół parafialny — plebania — kolator.

Zasadniczym materiałem do opisu wizytacyjnego (sprawozdań) dla lustratora generalnego za pontyfikatu Poniatowskiego (1785—1794) stają się obszerne odpowiedzi na 5 złożonych pytań, rozesłanych do beneficjatów w r. 1790 przez administratora gen. archidiecezji Łubieńskiego. Przykład tego widzimy w poz. 84.

Dokumentacja lustracji generalnych składa się w dalszym ciągu ze sprawozdań wiz., ilustrowanych tabelami ludnościowymi i gospodarczymi, zwłaszcza w syg. 85—89, oraz z dekretów ref. W następstwie tego sprawozdania i dekrety posiadają lustracje pod nr. 72—73, 76—79, 85—89; same sprawozdania — poz. 74; tylko dekrety — syg. 75. Dzie-

kańskie wizytacje specjalne czasu wszystkich trzech omawianych tu pontyfikatów zawierają jedynie sprawozdania (poz. 67—71, 80—83).

Dekrety ref., wydawane za rządów a-bpa Ostrowskiego przez wizytatorów gen. dla parafii administrowanych przez dziekanów (syg. 72—73, 75—79), w pierwszych swych częściach odnoszą się do danych placówek duszpasterskich, a w drugich do tychże dziekanów (urzędów dziekańskich). Z księgi nr 78 dowiadujemy się, że of. kaliski Franciszek Radoliński, po zlustrowaniu przez siebie w r. 1778 parafii dziekańskich w swoim oficjałacie (w czasie gdy dziekani przeprowadzali serię wizytacji nadzwyczajnych), wydał dla nich jakąś wspólną ordynację.

W dokumentacji wizytacyjnej poz. 69, 71, 73—79, 82 cz. I, 86—87 (nie zawsze) znajduje się szczegółowa chronologia marszruty lustracyjnej — dzienna, miesięczna i czasem roczna, zamieszczana przeważnie na początku sprawozdań kolejnych parafii.

Dopiero od wizytacji gen. prym. Poniatowskiego (syg. 84—89 z lat 1790—1792) dokumentacja wiz., tak sprawozdania, jak też dekrety, jest w całości redagowana po polsku. Z poprzednich — poz. 68—71, 75, 82—83 są wykonane całkowicie w j. łacińskim. Łącznie po łacinie i polsku opracowano syg. 67, 77—81. Wspólnie w j. polskim i łacińskim powstały akta poz. 72—74, 76.

Całość dokumentacji 3 zeszytu repertorium, za wyjątkiem syg. 71, sporządzono na papierze ze znakami wodnymi. 15 ksiąg (poz. 68—69, 71—76, 78—83, 87) wykonano na papierze formatu foliału zwykłego (2°), a 8 (syg. 67, 70, 77, 84—86, 88—89) zapisano na materiale foliału większego, tzw. królewskiego.

Charakteru uroczystego dodawały aktom m.in. zamieszczane w nich herby biskupów, za których lub przez których wizytacje były przeprowadzane. Element ten łączy się z aspektem panegirycznym, wyrażanym przez różnego rodzaju dedykacje, opisane wyżej w rozdz. III. Z ksiąg wiz. tego zeszytu tylko poz. 77 posiada 2 pięknie wykonane herby — a-bpa Ostrowskiego i lustr. bpa Dembowskiego.

Akta prowadzone najczęściej przez notariuszy wizytacji były uwierzytelniane, zwykle na końcu ksiąg, przez lustratorów i tychże sekretarzy podpisami i nierzadko pieczęciami. Nie ma jednak w tym odcinku repertorium żadnej pieczęci wizytatora jako takiego.

I tak w księdze 77 znajduje się 1 pieczęć a-bpa Ostrowskiego i 5 piecz. wiz. bpa Dembowskiego; 1 pieczęć wiz. bpa Garnysza zachowuje się w poz. 74, a wiele w syg. 75; pieczęć wiz. J. Gembarta (jako oficjała kal.) widnieje w poz. 78—79; 18 pieczęci wiz. J. Murzynowskiego mieści w sobie syg. 87; po kilka pieczęci wiz. A. Gałęskiego i J. Chrzanowskiego spotykamy w poz. 76; syg. 80 posiada pieczęć wiz. dziek. (lutomierskiego) W. Kępińskiego, a 69 — piecz. dek. kaliskiego.— Warto tu dodać, że dzie-

kańskie wizytacje specjalne za Podoskiego (poz. 67—68) i Ostrowskiego (syg. 69—71) pilnie sprawdzają, czy proboszczowie posiadają pieczątki parafialne z wyobrażeniem patrona kościoła par.

Sporządzone i uwierzytelnione akta wizytatorzy bądź osobiście odwozili do arcybiskupów względnie ich kurii, bądź odsyłali je za pośrednictwem odpowiednich konsystorzy. Akta kościelne tych czasów, podobnie jak świeckie, służyły ciągle jeszcze prawie wyłącznie administracji archidiecezjalnej — arcybiskupom i oficjałom oraz późniejszym wizytatorom, którzy jednak w dużej mierze korzystali także z partykularnych odpisów, znajdujących się po parafiach.

Celem łatwiejszego poszukiwania w aktach, które z reguły przekazywano w różny sposób oprawione, już wizytatorzy, a właściwie ich notariusze dokonywali topograficznych czy alfabetycznych spisów zwizytowanych parafii względnie kościołów. Jedne z nich są szczegółowsze, drugie tylko ogólne, jedne staranniejsze, inne niedbałe — w sumie o przeciętnej użyteczności praktycznej, co każdorazowo omawiam przy napotkanym spisie.

Otóż indeksy współczesne, pochodzące z tymczasowej kancelarii lustratorów, posiada 13 sygnatur: 67, 72—74, 76—79, 81—82, 85, 88—89; w składnicy akt Konsystorza Gnieź. otrzymała spis księga 87; w Archiwum Kapituły Włoc. (pod kon. XIX w.) poz. 68, 70; reszta tj. 7 rękopisów: 69, 71, 75, 80, 83—84, 86 — nie ma żadnych wykazów.

W jednym egzemplarzu czystopisu przechowuje się we Włocławku 17 ksiąg: 67—77, 81—83, 85, 88—89; w brulionie, traktowanym przez wytwórcę jako drugi egz., znajduje się poz. 84; podobnie w brulionie istnieje syg. 78, której jednak część czystopisu stanowi poz. 79 (reszta zachowuje się w Gnieźnie); drugie egz. czystopisu stanowią syg. 80 i 86 — pierwsze ich odpowiedniki są w Gnieźnie; część odpisu księgi pozostałej w Gnieźnie zawiera poz. 87. Zatem na 23 sygnatury nin. zeszytu repertorium 5 jednostek (znajdujących się w Gnieźnie i Włocławku) jest drugimi egzemplarzami akt.

V. AKTA WIZYTACYJNE W ARCHIWACH I W NINIEJSZYM REPERTORIUM

W poprzednich dwóch zeszytach tej pracy informowałem, że akta z przeprowadzonych wizytacji lustratorzy odwozili osobiście lub za pośrednictwem konsystorzy do kurii arcybiskupiej względnie konsystorza gen. w Łowiczu. Dokumentacja przygotowywana do 3 odcinka dzieła potwierdza dotychczasową praktykę w tym przedmiocie.

Najdokładniej spostrzegamy to za rządów a-bpa Ostrowskiego (1777—1784). Zarówno w dokumentach wyst. przez niego dla wizytatorów, jak

też w instrukcjach wiz. prymas ten poleca odsyłać sobie do Łowicza akta wizytacyjne. Dotyczy to tak lustracji generalnych (poz. 77—78), jak i nadzwyczajnych dziekańskich (syg. 69).— Ze śledzenia dokumentacji powstałej ze specjalnych wizytacji dziekańskich, odbytych za rządów a-bpa Poniatowskiego w l. 1786—1788 (poz. 80—83) wynika, że pierwszy egzemplarz akt przesyłali dziekani na ręce prymasa lub jego urzędów, a drugi do swoich konsystorzy.— Ponieważ Ostrowski (a przed nim już W. Łubieński 1759—1767) najczęściej rezydował w Skierniewicach, a Poniatowski w Warszawie, nie jest wykluczone, że opisywane akta wpływały do ich urzędów w wymienionych miastach, by dopiero później przejść do Łowicza czy Gniezna.

A nie tylko dokumentację wizytacyjną, lecz również potrzebne akta poszczególnych parafii kazali sobie arcybiskupi przysyłać do Łowicza. Oto według świadectwa syg. 68 (r. 1775 — za Podoskiego) pewne ważne akta par. Radomsko miały się znajdować w Archiwum Kolegiaty w Łowiczu.

Księgom 79 i 85—87 nie nadano sygnatury w Konsystorzu Kaliskim w r. 1857. Nie mogły otrzymać sygnatury kaliskiej akta wizytacyjne gnieźnieńskie pozyskane przez ks. S. Chodyńskiego dla Włocławka z prowincji diecezjalnej w końcu XIX w. (poz. 80—83). Zarówno oznaczeń kaliskich, jak też włocławskich sprzed r. 1918 nie mogły posiadać akta, które dopiero po r. 1946 zdobył dla tut. archiwum ks. Librowski (syg. 75 i 84). № 11 nadano w Kons. Kal. nieopatrznie dwom księgom: 73 i 74.

Liczne przekazy źródłowe nin. odcinka repertorium potwierdzają poprzednio wyrażoną opinię, że ogół instytucji kościelnych pragnął albo był zobowiązany przez prawo posiadać kopie akt wizytacyjnych dot. własnych beneficjów, wydane współcz. i uwierzytelnione przez lustratorów. Fakty te poświadczają szczeg. poz. 78 i 87. A już dekrety reformacyjne zostawiali wizytatorzy generalni wszystkim parafiom i kościołom. Dlatego spotyka się je z lat dawniejszych w późniejszych sprawozdaniach wiz.

Odpisy z *Liber beneficiorum* Łaskiego wydawała urzędowo tylko kapituła metr. gnieźnieńska, przechowująca jego oryginał w swoim archiwum. Z takimi odpisami, wyst. na przestrzeni XVII i XVIII stulecia, spotykamy się w dokumentacji wiz. odnośnie wielu parafii. Jak większość poprzednich wizytatorów, tak i lustr. gen. dek. konińskiego z l. 1790—1791 (syg. 85) uważa wspom. opisy beneficjów za jedną z wizytacji kanonicznych.

W repertorium mym tytuły oryginalne zachowałem dla ksiąg 67—73, 76—78, 80—81, 83 i 86. Uznałem je za poprawne względnie za możliwe do przyjęcia, jakkolwiek w licznych wypadkach przydługie.— Nato-

miast w przypadku, gdy tytułów w rękopisach nie było, albo okazały się niewystarczające czy wręcz niemożliwe do utrzymania, wytypowane księgi otrzymały ode mnie tytuły nowe, zwięzłe, zawsze w j. polskim. Są to pozycje: 74—75, 79, 82, 84—85 i 87—89. Tytuły oryginalne, jakie miały niektóre z nich, zostały pomieszczone w szóstych punktach opisu danych jednostek archiwalnych.

VI. OMÓWIENIE WAŻNIEJSZEJ I BARDZIEJ CHARAKTERYSTYCZNEJ ZAWARTOŚCI AKT

Treść nin. rozdziału ułożyłem rzeczowo według jej ważności.— Bardzo ważnym materiałem dla przyszłych prac nad wizytacjami są odnalezione także w tym odcinku dzieła przekazy o dawniejszych lustracjach oraz ich zaginionych aktach. Wymieniam je chronologicznie, zaopatrując w tym wypadku przytaczane pozycje ksiąg w odpowiednie karty i strony.— Oto z syg. 85 k. 231 wynika, że a-bp Baranowski wizytował 23 X 1609 kościół par. w Koninie; poz. 89 k. 7v wspomina o wizytacji archidiakonatu uniejowskiego (prawdop. archidiakońskiej) z r. 1668 (za rządów prym. Olszowskiego); syg. 77 s. 380 informuje o lustracji gen., odbytej w r. 1699 w archidiakonacie łęczyckim przez kanc. kap. gnieź. Andrzeja Łąckiego (za kard. Radziejowskiego); poz. 89 k. 12v powiadamia o wizytacji gen. odprawionej w archidiakonacie uniejowskim ok. r. 1702 (za Radziejowskiego); księga 78 mówi o lustracji gen. przeprowadzonej przez a-bpa Potockiego 11 VI 1731 w par. Krotoszyn (dek. krot. k. 32, 38) i 12 VI 1731 w kolegiacie kaliskiej (dek. kal. k. 126); o wizytacji gen. odbytej ok. l. 1744—1747 (za K. Szembeka) przez kan. Bartłomieja Sokołowskiego w dek. uniejowskim, szadkowskim i warckim wspominają syg. 72 na s. 715 i poz. 83 na s. 24; o lustracji gen. dokonanej w archidiakonacie uniejowskim przez kan. gnieź. Jana Mlickiego w l. 1753—1755 (za a-bpa Komorowskiego) donoszą syg. 80 (s. 7, 13, 36, 51, 149) i 88 (k. 85v).

Z tego powodu, że kilka parafii nadgoplańskich przeszło w r. 1765 z diec. włocławskiej (kujawskiej i pomorskiej) do archidiecezji, w księdze 87 (pod par. Warzymowo — s. 139, 142, 143, 145) znajdujemy wzmianki o wizytacji odbytej w r. 1526 w archidiakonacie kruszwickim i w r. 1553 w archidiakonacie włocławskim (pod par. Broniszewo — s. 83). Podobna informacja odnośnie lustracji w r. 1526 mogła istnieć również w opisie par. Skulsk, wyciętym z tych akt.

Wizytacje generalne a-bpa Ostrowskiego (najdokładniej poz. 72) po raz pierwszy umiejscawiają poszczególne parafie we wszystkich okręgach administracji kościelnej i państwowej oraz podają odległość tychże kościołów od głównych miast jednego i drugiego wy-

miaru. Spośród przydziałów kościelnych wymieniają na pierwszym planie oficjałaty, od w. XIV najważniejsze, jako że oficjałowie dzierżyli w swym ręku (z ramienia ordynariuszy) administrację diecezjalną i sądownictwo duchowne.

Z księgi 78 przekonujemy się, że obszar oficjałatu kaliskiego pokrywał się w opisywanym czasie z terytorium takiegoż archidiakonatu.— W syg. 72 spotykamy pierwszą wiadomość (r. 1779) o oficjałacie for. w Piotrkowie, przeniesionym tu z Wolborza. Dalsze informacje o mało znanym Oficjałacie i Konsystorzu Piotrkowskim przynoszą poz. 77 i 82. Ta pierwsza podaje nawet rok przeniesienia oficjałatu i konsystorza (1766). Księga 81 mylnie nazywa Kons. Piotrkowski generalnym.— O znacznie wcześniejszym, ale również nie dosyć znanym Oficjałacie i Kons. For. w Radomsku wspominają rpsy 68 i 73 (pod r. 1725).— Jeszcze w l. 1779—1780 wiz. bp Garnysz nazywa przynajmniej 9 razy terytorium wieluńskie częścią archidiakonatu uniejowskiego (syg. 74).

Już w 2 odcinku tego przewodnika wzmiankowałem o zachodzącej na przełomie XVII i XVIII w. ewolucji w organizacji prepozytur parafialnych. Kolegia mansjonarzy zanikają w większości tych prepozytur razem z upadkiem pierwotnego ich uposażenia, a na ich miejsce bywają erygowane nowe beneficja sympliczne w postaci prebend w kaplicach wewnątrzkościelnych, promotorii i kapelanii bractw oraz w dalszym ciągu altarii — mniej zależne od prepozytów aniżeli dawni mansjonarze. Rozumie się, że gdziekolwiek istniało kolegium mansjonarskie proboszcz zatrzymał tytuł prepozyta, choćby tamto zrzeszenie zanikło i na jego miejsce nie powstała żadna nowa instytucja. Ów zreformowany obraz prepozytury par. najlepiej widać w nin. zeszycie na przykładzie Krotoszyna (poz. 86 — r. 1790).

Sprawozdania wizytacyjne tego odcinka pracy, zwłaszcza lustracji generalnych, są z reguły obszerne. Ilustrują je w ks. 67—63 i 85—89 po dwie tabele ludnościowe i po więcej gospodarczych, dot. głównie dochodów beneficjalnych. Tych drugich w rpsach 85—89 jest nawet dla poszcz. parafii po kilka.— W aktach nadzw. wizytacji dziekańskiej dek. wieruszowskiego z r. 1778 (syg. 71) znajduje się specjalny dodatek, zawierający ogólny wykaz dochodów i rozchodów beneficjów duszpasterskich.

Stan duszpasterzowania w omawianym okresie dziejów najlepiej został opisany — poszczególnymi parafiami — w wizytacjach gen. a-bpa Ostrowskiego, zwł. w syg. 72 — r. 1779. Ten sam lustrator (prał. F. Grochowalski) podzielił w wym. księdze kościoły dek. szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego na 3 grupy: znajdujące się w stanie dobrym czy zadowalającym, nadające się do reperacji, zupełnie niezdatne do dalszej konserwacji czyli skazane na rozebranie.

W miarę jak zbliżamy się do naszych czasów, spotykamy w aktach wiz. dane na temat patronów kościołów, którymi zostały najczęściej dawniejsze tytuły (wezwania) tychże świątyń. Patroni ci przejdą później sporadycznie z danych kościołów na parafie. Owe przykłady wyliczam tu alfabetycznie miejscowościami.— I tak kościół par. pw. św. Katarzyny pm. w Gorzkowicach znajduje się obecnie pod opieką (patroni) św. Walentego i Wawrzyńca mm. (poz. 82); kościół klasz. Reformatów w Kaliszu jest pw. i zarazem opieką (protectio) św. Józefa (ks. 78); kościół prep. w Lutomiersku stoi pw. Wniebowzięcia NMP, lecz pod opieką (patrocinium) św. Piotra i Pawła ap. (rps 73 — r. 1779); natomiast w r. 1786 (syg. 80) powiedziano, że jest on pt. Św. Trójcy, a opieką (patroni) Wniebowzięcia NMP oraz św. Piotra i Pawła ap.; kościół par. we wsi Męka posiada wezw. św. Wojciecha b., a cieszy się opieką (patrocinium) św. Benona b. (poz. 73); kościół par. w Mikołajewicach jest pw. Narodzenia NMP oraz opieką (patroni) św. Piotra i Pawła ap. (ks. 80); kościół prep. w Rudzie ma za wezw. Narodzenie NMP a za opiekuna (patronus) św. Wojciecha b. (rps 74); kościół preb. w Strzałkowie k. Radomska stoi pw. Nawiedzenia NMP, lecz jako patronów (patronowie) posiada św. Andrzeja ap. i św. Barbarę pm. (syg. 74). Wszystko to bardzo rozrosło się w Uniejowie; kościół kol. jest tam pt. (titulus) Wniebowzięcia NMP, opieką (patrocinium) św. Floriana m., wezw. (invocatio) św. Wawrzyńca m. oraz św. Wojciecha i Stanisława bb., z modlitwą (cum collecta) o bł. Bogumile b. (poz. 77).

Nawiązując do opieki św. Benona nad kościołem (czy parafią) w Męce wypadnie tu zaznaczyć, iż „drobny" kult tego biskupa był rozpowszechniony na terenie archidiecezji gnieź. Spotyka się mianowicie po licznych tamt. kościołach ołtarze, obrazy i feretrony poświęcone jego czci.

Świętemu Łazarzowi, bratu św. Marii i Marty z Betanii, pod którego wezw. znajduje się (przy kościele pt. Ducha Św.) jeden ze szpitali w m. Warcie (ks. 83), nie daję w informatorze bliższego określenia.

Cała dokumentacja wizytacyjna 3 odcinka repertorium jest nasycona chronologią i wyliczaniem dokumentów poszcz. beneficjów. Na czoło pod tym względem wysuwają się przecież lustracje generalne pontyfikatu Poniatowskiego (rpsy 84—89), w których zestawia się sumariusze akt nie tylko kolejnych parafii, lecz również beneficjów prostych, istniejących przy kościele par., i bractw.

Biblioteki kościelne doczekały się w omawianych aktach szczególnego potraktowania. Jednak rekord pod tym względem bije wizytacja gen. dek. krotoszyńskiego z r. 1790 (syg. 86), która wymienia zestawy książek nie tylko księgozbiorów parafialnych, ale także podrzędnych instytucji: prebend, altarii, bractw.

Wykazy dzieł zasobniejszych księgozbiorów, przeważnie kościołów kolegiackich i parafialnych, rejestruję tu według pozycji aktowych czyli niemal chronologicznie (pomiędzy r. 1779 a 1792), wymieniając poszcz. miejscowości w brzmieniu rzeczownikowym. Zatem w ks. 72 uwypuklam bibliotekę parafii Szadek, w 73 — Lutomiersk, w 74 — Krzepice (Kan. Reg. Lat. i par.), w 77 — Łask (kol. i par.) oraz Kurzelów (kol. i par.), w 80 — Lutomiersk i Pabianice, w 81 — Widawa, Szadek i Marzenin, w 78 i 84 — św. Mikołaja w Kaliszu (Kan. Reg. Lat. i par.), w 85 — Trąbczyn, Tuliszków, Konin i Koło (Bernardyni), w 86 — Sulmierzyce (w pow. krot.), Kobierno i Krotoszyn, w 89 — Warta, Sieradz (kol. i par.), Stolec.

Akta wizytacyjne także obecnie wspominają o wpisywaniu przez proboszczów do ksiąg metrykalnych innej ważnej dokumentacji — mianowicie inwentarzy kościelnych i beneficjalnych w parafiach terytorium wieluńskiego (rps 76) oraz dokumentów fundacyjnych, erekcyjnych i konsekracyjnych, tudzież wzmiankowanych inwentarzy w archidiakonacie kaliskim (syg. 78—79).

Z ciekawostek historycznych trzeba uwzględnić przynajmniej dwie. Pierwszą stanowi przekaz o zapadnięciu się wsi wraz z kościołem par., leżącej pomiędzy m. Zduny i Sulmierzyce w dek. kobylińskim — później krotoszyńskim, na którym to miejscu wystawiono potem w lesie k. wsi Perzyce kaplicę publ. pw. św. Marcina b. (poz. 86), znaną od pocz. XVII w. (ks. 2).— Druga zapiska przynosi wiadomość o uroczystych procesjach, odbywanych corocznie z obrazem tzw. Matki Boskiej Trybunalskiej w Piotrkowie z kościoła farnego do ołtarza uprzywilejowanego w gmachu trybunału (rps 82).

VII. SCHEMAT NAJWAŻNIEJSZYCH ELEMENTÓW FORMALNYCH I TREŚCIOWYCH 3 ODCINKA DZIEŁA

Zasady wyboru wiadomych elementów z kolejnych ksiąg pozostają takie same jak w 1 i 2 zeszycie repertorium.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **67**

Akta wizytacji dekanatu konińskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z roku 1775.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący same sprawozdania wiz. Z treści: przedmowa do księgi i jedn. dedykacja akt, wykaz i charakterystyka kapłanów, spis zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **68**

Akta wizytacji dekanatu radomszczańskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1775.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna

i wewnętrzna, czystopis akt zawierający tylko sprawozdania wiz. Z treści: dedykacja akt, oda do bpa Kozierowskiego, wykaz zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **69**

Akta wizytacji dekanatu kaliskiego z roku 1778.— Wizytacja dziekańska ekstraordynaryjna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt posiadający jedynie sprawozdania wiz. Z treści: przedmowa do księgi i dedykacja akt, zarządzenie lustracji dziekańskich przez a-bpa Ostrowskiego, instrukcja wiz. tegoż dla lustr. dziek., pieczęć dek. kal.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **70**

Akta wizytacji dekanatu konińskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z roku 1778.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący same sprawozdania wiz. Z treści: dedykacja akt, spis zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **71**

Akta wizytacji dekanatu wieruszowskiego (w teryt. wieluńskim) z roku 1778.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający tylko sprawozdania wiz. Z treści: dodatek akt gosp.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **72**

Akta wizytacji dekanatów szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego z roku 1779.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt posiadający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja księgi, informacja o sposobie korzystania z niej, obszerne materiały duszpasterskie, wykaz książek biblioteki kośc. w Szadku, indeks zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **73**

Akta wizytacji dekanatów radomszczańskiego, brzeźnickiego i lutomierskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1779.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: spis dzieł księgozbioru par. w Lutomiersku, wykaz zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **74**

Sprawozdania z wizytacji 3 parafii w dekanacie radomszczańskim, 4 w dek. brzeźnickim (a-diak. uniejowskiego) i 13 w terytorium wieluńskim z lat 1779—1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt. Z treści: pieczęć bpa Garnysza, spis zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **75**

Dekrety reformacyjne do sprawozdań wizytacyjnych parafii wymienionych w poz. 74 oraz dla kolegiaty wieluńskiej z lat 1779—1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt. Z treści: wiele pieczęci bpa Garnysza.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **76**

Akta wizytacji pozostałych parafii terytorium wieluńskiego, nie uwzględnionych w syg. 74—75, z roku 1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, przepr. przez 2 lustratorów, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. (właściwie tylko materiały do nich). Z treści: po kilka pieczęci kan. Gałęskiego i Chrzanowskiego, spis zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **77**

Akta wizytacji kolegiat w Uniejowie, Sieradzu, Łasku i Kurzelowie oraz prep. par. w Piotrkowie z roku 1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja księgi, delegacja do lustracji wyst. bpowi Dembowskiemu przez a-bpa Ostrowskiego, pięciokrotne akty rozpoczęcia i zakończenia wiz., katalogi książek bibliotek kap. kol. w Łasku i Kurzelowie, pieczęć Ostrowskiego i 5 piecz. Dembowskiego, wykaz ważniejszej treści w księdze.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **78**

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego (i kolegiaty kaliskiej) z lat 1781—1783.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, przepr. cz. przez 2 lustratorów, brudnopis akt posiadający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja akt, dok. delegujący wizytatora, 2 okólniki lustratora do zainteresowanego duchowieństwa, pieczęć of. J. Gembarta, indeks zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **79**

Część akt wizytacji archidiakonatu kaliskiego, mianowicie dekanatów stawiszyńskiego i stawskiego, z lat 1782—1783.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: pieczęć of. J. Gembarta, spis zwiz. kościołów dla całej lustracji.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **80**

Akta wizytacji dekanatu lutomierskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1786.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrz-

na i wewnętrzna, czystopis akt zawierający same sprawozdania wiz. Z treści: biblioteki kośc. w Lutomiersku i Pabianicach, pieczęć dziek. Kępińskiego.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **81**

Akta wizytacji dekanatu szadkowskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1788.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt mający tylko sprawozdania wiz. Z treści: wzorowe zrozumienie zadań wizytatora („visitatio [...] facta, descripta et expedita"), inwentarze księgozbiorów par. w Widawie, Szadku i Marzeninie, indeks zwiz. kościołów i kaplic publ.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **82**

Akta wizytacji dekanatu tuszyńskiego (w a-diak. łęczyckim) z lat 1786—1787.— Wizytacja dziekańska ekstraordynaryjna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący jedynie sprawozdania wiz. Z treści: jest to lustracja zasadnicza i jej uzupełnienie, wykaz zwiz. parafii tylko w cz. I.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **83**

Akta wizytacji dekanatu warckiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1787.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający same sprawozdania wiz.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **84**

Odpowiedzi na pytania przed wizytacją generalną, opracowane przez prepozyta parafii św. Mikołaja w Kaliszu w roku 1792.— Unikalny materiał do opisu wiz., zewnętrzny i wewnętrzny, drugi egz. czystopisu czy raczej brulion akt. Z treści: wzm. o bibliotece miejsc. Kanoników Reg. Lat.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **85**

Akta wizytacji dekanatu konińskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z lat 1790—1791.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt posiadający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja księgi dla prym., wykazy księgozbiorów kośc. w Trąbczynie, Tuliszkowie, Koninie i Kole (bern.), rejestr zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **86**

Akta wizytacji dekanatu krotoszyńskiego (w a-diak. kaliskim) z roku 1790.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: okólnik lustratora do duchowieństwa dek., spisy książek bibliotek par. w Sulmierzycach, Kobiernie i Krotoszynie.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **87**

Odpisy akt wizytacyjnych dekanatu sompoleńskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z lat 1791—1792.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, uwierzytelnione kopie akt zawierające sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: 18 pieczęci kan. Murzynowskiego, wykaz zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **88**

Akta wizytacji dekanatu uniejowskiego z lat 1790—1791.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: spis zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. **89**

Akta wizytacji dekanatu warckiego (wraz z kolegiatą sieradzką, w a-diak. uniejowskim) z roku 1791.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: wykazy dzieł księgozbiorów kośc. w Warcie, Sieradzu (kol.) i Stolcu, rejestr zwiz. kościołów.

VIII. KONKORDANCJA SYGNATUR. SKRÓTY

1. KONKORDANCJA SYGNATUR KSIĄG WCHODZĄCYCH W SKŁAD 3 ZESZYTU REPERTORIUM

Informacje wstępne na temat dróg wiodących, opracowane tu akta wizytacyjne gnieźnieńskie do Włocławka, oraz konkordancji tychże rękopisów są takie same jak w 1 i 2 odcinku przewodnika.

Syg. aktualna	Syg. Chodyńskiego	Syg. Kons. Kal.	Drogi prowadzące akta do Włocławka
AAG.Wiz.67	186	№ 45	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka
AAG.Wiz.68	165	№ 44	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.69	187	№ 41	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.70	168	№ 33	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.71	166	№ 39	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.72	184	№ 37	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka

Syg. aktualna	Syg. Chodyńskiego	Syg. Kons. Kal.	Drogi prowadzące akta do Włocławka
AAG.Wiz.73	183	№ 11	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.74	169	№ 11 błęd.	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.75	—	—	— pocz. XX w. ks. Kubicki, w r. 1937 do Paulinów, w 1973 do Włocławka
AAG.Wiz.76	170	№ 7	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.77	109	№ 6	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.78	171	№ 8	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.79	172	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.80	173	—	— ok. r. 1880 z Uniejowa przez m. Wartę do Włocławka
AAG.Wiz.81	175	—	— ok. r. 1880 z Uniejowa przez m. Wartę do Włocławka
AAG.Wiz.82	cz. 199?	—	— w końcu XIX w. z Piotrkowa Tryb.? do Włocławka
AAG.Wiz.83	174	—	— ok. r. 1880 z Uniejowa przez m. Wartę? do Włocławka
AAG.Wiz.84	—	—	— w r. 1949 z Kalisza do Włocławka
AAG.Wiz.85	190	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.86	176 n.uw.	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.87	177	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.88	188	№ 24	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.89	189	№ 21	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka

2. SKRÓTY STOSOWANE NA NINIEJSZYM ETAPIE OPRACOWANIA

Poniższy słownik skróceń jest uzupełnieniem zestawu podanego w zeszytach 1 i 2 mego informatora. W obecnym etapie repertorium posługuję się zarówno nim, jak też dwoma poprzednimi wykazami. Zmieniłem w nim znaczną ilość skrótów występujących w tamtych dwóch zestawieniach, a jeszcze więcej razy aniżeli w zeszycie 2 podciągnąłem nowe terminy rzeczownikowe i przymiotnikowe pod poprzednio stosowane skróty. Jak w 2 odcinku dzieła tak i tutaj owe zmiany skróceń melduję

przez (zmien.), a podciągnięcia nowych słów pod dawniejsze skróty za pomocą (uz.).

adiut. — adiutant
adm. — administracja, administracyjny, administrator, administrowany
afil. — afiliować, afiliowany
ak. — akademia, akademicki
akt. (uz.) — aktualnie, aktualny
alf. (zmien.) — alfabetycznie, alfabetyczny
b. (uz.) — bardzo, biskup, były (im.)
bern. — bernardyński
bezp. — bezpośredni, bezpośrednio
bezpod. — bezpodstawnie, bezpodstawny
biel. — bielski
błęd. — błędnie, błędny
bolesł. — bolesławiecki
bp — biskup
bpi — biskupi (przym.)
brzeź. — brzeźnicki
burgr. — burgrabia, burgrabina
całk. — całkowicie, całkowity
chor. — chorąży, chorążyna
chron. — chronologicznie, chronologiczny
cz. (uz.) — częściowo, częściowy, część
cześ. — cześnik, cześnikowa
ded. (zmien.) — dedykacja, dedykować, dedykowany
drew. — drewniany
duch. — duchowieństwo, duchowny
duszp. — duszpasterski, duszpasterz
dziedz. — dziedzic, dziedziczka, dziedziczny
dziek. (uz.) — dziekan, dziekański
dzis. — dzisiaj, dzisiejszy
ekon. — ekonom, ekonomiczny
ekstr. — ekstraordynaryjny
erek. — erekcja, erekcyjny
eryg. (uz.) — erygować, erygowany
fil. — filia, filialny
franc. — franciszkański
fund. (uz.) — fundacja, fundować, fundowany
gen. (uz.) — generalnie, generalny, generał
główn. — głównie, główny
gosp. — gospodarczy, gospodarski
grodz. — grodzki
hr. — hrabia, hrabina
im. — imiesłów
in. — inny
infl. — inflancki
infor. — informacja, informować
ink. (zmien.) — inkorporować, inkorporowany
inowł. — inowłodzki
inowr. — inowrocławski
j. — język
jedn. — jednocześnie
kanc. — kanclerz, kanclerzyna
kapl. — kaplica
kapł. — kapłan, kapłański
kasz. — kasztelan, kasztelania, kasztelanowa
kąk. — kąkolenicki
kier. — kierownik, kierunek
klasz. (uz.) — klasztor, klasztorny
klon. — klonowski
koad. — koadiutor, koadiutoria
kol. (uz.) — kolator, kolatorka, kolatorstwo, kolegiacki, kolegiata, kolegium
kom. (zmien.) — komendariusz, komendarz, komendatariusz, komendataryjny
komor. — komornik
kons. (uz.) — konsekrować, konsekrowany, konsystorz
konw. (uz.) — konwent, konwentaulny
kor. — korona, koronna, koronny
kow. — kowalski
kr. (uz.) — król, królewicz, królowa
krań. (zmien.) — krańcowy
krot. — krotoszyński
król. — królestwo, królewski
krusz. — kruszwicki
ks. (uz.) — ksiądz, książę, księga, księstwo, księżna
kuj. — kujawski
kust. — kustosz
lak. — lakowy
lądz. — lądzki
lit. — litewski

lustr. — lustracja, lustrator, lustrować, lustrowany
lut. — lutomierski
łęcz. — łęczycki
łow. — łowicki
łowcz. — łowczy, łowczyna
m. (uz.) — mały, męczennica, męczennik, miasto
maj. — majuskuła, majuskułowy
marsz. — marszałek, marszałkowa
mat. — materialnie, materialny
metr. (zmien.) — metropolia, metropolita, metropolitalny
mian. — mianowicie
miech. — miechowski
miecz. — miecznik, miecznikowa
miej. — miejski
miesz. — mieszczanin, mieszczka
min. — minuskuła, minuskułowy
mor. — moralnie, moralny
mur. — murowany
nadzw. — nadzwyczajnie, nadzwyczajny
nak. — nakielski
nar. — narodowy
nast. (uz.) — następnie, następny
następ. — następująco, następujący
nn. — następne
nr — numer
n. uw. — nie uwidoczniony
ob. — obojga
obec. — obecnie, obecny
odb. (zmien.) — odbudować, odbudowany
oddz. — oddzielać, oddzielnie, oddzielny, oddzielony
odn. (zmien.) — odnawiany, odnowić, odnowiony
of. — oficjał
oficj. — oficjałat
og. — ogólnie, ogólny
okł. — okładka, okładzina
okr. (zmien.) — okręg, okręgowy
omaw. — omawiać, omawianie, omawiany
opis. — opisać, opisywać, opisywanie, opisywany
opr. — oprawa, oprawiony
oprac. — opracować, opracowanie, opracowany
osob. — osobno, osobny
pab. — pabianicki
pap. — papieski, papież
peł. — pełny
piecz. — pieczątka, pieczęć
piotr. — piotrkowski
pleb. — pleban, plebański
plesz. — pleszewski
pocz. — początek, początkowo, początkowy
pod. — podać, podany, podawać
podcz. — podczaszy, podczaszyna
podk. — podkomorzy, podkomorzyna
podnisz. — podniszczony
pods. — podsędek, podsędkowa
podst. — podstoli, podstolina
pol. (uz.) — polski, język polski
pom. — pomocniczy
poprz. — poprzedni, poprzednio
por. (uz.) — porównaj, porucznik
pos. — posiadać, posiadanie
poszcz. — poszczególnie, poszczególny
pośw. (uz.) — poświęcać, poświęcony
powięk. — powiększać, powiększony
powiz. (zmien.) — powizytacyjny
preb. — prebenda, prebendalny, prebendarz
pryw. — prywatny
przedst. — przedstawiać, przedstawianie, przedstawiany
przemęc. — przemęcki
przepr. — przeprowadzać, przeprowadzony
przym. — przymiotnik
pułk. — pułkownik
radz. — radziejowski
raj. — rajca
raw. — rawski
ref. (uz.) — reformacki, reformacyjny
reg. (uz.) — regest, regularny
rej. — rejent
rejes. — rejestracja, rejestracyjny, rejestrować, rejestrowanie
rekt. — rektor, rektoralny
repert. — repertoriować, repertoriowany, repertorium
rog. — rogoziński
rozp. — rozpierski, rozprzański
sędz. — sędzia, sędzina
sier. — sieradzki

skarb. — skarbnik, skarbnikowa
smol. — smoleński
soch. — sochaczewski
sokol. — sokolnicki
spec. — specjalnie, specjalny
spic. — spicimierski
spis. — spisać, spisany, spisywać, spisywanie, spisywany
st. — stary
star. — staranie, starosta, starościna
staw. — stawski
stawisz. — stawiszyński
stol. — stolnik, stolnikowa
sur. — surogat
syg. (zmien.) — sygnatura
szad. — szadkowski
szczeg. — szczególnie, szczególny, szczegółowy
szl. — szlachcianka, szlachcic, szlachecki, szlachetnie
szpit. — szpital, szpitalny
śrem. — śremski
ter. — teren
teryt. (uz.) — terytorialny, terytorium
topogr. (uz.) — topograficznie, topograficzny
trad. — tradycja
tryb. — trybunalski
tul. — tuliszkowski
tur. — turecki
ul. — ulica
ur. — urodzony
uszk. — uszkodzenie, uszkodzony
utw. (zmien.) — utworzony, utworzyć
uz. (zmien.) — uzupełniać, uzupełnienie, uzupełniony
w. (uz.) — wiek, wielki, wieś, wyznawca
warc. — warcki
wciąg. — wciągać, wciągnięty
wend. — wendeński
wew. — wewnętrznie, wewnętrzny
wid. — widawski
wiecz. — wieczysty, wieczyście
wiej. — wiejski
wiz. (zmien. i uz.) — wizytacja, wizytacyjny, wizytator, wizytować, wizytowany
w-kanc. — wicekanclerz, wicekanclerzyna
włas. — własny
woj. (uz.) — wojewoda, wojewodzina, województwo
wojs. — wojska, wojski
woź. — woźna, woźny
wpis. — wpisać, wpisanie, wpisany
w-rej. — wicerejent
wschow. — wschowski
wspom. (uz.) — wspominać, wspomniany, wspomnienie
wspól. — wspólnie, wspólny
współcz. (uz.) — współczesny, współcześnie
wydz. (zmien. i uz.) — wydzielać, wydzielenie, wydzielony
wyk. (uz.) — wykonać, wykonanie, wykonany
wykaz. — wykazywać, wykazywanie, wykazywany
wypis. — wypisać, wypisanie, wypisany
wyrep. (uz.) — wyreperować, wyreperowanie, wyreperowany
wyst. (zmien.) — wystawić, wystawienie, wystawiony
wzgl. — wzgląd, względnie
wzm. — wzmianka, wzmiankowany
zach. — zachodni, zachód
zapis. — zapisać, zapisanie, zapisany
zarz. — zarząd, zarządzać, zarządzany
zatyt. — zatytułować, zatytułowany
zew. (uz.) — zewnętrznie, zewnętrzny
ziden. — zidentyfikować, zidentyfikowany
ziem. — ziemski
złoc. (uz.) — złocenie, złocony
znisz. — zniszczenie, zniszczony
zwiz. — zwizytować, zwizytowanie, zwizytowany
zwł. — zwłaszcza

OPIS I ZAWARTOŚĆ AKT

PONTYFIKAT G.J. PODOSKIEGO 1767—1777

SERIA SPECJALNYCH WIZYTACJI DZIEKAŃSKICH

A-bp Gabriel Jan Podoski[151] mało interesował się sprawami duchowymi archidiecezji, a już wizytacji kanonicznej żadnej nie zarządził. Wizytacje ekstraordynaryjne we wszystkich dekanatach arcybiskupstwa (syg. 67 s. 1) nakazał dopiero w r. 1775 jego oficjał gen. gnieźnieński, bp Ignacy Augustyn Kozierowski, w czasie gdy Podoski od kilku lat znajdował się poza granicami archidiecezji i uważano, że raczej do niej nie wróci. Dokument nakazujący owe lustracje nie przetrwał do nas w żadnej postaci, a jak wynika z poz. 68 instrukcją, której trzymali się dziekani w czasie wizytowania, była przepisana w r. 1720 przez synod archidiecezjalny S. Szembeka.

Znane mi są tylko cztery wizytacje tej serii lustracji — 2 przechowywane we Włocławku, obydwie z r. 1775: dekanatu konińskiego (syg. 67) i radomszczańskiego (syg. 68), dek brzeźnickiego — znajdująca się w Archiwum Diec. w Częstochowie i dek. zgierskiego — zachowana w Arch. Diec. w Łodzi. Można żywić nadzieję, że uda się jeszcze odnaleźć jakąś księgę z opisywanej grupy lustracji na prowincji kościelnej. Z obu poniżej opracowanych ksiąg widać, że dziekani nie mieli w tym wypadku uprawnienia do wydawania dekretów reformacyjnych, pozostawiając nam w dokumentacji same sprawozdania wizyt. W aktach, o których mowa, ani razu nie wspomina się o smutnej pamięci prym. Podoskim, natomiast wprost z uwielbieniem mówi się o jego zastępcy bpie Kozierowskim.

---

[151] Gabriel Jan Podoski h. Junosza (1719—1777), dr ob. prawa, od r. 1767 arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Prowadził życie ześwietczałe, sprawami Kościoła prawie się nie zajmował. Zmarł we Francji (Marsylia). (*Teka G.J. Podoskiego...*, wyd. K. Jarochowski, t. 1—6, Poznań 1854—1862.— Korytkowski A, V 70—96.— Szostkiewicz s. 148).

67

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 67.**

[2. Tyt. or.] Visitatio **decanalis** [**Decanatus Coninensis** in Archidiaconatu Gnesnensi] ex mandato illrmi et rnelmi [*s*] domini, domini Ignatii Augustini Saryusz a Kozierogi K o z i e r o w s k i [152], episcopi Adratensis, canonici metropolitani et vicarii in sprtualibus gnalis Gnesnen[sis], Mstovien[sis] et Radomscen[sis] praepositi, per illrem adm. rndum Mathiam M a l i ń s k i [153], decanum foraneum Coninen[sem], praeptum Tulisz[coviensem] expedita anno Dni **1775**-to.

[3. Daty krań.] 1775.

[4. Opis zew.] Łac., pol. (tylko na s. 66—67).— 2° (36,4×23,1 cm).— Stron (ponownie policzb.) II, 94; str. czyste: II, 85—94.— Oprawa współcz. w skórę, z brzegami złoc., wyrep. w r. 1974. Na 1 s. okładki tłocz. złotem majusk. napis: Decanatus | Coninensis. Między obu wierszami h. Sariusz. Rzemyki (4) do zawiązywania urwane. Na grzbiecie naklejka z syg. Kons. Kal. Str. 87—94 od góry noszą ślady daw. zwilgocenia.

[5. Syg. daw.] 186 (Inw. 1918, Chodyński).— № 45 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii d z i e k a ń s k i c h lustracji n a d z w y c z a j n y c h, nakazanych przez bpa Kozierowskiego w całej archidiecezji (s. 1).— Dziekan koniński przeprowadzał ją m.in. w miesiącu maju 1775 r. (s. 3, 5).— Jest to c z y s t o p i s akt. Tytuł księgi został wykonany artystycznie w obwódce ołtarzowej. Tekst całego rękopisu, sporz. na papierze ze z n a k a m i w o d n y m i, obwiedziony ramką. P i s m o samego wizytatora Malińskiego staranne, ale mało przejrzyste, stąd trudne do czytania i nie pozwalające na odtworzenie nagłówków instrukcji wizytacyjnej.— Mamy tu do czynienia z wizytacją p e ł n ą, zewnętrzną i wewnętrzną łącznie.— Księga składa się z samych tylko s p r a w o z d a ń wizytacyjnych.— Dziekan, nie posiadający upoważnienia do wydawania dekretów ref., pilnie badał, czy proboszczowie wprowadzili w życie owe dekrety z ostatniej wizytacji gen., odbytej w dekanacie w l. 1765—1766 (zob. poz. 63). W dalszej t r e ś c i można wskazać na podawanie po raz pierwszy liczby ludności z każdej miejscowości na terenie poszczeg. parafii. Maliński powołuje się w każdym sprawozdaniu na *Liber beneficiorum* Łaskiego, który nazywa wizytacją. Dziekan wizytował również własną parafię (Tuliszków), gdzie podał wiadomość o po-

[152] Por. przyp. 39 i 134.

[153] Ks. Maciej **Maliński**, prepozyt par. Tuliszków, dziekan koniński. (ADW: AAG. Wiz. 67 s. 70).

żarze (20 VIII 1774) swoich zabudowań plebańskich (s. 66—67). Elementami, które podkreślam w księdze, są następujące: 1) dedykacja akt dla bpa Kozierowskiego, 2) alfab. wykaz kościołów par. w dekanacie, 3) charakterystyka poszczeg. kapłanów w dekanacie, stanowiąca niemal oddzielną część dokumentacji (wizytacja wewnętrzna).— Księga przekazana w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po 1885 została przewieziona do Włocławka.— Niestaranna paginacja, wykonana pod kon. XIX w. niebieskim ołówkiem przez ks. S. Chodyńskiego, została w r. 1974 wytarta i zastąpiona czarnym tuszem.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

„Praefatio" — dedykacja dziek. Malińskiego dla bpa Kozierowskiego s. 1.

Współcz. alfab. wykaz kościołów par. w dek. konińskim. Ale cyfry przy miejscowościach pochodzą już od ks. S. Chodyńskiego s. 2.

1. Białkow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 22 V [1775] s. 3—4.
2. Brudzew miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Małgorzaty pm., wizyt. 7 V s. 5—7:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Jakuba ap. s. 7.
3. Conin, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 8—12:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. na przedmieściu s. 12.
   b. Na miejscu kaplicy (oratorium) pw. św. Krzyża, istniejącej niegdyś wewnątrz murów miasta, stoi obecnie figura Ukrzyżowanego s. 12.
4. Dąbroszyn, wieś. Tytułu kościoła par. (konsekr. w r. 1601) nie zapisano s. 13.
5. Dobrowo, wieś. Kościół par. nowy, mur., nie dedyk. s. 14—15:
   a. Kościół par. stary, drew. — nie wiadomo, czy był konsekr. s. 14.
   b. Kaplica (oratorium) nad brzegiem rz. Warty, zupełnie zrujnowana („summe desolata") s. 14.
6. Grabienice, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 16—17.
7. Grodziec, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 18—19.
8. Grochowy, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 19—21.
9. Grzymiszewo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 21—23.
10. Janiszew, wieś. Kościół par., znajdujący się nad brzegiem rz. Warty zw. Ostrów, pw. św. Jadwigi ks. s. 24—25:
    a. Na miejscu poprz. kościoła par. pw. św. Bartłomieja ap., który stał niegdyś w samej wsi J., istnieje figura św. Jana Nepomucena s. 24.
11. Koscielec, wieś. Istnieje wątpliwość, czy kościół par. był konsekr. s. 26—27.
12. Kowale, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 28—29.
13. Krolikow, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 29—30.
14. Krzymow, wieś. Kościół par. nie konsekr. s. 31—32.

15. Kuchary Cerkiewne, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 32—34.
16. Lisiec Major, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 34—35.
17. Psary, wieś. Kościół par. nowy, tylko pośw. s. 36—38:
    a. Słomowo, wieś. Parafia z kościołem całkowicie zrujnowanym („summe desolata"), którego tytułu nie zapisano, afiliowana do psarskiej s. 37—38.
18. Rossocice, wieś aktualnie zw. Władysłowo, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. (eryg. w r. 1528). Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 38—40:
    a. Upadła względnie niedoszła prepozytura szpitalna we Władysławowie s. 40.
19. Rotopolis vulgo Koło, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. (10 ołtarzy) pw. św. Krzyża s. 41—48:
    a. Kaplica (oraculum) publ. pw. św. Wawrzyńca m. poza miastem s. 42.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., zupełnie zrujnowanym („deintegro desolata") s. 48.
20. Rychwał, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 49—52:
    a. Kaplica (oratorium) pryw. w miejsc. dworze (Ignacego Leszczyc Dobrzyckiego) s. 52.
21. Rzgow, wieś, dawniej miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 53—57.
22. Sławsk, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 58—60.
23. Stare Miasto — Konin Antiqua, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 61—62:
    a. Zychlin, wieś w par. Stare Miasto, gdzie znajduje się kaplica (oratorium) dysydencka s. 62.
24. Trąbczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 63—65.
25. Tuliszkow, miasto (oppidum), upadła prepozytura par. (eryg. w r. 1473). Kościół par. pw. św. Wita m. s. 65—72.
26. Turek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 73—76:
    a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Leonarda op. na cmentarzu s. 73.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., stojącym za miastem, tylko pośw. s. 75.
27. Wyszyna, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 77—78.
28. Zagorow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 79—81.

„Elenchus presbyterorum..." w dekanacie, z oceną działalności i obyczajów s. 82—84.

68

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 68.**

[2. Tyt. or.] Visitatio [**decanalis**] **Decanatus Radomscensis** [in Archi-

diaconatu Uniejoviensi] ex mandato illmi Ignatii Augustini Saryusz a Kozierogi Kozierowski [154], episcopi Adratensis, canonici metropolitani et vicarii in spiritualibus generalis Gnesnensis, Mstoviensis et Radomscensis praepositi, per me Joannem Nepomucenum Linowski [155], rectorem ecclesiae Kodrębensis [decanum Radomscensem] die 9-na maii anno Dni **1775** inchoata, die vero 8 junii ejusdem anni, juxta modum in synodo Szembekoviana praescriptum, ea, qua par est, diligentia peracta.

[3. Daty krań.] 1775.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (34,5×21,8 cm).— Stron (ponownie policzb.) II, 48; str. czyste: II, 38—48.— Oprawa z r. 1974 w płótno. Ślady złoceń brzegów z pierwszej oprawy.

[5. Syg. daw.] 165 (Inw. 1918, Chodyński).— № 44 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją wchodzącą w skład serii dziekańskich lustracji specjalnych, zarządzonych w całej archidiecezji przez bpa Kozierowskiego.— Dziekan radomszczański przeprowadzał ją w maju i czerwcu 1775 r.— Jest to wizytacja całkowita, zarówno zewnętrzna, jak i wewnętrzna.— Akta obejmują jedynie sprawozdania wizytacyjne.— Jest to czystopis akt, wykonany osobiście przez dziek. Linowskiego na papierze z filigranami. Tekst księgi został obwiedziony w całości ramką. Na odkreślonych lewobrzeżnych marginesach stron wypisano nagłówki instrukcji wizyt., przepisanej w r. 1720 przez synod a-diec. gnieźnieński dla odbywania lustracji dziekańskich, zastosowanej przez naszego dziekana.— Treść sprawozdań raczej przeciętna. Podobnie jak w księdze poprzedniej (syg. 67) dziekan pilnie bada, czy dekret ref. z ostatniej wizytacji gen., przeprowadzonej w dekanacie w r. 1763 (zob. poz. 59), został wykonany, podaje liczby ludności w poszczeg. wsiach, sprawdza pieczęcie parafialne... I w tej księdze znajdują się informacje (s. 9, 24), że nie tylko akta wizytacyjne, ale także inne dokumenty kościołów lustrowanego dekanatu znajdowały się w owym czasie w Łowiczu; ks. Linowski podaje nawet, iż przy tamt. kolegiacie. Na s. 22 dziekan powołał się na dokument wystawiony w r. 1747 przez nowszy Konsystorz For. Radomszczański. Wadą w dokumentacji Linowskiego jest niewypisywanie tytułów kościołów par. na początku sprawozdań, ale głęboko w tekście, czy w ogóle ich niepodawanie, w następstwie czego wypadło je nieraz brać z treści pieczęci par. Dziekan nie wizytował własnej parafii Kodrąb oraz zarządzanej przez swego zleceniodawcę, bpa Kozierowskiego (Radomsko). — Z treści księgi uwypuklam trzy elementy: 1) dedykację

[154] Zob. przyp. 39 i 134.

[155] Por. przyp. 82.

akt dla Kozierowskiego, 2) o d ę napisaną ku jego czci, 3) s p i s zwizytowanych p a r a f i i.— Księga została przewieziona w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po 1885 dostała się do Włocławka.— Niestaranną foliację akt, wykonaną czerwonym ołówkiem w końcu XIX w. przez ks. S. Chodyńskiego, wytarto w 1974 i zastąpiono paginacją tuszową. Nie skasowano jedynie przy tej okazji podkreśleń nazw parafii na pocz. sprawozdań, dokonanych przez wspomnianego ołówkiem niebieskim, jako stanowiących jakąś orientację dla szukających.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

D e d y k o w a n i e akt przez dziek. Linowskiego dla bpa Kozierowskiego s. 2.

O d a dedykowana przez duchowieństwo dek. radomszczańskiego bpowi Kozierowskiemu s. 3—4.

1. D ą b r o w a, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 5—8:
   a. Kaplica (capella) pw. św. J o a c h i m a, położona w polu w odległości 8 staj od kościoła w kierunku południowym s. 5.
2. C i e l ę t n i k i, wieś. Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego s. 8—10.
3. S o b o r z i c e, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. s. 11—14.
4. Z y t n e, miasto (oppidum). Tytułu kościoła par. (konsekr. w r. 1717 przez sufr. włocł. Bardzińskiego) nie zapisano s. 14—17:
   a. S i l n i c a, wieś na terenie par. Żytno, gdzie w pałacu (Jacka Leszczyc z Siemienic Siemieńskiego) znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 15.
5. B o r z y k o w a, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 17—19:
   a. Kaplica (capella) publ. pw. św. M i k o ł a j a b., stojąca w polu, opuszczona („desolata") s. 18.
6. D o b r y s z y c e, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 19—21.
7. K r ę p a, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. i Towarzyszek s. 21—23.
8. D m e n i n, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 23—25:
   a. Kaplica (capella) publ. pw. św. L e o n a r d a op., znajdująca się na pograniczu wsi Dmenin i Łagiewniki s. 24.
9. K a m i e ń s k o, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 25—27:
   a. Kaplica (capella) publ. pw. św. R o c h a w., położona ok. 15 staj od miasteczka s. 25.
10. K ł o m n i c e, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 27—28.
11. K o b i e l e [M a] j o r, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 29—30.
12. P ł a w n o, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 31—33:
   a. S t a r e P ł a w n o, wieś w par. Pławno, mająca kaplicę (capella) publ. pw. św. Rocha w. s. 31.
13. W o l a G r z y m a l i n a, wieś. Parafia nie wizytowana z powodu nieobecności proboszcza s. 33.
14. G i d l e, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 33—36.

S p i s p a r a f i i, sporządzony pod kon. XIX w. przez ks. S. Chodyńskiego, zdezaktualizowany z powodu zamiany w r. 1974 foliacji na paginację s. 37.

PONTYFIKAT A.K. OSTROWSKIEGO 1777—1784

SERIA EKSTRAORDYNARYJNYCH WIZYTACJI DZIEKAŃSKICH

Dziekańskie wizytacje specjalne nakazał a-bp Ostrowski w całej archidiecezji, liczącej wtenczas 41 dekanatów, pismem dat. ze Skierniewic 30 września 1777 r., przepisując do ich przeprowadzenia nową instrukcję i polecając odesłać akta bezpośrednio sobie, ewentualnie do swej kurii (w Łowiczu). Obszerna instrukcja wizytacyjna zainteresowana jest szczególnie życiem osobistym i pracą duchowieństwa parafialnego (chyba dopiero ona pierwsza pyta np. o odprawianie coroczne rekolekcji przez kapłanów) oraz sprawami gospodarczymi beneficjów (poz. 69 s. 3—7).

Akta owych wizytacji, odbywanych (na przestrzeni r. 1778) przez właściwych dziekanów, miały być pomocne do przeprowadzania wizytacji generalnych, które tenże prymas zarządził w całym arcybiskupstwie gnieź. jeszcze 20 września 1777 r., dokumentem również chyba wydanym w Skierniewicach, a do których przepisał inną instrukcję, opublikowaną drukiem w Warszawie (z datą 17 lutego 1778 r.). Druk ów posiadam. Wizytacje generalne Ostrowskiego ciągnęły się na przestrzeni lat 1779—1783.

Dotychczas znane mi są tylko trzy nadzwyczajne wizytacje dziekańskie z czasu pontyfikatu Ostrowskiego, aktualnie przechowywane we Włocławku. Są to niżej przedstawione poz.: 69 (dekanat kaliski), 70 (dek. koniński) i 71 (dek. wieruszowski). Może w niedalekiej przyszłości na prowincji kościelnej odnajdzie się jeszcze jakaś księga z tej serii lustracji. Dokumentacja tych wizytacji składa się z samych tylko sprawozdań, albowiem arcybiskup nie uprawnił dziekanów do wydawania dekretów ref.

69

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 69.**

[2. Tyt. or.] Acta visitationis [**decanalis**] **Decanatus Calissiensis** authoritate celsissimi, illustrissimi, reverendissimi domini, domini Antonij Casimiri de Ostrow Ostrowski[156], Dei et Apostolicae Sedis gratia

[156] Antoni Kazimierz Ostrowski h. Grzymała (1719—1784), od r. 1753 biskup inflancki, od 1758 koadiutor a 1763 ordynariusz włocławski, od 1777 arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Zarządzał wizytacje kan. i dbał o gospodarkę w admi-

archi-episcopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithvaniae primatis, primiq[ue] principis, abbatis commendatarij Tynecensis, Ordinis Aquilae Albae equitis, expeditae per me infrascriptum [Theophilum Gradecki[157]], decanum [loci], conscripta anno Domini **1778**, die 3 iulij.

[3. Daty krań.] 1778.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (34,2×21,9 cm).— Stron (świeżo policzb.) 168; str. czyste: 2, 8, 166—168.— Oprawa współcz. w półskórek, nieco podniszczona, wyrep. w r. 1974; brzegi barwione na czerwono. Na grzbiecie naklejka z syg. Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 187 (Inw. 1918, Chodyński).— № 41 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii nadzwyczajnych lustracji dziekańskich, nakazanych w całej archidiecezji przez prym. Ostrowskiego.— Dziekan kaliski przeprowadził ją w okresie od listopada 1777 do lipca 1778 r.— Spotykamy się tu z wizytacją pełną, łącznie zewnętrzną i wewnętrzną.— Księga zawiera same sprawozdania wizytacyjne.— Jest to czystopis akt, wykonany starannie na papierze ze znakami wodnymi przez notariusza dekanatu, ks. Mateusza Czępińskiego, proboszcza par. Biskupice (s. 21, 153, 165).— Jak na wizytację dziekańską lustracja nin. jest bardzo obszerna. Przynosi ze sobą więcej wiadomości aniżeli niejedna generalna. Przytacza mnóstwo dokumentów, cytuje poprzednie wizytacje — także zaginioną a-diak. Żychowicza z r. 1639 (s. 129, 139). *Liber beneficiorum* Łaskiego wlicza do wizytacji kan.— Jedyna spośród trzech, która przekazała nam dokumentację związaną z formalną stroną przeprowadzania wizytacji omawianej serii i dokładnie zastosowała się do przepisanej nowej instrukcji.— Parafię administrowaną przez dziek. Gradeckiego (Rososzycę) zwizytowali — w zastępstwie oficjała kaliskiego, do którego należał ten obowiązek — nie podany z nazwiska asesor dekanatu oraz wspom. już notariusz tegoż okręgu (s. 153). Rozumie się, że dziekan nie lustrował kolegiaty kaliskiej, zastrzeżonej arcybiskupowi lub innemu wizytatorowi gen.— Akta zostały uwierzytelnione (s. 165) podpisami dziekana i notariusza oraz pieczęcią opł. dekanatu kaliskiego.— W księdze tej zasługują na uwagę trzy elementy: 1) przedmowa dziekana do akt, połączona z adresem dedykacyjnym dla a-bpa Ostrowskiego, 2) dokument tego ostatniego polecający przeprowadzenie wizytacji po dekanatach, 3) nowa instrukcja wizyt.

---

nistrowanych przez siebie diecezjach. Zmarł we Francji (Paryż). (Korytkowski A, V 97—150.— Szostkiewicz s. 138.— ADW: AAG. Wiz. 69—79).

[157] Ks. Teofil **Gradecki**, proboszcz par. Rososzyca i dziekan kaliski. (ADW: AAG. Wiz. 69 s. 153).

ułożona dla lustracji dziekańskich, ogłoszona drukiem, który jednak nie jest mi znany.— Rękopis przekazany przez dziekana do Łowicza (s. 7), dostał się z czasem do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano go do Kalisza, a po 1885 przewieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Adres dedykacyjny skierowany przez dziek. Gradeckiego („Praefatio") do a-bpa Ostrowskiego, w którym powtarza drukowaną odezwę tegoż prymasa do dziekanów archidiecezji („Processus ad decanos in ordine visitationum decanalium"), nakazującą im przeprowadzenie wizytacji w swoich dekanatach — według załączonej nowej instrukcji wizyt. — oraz odesłanie sporządzonej dokumentacji bezpośrednio do niego względnie jego kurii (w Łowiczu) s. 3—7.

1. Szkalmierzyce, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 26 XI 1777 s. 9—20.
2. Biskupice Szalonki, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 29 XI 1777 s. 21—28.
3. Ociąż, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1701 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 9 XII [1777] s. 29—35:
   a. Kwiatkow, wieś. Filia par. Ociąż z kościołem, o którego konsekracji czy nawet benedykcji nie wiadomo s. 35.
4. Lewkow, wieś. Kościół par. (konsekr. przez sufr. pozn. Wierzbowskiego † 1712) pw. św. Zofii m. (w wizyt. Gembarta z r. 1752: także Wniebowzięcia NMP, wg Gradeckiego bez uzasadnienia) s. 36—40.
5. Szczury, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1762) pw. św. Michała arch., wizyt. 14 XII [1777] s. 41—46.
6. Gostyczyna, wieś, proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. (konsekr. w r. 1639) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 20 I 1778 s. 47—55:
   a. Smiełow, wieś w par. Gostyczyna posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Sieroszewskich s. 52.
   b. Węgry, wieś na terenie par. Gostyczyna, gdzie w pałacu małż. Witalisa i Anny z Walichnowskich Węgierskich znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 52—53.
7. Droszew, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 23 I s. 56—61:
   a. Kurowo, wieś w par. Droszew, mająca kaplicę (capella) pryw. w kurii Fabiana Parczewskiego s. 59.
8. Kucharki, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1754) pw. Trójcy Św., wizyt. 25 I s. 62—67.
9. Sobotka, wieś, dawniej miasto (oppidum); proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 27 I s. 68—76:
   a. Karsy, wieś na terenie par. Sobótka, gdzie we dworze szlacheckim istnieje kaplica (capella) pryw. s. 74.
10. Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 29 I s. 77—81.
11. Skrzebowa. wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 31 I 1778 s. 82—87:
    a. Kaplica (oratorium) publ. pw. Zwiastowania NMP (sprzed r. 1671), stojąca w polu w kierunku miasta Raszkowa s. 86.

12. Giżyce, wieś, proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 5 II 1778 s. 88—94:
    a. Kraszewice, wieś. Filia par. Giżyce (od r. 1654) z kościołem pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 7 II s. 95—100.
13. Kościelna Wieś. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i jednocześnie parafialny (duninowski z r. 1124) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 11 II s. 101—106.
14. Kuchary (Położne), wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1728 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 14 II s. 107—110:
    a. Popowko, wieś w par. Kuchary, posiadająca kaplicę (capella) pryw. w rezydencji kan. i of. kal. Franciszka Radolińskiego s. 110.
15. Dóbrzec (Utraque Dóbrzeć), wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1733) pw. św. Michała arch., wizyt. 17 II s. 111—119:
    a. Rypinek, wieś. Filia par. Dobrzec, ostatnio nazywana tylko kaplicą (capella) publ., niegdyś samodzielna parafia, z kościołem pw. św. Gotarda b. s. 115—117.
    b. Sulisławice, wieś na terenie par. Dobrzec, w której we dworze Waleriana Węgierskiego znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 117.
16. Kalisz, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 25 II 1778 s. 120—152:
    — Sumariusz dokumentów gospodarczych s. 122—128.
    — Archiwum prepozytury, przechowujące akta własne, Konsystorza For. Kal. oraz kaliskie księgi grodzkie, ziemskie i miejskie s. 138, 140.— W r. 1778 w miejsc. archiwum par. znajdowały się akta metryczne ochrzczonych od 1579 s. 139.
    — Biblioteka klasztorna, posiadająca regestr książek (wzmianka) s. 138.
    a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 141—142.
    b. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Jakuba ap., stojąca poza murami miasta na tzw. Piskorzewie s. 142.
    c. Prepozytura szpitalna z kościołem (zbud. w r. 1748) pw. Trójcy Św. na Przedmieściu Wrocławskim, naprzeciwko klasztoru Reformatów, podlegająca Kanonikom Reg. Lat. s. 143—147.
    d. Prepozytura szpitalna z kościołem (wystaw. w r. 1630) pw. Ducha Św., znajdująca się pod zarządem zak. Duchaków s. 148—152.
17. Rossoszyca, wieś (jako parafia dziekańska wizyt. w zastępstwie oficjała kal. przez asesora i notariusza dekanatu). Kościół par. pw. św. Marka ew., wizyt. 3 VII 1778 s. 153—163:
    a. Ołobok, wieś. Filia par. Rososzyca z kościołem pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 5 III 1778 s. 162—163.
    — Sumariusz dokumentów, wykazujących prawa proboszczów w Rososzycy do zwierzchnictwa nad kościołem filialnym w Ołoboku (który przecież od r. 1744 był urzędowo ośrodkiem samoistnej parafii) s. 160—161.

Wykaz klasztorów w dekanacie — w Kaliszu (Franciszkanie Konw., Bernardyni, Reformaci, Klaryski, Bernardynki, Kanonicy Reg. Lat.) i na prowincji (Benedyktyni w Kościelnej Wsi, Cysterki w Ołoboku) s. 164.

70

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 70.**

[2. Tyt. or.] Visitatio **decanalis Decanatus Coninensis** [in Archidiaconatu Gnesnensi] ex mandato celsissimi Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski[158], Dei et Apostolicae Sedis gratia erchiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae primatis, primiq[ue] principis, abbatis commendatarii Tynecensis, Landensis, Ordinis Aquilae Albae equitis, per i.a.r. Mathiam Maliński[159], decanum foraneu[m] Conin[ensem], praepositum Tuliszkovien[sem] expedita anno Domini **1778**.

[3. Daty krań.] 1778.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (36,6×22,1 cm).— Stron (ponownie policzb.) II, 93.— Oprawa współcz. w skórę, podniszczona, wyrep. w r. 1974; brzegi barwione na czerwono. Na 1 s. okładki tłocz. złotem majusk. napis: Decanatns [*s*] Coninensis. Na grzbiecie naklejka z syg. Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 168 (Inw. 1918, Chodyński).— № 33 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja nin. należy do grupy specjalnych lustracji dziekańskich, zarządzonych w całej archidiecezji przez prym. Ostrowskiego.— Dziekan koniński przeprowadził ją na przestrzeni r. 1778, nie podając jednak datacji szczegółowej swojej marszruty.— Mamy tu do czynienia z wizytacją pełną, tak zewnętrzną, jak też wewnętrzną.— Akta obejmują jedynie sprawozdania wizytacyjne. Jest to czystopis akt. Dziekan zredagował opisy kościołów osobiście — na papierze filigranowym — nie posłużywszy się przy tym notariuszem dekanatu, ks. Piotrem Tyda, proboszczem par. Grzymiszew (s. 49—50).— W środku s. I, w ozdobnej winiecie, został umieszczony w trzech wierszach, wykonany majusk., skróc. tytuł akt: Deca | natus | Coninensis.— Treść akt jest niemal pobieżna, wizytator np. nie podał blisko połowy wezwań kościołów par., zupełnie nie opisał trzech parafii afiliowanych (Kościelec, Słomowo, Stare Miasto).— Przyczyną tego było m.in. trzymanie się jeszcze szembekowskiego (z r. 1720) „modus visitandi" (s. 2), gdy oto nowa, rozbudowana instrukcja Ostrowskiego zmuszała do obszernych i bardziej wyczerpujących opisów.— Dziek. Maliński odważył się zwizytować i opisać także własną parafię (Tuliszków). Przy tej okazji zamieścił szereg informacji dot. całego dekanatu, z których

[158] Por. przyp. 156.
[159] Zob. przyp. 153.

chyba najważniejszą jest wiadomość o liczbie istniejących i wygasłych beneficjów w tymże okręgu kościelnym (s. 43).— Na uwagę w tej księdze zasługuje list hołdowniczy dziekana do arcybiskupa z racji przekazywania mu akt wizyt. i wykaz zwizytowanych parafii dekanatu.— Akta dostarczone przez Malińskiego do Łowicza, przekazano później do Gniezna, skąd w r. 1822 ekstradowano je do Kalisza i po 1885 przywieziono do Włocławka.— Mało staranną paginację włocławską ks. S. Chodyńskiego, wykonaną pod kon. XIX w. niebieskim ołówkiem, w r. 1974 wytarto i zastąpiono stronicowaniem tuszowym.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja akt przez dziek. Malińskiego a-bpowi Ostrowskiemu s. 1—2.

1. Konin, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 3—8:
   a. Klasztor Reformatów stojący poza miastem (zapiska) s. 6.
   b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., znajdującym się na przedmieściu, niedaleko Reformatów s. 6—8.
   c. Antiqua Conin, wieś. Parafia z kościołem, którego wezwania nie podano, inkorp. do Konina, nie opisana s. 3.
2. Lisiec Major, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 8—10.
3. Kuchary Koscielne, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 10—12.
4. Sławsk, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 12—15:
   a. Osiecza, wieś w par. Sławsk, posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze szlacheckim s. 14.
5. Rzgow, wieś, niegdyś miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 15—21.
6. Grabienice, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 21—24.
7. Trąbczyn, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 24—27.
8. Zagorow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 27—30:
   a. Kaplica (capella) publ. (w księdze zw. błędnie „privata") pw. św. Antoniego (nie zapisano którego) na cmentarzu kośc. s. 29.
   b. Drzewce, wieś na terenie par. Zagórów, gdzie we dworze istnieje kaplica (capella) pryw. (w aktach „privilegiata") s. 29.
   c. Kopoyno, wieś w par. Zagórów, mająca w pałacu szlacheckim kaplicę (capella) pryw. (w księdze „privilegiata") s. 29.
9. Krolikow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 30—32.
10. Grodziec, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 32—34.
11. Rychwał, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 34—37:
    a. Kaplica (capella) pryw. w miejsc. pałacu (Ignacego Dobrzyckiego) s. 36—37.
12. Dąbroszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Katarzyny pm. s. 37—39.
13. Grochowy, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 39—42.
14. Tuliszkow, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. Kościół

par. pw. św. Wita m. (Ponieważ jest to parafia dziekańska, zamieszczono tu pewne dane o całym dekanacie) s. 42—49.

15. Grzymiszew, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 49—52.
16. Turek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 53—60:
    a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Leonarda op., stojąca na cmentarzu kośc., z powodu pełnego upadku została skasowana dokumentem a-bpa Ostrowskiego z 19 VIII 1777 s. 57.
    b. Wietchinino, wieś na terenie par. Turek, gdzie we dworze jest kaplica (capella) pryw. s. 57.
    c. Gąsin, wieś w par. Turek, posiadająca w kurii szlacheckiej kaplicę (capella) pryw.
    d. Zuki, wieś na terenie par. Turek, w której w pałacu szlacheckim mieści się kaplica (capella) pryw. s. 57.
    e. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. za miastem s. 59—60.
17. Russocice, miasto (oppidum), upadła prepozytura par. (eryg. w r. 1528). Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 60—64.
18. Koło, miasto (civitas), prepozytura par. Wezwania kościoła par. nie podano s. 65—73:
    — Statuty kolegium mansjonarzy zatwierdził oficjał gen. gnieź. 14 III 1648 s. 70.
    a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Wawrzyńca m. znajduje się poza miastem s. 67.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. w mieście s. 72—73.
    c. Koscielec, wieś. Parafia z kościołem, którego tytułu nie zapisano, zarządzana przez dłuższy czas przez prepozytów kolskich, świeżo została włączona do Koła jako jego filia s. 65.
19. Białkow, wieś. Kościół par. uległ pożarowi przed 8 maja 1776 r. s. 73—75.
20. Dobrowo, wieś. Kościół par. nowy, jeszcze nie wykończony s. 75.
21. Brudzewo, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. (eryg. w r. 1466). Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Małgorzaty pm. s. 75—80:
    a. Wola Rozostawa, wieś w par. Brudzew, posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze szlacheckim s. 78.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Jakuba ap., stojącym w mieście s. 79—80.
22. Krzymow, wieś. Wezwania kościoła par. (który wizytator określił jako „ecclesia ruinosissima", „summe desolata") nie podano s. 80—82.
23. Janiszew, wieś. Tytułu kościoła par., znajdującego się poza wsią, na „Ostrowie", nie zapisano s. 82—84:
    a. Na miejscu dawnego kościoła par., istniejącego kiedyś pw. św. Bartłomieja ap. w samej wsi, wzniesiono figurę św. Jana Nepomucena s. 83.
    b. Kaplica (capella) pryw. we dworze janiszewskim (Jana Cieleckiego) s. 84.
24. Psary, wieś. Kościół par. nowy, tylko pośw. s. 84—87:
    a. Słomowo Koscielne, wieś. Parafia z kościołem, którego wezwania nie podano, afiliowana (ok. r. 1712 lub 1727) do psarskiej s. 85.

25. Wyszyna, wieś. Tytułu kościoła par. („ecclesia —— funditus desolata") nie zapisano s. 87—89.
26. Kowale, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 89—92.

Spis zwizytowanych kościołów par., wykonany pod kon. XIX w. przez ks. S. Chodyńskiego na s. 93 (druga k. ochr.).

71

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 71.**

[2. Tyt. or.] Visitatio [**decanalis**] ecclesiar[um] parochialiu[m] [a] **in Decanatu Vieruszoviensi**, in Territorio Vielunen[si] consistentiu[m], ex mandato celsissimi, illustrissimi Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski [160], Dei et Apostolicae Sedis gratia archi-episcopi Gnesnen[sis], legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae primatis, primique principis, abbatis commendatarii Tynecensis &c. [expedita a.D. **1778** per Iacobum Chrzanowski [161], decanum loci] [b].

[3. Daty krań.] 1778.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (31,4×19,3 cm).— Stron (świeżo policzb.) II, 88; str. czyste: II, 87—88.— Oprawa z ok. r. 1950 w półpłótno.

[5. Syg. daw.] 166 (Inw. 1918, Chodyński).— № 39 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii ekstraordynaryjnych wizytacji dziekańskich, zarządzonych w całej archidiecezji przez prym. Ostrowskiego.— Spotykamy się tu z wizytacją całkowitą, razem zewnętrzną i wewnętrzną.— Jest to czystopis akt, wykonany kaligraficznie na papierze bez znaków wodnych przez nie zident. notariusza, ale nie przez dziekana, który jedynie uwierzytelnił tekst w dwóch miejscach (s. 81, 86) swym podpisem. Tytuł rękopisu (s. 1) nie obejmuje całej strony księgi. Tytuł skróc. „Decanatus Wieruszoviensis" znajduje się na s. I.— Księga zawiera tylko sprawozdania wizytacyjne, zredagowane wg nowej instrukcji (Ostrowskiego), ale zastosowanie jej przez dziekana nie jest zbyt widoczne z powodu małej przejrzystości tekstu.— Lustracja została zasadniczo przeprowadzona w styczniu 1778 r., a tylko po jednej parafii odwiedzono kanonicznie

---

[a] Następuje nazwa *Sokolnicensis* potrójnie przekreślona.

[160] Por. przyp. 156.

[161] Ks. Jakub **Chrzanowski**, prepozyt par. Lututów, dziekan wieruszowski. (ADW: AAG. Wiz. 71 s. 86.— Zob. przyp. 170).

[b] Dalej jest wypisana datacja szczegółowa, która dotyczy już par. Sokolniki.

w lutym i marcu tr. Daty szczegółowe wizytowania zostały uwidocznione na początku każdego opisu, które respektuję w części B nin. pozycji.— Pod względem treści akta są wyczerpujące. Chrzanowski szczególnie obszernie ujmuje personalia duchowieństwa. Pewną wadą ze strony redaktora księgi jest niepodawanie wezwań kościołów na początku opisów, lecz przeważnie wewnątrz tekstu, na skutek czego wypadło szukać wspomnianych po całości rękopisu. Dziekan nie wizytował własnej parafii (Lututów).— Treść akt zasadniczych została wzbogacona dodatkiem, zawierającym przychody i rozchody beneficjów kościelnych w dekanacie (s. 81—85). Wyliczenie tych beneficjów mieści się na s. 86.— Rękopis zapewne przekazany przez dziekana do Łowicza, z czasem dostał się do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano go do Kalisza, a po 1885 przewieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 I 1778 s. 1—6:
   a. Ochędzyn, wieś. Filia par. Sokolniki z kościołem pw. św. Anny s. 5.
2. Walichnowy, wieś. Kościół par. (zbud. 1723 i konsekr. tr. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Marcina b., wizyt. 12 I s. 6—9.
3. Białła, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra w Okowach, wizyt. 14 I s. 9—12:
   a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem pw. św. Zygmunta kr. s. 12.
4. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 15 I s. 13—16.
5. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 16 I s. 16—19.
6. Cieszęcin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 19 I s. 20—27:
   a. Węglowice, wieś w par. Cieszęcin, w której znajduje się kaplica (oratorium, capella) publ. (sprzed r. 1652) s. 25.
   b. Ostrowek, wieś na terenie par. Cieszęcin, posiadająca kaplicę (oratorium, capella) publ. (sprzed r. 1722) s. 25—26.
7. Wieruszow, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. w r. 1776, konsekr. tr. przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 23 I s. 27—36:
   a. Klasztor Paulinów w mieście (wzmianka) s. 29.
   b. Prepozytura szpitalna, której kościół pw. św. Jana ap. spłonął 24 VII 1771 s. 32—33.
   c. Kaplica (capella) pw. św. Rocha w., Sebastiana m. i Rozalii dz. (wystaw. i pośw. w r. 1775) stoi za wałem Starego Wieruszowa s. 33—34:
      — Przy wspom. kaplicy przebywa eremita (pustelnik) s. 34.
   d. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b., znajdująca się za mostem, zrujnowana i nieczynna s. 34.
   e. Swiba, wieś w par. Wieruszów, gdzie istnieje (wystaw. przed 15 laty i pośw.) kaplica (capella) pw. św. Katarzyny pm. s. 35.

8. Mieleszyn, wieś. Kościół par. (zbud. i pośw. w r. 1760) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 26 I s. 36—43.
9. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Walentego m., wizyt. 29 I s. 43—50:
   a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin z kościołem (wystaw. przed 10 laty) pw. św. Bartłomieja ap. s. 48.
10. Dzierztkowice (s) i Dzietrzkowice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1753) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 30 I 1778 s. 50—62:
   a. Łubnice, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 57—59.
11. Bolesławiec, miasto (civitas); (na teryt. nin. parafii znajdowały się kiedyś, jako filie, późniejsze par. Mieleszyn i Chróścin, s. 73—74). Kościół par. (konsekr. 10 X 1733 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. Trójcy Św., wizyt. 3 II 1778 s. 62—76:
   a. Konwent Premonstratentek w mieście s. 70—71.
   b. Kaplica (oraculum) pw. św. Małgorzaty pm. przed miastem, gdzie przedtem znajdował się kościół par. s. 73.
   c. Wspomnienie o dawnej prepozyturze szpitalnej w B., potem altarii św. Krzyża w kościele par. s. 71—72, 84.
12. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 5 III 1778 s. 76—81.

Dodatek. Ogólne wykazy dochodów i wydatków poszczególnych beneficjów w dekanacie wieruszowskim, sporządzone przez dziekana na wezwanie kurii a-bpa Ostrowskiego, dat. w Warszawie 15 lutego 1778 r., podane wg parafii: Sokolniki, Walichnowy, Białła, Łyskornia, Czastary, Cieszęcin, Wieruszow, Mieleszyn, Bolesławiec, Dzietrzkowice, Woycin, Naramice, Lutultow s. 81—85.

Wyliczenie beneficjów duszpasterskich i prostych w dekanacie s. 86.

SERIA WIZYTACJI GENERALNYCH

Nadzwyczajne wizytacje dziekańskie, odbywane za rządów a-bpa Ostrowskiego, miały być przygotowaniem do przeprowadzenia lustracji generalnych.

Wizytacje generalne odbyły się prawdop. na całym obszarze arcybiskupstwa gnieź., jakkolwiek dokumentacja po nich nie doszła w tym stopniu do naszych rąk.

Lustracje generalne czasu pontyfikatu Ostrowskiego, przeprowadzone w l. 1779—1783, można z kolei podzielić na dwie podserie. Pierwsza z nich odnosi się do parafii w poszczeg. dekanatach, oficjałatach i archidiakonatach. W parafiach znowu, dzielących się na zwykłe i wyższej rangi czyli prepozytury par., oprócz kościołów par. spotykamy różne odmiany świątyń pomocniczych i kaplic. Dla ułatwienia lustracji tej podserii instytucji kośc. opublikował Ostrowski w dniu 17 lutego 1778 r. w Warszawie obszerną instrukcję wizyt. Wg niej zlustrowano m.in. archidiakonat uniejowski (syg. 72—73), terytorium wieluńskie (poz. 74—76), archidiakonat kaliski (syg. 78—79).

Do przeprowadzenia wizytacji kolegiat i ich kapituł (podseria druga) wydał tenże arcybiskup odrębną instrukcję, dat. w Gnieźnie 27 maja 1778 r., na której tekst dotąd nie natrafiłem. Wg niej zlustrowano m.in. kolegiaty w Uniejowie, Sieradzu, Łasku, Kurzelowie (poz. 77), w Wieluniu (syg. 75), Kaliszu (poz. 78) i nie wiadomo, czy także w Choczu (syg. 78—79). Trudno powiedzieć, czy sposób wizytowania przewidziany dla kolegiat odnosił się również do katedry gnieź., na której dokumentację w tym względzie z okresu opisywanego pontyfikatu nie natrafiłem.

72

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 72.**

[2. Tyt. or.] Wizyta **generalna** trzech **dekanatów: Szadkowskiego, Wartskiego y Uniejowskiego,** z rozkazu jasnie oswieconego xiązęcia j°mci Antoniego Kazimierza z Ostrowa Ostrowskiego[162], z Bożey y Swiętey Stolicy Apostolskiey łaski arcy-biskupa gnieznienskiego, legati nati Krolestwa Polskiego y W°Xstwa Litewskiego, prymasa y pierwszego xiązęcia, opata tynieckiego y lendzkiego, orderow Orła Białego y s° Stanisława kawalera, przez wj°mci xiędza Franciszka Xawerego Grochowalskiego[163], oboyga prawa doktora, kanonika katedralnego łuckiego, kollegiat uniejowskiey archi-dyakona, wolborskiey dziekana, kurzelowskiego y piotrkowskiego officyała, delegowanego wizytatora, roku Panskiego **1779**-tego, według przepisu udziałana y temuz jasnie oswieconemu panu ofiarowana.

[3. Daty krań.] 1779.

[4. Opis zew.] Pol. (spraw.), łac. (dekr.).— 2° (31,5×20,4 cm).— Stron VIII, 1101; str. czyste: II, VIII, 180, 338, 364—366, 448—451, 852—853; 1077—1079; s. 386 podwójna, a stąd od 387 do 1101 niepoprawność pagin.— Oprawa z ok. r. 1950 w dermę. Brzegi barwione na czerwono. Na grzbiecie wytłocz. majusk. skróc. tytuł: Visitationes | decanatuum | Szadkoviensis | Wartensis et | Uniejoviensis | 1779.

[5. Syg. daw.] 184 (Inw. 1918, Chodyński).— № 37 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, jedna z serii przeprowadzonej za rządów a-bpa Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takiej jej randze świadczą: instrukcja wizyt., wydana drukiem, której Grochowalski nie wpisał do księgi, tytuł akt oraz ich zawartość, obejmująca tak spra-

[162] Por. przyp. 156.

[163] Zob. przyp. 132.

wozdania, jak też dekrety ref.— Mamy do czynienia z aktami wizytacji pełnej, zewnętrznej i wewnętrznej łącznie.— Jest to czystopis akt, wykonany pismem trzech rąk, z których jedna należy do lustratora, na dwóch gatunkach papieru, przeważnie ze znakami wodnymi.— Tytuł księgi, wypełniający całą jej stronę (s. I), kojarzy czytelnika z osobą znanego nam już (por. syg. 59), pracowitego wizytatora Grochowalskiego.— Ogólnie wiadomo, że akcja lustracyjna odbyła się na przestrzeni 1779 r., natomiast szczegółowa datacja uwidoczniona jest tylko przy kościele w Kaszewicach (s. 363).— Czynność wizytacyjna i jej dokumentacja dotyczą tylko połowy a-diak. uniejowskiego, mianowicie trzech jego zachodnio-północnych dekanatów: szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego, ale część ta posiada gęstszą sieć kościelną i kapliczną niż druga połowa. W tekście dekanaty tak następują po sobie, jak zapowiada je tytuł akt. Trzeba tu jedynie wspomnieć, że dekrety reformacyjne idą dopiero po sprawozdaniach poszczeg. dekanatów, a nie po każdej instytucji z osobna.— Spotykamy się tu z pierwszą wizytacją, która została opracowana po polsku (sprawozdania), chociaż dekrety ref. lustrator sporządził po łacinie — może także dlatego, iż treść ich jest miejscami żenująca.— Pod względem treści jest to wizytacja bardzo obszerna, zredagowana na podstawie najlepiej dotąd ułożonej instrukcji. Trudno tu charakteryzować szczegółowiej zawartość księgi. To jednak trzeba powiedzieć, że w dokumentacji poświęcono wiele miejsca duszpasterstwu, np. dopytując o administrowanie poszczeg. sakramentów w parafiach. Zarówno w sprawozdaniach, jak i dekretach wizytator poleca proboszczom troskę o wyrugowanie z życia parafian pięciu wad moralnych. Po raz pierwszy podaje on przydział kolejnych parafii do okręgów administracji kościelnej i państwowej, przede wszystkim zaś do najważniejszych spośród diecezjalnych: oficjałatów. Do znaczniejszych informacji sporadycznych można zaliczyć: pierwszą (w aktach wizytacyjnych) wiadomość o ficjałacie for. w Piotrkowie (s. I), o nie znanej lustracji ks. Sokołowskiego, odbytej w a-diak. uniejowskim ok. r. 1744 (s. 715), spis książek biblioteki kościoła par. w Szadku (s. 130—131). W dziele tym jednak spotyka się pewną ilość błędów chronologicznych i odnośnie nazwisk biskupów.— Spośród dokumentów dot. formy przeprowadzania wizytacji znajdujemy tylko dedykację akt dla arcybiskupa (s. III—VI). Informacja zatytułowana „Do czytelnika" (s. VII), również pierwszy raz spotkana w repertoriowanych materiałach, która będzie stanowić jakiś końcowy i zarazem prywatny epizod formalny, skierowana jest nie do zwykłego odbiorcy księgi, ale do arcybiskupa Ostrowskiego względnie jego kurii. Podaje ona zainteresowanym, jak radzić sobie z olbrzymią księgą i rozumieć treść wpisów. Chodzi tu głów-

nie o rozplanowanie księgi, klasyfikację stanu kościołów, ujemną charakterystykę duszpasterzy.— Na s. 1098—1101 mieści się współcz. alfab. wykaz zwizytowanych parafii i ważniejszych kościołów.— Akta przekazane przez wizytatora do Łowicza, znalazły się potem w Gnieźnie, skąd w r. 1822 wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja akt wypisana przez prał. Grochowalskiego a-bpowi Ostrowskiemu s. III—VI.

„Do czytelnika" — informacja odnosząca się do korzystania z księgi, napotkana po raz pierwszy w dokumentacji wizytacyjnej s. VII.

Ia. Dekanat szadkowski — sprawozdania wizytacyjne s. 1—447:

1. Krzepczow, wieś. Kościół par. (zbud. w l. 1725—1734) pw. św. Wojciecha b. s. 1—16.
   a. Grabica, wieś w par. Krzepczów, posiadająca kaplicę publ. (tylko pośw.) w dobrach bpa włocławskiego s. 9.
2. Łobudzice, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 20—31:
   a. Kocieszow, wieś. Prebenda względnie filia par. Łobudzice z kaplicą (konsekr. w r. 1661 przez sufr. włoc. Domaniewskiego) pw. Wniebowzięcia NMP, św. Szczepana m. i św. Zofii m. s. 16—20.
3. Wygiełzow, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i Nawrócenia św. Pawła s. 31—46.
4. Chabielice, wieś. (Parafia utworz. w r. 1649 z par. w Puszczy s. 46). Kościół par. (wystaw. w r. 1776) pw. Trójcy Św. s. 46—59.
5. Puszcza, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. s. 60—67.
6. Szczercow, miasteczko. Kościół par. (eryg. w r. 1357) pw. Narodzenia NMP s. 68—84:
   a. Kościołek pw. św. Barbary pm. za miastem, przy trakcie prowadzącym do Piotrkowa s. 73.
7. Rusiec, wieś. (Parafia wydziel. w r. 1643 z restarzewskiej). Kościół par. (zbud. w r. 1635 „w miasteczku pod ten czas Toporow przy Ruscu sytuowanym, a teraz zagubionym...") pw. św. Elżbiety kr. s. 85—98:
   a. Więzowa Wola, wieś w par. Rusiec, opodal której w lesie znajduje się kaplica publ. (w formie kościoła) pw. św. Rocha w. s. 92—93.
   b. Więzowa Wola — kaplica pryw. we dworze Ksawerego Walewskiego s. 93.
8. Druzbice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1768) pw. św. Marcina b. s. 99—122:
   a. Suchcyce, wieś na terenie par. Drużbice, posiadająca oratorium publ. albo kościół (wystaw. przed 3 laty, pośw.) s. 110, 441—447.
9. Szadek, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (sprzed r. 1300, konsekr. w 1335 przez a-bpa Janisława, 13 ołtarzy) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba ap. s. 122—179:
   — Wykaz książek biblioteki kościoła par. (33 dzieła) s. 130—131.
   a. Stary Szadek — kościół (z r. 1740) pw. św. Idziego op. s. 155—157.

b. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1540) z kościołem pw. Trójcy Św., Bożego Ciała, św. Hipolita m. i św. Leonarda op., stojącym przy drodze wiodącej do Uniejowa s. 158—164.

10. Pozdzenice, wieś. (Parafia utworz. w r. 1622 z buczkowskiej). Kościół par. (konsekr. 1622) pw. św. Kazimierza kr. i św. Barbary pm. s. 181—192.
11. Buczek, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 192—213.
12. Sędzieiowice, wieś. Kościół par. (nowy) pw. św. Marii Magdaleny i św. Klemensa p. s. 214—225.
13. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 225—239:
    a. Brzyski, wieś w par. Marzenin, gdzie we dworze szlacheckim znajduje się kaplica pryw. s. 234—235.
14. Grabno, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b. s. 239—255.
15. Restarzow i Restarczow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 255—269:
    a. Chociw, wieś na terenie par. Restarzew, mająca kaplicę pryw. w pałacu Tomasza Domaniewskiego s. 263—264.
    b. Sarnow, wieś w par. Restarzew, w której istnieje (aktualnie nieczynna) kaplica pryw. we dworze s. 264.
16. Widawa, miasto, upadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1464, konsekr. w 1476 przez sufr. gnieź. Andrzeja) pw. św. Marcina b. i św. Małgorzaty pm. (aktualnie mówi się tylko o tytule pierwszym) s. 270—298:
    a. Oratorium publ. (kościołek) pw. św. Rocha w. (nie wykończone) znajduje się poza miastem, „na górze, na Piasku" przy drodze do Łasku s. 282—283.
    — Kolonia akademicka s. 285.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. s. 285—290.
    c. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1638) s. 297.
    d. Ochle, wieś na terenie par. Widawa, posiadająca kaplicę pryw. w majątku pułk. Chrzanowskiego s. 284.
17. Brzykow, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Jana Chrzc. s. 298—313.
18. Rychłocice, wieś. Kościół par. (fund. w r. 1455) obecnie nowy, nie dedyk. s. 313—320.
19. Strońsko, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1726) pw. św. Urszuli pm. s. 320—337:
    a. Rzechta, wieś. Filia par. Strońsko z kościołem pw. św. Walentego m. s. 328—330.
    b. Piaski, wieś w par. Strońsko, gdzie w majątku Dominikanów z Sieradza istnieje kaplica publ. (kościołek) s. 330.
    c. Rembieszow, wieś na terenie par. Strońsko, mająca we dworze szlacheckim kaplicę pryw. s. 330—331.
    d. Kalinowa, wieś w par. Strońsko, w której w pałacu Marianny z Głębockich Walewskiej znajduje się kaplica pryw. s. 331.
20. Parzno, wieś; nie zrealizowana prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 339—363:
    a. Kluki, wieś na terenie par. Parzno, posiadająca kaplicę pryw. w dobrach arcybiskupstwa gnieź. s. 346.

b. Kaszewice, wieś. Filia par. Parzno z kościołem (wystaw. przed r. 1616, afiliowanym przez a-bpa Gembickiego do par. parzneńskiej w 1617) pw. św. Mikołaja b., znajdującym się na drodze do usamodzielnienia, wizyt. 10 VIII 1779 s. 346, 355—363.

21. Korczow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 367—381:
   a. Woysławice, wieś w par. Korczew, w której istnieje kaplica pryw. we dworze szlacheckim s. 374—375.
22. Zdunska Wola, wieś. (Parafia eryg. z korczewskiej przez a-bpa Łubieńskiego w r. 1767). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 381—394.
23. Borszowice, wieś. Kościół par. (dedyk. w r. 1644) pw. św. Stanisława b. s. 394—409.
24. Łask, miasteczko. (Kościół kolegiacki i zarazem parafialny zastrzeżony innemu wizytatorowi):
   a. Prepozytura szpitalna za miastem, między drogami publ. prowadzącymi do Sieradza i Szadku, z kościołem (zbud. w r. 1666), którego wezwania nie podano s. 409—418.
   b. Kościołek pw. św. Anny (wystaw. w r. 1659) po drugiej stronie miasta, przy gościńcu wiodącym do Piotrkowa s. 418—421.
25. Grocholice, miasteczko. Kościół par. (zbud. przed r. 1500) pw. Wszystkich Świętych s. 421—441:
   a. Prepozytura szpitalna, po zrujnowaniu się kościoła pw. św. Jana Chrzc. i św. Doroty pm., nieczynna s. 434—435.
   b. Łękawa, wieś na terenie par. Grocholice, mająca kaplicę publ. (oratorium) pw. św. Józefa s. 431—433.
   c. Bełchatow, wieś w par. Grocholice, gdzie znajduje się (od lat 160) klasztor Franciszkanów Konw. s. 440—441.

Ib. Dekanat szadkowski — dekrety reformacyjne s. 452—503:

Uwaga. Z tego powodu, że nazwy miejscowości w nagłówkach dekretów występują w formie przymiotnikowej, np. „Pro ecclesia Krzepczoviensi", poniżej urabiam na ich podstawie dzisiejsze brzmienie rzeczownikowe nazw parafii lub kościołów w jęz. polskim, a nie łacińskim. Ponadto parafie czy kościoły w punkcie Ib nie zachowały kolejności tychże z p. Ia. Wreszcie nie otrzymały dekretu ref. dwa nieparafialne kościoły (szpitalny i pomocniczy) w Łasku, podczas gdy mają go filia wzgl. prebenda w Kociszewie, a nawet kaplica wewnątrzkościelna w Buczku, której tu nie honoruję.

1. Krzepczów s. 452—454.
2. Łobudzice s. 454—456.
2a. Kociszew s. 456—457.
3. Wygiełzów s. 457—460.
4. Szczerców s. 460—464.
5. Puszcza s. 464—465.
6. Chabielice s. 466—467.
7. Rusiec s. 467—469.
8. Pożdżenice s. 469—470.
9. Buczek s. 470—472.
10. Sędziejowice s. 472—473.
11. Marzenin s. 473—474.
12. Grabno s. 474—477.
13. Restarzew s. 477—478.
14. Widawa s. 478—481.
15. Brzyków s. 481—482.
16. Rychłocice s. 482—483.
17. Stronsko s. 483—485.
18. Parzno s. 485—487.
19. Drużbice s. 487—490.
20. Szadek s. 490—497.
21. Korczew s. 497.
22. Zduńska Wola s. 497—499.
23. Borszewice s. 499—502.
24. Grocholice s. 502—503.

Dziekanem dekanatu szadkowskiego jest (od r. 1769) ks. Klemens Godziemba Czyż, od 1766 miejsc. prepozyt, ur. w 1728 (s. 174—175).

IIa. Dekanat warcki — sprawozdania wizytacyjne s. 504—851:

1. Buzenin, miasteczko. Kościół par. (konsekr. 23 VII 1643 — w tekście błędnie: 1613 — przez bpa chełm. Pstrokońskiego) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. oraz św. Katarzyny i Barbary pm. s. 504—527:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. s. 516—519.
   b. Ligota, wieś w par. Bużenin, posiadająca kaplicę pryw. we dworze Pawła Tymienieckiego s. 519.
2. Stolec, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1768) pw. św. Wawrzyńca m. s. 527—542:
   a. Niehmirow, wieś na terenie par. Stolec, w której znajduje się kaplica publ. (wystaw. w formie kościołka) s. 536.
   b. Wielkie i Wielgie, wieś w par. Stolec, gdzie w pałacu szlacheckim istnieje kaplica pryw. s. 536.
3. Unikow, wieś. Kościół par. (liczący przeszło 500 lat) pw. św. Stanisława b. s. 542—558:
   a. Klonowa, wieś na terenie par. Uników, mająca „oratorium publiczne na wzór kościołka wystawione" w r. 1755 pw. Wniebowzięcia NMP s. 550—551.
4. Złoczew, miasteczko. (Parafia utworz. 21 V 1601 — w księdze mylnie: 1607 — przez a-bpa Karnkowskiego z unikowskiej). Kościół par. (zbud. w r. 1600) pw. św. Andrzeja ap. s. 558—571:
   a. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1608 przy daw. kościele par.) s. 569—571.
5. Brzeznio, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1754, konsekr. 1761 przez sufr. przem. Wielogłowskiego) pw. św. Idziego op. s. 571—588.
6. Godenice, wieś. (Parafia eryg. z brzeźnieńskiej w r. 1603). Kościół par. (konsekr. tr. przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Marcina b. i św. Zofii m. s. 588—598:
   a. Starce, wieś w par. Godynice, posiadająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 593.
7. Dąbrowa (Major), wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 598—608.
8. Choyne, wieś. (Parafia wydziel. ze strońskiej przez a-bpa Łaskiego 13 XII 1527). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Anny s. 608—624.
9. Sieradz, miasto. (Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny zlustrowany przez innego wizytatora):
   a. Prepozytura szpitalna Bożogrobców z Miechowa (fund. w r. 1417 przez Władysława Jagiełłę) z kościołem pw. Ducha Św., znajdującym się na przedmieściu zw. Małe s. 624—630.
10. Charłupia Mała. Kościół par. (zbud. w r. 1768) pw. Narodzenia NMP s. 630—640:
    a. Koscierzyn, wieś na terenie par. Charłupia Mała, gdzie w pałacu szlacheckim istnieje kaplica pryw. s. 636.
11. Kamionacz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 640—648.
12. Wroblow, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 648—665.
13. Charłupia Większa, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 665—674.

14. Kliczkow, wieś. (Parafia utworz. w r. 1590 przez a-bpa Karnkowskiego z obszaru par. Charłupia W.). Kościół par. (wystaw. w r. 1764) pw. Narodzenia NMP s. 674—685.
15. Wąglczow, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miechowskich (od r. 1626) i zarazem parafialny (od 1500, konsekr. 1621 przez bpa pozn. Łubieńskiego) pw. św. Klemensa p. s. 685—704:
    a. Łubna, wieś w par. Wągłczew, mająca kaplicę pryw. we dworze star. Łubieńskiej s. 694.
16. Tubądzyn, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1726, konsekr. 16 X 1729 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Wawrzyńca m. s. 704—714:
    a. Tubądzyn — kaplica pryw. w miejsc. pałacu (Macieja Roli Zbijewskiego) s. 710.
17. Warta, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. s. 715—759:
    a. Prebenda z kościołkiem pw. św. Jana Chrzc., stojącym za miastem, przy drodze publ. do Błaszek (inkorp. kolegium mansjonarskiemu) s. 728—730.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołkiem (wystaw. w r. 1650, dedyk. przez sufr. pozn. Kurskiego) pw. św. Krzyża s. 735—738.
    c. Druga prepozytura szpitalna, przewidziana dla ubogich pielgrzymów — z kościołkiem pw. Ducha Św., znajdującym się poza miastem, na miejscu zw. Górka, przy gościńcu wiodącym do Dobrej s. 738—742.
    d. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1468) z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 757—758.
    e. Konwent Bernardynek s. 758.
    f. Bożnica żydowska s. 742.
    g. Bartochow, wieś na terenie par. Warta, posiadająca kaplicę pryw. we dworze kasz. z Witowskich Cieleckiej s. 742.
    h. Małkow, wieś w par. Warta, gdzie w pałacu łowcz. Walewskiej jest kaplica pryw. s. 742.
18. Jeziorsko, wieś. Kościół par. (konsekr. 6 II 1710 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Podwyższenia Krzyża św. s. 759—777.
19. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 777—793.
20. Skęczniow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 793—805:
    a. Piekary, wieś na terenie par. Skęczniew, mająca kaplicę publ. we dworze Jana Mączyńskiego s. 799.
21. Dobra, miasteczko. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 805—825:
    a. Prepozytura szpitalna (eryg. przez a-bpa Sprowskiego) z kościołkiem pw. Ducha Św. i św. Barbary pm., stojącym za miastem, przy drodze do Koła (poprz. był pt. Ofiarowania NMP, św. Stanisława b. i św. Małgorzaty pm.) s. 813—815.
    b. Kościołek pw. św. Jana Chrzc., znajdujący się poza miastem, przy gościńcu wiodącym do Uniejowa s. 815—816.
    c. Bożnica żydowska s. 817—818.
22. Boleszczyn, wieś. Kościół par. (konsekr. 10 IX 1623 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 826—842.
23. Spicimierz, wieś. Kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża św. s. 842—851.

IIb. Dekanat warcki — dekrety reformacyjne s. 854—885:

Uwaga jak przy dek. szadkowskim.

1. Bużenin s. 854—855.
2. Stolec s. 855—857.
3. Uników s. 857—858.
4. Złoczew s. 858—859.
5. Godynice s. 859—861.
6. Brzeźnio s. 861.
7. Dąbrowa Wielka s. 861—863.
8. Chojne s. 863—865.
9. Sieradz — prep. szpitalna s. 865.
10. Kamionacz s. 866.
11. Charłupia Mała s. 866—867.
12. Wróblew s. 867—869.
13. Charłupia Wielka s. 869—870.
14. Kliczków s. 870—871.
15. Wągłczew s. 871—872.
16. Tubądzin s. 872—873.
17. Warta s. 873—876.
18. Jeziorsko s. 876—877.
19. Miłkowice s. 877—880.
20. Skęczniew s. 880.
21. Dobra s. 880—883.
22. Boleszczyn s. 883—884.
23. Spicimierz s. 884—885.

Miejscowym dziekanem jest od lat 24 ks. Ignacy Bogusławski, od r. 1749 proboszcz par. Brzeźnio (s. 585—586, 861).

IIIa. Dekanat uniejowski — sprawozdania wizytacyjne s. 886—1076:

1. Uniejow, miasto. (Kościół kolegiacki i zarazem parafialny pozostawiony innemu wizytatorowi):
   a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1283 przez a-bpa Jakuba) z kościołem pw. Ducha Św., położonym „za fosą, na Nowym Mieście w ulicy Warszawskiej" s. 886—892.
   b. Kościołek pw. Bożego Ciała, „na Starym Mieście stojący" (zbud. w r. 1739) s. 892—896.
   c. Kościołek pw. św. Wojciecha b., znajdujący się przy brzegu rz. Warty s. 896—899.
   d. Prepozytura prosta Benedyktynów z kościołem (wystaw. w r. 1365 przez a-bpa Jarosława, na końcu Nowego Miasta, nad fosą, aktualnie spalonym) pw. św. Mikołaja b. s. 899—905.
   e. Kaplica publ. (oratorium) pw. św. Antoniego (nie podano którego) s. 885.
2. Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm. s. 906—920.
3. Chwalborzyce i Falborzyce, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1767) pw. św. Marcina b. s. 921—938:
   a. Chwalborzyce — kaplica pryw. w pałacu (Antoniego Korabity Morawskiego) s. 929.
4. Swince i Suinie, wieś. Kościół par. pw. św. Gotarda b. s. 938—951.
5. Grodzisko, wieś. Kościół par. (wystaw. przed r. 1618) pw. św. Piotra i Pawła ap. (poprz. był pt. Nawrócenia św. Pawła) s. 951—971.
6. Wartkowice, wieś. Kościół par. (sprzed lat 30) pw. Narodzenia NMP s. 971—987:
   a. Ner, wieś w par. Wartkowice, posiadająca kaplicę pryw. we dworze star. z Dembińskich Załuskiej s. 979.
   b. Chodow, wieś. Parafia znajdująca się w archidiakonacie łęczyckim, administrowana przez proboszcza z Wartkowic s. 978—979.
7. Wilamow, wieś; niegdyś filia par. Uniejów. Kościół par. (fund. przez królowę Bonę) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. s. 987—999.

8. Niewiesz, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1757) pw. Wszystkich Świętych s. 1000—1011.
9. Niemysłow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1765) pw. św. Michała arch. s. 1011—1024:
   a. Borzewiczko, wieś na terenie par. Niewiesz, mająca kościołek w budowie s. 1018—1019.
10. Drużbin, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1630) pw. św. Stanisława b. s. 1024—1038.
11. Siedlątkow, wieś. (Parafia wydziel. z pęczniewskiej). Kościół par. (wystaw. w r. 1640) pw. św. Marka ew. s. 1038—1045.
12. Pięczniow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1761) pw. św. Katarzyny pm. s. 1045—1056:
   a. Rudniki, wieś w par. Pęczniew, w której w pałacu (Tomasza z Głogowej) Kossowskiego istnieje kaplica pryw. s. 1050.
   b. Popow, wieś na terenie par. Pęczniew, gdzie znajduje się pryw. kaplica we dworze Jadwigi z Łaszewskich Bardzińskiej s. 1050.
13. Brodnia, wieś. (Parafia afiliowana kiedyś do par. Glinno, z którą 29 IX 1641 została inkorp. do prepozytury w Zadzimiu — aktualnie w dek. lutomierskim). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 1056—1066.
14. Glinno, wieś. (Parafia wciel. w r. 1641 do prep. zadzimskiej). Kościół par. pw. św. Wita i Modesta mm. s. 1066—1076.

IIIb. Dekanat uniejowski — dekrety reformacyjne s. 1080—1097:

Uwaga jak pod dek. szadkowskim.

1. Uniejów — prep. szpitalna s. 1080.
2. Wielenin s. 1080—1082.
3. Chwalborzyce s. 1082—1083.
4. Świnice s. 1083—1085.
5. Grodzisko s. 1085—1086.
6. Wartkowice s. 1086—1088.
7. Wilamów s. 1088—1089.
8. Niewiesz s. 1089—1090.
9. Niemysłów s. 1090—1091.
10. Drużbin s. 1091—1093.
11. Pęczniew s. 1093—1094.
12. Siedlątków s. 1094—1095.
13. Brodnia s. 1095—1096.
14. Glinno s. 1096—1097.

Dziekanem dekanatu uniejowskiego jest ks. Antoni Straszewski, od r. 1762 proboszcz par. Boleszczyn położonej w dek. warckim, kanonik hon. kolegiaty uniejowskiej (s. 840—841).

Współcz. alfab. indeks zwizytowanych parafii: sprawozdania s. 1098—1099; dekrety s. 1100—1101.

Klasyfikacja kościołów na 3 grupy: znajdujące się w stanie dobrym lub zadowalającym; nadającym się do reperacji; już niezdatne do naprawy s. 1099—1100.

73

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 73.**

[2. Tyt. or.] Wizyta **generalna** przez jaśnie oświeconego xiążęcia jego-

mości Antoniego Kaźmierza z Ostrowa Ostrowskiego[164], arcybiskupa gnieźnieńskiego, Korony Polskiey y Wielkiego Xięstwa Litewskiego prymasa y pierwszego xiążęcia wyznaczona, a zaś przez wielmożnego jegomości xiędza Jana Bernarda z Grochowalska Grochowalskiego[165], oboyga prawa doktora, koadjutora kathedry płockiey y kollegiaty wolborskiey aktualnego scholastyka, kosciołow parochialnych chełmskiego y chorzęcińskiego proboszcza, officyała radomskiego — do **Dekanatow Radomskiego, Brzeźnickiego y Lutomirskiego** [w Archidiakonacie Uniejowskim] delegowanego wizytatora, roku Pańskiego tysiącznego siedmsetnego siedmdziesiątego dziewiątego [**1779**] odprawiona.

[3. Daty krań.] 1779.

[4. Opis zew.] Pol. (spraw.), łac. (dekr.).— 2° (31,8×19,9 cm).— Stron IV, 594; str. czyste: I—II, IV, 590, 594.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 wyrep. Winiety na s. 1 i 4 oprawy oraz brzegi księgi złocone. Na grzbiecie — u góry tłocz. złotem majusk. napis: Wizyta | generalna | dekanatoow [*s*] | radomskiego, a na dole ślad naklejki Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 183 (Inw. 1918, Chodyński).— № 11 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją generalną, jedną z serii odbytej za pontyfikatu Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takim jej charakterze zaświadczają: tytuł księgi, instrukcja wizytacyjna, wydana drukiem, której lustrator nie polecił wpisać do swych akt, oraz zawartość rękopisu, posiadająca w sobie zarówno sprawozdania wizyt. jak i dekrety reformacyjne.— Jest to wizytacja całkowita, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Spotykamy się z czystopisem akt, wykonanym starannie, chociaż nieprzejrzyście, przez nie znanego notariusza. Grochowalski jedynie uwierzytelnił księgę własnym podpisem (s. 589). Dokumentację sporządzono na papierze filigranowym.— W księdze znajdujemy szczegółową chronologię przeprowadzania wizytacji, zamieszczaną na początku kolejnych dekretów ref. Lustracja miała miejsce pomiędzy 2 lutego a 14 czerwca 1779 r.— Akcja wizytacyjna i jej dokumentacja odnosi się do drugiej połowy archidiakonatu uniejowskiego, mianowicie dekanatów: radomszczańskiego, brzeźnickiego i lutomierskiego. Dwa pierwsze wchodziły w skład oficjałatu w Radomsku, a lutomierski był podporządkowany konsystorzowi w Uniejowie. W tekście dekanaty idą po sobie w takim porządku w jakim zostały wypisane w tytule rękopisu. De-

[164] Por. przyp. 156.

[165] Ks. Jan Bernard **Grochowalski** h. Nałęcz, przyp. brat prał. Franciszka Ksawerego (zob. przyp. 132), posiadacz wielu beneficjów wymienionych w tytule księgi, a także kanonik hon. włocławski. (Chodyński P s. 236.— ADW: AAG. Wiz. 73).

krety ref. następują w każdej parafii bezpośrednio po sprawozdaniach.— Podobnie jak w poz. poprzedniej opisy kościołów zredagowano w jęz. polskim, a dekrety ref. po łacinie.— Zasoby treściowe są tu mniej obszerne aniżeli w syg. 72, mimo że notariusz opierał się na tej samej instrukcji wizyt. Charakter treści i jej układ są, siłą rzeczy, w tym rękopisie podobne jak w poprzednim. Wizytator nie zlustrował w dek. radomszczańskim parafii: Kobiele, Gidle, Pławno i prebendy Strzałków (s. 224), a w dek. brzeźnickim: Jedlno, Mstów z filią Rędziny, Działoszyn i Stróża (s. 398), jako wyjętych spod jego władzy („excypowane"). Ze szczegółów można dodać, iż na s. 335 wymieniono (pod r. 1725) późniejszy pod względem czasowym konsystorz w Radomsku i jego oficjała Andrzeja Karsznickiego, a na 432—433 umieszczono wykaz dzieł księgozbioru kościoła par. wzgl. proboszcza w Lutomiersku.— Opisywane akta były pilnie badane przez kancelarię prym. Ostrowskiego, podkreślającą w nich miejscowości, na których ciążyły obowiązki dziesięcinne w stosunku do stołu arcybiskupiego.— Na s. 591—593 widnieje współcz. topogr. rejestr zwizytowanych kościołów parafialnych i szpitalnych, z podaniem początkowych stron sprawozdań i dekretów w księdze.— Rękopis dostarczony przez wizytatora do Łowicza, przewieziono następnie do Gniezna, skąd w r. 1822 przekazano go do Kalisza, a po 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat radomszczański s. 1—224:

1. Radomsko, miasto, prepozytura par. (w zmienionej formie). Kościół par. (odbud. po pożarze z 25 VIII 1742) pw. św. Lamberta b., wizyt. 2 II 1779 s. 1—56:
   — Statuty konfraterni duchownej Imienia NMP (z r. 1742, w jęz. łac.) s. 20—24.
   a. Kościołek pw. św. Marii Magdaleny, dawniej prebenda s. 26.
   b. Kapliczka pw. św. Rozalii dz., stojąca w polu w kierunku wsi Młodzowy s. 26.
   c. Klasztor Franciszkanów Konw. s. 40—41.
   d. Prepozytura szpitalna w mieście (fund. w r. 1475) z kościołem pw. Ducha Św., wizyt. 5 II s. 44—56 (własny dekr. ref.).
   e. Stobiecko Mieyskie, wieś w par. Radomsko, posiadająca kaplicę zbud. w kształcie kościoła (zw. niesłusznie prywatną) pw. św. Rocha w. s. 26.
   f. Strzałkow, wieś. Prebenda z własnym kościołem, którego wezwania nie podano s. 26.
2. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 8 II s. 56—72.
3. Grzymalina Wola, wieś; niegdyś filia par. Kamieńsk. Kościół par. (zbud. w r. 1584, spalony 1747) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 12 II s. 72—85.

4. Kamieńsko, miasteczko, wygasła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 17 II s. 85—101:
   a. Kościołek pw. św. Rocha w. znajdujący się w polu s. 89—90.
   b. Gorzędow, wieś na terenie par. Kamieńsk, mająca kościołek wzgl. kaplicę publ. (konsekr. przez bpa chełm. R. Koniecpolskiego) pw. Najśw. Maryi P. i św. Józefa s. 90.
   c. Kletnia, wieś w par. Kamieńsk, gdzie istnieje kaplica (publ.) s. 90.
5. Dmenin, wieś. Kościół par. (wystaw. i konsekr. w r. 1746 przez bpa łuc. Kobielskiego) pw. św. Szymona i Tadeusza ap., wizyt. 20 II s. 101—112:
   a. Łagiewniki, wieś na terenie par. Dmenin, posiadająca kościołek pw. św. Leonarda op. s. 107—108.
6. Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. i św. Małgorzaty pm., wizyt. 24 II s. 112—116.
7. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. uległ pożarowi przed 14 laty; trwają przygotowania do budowy nowego, wizyt. 28 II 1779 s. 127—141:
   a. Kaplica publ. zastępcza na cmentarzu kośc. s. 127—130.
   b. Garnek, wieś w par. Kłomnice, w której znajduje się kaplica publ. o wyglądzie kościoła s. 132.
8. Dambrowa, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1554) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 3 III 1779 s. 141—155:
   a. Kapliczka publ. (w tekście zapisano błędnie, że pryw., zbud. w r. 1672) pw. św. Joachima, stojąca w polu s. 146.
9. Cielętniki, wieś. (Parafia utworz. w r. 1767 z żytneńskiej). Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, wizyt. 5 III s. 155—162.
10. Borzykowa, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 8 III s. 163—174:
    a. Kościołek pw. św. Mikołaja b. stoi poza wsią s. 165, 167.
    b. Pągow, wieś na terenie par. Borzykowa, mająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 167.
11. Paięczno, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1753) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Leonarda op., wizyt. 11 III s. 174—193:
    a. Jayki, wieś w par. Pajęczno, gdzie znajduje się kościołek pw. św. Stanisława b. s. 182.
12. Soborzyce, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1736, konsekr. przez bpa Kozierowskiego w 1765) pw. św. Urszuli i 11 Dziewic MM, wizyt. 13 III s. 193—206.
13. Krempa, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1760, konsekr. przez bpa Kozierowskiego w 1769) pw. św. Urszuli i 11 Dziewic MM, wizyt. 15 III s. 206—212.
14. Żytne, miasteczko. Kościół par. (wystaw. w r. 1593, konsekr. przez sufr. włoc. Bardzińskiego w 1717) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 18 III 1779 s. 213—224:
    a. Bóżniczka żydowska (stara) s. 217.
    b. Silnica Wielka, wieś na terenie par. Żytno, w której istnieje kaplica pryw. we dworze s. 217.

II. Dekanat brzeźnicki s. 225—398:

1. Brzeźnica, miasto, zanikła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 19 IV 1779 s. 225—256:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem (zbud. w r. 1541) pw. Ducha Św. i św. Walentego m., położonym od kościoła farnego w stronę przedmieścia, wizyt. 21 IV s. 244—256 (oddzielny dekr. ref.).
   b. Stara Brzeźnica — posiadająca kościół (prebendę) pw. św. Stanisława b. (pierwotnym tytułem był św. Mikołaj b.) s. 232—233.
   c. Prusicko, wieś w par. Brzeźnica, w której znajduje się kościołek (wystaw. w r. 1746) pw. św. Barbary pm. s. 233.
   d. Strzelce, wieś na terenie par. Brzeźnica, mająca kościołek (niedawno zbud.) pw. św. Tekli pm. s. 233—234.
2. Wiewiec, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1662, konsekr. w 1673) pw. św. Marcina b., wizyt. 24 IV s. 257—273:
   a. Kaplica publ. pw. św. Kazimierza kr. w miejsc. dworze Paulinów s. 262.
   b. Zamoscie, wieś w par. Wiewiec, gdzie istnieje kaplica pryw. (kapliczka czyli oratorium) we dworze szlacheckim (Stefana Siemieńskiego) s. 262.
3. Szulmierzyce, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1513) pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 26 IV s. 273—287:
   a. Bóżnica żydowska s. 278.
   b. Chorzenice, wieś na terenie par. Sulmierzyce, posiadająca kapliczkę pryw. we dworze Antoniego Masłowskiego s. 278.
4. Rząśnia, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 29 IV 1779 s. 287—299:
   a. Gawłow, wieś w par. Rząśnia, w której w pałacu szlacheckim znajduje się kaplica pryw. s. 293.
   b. Kiełczygłow, wieś na terenie par. Rząśnia, mająca kaplicę pryw. we dworze s. 293.
5. Siemkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 1 V 1779 s. 299—309:
   a. Chorzow, wieś w par. Siemkowice, gdzie we dworze szlacheckim jest kaplica pryw. s. 305.
   b. Lipnik, wieś na terenie par. Siemkowice z kaplicą pryw. we dworze s. 305.
6. Makowiska, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 3 V s. 309—317.
7. Wąsosze, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1734 przez bpa infl. Moszyńskiego) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 5 V s. 318—328:
   a. Popow, wieś w par. Wąsosz, posiadająca kaplicę pryw. (zbud. po r. 1642 lub 1668) w majątku Kanoników Reg. Lat. z Krzepic s. 321.
8. Dworszowice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 8 V 328—335:
   a. Kaplica pryw. w miejsc. dworze Paulinów z Częstochowy s. 331—332.
9. Mykanow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1725, konsekr. 1765 przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Leonarda op., wizyt. 10 V s. 335—348:
   a. Cykarzow, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem pw. św. Stanisława b. (zbud. w r. 1574, zgorzałym 22 XII 1768) s. 341—342:

1° Kapliczka wystaw. w r. 1775, pośw. przez bpa Kozierowskiego 11 XI 1777 s. 341.

10. Kruszyna, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1696, konsekr. przez bpa przem. Denhofa) pw. św. Macieja ap., wizyt. 13 V s. 348—369:
    a. Widzow, wieś na terenie par. Kruszyna, gdzie w pałacu (Teresy Karsznickiej) znajduje się kaplica pryw. s. 361.
11. Borowno, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1521, konsekr. w 1688 przez bpa kamien. Denhofa) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt., 16 V s. 369—384:
    a. Kaplica publ. pw. św. Rocha w. poza wsią s. 375.
    b. Jackow, wieś w par. Borowno, mająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 375.
12. Lgota, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1769, konsekr. 30 VII tr. przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Klemensa p., wizyt. 18 V 1779 s. 385—398:
    a. Brudzice, wieś na terenie par. Lgota W., w której znajduje się kaplica pryw. w majątku Paulinów s. 392.

Dziekanem dekanatu brzeźnickiego jest ks. Walenty Franciszek Tryksiński („Tryxiński"), proboszcz par. Wiewiec, kanonik wieluński i prepozyt kościoła szpitalnego w Brzeźnicy s. 269—270.

III. Dekanat lutomierski s. 399—589:

1. Lutomirsk, miasteczko; proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. (5 bractw, zbud. w r. 1723) pw. Wniebowzięcia NMP a opieką św. ap. Piotra i Pawła, wizyt. 24 V 1779 s. 399—437:
   — Spis książek kościoła par. albo proboszcza s. 432—433.
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Bartłomieja ap., dawniej parafialnym s. 419—424.
   b. Bożnica żydowska s. 419.
   c. Konwent Reformatów s. 434.
2. Małyń, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1752) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 26 V s. 437—450:
   a. Puczniow, wieś w par. Małyń, posiadająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 442.
3. Bełdrzychow, wieś. Kościół prepozyturalny Cystersów (od r. 1537) i jednocześnie parafialny pw. św. Idziego op., wizyt. 27 V s. 450—464.
4. Wierzchy, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 28 V s. 464—474.
5. Zadzim, wieś, prepozytura par. (W r. 1641 wcielono do prep. zadzimskiej par. Glinno z filią Brodnia). Kościół par. (zbud. w r. 1642) pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 31 V 1779 s. 474—495:
   a. Zygry, wieś. Filia par. Zadzim z kościołem pw. św. Wojciecha b. s. 484—485.
   b. Rzeczyca, wieś na terenie par. Zadzim, w której (poza wsią) znajduje się kaplica publ. s. 485—486.
6. Rososzyca, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1773) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 2 VI 1779 s. 495—506.
7. Męka, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1699) pw. św. Wojciecha b., wizyt. 4 VI s. 507—520:
   — Patron parafii św. Benon b. (s. 512).
8. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm., wizyt. 7 VI s. 520—532:

a. Kościołek pw. św. Wojciecha b., stojący poza wsią s. 525.

9. Mikołaiewice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1720) pw. św. Piotra i Pawła ap. oraz Wniebowzięcia NMP, wizyt. 9 VI s. 532—544.

10. Gorka, wieś. Kościół par. (konsekr. 6 X 1697 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Marcina b. i św. Marii Magdaleny, wizyt. 11 VI s. 545—559.

11. Pabianice, miasteczko. Kościół par. (nazwany bazyliką — s. 583, wystaw. w r. 1588 i konsekr. 15 XI tr. przez sufr. krak. Dębskiego) pw. św. Mateusza ap. i św. Wawrzyńca m., wizyt. 14 VI 1779 s. 559—589:

a. Podupadła prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Krzyża s. 571—572, 575, 586.

Dziekanem lutomierskim jest (od 4 IV 1776) ks. Wincenty Kępiński, proboszcz miejsc. parafii s. 431—434.

Współcz. topogr. regestr zwizytowanych kościołów parafialnych i szpitalnych na s. 591—593.

74

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 74.**

[2. Tyt. nad.] **Sprawozdania** z wizytacji **generalnej** trzech parafii **Dekanatu Radomszczańskiego,** czterech Dek. **Brzeźnickiego** (w Archidiakonacie Uniejowskim) i trzynastu parafii w **Terytorium Wieluńskim**, przeprowadzonej z polecenia arcybiskupa Antoniego Kazimierza Ostrowskiego[166] przez biskupa Macieja Grzegorza Garnysza[167] w latach **1779—1780.**

[3. Daty krań.] 1779—1780.

[4. Opis zew.] Pol., łac.— 2° (32,6×21,3 cm).— Stron 361; str. podwójne: 23, 64; s. 192 potrójna; str. czyste: 21—23a, 43, 60—61, 71—72, 115—116, 128—130, 139—142, 151—152, 168—170, 213, 220—221, 235—237, 249, 256—257, 290—291, 299—301, 305, 314—315, 324—325, 338—339, 347—349, 356—359, 361.— Oprawa współcz. w skórę, wyrep. w r. 1974. Brzegi barwione na czerwono. U góry grzbietu, na naklejce, tłocz. złotem majusk. napis: Visitatio | ecclesiarum | in Territorio Vielunensis [*s*] | et alibi | existentium | 1779 et 1780; na dole nalepka Kons. Kal.

---

166 Por. przyp. 156.

167 Maciej Grzegorz z Cadowa **Garnysz** h. Poraj (1740—1790), akt. dr ob. prawa, prepozyt włocławski, biskup tyt. larandeński a sufragan gdański i pomorski, audytor kurii a-bpa Ostrowskiego, referendarz kor. (ADW: AAG. Wiz. 74—75).— W r. 1780 został koadiutorem chełmskim i bełskim, w 1781 tamt. ordynariuszem, 1786 podkanclerzym kor. (S. Chodyński: *Biskupi sufragani włocławscy,* Włoc. 1906 s. 88—90.— Chodyński P s. 197—202.— PSB, VII 285—286.— Szostkiewicz s. 60).

[5. Syg. daw.] 169 (Inw. 1918, Chodyński).— № 11 — błędnie (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, jedna z serii przeprowadzonej w czasie rządów a-bpa Ostrowskiego w l. 1779—1783.— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną, zarazem zewnętrzną i wewnętrzną.— Jest to czystopis akt, wykonany na papierze ze znakami wodnymi przez dwóch nie zident. notariuszy. Pismo ich mniej staranne i nieprzejrzyste, atrament miejscami wypłowiały. Wizytator uwierzytelnił akta kilku zdaniami, podpisem i przyłożeniem swej opł. pieczęci (s. 355).— Księga nie pasiada tytułu oryginalnego, ale przeze mnie nadany. Notariusze zadowolili się kładzeniem tytułów cząstkowych na początku opisu poszczeg. zwizytowanych instytucji.— Dokumentacja składa się z samych sprawozdań wizyt. Na wpisanie dekretów reformacyjnych pozostawiono miejsce po każdym sprawozdaniu, ale ostatecznie przeznaczono na nie inną księgę, repertoriowaną zaraz po niniejszej (syg. 75).— Obszerne sprawozdania redagowano w dwóch jęz. — polskim i łacińskim, przy czym nie łatwo odpowiedzieć, dlaczego jednym kościołom przypadł taki a drugim inny język.— W rękopisie tym znajdujemy sprawozdania wizyt. 3 parafii dek. radomszczańskiego i 4 dek. brzeźnickiego, które opuścił w swej marszrucie prał. J.B. Grochowalski (zob. poz. 73), oraz 13 z terytorium wieluńskiego. To ostatnie składało się z trzech dekanatów, ale bp Garnysz wizytował przeważnie parafie położone w dek. krzepickim. Resztę parafii terytorium wieluńskiego zlustrowali dwaj inni wizytatorzy, a owoc ich pracy jest przedstawiony w księdze o syg. 76.— Treść sprawozdań podobna jest do takichże opisów zawartych w poz. 72 i 73, jako że redagowano ją w oparciu o tę samą instrukcję, której punkty uwidoczniono w aktach, nie wpisując jej w całości do nich.— Datacja szczegółowa akcji lustracyjnej, którą honoruję w p. B nin. sygnatury, ciągnie się tu od 27 października 1779 r. do 2 maja 1780.— Z treści warto podkreślić fakt, że ciągle jeszcze uważano w archidiecezji, iż terytorium wieluńskie stanowi tylko wyodrębnioną część składową obszernego archidiakonatu uniejowskiego (s. 171, 194, 222, 238, 250, 258, 302, 316, 326). Wizytacja podaje dwukrotnie patrocinia kościołów — w Rudzie i Strzałkowie. Akta również zachowały opł. pieczęć Garnysza (s. 355).— Sekretarze wizytacji dopuścili się jednak kilku błędów odnośnie nazwisk i terytoriów. I tak zamiast imienia papieża „Piusa VI" zapisano, na skutek przyzwyczajenia, „Klemens VI" (s. 45, 131). Na s. 322 czytamy o wizytatorze „Karnkowskim", chociaż był nim „Kraszkowski". Termin „in archidiaconatu Gnesnensi" zamiast „Uniejoviensi" spotyka się na s. 340; „w dekanacie brzeskim" a nie „brzeźnickim" na 153.— Duże kłopoty dla czytelnika sprawia współcz. paginacja księgi. Najpierw

była ona oddzielna dla opisów pojedynczych kościołów. Potem jeden z notariuszy lustracji zamienił ją na ciągłą w stosunku do całej księgi. Do tego trzykrotnie przechodził on ze stronicowania nieparzystego (przy s. 24 i 64) na parzyste oraz nie policzbował kilku kart. Od zamiaru uporządkowania jej na nowo odwiódł mnie tylko trud związany z wyskrobywaniem starych cyfr, wykonanych atramentem.— Współcz. topogr. elench zwizytowanych kościołów parafialnych, filialnych i szpitalnych mieści się na s. 360.— Akta przekazane przez wizytatora prymasowi do Łowicza, przesłano z czasem do Gniezna, skąd w r. 1822 ekstradowano je do Kalisza, a po 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Reszta parafii dekanatu radomszczańskiego — por. syg. 73 (w a-diak. uniejowskim) s. 1—70:

[1. Radomsko, miasto, prepozytura par., opisana w poz. 73]:
   a. Strzałkow, wieś. Prebenda (eryg. w r. 1411) z kościołem albo kaplicą publ. pw. Nawiedzenia NMP a opieką („patronowie") św. Andrzeja ap. i św. Barbary pm., wizyt. 27 X 1779 s. 1—20:
   — Obszerny opis uposażenia prebendy z r. 1757 s. 9—20.
2. Kobiele Magnum (Wielkie), wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap. i św. Marcina b., wizyt. 28 X s. 24—42.
3. Pławno, miasteczko. (Parafia wydziel. z gidelskiej). Kościół par. (wystaw. w r. 1613, konsekr. przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Stanisława b., wizyt. 30 X s. 44—59:
   a. Stare Pławno — kościołek pw. św. Rocha w., przy drodze do Gidel (dawniejszy od parafialnego) s. 47, 48—49.
4. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 31 X 1779 s. 62—70:
   a. Klasztor Kartuzów s. 69.
   b. Konwent Dominikanów s. 70.

II. Pozostałe parafie dekanatu brzeźnickiego — zob. poz. 73 (w a-diak. uniejowskim) s. 73—167:

1. Mstow, miasteczko (oppidum, od r. 1279). Kościół prepozyturalny (kolegiata zakonna, od 1441) Kanoników Reg. Lat. (fundowanych tu w 1220) i zarazem parafialny (zbud. 1746, konsekr. przez bpa Ign. Kobielskiego 15 VIII 1748, 11 ołtarzy) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Augustyna b. (uległ pożarowi 6 V 1776), wizyt. 2 XI 1779 s. 73—114:
   a. Kościołek szpitalny w mieście (wystaw. w r. 1456 na pamiątkę przyłączenia Mstowa z diec. krak. do a-diec. gnieź., konsekr. 30 V 1620 przez sufr. krak. Oborskiego) pw. św. Stanisława b. (odbud. po pożarze z 15 III 1728) s. 103—106.
   b. Kościołek pw. św. Wojciecha b. na końcu miasteczka (zbud. ok. r. 1620, konsekr. przez sufr. krak. Oborskiego 26 IV 1633) s. 106—108.
   c. Skrzydłow, wieś w par. Mstów, posiadająca kaplicę pryw. w pałacu hr. Walentego z Kurozwęk Męcińskiego s. 108.
   d. Rędziny i Rędziny, wieś. Parafia z kościołem (konsekr. 9 VII 1624

przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Otylii pm., afiliowana do Mstowa, wizyt. 3 XI s. 108, 117—127.

2. Jedlno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 6 XI s. 131—138.
3. Stroża, wieś (w oficj. uniej.). Kościół par. (konsekr. 29 VII 1731 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Kazimierza kr. i św. Józefa, wizyt. 7 XI s. 143—150.
4. Działoszyn, miasteczko. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 10 XI 1779 s. 153—167:
   a. Kaplica publ. czy nawet kościołek, którego tytułu nie zapisano, pod zamkiem starosty Stanisława Męcińskiego s. 157.
   b. Kapliczka za rzeką w lesie, zrujnowana („multum desolata"), przy której umarł eremita s. 157.
   c. Bóżnica względnie synagoga żydowska w mieście s. 157.
   d. Trembaczow, wieś. Parafia z kościołkiem pw. św. Mikołaja b., włączona do Działoszyna s. 163—164.
   e. Szczyty, wieś. Parafia z kościołkiem (pw. Wszystkich Świętych), afiliowana do Działoszyna s. 164.

III. Trzynaście parafii terytorium wieluńskiego, zlustrowanych sporadycznie we wszystkich trzech dekanatach, przeważnie jednak w krzepickim s. 171—355:

1. Dankow, wieś, podupadła prepozytura par. (eryg. w r. 1644). Kościół par. (konsekr. przez a-bpa Olszowskiego w 1675) pw. św. Stanisława b. i św. Antoniego Padewskiego, wizyt. 15 XI 1779 s. 171—192:
   a. Zajączki, wieś. Parafia z kościołem (zbud. w r. 1750, konsekr. 1763 przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Zygmunta kr., włączona do Dankowa s. 185—192.
2. Krzepice, miasto (oppidum, civitas). Kościół (12 ołtarzy) prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny (konsekr. 23 IV 1633 przez sufr. krak. Oborskiego, odbud. 1658) pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm., wizyt. 16 XI s. 194—219:
   — Biblioteka klasztorna (wzmianka) s. 210.
   a. Prepozytura szpitalna (fund. w r. 1436) z kościołem (trzecim z kolei, konsekr. przez bpa Kozierowskiego w 1773) pw. Ducha Św., wizyt. 16 XI s. 214—219.
3. Parzymiechy, wieś. Kościół par. (pośw. w r. 1647) pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 17 XI s. 222—234:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Anny, stojąca poza wsią s. 224, 225.
   b. Jaworzno, wieś. Parafia z kościołem pw. Trójcy Św., afiliowana do Parzymiech s. 229—234.
4. Rudniki, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1691, konsekr. przez bpa Kozierowskiego 8 IX 1763) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 XI s. 238—248.
5. Zytniow, wieś. Kościół par. (pierwszy zbud. w r. 1230, drugi z kolei w 1714, konsekr. przez sufr. włoc. Bardzińskiego 26 IX 1717) pw. św. Marcina b., wizyt. 20 XI s. 250—255:
   a. Cieciułow, wieś w par. Żytniów, gdzie znajduje się kaplica pryw. w majątku Paulinów s. 252.
6. Praszka, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (z ok. 1468 r., konsekr. przez bpa Kozierowskiego 16 XI 1763) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Walentego m., wizyt. 21 XI s. 258—289:

a. Kowale, wieś. Filia par. Praszka z kościołem (niegdyś parafialnym) pw. św. Feliksa i Adaukta mm. s. 279—280, 284—285.
b. Stradziec, wieś. Filia par. Praszka z kościołem pw. św. Katarzyny pm. s. 280, 286—287.

7. Dzietrzniki, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 22 XI s. 292—298.
8. Pątnow, wieś. Kościół par. (nowy, wystaw. po spaleniu się poprz. przed 8 laty) pw. św. Jana ap., wizyt. 23 XI s. 302—304.
9. Lututow i Lututów, wieś, dawniej miasteczko; proboszcza nazywa się prepozytem (k. tyt. syg. 76). Kościół par. (zbud. 38 lat temu) pw. Trójcy Św. i św. Mateusza ap., wizyt. 30 XI 1779 s. 306—313:
   a. Swiętkowice, wieś na terenie par. Lututów, mająca kaplicę publ., zbud. w formie kościoła s. 311.
10. Wieruszow, miasteczko. Kościół par. (nowy, konsekr. przez bpa Kozierowskiego 28 VIII 1774) pw. św. Bartłomieja ap. i św. Mikołaja b., wizyt. 1 XII 1779 s. 316—323:
   a. Kościołek pw. św. Rocha w. (nowy), za wałem miasta Wieruszowa s. 319.
      — Przy wspom. kościele znajduje się eremitorium i pustelnik s. 321.
   b. Kaplica pw. św. Mikołaja b. poza mostem s. 319.
   c. Kościół szpitalny „pogorzał" s. 323.
   d. Klasztor Paulinów s. 323.
   e. Swiba, wieś w par. Wieruszów, w której istnieje kaplica publ. s. 319.
11. Czarnożyłny, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1726, konsekr. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego 12 XII 1730) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 13 XII 1779 s. 326—337:
   a. Kaplica (oratorium) pryw. w miejsc. pałacu (kasz. Adama Brzostowskiego) s. 332.
12. Oszyakow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1648, konsekr. w 1649) pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 29 IV 1780 s. 340—346:
   a. Radoszewice, wieś na terenie par. Osjaków, posiadająca kaplicę publ. (konsekr. przez bpa Kozierowskiego), której wezwania nie podano s. 343—344.
13. Ruda, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. (niegdyś kolegiacki) pw. Narodzenia NMP, a opieką („patronus") św. Wojciecha b., wizyt. 2 V 1780 s. 350—355:
   a. Kamionka, wieś w par. Ruda, gdzie we dworze szlacheckim mieści się kaplica (oratorium) pryw. s. 353.
   b. Kraszkowice, wieś na terenie par. Ruda, mająca kaplicę pryw. w miejsc. dworze s. 353.

„Elenchus ecclesiarum visitatarum" s. 360.

75

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 75.**

[2. Tyt. nad.] **Dekrety reformacyjne** wystawione przez biskupa Macieja Grzegorza Garnysza[168] w latach **1779—1780** dla pewnych kościołów **w Dekanatach Radomszczańskim i Brzeźnickim** (Archidiakonatu Uniejowskiego) oraz **w Terytorium Wieluńskim**, po przeprowadzeniu ich wizytacji generalnej.

[3. Daty krań.] 1779—1780.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (34,2×22,8 cm).— Stron (świeżo policzb.) 88; str. czyste: 6, 12, 16, 26, 36, 44, 50, 56, 74, 80, 84.— Księga przeopr. w r. 1974 (we Włocławku), z zachowaniem poprz. wyrep. okładek skórzanych. Brzegi barwione na czerwono. Na 1 s. okł., na naklejce, tłocz. złotem majusk. napis: Decreta reformationum | pro Ecclesia Collegiata | Vielunensi ac pro | nonnullis ecclesijs | in Territorio Vielunen[si] | et alibi consisten[tium] | ann[is] 1779 & 1780. Karty rękopisu częściowo podniszczone i poplamione atramentem.

[5. Syg. daw.] Okrągła pieczęć Archiwum Jasnogórskiego Paulinów z godłem Zakonu i majusk. napisem w otoku: Archivum C.M.C. (s. 2, 10, 88).— Piecz. podłużna z majusk. napisem: Ksiądz | Władysław Kubicki (s. 1).— N 16 (nie zident. zbioru, może ks. Kubickiego) s. 1.

[6. Uwagi] Księga zawiera dekrety ref., wystawione dla zwizytowanych kościołów, opisanych w poz. 74. Kolejność miejscowości jest tu taka sama jak w syg. poprzedniej z tą różnicą, że pomiędzy parafię Pątnów a Lututów (nr 8 i 9 w terytorium wieluńskim) włożono dekret ref. dla kolegiaty i kapituły w Wieluniu oraz kościołów od niej zależnych (s. 59—73).— Jak wiadomo sprawozdanie z wizytacji gen. kolegiaty wieluńskiej nie znajduje się w poz. 74. Było w oddzielnej księdze czy poszycie, którego losy nie są mi znane.— Każdy dekret sporządzony jest w formie dokumentu, uwierzytelnionego podpisem i pieczęcią wizytatora bpa Garnysza, wyciśniętą na sucho, mało widoczną po dwu stuleciach. Dekrety te redagował nie znany z nazwiska notariusz, który wykonał je na papierze z filigranami. Na początku kolejnych dekretów pomieszczono chronologię szczegółową wystawienia owych dokumentów, którą uwzględniam poniżej w zawartości księgi.— Wpisywanie dekretów do księgi — każdego przeważnie od nowej strony czy nawet karty, spowodowało wydarcie wielu kart czystych przez tymczasowych użytkowników akt oraz znaczną ilość stron czystych w aktualnym jej stanie.— W punkcie B tej pozycji nazwy miejscowości kładę w brzmieniu oryginalnym, ale nie specyfikuję już ich rangi prawno-społecznej, odnosząc w tym czytelnika do poz. 74, z którą nin. rękopis stanowi jedną całość wizytacyjną.— Dawniejsze losy tej księgi nie są znane. Nie znajdowała się przed r. 1822 w Gnieźnie, ani

[168] Zob. przyp. 167.

potem w Kaliszu i Włocławku. Z terenu diec. kujawsko-kaliskiej (włocławskiej) przejął ją ks. Władysław Kubicki, zmarły w r. 1937 na stanowisku proboszcza par. Świerczyn i dziek. radziejowskiego, który z wielu innymi przedmiotami charakteru muzealnego przekazał rękopis Jasnej Górze. Stamtąd pozyskał ją w r. 1973 ks. Librowski dla Archiwum Diec. we Włocławku. Tu jest właściwe miejsce akt wizyt. stanowiących z syg. poprzednią nie tylko jedną wewnętrzną całość, ale również posiadających z nią jednakowy papier, pisarza i oprawę.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekrety reformacyjne wydane dla kościołów w dekanacie radomszczańskim s. 3—15:

1. Strzałkow — preb., wyd. 27 X 1779 s. 3—5.
2. Kobiele — par., wyd. 28 X s. 7—8.
3. Pławno — par., wyd. 30 X s. 9—11.
4. Gidle — par., wyd. 31 X 1779 s. 13—15.

II. Dekrety ref. wydane dla kościołów w dek. brzeźnickim s. 17—32:

1. Mstow — prep. i par., wyd. 2 XI 1779 s. 17—19.
   a. Kapl. publ. św. Wojciecha, wyd. 2 XI s. 20.
   b. Rędziny — fil., wyd. 3 XI s. 21—22.
2. Jedlno — par., wyd. 6 XI s. 23—25.
3. Stroża — par., wyd. 7 XI s. 27—28.
4. Działoszyn — par., wyd. 10 XI s. 29—30.
   a. Trembaczow — fil., wyd. 10 XI s. 31.
   b. Szczyty — fil., wyd. 10 XI 1779 s. 32.

III. Dekrety ref. wydane dla kościołów w terytorium wieluńskim s. 33—88:

1. Dankow — par. (prep.), wyd. 15 XI 1779 s. 33—34.
   a. Zaiączki — fil., wyd. 15 XI s. 35.
2. Krzepice — prep. i par., wyd. 16 XI s. 37—39.
   a. Kośc. szpit. Św. Ducha, wyd. 16 XI s. 40.
3. Parzymiechy — par., wyd. 17 XI s. 41—42.
   a. Jaworzno — fil., wyd. 17 XI s. 43.
4. Rudniki — par., wyd. 19 XI s. 45—46.
5. Zytniow — par., wyd. 20 XI s. 47—49.
6. Praszka — par. (prep.), wyd. 21 XI s. 51—52.
   a. Kowale — fil., wyd. 21 XI s. 53.
   b. Stradziec — fil., wyd. 21 XI s. 54.
7. Dzietrzniki — par., wyd. 22 XI s. 55.
8. Pątnow — par., wyd. 23 XI s. 57—58.
9. (Vielunium) — dekret ref. dla kolegiaty wieluńskiej, składający się z 31 punktów, wyd. 24 XI s. 59—71.
   a-b. Gaszyn i Dąbrowa — fil. s. 71—72.
   c. Kośc. szpit. Św. Ducha s. 72—73.
10. Lututów — par., wyd. 30 XI 1779 s. 75—76.

11. Wieruszow — par., wyd. 1 XI 1779 s. 77—79.
12. Czarnozyłny — par., wyd. 13 XII 1779 s. 81—83.
13. Ossyakow — par. (prep.), wyd. 29 IV 1780 s. 85—86.
14. Ruda — par., wyd. 2 V 1780 s. 87—88.

76

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 76.**

[2. Tyt. or.] Visitatio **g[enera]lis ecclesiarum nonnullar[um] Territorij Vielunen[sis]**, partim per perillustrem adm. rndm Antonium Gałęski[169], canonicum Coll[e]g[iat]ae et officialem foraneu[m] Consistorij Vielunensis, in Ruda et Oszyakow praepositum, partim per perillrem adm. rdm Jacobum Chrzanowski[170], canonicum Calissien[sem], dicti Consistorij Vielunen[sis] judicem surrogatum, in Lututow praepositum, visitatores g[e]n[er]ales, à celsmo, illrmo et rmo dno, dno Antonio Casimiro de Ostrow Ostrowski[171], Dei et Apostolicae Sedis gratiâ archieppo Gnesnen[si], legato nato, Regni Poloniae et Magni Ducatûs Lithvaniae primate primoquè principe, abbate commendatorio Tynecen[si], Ordinis Aquilae Albae equite, delegatos, anno Dni **1780** expedita.

[3. Daty krań.] 1780.

[4. Opis zew.] Pol. (spraw.), łac. (dekr.).— 2° (33,2×21,4 oraz więcej i mniej cm).— Kart II, 221; karty czyste: I—Iv, IIv, 15v, 26v, 28—29v, 35—37v, 43v, 45—47v, 54—54v, 71v, 73—73v, 79v—80v, 86v, 94v—96v, 100v, 109v, 117—117v, 136v—142v, 143v—144v, 153v, 160—162v, 169—169v, 175v, 184v—185v, 190v, 191v—192v, 201v, 203—203v, 210—210v, 217v—219v, 220—220v.— Oprawa współcz. w półskórek, podniszczona (jak i papier, który jest nierówny i postrzępiony) przez insekty, w r. 1974 gruntownie wyrep. i odn. U góry grzbietu tłocz. napis: Visitatio | generalis | nonnullarum | ecclesiarum | Territorii | Vielunensis | Anno Domini | 1780; na dole naklejka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 170 (Inw. 1918, Chodyński).— № 7 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją generalną, jedną z serii odbytej za pontyfikatu Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takim jej

[169] Ks. Antoni Paweł z Gałązek **Gałęski** h. Korab, kanonik i oficjał wieluński, prepozyt par. Ruda i Osjaków w dek. rudzkim. (ADW: AAG. Wiz. 76).

[170] Ks. Jakub Tadeusz z Łoniowa **Chrzanowski**, prawdop. h. Nowina, kanonik kaliski, surogat Kons. Wieluńskiego, prepozyt par. Lututów. (ADW: AAG. Wiz. 76.— Por. przyp. 161).

[171] Zob. przyp. 156.

charakterze zaświadczają: tytuł księgi, skróc. jego nagłówek na grzbiecie, tytulatura obu wizytatorów, wiele wyrażeń w tekście rękopisu, instrukcja wizyt., wydana drukiem i stosowana w czasie lustracji, której jednak nie wpisano do akt, zawartość materiałowa, posiadająca w sobie zarówno sprawozdania wizyt., jak też dekrety reformacyjne, zwane tutaj skromnie „Puncta ad decretum reformationis pro ecclesia parochiali N".— Jest to wizytacja całkowita, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Spotykamy się tu z czystopisem akt, chociaż wykonanym nieprzejrzyście, a miejscami nawet niestarannie, z przekreśleniami.— Lustrację przeprowadzało dwóch wizytatorów delegowanych, mianowicie kanonicy Antoni Gałęski i Jakub Chrzanowski. Pierwszy zwizytował parafie (wyliczane tu topogr. wg księgi): Kadłub, Krzyworzeka, Łagiewniki, Ożarów, Raczyn, Biała, Bolesławiec, Czastary, Łyskornia, Mieleszyn, Naramice i Wójcin. Pozostałe parafie odwiedził kanonicznie prep. Chrzanowski.— Wizytacja nin. objęła resztę parafii oficjałatu wieluńskiego, nie zlustrowaną przez bpa Garnysza (zob. poz. 74). Zwizytowano tu jedną parafię dekanatu krzepickiego oraz ogół kościołów par. w dek. rudzkim i wieruszowskim.— Dekrety ref. idą w poszczeg. parafiach bezpośrednio po sprawozdaniach wizyt. Obydwaj wizytatorzy uwierzytelniali kolejne sprawozdania swymi pieczęciami i podpisami z pełną tytulaturą, a dekrety tylko takimiż podpisami.— Protokoły wizyt. redagowane są po polsku (za wyjątkiem parafii Bolesławiec, gdzie większość opisano w jęz. łacińskim, a ponadto na marginesie pomieszczono nagłówki instrukcji wizyt.), a dekrety po łacinie. Na początku każdego sprawozdania widnieje jakby streszczenie tytułu księgi, podające zleceniodawcę lustracji gen. (a-bpa Ostrowskiego) i obu wizytatorów.— Pismo księgi pochodzi zasadniczo od jednego, nie zident. notariusza. Wykonane jest na papierze filigranowym, ale nierównego, tak pod względem długości, jak i szerokości formatu. Stąd w 4 punkcie opisu księgi podałem po zasadniczych wymiarach „oraz więcej i mniej cm". U dołu karty w wielu miejscach zawinięte.— Sekretarz wizytacji umieścił na przedzie kolejnych sprawozdań (za wyjątkiem Bolesławca) chronologię szczegółową marszruty wizyt., którą zachowałem w części B repertoriowanej pozycji.— Pod względem treści wizytacja opisywana jest podobna do poprzednich i następnych generalnych z czasu rządów prym. Ostrowskiego. Trzeba zbadać, czy owe 7 wierszy tekstu, znajdujących się na k. 143, rzeczywiście odnoszą się do Bolesławca. Charakterystycznym dla terytorium wieluńskiego jest wpisywanie przez proboszczów inwentarzy kościelnych i beneficjalnych do ksiąg metrykalnych. Właśnie ta wizytacja kilka razy o tym wspomina, np. na k. 50 odnośnie par. Łaszów.— W treści tego rękopisu raczej nie napotkałem błędów w chrono-

logii i nazwiskach. Co do tych ostatnich na k. 127 położono „Sophi" zamiast Goski (bp bakowski).— Współcz. topogr. „sumariusz" zwizytowanych kościołów par. znajduje się na k. 220—220v.— Księga dostarczona przez wizytatorów do Łowicza, została z czasem przewieziona do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano ją do Kalisza, a po 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat krzepicki k. 1—9v:

1. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 23 VI 1780 k. 1—9v:
   a. Toporow, wieś. Filia par. Mierzyce z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 3v—4.

II. Dekanat rudzki k. 10—109:

1. Chotow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1624 star. prob. Grzegorza Manickiego, konsekr. w 1625 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Marcina b. i „z nabożeństwa z dawna przybranego" św. Idziego op., wizyt. 28 VI k. 10—15, 16—16v:
   a. Kurow, wieś w par. Chotów, gdzie we dworze kasz. sądeckiej znajduje się kaplica pryw. k. 12v.
2. Kadłub, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 2 VI k. 17—21v:
   a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kościołkiem pw. Wszystkich Świętych k. 18—18v.
   b. Grębin, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Trójcy Św. k. 18v—19.
3. Komorniki, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. dziedz. Andrzeja Wolickiego, konsekr. 31 X 1632 przez sufr. płoc. Starczewskiego) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 VI k. 22—26, 27—27v.
4. Krzyworzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 3 VI k. 30—34v.
5. Łagiewniki, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. burgr. wiel. Jana Brodnickiego w r. 1623, konsekr. w 1625) pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 8 VI k. 38—43, 44—44v.
6. Łaszow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 24 VI k. 48—53v.
7. Mokrsko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 29 VI k. 55—66v:
   a. Wroblewo, wieś na terenie par. Mokrsko, będąca do r. 1538 ośrodkiem oddzielnej parafii, z kościołem pw. Wszystkich Świętych, po którym nie ma śladu k. 55.
   b. Mokrsko — kaplica pryw. w pałacu kolatorskim (rodz. Kożuchowskich z Kożuchowa h. Dzik) k. 59v.
8. Ożarow, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1775 nakł. podst. wiel. Wojciecha Bartochowskiego) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 6 VI k. 67—71, 72—72v:

a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem pw. św. Leonarda op. k. 69.
9. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 VI k. 74—79.
10. Rudlice, wieś. Kościół par. (konsekr. 30 IX 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 14 VI 1780 k. 81—86, 87—87v.
11. Skomlin, wieś. Kościół par. (wystaw. przed 30 laty nakł. kasz. wiel. Władysława Bartochowskiego) pw. św. Filipa i Jakuba ap., wizyt. 19 IX 1780 k. 88—94.
12. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 20 VI 1780 k. 97—100, 101—101v.
13. Wydrzyn, wieś. Kościół par. (konsekr. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. Znalezienia Krzyża św., wizyt. 15 VI 1780 k. 102—109:
a. Staw, wieś w par. Wydrzyn, posiadająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim k. 104.

Dziekanem dekanatu rudzkiego jest ks. Mateusz Kisielewicz, proboszcz par. Łaszów k. 51v.

III. Dekanat wieruszowski k. 110—217:

1. Biała, wieś. Kościół par. (zbud. ok. r. 1743 nakł. Franciszka Ksawerego Psarskiego, stol. i sędz. grodz. wiel.) pw. św. Piotra w Okowach, wizyt. 5 VII 1780 k. 110—116v:
a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem pw. św. Zygmunta kr. „i z nabożeństwa przybranego“ św. Walentego m. k. 112v—113.
2. Bolesławiec, miasto (oppidum). Kościół par. (odbud. po pożarze z r. 1702 nakł. Mikołaja Zebrzydowskiego, star. gen. krak. i bolesł. — 12 ołtarzy, konsekr. 10 X 1723 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. Trójcy Św. k. 118—136:
a. Kościół pw. św. Małgorzaty pm., dawny parafialny, stojący przy drodze do wsi Mieleszyn, konsekr. 22 IV 1625 przez bpa bak. Goskiego k. 126v—127.
b. Klasztor Premonstratentek (Norbertanek) na przedmieściu k. 134.
3. Cieszęcin, wieś. Kościół par. (wystaw. star. prob. Walentego Prońskiego) pw. św. Wojciecha b., wizyt. 12 IX 1780 k. 145—153, 154—154v:
a. Węglowice i Wąglowice, wieś na terenie par. Cieszęcin, w której istnieje kościół lub kaplica publ. (zbud. nakł. dziedz. Stanisława Walknowskiego) pw. Trójcy Św. k. 148—149.
b. Ostrowek, wieś w par. Cieszęcin, mająca kościół wzgl. kaplicę publ. przyp. pw. św. Wawrzyńca m. k. 149—150.
4. Czastary, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1751 nakł. ks. Aleksandra Sułkowskiego, star. sokol.) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 9 VII 1780 k. 155—159v.
5. Dzietrzkowice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1753 nakł. Ludwiki Koźmińskiej, ksieni Cysterek z Ołoboku) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 16 IX 1780 k. 163—168v:
a. Łubnica, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 165—165v.
6. Łyskornie, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. Chryzostoma Giżyckiego, sędz. wiel.) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 6 VII 1780 k. 170—175, 176.

7. Mileszyn, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 20 lat temu) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 11 VII k. 179—184:
   a. Chrościn, wieś. Filia par. Mieleszyn z kościołem pw. św. Mikołaja b. k. 180v.
8. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 6 VII k. 186—190, 191.
9. Sokolniki, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1731 nakł. Aleksandra Sułkowskiego, księcia na Bielsku i dzierżawcy starostwa sokol.) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 28 VII k. 193—201, 202—202v:
   a. Ochędzen i Ochędzeń, wieś na terenie par. Sokolniki, gdzie znajduje się kaplica publ. pw. św. Anny k. 196v—197v.
10. Walichnowy, wieś. Kościół par. (zbud. w 1723 nakł. Pawła Załuskowskiego, podcz. kal. i tr. konsekr. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Marcina b., wizyt. 27 VII k. 204—209v.
11. Woycin, wieś. Kościół par. (wystaw. star. prob. Piotra Ochęckiego) pw. św. Katarzyny pm. i „przybranego patrona" św. Walentego m., wizyt. 16 VII 1780 k. 211—217:
   a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin z kościołem (zbud. niedawno star. prob. Marcina Jezierskiego) pw. św. Bartłomieja ap. k. 213—213v.

Współcz. topogr. wykaz zwizytowanych kościołów par. na k. 220—220v.

77

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 77.**

[2. Tyt. or.] Visitationes **Ecclesiarum Collegiatarum Uniejoviensis, Siradiensis, Łascensis et Cureloviensis, tum Parochialis Petricoviensis** sub auspiciis celsissimi, illustrissimi, excelentissimi et reverendissimi domini, domini Antonij Casimiri de Ostrow Ostrowski[172], archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae primatis primiquè principis etc., Ordinis Aquilae Albae equitis, per illustrissimum, excellentissimum et reverendissimum dominum Joannem Nicolaum à Dembowa Gora Dembowski[173], episcopum Drasensem et coadjutorem Camenecensem Podoliae, Ordinis Sancti Stanislai equitem, visitatorem g[e]n[er]alem delegatum inchoatae et perfectae anno Domini MDCCLXXX.

[3. Daty krań.] 1780.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (37×24 cm).— Strona X, 645; s. 112 podwójna, na skutek czego aż do końca niepoprawna paginacja; str. czy-

[172] Por. przyp. 156.

[173] Jan Mikołaj z Dembowej Góry **Dembowski** h. Jelita (1729—1809), od r. 1775 biskup tyt. drazeński i koadiutor kamieniecki, od 1795 tamt. ordynariusz bez możności wykonywania swej władzy. (PSB, V 89.— Szostkiewicz s. 44.— ADW: AAG. Wiz. 77).

ste: II, III—V, VIII, 4, 643—645.— Oprawa współcz. w skórę, podnisz., w r. 1974 wyrep., brzegi barwione na czerwono. Na grzbiecie u góry tłocz. majusk. napis: Visitationes | Dembowianae | ecclesiarvm | colegiatarvm [s] | Siradien. Unieiovien. | Łascen. et Curelov. | tum parochialis | Petricovien. expedit. | A.D. MDCCLXXX. Na dole naklejka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 109 (Inw. 1918, Chodyński).— № 6 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, jedna z serii przeprowadzonej w czasie rządów a-bpa Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takiej jej randze świadczą: tytuł księgi, delegacja wystaw. przez prymasa dla wizytatora, tytulatura Dembowskiego, wiele wyrażeń w tekście rękopisu, repertoriowana dokumentacja, zawierająca w sobie sprawozdania wizyt. i dekrety ref.— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną, tak zewnętrzną jak i wewnętrzną.— Księga stanowi czystopis akt, wykonany starannie na papierze ze znakami wodnymi.— Z wymienionych w dok. delegacyjnym instytucji wizytator nie zlustrował kolegiaty w Wieluniu, którą przejął bp Garnysz (zob. syg. 75), i prepozytury w Szadku. Wbrew wspom. dokumentowi i tytułowi akt dokumentacja rękopisu uwzględnia kolejno następ. ośrodki, idące z zachodu na wschód: Uniejów, Sieradz, Łask, Piotrków i Kurzelów.— Jest to wizytacja bardzo ważna tak ze względu na bogate opisy sławnych instytucji, jak też na fakt, że Piotrków posiada obecnie tylko kilka podobnych przekazów, a Kurzelów jedynie dwa (pierwszym z nich jest poz. 60 z r. 1765). Drugi egzemplarz nin. akt dla Piotrkowa znajduje się w Archiwum Archidiec. w Gnieźnie pod syg. E 46.— Akta składają się ze sprawozdań wizyt. i dekretów ref., idących w poszczeg. miejscowościach za tymi pierwszymi. Jedne i drugie posiadają szczegółową datację, którą przekazuję w drugiej części pozycji.— Na końcu każdego dekretu ref. znajduje się uwierzytelnienie akt przez wizytatora podpisem i dużą, pięknie wykonaną pieczęcią opł. oraz podpisem sekretarza lustracji, którym był ks. Józef Dąbrowski, notariusz ap. i kanonik hon. łowicki (s. 147, 239, 379, 531, 639). Księgę jednak pisały 2 lub 3 osoby.— Z dokumentów odnoszących się do formalnej strony przeprowadzenia wizytacji mamy tu adres dedykacyjny od lustratora dla arcybiskupa (s. IX—X), delegację wystaw. przez Ostrowskiego dla Dembowskiego do odbycia wizytacji (s. 1—3) oraz — napotkane tu po raz pierwszy — pięciokrotne akty rozpoczęcia i zakończenia wizytacji w poszczeg. ośrodkach (s. 103—114, 226—230, 348—356, 518—520, 624—628).— Opisy kolegiat zredagowano na podstawie instrukcji wizyt. z 27 lipca 1778 r., a parafii piotrkowskiej wg punktów z 17 lutego tr., obydwu nie wpisanych do tej księgi.— Spośród drobniejszej treści księgi zasługują na uwagę następujące: duża pieczęć

a-bpa Ostrowskiego wyciśnięta na sucho (s. 3), 5 piecz. opł. bpa Dembowskiego, wielkie i piękne herby tegoż prymasa (s. VI) oraz wizytatora (s. VII), znaleziona data (r. 1766) przeniesienia oficjału i konsystorza for. z Wolborza do Piotrkowa (s. 511), wiadomość o spalonych aktach wizytacji gen. a-diak. łęczyckiego, przeprowadzonej w r. 1699 przez kanclerza kapituły gnieź. Andrzeja Łąckiego (s. 380, 426, 460, 520), katalogi książek bibliotek kap. w Łasku (s. 257—261) i Kurzelowie (s. 553—556), rozbudowane patrocinium kościoła kolegiackiego w Uniejowie (s. 9).— W księdze zdarzają się również błędy chronologiczne, np. na s. 462 podano, iż Szwedzi dokonali zniszczeń w Piotrkowie w r. 1676, podczas gdy miało to miejsce w 1656, oraz że prał. Szaniawski wizytował kościoły piotrkowskie w r. 1756, chociaż było to w 1766 (poz. 65).— Podkreślenia czarnym ołówkiem w opisie kolegiaty sieradzkiej mogą pochodzić od ks. Walerego Pogorzelskiego sprzed r. 1927, a w łaskiej: dokonane ołówkiem ceglatym — od ks. J.K. Kołdowskiego ok. 1860 i czarnym (daty na marginesach) — od ks. Henryka Rybusa sprzed 1939. Nie likwidowałem ich.— Współcz. topogr. spis ważniejszych przedmiotów w księdze znajduje się na s. 640—642.— Akta przekazane przez bpa Dembowskiego do kancelarii prym. Ostrowskiego w Łowiczu lub w Skierniewicach, dostały się potem do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Herb a-bpa Ostrowskiego (Grzymała), wykonany artystycznie piórkiem, na całej s. VI.

Podobnie wykonany herb bpa J. M. Dembowskiego (Jelita) na całej s. VII.

Adres dedykacyjny bpa Dembowskiego skierowany do prym. Ostrowskiego s. IX—X.

A-bp Ostrowski deleguje (Skierniewice, 11 września 1779 r.) bpa Dembowskiego do przeprowadzania wizytacji gen. kolegiat uniejowskiej, kurzelowskiej, sieradzkiej, wieluńskiej i łaskiej oraz prepozytur par. w Piotrkowie i Szadku (dok. z piecz. Ostrowskiego wyciśniętą na sucho oraz z podpisem tegoż i ks. Grzegorza Zachariasiewicza, regensa kancelarii prym.) s. 1—3.

I. Uniejow, miasto s. 5—147:

Ia. Sprawozdania wizytacyjne s. 5—114:

1. Kościół kolegiacki i zarazem parafialny (zbud. i konsekr. przez a-bpa Jarosława ze Skotnik ok. r. 1349) pt. (titulus) Wniebowzięcia NMP, opieką (patrocinium) św. Floriana m., wezw. (invocatio) św. Wawrzyńca m., św. Wojciecha i Stanisława bb., z modlitwą (cum collecta) o bł. Bogumile b. s. 5—80:
— Kościół, jego ołtarze (4), kaplice (3) oraz ich inwentarz s. 5—28.

— Prałatury i prałaci (4: prepozyt, archidiakon, dziekan, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (6), kanonicy nadliczbowi oraz ich uposażenie s. 28—59.
— Kolegium wikariuszy s. 59—68.
— Kolegium mansjonarzy (eryg. przez a-bpa Zbigniewa Oleśnickiego w r. 1491) s. 69—76.
— Szkoła i szpital s. 79.

a. Prepozytura prosta Benedyktynów z kościołem (fund. w r. 1365 przez a-bpa Jarosława) pw. św. Mikołaja, stojącym na końcu nowego miasta, nad samą fosą, obecnie spalonym s. 80—86.

b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw. (eryg. w r. 1283 przez a-bpa Jakuba Świnkę), położonym na nowym mieście, „w ulicy ku Warszawie ciągnącej się" s. 87—92.

c. Kościół pw. Bożego Ciała na starym mieście (wystaw. w r. 1739 na miejscu poprz. zniszczonego przez Szwedów) s. 92—97.

d. Kościołek albo kaplica (oratorium) pw. św. Wojciecha b., znajdujący się nad rz. Wartą, na południe od miasta (pośw. w r. 1613) s. 97—99.

e. Kościołek pw. św. Antoniego op., „w polu uniejowskim stojący" (zbud. ok. 80 lat temu, dedyk. w r. 1749) s. 99—103.

Akt rozpoczęcia (28 II 1780) i zakończenia wizytacji w Uniejowie wraz z odbyciem kapituły gen. i rewizją (10 III 1780) relikwii bł. Bogumiła; w związku z relikwiami zamieszczono kopie dok. Ostrowskiego i Dembowskiego s. 103—114.

Ib. Dekret reformacyjny dla kolegiaty i jej duchowieństwa, pozostałych kościołów w mieście Uniejowie oraz parafii Spicimierz, inkorp. kolegium mansjonarzy, składający się z 31 punktów (wystaw. w Skierniewicach 28 VIII 1780, obwarowany na s. 147 piecz. opł. Dembowskiego oraz podpisami jego i notariusza wizytacji J. Dąbrowskiego) s. 114—147.

II. Sieradz, miasto s. 148—239:

IIa. Sprawozdania wizytacyjne s. 148—230:

1. Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny (do r. 1729 tylko par.) pw. Wszystkich Świętych; poprz. świątynie kolegiackie: 1) kaplica pw. Rozesłania Apostołów na zamku królewskim (w. XV) i kościół pw. Trójcy Św. (od w. XVI) s. 148—222:
— Kościół, jego ołtarze, kaplice, wystrój s. 148—165.
— Prałatury i prałaci (2: prepozyt, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (5) oraz ich uposażenie s. 165—194.
— Kolegia wikariuszy i mansjonarzy (eryg. w r. 1612) s. 195—207.

a. Kościół pw. Trójcy Św., dawny kolegiacki, znajdujący się wśród bagien rz. Warty, opustoszały s. 222—223.

b. Kościołek pw. św. Mikołaja b., stojący na końcu przedmieścia południowego, we wsi Góra s. 223—225.

— Szkoła parafialna (kolegiacka) s. 225.

Akt rozpoczęcia (22 V 1780) i zakończenia wizytacji w Sieradzu łącznie z odprawieniem kapituły gen. s. 226—230.

IIb. Dekret reformacyjny [174] dla kolegiaty oraz jej duchowieństwa, zredagowany w 12 punktach (dat. w Skierniewicach 12 XII 1780, uwierzytelniony w ten sam sposób jak dla Uniejowa) s. 230—239.

III. Łask, miasto s. 240—379:

IIIa. Sprawozdania wizytacyjne s. 240—356:

1. Kościół kolegiacki i zarazem parafialny (zbud. i konsekr. ok. r. 1525 przez a-bpa Łaskiego) pw. Niep. Poczęcia NMP, św. Michała arch., św. Jana Chrzc., św. Anny i św. Doroty pm. (spalony w r. 1747); parafię w Łasku eryg. 17 V 1366 a-bp Jarosław ze Skotnik, 30 IV 1509 wyniósł ją do rangi prepozytury a-bp Boryszewski, a kolegiaty — 2 III 1525 a-bp Łaski s. 240—326:
   — Kościół, zw. bazyliką (s. 240), jego ołtarze, kaplice, inwentarz s. 240—253.
   — Spis wotów w kaplicy Matki Boskiej (przy obrazie o tejże nazwie) s. 254—257.
   — Inwentarz książek księgozbioru kolegiaty w Łasku (nie numerowane) s. 257—261.
   — Prałatury i prałaci (3: prepozyt, dziekan, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (7) oraz ich uposażenie s. 262—296.
   — Wykaz aniwersarzy i mszy fundowanych s. 296—298.
   — Sumariusz dokumentów pergaminowych kolegiaty s. 298—302.
   — Opisy rezydencji prałackich i kanonickich s. 304—314.
   — Kolegia wikariuszy i mansjonarzy s. 314—324.
   — Jurysdykcja prepozyta-infułata łaskiego s. 324—325.
   — Szkoła parafialna (kolegiacka) s. 325—326.
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże tyt. (odbud. w r. 1666 po pożarze) s. 326—341.
   b. Prepozytura prosta z kościołkiem św. Anny, stojącym za miastem (odbud. w r. 1659) s. 341—347.

Akt rozpoczęcia (29 V 1780), zawieszenia (10 VI 1780), powtórnego zawieszenia (11 IX 1780), kontynuacji (5 X 1780) i zakończenia wizytacji w Łasku wraz z odbyciem kapituły gen. s. 348—356.

IIIa. Dekret reformacyjny dla kapituły, jej duchowieństwa i kościoła szpitalnego, składający się z 26 punktów (wystaw. w Skierniewicach 12 XII 1780, uwierzytelniony tak samo jak dwa powyższe) s. 356—379.

IV. Piotrkow, miasto królewskie i Rzeczypospolitej s. 380—531:

IVa. Sprawozdania wizytacyjne s. 380—520:

1. Kościół parafialny i prepozyturalny (wystaw. przed r. 1300) pw. św. Jakuba ap. i św. Stanisława b., położony przy Bramie Wolborskiej s. 380—517:

---

[174] **Drugi egzemplarz** tegoż dekretu, wykonany w formacie foliału (2°) na papierze ze znakami wodnymi, z podobnym uwierzytelnieniem przez wizytatora, znajduje się w Archiwum Diec. we Włocławku, w aktach par. Sieradz. (Inw. 1918 — Chodyńskiego, cz. syg. 127 nie uwidocznionej na dokumencie). Oprawa jego z r. 1974 w płótno, stron (świeżo policzb.) 16, zapis. 13; rękopis nie posiada syg.

— Kościół, jego ołtarze (9), kaplice (3), ogrójec oraz ich wystrój i uposażenie s. 380—447.
— Wykaz wotów s. 389—391, a w szczególności przy wielkim ołtarzu, w którym znajduje się obraz Zaśnięcia NMP, pochodzący z daru kr. Bony s. 380, 398—399.
— Szkoła parafialna s. 461.
— Domostwa i uposażenie prepozyta par., kolegium wikariuszy, prepozyta (prepozytura sympliczna) i prebendarzy kaplicy św. Krzyża w kościele par. s. 477—514.

a. Kościołek pw. Nawiedzenia NMP na Przedmieściu Krakowskim (fund. ok. r. 1373 nakł. star. sier. Jana Kmity, dedyk. 12 III 1664 przez sufr. płoc. Czyżewskiego pt. św. Józefa oraz św. Urszuli i Barbary pm.) s. 455—461.
b. Prepozytura szpitalna Św. Trójcy z własną kaplicą, „przy drodze z Piotrkowa do Krakowa idącej" (odbud. i pośw. w r. 1757, po zniszczeniach szwedzkich 1656) s. 461—475:
   1° Szpital albo Dom Miłosierdzia (Bożego), wystaw. przed r. 1710 naprzeciw wspom. prep. szpitalnej przez ks. Aleksandra Brzytwińskiego s. 471—475.
c. Kolegium Pijarów eryg. ok. r. 1680 s. 514—515.
d. Kolegium pojezuickie s. 515.
e. Konwent Dominikanów fund. ok. r. 1349 s. 515.
f. Klasztor Franciszkanów Konw. założony ok. r. 1616 s. 516.
g. Konwent Bernardynów powstały ok. r. 1680 s. 516.
h. Klasztor Dominikanek s. 516—517.
i. Bożnica żydowska „jest na Wielkiej Wsi", „w równej linii z kościołem OO. Franciszkanów i nie bardzo daleko nad drogą Warszawską" s. 476—477.
j. Byki, wieś w par. Piotrków, gdzie w pałacu Michała Wężyka, podcz. inowł., znajduje się kaplica pryw. s. 475—476.
k. Szydłow, wieś na terenie par. Piotrków, posiadająca kaplicę pryw. w majątku Ruperta Dunina s. 476.

Akt rozpoczęcia (19 VI 1780) i zakończenia wizytacji w Piotrkowie s. 518—520.

IVb. Dekret reformacyjny dla kościoła par. i prep. w Piotrkowie, zredagowany w 17 punktach (dat. w Skierniewicach 12 XII 1780, uwierzytelniony w ten sam sposób jak trzy powyższe) s. 520—531.

V. Kurzelow, miasto s. 532—639:

Va. Sprawozdania wizytacyjne s. 532—628:

1. Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny (zbud. nakł. a-bpa Jarosława ze Skotnik i przez niego konsekr. w r. 1360) pw. Wniebowzięcia NMP; parafię w Kurzelowie eryg. w r. 1118 a-bp Jakub ze Żnina, kościół wyniósł do godności kolegiaty w 1364 a-bp Jarosław s. 532—622:
   — Wygląd zewn. i wewn. kościoła s. 532—537.
   — Bogaty inwentarz rzeczy kościelnych s. 537—553.
   — Katalog książek Biblioteki Kolegiaty Kurzelowskiej (203 dzieła bez liturgicznych) s. 553—556.

— Księgi metrykalne par. K. s. 556—557, akta Konsystorza For. K. i akta kapituły w K. s. 557.
— Prałatury i prałaci (5: prepozyt, dziekan, archidiakon, kustosz, scholastyk), kanonie i kanonicy gremialni (4), kanonik hon. oraz ich uposażenie s. 558—569.
— Sumariusz czynszów kolegiaty i kapituły s. 570—573, 575—581.
— Wykaz aniwersarzy kapituły większej s. 573—574.
— Sumariusz ważniejszych dokumentów kolegiaty i kapituły; m.in. mowa tu o statutach i dekretach powizyt. wydanych dla kapituły, o kopiarzu kolegium wikariuszy s. 581—583, a także 534, 569.
— Opisanie kurii prałackich i kanonickich oraz majątków kapituły s. 584—597.
— Kapituła mniejsza czyli kolegium wikariuszy (eryg. przez a-bpa Jarosława w l. 1364/69) s. 597—613 i 532.
— Aniwersarze kapituły mniejszej w K. s. 602—603.
— Kurzelowska Szkoła Kolegiacka (istniejąca od r. 1369) s. 613—617.
— Szpital parafialny (kolegiacki) s. 617—621.
a. „Opisanie kościołka św. Wojciecha w Kurzelowie, stojącego na wschód słońca, do miasta idąc od kolegiaty kroków 65, na tym samym miejscu, gdzie przed r. 1360 kościół stał parafialny“ s. 622—623.
b. „Opisanie kościołka Anny św. na górze pod Kurzelowem, na wschód słońca, przez dwór idąc od kolegiaty kroków 441“, sprzed r. 1521 s. 623.

Akt rozpoczęcia (3 VII 1780) i zakończenia wizytacji w Kurzelowie łącznie z odprawieniem kapituły gen. s. 624—628.

Vb. Dekret reformacyjny dla kolegiaty i kapituły oraz kolegium wikariuszy w Kurzelowie, składający się z 18 punktów (wystaw. 12 XII 1780 w Skierniewicach, uwierzytelniony tak samo jak cztery poprz.) s. 628—639.

Współcz. topogr. elench. ważniejszych wpisów w księgę s. 640—642.

78

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 78.**

[2. Tyt. or.] Acta seu alias **protocollon** actorum visitationis **generalis** ecclesiarum **Archidiaconatus Calissien**[sis] authoritate olim celsmi, illustrissimi et rndsmi domini, dni Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski [175], Dei et Aplicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnen[sis], legati nati, Rni Poloniae et MD Lithvae primatis primiq. principis, abbatis comdtrij Tynecensis, per perillrem, rmum dnum Josephum Gembarth [176],

[175] Zob. przyp. 156.

[176] Józef Gabriel **Gembarth**, synowiec prał. Aleksandra (por. przyp. 45), h. Jastrzębiec (1743—1821). Jezuita, potem kanonik gnieźnieński i łowicki oraz oficjał kaliski, nast. od r. 1814 oficjał gen. i sufragan gnieź. z tytułem bpa patareń-

eccle[si]arum Almae Metrop[o]l[i]t[an]ae Gnesnen[sis], Insignis Col[legia]-tae Lovicien[sis] can[oni]cum, officialem Calissien[sem], specialiter delegatum visitatorem generalem, a° Dni **1781**, **1782**, **1783**-tio expeditae; post celsissimi delegantis fata conscripta ac ad archipraesuleos archidiaeceseos fasces nunc feliciter gubernanti celsmo, illmo, rndsmo dno, dno Michaeli Georgio principi P o n i a t o w s k i [177], Dei et Aplicae Sedis gra[ti]a archieppo Gnesnen[si], legato nato, primati Rni Poloniae et MD Lithvae primoq. principi, abbati comdrio Cerven[scensi] et Tynecen[si], Ordinum Aquilae Albae et S. Stanislai equiti relata et consecrata.

[3. Daty krań.] 1781—1783.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (34,8×21,5 i mniej cm).— Kart VIII, z których Iv—IIv czyste; 147 — wśród nich czysta 147v; 62 — i tu czyste: 16v, 47v, 58v; 87, a pośród nich: 24 potrójna, 44 poczwórna i 24bv czysta; 53; 50, między którymi 50v czysta; wreszcie X—XIV, gdzie XI—XIV czyste.— Oprawa współcz. w skórę, znacznie podnisz., zwłaszcza w dolnych rogach, w r. 1974 całkowicie wyrep. Ślady po 2 rzemykach do zawiązywania. Papier przy brzegach trochę postrzępiony. Pomiędzy poszczeg. dekanatami założone w poprzek skórzane paski przedzielające. U góry grzbietu, na or. naklejce, tłocz. majusk. napis: Acta | visit. gnalis | Archidiac. | Calissiensis | 1781. 178II [*s*]. 1783. Na dole nalepka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 171 (Inw. 1918, Chodyński).— № 8 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją g e n e r a l n ą, jedną z serii odbytej w l. 1779—1783 za pontyfikatu Ostrowskiego. O takim jej charakterze zaświadczają: tytuł księgi, skróc. jego nagłówek na grzbiecie rękopisu, tytulatura wizytatorów, wiele wyrażeń w tekście kodeksu. instrukcje wizyt. stosowane podczas lustracji, zawartość materiałowa dzieła, obejmująca w sobie zarówno sprawozdania wizyt., jak też dekrety ref.— Jest to wizytacja c a ł k o w i t a, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Spotykamy się tu z b r u d n o p i s e m dokumentacji wizyt., jednak w a ż n y m choćby z tego względu, że jego czystopis rozbity jest od r. 1822 pomiędzy Archiwum Gnieźnieńskie, posiadające przeszło 3/5 nin. akt (syg. E 22c) i Włocławskie, zachowujące ich mniej aniżeli 2/5 (poz. 79).—

skiego. Oprócz wizytacji kan. przeprowadzał także lustracje gospodarcze arcybiskupstwa. (Korytkowski P, II 50—52, 635.— Wieteska s. 123.— ADW: AAG. Wiz. 78—79).

[177] Michał Jerzy Poniatowski h. Ciołek (1736—1794), brat królewski, kolejno sekretarz w. kor., biskup tyt. cydoński i koadiutor płocki (od r. 1773), tamt. ordynariusz (od 1774), administrator diec. krakowskiej (od 1775), wreszcie arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski (od 1785). M.in. był członkiem Rady Nieustającej i prezesem Komisji Edukacji Narodowej. (Korytkowski A, V 151—214.— A.J. Nowowiejski: *Płock — monografia historyczna*, wyd. 2 [Płock 1931] wg skorowidza.— ADW: AAG. Wiz. 80—89).

Głównym wizytatorem kościołów archidiakonatu kaliskiego jest w tym wypadku kan. J. Gembarth, pobocznymi pozostałych dwóch, z których tylko Rokosowski jest znany z nazwiska.— Gembarth miał zlustrować kolegiaty w Kaliszu i Choczu oraz wszystkie 5 dekanatów archidiakonatu. Kolegiaty i kapituły w Choczu nie zwizytował (k. 53v i X w dek. stawisz.), a w kaliskiej pracę wykonał (k. 107—133v w dek. kal.) gorzej aniżeli zrobili to przed nim w innych miejscach bpi Kozierowski (poz. 60 i 66) oraz Dembowski (syg. 77). Bezpośr. przed nim kolegiata w Kaliszu była wizyt. przez a-bpów S. Szembeka w r. 1719 i Potockiego w 1731 (k. 126 w dek. kal.). Z pierwszej ocalał tylko dekret ref., akta drugiej zaginęły w całości. Kan. Gembarth lustrował kolegiatę w Kaliszu wg instrukcji wizyt. wyd. przez a-bpa Ostrowskiego w Gnieźnie 27 V 1778 (k. 107 w dek. kal.), nie znanej mi dotąd, ani nie wciągniętej do opisywanych akt.— Dokumentacja parafialna idzie w księdze pięciu dekanatami, z or. foliowaniem w każdym dek. od początku. Zatem materiał dot. dek. kaliskiego rozciąga się na kartach 1—147, dek. krotoszyńskiego na k. 1—62v, pleszewskiego k. 1—87v, stawiszyńskiego 1—53v, stawskiego 1—50.— Opisy poszczeg. kościołów zredagowano w oparciu o instrukcję wyd. przez Ostrowskiego w Warszawie 17 II 1778, stosowaną już w poprz. wizytacjach gen. za tego pontyfikatu, również nie wpisaną do repertoriowanych tu akt.— Kan. Gembarth nie zlustrował następ. parafii: w dek. kal.— Droszew (k. IX); w plesz. 7 — Magnuszewice, Twardów, Lenartowice, Brzezie, Kuczków, Sowina, Karmin (k. IXv); w stawisz. 6 — Pamięcin, Jastrzębniki, Chocz, Brudzew, Lipe, Piątek; w staw. 12 — Staw, Iwanowice, Malanów, Goszczanów, Chlewo, Gać, Błaszki, Gruszczyce, Wojków, Tłokinia, Opatówek, Lisków (k. 49v, X). Łącznie opuścił 26 parafii na ogólną ilość 87 w archidiakonacie, a więc ok. 30%. Jako przyczynę dyspensowania się od tego obowiązku podał Gembarth śmierć a-bpa Ostrowskiego (k. IX—IXv, X—Xv, 53v w dek. stawisz., 49v w dek. staw.). Nie jest to zgodne z prawdą, albowiem ostatnią parafią, którą odwiedził, była Góra w dek. staw. (22 X 1783), podczas gdy wspom. prymas zmarł we Francji 26 VIII 1784, a wiadomość o tym dotarła do lustratora jeszcze później.— W dek. krot. Gembarth zwizytował tylko 3 parafie, natomiast pozostałe 4 (Kobylin, Baszków, Zduny i Wyganowo) zlustrował, już na przestrzeni lutego i marca 1780 r., inny wizytator gen., mianowicie kan. gnieź. i pozn. oraz surogat Kons. Gen. Gnieźnieńskiego, dr ob. prawa Józef Glaubicz Rokosowski, specjalnie do tego upoważniony przez Ostrowskiego (w dek. krot. k. 39v, 47, 51, 58, 62v). Odpisy z or. dokumentacji Rokosowskiego, której nie znam, porobił i doręczył notariuszowi nin. wizytacji (ks. Podbowiczowi) dziek. krot. Józef Broniewski (k. 47, 51v, 58), a ten włączył je do

swej całości (k. 39v, IXv). W księdze tej znajdują się one na k. 40—47, 48—58, 59—62v.— W ciągu XVIII i na pocz. XIX w. dek. krotoszyński bywał dość często wizytowany (w całości lub częściowo) oddzielnie od reszty a-diak. kaliskiego. M.in. przyczynami tego mogły być samo jego położenie (enklawa) oraz zamieszkiwanie w nim większej liczby protestantów.— Z opisywanej księgi także wiadomo, że par. Ołobok, zależną od tamt. opactwa Cysterek, oraz 2 prepozytury szpitalne zak. Duchaków — w Kaliszu i Stawiszynie wizytował równocześnie jeszcze inny lustrator, nie wymieniony imiennie (k. IX, X oraz 16v w dek. kal. i 29—30 w dek. stawisz.). Akt z owej wizytacji nie posiadamy.— O pozostałych klasztorach są w księdze tylko wzmianki, a zatem nie były one lustrowane.— W poszczeg. parafiach idą w rękopisie najpierw sprawozdania wizyt., nast. dekrety ref.— W miejscowościach posiadających więcej kościołów i kaplic dekrety są z reguły dla wszystkich wspólne.— Dekrety w parafiach zarządzanych przez dziekanów w pierwszych częściach odnoszą się do tychże placówek duszp., a w drugich do urzędów (obowiązków) dziekańskich (w dek. kal. k. 31, w plesz. k. 20, w stawisz. k. 4). Gembarth powołuje się tu na ordynację swego poprzednika na oficjalstwie kal., F. Radolińskiego, którą tenże wydał dla podległych sobie dziekanów po przeprowadzonej u nich wizytacji (dziekańskiej nadzwyczajnej) w r. 1778. (Z poz. 23 wiadomo, iż tenże Radoliński już w r. 1761 lustrował w oficj. kal. parafie dziekańskie i samych dziekanów).— Inwentarze kościelne idą w treści sprawozdań lub na ich końcu, szczeg. wtedy jeżeli wręczali je gotowe wizytatorowi duszpasterze.— Treść ogólna akt jest podobna do zawartej w poz. 72—74, 76 i więcej jeszcze niż tam nasycona chronologią. Brulion cenniejszy jest pod tym względem od czystopisu, albowiem daty w nim wykonane są cyframi, na skutek czego od razu rzucają się w oczy, podczas gdy tam wyrażono je słownie.— Akta zredagował i wpisał do księgi, wykonanej na papierze z filigranami, notariusz ap. i nin. wizytacji ks. Stanisław Kostka Podbowicz, kanonik kaliski. On to, nie uwidoczniony w tytule kodeksu, uwierzytelnił swym podpisem, obok wizyt. J. Gembarta, zebraną dokumentację (k. 50 w dek. staw.). Opł. pieczęć Gembarta, przyklejona tamże, z nieczytelnym napisem w otoku, jest przyp. jego oficjalską.— Sprawozdania są zaopatrzone w szczegółową chronologię, którą zachowuję w części B tej pozycji.— Spośród dokumentów odnoszących się do formalnej strony odbywania wizytacji gen. w księdze znajdują się następ.: dedykacja akt dla arcybiskupa (już nowego, Poniatowskiego — k. IIIv—V), dok. prym. Ostrowskiego powierzający Gembartowi przeprowadzenie wizytacji k. V—VIv, „Innotescentiales" lustratora do duchowieństwa miasta Kalisza k. VII—VIIv i dek. kaliskiego k. VIIv—VIIIv. Na k. 1 (w dek.

krot.) zanotowano, że podobne powiadomienie skierował Gembarth również do kleru dek. krotoszyńskiego, czego nie wciągnięto do akt. Prawdop. 3 pozostałe dekanaty archidiakonatu otrzymały od lustratora takież wezwania.— Z rzeczy mniejszej wagi, czy też luźniej związanych z samą kwestią wizytacji na wyróżnienie zasługują poniższe. Z treści akt widać, że obszar a-diak. kaliskiego pokrywał się w okresie odbywania tej lustracji z takimż oficjałatem. Gembarth powołuje się bardzo często na *Liber beneficiorum* Łaskiego oraz ogół wizytacji a-diak. kaliskiego, włącznie z zaginioną prał. Żychowicza z 1639 r. Dowiadujemy się stąd również o zagubionych aktach wizytacji prep. w Krotoszynie, dokonanej osobiście przez a-bpa Potockiego 11 VI 1731 (k. 32, 38 w dek. krot.). Także nin. akta informują (np. w dek. kal. k. 76, 82v, 110), że duszpasterze wpisywali dość licznie w księgi metrykalne dokumenty fundacyjne, erekcyjne, konsekracyjne oraz inwentarze swoich kościołów.— Na k. 19 w dek. krot. zapisano błędnie bp „Goszycki" zamiast Goślicki.— Na początku sprawozdań większości parafii figurują uwagi notariusza „insert[um]" i „extract[um]". Pierwszy wyraz oznacza, że akta brulionu zostały wciągnięte do czystopisu, a drugi — iż wydano z nich dla zainteresowanych parafii urzędowy wypis. Właśnie taki ekstrakt dla par. św. Mikołaja w Kaliszu omawia poniżej przyp. 178.— Współcz. topogr. indeks zwizytowanych parafii znajduje się na k. IX—Xv.— Księga dostarczona przez wizyt. J. Gembarta do kancelarii prym. Poniatowskiego przyp. w Warszawie, została z czasem przewieziona do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano ją do Kalisza, a po r. 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Kan. J. Gembarth dedykuje księgę akt wizytacyjnych nowemu a-bpowi M.J. Poniatowskiemu k. IIIv—V.

A-bp A.K. Ostrowski deleguje (Skierniewice, 30 października 1781 r.) kan. J. Gembarta do przeprowadzenia wizytacji gen. kolegiat w Kaliszu i Choczu oraz kościołów w dek. kaliskim i krotoszyńskim k. V—VIv.

Kan. J. Gembarth powiadamia (Skierniewice, 31 października 1781 r.) duchowieństwo kolegiaty kaliskiej i prepozytury zakonnej Kanoników Reg. Lat. w Kaliszu, że w dniu 19 listopada tr. rozpocznie wizytację gen. wszystkich kościołów i kaplic we wspom. mieście, do której poleca mu odpowiednio się przygotować k. VII—VIIv.

Kan. J. Gembarth donosi (Kalisz, 19 listopada 1781 r.) dziekanowi i duchowieństwu dek. kaliskiego, iż dnia 17 grudnia tr. rozpocznie wizytowanie kościołów wspom. terytorium, na które nakazuje należyte przygotowanie spraw świątyń i własnych k. VIIv—VIIIv.

I. Dekanat kaliski k. 1—147:

1. Calissia, Calissium, Kalisz, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny

Kanoników Reg. Lat. (fund. w r. 1358) i zarazem parafialny (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b.[178], wizyt. 20 XI 1781 k. 1—24v:
— Wzmianka o bibliotece klasztornej k. 21v—22.
a. Kaplica (oratorium) pw. św. Jakuba ap. (wystaw. przez mieszcz. Jakuba Chcyrewicza), stojąca za murami miasta, po jego stronie zach., runęła w r. 1780 w czasie powodzi k. 13v, 24—24v.
b. Kaplica (oratorium) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim k. 13v—14, 24.
c. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Trójcy Św. (zbud. ok. r. 1747, pośw. 1750) na Przedmieściu Wrocławskim (podległa Kan. Reg. Lat.) k. 14—16v, 23v—24.
d. Prepozytura szpitalna (zak. Duchaków) z kościołem pw. Ducha Św. na Przedmieściu Toruńskim, lustr. przez innego wizyt. k. 16v, IX (akt brak).
e. Klasztor Bernardynów na Przedmieściu Toruńskim z kościołem (wystaw. w r. 1594) pw. Nawiedzenia NMP k. 16v—17.
f. Konwent Bernardynek na Przedmieściu Toruńskim z kościołem (zbud. w r. 1642) pw. Niep. Poczęcia NMP k. 17—17v.
g. Kaplica (oratorium) prawosławna k. 13v.
h. Synagoga żydowska k. 13v.

2. Rossoszyca, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. dziedz. Michała Wierzbowskiego w r. 1692, konsekr. w 1701 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Marka ew., wizyt. 17 XII 1781 k. 24v—31.
3. Koscielnawies, dawniej Koscioł. Kościół prepozyturalny Benedyktynów (duninowski) i jednocześnie parafialny (odbud. w r. 1775) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 22 XII 1781 k. 31v—37v:
a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Krzyża, znajdująca się w ogrodzie miejsc. prepozytury, uległa ruinie k. 33.
4. Kuchary Położne, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1686 star. ks. Adama Niesobowicza, konsekr. w 1720 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 2 I 1782 k. 37v—41v:
a. Popowko, wieś w par. Kuchary, gdzie istniała kaplica (oratorium) pryw. w rezydencji śp. of. kal. Radolińskiego k. 39.
5. Kucharki Militum, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1754 przez

[178] W Archiwum Diec. we Włocławku, w zespole Arch. Par. św. Mikołaja w Kaliszu, zgromadziły się aż **3 odpisy** akt wizytacyjnych tegoż kościoła oraz instytucji od niego zależnych, wszystkie in folio (2°), sporządzone na papierze z filigranami.— Egz. pierwszy, który dostał się tu z Kalisza na przełomie XIX i XX w. (Inw. 1918 — Chodyńskiego syg. 122) jest współcz. kopią akt, uwierzytelnioną podpisem i opł. pieczęcią of. J. Gembarta (s. 60). Liczy stron 60, został oprawiony w półpłótno ok. r. 1950, nie ma jeszcze syg. Na odwrocie k. tyt. figuruje zapiska: „Z wizyty tej korzystałem, pisząc Historję kościoła ś. Mikołaja w Kaliszu, w grudniu 1872 r. Ad. Chodyński". Podkreślenia w tekście pochodzą od wspom. badacza.— Następne 2 odpisy przywiózł również z Kalisza w r. 1949 ks. Librowski. Kopia druga, nie uwierzytelniona, licząca stron (świeżo policzb.) 40, z tego 37 zapis., otrzymała oprawę płócienną w r. 1974; dotąd nie posiada syg.— Egz. trzeci, wyk. mniej starannie, nie jest pełny; brak mu początku i końca sprawozdania wiz. oraz całego dekretu ref. Liczy stron (świeżo policzb.) 38, został oprawiony w półpłótno ok. r. 1950, podobnie bez syg.

dziedz. Walentego Trąbczyńskiego, podcz. soch.) pw. Trójcy Św., wizyt. 4 I k. 42—47.

6. Dobrzec Major, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1733 star. prob. Marcina Ilimińskiego, kust. kal.) pw. św. Michała arch., wizyt. 5 I k. 47—56:
   a. Sulisławice, wieś na ter. par. Dobrzec, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Waleriana Węgierskiego, pułk. wojsk król. k. 50.
   b. Piwonice, wieś w par. Dobrzec, w której znajduje się kaplica (oratorium) pryw. we dworze (rodz. Wężyków) k. 50.
   c. Rypinek, wieś. Parafia afil. 9 IX 1516 do Dobrca W. z kościołem (zbud. po r. 1752 star. tercjarza franc. Benedykta Janiszewskiego) pw. św. Gotarda b. k. 51—52.
   — Ostatnio zmarł przebywający przy tym kościele eremita k. 53.
   d. Konwent Reformatów na Przedmieściu Wrocławskim Kalisza (położony na terenie par. Dobrzec) z kościołem (fund. wraz z klasztorem w r. 1631 przez Marcina Wierusz Kowalskiego, konsekr. w 1673 przez sufr. gnieź. Bużeńskiego) pw. i opieką (protectio) św. Józefa k. 17v, 53v.
7. Ociąz i Ociąsz, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1698 star. prob. Andrzeja Cichawskiego i dziedz. Lutomirskiego, konsekr. w 1701 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 12 I k. 56—61:
   a. Kwiatkow, wieś. Parafia (eryg. w r. 1554, wciel. do Ociąża ok. 1687) z kościołem wzgl. kaplicą (zbud. w 1749 nakł. dziedz. Józefa Wężyka), nie dedyk. k. 60.
8. Sobotka, wieś daw. miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 15 I k. 61v—66v:
   a. Karsy, wieś w par. Sobótka, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w rezydencji Franciszka Kożuchowskiego, cześ. kal. k. 66.
9. Skrzebowa, wieś. Kościół par. (wystaw., po spaleniu przez Szwedów poprz., star. prob. Jana Baszyńskiego, pośw. przez niego w r. 1680) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 7 I k. 67v—72:
   a. Kaplica (oratorium) publ. pw. Zwiastowania NMP, stojąca w polu w kier. Raszkowa (zbud. ok. r. 1670 nakł. dziedz. w Skrzebowej Miłaszewskiego) k. 69—69v.
10. Szczury, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1762 star. prob. Kazimierza Kędzierskiego, pośw. przez kan. i sur. kal. Mateusza Chylewskiego) pw. św. Michała arch., wizyt. 18 I k. 72—75v.
11. Biskupice Szalone, wieś. Kościół par. (zbud. ok. r. 1720 star. prob. Marcina Romieńskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 19 I k. 76—85v.
12. Gizyce, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1781 star. prob. Jana Wsińskiego i kol. Adama Orvat Czerniły, por. wojsk król., pośw. 1 VIII tr. przez wspom. kapł.) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 I k. 86—96:
   a. Kraszewice, wieś. Filia lub wikariat wiecz. (eryg. 4 XII 1654 przez a-bpa A. Leszczyńskiego i przez prym. W. Leszczyńskiego 24 X 1668 inkorp. do par. Giżyce) z kościołem (zbud. nakł. wiernych) pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 30 I 1782 (osobny dekr. ref.) k. 91—96.
13. Szkalmierzyce, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 1 II 1782 k. 97—106v i 96—96v.
14. Calissia, Calissium, Kalisz, Kalisch, miasto (civitas, urbs). Kościół ko-

legiackii zarazem parafialny (fund. przez ks. Mieszka III przed r. 1202 w Starym Kaliszu pw. św. Pawła ap.) obecnie pt. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 5 II k. 107—133v:
— Poprz. wizytacje kolegiaty i kapituły: a-bpa S. Szembeka z 7 IX 1719 i a-bpa Potockiego z 12 VI 1731 k. 126.
— Sam kościół, jego ołtarze, kaplice, bractwa, wystrój k. 107—111v.
— Prałatury i prałaci (4: prepozyt, archidiakon, dziekan, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (7), kanonik hon. k. 111v—116.
— Kler niższy kolegiaty: kolegium wikariuszy (fund. przed r. 1406), mansjonarzy (eryg. 11 VII 1440 przez a-bpa Wincentego Kota) k. 116v—120.
a. Kaplica (sacellum) publ. pw. św. Wojciecha b. na Zawodziu k. 120—120v, 133—133v.
b. Klasztor Franciszkanów Konw. (fund. w r. 1257 przez ks. kal. Bolesława Pobożnego) z kościołem (odbud. po pożarze i konsekr. w r. 1632 przez sufr. wroc.) pw. św. Stanisława b. k. 120v—122 i 17v.
c. Konwent Franciszkanek (Klarysek) z kościołem (wystaw. w r. 1618 nakł. szl. Sulimowskiej) pw. Ofiarowania NMP k. 122—123 i 17v.
d. Kolegium pojezuickie z kościołem (fund. przez a-bpa Karnkowskiego w l. 1586—1596 i przez niego konsekr. 8 IX 1596) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. k. 123—124v:
— Szkoły wojewódzkie i drukarnia pojezuicka k. 124v.
— Dekret reformacyjny wyd. dla świetnej (insignis) kolegiaty kal., jej kapituły, duch. niższego i kaplicy św. Wojciecha k. 126—133v i 125—125v.

15. Gostyczyna, wieś; proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 22 II k. 134—138:
a. Smiełowo i Smiełow, wieś na ter. par. Gostyczyna, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Antoniego Sieroszewskiego, gen. adiut. król. i jego żony Teresy z Sołtyków k. 136 i 134.
b. Węgry, wieś w par. Gostyczyna, gdzie we dworze sukcesorów Witalisa i Anny z Walknowskich małż. Węgierskich, miecznikowiczów wschow., znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 136 i 134.

16. Lewkow, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. kasz. rog. Koźmińskiej w 1710 i konsekr. tr. przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Zofii m., wizyt. 28 II k. 138v—142:
a. Czekanow, wieś na ter. par. Lewków, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w rezydencji Michała Biernackiego, chor. król. k. 140v i 138v.

17. Gorzno, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. małż. Fabiana i Agnieszki Moszyńskich w r. 1755) pw. św. Mateusza ap., wizyt. 28 II 1782 k. 143—147.

18. Droszow, wieś. Parafia nie wizytowana k. IX.

19. Ołobok, wieś. Parafia zwizytowana przez innego lustr., ale akt brak k. IX.

Dziekanem dek. kaliskiego jest od r. 1769 ks. Teofil Gradecki, proboszcz par. Rososzyca k. VIIIv, 29—29v.

II. Dekanat krotoszyński k. 1—62v:

1. Kobierno, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1721 star. prob. Michała

Odorskiego, konsekr. 28 X 1722 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch. i św. Wojciecha b. (poprz. był pt. św. Piotra i Pawła ap.), wizyt. 4 V 1782 k. 1—5v.

2. Szulmierzyce, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par., położony na końcu ul. Wrocławskiej, pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 7 V k. 6—16, 17—18v:
   a. Prepozytura szpitalna (fund. w r. 1538 przez Marcina ze Zborowa) z kościołem (odbud. w l. 1762—1763, pośw. przez dziek. krot. Broniewskiego) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha b. k. 9v—11, 15, 18—18v.
   b. Kaplica (oratorium) publ., przy drodze poza miastem, pw. św. Marka ew. k. 11—11v, 16.
   c. Chwaliszow, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Mikołaja b., afil. do Sulmierzyc k. 11v, 16.
3. Krotoszyn, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. (11 ołtarzy, fund. przez kasz. pozn. Jana Rozrażewskiego w r. 1592, konsekr. przez bpa pozn. Goślickiego w 1601, jeszcze nie odbud. po pożarze z 1774) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 13 V 1782 k. 19—39v:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem wzgl. kaplicą (oratorium) pw. św. Fabiana i Sebastiana mm., stojącym poza miastem k. 28v—30, 39—39v.
   b. Klasztor Trynitarzy (fund. 11 VI 1731 przy daw. kośc. par. pw. św. Piotra i Pawła ap. przez woj. kij. Józefa Potockiego; nowy kośc. zbud. w r. 1774 nakł. ks. Ludwiki z Mniszchów Potockiej, a konsekr. pod tymże tyt. 11 VI 1775 przez bpa Kozierowskiego) k. 32—32v.
   c. Synagoga żydowska spaliła się w czasie pożaru miasta w r. 1774 k. 31v.
   d. Stary Krotoszyn — kaplica (sacellum) publ. (wystaw. przed 30 laty przez miejsc. prep. Rokosowskiego) pw. św. Marii Magdaleny k. 30, 39v.
4. Kobylin, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (fund. przez dziedz. Mikołaja, eryg. w r. 1289 przez a-bpa Jakuba Świnkę) pw. św. Stanisława b., wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 23 II 1780 k. 40—47:
   a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1434) z kościołem (konsekr. w r. 1659 przez bpa bak. i sufr. pozn. Kurskiego) pw. Ducha Św. k. 45—46, 47.
   b. Klasztor Bernardynów w mieście k. 46—46v.
   c. Świątynia innowiercza (prawdop. ewangelicka) k. 45.
   d. Synagoga żydowska k. 45.
5. Baszkow, wieś. Kościół par. (odnow. w r. 1684) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 27 II 1780 k. 48—51:
   a. Kaplica (capella) publ. na cmentarzu kośc. k. 50v.
   b. Rzemiechowo i Rzemiechow, wieś w par. Baszków, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. we dworze rodz. Sokolnickich k. 50v i 48.
6. Zduny, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (wystaw. star. prob. Andrzeja Baczewskiego, dziek. krot.) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 1 III 1780 k. 52—58:
   a. Świątynia dysydencka (protestancka, odnow. w r. 1636) k. 57.
   b. Kaplica (capella) publ. pw. św. Marcina b. położona w lesie, w kier. Sulmierzyc k. 57.

— Kaplica nazwana jest eremitorium; przebywa przy niej pustelnik k. 57.

7. Wyganowo, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1722 nakł. dziedz. Zofii z Broniszów — matki i Jana — syna, skarbczyca kal., Zawadzkich, konsekr. w 1735 przez bpa liw. Moszyńskiego) pw. św. Jakuba ap. i św. Mikołaja b., wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 6 III 1780 k. 51v, 59—62v:
— Uwaga. Napis na k. 62 „Visitatio ecclesiae parochialis Cobylinensis", przekreślony ręką współcz., nie jest zgodny z prawdą.
a. Targoszyce, wieś na ter. par. Wyganów, gdzie w pałacu rodz. Walknowskich znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 62 i 51v.

Miejscowym dziekanem jest ks. Józef Broniewski, prepozyt par. Kobylin k. 44v—45.

III. Dekanat pleszewski k. 1—87v:

1. Jedlec, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1745 nakł. dziedz. Mikołaja z Wybranowa Chlebowskiego, kasz. kal.) pw. św. Floriana m., wizyt. 3 VI 1782 k. 1—3v.
2. Gołuchow, wieś, prepozytura par. (eryg. przez a-bpa Gembickiego 4 IX 1623). Kościół par. (wystaw. nakł. kol. Rafała Leszczyńskiego, kasz. śrem. i syna jego Wacława, w-kanc. kor., konsekr. 1623 przez sufr. gnieź. Wilczyńskiego) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 6 VI k. 4—15:
a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Jana Chrzc., stojąca po drugiej stronie jeziora, niedaleko zamku (na miejscu daw. kośc. par., który nosił tenże tytuł) k. 7v.
3. Koryta, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1776 star. prob. Szymona Cerekwickiego, dziek. plesz., konsekr. 25 XI 1781 przez sufr. pozn. Rydzyńskiego) pw. św. Mikołaja b. i św. Szymona ap., wizyt. 10 VI k. 15v—20v.
4. Sosnica, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1747 nakł. kol. Konstantyna Rogalińskiego) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 12 VI k. 21—24av.
5. Pleszow, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 13 VI k. 25—38v i 24b:
a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Floriana m. (odnow. w r. 1745) poza miastem k. 31v—32v, 38v i 24b:
— Przy kaplicy rezyduje eremita, tercjarz franc. Tomasz Kozłowski k. 32v.
b. Prepozytura szpitalna (fund. w r. 1519 przez ks. ratyzbońską Annę, panią na Pleszewie) z kościołem pw. Ducha Św. (znajdującym się na końcu ul. Jarockiej, odnow. nakł. dziedz. Aleksandra Zalewskiego w 1695) k. 33—35 i 24b.
6. Kowalewo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1638, odnow. 1763) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 19 VI 1782 k. 39—42.
7. Tursko, wieś, proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. (odbud. po pożarze dopiero po 100 latach, star. prob. Wojciecha Lidnarskiego ok. r. 1712) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 6 IX 1782 k. 42v—48.
— Przy kościele przebywa od r. 1778 eremita k. 46—46v i 48.
8. Grodzisko, wieś, parafia Bożogrobców Miechowskich. Kościół par. (fund. ok. r. 1200 przez ks. gnieź. Eudoksję, konsekr. w 1222) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 V 1783 k. 48—55.
9. Broniszewice, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1780 star. prob. Ignacego Glińskiego) pw. św. Michała arch., wizyt. 21 V k. 55v—61.

10. Czermino, wieś. Kościół par. (konsekr. 22 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 22 V k. 61—67.
11. Zegocin, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1714 nakł. dziedz. Mikołaja Swiniarskiego) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 24 V k. 67v—72.
12. Szymanowice, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. podcz. pozn. Cywińskiego) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 27 V k. 72v—78.
13. Kretkow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1687, konsekr. w 1690) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 V k. 78—82.
14. Kotlin, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. Aleksandra Miaskowskiego, skarb. kal.) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 V 1783 k. 82—87v.

Parafie nie zwizytowane:

15. Magnuszewice,
16. Twardowo,
17. Lenartowice,
18. Brzezie,
19. Kuczkow,
20. Sowina,
21. Karmino (k. IXv).

Dziekanem dek. pleszewskiego jest od r. 1780 ks. Szymon Cerekwicki, proboszcz par. Koryta i kanonik kaliski k. 18v—19.

IV. Dekanat stawiszyński k. 1—53v:

1. Blizanowo i Blizanow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1532, odbud. nakł. star. rog. Molskiego w 1762) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 VII 1782 k. 1—4:
   a. Zerniki, wieś w par. Blizanów, posiadająca kaplicę (oratorium) publ. pw. św. Andrzeja, Szymona i Judy ap. (stanowiącą od r. 1569 do 12 II 1773 kościół samoistnej parafii) k. 3v.
   b. Łaszkow, wieś na ter. par. Blizanów, gdzie we dworze szl. znajduje się kaplica (oratorium) pryw. (w aktach podano błędnie, że publ.) k. 2v.
2. Russow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1604 star. prob. tykadłowskiego Marcina Wolskiego, odnow. nakł. kol. Zielińskich) pw. św. Mateusza ap., wizyt. 22 VII 1782 k. 4v—8v:
   a. Tykadłow i Tykadłowo, wieś. Parafia z kościołem (wystaw. ok. r. 1758 star. prob. obydwu par. Przanowskiego) pw. św. Katarzyny pm., inkorp. 11 VII 1766 przez a-bpa W. Łubieńskiego do Russowa k. 5v—6v (dekr. ref. wspólny).
3. Kokanin, wieś. Kościół par. (zbud. star. Jezuitów w r. 1753) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 21 X 1782 k. 9—12:
   — Powołanie się na dok. tej par. z r. 1391, wpis. do akt Kons. Kal. 27 XI 1437 k. 10.
4. Borkowo, wieś. Kościół par. (wystaw. przez bpa pozn. B. Tarło † 1716, kol.) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 23 X k. 12v—16.
5. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 26 X k. 16—21v:
   a. Goliszew i Goliszewo, wieś. Parafia obecnie z kaplicą (oratorium) publ. (zbud. przed 30 laty na miejscu daw. kośc. par.) pw. Wszystkich Świętych, afil. do Złotnik k. 18 nn. (Spraw. wizyt. i dekr. ref. dla obydwu współpar. nie do rozdzielenia).
   b. Zelazkowo i Zelazkow, wieś w par. Złotniki, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu (Kajetana) Radolińskiego, wojs. pozn. k. 17v—18.
6. Rychnow i Rychnowo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1782 nakł. dziedz.

Jakuba i Teodory z Kurczewskich małż. Skowrońskich, pośw. przez wizyt. J. Gembarta 1 XI 1782) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 29 X 1782 k. 21v—24.

7. Stawiszyn, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. (dopiero ostatnio odbud. po pożarze od pioruna z 12 III 1706) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 5 XI 1782 k. 24v—34:
   a. Prepozytura szpitalna (zak. Duchaków) na Przedmieściu Kaliskim z kościołem pw. Krzyża św., wizyt. przez innego lustr. k. 29 X (akt nie ma).
   — Minister dysydencki rezyduje w Stawiszynie, jakkolwiek protestanci nie posiadają tu świątyni k. 33.
8. Zbiersko, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1759 nakł. Stanisława Kożuchowskiego, sędzica wiel.) pw. św. Urszuli pm. i Towarzyszek, wizyt. 7 XI k. 34v—37.
9. Koscielec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 13 XI 1782 k. 37v—41v.
10. Kosmow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1691) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 27 I 1783 k. 41v—45v.
11. Dzierzbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 I k. 45v—47.
12. Zborow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1726 nakł. kol. Józefa Molskiego, kasz. rog., konsekr. 30 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch., wizyt. 29 I k. 47—50.
13. Dembe, wieś. (Parafia utworz. z kamieńskiej 4 II 1600 przez a-bpa Karnkowskiego). Kościół par. (zbud. nakł. dziedz. Stanisława Mikołajewskiego) pw. Zwiastowania NMP, wizyt. 31 I 1783 k. 50v—53v:
   a. Poza wsią Dembe stała niegdyś kaplica (oratorium) publ. pw. św. Krzyża k. 50v.
   b. Nie trzeba jej mieszać z inną kaplicą (oratorium) publ., która znajdowała się na miejscu dzis. kościoła i pod tymże, co on, wezw. (Zwiastowania NMP) jeszcze przed erekcją w D. parafii k. 50v.
14. Kamień, wieś. Parafia bez kościoła, który uległ pożarowi, zarządzana przez proboszcza z Dembego. Akta wizyt. bezpodstawnie uważają Kamień za zwykłą wieś w par. Dembe k. 53.

Parafie nie zlustrowane:

15. Pamięcin,
16. Jastrzembniki,
17. Chocz,
18. Brudzew,
19. Lipe,
20. Piątek (k. 53v, X).

Czy kolegiata w Choczu została tylko opuszczona przez Gembarta, czy też zwizytowana przez kogo innego, z tekstu nie można wyraźnie rozeznać k. 53v, X.

Miejscowym dziekanem jest od r. 1770 ks. Maciej Karwacki, proboszcz par. Blizanów, kanonik kaliski k. 3, 3v.

V. Dekanat stawski k. 1—50:

1. Kozminek, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (odbud. po pożarze z r. 1652, konsekr. 29 X 1709 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wizyt. 18 XI 1782 k. 1—9:
   — Dok. drugiej fundacji par. z r. 1467 wpis. do akt Kons. Kal. 24 V 1720.

a. Kaplica (oratorium) publ. na przedmieściu (wystaw. nakł. mieszczan) pw. św. Wawrzyńca m. k. 5.
b. Synagoga żydowska w mieście k. 8.
c. Złotniki, wieś w par. Koźminek, posiadająca kaplicę (oratorium) publ. (zbud. z ofiar w r. 1777, pośw. przez kan. i sur. kal. Mateusza Chylewskiego) pw. Najśw. Maryi P. k. 5—5v:
— Przy tej kaplicy przebywają dwaj pustelnicy k. 5—5v.
d. Nakwasino, wieś na ter. par. Koźminek, w której znajduje się kaplica (oratorium) publ. pw. św. Rocha w. k. 5v.

2. Tokary, wieś. Kościół par. (wystaw. przed 104 laty nakł. dziedz. Tomasza Kwiatkowskiego, konsekr. w 1680 przez sufr. gnieź. Stawowskiego) pw. św. Andrzeja ap. i św. Anny, wizyt. 21 I 1783 k. 9v—13v.
3. Głuchów i Głuchowo, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 30 lat temu nakł. kol. Tomasza Gałczyńskiego) pw. św. Macieja ap., wizyt. 22 I k. 14—16.
4. Przespolew, wieś. Kościół par. (wystaw. przed ok. 36 laty nakł. star. Władysława Zaremby) pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 25 I 1783 k. 16v—20.
5. Chełmce, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 1744 r. nakł. magistratu kal., pośw. 19 IX tr. przez prep. staw. Wojciecha Borowskiego) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 28 III 1783 k. 20v—24:
a. Stobno, wieś w par. Chełmce, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Leona Miąskowskiego i jego żony ur. z Gembartów k. 22 i 20v.
— Wzmianka o dok. tej par. z r. 1443 i 1450 k. 23.
6. Godziesze Majus, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. (zbud. w l. 1782—1783, pośw. przez wizyt. J. Gembarta 6 IV 1783) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 29 III (i 6 IV) 1783 k. 24v—29:
a. Przystaynia, wieś na ter. par. Godziesze, gdzie istnieje kaplica (oratorium), raczej pryw. (wystaw. nakł. śp. szl. Jana Rosnowskiego) k. 26v.
b. Wola Droszewska, wieś w par. Godziesze, posiadająca kaplicę (oratorium), także raczej pryw., w majątku Franciszka Kożuchowskiego, cześ. kal. k. 26v.
7. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 16 X 1783 k. 29—36v.
8. Kalinowa, wieś, obumarła prepozytura par. (fund. w r. 1468 przez Jana z Kalinowy Zerembę, woj. kal., eryg. 1471 przez a-bpa Gruszczyńskiego; dok. wciąg. do akt Kons. Kal. 13 XI 1652. Druga erekcja, a-bpa M. Łubieńskiego z 14 IV 1649, wpis. do tychże akt 2 X 1652). Kościół par. (zbud. ok. 1468 przez wspom. Zarembę) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 20 X k. 36v—44:
— Płyta nagrobna tegoż Zaremby, zm. w r. 1481, w kościele w K. k. 36v.
9. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 22 X 1783 k. 44—49v:
a. Cielce, wieś na ter. par. Góra, gdzie w rezydencji rodz. Jabłkowskich znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 46v.

Parafie nie zwizytowane:

10. Staw,
11. Iwanowice z prep. szpit.,
12. Malanow,
13. Goszczanow,
14. Chlewo,
15. Gac,
16. Błaszki,
17. Gruszczyce,
18. Woykowo,
19. Tłokinia,
20. Opatowek,
21. Liskow (k. 49v, Xv).

Współcz. topogr. indeks zlustrowanych i opuszczonych kościołów, z podaniem kart wskazujących na początek ich opisów i dekretów ref. k. IX—Xv.

79

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 79.**

[2. Tyt. nad.] **Część** akt wizytacji **generalnej Archidiakonatu Kaliskiego** — mianowicie kościołów i kaplic **Dekanatów Stawiszyńskiego i Stawskiego,** przeprowadzonej w latach **1781—1783** przez kanonika gnieźnieńskiego i oficjała kaliskiego Józefa Gembarta[179], delegowanego do tej czynności przez arcybiskupa Antoniego Kazimierza Ostrowskiego[180], dedykowanych już następnemu prymasowi — Michałowi Jerzemu Poniatowskiemu[181].

[3. Daty krań.] 1782—1783.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (34×21,9 cm).— Kart I, 66, 59, II—IV; karty czyste: Iv, 66, 59v, IV.— Oprawa z r. 1974 w płótno, z pozostawieniem szycia i barwienia brzegów na czerwono z czasu poprz. opr. w końcu XIX w.

[5. Syg. daw.] 172 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Informacje odnoszące się do tej rubryki znajdują się w paralelnym punkcie poz. poprzedniej. Dlatego tam odsyłam czytelnika. Na tym miejscu tylko przypomnę zasadnicze rzeczy stamtąd oraz dodam nowe, które dotyczą syg. obecnej.— Zatem księga nin. jest częścią czystopisu wizytacji generalnej i ogólnej, przechowywanej we Włocławku w brulionie i zrepertoriowanej w poz. 78.— Sprawozdania wizyt. i dekrety ref. umieszczone w tej księdze wszystkie pochodzą od wizytatora J. Gembarta.— Rękopis obejmuje tylko dwa ostatnie dekanaty w archidiakonacie, i to zwizytowane nie w całości, mianowicie stawiszyński (k. 1—65) i stawski (k. 1—59). Akta trzech pierwszych dekanatów: kaliskiego, krotoszyńskiego i pleszewskiego pozostały w Gnieźnie, gdzie figurują pod syg. E 22c. Opisy dek. stawisz. i staw., przekazywane w r. 1822 do Kalisza wypruto z całości księgi. Na k. czystej, poprzedzającej akta dek. stawisz., wypisano wtenczas w Gnieźnie następ. informację i niepełny tytuł zawartości: „p[ro] archivio Consist[orii] Gnralis Calissiensi. Archiepiscopi Ostrowski liber visitationum generalium Archidiaconatus Ca-

[179] Zob. przyp. 176.
[180] Por. przyp. 156.
[181] Zob. przyp. 177.

lissiensis ejusque decanatuum anno Dni 1782/3" (k. I).— Ponieważ akta dek. staw. znajdowały się w księdze na końcu, po nich następował indeks zlustrowanych parafii (uwzględniający nadto początek sprawozdania i dekretu ref. dla poszczeg. kościołów), który dzięki temu znalazł się dla całości archidiakonatu (czyli także dla dek. kal., krot. i plesz.) w Kaliszu, a po r. 1885 we Włocławku (k. II—IIIv).— Na obszarze dek. stawisz. wizytator opuścił 6 następ. parafii: Pamięcin, Jastrzembniki, Chocz, Brudzew, Lipe i Piątek. Notariusz (ks. Podbowicz) dodał, że prepozyturę szpit. w Stawiszynie zlustrował kto inny, a o fakcie wizytacji kolegiaty w Choczu nie można na podstawie akt niczego wywnioskować (k. 65v, III).— W dek. staw. opuszczono aż 12 parafii: Staw, Iwanowice z prepozyturą szpit., Malanów, Goszczanów, Chlewo, Gać, Błaszki, Gruszczyce, Wojków, Tłokinia, Opatówek i Lisków (k. 59, IIIv). Powód niezwizytowania tych kościołów ten sam, co w poz. 78, nieprawdziwy.— Na k. 59 (w dek. staw.) widać uwierzytelnienie dokumentacji podpisami wizyt. J. Gembarta i not. Podbowicza oraz oficjalską pieczęcią opł. lustratora.— W Konsystorzu Kal. nie dano (w r. 1857) tej części dawnej pięknej całości żadnej syg. Z tego względu na pierwszej k. ochr. przedstawianej tu księgi figuruje tylko syg. włocławska położona przez ks. S. Chodyńskiego, który też zadbał pod kon. XIX stulecia o jej oprawę.— Syg. 79 przechodziła te same losy dziejowe co poz. 78.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat stawiszyński k. 1—65:

1. Blizanowo i Blizanow, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1532, odb. nakł. star. rog. Molskiego w 1762) pw. św. Mikołaja b., wiz. 19 VII 1782 k. 1—6:
   a. Zerniki, wieś w par. Blizanów, będąca od r. 1569 do 12 II 1773 samoistną parafią, której kościół pw. św. Andrzeja oraz Szymona i Judy ap. uważany jest obec. za kaplicę (oratorium) publ. k. 4v.
   b. Łaszkow, wieś na ter. par. Blizanów, gdzie we dworze szl. znajduje się kaplica (oratorium) pryw. (jakkolwiek w aktach zanotowano błędnie, że publ.) k. 3v.
2. Russow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1604 star. prob. tykadłowskiego Marcina Wolskiego, odn. nakł. kol. Zielińskich) pw. św. Mateusza ap., wiz. 22 VII 1782 k. 6v—11v:
   a. Tykadłow i Tykadłowo, wieś. Parafia z kościołem (wyst. ok. r. 1758 star. prob. obydwu par. Przanowskiego) pw. św. Katarzyny pm., afil. 11 VII 1766 przez a-bpa W. Łubieńskiego do Russowa k. 7v—9 (dekr. ref. wspól.).
3. Kokanin, wieś. Kościół par. (zbud. star. Jezuitów w r. 1753) pw. św. Marii Magdaleny, wiz. 21 X 1782 k. 11v—15v:
   — Wzmianka o dok. tej par. z r. 1391, wpis. do akt Kons. Kal. pod 27 XI 1437 k. 13.

4. Borkowo, wieś. Kościół par. (wyst. przez bpa pozn. B. Tarło † 1716) pw. św. Andrzeja ap., wiz. 23 X k. 15v—20v.
5. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wiz. 26 X k. 20v—26v:
   a. Goliszew i Goliszewo, wieś. Parafia wciel. do Złotnik, akt. z kaplicą (oratorium) publ. (zbud. przed 30 laty na miejscu daw. kośc. par.) pw. Wszystkich Świętych k. 22 nn. (Spraw. wiz. i dekr. ref. dla obydwu współparafii trudne do rozdzielenia).
   b. Zelazkowo i Zelazkow, wieś w par. Złotniki, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu wojs. pozn. (Kajetana) Radolińskiego k. 22.
6. Rychnow i Rychnowo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1782 nakł. dziedz. Jakuba i Teodory z Kurczewskich małż. Skowrońskich, pośw. przez wiz. J. Gembarta 1 XI 1782) pw. Wszystkich Świętych, wiz. 29 X k. 26v—30v.
7. Stawiszyn, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. (świeżo odb. po pożarze od pioruna z 12 III 1706) pw. św. Bartłomieja ap., wiz. 5 XI 1782 k. 31—41:
   a. Prepozytura szpitalna (zak. Duchaków), znajdująca się na Przedmieściu Kaliskim, z kościołem pw. św. Krzyża, wiz. przez innego lustratora k. 35—35v, III (akt nie ma).
   — Minister dysydencki rezyduje w Stawiszynie, chociaż protestanci świątyni tu nie posiadają k. 39v.
8. Zbiersko, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1759 nakł. Stanisława Kożuchowskiego, sędzica wiel.) pw. św. Urszuli pm. i Towarzyszek, wiz. 7 XI k. 41—44v.
9. Koscielec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wiz. 13 XI 1782 k. 44v—49.
10. Kosmow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1691) pw. św. Wawrzyńca m., wiz. 27 I 1783 k. 49v—53v.
11. Dzierzbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wiz. 28 I k. 53v—56.
12. Zborow, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1726 nakł. kol. Józefa Molskiego, kasz. rog., kons. 30 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch., wiz. 29 I k. 56—60v.
13. Dembe, wieś. (Parafia utw. z kamieńskiej przez a-bpa Karnkowskiego 4 II 1600). Kościół par. (zbud. nakł. dziedz. Stanisława Mikołajewskiego) pw. Zwiastowania NMP, wiz. 31 I 1783 k. 60v—65v:
   a. Poza wsią Dembe stała niegdyś kaplica (oratorium) publ. pw. św. Krzyża k. 61v.
   b. Nie wolno jej mieszać z inną kaplicą (oratorium) publ., która istniała na miejscu dzis. kościoła i pod tymże, co on, wezw. (Zwiastowania NMP) jeszcze przed erekcją parafii w D. k. 61.
14. Kamień, wieś. Parafia bez kościoła, który uległ pożarowi, zarz. przez proboszcza z Dembego. Akta wiz. bezpod. uważają Kamień za zwykłą wieś w par. Dembe k. 64v.

Parafie nie zwizytowane:

15. Pamięcin, 17. Chocz, 19. Lipe, (k. 65v, III).
16. Jastrzembniki, 18. Brudzew, 20. Piątek

Czy kolegiata w Choczu została tylko opuszczona przez Gem-

barta, czy też zwiz. przez kogo innego, z tekstu nie można wyraźnie rozeznać k. 65v, III.

Dziekanem dek. stawiszyńskiego jest od r. 1770 ks. Maciej Karwacki, prob. par. Blizanów, kan. kaliski k. 4, 5.

II. Dekanat stawski k. 1—59:

1. Koźminek, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (odb. po pożarze z r. 1652, kons. 29 X 1709 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wiz. 18 XI 1782 k. 1—10v:
   — Dok. z r. 1467, powiększający uposażenie par., wciąg. do akt Kons. Kal. pod 24 V 1720 k. 1.
   a. Kaplica (oratorium) publ. na przedmieściu (wyst. nakł. mieszczan) pw. św. Wawrzyńca m. k. 5v.
   b. Synagoga żydowska w mieście k. 9.
   c. Złotniki, wieś w par. Koźminek, posiadająca kaplicę (oratorium) publ. (zbud. z ofiar w r. 1777, pośw. przez kan. i sur. kal. (Mateusza) Chylewskiego) pw. Najśw. Maryi P. k. 5v—6:
      — Przy tej kaplicy przebywają dwaj pustelnicy k. 6.
   d. Nakwasino, wieś na ter. par. Koźminek, w której znajduje się kaplica (oratorium) publ. pw. św. Rocha w. k. 6—6v.
2. Tokary, wieś. Kościół par. (wyst. przed 104 laty nakł. dziedz. Tomasza Kwiatkowskiego, kons. w 1680 przez sufr. gnieź. Stawowskiego) pw. św. Andrzeja ap. i św. Anny, wiz. 21 I 1783 k. 10v—15v.
3. Głuchów i Głuchowo, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 30 lat temu nakł. kol. Tomasza Gałczyńskiego) pw. św. Macieja ap., wiz. 22 I k. 15v—18v.
4. Przespolow, wieś. Kościół par. (wyst. przed ok. 36 laty nakł. star. Władysława Zaremby) pw. św. Katarzyny pm., wiz. 25 I 1783 k. 18v—23.
5. Chełmce, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 1744 r. nakł. magistratu kal., pośw. 19 IX tr. przez prep. staw. Wojciecha Borowskiego) pw. Narodzenia NMP, wiz. 28 III 1783 k. 23—28:
   a. Stobno, wieś w par. Chełmce, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Leona Miąskowskiego i jego żony ur. z Gembartów k. 23v i 22v.
   — Powołanie się na dok. tej par. z r. 1443 i 1450 k. 26v.
6. Godziesze Majus, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. (zbud. w l. 1782—1783, pośw. przez wiz. J. Gembarta 6 IV 1783) pw. św. Bartłomieja ap., wiz. 29 III (i 6 IV) 1783 k. 28—34:
   a. Przystaynia, wieś na ter. par. Godziesze, gdzie istnieje kaplica (oratorium), raczej pryw. (wyst. nakł. śp. szl. Jana Rosnowskiego) k. 30v.
   b. Wola Droszewska, wieś w par. Godziesze, posiadająca kaplicę (oratorium), także raczej pryw., w majątku Franciszka Kożuchowskiego, cześ. kal. k. 30v—31.
7. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wiz. 16 X 1783 k. 34—43.
8. Kalinowa, wieś, obumarła prepozytura par. (fund. w r. 1468 przez Jana z Kalinowy Zarembę, woj. kal., eryg. 1471 przez a-bpa Gruszczyńskiego; dok. wpis. do akt Kons. Kal. pod 13 XI 1652; druga erekcja, a-bpa M. Łubieńskiego, wciąg. do tychże akt pod 2 X 1652). Kościół par.

(zbud. ok. r. 1468 przez wspom. Zarembę) pw. św. Marii Magdaleny, wiz. 20 X k. 43—52:
— Płyta nagrobna tegoż Zaremby, zm. w r. 1481, w kościele w K. k. 43v.
9. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wiz. 22 X 1783 k. 52—59:
a. Cielce, wieś na ter. par. Góra, gdzie w rezydencji rodz. Jabłkowskich znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 55.

Parafie nie zlustrowane:

10. Staw,
11. Iwanowice z prep. szpit.,
12. Malanow,
13. Goszczanow,
14. Chlewo,
15. Gac,
16. Błaszki,
17. Gruszczyce,
18. Woykowo,
19. Tłokinia,
20. Opatowek,
21. Liskow (k. 59, IIIv).

Współcz. topogr. indeks zwizytowanych i opuszczonych kościołów, z podaniem kart wskazujących na początek ich spraw. i dekr. ref. na k. II—IIIv.— Spis odnosi się również do trzech dekanatów (kaliskiego, krotoszyńskiego i pleszewskiego), pozostawionych w Gnieźnie.

PONTYFIKAT M.J. PONIATOWSKIEGO 1785—1794

SERIA NADZWYCZAJNYCH WIZYTACJI DZIEKAŃSKICH

Specjalne wizytacje dziekańskie nakazał a-bp Poniatowski w całej archidiecezji gnieź., liczącej od 41 do 43 dekanatów, pismem dat. w Warszawie 2 sierpnia 1785 r. (syg. 83 s. 3). Do ich przeprowadzenia zapewne została ułożona odrębna instrukcja wiz., mająca swą genezę w punktach a-bpa Wężyka z r. 1628, po wiele jednak razy przeredagowywanych i poszerzanych przez następ. prymasów. Instrukcji tej nie znam, ale wystarczająco można ją obserwować z nagłówków sprawozdań ksiąg o nr. 80—81. Nadzwyczajne lustracje dziekańskie m.in. miały się stać przygotowaniem do wizytacji generalnych, które rozpoczęły się na terenie arcybiskupstwa w r. 1790 (poz. 84—89).

Jak dotąd znane mi są ekstraordynaryjne wizytacje dziekańskie jedynie dla czterech dekanatów: lutomierskiego (syg. 80), szadkowskiego (poz. 81), tuszyńskiego (nr 82) i warckiego (syg. 83), odbyte w l. 1786—1788. Ich akta przechowują się w Archiwum Diec. we Włocławku. Najobszerniejszą i najlepszą jest dokumentacja dek. warckiego.

Opisywane akta tej serii składają się tylko z samych sprawozdań wiz., a to dlatego, że Poniatowski nie upoważnił dziekanów do wydawania dekretów ref.

80

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 80.**

[2. Tyt. or.] Visitatio **decanalis** ecclesiarum et earum rectorum presbyterorum **in Decanatu Lutomiriensi,** Archidiaconatu Uniejoviensi existentium, de mandato celsissimi, illustrissimi, rendsmi domini, dni Michaelis Georgii principis Poniatowski[182], Dei et Apostolicae Sedis gratiâ archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, primatis Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae, et primi principis, administratoris Cracoviensis, abbatis commendatarij Czerwinensis et Tynecensis, Aquilae Albae et Sancti Stanislai equitis, per me decanum intrò subscriptum [Vincentium Kępiński[183]] mensib[us] martio, majo, octobri et novembri anni **1786**-ti expedita, facta et descripta.

[3. Daty krań.] 1786.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (31,7×19,9 cm).— Stron (świeżo policzb.) IV, 160; s. II czysta.— Oprawa nowa po r. 1946. Brzegi barwione na czerwono z poprz. oprawy.

[5. Syg. daw.] 173 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do grupy specjalnych lustracji dziekańskich, zarządzonych w całej archidiecezji przez prym. Poniatowskiego.— Dziekan lutomierski przeprowadził ją wiosną i jesienią 1786 r.— Dokumentację wizyt. sporządził bardzo starannie notariusz dekanatu ks. Wojciech Stanisław Więcławski, administrator par. Dobroń. Do akt użyto papieru ze znakami wodnymi. Wspom. pisarz umieścił całość tekstu w ramkach obwiedzionych czarnym ołówkiem oraz na liniach wykonanych tymże sposobem, których potem nie wytarł.— Wizytator i notariusz uwierzytelnili akta 29 stycznia 1787 r. podpisami oraz małą lak. pieczęcią dziek. Kępińskiego (utworz. z h. Niesobia oraz insygniów bpich) bez napisu (s. 160).— Wizytator opisał również własną parafię — Lutomiersk.— Mamy tu do czynienia z wizytacją pełną, tak zewnętrzną, jak też wewnętrzną.— Jest to czystopis akt.— Akta obejmują tylko sprawozdania wizyt., albowiem lustrator nie miał władzy wydawania dekretów.— Nie znam jeszcze instrukcji ułożonej przez kancelarię arcybiskupią do tej serii wizytacji. W każdym razie stanowi ona dalszą ewolucję szembekowskiej z r. 1720 i można ją doskonale odtworzyć z nagłówków wyróżniających się w tek-

---

[182] Por. przyp. 177.

[183] Ks. Wincenty **Kępiński**, prepozyt par. i dziekan lutomierski. (ADW: AAG. Wiz. 80 s. 82—83, 160).

ście.— Akta nin. są wystarczająco obszerne.— W dwóch miastach — Lutomiersku i Pabianicach wymieniono większe biblioteki kościelne. Lustrator kilka razy powołuje się na dekrety ref. zaginionej wizytacji gen. kan. gnieź. Jana Mlickiego, przeprowadzonej w a-diak. uniejowskim w l. 1753—1755 (s. 7, 13, 36, 51, 149).— Kościoły par. w Lutomiersku i Mikołajewicach posiadają nie tylko swoje tytuły czyli wezwania, lecz również patronów, opiekunów (patroni) s. 76, 145.— Na s. 113 zamiast bp „Dębiński" powinno być Dębski (mowa o sufr. krak.).— Jeżeli dokumentację nin. wizytacji wykonano w dwóch egz., pierwszy powinien być odesłany do kurii a-bpa Poniatowskiego w Skierniewicach lub Warszawie, aby m.in. być wkrótce pomocą dla lustratora gen. tegoż dekanatu. Jeśli zaś był to jedyny egzemplarz, wykorzystany przez wspom. kurię i wizytatora, został potem odesłany do Konsystorza For. w Uniejowie, gdzie położono na nim taką adnotację: „Stante officiliatu [*s*] perjllustris adm. rndi Ioannis Pauli Rachlewski Archi Col[legia]tar[um] Lancicien[sis], tum Insignis Uniejovien[sis] canonici et ejusdem territorij officialis, propter bonum ordinem ad acta Consist[orii] ejusdem Uniejovien[sis] in augmentum eor[un]d[em] actor[um] hic liber visitationis Decanatus Lutomiriensis gratis successoribus accessit a[nn]o Dni 1786-to" (s. IV).— Stąd akta te nigdy nie były w Gnieźnie, ani w Kaliszu. Z Uniejowa zabrał je ktoś do miasta Warty, którego proboszcz Adam Grzeliński przekazał je ok. r. 1880 ks. S. Chodyńskiemu do Włocławka. Ten zaś zapisał na nich „XX. Chodyńscy od x. Grzelińskiego" oraz nadał im swoją syg. (s. I).

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Męnka, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 1—7.
2. Rossoszyca, wieś. Kościół par. (odb. w r. 1783 nakł. Maksymy z Szembeków Pstrokońskiej, chor. piotr., po pożarze poprz. 9 VI 1781. wystawionego przez wspom. przed 13 laty, pośw. przez prob. Adama Smardowskiego) pw. św. Wawrzyńca m. s. 8—13.
3. Zadzim, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 13—26:
   a. Zygry, wieś. Filia par. Zadzim z kościołem pw. św. Wojciecha b. s. 25—26.
   b. Rzeczyca, wieś w par. Zadzim, posiadająca kaplicę (capella) publ. (zbud. w r. 1770 przez kan. uniej. Macieja Rudnickiego) pw. św. Mikołaja b. s. 26.
4. Wierzchy, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 27—37.
5. Bełdrzychów, wieś; proboszcz (z zak. Cystersów) nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. św. Idziego op. s. 37—52:
   a. Kaplica (capella) publ. w pobliżu Bałdrzychowa, w kier. wsi Busina s. 40.

6. Małyń, wieś. Kościół par. (pośw. przez of. uniej. Wilkanowskiego) pw. św. Andrzeja ap. s. 52—65:
   a. Puczniew, wieś na ter. par. Małyń, w której we dworze Wierzchleyskiego, pods. kal., znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 64.
   b. Pioronow, wieś w par. Małyń, gdzie w rezydencji Jana Mniewskiego, woź. wojska sier., istnieje kaplica (capella) pryw. s. 64.
7. Lutomirsk, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. ok. r. 1780 głów. nakł. ks. Barbary z Duninów Sanguszkowej, marsz. W.Ks.Lit., pośw. w 1781 przez prep. i dziek. lut. Wincentego Kępińskiego) pt. Trójcy Św. i opieką (patroni) Wniebowzięcia NMP oraz św. ap. Piotra i Pawła s. 65—90:
   — Wzmianka o bibliotece kościoła par. (s. 72), chociaż książek w niej wyliczono niewiele s. 71.
   — Przy kośc. par. znajduje się 6 bractw s. 76—80.
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem (pośw. przez of. uniej. Michała Kobierzyckiego) pw. św. Bartłomieja ap. s. 86—89.
   b. Konwent Reformatów z własnym kościołem s. 90.
8. Gorka, wieś. Kościół par. (kons. 6 X 1697 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Marcina b. i św. Marii Magdaleny s. 91—101.
9. Pabianice, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. (daw. wyst. nakł. a-bpa Jarosława ze Skotnik; obec. kons. 15 X 1588 przez sufr. krak. Dębskiego) pw. św. Mateusza ap. i św. Wawrzyńca m. s. 102—126:
   — Wykaz książek kościoła par. na s. 109—113, przy czym na końcu powiedziano, że w bibliotece tej znajduje się jeszcze 40 innych dzieł.
   — Nieokreślone akta kośc. spaliły się w czasie pożaru rezydencji prep. 6 VIII 1744 s. 126.
   a. Kościół szpitalny (nie nazwany prepozyturą) pw. św. Krzyża s. 124—125.
10. Dobroń, wieś. Kościół par. (zbud. ok. r. 1780 nakł. kap. krak., pośw. 12 XII tr. przez kan. łas. Michała Wróblewicza i prep. pab. Tomasza Czernikiewicza) pw. św. Wojciecha b. i św. Jerzego m. s. 127—136.
11. Mikołajewice, wieś. Kościół par. pt. Narodzenia NMP, a opieką (patroni) św. Piotra i Pawła ap. s. 137—150:
   a. Zalesie, wieś na ter. par. Mikołajewice, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Karola Czaplińskiego s. 138—139.
12. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. (świeżo odn. nakł. ks. Barbary z Duninów Sanguszkowej, marsz. W.Ks.Lit.) pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 151—160:
   a. Kościołek pw. św. Wojciecha b., stojący poza wsią K. pod lasem, przy trakcie do Lutomierska s. 152—153.

81

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 81.**

[2. Tyt. or.] Visitatio **decanalis** ecclesiarum parochialium et capellarum

cum suis rectoribus caeterisq[ue] addictis presbyteris **in Decanatu Schadkoviensi** Archidiaconatus Uniejoviensis existentium, ex indictione celsissimi, illustrissimi, excellentissimi et rndissimi Michaelis Georgij Poniatowski[184], Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae Magniq[ue] Ducatus Lithuaniae primatis primiq[ue] principis, administratoris Cracoviensis, abbatis commendatarij Czerwinensis et Tynecensis, Ordinum Aquilae Albae et Sancti Stanislai equitis, per nos infra subscriptos decanum [Adalbertum Drzewiecki[185]] ac notarium [Franciscum Lasocki[186]] Schadkovienses facta, descripta et expedita anno Dni **1788**-vo, diebus ianuarij et februarij mensium.

[3. Daty krań.] 1788.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (32,1×20,3 cm).— Stron II, 274.— Księga oprawiona współcz. w półskórek, przeopr. w r. 1974 z zachowaniem or. skóry na grzbiecie i barwienia brzegów na niebiesko.

[5. Syg. daw.] 175 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z następną dziekańską lustracją nadzwyczajną, przeprowadzoną wśród wielu innych za pontyfikatu Poniatowskiego.— W dek. szadkowskim odbyła się ona nieco później, bo dopiero w styczniu i lutym 1788 r.— Dokumentację wykonał bardzo starannie, na papierze filigranowym, notariusz dekanatu. Wspom. pisarz pomieścił całość tekstu w ramkach obwiedzionych atramentem, na liniach wykonanych czarnym ołówkiem, których potem nie wytarł.— Dziekan i notariusz uwierzytelnili akta wizyt. 30 sierpnia 1788 r. podpisami i małymi pieczęciami lak., nie posiadającymi żadnego tekstu (s. 273).— Jest to wizytacja całkowita, zewnętrzna i wewnętrzna łącznie.— Jest to zarazem czystopis akt.— Księga zawiera jedynie sprawozdania wizyt.— Nin. akta są wyjątkowo obszerne i przynoszą więcej wiadomości niż niejedna wizytacja generalna.— Dziekan posłużył się tą samą instrukcją wizyt. co jego kolega lutomierski (syg. 80), lecz także w obecnym wypadku nie wpisano jej do dokumentacji, dopuszczając odtworzenie sposobu lustracji jedynie z jego nagłówków, uwidocznionych w tekście.— Dziekan tylko ogólnie wyraził się w tytule, że wizytuje swój dekanat „ex indictione celsissimi" (na skutek zapowiedzi czy też polecenia prymasa).— W każdym razie są to najbardziej wzorowe akta spośród przechowywanych we Włocławku ekstraordynaryjnych lustracji dziekańskich czasu Poniatowskiego. Zresztą dziekan ten dokładnie rozumiał cel i zada-

[184] Zob. przyp. 177.

[185] Ks. Wojciech **Drzewiecki**, proboszcz par. Krzepczów i dziekan szadkowski. (ADW: AAG. Wiz. 81 s. 271, 273).

[186] Ks. Franciszek Gabriel Lasocki, prebendarz w Kociszewie (na ter. par. Łobudzice) i notariusz dek. szadkowskiego. (ADW: AAG. Wiz. 81 s. 255—256, 273).

nie wizytacji, skoro, również w tytule, umieścił, że jest ona „facta, descripta et expedita" — lustracja została przeprowadzona, wykonana na piśmie i przekazana władzy duchownej.— Drzewiecki powiadomił duchowieństwo dekanatu o zbliżającej się wizytacji, którą też przeprowadził i polecił opisać „juxta viam cursoriam" (s. 274).— Dziekan opisał także własną parafię — Krzepczów, a opuścił Borszewice z powodu celowej nieobecności tamt. proboszcza (s. 194, 274).— Wśród treści księgi zasługują na szczeg. uwagę biblioteki kościołów par. w Widawie (s. 111—112), Szadku (s. 180—181) i Marzeninie (s. 200—201), z których dwie pierwsze posiadały swoje katalogi.— Notariusz nie podał wezwań kilku kaplic publ., a co gorsza — popełnił przynajmniej dwa błędy chron. Mianowicie na s. 122 zapisał, że a-bp Drzewicki wcielił prepozyturę szpit. w Widawie do tamt. prepozytury par. w r. 1503, zaś na s. 138 za prym. Stanisława Szembeka wziął mylnie Krzysztofa. Wreszcie na s. 260 Konsystorz For. w Piotrkowie nazwał generalnym.— Współcz. topogr., wykonany w dwóch kolumnach, indeks zlustrowanych kościołów par. i kaplic publ. znajduje się na s. 274.— Akta te przeznaczone dla informacji arcybiskupa i jego kurii (o czym wspomina poz. 82) oraz dla przyszłego wizytatora gen., jeżeli nie w swym pierwszym, to w drugim egzemplarzu trafiły z czasem (jak syg. 80) do Konsystorza For. w Uniejowie, gdzie otrzymały taką adnotację: „Stante officialatu perjllris adm. rendi Ioannis Pauli Rachlewski, Archi Collegiat[arum] Lancicien[sis], tum Insignis Uniejovien[sis] canonici et ejusdem territorij officialis, propter bonum ordinem in augmentu[m] actor[um] Co[n]sist[orii] praesent[is] Uniejovien[sis] hic liber visit[ationis] Decanatus Szadkovien[sis] gratis successoribus comparatus an[n]o Dni 1788" (s. II).— Zatem repertoriowana księga nigdy nie znajdowała się w Archiwum Gnieźnieńskim i Kaliskim, ale (podobnie jak poz. 80) otrzymał ją ok. r. 1880 od proboszcza miasta Warty ks. S. Chodyński, który poświadczył nie tylko ten fakt, lecz modne wówczas uprywatnianie akt nawet przez wykształconych kapłanów słowami: „X. Ch[odyński] od x. Grzelińskiego" (pierwsza k. ochr.).

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Grocholice, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. nakł. a-bpa Boryszewskiego † 1510) pw. Wszystkich Świętych s. 1—18:
   a. Łękawa, wieś w par. Grocholice, posiadająca kaplicę (capella) publ. (wyst. w r. 1773 nakł. Daniela Szpinka, stol. biel., pośw. 22 X 1776 przez ks. Klemensa Czyża, prep. i dziek. szadk.) s. 3—4.
   b. Bełchatow, miasto (oppidum) na ter. par. Grocholice, gdzie istnieje klasztor Franciszkanów Konw. s. 15.
2. Parzno, wieś. Kościół par. (zbud. wg akt w r. 1196) pw. Wniebowzięcia NMP s. 18—30.

3. Kaszewice, wieś; parafia eryg. z parzneńskiej. Tytułu kościoła par. (odn. w r. 1787) nie mógł się dziekan od komendarza dowiedzieć s. 30—38.
4. Chabielice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1776 nakł. kol. Konstancji z Jordanów Walewskiej, kasz. spic.) pw. Trójcy Św. s. 38—48.
5. Puszcza, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. uległ przed kilku laty ruinie („Ecclesia —— paenitus desolata et eversa") s. 48—51.
6. Szczercow, miasto (oppidum); parafia fund. w r. 1367 przez kr. Kazimierza W. Kościół par. (zbud. w r. 1641, pośw. 18 IX 1641 przez prob. Andrzeja Radomskiego) pw. Narodzenia NMP s. 51—61:
   a. Kościół albo kaplica (capella) publ. pw. św. Barbary pm., stojący w polu, o 5 staj od miasta, przy drodze do wsi Kaszewice s. 52—53.
7. Restarzow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 61—72:
   a. Chociw, wieś w par. Restarzew, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Tomasza Domaniewskiego, podcz. piotr., dla której portatyl kons. w r. 1701 sufr. krak. Łubieński s. 62—63.
8. Rusiec, wieś. Kościół par. pw. Ofiarowania NMP, św. Jana Chrzc. i św. Elżbiety kr. s. 72—84:
   a. Wola Więzowa, wieś na ter. par. Rusiec, w której znajduje się kaplica (capella) publ. s. 74.
9. Rychłocice, wieś. Kościół par. (wyst. przed ok. 10 laty nakł. kol. Katarzyny z Niemojowskich Olszewskiej, stol. piotr.) pw. Zwiastowania NMP i Rozesłania Apostołów s. 84—92.
10. Brzykow, wieś. Kościół par. (kons. 18 IX 1600 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Jana Chrzc. s. 92—104.
11. Widawa, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. Kościół par. (kons. w r. 1476 przez sufr. gnieź. Andrzeja) pw. św. Marcina b. s. 104—124:
   — Biblioteka kościelna, pochodząca głównie z legatu Walentego z Widawy, rekt. Ak. Krak. Jednak „elenchu" jej nie wpis. do akt wiz. s. 111—112.
   — W kościele par. istnieje 5 bractw s. 116—117.
   — Szkoła Widawska s. 123—124.
   a. Prepozytura szpitalna (ink. już przez a-bpa Drzewickiego do uposażenia miejsc. prep. par.) z kościołem lub kaplicą (oratorium), którego wezw. nie podano (zbud. przez kol. Domaniewskich), znajdująca się na północ od miasta, w kier. wsi Rogóźno s. 119—123.
   b. Kaplica (capella) publ. pw. św. Rocha w., stojąca za miastem, w stronę wsi Grabno s. 123.
   c. Konwent Bernardynów w mieście s. 118, 119.
   d. Dąbrowa, wieś w par. Widawa, mająca kaplicę (capella) pryw. w posiadłości bpa łuc. Turskiego s. 106.
   e. Ochle, wieś na ter. par. Widawa, gdzie we dworze Stanisława Krzanowskiego znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 106.
12. Grabno, wieś podupadła prepozytura par. (eryg. przez a-bpa Wężyka). Kościół par. (wyst. przed 17 laty, głów. nakł. Marianny z Głembockich Walewskiej, kasz. łęcz., dziedz. wsi Kalinowa w par. Strońsko) pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b. s. 124—135.
13. Strońsko, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. s. 135—150:

a. Rzechta, wieś. Filia par. Strońsko z kościołem albo kaplicą (capella) pw. św. Walentego m. s. 138—139.
b. Piaski, wieś w par. Strońsko, posiadająca kaplicę (capella) publ. s. 139—140.
c. Rembieszow, wieś na ter. par. Strońsko, w której istnieje kaplica (capella) pryw. w pałacu Franciszki Walewskiej s. 140.
d. Ptaszkowice, wieś w par. Strońsko, mająca kaplicę (capella) pryw. w rezydencji Daniela Sucheckiego, star. szad. s. 140.
e. Beleń, wieś na ter. par. Strońsko, gdzie znajduje się kaplica (capella) pryw. w majątku Kazimierza Borzęckiego, cześ. chełmiń. s. 140—141.

14. Zduńska Wola, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1782 przez opiekunów młodocianych kol. Złotnickich, pośw. tr. przez ks. Tomasza Karasiewicza, dziek. szad., prep. wid., kan. wiel.) pw. Wniebowzięcia NMP s. 150—160.
15. Korczow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 160—168:
a. Woysławice, wieś w par. Korczew, posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Ignacego Cieleckiego s. 161.
16. Schadek, miasto (civitas), prepozytura par. (fund. w r. 1500 przez Jarosława Łaskiego, woj. łęcz., eryg. w 1506 przez a-bpa Boryszewskiego). Kościół par. (13 ołtarzy, wyst. przed r. 1300, odn. star. prep. Rafała Wargawskiego w 1551, kons. przez a-bpa Janisława 1335) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba ap. s. 168—193:
— Biblioteka kościoła par., posiadająca swój katalog, nie wciąg. do nin. akt s. 180—181.
— Przy kościele prep. istnieje 5 bractw s. 183—187.
a. Prepozytura szpitalna (fund. przez szl. Elżbietę Wolską, za zgodą kr. Zygmunta St.) z kościołem wzgl. kaplicą (oratorium) pw. Trójcy Św., na skraju miasta, przy drodze wiodącej do Uniejowa s. 190—193.
b. Wielka Wieś (Villa Magna) czyli Stary Szadek — kaplica (oratorium) publ. pw. św. Idziego op. (podobno dawniejsza od kośc. par., obec. odn. nakł. Daniela Sucheckiego, star. szad.) s. 174—175.
17. Borszewice, wieś. Kościół par., którego tyt. nie zapisano, wiz. tylko zaocznie z (powodu zamierzonej nieobecności proboszcza) s. 193—196:
a. Wrzeszczewice, wieś na ter. par. Borszewice, w której istnieje kaplica (capella) publ., prawdop. pw. św. Anny s. 194—196.
18. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 196—206:
— Księgozbiór kościoła par.; oprócz dzieł wymienionych znajduje się jeszcze ok. 50 książek nie spis. s. 200—201.
a. Brzeski, wieś w par. Marzenin, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze rodz. Bronikowskich s. 198, 205.
19. Sędziejowice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1779 nakł. a-bpa Ostrowskiego, pośw. w 1780 przez prob. z Marzenina Franciszka Chądzyńskiego) pw. św. Marii Magdaleny i św. Klemensa p. s. 206—216.
20. Wygiełzow, wieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP i Nawrócenia św. Pawła ap. s. 216—224.
21. Buczek, wieś. Kościół par. (odn. star. obec. prob. Joachima Więckowskiego) pw. Narodzenia św. Jana Chrzc. s. 224—234.
22. Pożdżenice, wieś. Kościół par. (pośw. w r. 1622 przez inf. łas. Mikołaja Starzyńskiego) pw. św. Kazimierza kr. i św. Barbary pm. s. 234—241.
23. Łobudzice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1753 nakł. dziedz. Wacława Krzyckiego) pw. św. Tomasza ap. i św. Wawrzyńca m. s. 241—249:

a. Kocieszow, wieś. Prebenda (fund. dziedz. Zofii z Rokszyc Walewskiej, eryg. w r. 1661 przez a-bpa W. Leszczyńskiego) z kościołem lub kaplicą (capella, zbud. w r. 1781 nakł. Zygmunta Dobka, miecz. i w-star. sier., pośw. przez dziek. szad. a prep. wid. i kan. wiel. Tomasza Karasiewicza) pw. św. Teodora m. (poprz. tyt. było Wniebowzięcie NMP) s. 249—256.

24. Drużbice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1768 nakł. kol. Jana Kobierzyckiego, pośw. tr. przez sur. piotr. Przybyłowicza) pw. św. Marcina b. s. 256—265.

25. Krzepczow, wieś. Kościół par. (zbud. star. daw. prob. Marcina Jaczewskiego) pw. św. Wojciecha b. s. 265—273:

a. Grabica, wieś na ter. par. Krzepczów, w której w posiadłości biskupów włoc. znajduje się kaplica (capella, wyst. nakł. bpa Ostrowskiego), uważana za publ. s. 266.

Współcz., topogr., dwukolumnowy indeks zwiz. kościołów par. i kaplic publ. znajduje się na s. 274.

82

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] AAG. Wiz. 82.

[2. Tyt. nad.] Akta **specjalnej** wizytacji **dziekańskiej**, przeprowadzonej (z polecenia arcybiskupa M. J. Poniatowskiego[187]) w **Dekanacie Tuszyńskim** (Archidiakonatu Łęczyckiego) przez dziekana Stanisława Wicińskiego[188] w roku **1786**, uzupełnionej przez tegoż w r. **1787.**

[3. Daty krań.] 1786—1787.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (33,4×20,3 cm).— Stron (świeżo policzb.) 68; str. czyste: 4, 8, 10, 22, 40, 48, 50—52, 67—68.— Oprawa nowa po r. 1946 w półpłótno.

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii ekstraordynaryjnych lustracji dziekańskich, zarządzonych przez prym. Poniatowskiego na obszarze całej archidiecezji.— Dziekan tuszyński przeprowadził ją w czerwcu i lipcu 1786 r. a uzupełnił w 1787. Powtórzył ją zapewne na życzenie władzy kościelnej, bo rzeczywiście (jak to wykażę szerzej poniżej) lustracja jego okazała się bardzo pobieżna. Z tego względu główny opis i jego dodatek oprawiłem w jedną całość.— Niewystarczające tytuły akt wiz. brzmią: [I] Actus visitationis Decanatus Tuszynensis anno 1786 impletus per me Stanislaum Wiciński, decanum & rdum dnum Stanislaum Kluczynski scribam adscitum (s. 1—49). [II]

[187] Por. przyp. 177.

[188] Ks. Stanisław **Wiciński**, przyp. proboszcz par. Srocko i dziekan tuszyński. (ADW: AAG. Wiz. 82).

Actum in visitatione decanali Tuszynensi anno Dni 1787 per Stanislaum Wiciński, decanum Tussinen[sem] descriptum (s. 53—66).— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną, zarówno zewnętrzną jak i wewnętrzną.— Jest to czystopis akt, sporządzony przez nie znanego bliżej notariusza ks. Kluczyńskiego na papierze ze znakami wodnymi.— Akta obejmują same sprawozdania wiz.

Zaczynam od omawiania pierwszej, zasadniczej części lustracji. Księga nie zawiera żadnych dokumentów związanych ze sposobem przeprowadzania wizytacji, stąd wiadomości na powyższy temat wypadło żmudnie szukać w treści. Rzeczywiście na s. 16 dziekan wyznaje, że wizytacji dekanatu dokonuje na polecenie arcybiskupa (s. 15), dla informacji jego kurii (s. 54, 58), chociaż na innym miejscu (s. 21) powiada, iż dokumentację musi przesłać do konsystorza, rozumie się w Piotrkowie.— Przed wizytacją dziekan rozesłał o niej „via cursoria" do duchowieństwa okólnik, a potem odwiedzał kościoły wg kolejności tegoż powiadomienia, o czym zaświadcza wykaz parafii na s. 2.— Treść ogólna akt bardzo pobieżna, opisy nierównomierne, krótkie. Nie widać konsekwentnego opierania się na jakiejkolwiek instrukcji wiz. W sumie jest to najsłabsza wizytacja spośród czterech tej serii przechowywanych we Włocławku.— Do tego brak w księdze sprawozdań dot. 3 parafii. Mianowicie w Piotrkowie, administrowanym przez prałata (Miaskowskiego), nasz dziekan w ogóle nie został dopuszczony do wizytacji (s. 3). Par. Moszczenica nie lustrował z powodu niepoprawności proboszcza (s. 49). Nie wziął również par. Srocko (s. 2), w której chyba sam był duszpasterzem.— Do mniejszych niedociągnięć dokumentacji wypadnie zaliczyć niepodanie wezwań 3 kościołów par. (Bęczkowice, Mierzyn, Będków) oraz nazwanie bpa Kanigowskiego sufraganem płoc., a przecież był włoc. (s. 31).— Akta wiz. Wicińskiego posiadają jednak ważną zaletę, że wykazują lapidarnie braki świątyń oraz stanu ekonomicznego i duchownego parafii, co podkreślił atramentem wyższy urzędnik w kurii arcybiskupiej czy raczej w Konsystorzu Piotr., dodając przy podkreśleniach znak NB.

W każdym razie dziekan musiał uzupełnić wizytację, o czym objaśniam czytelnika w nin. akapicie. Kolejność odwiedzanych kan. parafii jest tu nieco inna aniżeli w wizytacji głównej.— W dodatku dziekan zasadniczo nie opisuje parafii, stąd nawet nie podaje tytułów kościołów par., a tylko informuje władze o kaplicach, zwłaszcza prywatnych, o których pierwej nie wspominał, oraz daje istotną charakterystykę stanu gospodarczego i moralnego lustrowanych instytucji (s. 54).— Część druga nie posiada szczegółowej datacji marszruty wizyt.— Także obecnie wizytator opuścił 3 parafie: Bąkową Górę — z powodu nieobecności proboszcza (s. 58), Suchcice — z przy-

czyny jej wakansu (s. 63) i ponownie Moszczenicę — dla wyżej wskazanych względów (s. 66).— Również w tej części zakradł się notariuszowi błąd rzeczowy, mianowicie na s. 61 jest mowa o kościele fil. w Postękalicach, a nie w Suchcicach.— Repertoriowane akta nigdy nie były w Gnieźnie, ani też w Kaliszu. Po wykorzystaniu ich przez kurię prymasa Poniatowskiego, czy raczej przez Kons. For. w Piotrkowie, znajdowały się w niewiadomym dla mnie miejscu i do Włocławka dostały się przyp. w końcu XIX w., może z Piotrkowa Tryb. Dlatego nie posiadają syg. kaliskiej z r. 1857, a w inw. ks. S. Chodyńskiego mogą stanowić cz. syg. 199, nie wypis. na księdze.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Wizytacja zasadnicza, przeprowadzona w r. 1786 s. 1—49:
Topogr. wykaz zwiz. parafii w czasie pierwszej lustracji s. 2.

1. Petricovia, miasto (urbs). Dziekan nie został dopuszczony do wiz. parafii, zarz. przez prałata (Miaskowskiego). Z tego względu nie lustrował 27 VI 1786 ani tamt. prepozytury (fary), ani innych kościołów s. 3.
2. Vitow i Vitovium, miasto (oppidulum). Kościół opacki Premonstratensów (Norbertanów) i zarazem parafialny (świeżo powięk. star. op. Eustachego Sucheckiego) pw. św. Małgorzaty pm., wiz. 27 VI s. 5—7.
   a. Stary kościół pw. św. Marcina b., odległy od klasztoru o 6 staj s. 5.
3. Sulejow, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. obec. star. kom., cystersa Wincentego Hajka; poprz. kons. w r. 1748 bp łuc. Kobielski) pw. św. Floriana m., wiz. 28 VI s. 9, 11—12:
   a. Opactwo Cystersów z własną świątynią, nie wiz. s. 9.
   b. Kaplica (capella) publ. w mieście pw. św. Stanisława b. s. 11.
4. Raczno, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wiz. 28 VI s. 13—14.
5. Bąkowa Gora, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wiz. 29 VI s. 15—16.
   — Wizytator inform. o daw. posiadaniu tego kościoła przez arian pol. s. 15.
6. Bączkowice, wieś. Kościół par., którego wezw. nie podano, wiz. 29 VI 1786 s. 17—18.
7. Gorszkowice, wieś. Kościół par. (wyst. nakł. kol. Franciszka Zaremby) pw. św. Katarzyny pm. oraz opieką (patroni) św. Walentego i Wawrzyńca mm., wiz. 1 VII 1786 s. 19—20.
8. Mierzyn, wieś. Kościół par., którego tyt. nie zapisano, wiz. 2 VII s. 21.
9. Rosprza, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP, wiz. 3 VII s. 23—24.
10. Milejów, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wiz. 6 VII s. 25—26.
11. Gomulin, wieś. Kościół par. (nowo zbud. star. prob. Stanisława Tumuskiego) pw. św. Mikołaja b., wiz. 6 VII s. 27—28.
12. Bogdanow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wiz. 4 VII s. 29—32:
    — Dziekan wspom., że kościół w B. znajdował się kiedyś w ręku arian pol. s. 29.
    a. Podstękalice, wieś. Filia par. Bogdanów z kościołem czy raczej

kaplicą (capella) publ. pw. Wniebowzięcia NMP, o której usamodzielnienie toczy się sprawa 4 VII s. 31—32.

13. Suchcyce, wieś. Kościół par. (wyst. ok. r. 1780) pw. Trójcy Św. i św. Ignacego (Loyoli), wiz. 5 VII s. 33—34.
14. Dłutow, wieś. Kościół par. pw. Trzech Króli, wiz. 11 VII s. 35—36.
15. Tuszyn, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. przed 19 laty) pw. św. Witalisa m., wiz. 11 VII s. 37—39:
    a. Kościół pw. św. Andrzeja ap., stojący w mieście s. 39.
16. Rzgow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b., wiz. 13 VII s. 41—42.
17. Kurowice, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wiz. 14 VII s. 43—44.
18. Bątkow, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par., którego wezw. nie podano (przyp. Najśw. Maryi P.), wiz. 15 VII s. 45—47:
    — Obraz M.B. w kośc. par. w B. słynął wtenczas łaskami na całe woj. łęczyckie i sieradzkie s. 45.
    a. Kościół filialny, daw. parafialny, pw. św. Zygmunta kr. s. 45.
19. Moszczenica, wieś. Z powodu przewin. mat. i mor. proboszcza wiz. nie lustrował (16 VII 1786) tej parafii s. 49.
20. Srockie, wieś. Parafia, prawdop. adm. przez samego dziekana, nie była wiz. (s. 2).

II. Wizytacja uzupełniająca, odbyta w r. 1787 s. 53—66:

1. (Petricovia), prepozytura par. Została obszernie opisana z okazji obejmowania jej (ok. r. 1766) przez prał. F. Grochowalskiego, of. piotr. s. 55:
    a. Kaplica (capella) publ. pw. Najśw. Maryi P. Większej, znajdująca się za murami miasta s. 55.
    — Mowa o procesjach odbywanych corocznie z obrazem M.B. z kośc. par. do ołtarza w gmachu Trybunału Kor. s. 55.
2. Witow, miasto (oppidulum), parafia s. 56:
    a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Marcina b., położona o kilka staj od opactwa Premonstratensów (pierwszą kapl. spalili Szwedzi 4 IV 1657; obecna, zbud. w r. 1659 star. przeora Norbertanów Błażeja Krzyżanowskiego, kons. 4 XI 1665 przez sufr. płoc. Czyżowskiego) s. 56.
    b. Oprzęzow, wieś w par. Witów, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. w majątku Premonstratensów s. 56.
3. Sulejow, miasto (oppidum), parafia s. 57:
    a. Kościół filialny wzgl. kaplica (sacellum) szpitalna (wyst. w r. 1662), prawdop. pw. św. Stanisława b., w środku miasta s. 57.
    b. Nowawieś, miejscowość na ter. par. Sulejów, gdzie znajduje się kaplica (capella) publ. pw. św. Idziego op. (zbud. w r. 1604 — data podejrzana) s. 57.
4. Bąkogoria, wieś; parafia nie wiz. z powodu nieobecności chorego proboszcza s. 58.
5. Raczno, wieś, parafia s. 58.
6. Bęczkowice, wieś, parafia s. 59.
7. Gorszkowice, wieś, parafia s. 59.
8. Mierzyn, wieś, parafia s. 60.
9. Milejow, wieś, parafia s. 60.

10. Rospiria, miasto (oppidum), parafia s. 61.
11. Bogdanow, wieś, parafia s. 61:
    — Kościół filialny w Postękalicach nazwano tu błęd. w Suchcicach s. 61.
12. Gomulin, wieś, parafia s. 62.
13. Podstękalice, wieś; parafia świeżo wydz. z bogdanowskiej s. 62.
14. Suchcice, wieś; parafia nie wiz. z powodu wakansu s. 63.
15. Tuszyn, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. s. 63:
    a. Kościół św. Andrzeja ap. w środku miasta, zastępujący niegdyś parafialny, po jego pożarze s. 63.
    b. Gorka, wieś w par. Tuszyn, mająca kaplicę (oratorium), pewnie pryw. s. 63.
16. Dłutow, wieś, parafia s. 64.
17. Rzgow, miasto (oppidum), parafia s. 64.
18. Kurowice, wieś, parafia s. 65.
19. Bątkow, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. s. 65:
    a. Kościół filialny pw. św. Zygmunta kr., stojący o kilka staj od miasta s. 65.
20. Moszczenica, wieś; parafia nie wiz. z powodu znanych wad proboszcza s. 66.
21. Srockie, wieś, parafia s. 66:
    a. Żuromin, wieś na ter. par. Srocko, w której istnieje kaplica (capella seu oratorium) pryw. w pałacu podcz. Domaniewskiego s. 66.
    b. Brzoża, wieś w par. Srocko, posiadająca kaplicę (capella, oratorium) we dworze szl. Kempistej s. 66.

83

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 83.**

[2. Tyt. or.] In nomine Domini. Sub auspiciis celsissimi et reverendissimi domini, domini Michaelis Georgii Ciołek Poniatowski[189], Dei et Apostolicae Sedis gratia archi-episcopi Gnesnensis, primatis primiq[ue] principis Regni Poloniae et M.D.Lith., administratoris Cracoviensis, abbatis commendatarij Tynecen[sis] et Czernirchovien[sis] [*s*], Ordinum Aquilae Albae et Scti Stanislai equitis — recepto diplomate Varsaviae d. 2-da mensis augusti a[nn]o 1785, manu ejusdem celsissimi, illustrissimi et reverendissimi domini, domini nostri clementissimi subscripto, obsigillato, atque illustris notarij aplici Theodori Wiesiołowski, cancell[arii] s[u]ae celsitudinis primatialis manu assecurato, eoq[ue] mei in decanum foraneum Varthensem cum diserto mandato visitationes decanales peragendi deputatione, tum dein praemissis ad singulos ii. adm. rndos ecclesiarum

[189] Zob. przyp. 177.

Decanatus Varthen[sis] [in Archidiaconatu Uniejoviensi] rectores literis innotescentialibus, per me infra scriptum [Dominicum Wartski[190]], ad mentem synodi Wężykovianae typo excussae, facta et expedita visitatio **decanalis**, in anno **1787**-mo, in mense martio.

[3. Daty krań.] 1787.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (31,4×20,1 cm).— Stron (świeżo policzb.) 80; str. czyste: 2, 79—80.— Oprawa współcz. w półskórek, w r. 1974 gruntownie wyrep. Złoc. brzegów wytarte.

[5. Syg. daw.] 174 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z dziekańską lustracją specjalną, jedną z całej serii odbytej w archidiecezji gnieź. za pontyfikatu Poniatowskiego.— W dek. warckim przeprowadził ją w marcu 1787 r. nowy dziekan o nazwisku też Wartski! (B. dziek. Ignacy Bogusławski, obec. kan. łęcz., jest prob. w Brzeźniu s. 61).— Nie wiadomo czy Wartski korzystał z pomocy notariusza przy wizytowaniu, albowiem akta go nie wymieniają.— Dokumentacja została wykonana na papierze filigranowym, na liniach zrobionych czarnym ołówkiem, potem nie wytartych. Opracowanie to jest krótsze i mniej przejrzyste aniżeli syg. 80—81. Za to dziekan ponumerował parafie w tekście księgi. Akta zostały uwierzytelnione samym podpisem dziek. Wartskiego (s. 78).— Jest to wizytacja całkowita, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Jest to zarazem czystopis akt.— Księga zawiera jedynie sprawozdania wiz.— Barokowy i niezdarny tytuł księgi w repertorium z trudem zachowałem.— Tylko z nin. akt dowiadujemy się, że Poniatowski zarządził nadzwyczajne wizytacje dziekańskie pismem dat. w Warszawie 2 sierpnia 1785 r. (s. 3).— Dziek. warcki oznajmia (s. 3), że lustrację przeprowadza wg instrukcji wiz. jeszcze a-bpa Wężyka (z r. 1628!). Wiadomo jednak, iż Wężykowy sposób odbywania wizytacji dziekańskich uaktualniał S. Szembek (1720) i kilku nast. arcybiskupów. To samo musiano uczynić za Poniatowskiego, o czym świadczą akta wiz. dek. lutomierskiego i szadkowskiego (poz. 80—81).— Dziekan warcki także rozesłał do wszystkich kapłanów dek. powiadomienie o zbliżającej się wizytacji („Litterae innotescentiales") s. 3 i swojej parafii (Dobra) nie lustrował (s. 78). Wśród szczegółów należy wspomnieć opuszczenie wezw. kościoła par. w Charłupi M., użycie w tytulaturze prymasa opat „czernichowski" zamiast „czerwiński" (s. 3), wyrażenie bp bak. „Gorski" zam. „Goski" (s. 75).— Wreszcie akta wspominają o zaginionej wiz. gen. przeprowadzonej przez prał. kust. i of. uniej. Bartłomieja Sokołowskiego (s. 24), która zapewne kontrolowała dek. uniejow-

[190] Ks. Dominik **Wartski**, prepozyt par. Dobra i dziekan warcki. (ADW: AAG. Wiz. 83 s. 78, syg. 89 s. 1).

ski, szadkowski i warcki ok. l. 1744—1747 (za a-bpa K. Szembeka).— W tych samych okolicznościach co syg. 80—81 również repertoriowana księga trafiła do Kons. For. w Uniejowie, w którym zaopatrzono ją w następ. adnotację: „Stante officiliatu [s] per-illris adm. rndi Ioannis Pauli Rachlewski Archi-Col[legia]tar[um] Lancicien[sis], Insignis Uniejovien[sis] canonici et ejusdem territorij officialis, propter bonum ordinem in augmentum actor[um] Consi[s]t[orii] ejusdem Uniejovien[sis] hic liber visitation[is] Decanatus Warthensis gratis successorib[us] accessit a[nn]o Dni 1787-mo" (s. 4).— Wobec tego opisywana księga nie była nigdy w Archiwum Gnieź. i Kal., a ks. S. Chodyński pozyskał ją dla tut. zbioru, podobnie jak syg. 80—81, za pośrednictwem prob. z Warty ks. A. Grzelińskiego, którego jednak nie wspomniał, nie omieszkawszy za to zamieścić na s. 1: „Własność X. Chod[yńskiego]".

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Skęczniow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 5—10:
   a. Piekary, wieś w par. Skęczniew, posiadająca kaplicę (capella) pryw. w pałacu Jana Mączyńskiego, b. kasz. sier. s. 6.
2. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 10—13:
   a. Wilczkow, wieś na ter. par. Miłkowice, gdzie we dworze szl. znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 11.
3. Jeziorsko, wieś. Kościół par. (kons. 6 II 1710 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Krzyża św. i Zwiastowania NMP s. 13—17.
4. Warta, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (10 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. 17—30:
   a. Prepozytura szpit. z kaplicą (capella) pw. św. Krzyża, szpital zaś jest pt. św. Łazarza s. 20—21.
   b. Prepozytura szpit. z kaplicą (capella) Ducha Św. s. 20, 21—22.
   c. Kaplica (capella) publ. pw. św. Jana Chrzc., położona w kier. południowo-zach. od miasta s. 20, 22—23.
   d. Małkow, wieś w par. Warta, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w rezydencji Teresy Walewskiej, łowcz. sier. s. 19—20.
   e. Bartochow, wieś na ter. par. Warta, w której istnieje kaplica (oratorium) pryw. w domostwie star. warc. Biernackiego s. 20.
5. Kamienacz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 30—33.
6. Charłupia Minor, wieś. Wezw. kościoła par. nie pod. s. 33—35.
7. Sieradz, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny, nie podlegający wiz. dziekańskiej:
   a. Prepozytura szpit. (w pos. Bożogrobców Miech.) z kościołem pw. Ducha Św., stojącym na przedmieściu s. 35—37.
8. Dambrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 37—39.
9. Choyne, wieś. Kościół par. pw. św. Anny s. 39—42.
10. Bużenin, miasto (oppidum), prob. nosi tyt. prepozyta. Kościół par. (zbud. nakł. bpa chełm. Pstrokońskiego, kol. † 1657 i przez niego kons.) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. s. 42—46:

a. Kaplica (capella) szpit. pw. Ducha Św. w mieście, położona o 2 staja od kośc. par. (wyst. nakł. dziedz. Skoraszewskiego) s. 43.
11. Stolec, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 46—50:
a. Nichmirow, wieś w par. Stolec, posiadająca kaplicę (capella) publ. s. 47.
12. Złoczew, miasto (oppidum); parafia eryg. przez a-bpa Karnkowskiego 21 V 1601. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. i Narodzenia NMP s. 50—53:
a. Klasztor Bernardynów s. 52.
13. Unikow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 54—57:
a. Klonowa, wieś na ter. par. Uników, gdzie znajduje się kaplica (capella) publ. pw. Wniebowzięcia NMP (zbud. w r. 1755 przez star. klon. Melchiora Szymanowskiego) s. 55.
14. Godynice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1603 i kons. tr. przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Andrzeja ap. i św. Zofii m. s. 57—59.
15. Brzeźnio, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1761) pw. św. Idziego op. s. 59—62.
16. Kliczkow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1764) pw. św. Mikołaja b. s. 62—65.
17. Wągłczew, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miech. i jednocześnie parafialny (kons. przez bpa pozn. Łubieńskiego) pw. św. Klemensa p. s. 65—67.
18. Charłupia Major, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 67—69.
19. Wroblow, wieś. Kościół par. pw. św. ap. Piotra i Pawła s. 69—72.
20. Tubądzin, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 72—74:
a. Ożeżyn, wieś w par. Tubądzin, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze szl. Zwierzchowskiego s. 72—73.
21. Boleszczyn, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1623 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 74—76.
22. Spicimierz, wieś. Kościół par. (pośw. 26 XII 1784 przez kan. uniej. Jana Pigłosiewicza) pw. Krzyża św. s. 76—78.

SERIA WIZYTACJI GENERALNYCH

Dziekańskie lustracje specjalne, zarządzone przez a-bpa Poniatowskiego w całej archidiecezji, były m.in. pomyślane jako przygotowanie do przedsięwzięcia ogólnodiecezjalnej wizytacji generalnej.

Przed wyjazdem w r. 1789 za granicę prym. Poniatowski mianował administratorem gen. archidiecezji kan. gnieź. Stefana Wojciecha Łubieńskiego, któremu zlecił również przeprowadzenie wizytacji generalnej.

Adm. Łubieński opublikował przed rozpoczęciem tych lustracji cztery dokumenty przygotowawcze, odnoszące się do sposobu przeprowadzenia wizytacji. Wszystkie są dat. z Gniezna 18 lutego 1790 r., chociaż nie wiadomo, gdzie były drukowane.

Pierwszym dokumentem jest obwieszczenie wizytacji generalnej. Zapowiada ono lustrację gen. na terytorium całej archidiecezji za

wyjątkiem archidiakonatu kamieńskiego i pobliskich mu części innych dekanatów i parafii, włączonych w r. 1772 (I rozbiór Polski) do Prus, wymienia osoby wizytatorów oraz nazwy przydzielonych im dekanatów, wreszcie podaje 5 obszernych punktów, na które zarządcy wszystkich instytucji kościelnych (kapituły, proboszczowie) winni odpowiedzieć dla użytku lustratorów. W ostatnim zatem elemencie miał być materiał dla wizytatora.

Drugim dokumentem odnoszącym się do sposobu odbywania wizytacji był f o r m u l a r z, na którym Łubieński delegował wizytatorów gen. i udzielał im władz tamże wyliczonych.

Dwa ostatnie dokumenty zawierają tzw. artykuły, wg których lustratorzy mają spełniać swe czynności wizytacyjne oraz sporządzać po nich dokumentację. Pierwsza i n s t r u k c j a odnosi się do k o l e g i a t oraz ich kapituł i niższego duchowieństwa tychże świątyń. Druga, b. obszerna (wydrukowana na papierze foliału mniejszego, podczas gdy poprzednie trzy są rozmiarów foliału większego), odnosi się do lustrowania p a r a f i i.

Już dawniej, przynajmniej od czasu K.A. Szembeka (1739—1748), arcybiskupi dzielili obszerne archidiakonaty, jak gnieźnieński czy uniejowski z terytorium wieluńskim, pomiędzy dwóch wizytatorów. Obecnie adm. Łubieński powierza danemu wizytatorowi nawet jeden tylko d e k a n a t, najwyżej zaś cztery. W następstwie tego lustratorzy generalni operują teraz nie całymi archidiakonatami czy oficjałatami, lecz tylko poszczególnymi dekanatami bez względu na ich przydział do tych pierwszych. Z tego też wynika, że dokumentacja lustracyjna jednego dekanatu jest tu odrębną i kolejną jednostką aktową. Ten sam sposób postępowania utrzyma się później przy licznych wizytacjach gen. za pontyfikatu I. Raczyńskiego (1807—1818).— Natomiast w poszczególnych dekanatach, poczynając od Poniatowskiego (w praktyce od Łubieńskiego), operuje się już p a r a f i a m i, a nie, jak przedtem bywało, kościołami (parafialnymi).

Językiem redagowania artykułów (pytań) wizytacyjnych, a następnie sporządzania sprawozdań wiz. i dekretów ref. jest tutaj po raz pierwszy w całości zastosowany j. ojczysty, p o l s k i.

Z obwieszczenia wiadomo, że adm. Łubieński r o z p l a n o w a ł czynności wizytacyjne następująco. Kan. koad. gnieź. Franciszek Czechowski miał lustrować dek. kaliski, pleszewski, stawiszyński i stawski; kan. chełm. Ignacy Łuba — dek. krotoszyński; kan. koad. gnieź. Jozafat Murzynowski — dek. sompoleński, słupecki, gnieźnieński Św. Trójcy i zbarski (św. Michała w Gnieźnie); kan. koad. gnieź. Marcin Schmidt — dek. św. Piotra w Gnieźnie, łekneński i rogowski (utw. w poł. XVIII w.); kan.

płoc. Celestyn Cielecki — dek. koniński, lutomierski (eryg. w poł. XVIII w.), uniejowski i warcki; kan. smol. Bartłomiej Kociełkowski — dek. krzepicki, rudzki i wieruszowski; kan. łow. i zarazem a-diak. koad. uniej. Ludwik Loga — dek. szadkowski, tuszyński i żarnowski; kancl. gnieź. i jedn. dziek. łęcz. Ignacy Bardziński — dek. łęczycki (oprócz kolegiaty), kłodawski i kutnowski; kan. łow. Franciszek Czajkowski — dek. rawski i skierniewicki; kan. smol. Turkowski — dek. przytycki i skrzyński; kan. kuj. i łow. Paweł Jastrzembowski — dek. brzeźnicki, kurzelowski, małogoski i radomszczański; kan. koad. łęcz. Jakub Proszewski — dek. łowicki (bez kolegiaty), zgierski i opoczyński. Wszystkie kolegiaty oprócz łęczyckiej i łowickiej miały być uwzględnione w danych dekanatach.

Spośród wymienionych zachowała się (z l. 1790—1792) dokumentacja wiz. dek. gnieźnieńskich Św. Trójcy i św. Michała (zbarskiego), krotoszyńskiego, lutomierskiego i sompoleńskiego — w Gnieźnie; konińskiego, krotoszyńskiego (odpis), sompoleńskiego (kopie uwierzytelnione), uniejowskiego (bez kolegiaty) i warckiego (z kol. sieradzką) — we Włocławku; kol. łowickiej (sam dekret ref.) — w Warszawie; wreszcie tylko odpowiedzi na 5 pytań dla wizytatora z kościoła prep. Kanoników Reg. Lat. i zarazem par. w Kaliszu — we Włocławku (syg. 84).

Według słów obwieszczenia wizytowanie archikatedry gnieźnieńskiej zaczął osobiście prym. Poniatowski, atoli nie pozostawił po tym żadnego śladu w postaci akt.— W końcu nie wiadomo, czy wszystkie podane wyżej dekanaty zostały zlustrowane. Jeżeli tak, dokumentacja odnosząca się do nich przeważnie zaginęła, zwłaszcza podczas powstania 1944 r. w Warszawie. Jest rzeczą mało prawdopodobną, aby tak ważne akta ukrywały się dotąd na prowincji diecezjalnej (po dekanatach i parafiach).

84

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 84.**

[2. Tyt. nad.] **Odpowiedzi** przypuszczalnie prepozyta Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie proboszcza parafii św. Mikołaja w Kaliszu Wojciecha Kurzawskiego[191] z roku **1792 na 5 artykułów** (pytań) **przedwizytacyjnych**, zamieszczonych w obwieszczeniu wizytacji generalnej archidiecezji, opublikowanym 14 lutego 1790 r. przez administratora gen. arcy-

[191] Ks. Wojciech Kurzawski, od r. 1790 prepozyt Kanoników Reg. Lat. i par. św. Mikołaja w Kaliszu. (ADW: AAG. Wiz. 84 s. 1—3).

biskupstwa kan. Stefana Wojciecha Łubieńskiego[192] (za wiedzą prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego[193]).

[3. Daty krań.] 1792.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (34,5×21 cm).— Stron świeżo policzb.) 98; str. czyste: 8, 72, 74, 76, 78.— Oprawa z ok. r. 1950 w półpłótno.

[6. Uwagi] Nie jest to sprawozdanie z wizytacji, lecz tylko wyczerpujące odpowiedzi przedwizytacyjne, zredagowane — w myśl polecenia adm. a-diec. gnieź. Łubieńskiego — dla użytku wizytatora gen. kan. koad. gnieź. Franciszka Czechowskiego. Ponieważ lustracja gen. dek. kaliskiego nie zachowała się, czy może nawet — biorąc pod uwagę późny termin przygotowania tych odpowiedzi — wcale się nie odbyła, materiał zawarty w nin. księdze jest ważny. Po pierwsze dlatego, iż na jego podstawie obserwujemy procedurę wizytacyjną. Po wtóre — odpowiedzi te, jako jedno z głównych źródeł nieistniejącego opisu lustracyjnego, zastępują nam w pewnej mierze sprawozdanie wiz.— Repertoriowany tu materiał jest jeszcze z tego względu wartościowy, że podaje opis ważnej prepozytury zakonnej w archidiecezji i najważniejszej parafii w Kaliszu, w obrębie której istniało kilka innych kościołów, klasztorów i kaplic publ.— Poza tym objaśniane tu odpowiedzi są b. wyczerpujące — na takież obszerne zapytania.— Z tego powodu, że nin. poszyt akt znalazłem w r. 1949 w archiwum par. św. Mikołaja w Kaliszu (i zabrałem do Włocławka), musi on stanowić drugi egzemplarz owych materiałów. Egz. pierwszy doręczono kan. Czechowskiemu.— Rozwlekły i mało precyzyjny or. tytuł rpsu brzmi następ.: „Odpowiedzi na wszystkie artykułow części obwieszczeniem jasnie oswieconego Michała Jerzego Ciołek Poniatowskiego, z Bożey i Stolicy Apostolskiey [łaski] arcy-biskupa gnieznienskiego, legata nata, Krolestwa Polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego prymasa i pierwszego xiążęcia, opata kommendataryusza tynieckiego, Orderu Orła Białego kawalera, nayłaskawszego protektora zgromadzenia kaliskiego Kanonikow Regularnych Lateranenskich, do generalney kosciołow archidiecezyi wizyty nakazanych, tymże porządkiem [s] iak przepisuie obwieszczenie od pomienionego Zgromadzenia Kanonikow Regularnych Lateranenskich ułożone i z naygłębszym uszanowaniem roku 1792 podane" (s. 1).— Poszyt wykonano na papierze filigranowym fracta pagina, na lewych stronach akt.— Liczne zakreślenia tekstu, dokonane czer-

[192] Stefan Wojciech Łubieński h. Pomian (1734—1808), kanonik gnieźnieński i łowicki, opat kom. trzemeszeński. W l. 1789—1790 był administratorem gen. archidiecezji i głównym organizatorem wizytacji kan. za pontyfikatu Poniatowskiego. W r. 1790 został biskupem tyt. bibleńskim i sufraganem gnieź. (Korytkowski P, II 547—548, 642—643.— Szostkiewicz s. 116.— Wieteska s. 111.— ADW: AAG. Wiz. 84—89).

[193] Por. przyp. 177.

wonym i niebieskim ołówkiem, pochodzą prawdop. od Adama Chodyńskiego, który przygotowywał kilka broszur i artykułów o kościele św. Mikołaja w Kaliszu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Kalisz, miasto. Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. (od r. 1441 kolegiata zakonna s. 9—10) i zarazem parafialny (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. s. 1—98:
   — Art. 1. „Stan osobisty duchowieństwa kościoła farnego...“ s. 1—7.
   — Art. 2. „Stan fary i kościoła...“ s. 9—28:
      a. Parafie, kościoły i kaplice w archidiecezji i poza nią inkorporowane do beneficjum prepozytury św. Mikołaja s. 25—28.
   — Art. 3. „Inwentarz sprzętów i ruchomości kościoła farnego...“ s. 29—68:
      — Biblioteka — książki ułożone w szufladach, ale rejestru ich brak s. 34—36.
      — 4 konfraternie s. 42—52.
      — Cechy miejskie związane z kościołem par. s. 52—53.
      a. Prepozytura szpitalna z kościołkiem (wyst. w r. 1748 star. Kan. Reg. Lat., pośw. w 1750) pw. Trójcy Św., stojącym na Przedmieściu Wrocławskim s. 55—64.
      b. Kaplica publ. albo kościołek pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 64—67.
      c. Kościół pw. Ducha Św., daw. zak. Duchaków, obec. pod zarz. kapituły kol. kal., na Przedmieściu Toruńskim s. 67, 68.
      d. Klasztor Bernardynów na Przedmieściu Toruńskim s. 67, 68.
      e. Konwent Bernardynek na Przedmieściu Toruńskim s. 68.
      f. Klasztor Reformatów na Przedmieściu Wrocławskim s. 68.
   — Art. 4. „Sumariusz praw i dokumentów kościoła farnego...“ s. 69—86:
      — 3 tabele wykazujące przywileje gosp. oraz zobowiązania konwentu i parafii s. 73, 75, 77.
      — Wzmianka o pożarze Kalisza w nocy z 13 na 14 września 1792 r. s. 85—86.
   — Art. 5. „Stan ekonomiczny i dochodowy kościoła farnego...“ s. 87—98.

85

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 85.**

[Tyt. nad.] Akta wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Konińskiego** (w Archidiakonacie Gnieźnieńskim), przeprowadzonej w latach **1790—1791** przez kanonika płockiego Celestyna Cieleckiego[194], delegowanego do tej czynności przez kanonika Stefana Wojciecha Łubieńskiego[195],

[194] Ks. P. Celestyn **Cielecki** h. Zaręba, kanonik płocki, proboszcz par. Myślibórz w dek. słupeckim. (ADW: AAG. Wiz. 85 k. 289, syg. 88 k. 101v, poz. 89 k. 84v).
[195] Zob. przyp. 192.

administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej (z upoważnienia arcybiskupa M.J. Poniatowskiego[196]).

[3. Daty krań.] 1790—1791.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (38,1×23 cm).— Kart II, 290; k. 34 podwójna; karty czyste: Iv, 289v, 290v.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 gruntownie wyrep. Złoc. brzegów wytarte.

[5. Syg. daw.] 190 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z jedną spośród czterech wizytacji generalnych, przeprowadzonych przez kan. Cieleckiego. Następnymi jego lustracjami są odbyte w dek. lutomierskim (przechowywana w Gnieźnie pod syg. E 24a), uniejowskim (niżej poz. 88) i warckim (syg. 89). Wizytację owych czterech dekanatów powierzył Cieleckiemu 18 II 1790 adm. gen. archidiecezji Łubieński. Nasz kanonik odprawił wszystkie zlecone mu lustracje, których akta zachowały się do dziś.— O randze generalnej tej i następnych trzech wizytacji, dokonanych przez kan. Cieleckiego, świadczą przytoczone we wprowadzeniu do tej serii lustracji (z okresu rządów Poniatowskiego) dokumenty związane ze sposobem odbywania wizytacji, opublikowane przez adm. Łubieńskiego, z których żadnego nie wpisano do nin. księgi, jak wreszcie dekrety ref., wystawiane przez tego wizytatora.— Kan. Cielecki zaopatrzył swe akta tylko w list dedykacyjny do prym. Poniatowskiego (k. II).— Jest to wizytacja pełna, zewnętrzna i wewnętrzna łącznie.— Mamy do czynienia z czystopisem akt, wyk. na papierze ze znakami wodnymi, przez sekretarza wizytacji, przybranego przez lustratora w osobie prob. par. Sławsk, ks. Błażeja Lewandowskiego (k. 1—1v, 289). Notariusz spisał dokumentację starannie, lecz nie wiadomo dlaczego „fracta pagina" — na lewych połowach kart.— Wizytator i sekretarz uwierzytelnili księgę podpisami na k. 289.— Tytuł or. akt: „Protokuł oczny Dekanatu Konińskiego 1792 roku spisany" (k. I) jest niewystarczający.— W każdej parafii dekrety ref. następują bezpośrednio po sprawozdaniach wiz.— Akta w całości pisane są po polsku.— Szczeg. chronologii marszruty wiz. nie podano, atoli z treści akt wynika, że parafie odwiedzano kan. na przestrzeni 1790 i 1791 r. B. licznych dowodów w tym aspekcie nie przytaczam.— Pod względem treści jest to wizytacja b. obszerna; treść ilustrowano w każdej parafii dwiema tabelami demograficznymi i jedną gospodarczą (dot. dochodów z beneficjów).— Księga nin. przesycona jest chronologią i wykazami dokumentów instytucji kośc., z licznymi jednak błędami.— Dokumentacja zaczyna się od opisu dekanatu w ogólności.— Akta przynoszą ze sobą wiadomości o kilku większych księgozbio-

[196] Por. przyp. 177.

r a c h kościołów par., jak w Trąbczynie (k. 25, 28v), Tuliszkowie (k. 113v—114v), Koninie (k. 231, 238v—240v) oraz Bernardynów w Kole (k. 184v).— *Liber beneficiorum* Łaskiego i tutaj nazywany jest wizytacją kan.— Ponadto stąd dowiadujemy się, że 23 X 1609 wizytował osobiście przynajmniej par. Konin a-bp Baranowski (k. 231).— Sekretarz nie podał w e z w a ń kościołów par. w Grodźcu, Psarach i Słomowie.— Spośród p o t k n i ę ć słownych i rzeczowych zauważam następ.: na k. 61 powiedziano bp „bekowicki" zamiast „bakowski"; na k. 79 zapisano błęd., że kościół par. w Rychwale konsekrował w r. 1629 bp Szembek, chociaż w tym czasie takiego nie było; data i osoba konsekratora kośc. par. w Rzgowie nie są pewne (k. 13).— Współcz. topogr. r e j e s t r opisanych k o ś c i o ł ó w par. znajduje się na k. 290.— Akta przekazane kurii arcybiskupiej, znalazły się potem w Gnieźnie, skąd zapewne w r. 1822 z innymi wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka. W Kons. Kaliskim nie zaciągnięto jednak w r. 1857 księgi do tymcz. spisu, ani nie dano na niej sygnatury.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Adres d e d y k a c y j n y wiz. Cieleckiego do a-bpa Poniatowskiego k. II. D e k a n a t koniński w o g ó l n o ś c i k. 1.— D z i e k a n e m dek. konińskiego jest ks. Sebastian Rayski, prep. par. Russocice, kan. hon. kaliski (k. 1, 207—207v). Poprz. dziekan, ks. Maciej Maliński, kan. hon. łęczycki, jest prep. par. Tuliszków (k. 105—105v).

1. S ł a w s k, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. kol. Sabiny Anny Radomskiej z Czarnotna, odn. w r. 1785) pw. św. Wawrzyńca m. k. 1—10v.
2. R z g o w, wieś. Kościół par. (stojący wg trad. „od lat przeszło 500", kons. w r. 1601 — osoba konsekratora i data niepewne) pw. św. Jakuba ap. k. 11—23v:
   — S z e t l e w, wieś w par. Rzgów, w której przebywa 3 e r e m i t ó w; o kaplicy nie ma wzm. k. 14v.
   — Zachowuje się dok. or. z r. 1485 dot. patronatu kośc. k. 17v.
3. T r ą b c z y n, wieś. Kościół par. (wyst. nakł. dziedz. Trąbczyńskich, powięk. przez kol. z Rozrażewskich Szembekową, kons. 26 IX 1546) pw. św. Marcina b. k. 23v—33:
   — Biblioteka kościoła par. k. 25, 28v.
   — Akta ochrzczonych i zaślubionych zaczynają się od r. 1597 k. 28v.
4. Z a g u r o w o, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1720 nakł. op. lądz. Antoniego Łukomskiego) pw. św. ap. Piotra i Pawła k. 33—46:
   — We wsi Smoleniec na ter. par. Zagórów żyje kobieta mająca 110 lat k. 34a.
   — Istnieje bulla pap. Piusa II z r. 1463, ink. par. Zagórów do uposażenia opatów Cystersów w Lądzie k. 35, 40.
   a. Kapliczka (publ.) pw. św. A n t o n i e g o (nie pod. którego) na cmentarzu kośc. k. 34av.

b. Drzewce, wieś w par. Zagórów, posiadająca kaplicę pryw. w majątku opactwa lądz. k. 36, 46.
c. Kopoyno, wieś na ter. par. Zagórów, gdzie w posiadłości opatów lądz. istnieje kaplica pryw. k. 36, 46.
d. Łukom, wieś w par. Zagórów, mająca kaplicę pryw. w pałacu (Stanisława) Chełmskiego, skarb. wschow. k. 36, 45v—46.
e. Myszakow, wieś na ter. par. Zagórów, w której (we dworze skarb. wschow. Stanisława Chełmskiego) dla kaplicy pryw. wygasł indult k. 36, 46.
f. Holendry Wrąbczyńskie albo Holendry Wrąbczyna Małego, wieś w par. Zagórów, posiadająca kaplicę i szkołę dysydencką k. 36.

5. Krolikow, wieś. Kościół par. (odn. star. obec. prob. Mikołaja Warszewskiego) pw. św. Michała arch. k. 46—54v.
6. Grodziec, wieś. Tyt. kościoła par. nie zapis. k. 54v—59.
7. Grabienice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1597 nakł. kol. ks. Jana Rozrażewskiego, nie wiadomo czy sufr. włoc.?, kons. 10 XII 1651 przez bpa bak. Kurskiego) pw. św. Katarzyny pm. k. 59—70.
8. Grochowy, wieś. Kościół par. (kons. 11 XI 1727 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Doroty pm. k. 70—77v:
   a. Siąszyce, wieś na ter. par. Grochowy, gdzie w pałacu stol. piotr. Biernackiego znajduje się kaplica pryw. k. 72.
9. Rychwał, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1597, kons. w 1629 — data podejrzana, nazwisko bpa kons. (Szembek) błęd.) pw. Trójcy Św. k. 77v—85:
   a. Kaplica pryw. w pałacu, pewnie w samym Rychwale k. 80.
10. Kuchary Koscielne, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych k. 85—94.
11. Dąbroszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Katarzyny pm. k. 94—99.
12. Lisiec (Większy), wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1704, odn. przed 5 laty) pw. św. Jana Chrzc. k. 99—105.
13. Tuliszkow, miasteczko, wygasająca prepozytura par. (eryg. przez a-bpa Gruszczyńskiego 19 II 1473; kościół lato sensu nosił tyt. kolegiaty). Kościół par. (odn. od lat 15) pw. św. Wita m. k. 105—122:
   — Teksty pomników w kościele k. 107—107v.
   — Akta metrykalne zaczynają się pod r. 1593 k. 113v.
   — „Biblioteka koscielna" k. 113v—114v.
   — Dok. erek. ołtarza Najśw. Maryi P. z r. 1411 k. 114v.
   — Dok. erek. kolegium mansjonarzy z r. 1473 k. 115.
14. Turek, miasteczko, prepozytura par. (eryg. w r. 1641). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. k. 122—135v:
   a. Kaplica (publ.) na cmentarzu kośc., przeznaczona na rozebranie k. 124.
   b. Prepozytura szpitalna z kościołem (fund. przez mieszczan tur.) pw. Ducha Św. i Wniebowzięcia NMP k. 126v—129.
   c. Zuki, wieś w par. Turek, mająca kaplicę pryw. w rezydencji Jana Umińskiego, rej. ziem. kal. k. 126.
   d. Korytkow, wieś na ter. par. Turek, w której istnieje kaplica pryw. we dworze Kazimierza Umińskiego, skarbczyca brzes.-kuj. k. 126.

e. Wiethinin, wieś w par. Turek, posiadająca kaplicę pryw. w majątku Józefa Kosickiego, w-rej. grodz. kal. k. 126v.

15. Kowale (Panskie), wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych k. 135v—141v.
16. Psary, wieś. Wezw. kościoła par. nie pod. k. 141v—146v:
    a. Słomow Koscielny, wieś. Parafia afiliowana do Psar z kościołem, którego tyt. nie zapis., zamkniętym w r. 1790, prawdop. z powodu jego zrujnowania k. 146—146v.
17. Janiszew czyli Ostrow, wieś. Kościół par. (odn. nakł. śp. Jana Zaręby Cieleckiego, kasz. spic., kons. 16 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Jadwigi ks. k. 146v—155v:
    a. Kozmin, wieś na ter. par. Janiszew, gdzie we dworze stol. Walentego Osińskiego znajduje się kaplica pryw. k. 149v.
18. Brudzew, miasteczko, podupadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. nakł. rodz. Radolińskich, kons. 13 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego, niedawno w czasie pożaru miasta doznał szkód) pw. św. Mikołaja b. i św. Małgorzaty pm. k. 155v—169:
    — Zachowuje się dok. erek. prepozytury w B. z r. 1466 k. 164.
    a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1480) z kościołem pw. Św. Ducha oraz św. Jakuba ap. i św. Marii Magdaleny (włas. dekr. ref.) k. 285—289.
19. Dobrowo, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. k. 169—176v:
    a. Kaplica publ. za rz. Wartą (wyst. w r. 1788 star. prob. Macieja Grabskiego) pw. św. Bogumiła b. k. 171v, 176.
    — Przekaz o kulcie bł. Bogumiła k. 172v, 176.
20. Koło, miasto, prepozytura par. Kościół par. pw. Znalezienia Krzyża św. k. 176v—196:
    — Dok. erek. prepozytury par. z r. 1470 k. 189v.
    a. Kościołek pw. św. Wawrzyńca m., znajdujący się za mostami, „od miasta pół ćwierci mili" k. 181v—182v.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. k. 183—184v, 188—189, 192—193:
        — Dok. erek. prep. szpit. z r. 1419 k. 189v.
    c. Klasztor Bernardynów z kościołem pw. Nawiedzenia NMP k. 184v—185v:
        — Biblioteka klasztorna (wzm.) k. 184v.
        — Teksty nagrobków w kośc. bernardyńskim k. 185—185v.
    — Na ter. parafii przebywa pustelnik k. 183.
21. Białkow, wieś. Kościół par. uległ pożarowi w r. 1776 k. 196—200v.
22. Krzymow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1779 nakł. Ignacego Byszewskiego, sędz. łęcz.) pw. św. Marii Magdaleny k. 200v—207.
23. Rusocice, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Michała arch. k. 207—225v:
    — Dok. erek. prepozytury par., wyst. przez a-bpa Łaskiego w r. 1528 k. 216.
    a. Władysławowo, miasteczko w par. Russocice, mająca dysydencki dom modlitwy i szkołę k. 211—211v.
    b. Władysławowo — bożnica żydowska k. 211v.
24. Konin, miasto, prepozytura par. (eryg. przed r. 1424 — k. 243). Kościół par. (duninowski, 9 ołtarzy) pw. św. Bartłomieja ap. k. 226—263v:

— „Bibliotheka Kościoła Koniń[skiego] Far[nego]“ k. 231, katalog książek 238v—240v.
— Archiwum kancelarii grodzkiej k. 231.
— Pomniki i nagrobki w kośc. par. k. 231—232.
a. Ślad daw. kościoła par. pw. św. Krzyża, który uległ pożarowi k. 232.
— Słup koniński Piotra Dunina na cmentarzu kośc. św. Krzyża k. 232—232v.
b. Prepozytura szpitalna (eryg. przed r. 1491 — k. 241) z kościołem pw. Ducha Św. na Przedmieściu Borzentowo k. 232v—233, 240v—241, 252—255.
c. Klasztor Reformatów z kościołem pw. św. Marii Magdaleny „na wsi Borzentowie czyli przedmieściu konińskim“ k. 233—234.
d. Bożnica i szkółka żydowska k. 236.
— Sumariusz praw i dokumentów kośc. par., kol. mansjonarzy i kośc. szpit. — dokumenty od r. 1421 k. 241—248.
e. Brzezno, wieś na ter. par. Konin, w której istnieje kaplica, prawdop. publ. k. 235v—236.
25. Stare Miasto [Konin], wieś, parafia ink. (w księdze: afil.) do prep. konińskiej. Kościół par. (duninowski) pw. św. Piotra i Pawła ap. k. 255v—262, 263v:
a. Zychlin, wieś w par. Stare Miasto, posiadająca zbór kalwiński i takąż szkółkę k. 232v.
26. Kościelec, wieś, parafia ink. (w aktach: afil.) 7 X 1608 do prep. kolskiej — k. 189. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. k. 263v—271.
27. Wyszyna, wieś. Kościół par. nowy (wyst. nakł. Rafała hr. Gurowskiego, kasz. pozn., pośw. 24 X 1784 przez miejsc. kom. a prep. tur. Franciszka Czyżewskiego) pw. Narodzenia NMP k. 271—276.
28. Grzymiszew, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1785 nakł. Izabeli Gajewskiej, kasz. nak., po spaleniu się, razem z miastem, poprz. 30 III 1783) pw. Narodzenia NMP k. 276—285:
— Dok. fund. kościoła par. w G. z r. 1443 k. 281v.
a. Piętno i Pientno, wieś na ter. par. Grzymiszew, gdzie znajduje się kaplica pryw. we dworze szl. k. 279.

„Regestr kościołów“ k. 290.

86

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 86.**

[2. Tyt. or.] Wizyta **generalna Dekanatu Krotoszynskiego** [w Archidiakonacie Kaliskim] powagą jaśnie oswieconego xiążęcia Michała Jerzego Ciołka Poniatowskiego[197], z Bożej i Stolicy Apostolskiey łaski arcy-biskupa gniezninskiego, prymasa Krolestwa Polskiego i Wielkiego

[197] Zob. przyp. 177.

Xięstwa Litewskiego i pierwszego xiążęcia, opata kommendataryusza czerwinskiego i tynieckiego, Orderow Orła Białego i Swiętego Stanisława kawalera, przez jasnie wielmożnego iegomosci xiędza Ignacego Łubę[198], kanonika katedralnego smolinskiego, proboszcza stawiszynskiego, wizytatora wyznaczonego generalnego uczyniona roku **1790**.

[3. Daty krań.] 1790.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (35,4×22,5 cm).— Stron (świeżo policzb.) 106; str. czyste: 2, 6, 104—106.— Oprawa z ok. 1950 r. w półpłótno. Brzegi barwione na czerwono z czasu poprz. opr.

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, o czym zaświadczają tytuł księgi, okólnik przedwizytacyjny lustratora do duchowieństwa (s. 3—4), wiele wyrażeń w tekście, wydawane przez kan. Łubę dekrety ref. dla kościołów oraz przynależność akt do serii lustracji generalnych archidiecezji z czasu rządów Poniatowskiego.— Mamy tu do czynienia z wizytacją całkowitą, tak zewnętrzną jak i wewnętrzną.— Jest to drugi egzemplarz czystopisu akt, nieuwierzytelniony przez wizytatora i nieznanego z nazwiska sekretarza lustracji, wykonany b. starannie na papierze filigranowym. Pierwszy egzemplarz czystopisu znajdował się do r. 1939 w Gnieźnie pod syg. E 29a, lecz po 1945 został zatrzymany przez ks. J. Nowackiego w Archiwum A-diec. w Poznaniu.— Spośród dokumentów odnoszących się do formalnej strony odbywnaia wizytacji księga zawiera tylko wzm. pismo kan. Łuby do duchowieństwa dekanatu, powiadamiające je o zbliżającej się lustracji (s. 3—4).— Także nin. akta prowadzone są w j. polskim.— Dekrety ref. idą w każdej parafii tuż po sprawozdaniach wiz.— Notariusz podał na pocz. opisów poszcz. parafii daty dzienne ich odwiedzin przez wizytatora (przypadające w listopadzie i grudniu 1790 r.), które uwzględniłem w zawartości księgi.— Pod wzgl. treści akta są obszerne, przepojone chronologią i wykazami dokumentów, ilustrowane w każdej parafii dwiema tabelami ludnościowymi oraz jedną dot. dochodów beneficjalnych.— Rękopis informuje nie tylko o księgozbiorach wszystkich kościołów par. w dekanacie, lecz także o biblioteczkach drobniejszych instytucji wewnątrzparafialnych. Bogatsze biblioteki kościelne spotykamy w Sulmierzycach (s. 58—59), Kobiernie (s. 73) i Krotoszynie (s. 82—83).— Na przykładzie Krotoszyna dobrze widać wygasanie prepozytur par. daw. typu czyli z kolegiami mansjonarzy a fungowanie ich z beneficjatami prostymi o nazwach prebendarzy, ołtarzystów i promotorów bractw.— Księga po raz pierwszy przynosi ciekawostkę historyczną

[198] Ks. Ignacy z Łubów **Łuba** h. Lubicz, kanonik chełmski, nie smoleński, i prepozyt par. Stawiszyn. (ADW: AAG. Wiz. 86 s. 1, 3, 4).

o zapadnięciu się wsi z kościołem parafialnym, stojącym niegdyś na miejscu akt. kościołka św. Marcina, zbud. przed ok. 200 laty pomiędzy m. Zduny i Sulmierzyce. Fakt ten miał być następstwem „trzęsienia ziemi" (s. 53).— Natomiast mrozi krew w żyłach następ. zdanie zapis. przez sekretarza na s. 13: „1609 — wizyta jwjx. Wojciecha Potworowskiego, kanonika gnieźnieńskiego, oficjała kaliskiego, wyłuszczająca jaknajdokładniej należytości kościoła wygan[owskiego]". Otóż w kapitule metr. gnieźnieńskiej nigdy nie zasiadał kanonik Potworowski, a w r. 1609 oficjałem kal. był ks. Maciej Dąbrowski! Niesumienność i niedokładność notariusza będzie nieco zmniejszona, jeżeli przypomnimy sobie, że to a-bp Wojciech Baranowski lubił wizytować sporadycznie kościoły swej archidiecezji, np. w Koninie właśnie w r. 1609 (poz. 85 k. 231).— Mniejszych błędów w datach i nazwiskach znajduje się w księdze więcej, np. bp pozn. — „Goszyński" zam. Goślicki" (s. 77). Zresztą już w samym tytule dokumentacji wizytator Łuba został nazwany przez sekretarza kanonikiem smoleńskim (s. 1), a przecież był chełmskim (s. 3, 4).— Rękopis dostarczony pocz. do kurii arcybiskupiej, dostał się nast. do Gniezna, skąd w r. 1822 z innymi aktami przekazano go do Kalisza, a po 1885 przywieziono do Włocławka. W Konsystorzu Kal. nie wciągnięto go jednak w r. 1857 do tymcz. spisu, ani nie położono na nim sygnatury. W inw. ks. S. Chodyńskiego figuruje wprawdzie nin. poszyt pod nr 176, atoli na swoich kartach nie posiada tegoż numeru.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Okólnik kan. Łuby do duchowieństwa dek. krotoszyńskiego (Stawiszyn, 23 września 1790 r.), powiadamiający je o nadchodzącej wizytacji gen. oraz polecający przygotowanie się do niej s. 3—4.

Rzut oka na dekanat w ogólności.— Miejsc. dziekanem jest od 18 III 1790 ks. Walenty Przygodzki, prob. par. Wyganów s. 5. Poprz. dziekan, ks. Józef Broniewski, jest prob. par. Kobylin (s. 31).

1. Wyganow, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. skarb. kal. Zawadzkiej, kons. 3 VII 1735 przez bpa infl. Moszyńskiego) pw. św. Jakuba ap., wiz. 4 X 1790 s. 7—20.
2. Kobylin, miasto, niegdyś prepozytura par.; par. eryg. w r. 1289 przez a-bpa Jakuba Świnkę. Kościół par. (fund. w 1289 przez woj. kal. Mikołaja) pw. św. Stanisława b., wiz. 10 XI 1790 s. 20—36:
   a. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1456 przez Wojciecha i Mikołaja Wierzbiętów, dziedz. Kobylina) z kościołem pw. „Złobku czyli Narodzenia Pańskiego" s. 32—33.
   b. Prepozytura szpitalna z kościołem (kons. w r. 1659 przez a-bpa W. Leszczyńskiego) pw. Ducha Św. (włas. dekr. ref.) s. 33—36:
      — Istnieje dok. erek. tejże prep. z r. 1434, wyst. przez a-bpa W. Jastrzębca s. 35.

c. Świątynia dysydencka i szkoła, odległe o 300 kroków od kośc. par. s. 22.
d. Bożnica żydowska, odległa od kośc. par. o 150 kroków s. 22.

3. Baszkow, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wiz. 15 XI s. 37—44:
— Akta metrykalne przechowują się od r. 1596 s. 41.
a. Kaplica publ. przy cmentarzu kośc. s. 38—39.
b. Rzemiechow, wieś w par. Baszków, posiadająca kaplicę pryw. przyp. we dworze szl. s. 39.

4. Zduny, miasto. Kościół par. (wyst. ok. r. 1730 star. prob. Andrzeja Baczewskiego) pw. św. Jana Chrzc., wiz. 20 XI s. 45—54:
a. Świątynia dysydencka w odległości 200 kroków od kośc. par. s. 47.
b. Bożnica żydowska odległa o 200 kroków od kośc. par. s. 47.
c. Kościołek „na puszczy", w lesie w kier. Sulmierzyc pw. św. Marcina b. „Była na tym miejscu wieś z kościołem parafialnym, która przez trzęsienie ziemi zapadła się wraz z kościołem" s. 53:
— Przy kościołku mieszka pustelnik s. 53.

5. Szulmierzyce, miasto. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wiz. 24 XI s. 55—69:
— Biblioteka kościoła par. s. 58—59.
a. Prepozytura szpitalna (ink. do kośc. par. w r. 1753) z kościołem stojącym w środku miasta (zbud. w r. 1762, po spaleniu się poprz., nakł. miejsc. magistratu a star. prob. par. Józefa Szczytowskiego, pośw. przez dziek. krot. Józefa Broniewskiego) pw. Wniebowzięcia NMP s. 59—63, 68—69.
b. Chwaliszew, wieś. Parafia z kościołem, którego wezw. nie pod., afiliowana do Sulmierzyc s. 67—69.

6. Kobierno, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1721 star. prob. Michała Odorskiego, kons. w 1723 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch. i św. Wojciecha b., wiz. 30 XI 1790 s. 69—76:
— Księgozbiór kośc. par. Wykaz książek zakończono słowami „i innych różnych jeszcze 50, które nie mają tytułów" s. 73.

7. Krotoszyn, miasto, zmien. prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1592 nakł. kasz. pozn. Jana Rozrażewskiego, spalony w 1774, posiada 12 ołtarzy i 6 altarii) pw. św. Jana Chrzc., wiz. 3 XII 1790 s. 76—103:
— Napisy na pomnikach s. 78.
— Biblioteka kośc. par. s. 82—83.
a. Klasztor Trynitarzy (fund. w r. 1731) z kościołem pw. św. Piotra i Pawła ap. (wyst. w 1775) s. 79.
b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Fabiana i Sebastiana mm. poza miastem, przy ul. Koźmińskiej s. 98—102.
c. Świątynia dysydencka nowa, położona o 600 kroków od kośc. par. s. 79.
d. Bożnica żydowska odległa od kośc. par. 150 kroków s. 79.
e. Stary Krotoszyn, wieś, gdzie znajduje się kościołek pw. św. Marii Magdaleny s. 79.

87

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 87.**

[2. Tyt. nad.] Uwierzytelnione **odpisy** akt wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Sompoleńskiego** (w Archidiakonacie Gnieźnieńskim), przeprowadzonej w latach **1791—1792** przez kanonika gnieźnieńskiego Jozafata Murzynowskiego[199], delegowanego do tej czynności przez kan. S.W. Łubieńskiego[200], administratora gen. archidiecezji gnieź. (za zgodą arcybiskupa M.J. Poniatowskiego[201]).

[3. Daty krań.] 1791—1792.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (33,9×20,3 i mniej cm).— Stron (ponownie policzb.) 294; str. czyste: 2, 22, 70, 97—98, 111—114, 135—138, 166—168, 180, 193—196, 216, 247—248, 294.— Oprawa nowa w płótno i wyrep. z r. 1974. Na kartach ślady uszkodzeń przez insekty.

[5. Syg. daw.] 177 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z jedną spośród czterech wizytacji generalnych powierzonych do wykonania kan. Murzynowskiemu. Miał on zlustrować dek. sompoleński, słupecki, gnieźnieński Św. Trójcy i zbarski. O dokumentacji czynności spełnionych w dek. słupeckim niczego nie wiem. Natomiast akta pozostałych trzech dekanatów przechowują się w Gnieźnie pod syg. E 20. Repertoriowana tu księga jest współcz. odpisem z pierwszej części wspom. poz. gnieźnieńskiej. O jej randze generalnej mówią liczne dane, uwidocznione w tymże punkcie syg. 85—86.— Jest to wizytacja całkowita, tak zewnętrzna, jak też wewnętrzna.— Odpisy akt, wyk. na luźnych składkach nie zawsze jednakowego papieru, posiadającego znaki wodne, znajdowały się w Archiwum Kons. Gnieź., gdzie je oprawiono oraz z pocz. spaginowano, a w dalszym ciągu pofoliowano. W ówczesnej numeracji opuszczono karty czyste.— Z wymienionych już przyczyn, jak również dlatego, że w rękopisie brak dokumentacji dot. par. Skulsk, należącej przed r. 1765 do diec. kujawskiej (k. 100—106 d. foliacji), którą wydarto przed r. 1946, akta te musieliśmy w r. 1974 ponownie policzbować.— W następstwie tego współcz. topogr. wykaz opisanych parafii, wyk. w Kons. Gnieź. (s. 4), jest odnośnie stron księgi nieaktualny, tym bardziej że posiada on pewne niedociągnięcia, np. par. Wąsosze nazwana jest w nim

---

[199] Ks. Jozafat **Murzynowski** h. Ogończyk († 1805), dr teologii i ob. prawa, kanonik gnieźnieński i proboszcz par. Kiszkowo w dek. gnieź. Św. Trójcy. (Korytkowski P, III 52.— ADW: AAG. Wiz. 87).

[200] Por. przyp. 192.

[201] Zob. przyp. 177.

„Wąsewo".— Także niewystarczający tytuł łaciński, nadany aktom wyk. w j. polskim nie przez wizytatora ani kopistę, ale przez wspom. konsystorz, i to chyba dopiero przy przekazywaniu ich do Królestwa Pol., musiałem zastąpić swoim, kładąc tamten do nin. uwag. Brzmi on następ.: „Visitatio generalis ecclesiaru[m] Archi-Diaecesis Gnesnen[sis] in Decanatu Sampolnensi per illrsmum et rndsmu[m] dnu[m] Josaphat Murzynowski, canonicum Almae Eccleae Metropolit[anae] Gnesn[ensis], visitatorem generalem peracta anno Dni 1792-do" (s. 1).— Kopie akt poszczeg. parafii wykonano b. starannie, pomieszczając tekst w obramowaniu. Nie znamy autora tych odpisów, można tylko przypuszczać, iż mógł nim być ks. Stefan Józef Laskowski, prob. par. Wrząca W. i kan. kol. uniejowskiej (s. 125), którego beneficjum zostało wyjątkowo szeroko w księdze opracowane.— Kolejne kopie są na końcu uwierzytelniane odpowiednią formułą, zawierającą tytulaturę Murzynowskiego, jego podpisem i małą lak. pieczęcią, na której widnieje h. Ogończyk, wkomponowany w insygnia bpie, bez żadnego napisu. W sumie tych pieczęci jest 18, jedna odleciała wyrywając papier (s. 208 — par. Mąkolno).— Akta nie uwidaczniają szczeg. chronologii wiz., a z okazji sporządzania odpisów po wiele razy opuszczono w nich datę dzienną i miesięczną.— Także w tej wizytacji operuje się parafiami, a nie, jak dawniej, kościołami (parafialnymi).— W każdym opisie dekrety ref. idą zaraz po sprawozdaniach wiz.— Akta są prowadzone po polsku.— Pomimo to że parafie tego dekanatu, za wyjątkiem m. Kazimierza Bpiego, są ubogie w instytucje kośc., treść księgi jest bogata, ilustrowana w każdym opisie dwiema tabelami demograficznymi oraz kilkoma ujmującymi dochody i wydatki beneficjów.— Podaje się sumiennie sumariusze istniejących przy kościołach dokumentów. Za to nie pokazano ani jednej większej biblioteki kościelnej.— Spośród szczegółów warto wspomnieć o zaginionych aktach dwóch przedtrydenckich wizytacji diec. włocławskiej, z których pierwsza była przeprowadzona w r. 1526 w a-diak. kruszwickim (s. 139, 142, 143, 145 pod par. Warzymowo), a druga w 1553 w a-diak. włocławskim (s. 83 pod par. Broniszewo).— Również w tej księdze spostrzegłem drobne błędy — np. na s. 99 napisano podkomorzy „bendenski" zamiast „wendenski", na s. 249 — bp „Andrzej" Pstrokonski, a nie „Maciej"; na s. 140 zam. bp „Myszkowski" powinno być „Madalinski".— Rękopis przyp. został przekazany, razem z innymi, z Gniezna do Kalisza w r. 1822, a po r. 1885 zwieziony do Włocławka. W Kaliszu nie wciągnięto go w r. 1857 do tamt. spisu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

„Series ecclesiar[um]" s. 4.

1. Gosławice, wieś, wygasła prepozytura par. (eryg. przed r. 1444 s. 11). Kościół par. (fund. przez kol. bpa pozn. Lubrańskiego † 1520) pw. św. Andrzeja ap. s. 5—21:
   — W czasie pożaru kościoła w r. 1770 spaliły się m.in. akta metrykalne do r. 1752 s. 6, 11.
   a. Pątnowo, wieś w par. Gosławice, posiadająca kościołek pw. św. Barbary pm. s. 8—9.
2. Ślesiń, miasteczko. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 23—38:
   — Reg. dok. wyst. 17 XI 1402, wciąg. do akt Kons. Gnieź. pod 29 IV 1633 s. 30.
3. Grzegorzewo, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1777 star. prob. Pawła Rachlewskiego, kan. uniej.) pw. św. Mikołaja b. s. 39—58:
   — Reg. dok. ink. w r. 1532 par. Grzegorzew do uposażenia kanonii kap. w Uniejowie s. 45.
   a. Prebenda (eryg. w r. 1632) z kościołkiem (wyst. w 1593) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 54—58.
4. Wąsosze, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 59—69:
   — Z tego powodu, że par. W. była w XVII i pierwszej poł. XVIII w. pod zarządem prob. ze Ślesina, zapisów metrykalnych aż do r. 1755 trzeba szukać w Ślesinie s. 64.
5. Racięcice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1777 nakł. Andrzeja Mniewskiego, skarb. radz.) pw. Narodzenia NMP s. 71—78:
   — Ponieważ par. R. była w ciągu wieków obsługiwana przez okolicznych proboszczów i obec. znajduje się w adm. pleb. z Lubstowa, nie posiada u siebie żadnych ksiąg metrykalnych s. 73.
6. Broniszewo, wieś; przed r. 1765 par. należała do diec. włocławskiej. Kaplica par. (wyst. w r. 1778 star. prob. Aleksego Grzymuntowicza) s. 79—86:
   a. Stoją jeszcze resztki zrujnowanego kościoła par. pw. św. Tomasza ap. s. 79, 80, 84.
   — Akta metrykalne zachowują się od r. 1775; starsze spaliły się podczas pożaru plebanii s. 83.
   — Wzm. o wizytacji kościoła w Broniszewie w r. 1553 (czasy włocławskie) s. 83.
7. Dąbny, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 87—96.
8. Dęmby, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1756 nakł. dziedz. Stanisława Zakrzewskiego, podk. wend.) pw. Wniebowzięcia NMP s. 99—110:
   — Metryki aż do r. 1756 nie istnieją, albowiem kościół ten bywał poprzednio pod zarządem okolicznych proboszczów s. 105.
   a. Mały Osiek, wieś na ter. par. Dęby Szl., gdzie we dworze Antoniego Zakrzewskiego, pułk. kawalerii nar., znajduje się kaplica pryw. s. 102.
9. Wrząca Wielka, wieś; parafia utw. z grzegorzewskiej. Kościół par. (wyst. w r. 1775 nakł. dziedz. Rocha i Agnieszki z Kotarbskich małż. Śliwickich) pw. św. Jakuba ap. s. 115—134:
   — Reg. dok. erek. par. W. z r. 1433, wpis. do akt Kons. Gnieź. pod 30 IX 1673 s. 123.
   a. Zwierzchociny, wieś w par. Wrząca W., mająca kaplicę pryw. w rezydencji Ignacego Rapackiego, komor. ziem. kal. s. 119.
   b. Kiełczew Dolny czyli Smuzny, wieś na ter. par. Wrząca W.,

w której w pałacu Rocha Kiełczewskiego, stol. kow., istnieje kaplica pryw. s. 119—120.

10. Warzymowo, wieś; upadła prepozytura par. (eryg. w r. 1462 s. 143); par. należąca do r. 1765 do diec. włocławskiej. Kościół par. (kons. w r. 1443) pw. Wszystkich Świętych s. 139—146:
— Wzm. o wizytacji a-diak. kruszwickiego diec. włocławskiej z r. 1526, której akt nie trzeba utożsamiać z retaksacją, dok. przez bpa Drzewickiego w 1527 s. 139, 142, 143, 145.
— Wpisy metrykalne odnoszące się do mieszkańców par. Warzymowo znajdują się w par. Broniszewo, Skulsk i in., których proboszczowie zawiadywali W. s. 142.
11. Sampolno, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1777 star. kan. gnieź. Józefa Rokosowskiego) pw. św. Marii Magdaleny s. 147—165:
a. Kościołek pw. św. Tomasza ap., stojący na miejscu d. kościoła par. s. 150.
b. Kościołek pw. św. Hieronima w., znajdujący się o 5 staj od miasteczka, nad jeziorem (wyst. star. prob. Stefana Kiełczyńskiego, nakł. tegoż i mieszczan) s. 150—152:
— Przy tym kościołku przebywa pustelnik s. 151.
12. Osiek, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 169—179.
13. Morzysław, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1788 star. prob. Andrzeja Liszkowskiego, kons. w 1789 przez sufr. gnieź. Korytowskiego) pw. św. Wojciecha b. s. 181—192.
14. Mąkolno, wieś. Kościół par. (wyst. star. d. prob. Łukasza Józefa Żórawskiego) pw. św. Andrzeja ap. s. 197—208:
— Starszych od r. 1695 zapisów metrykalnych trzeba szukać w sąsiednich parafiach, których proboszczowie administrowali M. s. 203.
15. Lubstowek i Lubstowko, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1639 star. a-diak. gnieź. Aleksandra Głembockiego, kons. w 1647 przez sufr. gnieź. Grodeckiego) pw. św. Mateusza ap. s. 209—215.
16. Lichyń i Licheń, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 217—224.
17. Lubstowo, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1534 nakł. kol. Jana, chor. kal., i Bartłomieja, podk. inowr., Lubstowskich) pw. św. Jadwigi ks. s. 225—246:
— Tradycja uwieczniona na kościele o wybudowaniu tej świątyni z funduszu uzyskanego za ryby, cudownie złowione w Jeziorze Lubstowskim s. 229—230.
— Archiwum parafialne przechowuje odpisy kilku wizytacji dot. Lubstowa, poczynając od przeprowadzonej w r. 1608 przez Wincentego de Seve s. 234.
18. Kramsko i Krampsko, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Stanisława b. s. 249—266:
a. Jabłkowo, wieś w par. Kramsk, posiadająca kaplicę pryw. w pałacu Krystyny z Dominikowskich Brzezińskiej, kasz. krusz. s. 254.
19. Kazimierz i Kazmierz, miasteczko. Kościół par. (wg trad. zbud. star. Pięciu Braci Męczenników, powięk. nakł. bpa pozn. Lubrańskiego † 1520, spalony w r. 1729) pw. św. Marcina b. s. 267—293:
a. Kościołek pw. św. Izaaka m. (wyst. w r. 1783) na pagórku przy drodze z Kazimierza do Konina s. 272.
— Napis na tablicy w kośc. św. Izaaka s. 274—275.

b. Kościołek pw. św. Krystyna m. za miastem, w pobliżu folwarku s. 272—273.
c. Kapliczka ze studzienką zw. Łososka, gdzie jest „historia morderstwa wyrażona św. męczenników" s. 273.
d. Miejsce za miastem „ku Kleczewu", w którym stał obec. rozebrany kościołek pw. św. Benedykta m. s. 273.
e. Miejsce św. Jana m., na którym znajduje się klasztor i kościół Bernardynów s. 273.
— Reg. dok. erek. klasztoru Bernardynów z r. 1523 s. 278.
f. Kościołek pw. św. Barnaby m. ze studzienką, na Bieniszewie (od r. 1669 pod zarządem Kamedułów) s. 273.
g. Figura św. Jana Nepomucena za miastem w stronę Kleczewa, na miejscu stracenia w r. 1707 J.R. Patkula s. 273—274.
h. Za miastem „blisko traktu konińskiego kościół wspaniały i klasztor kamedulski [Bieniszew]" s. 274.
i. Kozarzewko (d. Kozarzewo), wieś. Parafia z kościołem (zbud. w r. 1780 nakł. dziedz. Ignacego Hulewicza) pw. Narodzenia NMP, afil. do Kazimierza s. 289—292.

88

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 88.**

[2. Tyt. nad.] Akta wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Uniejowskiego**, przeprowadzonej w latach **1790—1791** przez kanonika płockiego Celestyna Cieleckiego[202], delegowanego do tej akcji przez kan. S.W. Łubieńskiego[203], administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej (z upoważnienia arcybiskupa M.J. Poniatowskiego[204]).

[3. Daty krań.] 1790—1791.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (37,3×23,2 cm).— Kart I, 103; karty czyste: Iv, 102v—103v.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 wyrep. Złoc. brzegów wytarte; pozostał tylko ciemnoniebieski podkład. Na grzbiecie uszk. naklejka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 188 (Inw. 1918, Chodyński).— № 24 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to następna z czterech wizytacji generalnych, odbytych przez kan. Cieleckiego. Jej „generalność" poświadczają liczne dowody, podane w tymże p. syg. 85—86.— Mamy tu do czynienia z lustracją całkowitą, zewnętrzną i wewnętrzną zarazem.— Jest to czystopis akt, wyk. na papierze filigranowym przez tego sa-

[202] Por. przyp. 194.
[203] Zob. przyp. 192.
[204] Por. przyp. 177.

mego sekretarza wizytacji, który sporządził dokumentację lustracji dek. konińskiego (poz. 85), mianowicie ks. Błażeja Lewandowskiego, prob. par. Sławsk. Księga prowadzona jest starannie, podobnie jak tam tylko na lewych połowach stron.— Wizytator i notariusz uwierzytelnili akta swymi podpisami (k. 101v).— Tytuł or. księgi: „Protokuł oczny Dekanatu Uniejowskiego" (k. I) jest zupełnie niewystarczający.— Po raz pierwszy w nagłówkach poszcz. opisów figurują w nin. wizytacji parafie, a nie kościoły parafialne.— W każdej parafii dekrety ref. następują bezp. po sprawozdaniach wiz.— Akta są zredagowane w całości po polsku.— Szczeg. datacji podróży wiz. nie podano, ale z treści widać, że miejscowości odwiedzano kan. w ciągu 1790 i 1791 r. Ostatnią datę wspom. w księdze (k. 91) jest dzień 5 stycznia 1791 r., w którym wystawiono pewien dokument w Rzymie.— Treść akt jest obszerna, atoli z powodu szczupłości dekanatu (z którego wyłoniono dek. lutomierski) księga nie jest duża. Ponadto brak tu opisu kolegiaty i zarazem parafii w Uniejowie, jakkolwiek w myśl obwieszczenia adm. Łubieńskiego z 18 lutego 1790 miała ona być zlustrowana przez Cieleckiego razem z dekanatem. Zresztą parafie akt. dek. uniejowskiego bez samego Uniejowa są przeciętne, wszystkie wiejskie, nieposiadające kościołów pomocniczych.— Akta zaczynają się charakterystyką dekanatu. Treść została zilustrowana tabelami ludnościowymi i gospodarczymi, nadto nasycona jest chronologią.— Rękopis wspomina o zaginionej wizytacji gen. kan. gnieź. Jana Mlickiego, odbytej w a-diak. uniejowskim ok. r. 1755. Nazwisko lustratora podano błęd. jako „Micki" (k. 85v).— Akta kończą się współcz. topogr. wykazem opisanych parafii (k. 102).— Księga pocz. dostarczona kurii arcybiskupiej, dotarła nast. do Gniezna, skąd w r. 1822 przekazano ją do Kalisza, a po 1885 przywieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Ogólne scharakteryzowanie dekanatu k. 1.

1. Wilamow, wieś, kiedyś filia Uniejowa. Kościół par. (wg trad. fund. przez kr. Bonę) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. k. 1—9.
2. Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm. k. 9v—20:
   — Akta ochrzczonych i zaślubionych przechowują się od r. 1594 k. 15v.
3. Falborzyce, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1767 nakł. kol. Antoniego i Marcjanny z Przeradzkich małż. Morawskich h. Korab, po spaleniu się poprz. od pioruna w 1766) pw. św. Marcina b. k. 20—26v:
   a. Falborzyce — kaplica pryw. we dworze Marianny z Przeradzkich Morawskiej k. 21v.
4. Swinice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1592) pw. św. Gotarda b. k. 27—34:

a. Drozdow, wieś w par. Świnice, posiadająca kaplicę pryw. w majątku szl. k. 29.

5. Grodzisko, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1612 nakł. Jana Rudnickiego, kasz. sier.) pw. św. Piotra i Pawła ap. k. 34—43v:
— Dok. gosp. kościoła z l. 1446, 1472 k. 39v.
6. Wartkowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP k. 43v—50.
7. Niewiesz, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1757 przez kol. Józefa Zarębę Cieleckiego, kasz. lądz.) pw. Wszystkich Świętych k. 50—57v.
8. Niemysłow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1763 nakł. a-bpa W. Łubieńskiego a star. prob. Bartłomieja Lorentowicza, kan. łas.) pw. św. Michała arch. k. 58—68:
a. Borzewicko, wieś na ter. par. Niemysłów, gdzie (w rezydencji Konstantego Milewskiego, łowcz. szad.) znajduje się kaplica pryw. k. 60v.
9. Druzbin, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1630 nakł. bpa krak. Jakuba Zadzika) pw. św. Stanisława b. k. 68v—76.
10. Siedlątkow, wieś. Kościół par. (zbud. czy też tylko odn. nakł. Wojciecha Ubysza w r. 1630 lub 1633) pw. św. Marka ew. k. 76—79v.
11. Pięczniew, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1761 nakł. kol. Tomasza z Głogowy Kossowskiego, chor. brzez.) pw. św. Katarzyny pm. k. 79v—89v:
a. Popowo, wieś. w par. Pęczniew, mająca kaplicę pryw. w posiadłości chor. łęcz. Bendzińskiego k. 82.
12. Glinno, wieś; parafia ink. w r. 1643 do prep. zadzimskiej. Kościół par. (zbud. w r. 1784 nakł. Jakuba Główczeskiego) pw. św. Wita i Modesta mm. k. 89v—95.
13. Brodnia, wieś; parafia najpierw afil. do Glinna, a potem razem z nią ink. w r. 1643 do prep. zadzimskiej. Kościół par. (wyst. nakł. albo tylko wyk. przez Stanisława Borka w r. 1566) pw. św. Stanisława b. k. 95—101v.

Współcz. topogr. rejestr opisanych parafii na k. 102.

89

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 89.**

[2. Tyt. nad.] Akta wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Warckiego** (w Archidiakonacie Uniejowskim), przeprowadzonej w roku **1791** przez kanonika płockiego Celestyna Cieleckiego[205], delegowanego do tej czynności przez kan. S.W. Łubieńskiego[206], administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej (za zgodą arcybiskupa M.J. Poniatowskiego[207]).

[205] Zob. przyp. 194.
[206] Por. przyp. 192.
[207] Zob. przyp. 177.

[3. Daty krań.] 1791.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (37,3×23,4 cm).— Kart II, 86; karty czyste: Iv, IIv, 85v—86v.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 wyrep. Złoc. brzegów wytarte; pozostał jednak po nich czerwony podkład. Na k. 35—38 ślady daw. zwilgocenia.

[5. Syg. daw.] 189 (Inw. 1918, Chodyński).— № 21 (Spis 1857, Kons. Kal.) na księdze nie uwidoczniony.

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z ostatnią spośród czterech wizytacji generalnych, przeprowadzonych przez kan. Cieleckiego. O jej randze generalnej mówią liczne dane, uwidocznione w tymże p. w poz. 85—86.— Jest to wizytacja ogólna, tak zewnętrzna jak i wewnętrzna.— Jest to zarazem czystopis akt, wyk. na papierze ze znakami wodnymi przez tego samego sekretarza wizytacji, który zredagował dokumentację lustr. dek. konińskiego (syg. 85) i uniejowskiego (poz. 88), mianowicie ks. Błażeja Lewandowskiego, prob. par. Sławsk. Księga prowadzona jest starannie, tak samo tylko na lewych połowach kart.— Cielecki i Lewandowski uwierzytelnili akta własnoręcznymi podpisami (k. 84v).— Nie dokończony or. tytuł akt: „Protokuł oczny" (k. I) nie może nikogo zadowolić.— Także w tej księdze opisuje się już parafie, a nie kościoły parafialne.— W każdym opisie dekrety ref. idą zaraz po sprawozdaniach wiz.— Akta są prowadzone w j. polskim.— Szczeg. chronologii itinerarium wiz. nie uwidoczniono, atoli z treści wynika, iż kościoły lustrowano na przestrzeni 1791 r.— W myśl obwieszczenia, wyd. przez adm. Łubieńskiego, łącznie z dek. warckim kan. Cielecki zwizytował również kolegiatę i kapitułę w Sieradzu, znajdującą się na tym terenie. Wizytował ją wg instrukcji, opublikowanej 18 lutego 1790 r. dla lustracji kolegiat i kapituł.— Jakkolwiek nin. księga zawiera opis kolegiaty sieradzkiej oraz bogatej w instytucje kośc. m. Warty, objętość jej jest szczuplejsza aniżeli dwóch poprzednich tegoż wizytatora. Pochodzi to stąd, że sekretarz Lewandowski wykonał akta pismem b. drobnym.— Również tu treść akt jest ilustrowana dwiema tablicami demograficznymi, ale nie wszędzie także ujmującymi dochód beneficjów.— Rękopis przynosi ze sobą wiadomości o archiwaliach i księgozbiorach parafialnych, a z tych ostatnich największymi są biblioteki w Warcie (k. 24), Sieradzu (k. 42v—43) i Stolcu (k. 58v).— Kolegiata w Sieradzu jest pt. Wszystkich Świętych, lecz za „patrona" ma św. Józefa (k. 35).— Dla innych odbiorców może to będzie ważniejsze, że księga wspomina o dwóch zaginionych wizytacjach, mianowicie prawdop. jeszcze archidiakońskiej, odbytej w a-diak. uniejowskim w r. 1668 (za prym. Olszowskiego, k. 7v) i gen.. przeprowadzonej w tymże archidiakonacie ok. r. 1702 (za kard. Radziejowskiego, k. 12v).— Notariusz wizytacji, będący prob. w

Sławsku, wchodzącym w skład a-diak. gnieźnieńskiego, 3 pierwsze parafie w tej księdze: Dobrę (k. 1v), Boleszczyn (k. 5) i Skęczniew (k. 9) umieścił błęd. w archidiakonacie gnieź., chociaż cały dek. warcki należał do a-diak. uniejowskiego.— Rzadko w których aktach nie napotka się b ł ę d ó w szczeg. Tutaj rzuciło mi się w oczy wymienienie bpa „bakonskiego" zamiast „bakowskiego" (k. 6), bpa „Karskiego", a nie „Kurskiego" (k. 22), nazwanie bpa Pstrokońskiego „Mateuszem", zam. „Maciejem" (k. 71).— Na k. 85 znajduje się współcz. topogr. w y k a z opisanych k o ś c i o ł ó w par.— Akta te, przekazane kurii arcybiskupa, znalazły się potem w Gnieźnie, skąd w r. 1822 wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Ogólne w i a d o m o ś c i o d e k a n a c i e k. 1.— D z i e k a n e m dek. warckiego jest od 2 VIII 1785 ks. Dominik Warcki (s), prob. par. Dobra k. 1.

1. D o b r a, miasteczko. Kościół par. pw. Narodzenia NMP k. 1—5:
   a. Kościołek pw. św. J a n a (nie powiedziano którego), stojący na północ od miasteczka, w stronę Uniejowa i Koła, zadecydowała znieść ostatnia wiz. (F. Grochowalskiego w r. 1779) k. 2v.
   b. Kościołek pw. D u c h a Św. i św. B a r b a r y pm., położony w tymże miejscu, przy drodze do Koła k. 2v—3. Miał on ulec cz. pożarowi przed 3 laty k. 2.
   c. B o ż n i c a żydowska (wyst. po r. 1761) k. 3.
2. B o l e s z c z y n, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1623 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. ap. Piotra i Pawła k. 5—8v.
3. S k ę c z n i e w, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1748 nakł. kol. Jana z Mącznik Mączyńskiego, b. kasz. sier.) pw. Trójcy Św. k. 8v—11v:
   a. R z e c h t a, wieś w par. Skęczniew, posiadająca kaplicę pryw. w pałacu wspom. Jana Mączyńskiego k. 9v—10.
4. M i e ł k o w i c e, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1787 nakł. Ignacego Lipskiego, łowcz. wschow., pośw. tr. przez miejsc. prob. Antoniego Zielińskiego) pw. św. Mikołaja b. k. 11v—13v.
5. J e z i o r s k o, wieś. Kościół par. (kons. 6 II 1710 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Krzyża i Zwiastowania NMP k. 13v—17.
6. T u b ą d z i n, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1737 przez Ludwika Wężyka, kasz. wiel., kons. 16 X 1729 (s) przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Wawrzyńca m. k. 17—19v:
   a. O r z e ż y n, wieś na ter. par. Tubądzin, gdzie we dworze Pawła Zbierzchowskiego, podkomorzyca raw., znajduje się kaplica pryw. k. 17, 17v.
7. W a r t a, miasto, p r e p o z y t u r a par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. k. 19v—28:
   — „Biblioteka kościelna" k. 24.
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. D u c h a Św., zamkniętym z powodu swego zrujnowania k. 20, 22, 25, 25v, 26, 26v.
   b. Druga prepozytura szpitalna z kościołem (wyst. star. ks. Balcera Kar-

czewicza, dziek. warc., a nakł. Andrzeja Janowskiego, raj. m. Warty, kons. 8 IX 1660 przez bpa bak. Kurskiego) pw. św. Krzyża, również z tej samej przyczyny zapieczętowanym k. 20, 22, 25, 26, 26v.

c. Kościołek (pom.) pw. św. Jana Chrzc. k. 22, 25.

d. Klasztor Bernardynów z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 22—22v:
— Przy kościele klasztornym istnieje 5 bractw k. 22.

e. Konwent Bernardynek z kościołem pw. św. Józefa k. 22v.

f. Bożnica żydowska (zbud. po r. 1641) k. 22v—23.

g. Bartochow, wieś w par. Warta, w której wygasł indult dla kaplicy dworskiej k. 22v.

h. Małkow, wieś na ter. par. Warta, gdzie kaplica szl. nie funguje z powodu wygaśnięcia indultu k. 22v.

8. Kamienacz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. k. 28—29v.

9. Charłupia Mała, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1765 nakł. kol. Walewskiego, sędz. ziem. sier., pośw. przez kan. sier. Tomasza Cytackiego) pw. Narodzenia NMP k. 29v—32v.

10. Sieradz, miasto. Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny pw. Wszystkich Świętych a opieką (patron) św. Józefa k. 33—46v:
— Kapituła kol. została przeniesiona w r. 1729 z kościoła pw. Trójcy Św., stojącego przy zamku król. na Łęgu (rozebranego w 1780), do kośc. prepozyturalnego Wszystkich Świętych w mieście k. 33v.
— Kapituła sier. składa się z dwóch prał. (prepozyt, kustosz) i 5 kan. k. 33v—34v.— Akta kap., obec. uważane za zaginione, znajdują się z l. 1553—1790 k. 41v.
— Wykaz książek Biblioteki Kap. w Sieradzu; 180 dzieł nie spis. z powodu „nieznanych autorów" k. 42v—43.

a. Kościołek pw. św. Mikołaja b., położony na Górze Poświątne, przeznaczony na rozebranie z powodu niezdatności do naprawy k. 35v—36.

b. Prepozytura szpitalna (w ręku Bożogrobców Miech.) z kościołem (zbud. w r. 1746 nakł. kap. miech., pośw. przez kan. sier. Tomasza Rossowskiego) pw. Ducha Św., znajdującym się na przedmieściu k. 43v—45.

c. Klasztor Dominikanów (fund. przez ks. Leszka Czarnego † 1288) z kościołem pw. św. Stanisława b. k. 45:
— Dok. odpustowe kośc. klaszt. od r. 1494 k. 45.
— Dekret ref. dla kapituły w Sieradzu k. 45v—46.

11. Dąbrowa Wielka, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1653 nakł. kol. Anny Małuskiej) pw. św. Michała arch. k. 46v—48v.

12. Choyne, wieś. Kościół par. (pierwszy kons. a-bp Łaski, ten zaś zbud. w r. 1613 nakł. Stanisława Pobóg Zapolskiego, pods. sier.) pw. św. Anny k. 48v—51v.

13. Bużenin, miasteczko. Kościół par. (wyst. w r. 1642 nakł. bpa chełm. Pstrokońskiego i przez niego kons.) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. oraz siedmiorga innych świętych (k. 53) k. 52—56:

a. Kościół pw. Ducha Św. (zbud. nakł. Adama Skoraszewskiego, kasztelanica przemęc.) k. 53, 55, 55v.

b. Ligota, wieś w par. Bużenin, mająca kaplicę pryw. w majątku wojs. Seweryna Zaręby Tymienieckiego k. 53v.

14. Stolec, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1768 nakł. kol. Filipa Szaniawskiego, star. kąk.) pw. św. Wawrzyńca m. k. 56—60v:
— Spis książek kośc. par. k. 58v.
a. Niechmirow, wieś na ter. par. Stolec, posiadająca kaplicę publ. k. 52.
15. Złaczew, miasto, daw. filia par. Unikow. Kościół par. (zbud. w r. 1601 nakł. dziedz. Andrzeja Ruszkowskiego) pw. św. Andrzeja ap. k. 60v—63v:
— Dok. erek. par. Z. z 21 V 1601 k. 62v.
a. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1608 przez Andrzeja Ruszkowskiego, miecz. kal.) z kościołem pw. Zwiastowania NMP k. 62.
16. Unikow, wieś. Kościół par. (wyst. ok. 200 laty) pw. św. Stanisława b. k. 64—67v:
— Akta ochrzczonych przechowują się od r. 1590, zaślubionych od 1588 k. 66.
a. Klonowa, wieś w par. Uników, gdzie znajduje się kaplica publ. (wyst. nakł. Melchiora Szymanowskiego, star. klon.) pw. Wniebowzięcia NMP k. 65—65v.
17. Brzeźno i Brzezno, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1754 nakł. kol. Kazimierza Błeszyńskiego, chor. sier.) pw. św. Idziego op. k. 67v—70v:
— Metryki ochrzczonych znajdują się od r. 1596, zaślubionych od 1600 k. 69v.
a. Ostrow, wieś na ter. par. Brzeźnio, mająca kaplicę pryw. w pałacu sędz. ziem. sier. Stawiskiego k. 68v.
b. Pyszkow, wieś w par. Brzeźnio, w której we dworze komor. sier. Kobierzyckiego istnieje kaplica pryw. k. 68v.
18. Godynice, wieś. Kościół par. (wyst. nakł. Marcina Biskupskiego, podk. łęcz., kons. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Marcina b. i św. Zofii m. k. 70v—72v:
— Dok. erek. par. G. z r. 1603. (Parafia wydz. z Brzeźnia i zatrzymana dotąd jako jego filia) k. 71, 71v.
19. Kliczkow (Mały), wieś. Kościół par. pw. Koronacji NMP k. 72v—74v:
— Dok. erek. par. K. z r. 1590. (Parafia utw. z par. Charłupia W.) k. 73v.
20. Charłupia Wielka, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1750 nakł. dziedz. Feliksa Kolumny Walewskiego, kasz. rozp.) pw. św. Bartłomieja ap. k. 74v—76v.
21. Wągłczew, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miechowskich i zarazem parafialny (fund. w r. 1626 przez braci Łubieńskich, kons. w 1629 przez bpa pozn. Łubieńskiego) pw. św. Klemensa p. k. 76v—81:
— Napisy na pomnikach w kościele w W. k. 77v.
a. Łubna, wieś na ter. par. Wągłczew, posiadająca kaplicę pryw. na części Jarosława k. 78.
22. Wroblew, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. k. 81—84v.

„Regestr kościołow“ k. 85.

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

KATALOG RĘKOPISÓW BIBLIOTEKI SEMINARIUM DUCHOWNEGO W LUBLINIE

OPRACOWAŁ HENRYK DAMIAN WOJTYSKA CP

(Dok.)

377. *Łac. 1844—1845. 21×17 cm. K. 176 nie foliow., w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady Pisma św.

Są to notatki z wykładów w Seminarium Lubelskim.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: „Zborowski Elias Alu[mnus] S[eminarii] L[ublinensis] Scripsi 1844/5" k. 1r.

Oprawa solidna, stan dobry.

Proweniencja: 1) E. Zborowski, jw. 2) „Bibliotheca Seminarii Diocesani Lublinensis" k. 1r, pieczątka owalna.

378. *Łac. 1763—1766. 21,5×15,5 cm. K. 349, w tym 1 nie zapis. Opr. półperg.*

Wykład teologii.

„Theologia Speculativo-Dogmatica Juxta Modernam Scholarum Methodum digesta et concinnata a P.Fr. Cajetano Plecensi, Ordinis Minorum Capucinorum, SS. Theologiae Lectore. Divisa in tres partes ac decem tractatus... Anno 1763, 7 Julii Goritiae incepta".

Na końcu traktatów, k. 342r: „Die Decembr. 1765 A°".

Na k. 342v—348r spis „conclusiones" z w/w wykładów oraz imiona tych, którzy z nich odpowiadali na egzaminie.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: „Incepta a me Fratre Cajetano Luceoriensi capucino indigno fuit haec theologia Goriciae in forijulio in Prov. Styriae, et Deo favente Flumine in Dalmatia die 22 7-bris 1766 Anno feliciter cum examine ex eadem terminata, ac simul cum studio conclusa" k. 2v tąż ręką. Tą samą ręką w rogu k. 348r: „Haec S. Theologia fuit a me Fratre Cajetano Capucino indigno professo

Prov. Poloniae, extra Patriam in Prov. Styriae descripta ex merito S. Obedientiae..." [213].

K. nie zapisana: 349.

Oprawa: grzbiet z pergaminu, stan konserwacji dobry, na k. 1—30 ślad byłego zamoczenia wodą; na k. 1r, 1v i na grzbiecie dawne kolokacje.

Prowenienc ja: kapucyni (bliższych danych brak).

379. *Łac. XVIII w. 20,5×16 cm. i mniej. K. 113, w tym 10 nie zapis. Opr. zdarta.*

Wypisy z teologii moralnej.

1) Mowy na inaugurację roku szkolnego „hoc in Seminario" k. 4r—17v.
2) O grzechach k. 18r—23v.
3) „De actibus humanis" k. 24r—35v.
4) „De legibus" k. 36v—51r.
5) Różne kwestie z teologii moralnej k. 53r—86r.
6) O małżeństwie k. 89r—112v.

Pismo kilku rąk. Nr 1 i część nr 2 pisane ręką B.J. Jeżowskiego [214], który też chyba całość zebrał i oprawił.

K. nie zapisane: 2, 3, 11, 52, 87, 88, 90—92, 113.

Oprawy brak (wyrwana), stan reszty dobry.

Prowenienc ja: „Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" k. 4r.

380. *Łac. Pocz. XVIII w. 20,5×17,5 cm. K. 382, w tym 28 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady teologii.

1) „Tractatus Theologicus de Deo Trino et Uno" k. 4r—198r.
2) „Tractatus Theologicus Scholastico-dogmaticus de Jure, Justitia caeterisque virtutibus Cardinalibus ac de Religione" k. 200r—378r.

Pismo 1 ręki.

Margines zakreślony atramentem na k. 334—355.

K. nie zapisane: 3, 199, 298, 299, 344—363, 379—382.

Oprawa bardzo zniszczona przez kornika, troki.

Prowenienc ja: „Ex Libris P. Pancratii Pierzecki OSPM" (!) [215] k. 4r.

381. *Pol. 1868—1875. 20,5×16,5 cm. i mniej. K. 296, w tym 29 nie zapis. Opr. półpł.*

Notatki szkolne różnej treści.

„Manuscripta z różnych lat 1868—1874" (ołówkiem).

1) Szkice kazań z l. 1873—1875 k. 1r—158.
2) Notatki z historii Kościoła k. 160r—167v, 240r—281v.
3) Notatki z teologii dogmatycznej k. 168r—239v.
4) „O stanie Duchowym obojga obrządków" — studium historyczne k. 284r—295v.

Pismo 2 rąk (I — nry 1—3, II — nr 4).

---

[213] O. Kajetan, Józef Ziller, ur. 9 III 1739 w Łucku, do zakonu wstąpił 5 IX 1759 r. w Lubartowie, zm. 14 II 1812 r. tamże.

[214] Por. charakter pisma z rpsem 319.

[215] Prawdopodobnie powinno być OSBM — Ordinis S. Basilii Magni.

K. nie zapisane: 7, 13, 20, 23, 24, 49, 50, 74, 80, 98, 111, 112, 130, 139, 140, 148, 155, 159, 210, 211, 236, 242, 243, 267—269, 282, 283, 296.

Oprawa: grzbiet z płótna malowanego na czarno, okładki z twardej tektury, stan dobry.

Proweniencja: „Struk" (?) k. 187r — innych danych brak.

382. *Łac. 1754—1755. 20,5×16 cm. K. 279, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady filozofii.

1) „Logica Compendiosa seu Dialectica" k. 2r—136r.

2) „Scientia Naturalis seu Physica Aristotelis menti conformis, In Collegio Lublinensi... explanata Anno Domini 1754" k. 138r—234v.

3) „Physica Particularis... exposita in Athenaeo Lublinensi Soc. Jesu Anno Domini 1755 Die 7 Martii" k. 235r—278.

Pismo 2 rąk, staranne (I — nry 2 i 3, II — nr 1).

K. nie zapisane: 1, 137, 279.

Oprawa: skóra na grzbiecie zniszczona.

Proweniencja: Jezuici, Lublin.

383. *Łac. 1728. 21×16 cm. K. 153, w tym 3 nie zapis. Opr. zdarta.*

Wykłady filozofii.

1) „Physica particularis, seu in Philosophiam Aristotelis Tractatus I" k. 2r—119v.

2) „Tractatus in tres libros Aristotelis de Anima" k. 119r—151v.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

Atrament zanika, skutkiem tego tekst miejscami nieczytelny.

Na końcu traktatów: „Finis 14 Maj 1728" i dedykacja na cześć „O. Xaveri Facultatis nostrae Patroni" k. 151v.

K. nie zapisane: 1, 152, 153.

Oprawy brak (zdarta).

Proweniencja: brak danych (jezuici, Lublin?).

384. *Łac. 1783—1785. 20,5×17,5 cm i mniej. K. 353. Opr. półsk.*

Wykłady teologii.

„Theologia methodo scientifica moderno studiorum usui accomodata, In Collegio Canonicorum Regularium Lateranensium Vilnensi A.D. 1783 Die 13 mensis 8-bris inchoata... Juxta mentem S. Augustini, Patris ac Patriarchae nostri Tradita".

Zawiera: 1) „Tractatus de prolegomenis Theologiae" k. 3r—166r.

2) „Tractatus de Vera Religione A.D. 1783° Die 17 Januarii per A.R.D. Professorem 1-rium inchoatus" k. 167r—204r — ciekawy traktat apologetyczny.

3) „Tractatus de Legibus, Jure et Justitia anno 1785 Die 9 Maj inchoatus" k. 204v—351v.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: „Ego Rumoldus Koderski feci professionem in Conventu Generali Cracoviensi 1780, 3 7-bris, Demum 16 post Pentecostes anno 1783 Vilnae mansi auditor Theologiae" k. 1r.

Oprawa: okładki bardzo zniszczone.

Proweniencja: [kanonicy regularni, Kraśnik].

385. *Pol. 1835. 21,5×18,5 cm. K. 174, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*
Katechizm rzymski.
Pismo 2 rąk.
Scriptores: „Hic libellus conscriptus est per Matthaeum Komorowski Fratrem Congregationis Marianae, praeter chartas viginti octo, qualium scriba fuit fr. Stanislaus Jastrzębski. Testor Fr. M. Komorowski" I wyklejka.
Na s. 342 data zakończenia pracy: „w Skorcu dnia 24 Grudnia 1835 roku. M. Komorowski".
Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 346.
S. nie zapisane: 343—346.
Oprawa: skóra na grzbiecie zniszczona przez kornika.
Proweniencja: 1) „Ex Libris Fr. Mathaei Komorowski" k. 1r. 2) Marianie (Skurzec?).

386. *Łac. 1799. 22×19 cm. K. 167, w tym 1 nie zapis. Opr. półsk.*
Podręcznik teologii.
„[Theologia universa in moralem, polemicam et speculativam divisa]".
Pismo 1 ręki, bardzo staranne, tekst ujęty w ramki.
Autor: „Elaboravit A.R.P. Thaddaeus a Varsavia Compendium Theologiae Moralis, Polemicae et Dogmaticae[216]. Ne depereat opus laboriosum introligari et cooperiri curavit Fr. Berardus Capucinus[217] Anno 1826..." s. 1.
Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 330.
S. nie zapisane: 329, 330.
Oprawa: bardzo solidna, stan dobry.
Proweniencja: kapucyni (bez bliższych danych).

387. *Łac. 1829. 23×18,5 cm. K. 88, w tym 1 nie zapis. Broszura.*
Skrypt z wykładów propedeutyki filozofii.
Pismo 1 ręki.
K. nie zapisana: 88.
Oprawa: oklejka grzbietowa oderwana, w miękkich okładkach dziury.
Proweniencja: „Liber Michaelis Starzyński Alumni Seminarii Lublinensis A. 1829", tą samą ręką co tekst.

388. *Łac. Poł. XIX w. 21,5×18 cm. K. 96. Bez oprawy.*
Katechizm prawniczy.
Zredagowany w formie pytań i odpowiedzi.
Pismo 1 ręki, staranne.
Zbiór nieoprawionych składek, do którego dołączone są luźne karty ze szkicami kazań, uwagami etc.
Na wierzchu 1 składki napis: „Od Ś.p. Ks. Koziejowskiego".

389. *Łac. 1707. 19,5×16,5 cm. K. 285, w tym 8 nie zapis. Opr. półsk.*
Wykład teologii.
„Tractatus theologicus in Primam Partem D. Thomae de Deo Uno et Trino, A R.do Patre Jacobo Rahasch (sic) Societatis Jesu, datus ad calamum

[216] O. Tadeusz Krawczyński. Por. rps 164, 400 i Estreicher XII s. 501.
[217] O. Berard, Maciej Piątkowski, ur. 2 II 1770 r. w Czarnocinie, do zakonu wstąpił 21 V 1790 r. w Ostrogu, zm. 22 VI 1834 r. w Warszawie.

Brunsbergae Anno 1707, Opera am. Martini Jamuntowicz Ordinis S. Basilij Magni, Alumno protunc Brunsbergensi Pontificio Conscriptus".

Pismo 1 ręki, staranne.

K. nie zapisane: 1, 173—175, 282—285.

Oprawa solidna.

Prowenienc ja: „Haec scripta theologica post fatta (sic) pie defuncti Ven. Patris Martini Jamuntowicz, ejusdem monasterii insigni concionatoris Białensi applicantur eidem. Basilius Iwanicz OSBM Protoarchimandryta"; inną ręką pod tytułem. „Ex Bibliotheca Alba Ducali Ordinis Sancti Basilij Magni" k. 3r, 4r.

390. *Łac. 1768—1769. 20,5×17 cm. K. 245, w tym 9 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady teologii.

1) „Tractatus Scholastico-Dogmaticus de Scientia Dei, sub Beatissimo Regimine A.R.P. Benedicti Kotficki... in Russia iterato ministri provincialis, in Conventu Custodiali Leopoliensi Custodem et Guardianum agente A.R.P. Feliciano Lewicki... a R. Patre Athanasio Kierenowicz S.T. Lectore Generali die 31 Maij 1768 propositus" k. 4r—99r.

„Hic tractatus dictatus est a R.P. Athanasio Kierenowicz S.T.L.G. Secundario [218] Leopoli, et finitus est die ultima martii 1769" k. 99r.

2) „Tractatus Scholastico-Dogmaticus de Voluntate Dei. 1769 die 21 apprilis" (sic) k. 100r—145v.

3) „Tractatus de Deo Trino" wyłożony przez O.A. Kierenowicza za prowincjalatu O. Felicjana Lewickiego i przełożeństwa we Lwowie O. Wenancjusza Tyszkiewicza... die 11 7-bris 1769 post Capitulum die 26 augusti Zasławiae celebratum" k. 148r—239v.

„Hic tractatus finitus est die 3 Martii Anno 1770, dictatus a R.P. Athanasio S.T.L. Generali" k. 239r.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: „Scripsi et Legi Fr. Gregorius" k. 4r.

K. nie zapisane: 1, 3, 146—147, 240—245.

Oprawa: grzbiet zniszczony przez kornika.

Prowenienc ja: bernardyni (bez bliższych danych).

391. *Łac. 1788. 21×18 cm. K. 192. Opr. półsk.*

Wykłady prawa i teologii.

1) „Regula verae Justitiae, seu Jus Canonicum iuxta Ordinem Quinque Librorum Decretalium Gregorii IX, Pont. Max. ex varijs Authoribus ab Ecckesiis (sic) approbatis collectum... Studio Canonico Conventus Vladislaviensis PP Reformatorum ad Omnes Sanctos propositum Anno Domini 1788 Die X Septembris" s. 1—175.

Koniec księgi IV: „Finivi Die 23 maii 1789" s. 49.

2) „Compendium Totius Theologiae Dogmaticae... Patribus et Fratribus Ordinis Minorum S.P.N. Francisci Reformatorum in Conventu... Vladislaviensi Theologiae Dogmaticae studiosis Auditoribus extraditum Anno... 1788 Primis vero Septembris Feriis..." s. 176—177, 1—202.

Na s. 133: „Finivi Die 1 IV 1789". Cały ten traktat to właściwie kontrowersje. Na s. 187—197 chronologiczny wykaz papieży i soborów.

[218] Zob. rps 373.

Pismo 1 ręki.
Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 177, s. 202.
Oprawa: skóra z grzbietu całkiem zerwana, ślady kornika.
Proweniencja: reformaci (bliższych danych brak).

392. *Łac. 1766. 20,5×17 cm. K. 221, w tym 8 nie zapis. Opr. półsk.*
Wykłady teologii.
1) „Tractatus de Gratia Christi" k. 4r—131r.
„Finita Anno 1766 Die 11 Junii Vilnae" k. 131r.
2) „Tractatus theologicus De Sacramentis" k. 132r—216r. Niedokończony.
Pismo 1 ręki, poprawki w tekście.
K. nie zapisane: 2—3, 203, 217—221.
Oprawa: skóra z grzbietu wycięta (ślady).
Proweniencja: „A.D. Prosper" k. 71r. Innych danych brak.

393. *Łac. 1703—1706. 19,5×15 cm. K. 504, w tym 7 nie zapis. Opr. sk.*
Wykłady teologii.
„Pelagus theologicum super inscrutabilem Deificarum profunditatum abyssum diffusum ac subtili absconditorum Mysteriorum influxu in humilem Scotominoriticam Vallem Exundans, seu dispositiones theologiae in primum Librum Sententiarum ad mentem V. Joannis Duns Scoti, Doctoris subtilissimi brevi enodatione expositae".
Nad tytułem wykreślone: „In Conventu Leopoliensi 1703 die...".
Na k. 194r: „Liber Secundus Sententiarum. Beciae 1705 die 21 octobris"; i na zakończenie: „Anno 1706 die 13 Febr. Beciae" k. 231v.
Na k. 382r: „In Librum IV Sententiarum Menti Doctoris Subtilissimi accommodatum. In Conventu Leopoliensi 1703 Sub Lectoratu M.V.P. Hilarij Barcikoscij" (lecz już trzeci traktat tej księgi ma notę na marginesie: „Beciae A.D. 1706 die 19 Januarii" k. 433r).
Na k. 194r, 381v pieczęcie.
Tytuł pięknie kaligrafowany.
Pismo 1 ręki, staranne.
K. nie zapisane: 235—237, 380—381, 462—463.
Oprawa: skóra z tłoczonymi ornamentami, bardzo zniszczona, odrywa się od tekstu. 20 ostatnich kart w strzępach; ślady wody i kornika.
Proweniencja: 1) „Ad usum Patris Francisci Kozleuscji[219] O.M. Reformatorum, et ab eodem Patri Columbano Reformato hic liber manuscriptus nulli..." (nieczytelne), I wyklejka, inna ręka współcz. 2) „A Patre Columbano donatus fui Carolo... (nieczytelne)", I wyklejka, jeszcze inną ręką. 3) Reformaci (Lublin?).

394. *Łac. 1 poł. XIX w. 21,5×18 cm. i mniej. K. 117, w tym 9 nie zapis. Opr. zdarta.*
Wykłady Pisma św.
„Nonnulla fragmenta ad scientiam Sacrae Scripturae W.P. S.T. (!) necessaria".
Obejmują egzegezę, hermeneutykę etc.
Pismo 1 ręki.
K. nie zapisane: 45—49, 69—70, 116—117.

[219] Por. rps 361.

Oprawa zerwana (brak).
Scriptor-student: „Zubrzycki" k. 1r, 66r, 71r.
Proweniencja: brak danych.

395. *Łac. 1784. 19,5×15,5 cm. K. 161, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*
Wykłady teologii.
1) Traktat o Bogu Stworzycielu i Odkupicielu s. 1—152.
Brak k. tytułowej. Zakończenie: „Fi[nivi] die 6 maj [17]84 in lectione matinali" s. 152.
2) „Tractatus Theologicus de Indulgentiis. 10 mai 1784" s. 1—37, brak końca.
3) „Tractatus theologicus de Deo Incarnato. A.R.P. Columbini S.T.L. Jubilandi, Inchoatus die 27 Junij 1783" s. 1—126.
Zakończenie: „16 Martj 1784" s. 126.
Pismo 1 ręki.
Paginacja oryg.: s. 152, s. 42, 1 knlb, s. 126.
S. nie zapisane: 38—42 (II).
Oprawa solidna, s. 1—6 zalane jakimś smarem.
Proweniencja: brak danych (bernardyni?).

396. *Łac. 2 poł. XVIII w. 20×16 cm. K. 110. Opr. półpergamin.*
Wykłady filozofii.
„Commentaria in Universam Doctoris Subtilis Logicam".
Kończy „in honorem SPN Francisci" k. 110v.
Pismo 1 ręki, charakter pisma jak w rpsie 395.
Oprawa: grzbiet pergaminowy; okładki z miękkiej tektury, pierwsza złamana; wyklejki z kart starodruku jezuickiego.
Proweniencja: brak danych (bernardyni?).

397. *Łac. 1862. 21,5×13,5 cm. K. 165, w tym 6 nie zapis. Opr. półsk.*
Wykład prawa kanonicznego.
„Institutiones Juris Canonici" [220].
Na k. 3r (ołówkiem na marginesie): „Compendium ex opere V.P. Devoti"; i tąż ręką na końcu: „In hoc opusculo inveniuntur solummodo duo libri priores Ven. P. Devoti" [221] k. 161r.
Pismo 1 ręki.
Scriptor: „in Skurzec 1862 anno P.O.L.M." w zakończeniu k. 161r.
K. nie zapisane: 1—2, 162—165.
Oprawa solidna, stan dobry, złocenia tłoczone na grzbiecie; na obydwu wyklejkach ślady 10 pieczęci lakowych, czerwonych.
Proweniencja: marianie (innych danych brak).

398. *Łac.-pol. 1728—1733. 19,5×16 cm. K. 116, w tym 1 nie zapis. Opr. półsk.*
Zbiór mów.
Pismo wielu rąk, na k. 3r miniowane; najstarsze bardzo charakterystyczne.
Na karcie tytułowej zamiast właściwego tytułu: „Hi Libri traditi ab Excell. Domino Domino Adamo Choroszowicz, Philosophiae Doctore, Scholae Grammatices

[220] Na grzbiecie.
[221] Zob. Joannes Devoti: Institutionum canonicarum libri IV. Bononiae 1838.

Professore, scripti vero a me Josepho Koscienski ejusdem Scholae Alumno, Brunali Commutatione Anno Domini 1728, die vero...".

Na marginesie daty przy poszczególnych mowach.

K. nie zapisana: 67.

Oprawa: grzbiet ze skóry całkiem oderwany, okładki odrywają się.

Proweniencja: brak danych (jakiś zakonnik).

399. *Łac. 1887—1888. 21,5×13,5 cm. i mniej. K. 62, w tym 2 nie zapis. Opr. półpł.*

Skrypt z wykładów Pisma św.

„Introductio Specialis [In Scripturam Sanctam] ex praelectionibus Mag. Rectoris [222] anno 1887/8. Fr. Mazurek".

Są to notatki z wykładów w Seminarium Duchownym Lubelskim.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1, 62.

Oprawa stan dobry.

Proweniencja: Pieczęć okrągła z napisem „Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie" k. 1r, 61v.

400. *Łac. 1799. 19×11,5 cm. K. 159. Opr. półsk.*

Synteza teologii.

„Theologiae Universae in morale[m], Polemicam, et Speculativam divisae compendium, ex seculis quibusdam magis usitatis Auctoribus succincte collectum Per Adm. Reverendum Patrem Thadaeum O.M.S.P. Francisci Capucinorum, Pro tunc bis vice Lectorem SS. Theologiae (!), Anno a Partu Virginis 1799. Compendium Fratris Georgii Capu[cini]" [223].

Pismo 1 ręki, staranne.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 362, 2 knlb.

Kolokacja oryg.: na k. 1v.

Oprawa: Okładki z kart starodruku-kalendarza liturgicznego sklejonych razem, grzbiet ze skóry zachowany dobrze.

Proweniencja: kapucyni (bliższych danych brak).

401. *Łac. XVIII w. 20×13,5 cm. K. 75, w tym 8 nie zapis. Opr. pergamin.*

Prawo rzymskie.

1) „Institutiones Imperiales" s. 1—84.

2) „Notata, definitiones, et divisiones rerum, decerptae ex Institutionibus Imperialibus" s. 1—56.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 84, s. 56, 4 knlb.

Oprawa: pergamin, bardzo zniszczony; cały rps próchnieje, ślady zamoczenia wodą.

Proweniencja: brak danych.

---

[222] Antoni Nojszewski, rektor Seminarium Lubelskiego w latach 1886—1918. Zob. E. Kaszak: Dzieje Lubelskiego Seminarium Duchownego. Lublin 1958 s. 157 (rękopis w Bibliotece Seminarium Duchownego w Lublinie).

[223] Zob. rpsy 164 i 386. O. Jerzy, Dominik Tyszka, ur. 4 VIII 1774 r. w Duchnach Starych, do zakonu wstąpił 14 IV 1795 r. w Lubartowie, zm. 4 III 1836 r. w Nowym Mieście.

402. *Łac. XVIII w. 19×11,5 cm. K. 78, w tym 9 nie zapis. Opr. sk.*
Wykład filozofii.
„Prolegomena Universae Philosophiae".
Pismo 1 ręki, tekst ujęty w ramki.
K. nie zapisane: 1—6, 76—77. Po k. 3 następuje jedna k. nie foliowana.
Oprawa: skóra malowana na czarno, stan dobry.
Proweniencja: brak danych.

403. *Łac. 1809. 18×11,5 cm. K. 89, w tym 9 nie zapis. Opr. sk.*
Skrót teologii fundamentalnej i dogmatycznej.
Wpisany do pamiętnika, z którego wyrwano zapisane karty początkowe; wskazuje na to oprawa oraz ornament i napis na k. 2r: „Pamiętnik Myśli, Zdań i Powieści wyborowych 1809 1-a".
Pismo 1 ręki, staranne.
K. nie zapisane: 1, 3—9, 89. Po k. 3 ślady wielu k. wyrwanych.
Na I wyklejce nazwisko posiadacza całkiem wykreślone.
Oprawa: skóra malowana, złocone tłoczenia; stan dobry.
Proweniencja: brak danych.

404. *Pol. Pocz. XIX w. 18,5×11 cm. K. 62, w tym 3 nie zapis. Opr. tektura.*
Podręcznik ornitologii.
„Historya naturalna. O Ptakach".
Pismo 1 ręki.
Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 1—116, 125—130.
S. nie zapisane: 125—130.
Oprawa: grzbiet i okładki z tektury, stan dobry.
Proweniencja: „Jana Olszańskiego ucznia klasy III"[224] k. 1r.

405. *Łac. 1770. 19,5×12 cm. K. 169. Opr. półsk.*
Wykład teologii.
1) „Tractatus de Virtutibus Theologicis Fide, Spe et Charitate, Anno 1770 sub R.P. Joanne Łoyko S.J." k. 2r—90v.
Nad tytułem tąż ręką: „Annus Secundus". W tekst włożone zakładki z pobożnymi sentencjami, m.in. „Voveo Paupertatem, Castitatem et Obedientiam perpetuam in Societate Jesu".
2) „Tractatus de Poenitentia sub R.P. Thoma Popiel S.J." k. 91r—169r.
Pismo 1 ręki.
Oprawa: skóra na grzbiecie i okładki bardzo zniszczone przez kornika.
Proweniencja: brak danych (jezuici?).

406. *Łac. Przełom XVIII/XIX w. 19,5×11,5 cm. K. 81, w tym 3 nie zapis. Opr. zdarta.*
„Jus Canonicum".
Jest to prawdopodobnie streszczenie jakiegoś podręcznika.
Pismo 1 ręki.

[224] Jan Olszański, późniejszy profesor Akademii Duchownej w Warszawie. Zob. Ordo Dioecesis Lublinensis. Lublini 1855 s. 4.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 160.
S. nie zapisane: 155—160.
Oprawa: zerwana lub nigdy nie istniała.
Proweniencja: brak danych.

407. *Łac. Pocz. XIX w. 21×15,5 cm. K. 74. Opr. półsk.*

„Prolegomena philosophiae".

Wyciąg z wykładów w formie pytań i odpowiedzi, niewątpliwie dla użytku studentów.

Ślady częstego używania.
Pismo 2 rąk.
Paginacja oryg.: s. 148.
Oprawa: grzbiet i okładki nieco zniszczone przez kornika.
Proweniencja: „Fr. Ciszewski" s. 148.

408. *Łac. Pol. XIX w. 20×17 cm. K. 191. Opr. pł.*

Skrót teologii moralnej.

„Compendium Theologiae Moralis. Pars Prima. Autore Simone Sobiech, Collegii Cleri. Sec. Recto[ris]. Editio 2-a".

Pismo 1 ręki.
Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 380.
Oprawa: płótno malowane na czarno.
Proweniencja: brak danych (bartoszki?).

409. *Łac. Pol. XIX w. 21,5×17,5 cm. K. 187, w tym 3 nie zapis. Opr. zerwana.*

„Prolegomena in Philosophiam".

W formie pytań i odpowiedzi, dla użytku szkolnego.

Pismo 1 ręki.
K. nie zapisane: 184—187.
Oprawa zdarta (brak); rps rozlatuje się; ostatnie karty bardzo zniszczone.
Proweniencja: brak danych.

410. *Pol. 1846. 20×17 cm. K. 172. Opr. półsk.*

Podręcznik teologii ascetycznej.

„Teologia Duchowna Trzema doskonałości drogami do Boga Prowadząca, na trzy części podług różności dróg, to jest Oczyszczającej, Oświecającej i Jednoczącej Podzielona, Do Zakonu wstępującym przepisana przez Dominika Słotwińskiego dnia 25 Sierpnia 1846 roku".

Pismo 1 ręki, staranne (robi wrażenie jakby był rps przygotowany do druku).
Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 339.
Oprawa nieco zniszczona.
Proweniencja: „Wiktor Lubański" k. 1r inną ręką.

411. *Łac. 1728—1729. 19,5×16 cm. K. 165, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady filozofii.

1) „Sumulae (sic) Dialecticae, seu Introductio in Logicam" k. 2r—52r.

2) „Logica, seu Philosophia rationalis, Dicta Organum Aristotelis, Anno Domini 1728 die 6-ta mensis Novembris in alma Academia Vilnensi Societatis Jesu" k. 53r—164v.

Kończy na cześć „S. Patris Basilij... finita 22 Julii Anno 1729" k. 164v.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

K. nie zapisane: 1, 165.

Oprawa odrywa się od tekstu, który jest w nr 2 bardzo zniszczony wodą.

Proweniencja: „Bibliothecae Białensis Ordinis S. Basilii Magni 1734" k. 3r.

412. *Łac. 1737—1739. 20×16 cm. K. 212, w tym 1 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady filozofii i teologii moralnej.

„Opus Biennale Philosophicum Universaliter, particulariter Dialecticam, Logicam, Physicam, Metaphysicam Theologiamque moralem includens, scriptum et tractatum a Petro Kolasiewicz [225]. Incepto (sic) a die 16 7-bris 1737 usque ad annum 1739 diemque 15 Maj inclusive".

1) „...Philosophia, ad faciliorem captum Thomistici solis lumine illustrata, Religiosis alijsque Philosophiae Candidatis In Collegio Podoli[ni]ensi Scholarum Piarum Tradita Anno... 1737 in 1738" k. 3r—170v.

Na k. 170v: „Finivimus 15 Maj 1739 post prandium hora 3-tia".

2) „Epitome Theologiae Moralis, Angelicae Divi Thomae Aquinatis menti Conformans" k. 172r—212v, brak końca.

Pismo 1 ręki, staranne.

K. nie zapisana: 171. Na k. 1 nieczytelne bazgrały.

Scriptor: Piotr Kolasiewicz (kolegium pijarów w Podolińcu).

Oprawa: biała skóra na grzbiecie; okładki tekturowe, sztywne, pierwsza ułamana.

Proweniencja: 1) „Ex Libris Petri Kolasiewicz" k. 3r. 2) „Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" (ręką B.J. Jeżowskiego) k. 3r.

413. *Pol. 2 poł. XIX w. 20×17 cm. K. 116, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

Wypisy prawne.

1) „Encyklopedya Prawa" s. 1—80.

2) „Prawo Rzymskie" s. 81—208.

3) Pytania do obydwu w/w części s. 211—228.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 228, 1 knlb.

Oprawa: na grzbiecie dobrze zachowana, skóra brązowa, tłoczony napis „Prawo, 1". Okładki z twardej tektury.

Proweniencja: brak danych.

414. *Pol. 1852. 20×17,5 cm. K. 160, w tym 1 nie zapis. Opr. pł.*

Traktat teologii pastoralnej.

„Teologia Pastoralna z różnych manuskryptów zebrana. 1852".

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 319.

S. nie zapisane: 315—317.

Scriptor: nazwisko w dolnym rogu karty tytułowej całkiem wytarte.

Oprawa: płótno z ornamentami na grzbiecie.

---

[225] Katalogi pijarskie nie znają tego lektora.

Proweniencja: na s. 1 pieczęć okrągła z napisem w jęz. rosyjskim: „Biblioteki Chołmskoj Seminarii".

415. *Pol. 1894. 20,5×16,5 cm. K. 95, w tym 2 nie zapis. Opr. brulion.*

„Wymowa".

Są to notatki z wykładów seminaryjnych.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: nad tytułem tą samą ręką: „Józefa Koby[lińskiego] 189[4]".

K. nie zapisane: 2, 94.

Oprawa: brulion bardzo zniszczony. K. 1—19 mają oberwany górny róg.

Proweniencja: Józef Kobyliński, kapłan diec. lubelskiej.

416. *Łac. XVIII w. 19,5×15,5 cm. K. 268. Opr. półsk.*

Wykład filozofii (metafizyka).

„Tractatus In duodecim Aristotelis Stagyritae Libros Metaphysicorum, Menti Venerabilis Joannis Duns Scoti... accomodatus".

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 2 knlb, 100 klb, 19 knlb, 82 klb, 1 klb, 31 klb, 33 knlb.

Oprawa: grzbiet z białej skóry, nieco zniszczony.

Proweniencja: jakiś zakon franciszkański (brak bliższych danych).

417. *Pol. 1827—1829. 21×18 cm. K. 190, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady teologii pastoralnej.

„Kurs Teologii Pastoralnej wykładany na Wydziale Teologicznym Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu przez J. Wielmożnego Ks. Wojciecha Anzelma Szwejkowskiego, Rektora i Profesora tegoż Uniwersytetu, Prałata Kustosza Katedralnego Płockiego [226], spisany w latach 1827/8 i 1828/9 przez Studenta Teologicznego Fakultetu w tymże Uniwersytecie Piotra Żebrowskiego. Część I".

Pismo 1 ręki, staranne.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 376.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „P. Żebrowski S. T[heologiae] M[agist]er" k. 2r.

418. *Pol. 1827—1829. 21×18 cm. K. 197, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady teologii pastoralnej.

„Kurs Teologii Pastoralnej... (j.w., rps 417). Część II".

Ciąg dalszy podręcznika W.A. Szwejkowskiego, spisany przez P. Żebrowskiego.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 384, 3 knlb.

Oprawa: jak w rpsie 417.

Proweniencja: jak w rpsie 417; na s. 384: „P. Żebrowski, 0.6. Lip. 1829".

[226] Wojciech Anzelm Szwejkowski (1773—1838), eks-pijar, w l. 1817—1831 był rektorem Uniwersytetu Warszawskiego oraz profesorem wymowy i teologii pastoralnej. Zob. J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski, 1817—1831. T. 1—3. Warszawa 1907, passim. Adam Zaremba pisze (Encyklopedia kościelna, XXVIII s. 108—109), że „Teologia pasterska" Szwejkowskiego, przechowywana w rękopisie, zaginęła.

419. *Franc. XIX w. 21×17,5 cm. K. 195, w tym 12 nie zapis. Opr. półsk.*

Podręcznik fizyki.

„Perret (?). Physique".

W tekście wykresy.

Karta tytułowa wyrwana.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: s. 368, 11 knlb (po s. 74 knlb 1).

Oprawa: skórzany grzbiet z naklejką „Physique" i nieczytelnym nazwiskiem autora.

Proweniencja: brak danych.

420. *Łac. Koniec XVIII w. 20×17 cm. K. 137, w tym 7 nie zapis. Opr. tektura.*

Podręcznik medycyny.

„[Therapia]".

Prawdopodobnie odpis jakiegoś dzieła drukowanego.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1—4, 135—137.

Oprawa tekturowa, stan dobry.

Proweniencja: brak danych („kordalus"? k. 1r).

421. *Łac.-pol. 1755. 19×15,5 cm. K. 167. Opr. półsk.*

Podręcznik retoryki.

1) „Institutionum rhetoricarum pars prima" k. 1r—110v.

2) „Instituta poeticae... Nobilissimae Juventuti tradita In Scholis Lucoviensibus, Anno Domini 1755-to" k. 11r—166v.

Pismo 1 ręki.

Oprawa uszkodzona przez kornika.

Proweniencja: [pijarzy], Łuków.

422. *Łac. 1764—1765. 19×16 cm. K. 146, w tym 6 nie zapis. Opr. sk.*

Wykład teologii.

„Tractatus Theologicus De Ineffabili Incarnationis Mysterio, Penna Ducis Angelici et Doctoris expressus, et sub hoc Duce militantibus Theologis in Rupellano Liceo... traditus per R.P. Nepomucenum Wiktor [227], S. Theologiae Doctorem, ac actualem Ejusdem Professorem, Definitorem Provinciae Polonae... Anno... 1764 in 1765".

We wstępie pochwała nauki św. Tomasza k. 3r.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

K. nie zapisane: 1, 142—146.

Oprawa: skóra farbowana, na grzbiecie tłoczone ornamenty.

Proweniencja: paulini (bez bliższych danych).

423. *Łac. 1776. 19,5×16,5 cm. K. 103, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

Wypisy z historii kościelnej i świeckiej.

1) „Historia Ecclesiastica a Concilio Constantiensi ad nostra tempora" k. 2r—66v.

2) „Ex historia Polona" k. 68r—102v.

[227] O. Nepomucen Wiktor, dr teologii, późniejszy prowincjał w l. 1774—1780.

Ostatnia data cytowana 1776 (k. 102v).

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

Przypisy z odnośnikami literowymi w kółku na dolnym marginesie (tekst do druku?).

K. nie zapisane: 1, 67, 103.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: 1) „Ex libris Joannis Smigielski", drukowana nalepka na I wyklejce. 2) „Zakupiono w Księgarni św. Wojciecha w Lublinie, dnia 10.IV.1967 za 150 zł. Ks. F. Greniuk", na I wyklejce.

424. *Łac. Pocz. XIX w. 18,5×15,5 cm. K. 184. Opr. półsk.*

Wykład teologii moralnej.

Brak tytułu.

Pismo 1 ręki.

Oprawa zniszczona przez kornika.

Proweniencja: inną ręką „Patris Simphoriani Sękowski Ord. Min. de Observantia, Vulgo Bernardinorum" [228] k. 1r.

425. *Pol. 1862—1863. 19×13 cm. K. 437, w tym 9 nie zapis. Opr. półsk.*

Skrypt z wykładów teologii pastoralnej.

„Teologia Pastoralna Sew. Waszkiewicza 1862 r.".

Na końcu. „Jam finitum die 15 Februarii MDCCCLXIII anno. Severinus Waszkiewicz" k. 429v.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: Seweryn Waszkiewicz [229].

K. nie zapisane: 1, 430—437.

Oprawa: stan dobry, brzegi tekstu malowane atramentem.

Proweniencja: Seminarium Lubelskie (ze spadku po Waszkiewiczu?).

426. *Pol. 1767—1769. 19×16 cm. K. 103, w tym 39 nie zapis. Opr. półpergamin.*

Kazania na święta Pańskie.

Komplet kazań na święta pańskie od Bożego Narodzenia „1767 w Skur[cu]" (s. 3) do Zielonych Świąt 1769 roku.

Każde kazanie na innej składce, na marginesie często daty.

Wiele ostatnich kart w składkach nie zapisanych.

Pismo 1 ręki.

Autor-scriptor: „X. Chaberski" — podpis pod brudnopisem listu przyklejonego do I okładki.

Oprawa: grzbiet pergaminowy z rękopisu XIV/XV w.; na okładkach ślady kornika.

Proweniencja: brak danych (marianie, Skurzec) [230].

---

[228] W latach 1831—1833 przebywał w klasztorze w Radecznicy. Zob. Ordo Dioecesis Lublinensis.

[229] Seweryn Waszkiewicz był w roku 1862 alumnem pierwszego roku studiów w Lubelskim Seminarium Diecezjalnym. Zob. Cathalogus universi cleri... dioecesis Lublinensis pro a. D. 1862. Warszawa 1862 s. 12.

[230] Zob. wyżej notatkę o Skurcu.

427. *Łac. 1606—1611. 19×15,5 cm. K. 253, w tym 5 nie zapis. Opr. pergamin.*

Wykłady teologii.

1) „Tractatus de scientia Dei" s. 3—115 (tomistyczny).

2) „Disputationes in universam materiam de Gratia Angelici Doctoris Sancti Thomae" s. 1—96.

Kończy: „Anno D. 1606 die 27 Februarii materiam hanc absolvimus".

3) „Tractatus de auxiliis divinae Gratiae" s. 1—205.

Kończy „in hon. S. Thomae Anno D. 1616 Die 6 Februarii" (s. 205). Na s. 1 na marginesie: „29 Nov. 1615 Sub R. Patre Joanne Maria a S. Joseph, qui disputavit Lublini..." [240].

4) Krótkie wypisy z teologii moralnej i prawa s. 207—212.

5) „Tractatus de magno et ineffabili Mysterio Dominicae Incarnationis" s. 215—282 (bez zakończenia).

Na s. 214 daty „1675", „1650" inną ręką, późniejszą.

Między II i III traktatem 3 k. nie foliowane ze spisem jakichś dat, charakter drugiej ręki.

Pismo 3 rąk współczesnych I — nr 1; II — nry 2—4; III — nr 5.

Paginacja oryg.: s. 115, s. 96, 3 knlb, s. 284.

Oprawa: pergamin, stan dobry.

Proweniencja: Inną ręką: „Conven. Cra. Imm. Concep. BMV. S. Do. viciatus" [241] s. 3 nr 1, 2 [Karmelici bosi, Lublin] [242].

428. *Łac. XVIII w. 19×15 cm. K. 100, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

Wypisy poezji.

„Fragmenta ex Selectioribus Poetis Desumpta, maiori Lectoris commodo in ordinem Alphabeticum sedulo redacta".

Wypisy ułożone w 2 seriach: I — k. 2r—36v; II — k. 41r—99r.

Na marginesie uwagi skąd wzięte (przeważnie klasycy łacińscy).

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 37—40.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „Bibliothecae Collegji Opoliensis Scholarum Piarum 1828" k. 1r ręką późniejszą.

429. *Łac. 1706—1708. 19×15,5 cm. K. 723, w tym 6 nie zapis. Opr. sk.*

Wykłady filozofii.

„...Praelectiones Philosophicae Ad Doctrinam Aristotelis Conformatae. In Collegio Lublinensi Societatis Jesu Anno Incarnatae Sapientiae MDCCVI die 1 Septembris".

Zawiera: dialektykę i logikę (wykł. 1706 r.), fizykę („Anno Domini 1707"), metafizykę („AD 1708") i etykę („1708").

Pismo 1 ręki.

---

[240] O. Jan Maria od św. Józefa, Centurioni (1589—1631), przyjechał do Polski w 1605 r., był profesorem filozofii i teologii, w 1616 r. dysputował w Lublinie z przywódcą arian polskich Statoriuszem. Por. Bartholomaeus a S. Angelo, Henricus a SS. Sacramento: Collectio scriptorum Ordinis Carmelitarum Discalceatorum. T. 1. Savonae 1884 s. 333—335.

[241] Conventus Cracoviensis Immaculatae Conceptionis B.M.V. Sum Domus [No]viciatus — klasztor karmelitów w Krakowie był domem nowicjatu.

[242] Na terenie diecezji lubelskiej karmelici bosi mieli dom tylko w Lublinie (od r. 1610).

K. nie zapisane: 131, 218, 516, 517, 685, 723.

Składki numerowane: 1—64.

Oprawa: skóra brązowa, zniszczona na brzegach grzbietu i na rogach okładek. Ostatnie karty i okładki uszkodzone przez kornika.

Proweniencja: 1) „Philosophiam hanc cessit ad usum R.P. Ladislai Żołtowski Soc. Jesu... Stanislaus Trembecki", pod tytułem, wykreślone. 2) [jezuici, Lublin].

430. *Łac. 1667—1668. 19,5×15,5 cm. K. 318. Opr. zdarta.*

Wykład teologii.

„Liber primus Magistri Sententiarum, seu prima pars Theologiae Scholasticae de Deo ut Uno et Trino, in via et principiis Doctoris Subtilis, [Ab] Adm. R.do P. Lectore Clemente Anno Domini 1667 die 28 Novembris inceptus".

„Tractatus iste finitus est 11 Januarij" k. 185v.

Pismo 1 ręki.

Oprawa zerwana (brak); 2 pierwsze składki odrywają się od całości.

Proweniencja: brak danych (jakiś zakon franciszkański ze względu na naukę Duns-Szkota).

431. *Łac. 1783—1785. 20×16 cm i mniej. K. 284, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady z Pisma św.

1) „Tractatus Theologicus de Divina Revelatione sive de Verbo Dei Scripto, incaeptus Die 27 Junij Anno Domini 1783. R.P. L[ectoris] 1-marij Dess (?) Actualis" k. 2r—153v.

2) „Tractatus Theologicus de Verbo Dei Scripto dictatus per A.R.P. Clementinum Szyndlarski D[octorem] H[onorandum], Sacrae Theologiae Generalis Lectorem Jubilandum" [243] k. 154r—273v.

„Finis Die 17 Mensis 8-bris 1785 Lublini" k. 273v.

3) O listach niepawłowych i Apokalipsie k. 274r—283v.

Pismo 2 rąk I — nr 1; II — nr 2 i 3.

K. nie zapisane: 1, 282, 284.

Oprawa: tektura okładek trochę zniszczona przez kornika.

Proweniencja: [bernardyni, Lublin].

432. *Pol. 1831. 20×17 cm. K. 241, w tym 5 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykład teologii pastoralnej.

„Teologia Pastoralna, czyli nauka obowiązków pasterskich".

Jest to skrypt z wykładów Szwejkowskiego, gdyż jest identyczny z rpsem 417 i 418 [244].

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: „J.W. 1831", w ornamencie wieńca oliwkowego pod tytułem.

K. nie zapisane: 237—241.

Oprawa: grzbiet ze skóry ze złoceniami, okładki obciągnięte płótnem angielskim.

Proweniencja: 1) „J.W.". 2) pieczątka „X. Franciszek Skowronek" k. 2r.

[243] O. Klemens Szyndlarski, zmarły w 1811 r. Zob. Golichowski: Upominek. T. 1 s. 41.

[244] Zob. przyp. 228.

3) pieczęć owalna „Bibliotheca Alumnorum Seminarii Dioecesani Lublinensis" k. 1r, 2r.

433. *Łac. 2 poł. XVIII w. 19×15 cm. K. 323, w tym 10 nie zapis. Opr. sk.*

Wykład filozofii i teologii.

1) „Pars Prima Physicae, continens Disputationes in Octo Libros Physicorum" k. 4r—145r.

2) „Dialectica" k. 147r—175v.

3) „Logica" k. 176r—311r.

4) „Concordantia Motionis Divinae cum libertate nostra" k. 313r—318r.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1—3, 146, 312, 319—323.

Oprawa: skóra I okładki i karty 1—5 nieco zniszczone przez kornika.

Prowenienc ja: „Bibliothecae Collegii Opoliensis Scholarum Piarum" k. 1r.

434. *Łac. Koniec XVI w. 19,5×15,5 cm. K. 167, w tym 1 nie zapis. Opr. sk.*

Komentarz do reguły franciszkańskiej.

„Incipiunt declarationes super Regulam Fratrum Minorum per plurimos Summos Pontifices et ordinis ejusdem Doctores Patresque Sanctos ac Capitulorum Generalium eiusdem Ordinis Statuta operosissime porrectae ad laudem Domini... eruditionem et fratrum clariorem, compendiosissime in unum quasi fasciculum et acuratissime recollectae".

Tytuł częściowo wykonany czerwoną farbą.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisana: 2.

Oprawa: skóra artystycznie tłoczona (cenne); ślady 4 troków; brzegi tekstu malowane zieloną farbą.

Prowenienc ja: „Pro Cella Admodum V.ndi Patris Custodis Loci Lublinensis" (bernardyni), ręką późniejszą na k. tytułowej.

435. *Łac. 1755—1757. 19,5×16 cm. K. 482. Opr. półsk.*

Wykłady filozofii.

1) „Philosophiae pars prima, sive Logica... explanata in Collegio Luceoriensi Soc. Jesu Anno Domini 1755 Die 24 7-bris Sub Professore Dignissimo Gostyński" k. 3r—171v.

2) „Philosophiae pars secunda, sive Physica universalis" k. 172r—395r.

Wykładana tamże w 1756 r.

3) „Philosophiae pars tertia, seu Physica Particularis" k. 395v—470v.

Na maginesie obok tytułu: „1757, die 26 Martij".

4) „Philosophiae Peripateticae pars ultima, Metaphysica" k. 471—482v.

Nie dokończona. Na marginesie obok tytułu: „1757, die 22 Juni".

Pismo 1 ręki, niedbałe, w tekście poprawki i skreślenia.

Na k. 2r—v jakieś notatki z teologii.

Oprawa: skóra na grzbiecie poobrywana i zniszczona przez kornika; okładki bardzo zniszczone, odrywają się od tekstu.

Prowenienc ja: 1) „Ex Libris J. Mazurkiewicz pro tunc Commendarij Ecclesiae Lubowlensis" k. 3r. 2) „Post fata Ja. Mazurkiewicz nunc V.F.C. Ulitowski" k. 3r.

436. *Łac. 1692. 20×15,5 cm. K. 265, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*
Wykłady filozofii.

1) „Primae Partis Cursus Thomistico-Phylosophici (sic) Pars Secunda, seu Logica Maior" k. 2r—143r.

2) „Secundae Partis Cursus Thomistico-Philosophici Pars Prima [seu Philosophia Naturalis]" k. 144r—224v.

3) „Dijalectica" k. 226r—264v.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 101—102.

Na k. 265v malowidło przedstawiające kwiaty.

Na II wyklejce inną ręką wypisane nazwiska: „Adrianus Ipczynski, Casimirus Gertner, Bonaventura Dominicus Frylewicz".

Oprawa i tekst bardzo zniszczone przez kornika.

Prowenienca: 1) „Cursus Thomistico-Philosophicus Dialecticam, Logicam et Physicam complectens. Anno Domini 1692. Ex Libris Patris Joannis Pesszyński, Ordinis Praedicatorum Conventus Varsaviensis"[245] k. 225v (podobnie na k. 2r), inną ręką współczesną. 2) „Donno oblatus Liber iste ab Adm.R.do ac Eximio Patre Petro Mroczkowski pro tunc Magistro Studii in Conventu Generali Varsaviensi[246] V.P. Fortunato Piotrowski Conventus Posnaniensis[247] A.D. 1748" k. 1r. 3) Pod powyższym inną ręką: „qui tandem donavit P. Fratri Nicolao Słobiecki O.P."[248] k. 1r.

437. *Łac. 1764. 20×15,5 cm. K. 297. Opr. zerwana.*
Wykłady filozofii fizyki.

1) [Physica Generalis] s. 1—502.

S. 502: „Finita ad calamum 1764 die 24 Maii".

2) „Physica Particularis, Ex Libris Aristotelicis de Anima, de Mundo, de Caelo, de Elementis, ac de Generatione et Corruptione Naturali Corporum Mixtorum extracta, Ven. Joannis Duns-Scoti, Doctoris Subtilis, aliorumque magis classicorum tum Philosophorum, tum Anatomicorum, tum Mathematicorum Astrologorumque ingenio exactissime computata, praeter rationes intrinsecas, multis experientiis, observationibus ac figuris illustrata, et in Conventu Pultoviensi... Studio Philosophico Ordinis Minorum SPN Francisci Reformatorum proposita..., inchoata A.D. s. 1—272.

Na końcu „Protestatio Lectoris" gdzie poddaje się osądowi Kościoła i podpisuje: „Fr. Raymundus Jagiełłowicz Ordinis Minorum SPN Francisci Reformatorum, Lector Philosophiae mpa. Pultoviae 1765 die Junii. Collega meus fuit M.V.P. Ludovicus Goliński, Lector Philosophiae" s. 282.

Po s. 282 następują 3 karty indeksów.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: s. 302, 2 knlb, s. 282, 3 knlb.

Oprawa zerwana (brak), stan tekstu dobry.

---

[245] Jan Peszczyński OP, profesję zak. złożył 6 VIII 1690 r. w Warszawie, zm. między 1707 a 1710 r.

[246] Piotr Mroczkowski OP, profesję złożył 16 IX 1724 r. w Przemyślu, został wyświęcony na kapłana w r. 1731; wykładał filozofię i teologię spekulatywną w Lublinie, Przemyślu i Łucku; zmarł jako przeor w Przemyślu w 1763 r.

[247] Fortunat Piotrowski OP, ur. 15 VIII 1720 r. w Śmiglu (Wielkopolska), śluby zakonne złożył 9 IV 1739 r. w Poznaniu; w r. 1748 jest odnotowany jako student w Warszawie.

[248] Mikołaj Stobiecki OP, studiował w Warszawie w l. 1754—1755; profes klasztoru lubelskiego; zmarł w Lublinie w 1760 r.

Proweniencja: 1) Reformaci, Pułtusk. 2) Reformaci z terenu diec. lubelskiej (brak bliższych danych).

438. *Łac. 1706—1710. 19,5×16 cm. K. 271, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady teologii polemicznej.

1) „Tractatus Theologicus in Tertiam Partem Divi Thomae Aquinatis De poenitentia" k. 3r—112v.

2) „Controversiarum Theologicarum de Fide, Spe et Charitate, Brunsberge A R.do Patre Joanne Tengis, Soc. Jesu [249] Anno 1706 ad Calamum datarum (quibus Martinus Jamuntowicz Ord. S. Basilij Magni operam navavit) Pars 1-ma" k. 113r—191v.

3) „Tractatus Polemicus, seu Controversisticus de Ecclesia ejusque Capite et Purgatorio, Datus a R. Patre Jacobo Rhasch (sic) [250] Anno 1707" k. 193r—214v.

4) „Tractatus theologico-polemicus de Ss.ma Trinitate, Processione Spiritus Sancti et Praedestinatione, Conscriptus sub Patre Preyschoff 1708" k. 215r—236v.

5) „Tractatus polemicus in Controversias quinque distributus, quarum 1-ma de Christo, 2-da de Invocatione Sanctorum, 3-tia de Cultu Imaginum, 4-ta de Reliquis, 5-ta de Indulgentiis, Conscriptus Brunsbergae 1709 sub Patre Rasch" k. 238r—255v.

6) „Tractatus Theologico-moralis Controversias necessarias suppeditans de Merito et Justificatione, Conscriptus Brunsbergae 1710 sub R.P. Stephano Puzyna" [251] k. 256r—270r.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

Scriptor-student: Marcin Jamutowicz OSBM.

K. nie zapisane: 192, 237, 271.

Oprawa: skóra z grzbietu całkiem zerwana, oderwana I okładka, II okładka bardzo zniszczona, tekst zachowany dobrze; w trokach pergaminowych tekst pisany cyrylicą.

Proweniencja: „Post fatta Ven.lis Patris Martini Jamuntewicz (sic) tractatus ille theologicus de paenitentia descriptus per eundem applicatur Monasterio Bialensi. Basilius Procewicz OSBM Protoarchimandrita S.B. mpa" [252], pod tytułem.

439. *Łac. Poł. XVIII w. 19×15 cm. K. 623, w tym 8 nie zapis. Opr. sk.*

Komentarz do Filozofii Arystotelesa.

1) „[In libros physicorum Aristotelis disputationes]" k. 4r—394v.

2) „In libros tres Aristotelis de Anima" k. 398r—525r.

3) „In libros Aristotelis Metaphysicorum" k. 526r—597v.

4) [De coelo et mundo] k. 598r—622v.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1—3, 365, 395—397, 623.

Oprawa: bardzo zniszczona; I okładka i k. 1—6 obszarpane i uszkodzone wodą (próchnieją); tekst w środku rpsu bardzo uszkodzony przez kornika.

Proweniencja: „Pro bibliote..." (reszta wyrwana). Brak danych.

---

[249] Jan Tengis (Attengis) SJ (1660—1714), do zakonu wstąpił w 1678 r.; był profesorem teologii scholastycznej w Braniewie i resolutor casuum tamże w r. 1705.

[250] Jakub Rasch SJ (1661—1717), do zakonu wstąpił 26 V 1631 r.; był profesorem teologii scholastycznej, pozytywnej i polemicznej w Braniewie.

[251] Stefan Puzyna SJ (1667—1738), do zakonu wstąpił w r. 1635; odnotowany jako profesor teologii pozytwnej i scholastycznej w Braniewie w r. 1709/1710.

[252] Por. rps 389.

440. *Łac. Pocz. XIX w. 18,5×16 cm. K. 181. Opr. półsk.*

Notatki z wykładów prawa kan. i Pisma św.

1) [Institutiones Juris Ecclesiastici] s. 1—254.
2) „Sacra Scriptura" s. 1—105.
Na s. 106—116 (cz. II) indeks do nr 1.
Pismo 1 ręki.
Paginacja oryg.: s. 254, s. 108.
Oprawa bardzo zniszczona przez kornika.
Proweniencja: brak danych.

441. Pol. *1714. 19,5×16 cm. K. 124, w tym 13 nie zapis. Opr. półsk.*

Rozmyślania.

„Wzgarda prozności świata albo Xięga, w ktorey zamykają się Traktaty Rozmyślania nabożnego o miłości Boskiey y tych obligatij, ktore winni jestesmy Maiestatowi Boskiemu, przez Oyca Jakuba Dystella Hiszpana, Zakonnika Franciszka Świętego napisana, a potym na Polskij (sic) Język przez Jednego Kapłana dla pozytku duss nabożnych przetłumaczona Za dozwoleniem Starszych. Z drukowaney w Drukarni krakowskiey V. Mikołaia Aleksandra Schedla... Roku 1690. Przepisana w Gdańsku Anno 1714-to" [253].

Tytuł w ornamencie.
Na k. 4r—8r dokładny spis 100 rozmyślań w/w rpsu.
Na k. 121r—123v tabliczki mnożenia i dzielenia.
Pismo 1 ręki.
K. nie zapisane: 1—2, 111—120, 124.
Oprawa: skóra grzbietu malowana na żółto, oklejka okładek zdarta, I okładka złamana.
Proweniencja: „Loci Cap. Lub." k. 3r, inną ręką. Innych danych brak.

442. *Łac. XVIII w. 19,5×13 cm. K. 349, w tym 6 nie zapis. Opr. zerwana.*

Traktat teologiczno-kanoniczny o sakramentach.

Opiera się na definicjach soborów, głównie Trydenckiego i wypowiedziach różnych autorów; często cytuje Navarrę.
Brak początku i końca (wyrwane).
Pismo 1 ręki.
K. nie zapisane: 308—313.
Oprawy brak (zerwana); rps zamoczony, próchnieje, ślady kornika.
Proweniencja: brak danych.

443. *Łac. 1659. 19×15 cm. K. 174, w tym 6 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykład filozofii.

1) Dialektyka k. 8r—30v, brak początku.
2) „Logica, seu Disputationes Peripateticae in Universam Scientiam Trium Mentis Operationum Directricem" k. 31r—66v.
3) „Tractatus 2-dus de Universalibus iuxta explicationem Marci Porphyrii" k. 67r—91r.
Na k. 81v na marginesie: „5 Januarii 1659".

[253] Jakub Stella. O polskich wydaniach jego „Wzgardy" zob. Estreicher, XXIX s. 282.

4) „Tractatus 3-tius de Categoriis seu praedicamentis Aristotelis, 25 Februarii" k. 91v—111r.

Na k. 92r wezwanie do św. Ojca Franciszka Ksawerego.

5) „Tractatus 4-tus[a], seu de interpretatione" k. 111r—128v.

6) „Tractatus 5-tus in Libros Analyticos, id est resolutorios... iuxta mentem Aristotelis" k. 129r—172v.

Kończy: „21 Junii Absolvi Anno 1659" k. 172v.

Pismo 1 ręki, staranne.

K. nie zapisane: 2—7, 174.

Oprawa: stan dobry, okładki oklejone żółtym papierem.

Proweniencja: brak danych (jezuici?).

444. *Łac. 1730—1734. 19,5×15 cm. K. 616, w tym 22 nie zapis. Opr. zerwana.*

Komplet wykładów kursu teologicznego.

1) „Lumen vitae, Umbra Patriae, Vestigium Beatitudinis — Fides, Spes et Charitas, Virtutes Theologicae Scholasticis disputationibus comprehensae, In 1-mam 2-dae Doctoris Angelici a Quaestione 56 ad 67, Haec in 2-dam 2-dae ad Quaestionem 45... Anno... 1730, sub eximio Professore R.P. Domaradzki, Sole Theologorum" [254] k. 1r—157v.

2) „Theologia sacra de Deo Trino et Uno in Primam Partem Divi Thomae, a Quaest. 1 ad 43... Anno Domini 1731 die 3 7-bris" k. 158r—240v.

Na końcu tąż ręką: „Finiti Authoris non finitum opus. Sub R.P. Siemiński" [255].

3) „Theologia Scholastica de Jure et Justitia, In 2-dam 2-dae Doctoris Angelici a Quaestione 57 ad Quaestionem 80" k. 241r—288v.

4) „Tractatus Theologicus de Angelis, Fine ultimo et Actibus Humanis, In 1-mam partem S. Thomae, a Quaest. 50 ad 63, et in 1-mam 2-dae, a Quaest. 1 ad 21... In Collegio Sieniaviano Athaenei Krosnoviani Leopoliensi Societatis Jesu Anno Domini 1732 in 1733 die 1 7-bris" k. 293r—359v.

5) „Theologia Scholastica de Incarnatione, In tertiam partem Doctoris Angelici, a Quaestione 1-a ad 29... Anno Domini 1732 in 1733" k. 363r—412r — bez końca.

6) „Tractatus Theologicus Sacramenta Novae et antiquae Legis explanans" k. 415r—455v.

Niedokończony, wykładany we Lwowie 1733—1734.

7) „De Gratia Divina et Peccatis, In 1-mam 2-dae Doctoris Angelici... in Collegio Leopoliensi Soc. Jesu Anno Salutis 1733 in 1734" k. 463r—514v — bez końca.

8) „Theologia Controversa de Ecclesia Ejusque Capite, proposita A.D. 1730 die 11 7-bris" k. 515r—528v.

9) „Praelectiones Theologicae Controversae de Ss.ma Trinitate, Processione Spiritus S., nec non Praedestinatione" k. 529r—542v.

Na k. 542v tąż ręką: „Sub R.do Patre Gudelski".

10) „Theologia Controversa de Christo Domino, De Cultu et Invocatione Sanctorum, de Cultu Reliquiarum, Imaginum, ac de Indulgentiis" k. 543r—558v.

Niedokończone, wykładane we Lwowie 1732—1733.

---

a Opuściłem grecki tytuł traktatu, wadliwie wyrażony.

[254] Józef Domaradzki SJ (1689—1757); wstąpił do zakonu w r. 1705, prowincjał jezuitów, reformator szkolnictwa. Zob. PSB. V s. 303.

[255] Andrzej Siemiński SJ (1685—1768), do zakonu wstąpił w r. 1703; wieloletni profesor teologii we Lwowie, gdzie też zmarł 26 IV 1768 r.

11) „Theologia Moralis de Confessione, tum de Censuris, proposita A.D. 1730, Die 11 7-bris" k. 559r—571r.

12) „Jus Canonicum. Libri 5 Decretalium. De Vitiis et Poenis, propositum A.D. 1730 die 11 7-bris" k. 575r—591r.

13) „Decreta S. Rituum Congregationis, edita... Anno 1702" k. 591v—594v.

14) „Jus Canonicum" (wykład I księgi Decretaliów) k. 597r—614v.

15) „Tractatus Juris Canonici in Librum 2-lum Decretalium" k. 616r—v (reszta wyrwana).

Pismo 1 ręki. Poszczególne traktaty były pisane osobno i następnie zszyte razem.

K. nie zapisane: 289—292, 360—362, 413—414, 456—462, 572—574, 595—596, 615.

Oprawa: pozostał tylko ślad skóry na grzbiecie, brak końca tekstu wyrwanego razem z oprawą.

Proweniencja: 1) Jezuici. 2) „Ex Libris [Congregationis Missionis]" k. 1r.

445. *Pol. Poł. XVIII w. 18×12 cm i mniej. K. 238, w tym 2 nie zapis. Opr. tektura.*

Katechizm.

Zaczyna od „Instructio Cathastica (sic)" i przemowy „Sinite parvulos..."

Pismo 2 rąk.

K. nie zapisane: 1, 238.

Oprawa z usztywnionej tektury, bardzo zniszczona; ślady częstego używania.

Proweniencja: „Liber Aplicatus et donatus pro missis 2 Pro simplici usu P. Arnulpho Capucino" [256] k. tytułowa.

446. *Łac. 1799. 18,5×11 cm. K. 245. Opr. półsk.*

Podręcznik teologii moralnej.

„Compendium electum Theologiae Moralis Ex R.do Patre Anacleto Reifenstuel... et aliis Lectissimis Auctoribus per Summum Electum. Per R.P. Thadaei (sic) OMSPFr.Cap. pro tunc S. Theologiae Lectorem Deffinitoremque Provinciae Poloniae [257] Anno Domini 1799".

Pismo kilku rąk, bardzo staranne, tytuły wykonane czerwonym atramentem (farbą), tekst ujęty w ramki.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „Ex Libris P.P. Capucinorum Conventus Lubartoviensis, incorporatus a P. Thoma Ulanoviensi [258] Capuci. Conre 82 (!)" k. 4r.

447. *Pol. 1 poł. XX w. 18×11,5 cm. K. 115 nie pagin. Opr. pł.*

Ascetyka.

„Podręcznik dla Zakonników Profesów przez Księdza Kanonika Sylwain. Cz. II. O obowiązkach Stanu Zakonnego" [259].

Pismo 1 ręki, poprawki nanoszone ołówkiem.

---

[256] O. Arnulf, Maciej Slechta, ur. 5 VII 1728 r. w Horaždovicach (Czechy); do zakonu wstąpił 1 VIII 1754 r. w Lubartowie, zm. 27 XI 1808 r. w Sędziszowie.

[257] O. Tadeusz Krawczyński. Zob. rps 164.

[258] O. Tomasz, Bartłomiej Nowiszewski, ur. 24 VIII 1741 r. w Ulanowie; do zakonu wstąpił 12 X 1763 r. w Lubartowie, zm. 1 III 1802 r. w Rozwadowie.

[259] Zob. Adrien Sylvain: Le livre des professes. 11 éd. Avignon 1893.

Oprawa: płótno angielskie, czarne.

Proweniencja: „Z księgozbioru Księdza Biskupa D.Ra (sic) Wł. Gorala 786", pieczątka zielona k. 2r, 113v.

448. *Pol. 2 poł. XVIII w. 17,5×10 cm. K. 172. Opr. półsk.*

Zbiór dokumentów do historii Polski za lata 1772—1774.

Na końcu indeks.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 200—536, 3 knlb.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „Ks. Lud..." inną ręką, późniejszą na k. 1r. Innych danych brak.

449. *Pol. 1899. 16×10 cm. K. 231. Opr. pł.*

Książka do nabożeństwa.

„Nabożeństwo ku czci N.M. Panny... w Kościele Wąwolnickim, z materyałów po ś.p. Ks. Kanoniku Tuszewskim, proboszczu Wąwolnickim zebrał Mateusz Łuszczyński w 1899 r.".

Jest to zbiór modlitw i pieśni.

Na k. 5 wklejony kolorowy obrazek Matki Boskiej Kembelskiej czczonej w Wąwolnicy.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 453, 7 knlb.

Oprawa: płótno z grzbietu zerwane, okładki odrywają się od tekstu.

Proweniencja: Mateusz Łuszczyński (innych danych brak).

450. *Pol. Koniec XVIII w. 16×10,5 cm i mniej. K. 187. Opr. półsk.*

Ascetyka.

„Katolicka Missyina Książeczka, czyli Wzór do życia Chrześcijańskiego, wydana przez Zgromadzenie Najświętszego Redemptora, Edyca (sic) ośmnasta, Tłomaczona z niemieckiego języka na polski".

Pismo kilku rąk.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 370, 1 knlb.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „Stanisław Domański podpisał sie" s. 322, ręka późniejsza.

451. *Łac. 1681—1684. 19×15 cm. K. 450, w tym 7 nie zapis. Opr. sk.*

Wykłady teologii.

„Tertia et Ultima Pars Theologiae, Ibidem ut supra tradita" [260].

1) „Tractatus de Incarnatione Verbi Divini... Anno a Partu Virginis 1684, Nov. 27" k. 2r—123v.

Tą samą ręką w górnym rogu karty tytułowej: „Cracoviae ad S. P[etrum] sub R.P. Fabricio".

2) „Tractatus de Sacramentis" k. 124r—359v.

„Sub R.P. Kweck Soc. Jesu [261] scripta A.D. 168[5]" k. 296r.

3) [Controversiae de Ss.ma Trinitate], sub R.ndo Patre Agoes [262] in Collegio

[260] Dwie pierwsze części kopiarza szkolnego J. Kąckiego zaginęły, zachowały się tylko notatki z jego studiów filozoficznych. Zob. rps 292.

[261] Walenty Queck SJ (1641—1725), do zakonu wstąpił 4 IX 1660 r.; profesor teologii scholastycznej, prefekt studiów w l. 1683—1690.

[262] Ernest à Goes SJ (1644—1692), do zakonu wstąpił 18 VIII 1663 r.; profesor teologii polemicznej i pozytywnej.

Cracoviensi Patrum Soc. Jesu ad S. Petrum" k. 360r—283 (po k. 368 następuje znów 269 etc).

4) „Theologia Controversa In 1-mam 2-dae et 3-tiam partem Divi Thomae de Aquino, Annexa Theologiae speculativae de Angelis et Incarnatione, Anno 1684..." k. 284rbis —298vbis.

5) „Quaestionum Controversarum Tractatus 1-mus De Fide Divina, Sub R.ndo Patre Joanne Rako[wski] Soc. Jesu [263], Cracoviae ad S. Pe[trum]" k. 300rbis—323rbis.

6) „De Sacramentis Theologia Controversa Cum Calvinis Lutheranis Arianis et varijs Malitiosissimis Haereticis, scripta Anno Domini 1681 sub R.P. Rakowski Soc. Jesu" k. 324rbis—341rbis.

7) „Varij Sacrae Scripturae Textus qua Doctorum Interpretatipnibus, qua non obvijs Heothericorum (sic) sensibus expositi" k. 342rbis—344vbis.

8) Szkic mowy o ważności teologii, z podpisem J. Kąckiego k. 349r—v.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: Jan Kącki, kanonik regularny lateran.

Foliacja po k. 368 zaczyna się znów od cyfry 269.

K. nie zapisane: 295, 299, 345—348, 350.

Oprawa: skóra na grzbiecie zerwana, na okładkach bardzo zniszczona; ornamenty tłoczone.

Proweniencja: 1) „Ex Libris Joannis Kątcki CRL", k. 2r. 2) [kanonicy regularni, Kraśnik].

452. *Łac. Poł. XVIII w. 16,5×9,5 cm. K. 121, w tym 16 nie zapis. Opr. sk.*

Teologia moralna.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1—4, 33, 53—56, 95—96, 104—106, 120—121.

Oprawa zniszczona, ślady kornika.

Proweniencja: brak danych.

453. *Łac.-pol. Poł. XVIII w. 16,5×9,5 cm. K. 154, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

Wypisy lakonicznych sentencji z Pisma św.

Na k. 1r—31r (cz. I) i 1r—20r (cz. II) alfabetyczny indeks do obydwu części wyciągów.

Na k. 1r (cz. I) polski tekst „Wierzę".

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 126, 31 klb, s. 78, 20 klb.

K. nie zapisane: 2, k. po s. 30, k. 15 (II) i 15bis.

Oprawa: stan dobry.

Na I wyklejce nazwiska studentów i tematy z których zdawali egzamin.

Proweniencja: brak danych (nazwiska bez bliższych określeń).

454. *Pol.-łac. 1753. 16×9,5 cm. K. 96, w tym 1 nie zapis. Opr. sk.*

Ascetyka.

1) „Sposób pożądnego życia ducho[wego] dla ludzi świeckich" k. 1r—4v.

---

[263] Jan Rakowski SJ (ok. 1596—1649), nie mógł być tym profesorem w r. 1681; innego Rakowskiego katalogi jezuickie nie znają.

2) „Laudabiles Mores qui apud Novitios Carmelitarum Discalceatorum ab ipso Reformationis exordio observantur ex obedientia..." k. 5r—55r.

3) „Tabula canendorum [officiorum]" k. 55v—57r.

4) Tekst „kulpy" po polsku k. 57v.

5) „Observationes privatae Consuetudinum S. Religionis Diebus infrascriptis per totum annum" k. 58r—61r.

Zachował się tylko początek.

6) Jakaś notatka ascetyczna k. 61v.

7) „Sententiae selectae ex Variis Sanctorum Patribus (sic) Excerptae, distributaeque per Annum pro dominicis, festis mobilibus et pro feriis Quadragesimae, Anno Domini 1753 die 21 Octobris" k. 63r—96v.

Pismo 3 rąk.

K. nie zapisana: 62.

Oprawa: czarna skóra, dół grzbietu wyrwany.

Proweniencja: „Conventus Premisliensis" (karmelitów bosych) k. 5r.

455. *Łac. 1726. 16×10 cm. K. 64. Opr. sk.*

Notatnik ascetyczny nowicjusza-karmelity.

„Mores laudabiles qui a novis hominibus seu novitijs Carmelitarum Discalceatorum, etiam Veteranis effectis, Depositis veteris hominis vitiis... servantur. Anno... 1726 Die 14 10-bris. F. Joannis a Cruce, Carm. Discalceati" [264].

Jest to zbiór praktyk i modlitw nowicjackich.

Tytuł w ornamencie.

Pismo 1 ręki, tekst ujęty w ramki.

Scriptor: o. Jan od Krzyża Groffey. Na I wyklejce jego ręką: „Feci professonem Anno Domini 1726. Ingressus Religione (sic) Anno Domini 1725, 14 10-bris".

Oprawa: skóra bardzo zniszczona, ostatnia karta oberwana do połowy, ślady zawilgocenia.

Proweniencja: karmelici bosi, Lublin.

456. *Pol. Poł. XVII w. 14×9 cm. K. 184, w tym 9 nie zapis. Opr. perg.*

Notatnik ascetyczny.

„Ob ca ie no wi ci ia ck ie".

1) Kilka budujących przykładów k. 4r—5r.

2) Krótkie nauki o bogomyślności k. 7r—43r.

3) Opis praktyk pobożnych dla nowicjuszek karmelitańskich k. 45v—81v.

4) „Sentencye duchowne zpism seraphiczney panny Teresy s[wietey] y wielebnego oyca jana akruce wybrane yna kożdy dzien przez cały rok yna swiję ta rozdzielone" k. 82r—178v.

Układ chronologiczny, na każdy dzień aż do połowy lipca.

Na k. tytułowej rysunek krzyża.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne (nr 1 ręki obcej).

K. nie zapisane: 1—2, 6, 179—184.

Oprawa pergaminowa, stan dobry.

Nad tytułem inną ręką: „Joannes Miąciński".

---

[264] Jan od Krzyża, Sebastian Groffey z Krakowa (1707—1751), nowicjat odbywał w Krakowie pod kierunkiem o. Dominika od Jezusa; zmarł w Krakowie.

[265] W Lublinie istniał klasztor karmelitanek bosych pod wezwaniem św. Józefa; w 1807 r. został on przejęty przez karmelitów bosych. Zob. Zalewski s. 250.

Prowenienc ja: prawdopodobnie 1) karmelitanki, Lublin; 2) karmelitanie bosi, Lublin [265].

457. *Pol. Koniec XVIII w. 15×9 cm. K. 154. Opr. tektura.*
Modlitewnik karmelitanki bosej.
1) Akty cnót k. 1r—6v.
2) Rachunek sumienia k. 7r—19r.
3) „Nauky zakonnickom barzo pozytecne" k. 19v—40r.
4) „Krotka droga żywota" k. 40r—44r.
5) „Słuchanie mszy s pożytkiem" k. 44r—51r.
6) „Akty" (modlitwy) k. 51r—68r.
7) „Krotkie nauki o spowiedzi y Kommuniey" k. 68r—75v.
8) Modlitwy różne, m.in. „O S. Matce Teresiey" (k. 76r), „Napomnienia Matki Teresy" (k. 123r), k. 76r—154r.
Pismo 3 rąk, ujęte w czerwone ramki, charakter pisma kobiecy.
Oprawa: skóra z grzbietu i okładek zerwana; reszta odrywa się; ślady kornika; po k. 75 ślady 9 kart wyrwanych nie foliowanych.
Prowenienc ja: karmelitanki. Innych danych brak.

458. *Pol. 1749. 16,5×9,5 cm. K. 56, w tym 9 nie zapis. Opr. półsk.*
Nauki rekolekcyjne.
„Głos Boski na pustyni bo[go]myślney o uszy pokutuiącey duszy obijający się podczas rekollekcyi dorocznych ośmdniowych w medytacyach wyrażony... R.P. MDCCXLIX. Ad usum Domus Craslaviensis [Congregationis Missionis]".
Na k. 4r wklejona reprodukcja ryc. św. Wincentego a Paulo.
Na k. 5 rozkład dnia w czasie rekolekcji wewnątrzklasztornych.
Pismo 1 ręki, bardzo staranne.
K. nie zapisane: 1—2, 42—43, 48—51, 56.
Oprawa: stan dobry.
Prowenienc ja: 1) misjonarze św. Wincentego, Krzesław. 2) misjonarze, Lublin.

459. *Pol. XVIII w. 16,5×10 cm. K. 66, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*
„Wzywanie do Pokuty Obywatelow Korony Polskiey y Wielkiego Księstwa Litewskiego przez X. Piotra Skargę SJ." [266].
Pismo 1 ręki, staranne.
Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 164, 2 knlb nie zapis.
Oprawa: skóra z grzbietu zerwana, okładki odrywają się od tekstu, który jest zachowany dobrze; brzegi tekstu malowane czerwoną farbą.
Prowenienc ja: „Z Biblioteki X[a] Jana Szmigielskiego, Kanonika Lubelskiego, Dziekana Łukowskiego, Proboszcza Stoczkowskiego" k. 2r, inną ręką.

460. *Pol. XVIII w. 17×9,5 cm. K. 69. Opr. półsk.*
Katechizm.
„Nauka Chrzescjańska".
Na k. 9r—13r notatki ascetyczne innej ręki.
Na k. 14r—v „Wiersz na Nowy Rok do Oyczyzny".
Pismo: 2 rąk, tekst ujęty w ramki.

[266] Wydane w Krakowie 1610 r. Zob. Nowy Korbut, III s. 238.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 108, 14 klb.
Oprawa bardzo zniszczona przez kornika.
Proweniencja: „Ex Libris F. Łopuski" k. 1 nlb.

461. *Łac.-pol. XVIII w. 16,5×9,5 cm i więcej. K. 187, w tym 5 nie zapis. Opr. sk.*

Podręcznik dla kapłanów nawiedzających chorych.

Zawiera modlitwy odmawiane nad chorymi po udzieleniu sakramentu chorych, m.in. „Nabożeństwo na przygotowanie się do szczęśliwey śmierci z pisaney książki (sic) przez J.X. Antoniego Kossakowskiego naszego Zgromadzenia Kapłana, którą opisał na rekollekcye P.P. Wizytkom w Lublinie R. 1741" (k. 178r) [267].

Pismo kilku rąk, większość ręki B.J. Jeżowskiego [268].

K. nie zapisane: 3, 47, 149, 160, 168.

Oprawa: skóra farbowana na czerwono, zniszczona przez kornika, szczególnie na grzbiecie.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

462. *Pol. 1691-ok. 1750. 19,5×15,5 cm. K. 314, w tym 1 nie zapis. Opr. zerwana.*

Kazania świąteczne.

Ułożone chronologicznie wg świąt roku kościelnego, od kazania „Na Zwiastowanie NMP" (25 III) do kazania na uroczystość św. Katarzyny (24 XI).

Często powołuje się na Korneliusza a Lapide, np. s. 143.

Do chronologii: „Ociec Swięty nowo obrany na Stolice Apostolską Alexander 8... udziela przez Jubileusz s." (1691 r.) s. 42.

Pismo 1 ręki, lecz z widoczną ewolucją chronologiczną charakteru pisma. Kazania były pisane na osobnych składkach i następnie ułożone wg chronologii świąt, nie uwzględniając chronologii powstania poszczególnych egzort.

K. nie zapisana: 313.

Oprawa całkiem zdarta, prawdopodobnie z początkiem i końcem tekstu (brak kazań na początek i koniec roku).

Proweniencja: brak danych.

463. *Pol. Koniec XVI w.— 1621. 19×15,5 cm. K. 153. Opr. sk.*

Egzorty i kazania.

1) Egzorty niedzielne (do k. 47) i świąteczne do zakonników k. 1r—102v.

M.in. „In festo Nativitatis BMV, A.D. 1621" k. 91r.

2) Kazania różne: pogrzebowe, weselne, świąteczne k. 103—153.

Pismo 2 rąk (starsze z końca XVI w.).

Oprawa: biała skóra malowana na brązowo, artystycznie tłoczona, bardzo zniszczona.

Proweniencja: 1) inną ręką późniejszą: „Ego sum possessor hujus Libri 1629 Błaskowsky" [269] k. 153r. 2) „Ego sum Possessor hujus Libri Fr. Paulus Pody-

[267] Estreicher nie zna takiego druku. Antoni Kossakowski CM, ur. 7 IV 1683, przyjęty do zgromadzenia 4 IX 1725, od 1740 r. aż do śmierci przebywał w Lublinie. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 26; CML s. 4.

[268] Por. rps 319.

[269] Nie zidentyfikowany.

mowski O.P.[270]", inną ręką tamże. 3) „Fr. Antonius Sussczynski[271]", inną ręką na k. 153r. 4) Dominikanie (Lublin?).

464. *Pol. Pocz. XVIII w. 16,5×10 cm. K. 216, w tym 10 nie zapis. Opr. tektura.*

Zbiór kazań tematycznych (misyjnych).

Autor omawia powinności poszczególnych stanów, społeczne i religijne.

Na k. 39v—41r „Exempla aliqua Sacro Oratori Servitura ex Annalibus R. Patris Joannis Kwiatkiewicz".

Na k. 61v inną ręką: „Actum in Curia Regia Varsaviensi... [6 III 1747]".

Pismo kilku rąk.

K. nie zapisane: 53, 77, 86—87, 105, 129, 156—157, 215—216.

Oprawa była prawdopodobnie ze skóry, lecz została zerwana z okładek.

Proweniencja: „Ex Libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" k. 1v.

465. *Pol. 1752. 16×10 cm. K. 89, w tym 3 nie zapis. Opr. zerwana.*

Kazania i pomoce kaznodziejskie.

1) „Materiae Concionum auditarum Petricoviae 1752" k. 1r—6v. Są to szkice kazań misyjnych.

2) „Materiae Concionum ex Bourdelou"[272] k. 7r—16r.

3) „Dispositiones Variarium Materiarum Servientium Concionibus" k. 19r—47v. Szkice kazań ułożone tematycznie wg alfabetu.

4) „Declamationes" k. 49r—73v.

Przykłady logicznego rozwijania mów.

5) „Oratio Panegyrica de S. Thoma Aquinatae (sic), Petricoviae 1752" k. 74r—83v.

6) „Salutando Tribunal Regni" — wzór mowy k. 84r—88r.

7) „Orationes Salutando Tribunal Regni Anno 1751" k. 84r—89v.

Szkice 5 mów wygłoszonych na rozpoczęcie sądów w Piotrkowie.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 17—18, 48.

Oprawa: zerwana, brak początku i końca tekstu.

Proweniencja: „Bibliothecae Collegii Lucoviensis [Scholarum Piarum]" k. 89v.

466. *Pol. 1770—1796. 16,5×10 cm i więcej. K. 87, w tym 5 nie zapis. Opr. zerwana.*

Szkice kazań tematycznych i świątecznych.

Na marginesach często daty i miejsca gdzie były głoszone; najstarsze znaczone „De Juditio 1770" (s. 115), ostatnie chronologicznie „Kazanie o powinnościach Gospodarzow ku Czeladzi, Służącym i Najęmnikom w Roku 1796 miane" (s. 1—30).

Pismo 2 rąk, pierwsza starsza, druga J. Szczęsnowicza.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 168 (w tym 2 s. nie pagin.).

---

[270] Paweł Podymowski OP, śluby zakonne złożył 3 VII 1679 r. we Lwowie, studia odbył w Nowogrodzie Litewskim; człowiek niespokojny, był uwikłany w sprawę o zabicie pijanego szlachcica; rehabilitowany w 1682 r., zmarł w r. 1694.

[271] Antonin Suffczyński OP, profes klasztoru we Lwowie, przeor w Jezupolu w l. 1694—1698 i w Kołomyi w l. 1698—1700, 1708—1711; zm. w r. 1714 w Kamieńcu Podolskim.

[272] Louis Bourdaloue SJ (1632—1704), nadworny kaznodzieja Ludwika XIV. Tu wypisy z „Sermons du Père Bourdalou". Wyd. P. Bretonneau. Paris 1707—1734 (16 t.).

S. nie zapisane: 196—198, 150—153, 158—160, 166—170.

Oprawa zerwana, resztki skóry na grzbiecie wskazują, że rps był grubszy.

Proweniencja: 1) „V. Diaconi Szczesniewicz Alumni Semin." s. 1. 2) misjonarze św. Wincentego, Lublin.

467. *Pol. 1771—1776. 16,5×10 cm. K. 276. Opr. sk.*

Kazania niedzielne i świąteczne.

Bez porządku, na marginesach daty wygłoszenia. Po kazaniu o św. Katarzynie z 1771 r. tą samą ręką „Fr. Eugenius Syskowski OP Ord[inarius] Conc[ionator] Festivus mp." k. 237v.

Pismo 1 ręki (E. Syskowskiego).

Ostatnie 6 kart zapisane od końca.

Foliacja oryg.: 4 knlb, k. 272.

Oprawa z czerwonej skóry odrywa się od tekstu, bardzo zniszczona na grzbiecie; brzegi tekstu malowane czerwoną farbą. Na 3 knlb „Rejest Kazań".

Proweniencja: „Fr. Eugenius Syskowski OP[273] mpp. 1777" k. 3 nlb.

468. *Pol. Pocz. XVII w. 19×15,5 cm. K. 172. Opr. sk.*

Kazania niedzielne i świąteczne.

Na k. 171r indeks.

Na k. 46r—59v wypisy do kazań.

Na k. 60r—62v „Benedictiones variae".

Pismo zasadnicze 2 rąk (pierwsza być może jeszcze z końca XVI w.).

Tekst na k. 46r—117r i 134r—135r ujęty w ramki.

Oprawa: skóra artystycznie tłoczona, bardzo zniszczona; w okładkach współczesny rps teologiczny.

Proweniencja: [bernardyni?].

469. *Pol. 1751—1760. 20,5×17 cm. K. 282, w tym 24 nie zapis. Opr. tektura.*

Kazania różne.

„Conciones variae R.di Domini Rochi Rembowski, Sacerdotis Congregationis Missionis Varsaviae defuncti"[274].

Tytuł na okładce. W nagłówkach poszczególnych kazań miejsce i data wygłoszenia.

Każde kazanie na osobnej składce (stąd wiele k. nie zapisanych).

Pismo zasadniczo 1 ręki.

Oprawa tekturowa, bardzo zniszczona.

Proweniencja: 1) „Conciones R.D. Rochi Rembowski Varsaviae defuncti ad Bibliothecam Sanctae Crucis Congr. Missionis" k. 3r. 2) misjonarze, Lublin.

470. *Pol. 1725—1742. 21×17 cm. K. 126, w tym 8 nie zapis. Opr. zerwana.*

Kazania świąteczne i tematyczne.

---

[273] Prawdopodobnie Eugeniusz Krzykowski OP (1744—1804); śluby zakonne złożył 16 VII 1765 r. w Gdańsku, w l. 1775—1776 przebywał w Tczewie; kaznodzieja generalny. Syskowskiego katalogi dominikańskie nie znają.

[274] Roch Rembowski CM (1735—1761), wstąpił do zgromadzenia 9 VI 1752 r., studiował w Warszawie, po święceniach w 1758 r. pracował w duszpasterstwie przy kościele św. Krzyża w Warszawie; zmarł tamże 13 VII 1761 r. Schletz: Słownik biograficzny. T. 2.

Jest to zbiór różnych osób, których nazwiska często są dopisane na marginesie, m.in. „Concio R.D. Fabris[275] 1-ma" k. 16r.

Pismo kilku rąk.

K. nie zapisane: 37, 61, 65, 77, 86, 109, 125—126.

Oprawa tekturowa, miękka, trochę zniszczona; brak I okładki i początku tekstu.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego].

471. *Pol. 1 pol. XVIII w. 21×17 cm. K. 182, w tym 13 nie zapis. Opr. tekturowa.*

Kazania niedzielne i świąteczne.

Pismo kilku rąk.

K. nie zapisane: 1—3, 11, 39, 51, 94, 102, 128, 140, 169, 173, 182.

Oprawa tekturowa, grzbiet zerwany, okładki obszarpane.

Proweniencja: „Congregationis Missionis Domus Lublinensis" k. 4r.

472. *Pol. 1786. 19,5×17 cm. K. 162. Opr. zerwana.*

Cykl kazań niedzielnych i świątecznych na cały rok.

M.in. „Kazanie przy Obłoczynach J.W.M.ci Panny Maryanny Ossolinsky Podkomorzanki Mielnickiey, w Lublinie u W.W. Panien od Nawiedzenia Maryi" k. 9r—14v.

Na k. 54v „Hic omissae sunt conciones propter infirmitatem a Dominica in Albis usque ad Dominicam 5-tam post Pent. Nunc autem sequuntur conciones Dominicales post intermedium Capituli Drestie (?)[276] celebrati anno 1786 Die 28 maji".

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

Oprawa zerwana razem z początkiem i końcem tekstu. Ostatnie karty zalane wodą.

Proweniencja: brak danych.

473. *Pol. XVIII w. 20×14 cm. K. 369. Opr. półsk.*

Zbiór kazań.

1) Kazania o sakramentach s. 1—359.

M.in. kazanie „O napomnieniu" (przy kazaniach o pokucie) „a R.D. Kownacki[277] V. Prov. Polon." s. 97.

2) Kazania misyjne s. 460—738.

Pismo 2 rąk, każda część innej.

Paginacja oryg.: s. 738.

S. nie zapisane: 721, 729.

Oprawa: biała skóra na grzbiecie i rogach; z grzbietu prawie całkiem zdarta. Cały rps bardzo zniszczony, brak końca tekstu; s. 1—40 próchnieją od zwilgocenia.

Proweniencja: „Congregationis Missionis Domus Lublinensis" s. 1.

474. *Łac. 1814. 19,5×16 cm. K. 127, w tym 10 nie zapis. Opr. półsk.*

Notatki z wykładów seminaryjnych.

---

[275] Antoni Fabri, wizytator misjonarzy w l. 1714—1723.

[276] Brześć?

[277] Michał Kownacki, wizytator misjonarzy w l. 1710—1714.

„Collectio Variarum Materiarum ex Jure Canonico Authore Pełka[278], Hermeneutica sacra, ac Rubro tam Breviarii quam Missalis, per [P. Zygłakiewicz][a], alumnum Seminarii Dioecesani Kielcensis 18[14][b] anno descriptum".

1) Prawo kanoniczne k. 1r—82v.

2) Hermeneutyka k. 84r—95r.

3) Liturgika k. 96r—119r.

Pismo 1 ręki.

Scriptor-student: P. Zygłakiewicz.

Na k. 81v wyskrobane, lecz jeszcze czytelne „[P. Zygłakiewicz] 814", tą samą ręką co tekst.

K. nie zapisane: 82—83, 120—127.

Oprawa: grzbiet skórzany, okładki oklejone zielonym papierem, ślady kornika.

Proweniencja: brak danych.

475. *Pol. 2 poł. XVII w. 19×14,5 cm. K. 146. Opr. sk.*

Kazania różne.

M.in. „in Anuntiatione BMV 1693 in [Lublin]" k. 100v.

Na k. 72r cytuje Janseniusza.

Na k. 73r—v, ręką późniejszą, jakieś zaświadczenie dla Antoniego Galewskiego, komisarza wojsk kwarcianych.

Na k. 126r—v, też ręką późniejszą, brudnopis testamentu jakiegoś proboszcza.

Pismo 1 ręki, staranne.

Po k. 20 ślady wielu kart wyrwanych; k. 89—100 wszyste odwrotnie.

Oprawa: ślady kornika w okładkach i tekście.

Proweniencja: „Ex Libris P (?) A. Boniecki mpmp." k. 145v.

476. *Łac.-pol. 1711—1715. 19,5×16 cm. K. 155, w tym 51 nie zapis. Opr. półpł.*

Materiały kaznodziejskie.

„Conceptus praedicabiles, sive Commentarium super Epistolas quae super (sic) Annum solent legi in Sacrificio Missae, in Usum ac Emolumentum eorum, quos ad praedicandum Dei Verbum Divina Bonitas destinavit".

1) Szkice kazań na niedziele i święta k. 3r—52v.

2) Alfabetycznie ułożone wypisy do kazań z Pisma św. i Ojców Kościoła k. 61r—153r.

Na k. 1r słówka polsko-niemiecko-łacińskie.

Na k. 1v—2r i 153v—154r „Conclusiones theologicae" — tezy egzaminacyjne.

Na k. 154v Uniwersał Piotra I do Polaków, z Żółkwi w styczniu 1707 r., w którym donosi o przybyciu z wojskiem, by wyprzeć króla szwedzkiego.

Na k. 155r spis książek duchowych i curriculum vitae autora rpsu (M. Jamuntowicza).

Pismo 1 ręki.

Scriptor-autor: Marcin Jamuntowicz OSBM.

---

[278] Marcin Pełka (1757—1828), profesor Akademii Krakowskiej; wydał Epitome historiae ecclesiasticae (Vratislaviae 1793) i Analysis juris ecclesiastici (T. 1—2, Vratislaviae 1795).

[a] Wyskrobane i wpisane inną ręką: „Josephum Kwiatkowski". Rekonstrukcja na podstawie charakteru pisma i podpisu na k. 81v.

[b] Wyskrobane i wpisane inną ręką (J. Kwiatkowskiego) „45". Rekonstrukcja na podstawie daty na k. 81v.

Oprawa: grzbiet oklejony białym płótnem; okładki sklejone z kartek starodruku.

Proweniencja: „Hic Liber caessit Monasterio Białensi post fatta piae memoriae Venerabilis Patris Jamuntowicz. Basilius Procewicz ODBM Protoarch[imandr]yta SB mp." [279].

477. *Łac. XVIII w. 19,5×15 cm. K. 216. Opr. półsk.*

Komplet łacińskich kazań niedzielnych.

Od niedzieli w oktawie Bożego Narodzenia do IV niedzieli Adwentu.

Jest to odpis z jakiejś książki niepolskiego autora (żadnych aluzji do spraw polskich, przykłady przeważnie z terenu Włoch).

Pismo 1 ręki.

Oprawa: skóra z grzbietu zerwana, ślady kornika.

Proweniencja: brak danych.

478. *Pol. 1778—1779. 17×10 cm. K. 264. Opr. sk.*

Kazania niedzielne i świąteczne.

„Kazania Całoroczne na Niedziele y Swięta O. Bernardyna Sulikowskiego Reformata miane wkościele Farnym w Biały Roku 1781".

Jest to komplet kazań od I niedzieli Adwentu do 24 po Zielonych Świątkach roku kościelnego 1778/1779.

Na s. 566—575: „Zbior Kazań y rzeczy wtey Xiąże zawartych".

Na s. 547: „Vidi diligentiam in Scribendo et Componendo quam et laudo. Ita est. Fr. Laurentius Karniewski Ref. Mnr Provincialis mpp.", inną ręką.

Pismo 1 ręki, staranne.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 575.

Oprawa skórzana, nieco zniszczona przez kornika.

Proweniencja: [reformaci, Biała].

479. *Pol. 1751—1753. 17,5×10 cm i mniej. K. 240. Broszura.*

Silva rerum.

1) Szkice kazań s. 1—246.

2) „Myśli J.X. Boileau S.J. o spowiednikach" [280] s. 251—264.

3) „Dworskich ludzi obyczaie" s. 264—266.

4) „Myśli krótkie o Słowie Bożym mowionym przez kaznodziejow" s. 267—310.

5) „Propozycje kazań na Swięta. Zebrane w Roku 1752" s. 311—352.

6) Propozycyie na Swięta z kazań W.X. Jakoba Filipowicza S.J." [281] s. 353—413.

7) Kazania różne s. 417—439.

8) Indeks rzeczowy do w/w kazań s. 467—475.

9) Katechizm wpisany ręką nieco późniejszą w nie zapisane strony między s. 30 a 465.

Pismo 2 rąk.

Paginacja oryg: 1 knlb, s. 476, 1 knlb.

Oprawa: obwoluta papierowa; tylna okładka oderwana, przednia rozkleja się (resztki wcześniejszego rpsu wewnątrz). Początek tekstu oberwany z brzegu.

---

[279] Zob. rps 438.

[280] Jacques Boileau SJ (1635—1716). Tu chodzi prawdopodobnie o wyjątki z jego „Historia confessionis auricularis" (Parisiis 1683).

[281] Jakub Filipowicz SJ (1678—1720), wybitny kaznodzieja późnego baroku; większość jego kazań była głoszona we Lwowie, gdzie też zmarł; jego „Kazania na święta" ukazały się pośmiertnie we Lwowie w r. 1723. Zob. Estreicher, XVI s. 220.

Prowenienc ja: „Sierpinski Seweryn Zenon z Lublina 1837 r.", inną ręką na s. 105; pieczątka w kształcie tarczy herbowej z napisem „Księgozbiór Seweryna Sierpińskiego Lublin" s. 1, 466.

480. *Łac. 1741—1796. 17×11 cm. K. 59, w tym 4 nie zapis. Opr. zerwana.*

Zbiór mów okolicznościowych.

„Nova et Antiqua, Propria et Aliena, immutanda vel corrigenda, et si libuerit penitus delenda vel augenda et inscribenda, Amico suo NN Transmissa et Commissa, sive Orationes in diversis materijs, Domesticae et extraneae, Collectae et Transcriptae Anno Domini 1791 a Fratre Justino Lublinensi Ordinis Praedicatorum" [282].

Przy większości mów zaznaczono czyja, gdzie i kiedy wygłoszona (przeważnie na rozpoczęcie dysput teologicznych).

Na k. 45v—55r kompilator o. Justyn OP dołączył także 10 własnych mów z l. 1741—1796 — „ne pereant".

Pismo zasadnicze 1 ręki.

Brzegi tekstu złocone.

Oprawa zerwana (brak), ostatnia składka odrywa się od korpusu.

Prowenienc ja: [dominikanie, Lublin].

481. *Pol. 1706—1760. 17,5×10 cm. K. 538, w tym 41 nie zapis. Opr. pólsk.*

„Kazania niedzielne Księdza Majewskiego" [283].

Tytuł na okładce.

Na marginesie zaznaczone kiedy i gdzie głoszone.

Pismo 1 ręki; kilka składek tejże ręki pochodzi z okresu dużo wcześniejszego niż inne, powstałe przeważnie w latach 1750—1760. Każde kazanie było pisane na osobnej składce, stąd wiele k. nie zapisanych.

Foliacja oryg.: k. 494 oraz 41 knlb nie zapisanych, stanowiących ostatnie k. składek; na końcowych 3 knlb indeks rzeczowy.

Oprawa: stan dobry.

Prowenienc ja: „Ex Libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" k. 1 nlb.

482. *Pol. 1745—1757. 17,5×10 cm. K. 557, w tym 16 nie zapis. Opr. pólsk.*

Kazania misyjne ks. K. Majewskiego.

„Conciones pro Missionibus post mortem R.D. Casimiri Majewski Sacerdotis Congr. Missionis, Lublini mortui anno 1769".

Często przy poszczególnych kazaniach daty i miejsca, w których były głoszone; najstarsze „anno 1745" k. 117v, ostatnie „Mlavae 1757 dicta" k. 288r.

Pismo 1 ręki, tylko kilka kazań ręki wcześniejszej.

Foliacja oryg.: 2 knlb, k. 557, wśród nich 16 k. czystych nie foliowanych; na 2 ostatnich k. indeks rzeczowy do rpsu.

---

[282] Justyn Pinczewski OP (1743—1811), śluby zakonne złożył 25 X 1759 r. w Lublinie; 18 VII 1770 r. złożył egzamin lektorski w Krakowie; wykładał filozofię i teologię w Lublinie i Warszawie; w r. 1778 zdobył doktorat z teologii; od 1796 do śmierci był przeorem w Lublinie.

[283] Kazimierz Majewski CM (1719—1769), wstąpił do zgromadzenia 13 I 1741 r.; w l. 1758—1762 i 1765—1769 pracował w Lublinie jako kaznodzieja misyjny. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 34; CML s. 5—6.

Oprawa: stan dobry.
Proweniencja: „Congregationis [Missionis] Domus Lublinensis" k. 1r.

483. *Pol. 1742—1755. 21×17 cm. S. 860, w tym 64 nie zapis. Opr. pł.*
Kazania misyjne.

Na marginesach często miejsce i data wygłoszenia, m.in. „Hae Conciones [Varsaviae scriptae in Seminario] anno 1742" (s. 850).

Pismo kilku rąk. Poszczególne kazania były pisane na osobnych składkach, stąd wiele s. nie zapisanych.

Oprawa: płótno malowane na czarno, odrywa się od grzbietu, na 2 knlb na początku indeks.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

484. *Pol. 1874—1875. 17,5×15 cm. K. 163, w tym 40 nie zapis. Opr. pł.*
„Notatki do kazań i nauk Parafialnych".

Pismo 1 ręki, częściowo ołówkiem.
K. nie zapisane: 119—159.
Oprawa: płótno malowane na czerwono.
Proweniencja: brak danych.

485. *Pol. 1778—1779. 18×11 cm. K. 189. Opr. półsk.*
Kazania różne.

„Exordia in Conciones annuales vinnicae[284] scripta 1778 aliaeque conciones per annum decurrentia (sic) scripta a F. Amando Maria[285] Apostolico Missionario et concionatore ordinario in Parochiali pro t (?)".

1) Kazania świąteczne, pisane w Winnicy k. 3r—69v.
2) „Conciones Passionales Vinnicae Scriptae 1778" k. 70r—110v.
3) Kazania świąteczne, pisane w Winnicy 1778/9 k. 110—189r.

Na końcu: „finivi 8 julij hoc opusculum 1779 Vinnicae" k. 189r.
Na k. 1r—v indeks.
Pismo 1 ręki, drobne.
Oprawa i tekst bardzo zniszczone przez kornika.
Proweniencja: [dominikanie, Lublin].

486. *Pol. 1707—1717. 20,5×17 cm. K. 420, w tym 9 nie zapis. Opr. półsk.*
„Kazania przygodnie pisane".

Przy wielu miejsce i data wygłoszenia, np. „Festum Gratiarum actionis pro victoria Chotimensi 10 8-bris 1715 Leopoli" (k. 103r); wiele kończy się zwrotami retorycznymi na cześć „S. Patris Ignatii et B. Aloisii" (k. 368r).

Pismo 1 ręki. Poszczególne kazania na osobnych składkach. Na k. 2r—v indeks.

K. nie zapisane: 4, 6, 56, 170, 208, 258, 315, 373, 401. Po k. 17 następuje k. 43.

Oprawa bardzo zniszczona; prawy górny brzeg I okładki i k. 1—80 oberwane.

Proweniencja: [jezuici, Lublin].

---

[284] Winnica w woj. bracławskim; dominikanie posiadali tam klasztor.
[285] Amand Bogusławski OP (1755—1814), śluby zakonne złożył w r. 1773 w Łucku; pracował na różnych placówkach jako kaznodzieja; zmarł w Łucku.

487. *Pol. 1703—1715. 20,5×16 cm. K. 255. Opr. półpł.*

Zbiór egzort zakonnych.

Większość z nich była wygłoszona „ad nostras Moniales Cracoviae" — do karmelitanek bosych.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 4 knlb, s. 498, 2 knlb (indeks).

Oprawa: grzbiet i I okładka oderwane (brak), II okładka bardzo zniszczona.

Proweniencja: [karmelici bosi, Lublin?].

488. *Pol. 1776—1787. 21×18 cm i mniej. K. 178. Opr. tektura.*

Kazania niedzielne i świąteczne.

Przy wielu daty i miejsca, gdzie były głoszone.

Pismo 1 ręki.

Foliacja oryg.: 1 knlb, 177 k.

Oprawa: grzbiet i okładki z miękkiej tektury, zniszczone, ślady zalania wodą.

Proweniencja: brak danych.

489. *Pol. 1817—1819. 22×18 cm. K. 84, w tym 2 nie zapis. Opr. sk.*

Kazania na uroczystości maryjne.

2 pierwsze wygłoszone w Częstochowie w 1817 i 1819 r.

Pismo 1 ręki.

Scriptor: „Te kazania wybrane z Manuskryptów autentycznych, a najwierniej przez S.p. Xiędza Mateusza Mazurkiewicza[286] wypisane i miewane po śmierci S.p. W.J.X. Gerarda Mierzyńskiego[287], wielkiego i sławnego w zakonie naszym Paulińskim Kaznodziei, świadcze za rzetelne przepisanie i własną ręką sp. X. Mateusza Mazurkiewicza. X. Maciej Cichocki[288]... Wikary Pr. Paulińskiej STD mpp.", inną ręką na I wyklejce.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 176, 5 knlb (z tych 2 nie zapis.).

Oprawa: skóra dobrze konserwowana.

Proweniencja: [paulini], innych danych brak.

490. *Pol. 1775—1779. 21×17 cm. K. 539, w tym 14 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania różne.

Często wymieniona data i miejsce, gdzie były głoszone, np. „Pro nomine Jesu habita anno 1779 in Hospitale Infantis Jesu Varsaviae" (k. 45).

Tematyka i układ kazań misyjnych typowo misjonarskie.

Pismo kilku rąk.

Foliacja oryg.: 5 knlb, k. 534.

---

[286] Mateusz Andrzej Mazurkiewicz z Mstowa (1784—1829), profesję zakonną złożył w r. 1810; był kaznodzieją w Starej Częstochowie i w Krakowie, przeorem w Leśniowie i podprzeorem na Jasnej Górze. AJG 65 s. 148.

[287] Gerard Wawrzyniec Mierzyński (1752—1810), profesję zakonną złożył w r. 1773, dr teologii; był definitorem prowincjalnym i kaznodzieją w Krakowie, zm. 30 IV 1810 r. na Jasnej Górze.

[288] Maciej Józef Cichocki z Częstochowy (1787—1852), profes od 1808 r., dr teologii, spowiednik apostolski, kaznodzieja jasnogórski, przeor w Lesniowie-Żarkach, „ojciec prowincji".

K. nie zapisane: 2 knlb, 25, 33, 37, 44, 100, 124, 194, 358bis, 429, 451bis, 475, 497.

Oprawa: skóra na grzbiecie nieco zniszczona.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego?].

491. *Pol. 1809—1829. 21×17 cm i mniej. K. 181. Opr. półsk.*

Kazania świąteczne.

Na marginesach daty między 1809 i 1829 r.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: s. 219—682 z lukami między s. 482—543, 558—569, 620—647 (karty wyrwane).

Oprawa i cały rps rozpada się.

Proweniencja: brak danych.

492. *Pol. 1741—1748. 20×16 cm. K. 266. Opr. sk.*

Kazania o świętych.

Na marginesach daty i miejsca, gdzie były głoszone (przeważnie w Golubiu, Warce, Brodnicy i Chełmnie).

Pismo 1 ręki, staranne.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 13—540.

Oprawa: skóra na grzbiecie zniszczona.

Proweniencja: 1) „Hic Liber concessus usui cum licentia superiorum anno 1770 V.P. Fratri Antonio Wlekliński S.O.P. F.C.[289] Generalis Varsaviensis, Concionatori Ordinarii Conventus Sochaczewiensis", I wyklejka. 2) „Anno Domini cessit usus V.P. Antonio Izycki[290] Filio Conventus Lublinensis, Ord. Praed. 177[5], Die Nona Septembris", I wyklejka.

493. *Pol. Poł. XVIII w. 20×17 cm. K. 260, w tym 22 nie zapis. Opr. tektura.*

Kazania misyjne.

Pismo 1 ręki.

Oprawa tekturowa prowizoryczna, zniszczona.

Proweniencja: „Ex Libris Congr. Missionis Domus Lublinensis, pro p.d.R.P. Trojanowski"[291] k. 1r.

494. *Pol. 1750—1779. 20,5×16 cm. K. 527, w tym 23 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania świąteczne i niedzielne.

Przy każdym notatka, gdzie i kiedy głoszone. Większość z lat 1750—60 w Zasławiu, 1761—1779 w Dysie k. Lublina.

Na k. 86r—87v dokument pro ordinandis 10 franciszkanów konwentualnych, dan z klasztoru lwowskiego 11 XII 1751 z pieczęcią; na odwrocie kazanie „de obligationibus dominorum".

---

[289] Sacri Ordinis Praedicatorum, Fratri Conventus... Antoni Wlekliński OP, ur. 2 IV 1737 r. we Włocławku, śluby zakonne złożył 13 VI 1758 w Warszawie; data śmierci nie znana.

[290] Antonin Iżycki OP, ur. 24 III 1744 r. w Bychawce diec. krakowskiej, śluby zakonne złożył 22 VII 1765 w Lublinie; zm. w Janowie 6 V 1791 r.

[291] Zob. rps 84.

Na k. 511r i 449v strona adresowa listu do ks. Leszowskiego CM, superiora w Lublinie (na odwrocie kazania) [292].

Autor: Leszowski?

Pismo 1 ręki.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

495. *Pol. 1746—1776. 21×17 cm i mniej. K. 241, w tym 15 nie zapis. Opr. tektura.*

Kazania różne.

„Conciones Variae post obitum R.R. Congregationis Missionis Sacerdotum, cum suo in fine indice congestae... Anno Domini 1792".

Jest to zbiór kazań różnych autorów. Poszczególne składki pisane różnymi rękami; daty i miejsce wygłoszenia; przy niektórych innymi rękami nazwiska autorów, np. „Rydzewski" (k. 40r).

Pismo wielu rąk.

Foliacja oryg.: 3 knlb, k. 169 i nast. składki numerowane 170—193.

Oprawa z szarej tektury.

Proweniencja: „Ex Libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" k. 1r.

496. *Pol. Poł. XVIII w. 21×16 cm i mniej. K. 204, w tym 6 nie zapis. Opr. pł.*

Kazania różne.

Daty i miejsca wygłoszenia.

Pismo wielu rąk, każda składka inną.

Indeks na k. 1 nlb.

Paginacja oryg.: 1 knlb, s. 402, 2 knlb.

Oprawa: płótno, bardzo zniszczone na grzbiecie.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

497. *Pol. 1 poł. XVIII w. 20—16 cm. K. 277, w tym 21 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania różne.

Na s. 1—139 cykl kazań misyjnych.

Na s. 423—438 „Kazanie na Czterdziestogodzinne Nabożeństwo Processem Dyecezańskim z okoliczności Nieszczęść Krolestwa odprawuiące się w Warszawie, miane w Kościele OO. Kapucynów przez X. Deochara Kapucyna miane".

Pismo wielu rąk. Każde kazanie innej, na osobnej składce.

Paginacja oryg.: 9 klb, s. 566.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego].

498. *Pol. 1771—1775. 21×17 cm. K. 253. Opr. półsk.*

Kazania różne.

„Conciones P. Demetrij Capucini [293]. Libri quinque. Tomus I".

[292] Antoni Leszowski CM (1719—1789), do zgromadzenia wstąpił 6 X 1740 r. w Warszawie; w l. 1748—1760 superior w Zasławiu, 1760—1761 superior i proboszcz w Tykocinie, 1761—1780 superior domu i rektor Seminarium Duchownego w Lublinie oraz proboszcz w Dysie; wybitny kaznodzieja, gorliwy duszpasterz. Schletz: Słownik biograficzny. T. 2.

[293] Demetriusz, Łukasz Żurawnicki, ur. 17 X 1736 r. w Czercach, do zakonu wstąpił 13 X 1761 w Rozwadowie, zm. 4 VI 1787 w Warszawie.

Na dolnym marginesie numeracja składek i gdzie pisane (do s. 350 „Varsaviae", po 351 „Cracoviae"). W tytułach często miejsca i daty wygłoszenia.

Pismo 1 ręki, poprawki tejże ręki.

Paginacja oryg.: s. 506.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „Pro Archivo PP. Capucinorum Conventus Lubartoviensis", na I wyklejce.

499. *Pol. 2 poł. XVIII w. 18,5×12 cm i mniej K. 218, w tym 10 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania różne.

„Conciones P. Demetrij Capucini, liber quintus. Tomus V" [294].

Na k. 198r—200v „rejestr kazań mianych w Krakowie".

Na k. 186r—192v i 206r—217v spisy kazań mianych w Warszawie.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1, 41, 193—197, 204—205, 218.

Oprawa nieco zniszczona.

Proweniencja: „Pro Archivo PP. Capucinorum Conventus Lubartoviensis", na I wyklejce.

500. *Pol. Poł. XVIII w. 20×16 cm. K. 110, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Zbiór kazań różnych.

1) „Kazania Imci X Samuela [295] Scholarum Piarum w Kosciele Farnym Radomskim pod czas J.O. Trybunału miane w roku 1742" k. 1r—64v.

2) „Exhortatio Cardinalis de Rohan ad Filiam Stanislai Leszczyński, Regis Poloniae, Neosponsam Regis Galliarum" k. 65r—66v.

3) „Informatio Regis Stanislai Leszczyński Filiae suae ab illo praescripta quomodo se gerat in Trono Francorum, w Straszburku 15 VIII 1725" [296] k. 66v—71r.

4) Kazanie pogrzebowe przez Imci X. Stanisława [297] Scholarum Piarum miane na pogrzebie J.W.M. Pana Józefa... Sapiehi, wojewodzica podlaskiego w Kościele OO. Misjonarzów Warszawskich R.P. 1732" k. 71r—90v.

5) Trzy kazania świąteczne k. 90v—108r.

Pismo kilku rąk; wszystkie kazania są kopiami.

K. nie zapisane: 109, 110.

Oprawa trochę zniszczona.

Proweniencja: „Ex Libris Adalberti Urktowski, Parochi Bochotnicensis [298]. Cessi Reverendo Patri Martino Pułowski, Superiori Conventus Lublinensis S. Augustini. Adalbertus Urktowski Parochus Bocho." k. 1r.

501. *Pol. 1763—1790. 21×16 cm i mniej. K. 394, w tym 22 nie zapis. Opr. sk.*

„Kazania przygodne".

---

[294] Zob. rps 498.

[295] O. Samuel od św. Floriana Wysocki. Zob. Bielski: Vita et scripta s. 178—181.

[296] Wyd. J. Lechicka: Rola dziejowa Stanisława Leszczyńskiego oraz wybór jego pism. Toruń 1951 s. 109—113.

[297] Prawdopodobnie o. Stanisław od św. Sebastiana Kalinowski (1666—1737). Zob. Bielski: Vita et scripta s. 23—24.

[298] Bochotnica w dekanacie Kazimierz Dolny.

Każde kazanie innego autora, na osobnej składce; na marginesach daty i miejsca wygłoszenia.

Pismo wielu rąk.

Oprawa: stan bardzo dobry.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

502. *Pol. 1787. 19×15 cm. K. 227, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania różne.

„Kazania Niedzielne y przygodne miane w Lublinie w Roku 1787".

54 kazania ułożone chronologicznie wg porządku roku kościelnego, od pierwszej niedzieli po Trzech Królach do niedzieli w oktawie Bożego Narodzenia. Odpisy.

Na k. 3r—5v indeks.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1, 227.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: brak danych (dominikanie?) [299].

503. *Pol. 2 poł. XVIII w. 18,5×12 cm i mniej. K. 229, w tym 17 nie zapis. Opr. sk.*

Kazania różne.

1) Kazania tematyczne (misyjne) s. 1—264.

2) Kazania świąteczne s. 1—133.

Wszystkie głoszone w Dysie w latach 1789—1792.

3) Szkice kazań i wypisy pomocy kaznodziejskich, 22 knlb.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 4 knlb, s. 264, 4 knlb, s. 134, 22 knlb.

Oprawa: stan dobry; brzegi tekstu malowane czerwoną farbą.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

504. *Pol. Poł. XIX w. 20,5×16,5 cm. K. 10, w tym 3 nie zapis. Opr. tektura.*

Podręcznik prawa kościelnego.

„Dissertatio proemialis de definitione, obiecto, fine, divisione, praecognitis fontibus, necessitate et utilitate juris publici et privati germanico-ecclesiastici".

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 1, 105—106.

Oprawa: twarda tektura oklejona zielonym papierem.

Proweniencja: „F. Krynicki" k. 104r, tą samą ręką co tekst.

505. *Łac. 1736. 21×16,5 cm. K. 159, w tym 15 nie zapis. Opr. pł.*

Podręcznik filozofii (logika).

„Primitia philosophiae, seu clavichordum ad pulsandum Aristotelis organum, quod Logica inscribitur, Ingenuos Tyrones disponens. Anno Domini 1736, die vero 1-ma Mensis Septembris. R. Antonij Staniszewski CMD[iaconi?]" [300].

Obok tytułu tą samą ręką: „In Stradom Con[gregationis] M[issionis]".

---

[299] M.in. kazanie na uroczystość św. Dominika.

[300] Zob. rps 201.

Pismo wielu rąk, każda składka innej, stąd wiele ostatnich kart nie zapisanych.

Oprawa: grube płótno malowane na czarno, bardzo zniszczone.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

506. *Łac. Pocz. XIX w. 20,5×12 cm. K. 74, w tym 2 nie zapis. Opr. zerwana.*

„Metaphysica".

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 73—74.

Oprawa: I okładka i grzbiet zerwane (brak), II okładka z miękkiej tektury; k. 1 pocięta nożem.

Proweniencja: „X Szymon Gawarski[301] Ordinis Praedicatorum" k. 1r.

507. *Łac. XVII w. 19×12,5 cm. K. 46, w tym 16 nie zapis. Opr. tekt.*

Przepisy o wizytacjach.

„Ordinis Judicialis quem PP Generales et Provinciales reliquique Iudices Ecclesiastici, Regulares et Saeculares observare debent in Visitationibus. Ex Emanuele Rodriguez Lusitano, Ordinis minorum de Observantia"[302].

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

K. nie zapisane: 1—3, 34—46.

Oprawa tekturowa, bez grzbietu.

Proweniencja: „Bibliothecae Collegii Opoliensis [Scholarum Piarum]".

508. *Pol. 1768—1788. 20,5×16,5 cm i mniej. K. 281, w tym 17 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania różne.

„Kazania Adwentowe Historyczne o początku świata ze Starego Testamentu aż do Narodzenia Chrystusa, Passyine na trzy Posty w czasie passye, Wykład Oycze nasz o 7 prozbach (sic) Kazań nro 7, Na końcu o grzechach z myśli, mow, uczynkow i innych przyczyn nro ( )[a], oprawione 1792 in Martio".

Pismo kilku rąk.

Paginacja: oryg.: k. 216, s. 130.

Oprawa: półskórek, stan dobry.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

509. *Pol. 1696—1766. 17,5×10 cm i mniej. K. 371, w tym 51 nie zapis. Opr. zerwana.*

Kazania świąteczne.

Na marginesach często daty i miejsca, gdzie były wygłoszone. Każde kazanie na osobnej składce, stąd wiele ostatnich kart nie zapisanych.

---

[301] Szymon Gawarski OP, ur. w r. 1805, śluby zakonne złożył w 1826 w Lublinie; w l. 1833—1835 wykładał filozofię w Lublinie, potem teologię w Lublinie i Warszawie, gdzie w 1852 r. zdobył doktorat teologii; w l. 1853—1859 był przeorem w Lublinie, a 1850—1852 prowincjałem; po zniesieniu klasztoru lubelskiego został wywieziony w 1886 r. przez zaborcę do Gidel.

[302] Emanuel Rodriguez OFMObs (1546—1613), portugalczyk, uznany autorytet w prawie kanonicznym i teologii moralnej; wydał „Quaestiones regulares et canonicae" (Salamanca 1598, 3 t.). W/w rps jest wypisem z tego dzieła.

[a] Miejsce na cyfrę, której brak.

Pismo 2 rąk. Ręka starsza z lat 1696—1707 (4 kazania na składkach mniejszego formatu).

Oprawa zerwana; pozostała tylko tektura II okładki; brak początku tekstu.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

510. *Łac. Poł. XVIII w. 20,5×17,5 cm. K. 237, w tym 3 nie zapis. Opr. zerwana.*

Wykład filozofii.

4) [Ontologia] k. 1r—26v.

2) „Ethica" k. 27r—71r.

3) „Institutiones Physicae" z wykresami k. 73r—94v.

4) „Institutiones Philosophicae ex placitis cum veterorum, tum recentiorum philosophorum selectae" k. 95r—237r.

Zawierają logikę, metafizykę, fizykę i etykę.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 65—66, 72.

Oprawa zerwana (brak) wraz z początkiem tekstu; ślady kornika.

Proweniencja: brak danych.

511. *Łac. 1835. 21×17 cm. K. 114. Opr. półsk.*

Wykłady Pisma św.

1) „Introductio in Libros Sacros Novi Foederis" [303] k. 2r—49v.

Na końcu: „13/6 35 Finis" k. 49v.

2) „Introductio Specialis in Libros Novi Foederis" k. 50r—113v.

Na końcu: „Finis hujus operis die 14 Julii Anno 1835 in Seminario 3° finito. Jacobus Soszyński" k. 113v.

Pismo 1 ręki.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: Seminarium Lubelskie.

512. *Pol. 1728—1748. 20,5×17 cm i mniej. K. 501, w tym 16 nie zapis. Opr. zerwana.*

Kazania różne.

Na marginesach daty i miejsca, gdzie były głoszone, oraz często nazwiska tych, którzy je głosili (misjonarze św. Wincentego: Majewski, Turski, Mietwiński, Berburski, Kosko, Tylman, Osowski, Budkiewicz).

Każde kazanie na osobnej składce.

Pismo wielu rąk.

Oprawa zerwana, brak początku tekstu, ostatnia karta w strzępach.

Na k. 50v lakowa pieczęć czerwona (sygnet) bardzo dobrze zachowana (kapelusz biskupi, korona i pod spodem, w tarczy podkowa z krzyżem).

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

513. *Franc. 1839. 21×16 cm. K. 100. Opr. półsk.*

„Perron, Physique 1839".

Obejmuje drugą część fizyki.

Pismo 1 ręki.

---

[303] Opis tego rpsu u F. Gryglewicza (Studium Pisma św. w Lubelskim Seminarium Duchownym). RTK. T. 2: 1955.

Paginacja oryg.: 2 knlb, s. 369—564.
Oprawa: ślady kornika.
Proweniencja: brak danych.

514. *Łac. 1887. 21×17 cm. K. 408, w tym 12 nie zapis. Opr. zerwana.*
Etyka.
Skrypt ucznia lub profesora, z bardzo dużym marginesem bocznym i adnotacjami tej samej ręki. Często powołuje się na Tanquereya.
Pismo 1 ręki.
Paginacja oryg.: s. 810, 3 knlb.
Oprawa zerwana.
Proweniencja: „K.A. Stopa S.J." [304], na obwolucie; „X.A. Stopa 5.7./ 18.7.87" s. 1.

515. *Łac. 2 poł. XVIII w. 21,5×16,5 cm. K. 145, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*
Podręcznik fizyki.
1) „Physica generalis" k. 1—48 i 15 knlb.
2) „Physica particularis" k. 49r—129v.
Cenne wykresy z fizyki.
Na k. 1 nlb urywek zaświadczenia Daszkowskiego, biskupa pińskiego i turowskiego z 6 VIII 1786 r. o udzieleniu święceń subdiakonatu „Religioso Jo...", ślad pieczęci.
Proweniencja: bazylianie?

516. *Łac. Poł. XVIII w. 22×17 cm. K. 698 i s. 128. Opr. sk.*
Prawo cywilne.
„Pars altera Introductionis in Jus Digestorum ad fora Germaniae accommodatum" [305] — druk.
Zaczyna od księgi XX, tyt. 1.
Po każdej stronie wszyta wolna karta, na której i na szerokim marginesie notatki oraz komentarze czerwonym i czarnym atramentem.
Pismo 1 ręki.
Oprawa: skóra solidna, stan dobry. Na grzbiecie: „Boehmeri Jus Digestorum. Tom II".
Proweniencja: brak danych.

517. *Pol.-Łac. Poł. XVIII w. 19,5×16 cm. K. 81 nie foliowanych, w tym 19 nie zapis. Brulion.*
Pomocne retoryczne.
1) „Mowy y listy Różne".
Zawiera kopie mów staropolskich z końca XVII i pocz. XVIII w.: Humieckiego, wojewody podolskiego (1696), któregoś z Kampenhauzenów, z Rzewuskich (brak imion). Wśród kopii listów staropolskich z pocz. XVIII w. (bez dat) listy „Prymasa", „Biskupa Warmińskiego" i innych dostojników z tych czasów. Są też wzory listów konwencjonalnych, np. zaproszenie na chrzciny.
2) Zbiór różnych wiadomości i sentencji, ułożony według alfabetu. Pod niektórymi literami brak tekstu.

[304] Antoni Stopa SJ (1859—1932), do zakonu wstąpił w 1876 r.
[305] Zob. rps 108.

Pismo różnych rąk. Rękopis służył niewątpliwie jako pomoc homiletyczna czy retoryczna.

Proweniencja: brak danych.

518. *Łac. XVII/XVIII w. 19×15,5 cm. K. 273. Rps nie oprawiony.*

Kazania.

Pismo 2 rąk, pierwsza być może jeszcze z XVII w.

Cytuje często Wojciecha Tylkowskiego S.J. (1624—1695), mając najprawdopodobniej na myśli jego Breviarium concionatorum, Olivae 1686.

Brak początkowych 25 stron i końca.

Proweniencja: nieustalona.

519. *Pol. 1837/9. 22×18,5 cm. 26 ternionów nie oprawionych. 3 części.*

Skrypt z teologii pastoralnej.

„Kurs Telogii Pasterskiey Chrześciańsko-Katolickiey w roku pierwszym szkolnym wyłożyć się maiący, d. 20 Paźdz. 1838. Sobota", cz. I—II.

Ze wstępu: „Scholastyczność przeszkodą był (sic) Teologii Pasterskiey", składka 2 k. 1r.

Szeroko uwzględniono prace teologów zagranicznych, przede wszystkim Spendera, Opstäta, Colleta, Kellera i Schenkla.

Składka 7 k. 4v: „Koniec Pastoralney I połrocza r. 1838/39".

Składka 15 (cz. II)k. 9r: „d. 27 VI 1839 r. (Koniec II semestru)".

Na marginesie znaczone dni wykładów.

„Kurs Teologii Pasterskiej, stosowanie do wydanego programu na szkolny rok drugi 1837, według metody autora Szenkl przez właściwego Proffessora Akademii D.R.K. Warszawskiej X Pana (sic) Jasińskiego ułożony", cz. III, składka 1 k. 2r.

Składka 16 k. 1r.: „Teologia Pasterska d. 9/12 37 Wnorowski".

Cała cz. III ma nieco inny charakter i metodę.

Wszystkie 3 części pisane ręką Wnorowskiego [306].

520. *Pol. Pocz. XX w. 19,5×16 cm. S. 625. Opr. półsk.*

Podręcznik liturgiki.

Pismo 1 ręki, staranne.

Na I wyklejce cyfry i nazwiska pisane ołówkiem, często powtarza się „1912", „1913". Atramentem wpisane nazwisko „Cybulski".

W tekście poprawki i noty ołówkiem.

Oprawa w bardzo dobrym stanie, na grzbiecie tłoczone złotem „Liturgika".

Proweniencja: brak danych.

521. *Łac. 1859. 18,5×15 cm. K. 123. Opr. półsk.*

Liturgika.

Na k. 121r—v indeks rzeczowy.

W tekście tytuły nagłówków wpisane lekko ołówkiem, prawdopodobnie miały być rubrykowane.

Na k. 120v, na zakończenie tekstu: „Finis partis primae 21/1 59".

Foliacja oryg.: 2 knlb, 121 klb.

Oprawa: skóra grzbietu malowana na zielono; ornament grzbietowy złocony z napisem „Rubrum 1".

---

[306] Kazimierz Wnorowski. Zob. rps 258

Stara sygn.: „C 2915/114" na I wyklejce i na grzbiecie.
Proweniencja: brak danych.

522. *Łac. XVIII w. 20×14 cm. K. 40 i 3 nie zapis. Opr. pergamin.*
Traktat o kapłaństwie.
Porównanie odnośnej teologii w Kościele Rzymskim i w Kościołach Wschodnich.
Pismo jednej współczesnej ręki.
Proweniencja: „Ad Bibliothecam Basilianorum Chelmensium pertinet".

523. *Łac. 2 poł. XVII w. 18,5×14,5 cm. K. 198, w tym 16 nie zapis. Opr. pergamin.*
Rozmyślania.
„Inspectio cordis. Stanislai a J.M.[a], Congregationis Immaculatae Conceptionis Clericorum recollectorum ex Scholis Piis Praepositi [307], recollectiones pro Dominicis et festis totius anni et menstruis exercitiis, tumultuaria opera consutatae" [308].
Pod tytułem tą samą ręką: „In Domo Gorensi Schol. Piarum extant aliae emendationes per authorem factae".
Niżej inną ręką: „Productum et revisum judicialiter sub die 15 Marty 1773. Fran. Thom. Groszkowski, Notarius mp.".
Na k. 186v—188r: „Acta in arce Cernensi (Czersk) 1674" — współczesne kopie akt grodzkich dotyczących Góry Kalwarii.
5 części systematycznie ułożonych rozmyślań dla zakonników, z których każde dzieli się na dwie części: przed i po Komunii św.
Pismo kilku rąk.
K. nie zapisane: 2, 94, 158—159, 174—175, 189—198.
Na tylnej okładce ślad pieczęci tłoczonej i resztki sznurka.
Proweniencja: „Patris Ignatii a S. Francisco Schol. Piarum" [309] k. 3r.

524. *Pol.-łac. 1755. 20,5×16,5 cm. K. 63. Opr. półsk.*
Geografia historyczna.
„Wiadomość o częściach świata historycznie y geograficznie opisana roku 1755".
Opis poszczególnych krajów z szerszym uwzględnieniem Polski.
Na k. 1v ręką B.J. Jeżowskiego [310] „Disputatio Statorii Eppi Ariani Cum PP. Carmelitis Lublini De Divinitate Filii Dei" [311] — 4 racje, że jest consubstantialis Patri.
Na k. 63r—v przepisy lekarskie.
Pismo zasadnicze 1 ręki, tekst ujęty w ramki, brzegi malowane czerwoną farbą.
Oprawa: ślady kornika.
Proweniencja: 1) „Ad usum R.D. Piotrowicz, Kan. Pult[oviensis]" k. 1r. 2) „Ex Libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" k. 2r.

---

[307] O. Stanisław od Jezusa i Maryi Papczyński (zm. 1701), założyciel marianów.
[308] Estreicher nie zna tego dzieła.
[309] O. Ignacy od św. Franciszka Krzyżkiewicz (1640—1695). Zob. Bielski: Vita et scripta s. 10.
[310] Por. charakter pisma z rpsem 319.
[311] Zob. rps 428.

525. *Pol. XVII w. 20×16,5 cm. S. 130 i 13 nie paginowanych. Obw. pap.*

Traktat o lichwie.

„O Lichwie, W.J.X. Marcina Śmigleckiego [1564—1618], Soc. Jesu kapłana nauka, wydana łatwym sposobem do poięcia każdego".

1) Przedmowa autora s. 3—4.

2) „O lichwie i trzech przedniejszych kontraktach, Wyderkowym, Czynszowym y Towarzystwa Kupieckiego" s. 5—130.

Nie ukończony odpis głośnego dzieła M. Śmigleckiego. I wyd. Wilno 1596, X wyd. Wilno 1753. Układ rozdziałów rękopisu wskazuje, że został odpisany z oryginału lub z któregoś z trzech wydań krakowskich u Piotrkowczyka 1607, 1613, 1619. Wydanie krakowskie z 1621 r. i wszystkie następne mają kompletnie zmieniony układ [312]. Dzieło Śmigleckiego jest ważne ze wzgl. na postawienie problemu chłopskiego; właśnie rps kończy się rozdz.: „Jeśli się godzi nad powinność od poddanych co więcej wyciągać" s. 128.

Pismo jednej ręki, miejscami niedbałe.

Oprawa: obwoluta papierowa późniejsza.

Proweniencja: „Ex Libris Presbyterorum Congregationis Missionis Lublini" s. 1.

526. *Pol. XVIII w. 20×17 cm. K. 67. Opr. tekt.*

38 rozmyślań na różne święta roku kościelnego.

Rozmyślanie na Nowy Rok s. 1.

Każde rozmyślanie jest podzielone na 3 punkty; kończy się modlitwą.

Pismo jednej ręki.

Paginacja: s. 132 i 2 knlb (indeksy).

Proweniencja: „Bibliotheca Lucoviensis Scholarum Piarum" s. I.

527. *Łac. 1781. 19,5×16 cm. K. 69 w tym 2 nie zap. Zeszyt.*

„Tractatus Theologicus de Vera Christi Ecclesia".

Jest to traktat ukończony „Anno Domini 1781, Die 20 Novembris" (k. 1r) zawierający 11 kwestii i tyleż konkluzji; utrzymany całkowicie w duchu teologii kontrreformacyjnej. Wychodzi z bellarminowskiej definicji Kościoła.

Pismo jednej ręki.

Na ostatniej s. nie numerowanej notatka innej ręki, nieco późniejszej, o wypożyczeniu kompletu stołowizny.

Oprawa całkowicie zdarta.

Proweniencja prawdop. jezuicka (symbol AMDG na końcu). Innych danych proweniencyjnych brak.

528. *Łac. 1613/14. 20×16 cm. K. 370, w tym 3 nie zapis. Opr. sk.*

12 traktatów polemicznych Alberta Jemielickiego.

1) „Liber controversiarum de iustificatione, scriptus et auditus ab Alberto Iemielicky [313] in Collegio Lublinensi sub Rndo Pre Joanne Swiętoszawsky [314], Professore Scrae Theologiae moralis, Anno Paratae Salutis 1613 a 1-ma septembris

[312] Zob. Estreicher, XXVIII s. 309—310.

[313] Nie występuje w katalogach jezuickich.

[314] Jan Świętosławski SJ (1579—1637), wstąpił do zakonu w r. 1602, był profesorem kazuistyki i teologii polemicznej w Lublinie w l. 1612—1614.

ad mensem Julium anni subsequentis 1614, Rectore Collegii Rndo Pre Joanne Scorczewsky [315], Praefecto Rndo Pre Joanne Przeworscensi" [316] k. 1—36v.

2) „De infallibili certitudine praedestinationis... in Collegio Lublinensi SJ A° 1614 Alberti Jemielicky" k. 37—46v.

3) „Tractatus de gratia et libero arbitrio" k. 47—141v.

4) „Liber... de Beatitudine, Cultu, Invocatione, Canonisationeque sanctorum... De veneratione imaginum... De Adoratione Crucis Xti, De Immortalitate animae, De Resurrectione, Lublini auditi a Rdo Pre Joanne Swietoslawsky... A° 1613 Alberti Jemielicky, stud. Lubl." k. 142—183v.

5) „De immortalitate animae liber" k. 185—196v.

6) „Liber de Imaginibus" k. 197—209v.

7) „De Adoratione Crucis" k. 210—218v.

8) „Liber de Ecclesia Militante" k. 219—270v. Tu m.in. dużo de notis Ecclesiae, polemika z Brenzem.

9) „Controversia de Summo Pontifice, Vic. Christi" k. 271—316v.

10) „Controversia de Conciliis, Lublini sub Rndo P. Gosczewsky" k. 318—333v.

11) „Controversia de clericis" k. 334—352v — ciekawa z punktu widzenia hist.-socjolog.: o celibacie, dobrach kościelnych etc.

12) „De Indulgentiis" k. 53—370.

Pismo 2 rąk współczesnych. Stan zachowania dobry.

Oprawa: deska oprawiona w skórę z wyciskanymi ornamentami, resztki klamer metalowych, brzegi grzbietu oberwane.

„Rps najprawdopodobniej jest odbiciem dyskusji teol. w Lublinie, w zw. z szerzącą się reformacją (Kossowski, Reformacja w Lublinie XVI—XVIII w.)", z notatki włożonej w tekst rękopisu.

Proweniencja: jezuici [Lublin].

529. *Łac. 1759—1760. 19,5×16 cm. K. 113 nie foliowanych. Opr. półsk.*

[Collegii Salmanticensis Cursus Theologicus, Salmanticae, 1631] [317].

Pismo jednej ręki.

Dzieło było przepisywane lub streszczane stopniowo, traktatami. Na końcu każdego jest data ukończenia, ostatni zachowany jest z 5 III 1760. Na początku data rozpoczęcia pracy — 6 X 1759.

Na ostatniej s. brudnopis listu do wydawcy gazet (XIX w.).

Proweniencja: któryś z zakonów franciszkańskich („... in hon. SPN Francisci" k. 20).

530. *Pol. Koniec XVIII w. 23×18,5 cm. K. 136. Opr. sk.*

Traktat apologetyczny.

1) „Pewność dowodów Chrystianizmu, albo odpowiedź zbyiaiąca Roztrząsanie krytyczne obrońców Religii Chrześcijańskiey" [318] s. 1—116 i 1—103.

2) Kazanie na uroczystość św. Apostołów Piotra i Pawła s. 1—47.

Pismo 1 ręki.

---

[315] Jan Skórczewski SJ (1569—1635), wstąpił do zakonu w r. 1597, był rektorem w Lublinie w l. 1612—1614.

[316] Jan Przeworski SJ (1573—1650), wstąpił do zakonu w r. 1590, był prefektem studiów w kolegium lubelskim w l. 1612—1614.

[317] Identyfikacja tytułu rpsu na podstawie kartki włożonej do tekstu.

[318] Jest to przekład dzieła Nicholasa Bergier (La certitude des preuves du christianisme, Paris 1767), skierowanego przeciw encyklopedyście Nicholasowi Fréret.

Traktat nr 1 robi wrażenie przygotowanego do druku.

Paginacja oryg.: s. 116, s. 103, s. 47.

Proweniencja: brak danych.

531. *Pol. 1900. 22,5×18 cm. 2 tomy nie paginowane. Opr. tektura.*

„J.E. Zollner: Chrześcianizm w swoich obrzędach, czasach i miejscach świętych, w formie kazań liturgicznych na niedziele i święta całego roku rozłożony... przekład z niemieckiego".

T. I. Od niedzieli I Adwentu do IV niedz. Wielkanocy.

T. II. Na niedziele po Zielonych Świątkach.

Jest to oryginalny rękopis przekładu przygotowany do druku. W tekście widymaty (czerwonym atramentem) cenzora rosyjskiego z datą 19 II 1901 (t. I) i 11 XII 1901 (t. II). Na stronie tytułowej zaznaczono, że rps przeznaczony do druku u A. Rozdoby [w Lublinie] [319].

Pismo jednej ręki.

532. *Łac. XVIII w. 21,5×18,5 cm. K. 57 nie foliowanych. Opr. zdarta.*

Fragment notatek szkolnych z filozofii.

Pismo 1 ręki.

Rps bardzo zniszczony, brak początku i końca; ślady poważnego zniszczenia wodą.

Proweniencja: nieustalona, brak danych.

533. *Łac. 1754. 16×9,5 cm. K. 136, w tym 11 nie zap. Opr. półsk.*

Ceremoniał biskupi.

„Manuale caeremoniarum episcopalium ex Caeremoniali Episcoporum fideliter desumptum Anno Domini 1754".

Pismo jednej ręki.

Proweniencja: 1) „Ad usum F.M. Rogucki Congr. Mis." [320] k. 1. 2) „Ex libris Congr. Missionis Domus Lublinensis".

534. *Łac. 1805. 17×10 cm. K. 23. Obwol. pap.*

Wykład liturgiki.

„Synoptica Expositio Rubricae generalis de occurrentia et Translatione Festorum. Ad usum. C. Czeladzieński [321]. Fact. 1 Maii Anno 1805".

Pismo jednej ręki.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego, Lublin].

535. *Łac. 1763. 18×11 cm. K. 48 nie foliowanych, w tym 2 nie zapis. Opr. tekt.*

Reguły pijarów.

„Constitutiones Congregationis Clericor. Regul. Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum. Scriptae per Fratrem Hieronymum a BMV Gratiarum. Anno 1763" [322].

---

[319] Wydane pod tym samym tytułem w drukarni A. Rozdoby w Lublinie 1902 r.

[320] Por. rps 86.

[321] Kazimierz Czeladziński CM (1784—1833), do zgromadzenia wstąpił 17 VI 1804 r. w Warszawie, zm. w Lublinie. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 79.

[322] O. Hieronim od Matki Boskiej Łaskawej, Baltazar Ogrodziński (1734—1796), wstąpił do zakonu 30 VIII 1761 r., był długoletnim ekonomem kolegium w Opolu i administratorem tamtejszej parafii; zmarł w Opolu. APK, Matricula nr 228.

Pismo jednej ręki.

Proweniencja: „Biblioth. Colleg. Scholarum Piarum Opolienis 1828" k. 1r.

536. *Łac. XVII/XVIII w. 17×10 cm. K. 292. Opr. perg.*

Notatnik kanonika regularnego lateraneńskiego.

1) „Constitutiones Canonicorum Regularium" k. 2—9v.

2) „Visitatio Generalis Ecclesiae Monasterii SS. Corporis Christi Can. Reg. Lat. Ord. S. Augustini [Casimiriae] Cardinalis Radziwil Episcopi Cracoviensis [XII 1596]" k. 9v—13r.

3) „Acta Capituli Gen. Can. Regul. Ord. S. August. celebrati in Canonica Cracoviensi Anno 1653, die 4 Julii" k. 13r—15r.

4) „Indulgentiae Canonicis Reg. S. Augustini concessae" k. 15v—19r.

5) „De obedientiae virtute Epistola P. Ignatii" k. 19v—24v.

6) Wypisy z różnych przywilejów papieskich dla kanoników reg. św. Augustyna k. 25r—36r.

7) „Rozważania o anatomii człowieka" k. 36v—41v.

8) „Notata aliqua ex Casibus" — głównie z teol. moralnej i duszpasterskiej k. 42r—113v.

9) Uwagi medyczne (m.in. ginekologia) k. 114r—142v.

10) „Notata aliqua scitu necessaria" (teologia pastoralna) k. 144r—163v.

11) „Notata quaedam circa sacramenta" k. 164r—199v.

12) Notatki z teologii moralnej (de sexto, de sacramentis, de poenis, de censuris) k. 200r—292r.

Pismo jednej ręki.

W partiach odnoszących się do teologii moralnej często cytuje Franciszka Toleta (1533—1596), np. „Lege Toletum" (k. 200v) [323] i Sumę kard. Diany (1656). Widoczny wpływ jezuicki, cfr. nr 5 wyżej.

Oprawa: średniowieczny pergamin ze śladami nut gregoriańskich i gotyckiego tekstu liturgicznego.

Proweniencja: kanonicy regularni lateraneńscy, Kraśnik.

537. *Łac. 1694. 19,5×16 cm. K. 52, w tym 2 nie zapis. Obwoluta papierowa.*

Traktat retoryczny.

„Tractatus De Elocutione et Eius Variatione. Anno quo pia suavisonos duplicavit Musa susuros 1694".

Dzieło pisane jedną ręką. Rozpoczyna się przedmową; następuje „Pars Prima de Tropis". Części dzielą się na sekcje („Sectio I de Metaphora et quomodo inveniri possit").

Proweniencja: brak danych.

INDEKSY

1. PRZEDMIOTOWY

Agrikultura: 100, 353, 371.
Alchemia: 34.
Ascetyka (teoria i praktyka): 8, 18, 24, 43, 46—47, 60, 70—71, 75, 83, 91, 120, 146—147, 150, 154, 177, 191, 196, 229, 233, 241, 248, 255, 310, 316—318, 321,

[323] Chodzi tu prawdopodobnie o jego „Summa de instructione sacerdotum", wyd. 1599.

325, 331—332, 334, 339, 361, 410, 434, 441, 447, 450, 454—457, 460, 523, 526.
Astronomia: 143, 154, 157, 306.
Chemia: 163, 371.
Etnografia: 371.
Examen ordinandorum: 158, 323.
Filozofia:
— ogólnie: 123, 166, 197, 202, 217—218, 232, 237, 239, 244, 251, 275, 277, 281, 300, 303—304, 309, 320, 338, 346, 373, 376, 387, 402, 407, 409, 412, 429, 439, 443, 510, 532.
— dialektyka: 168, 294—295, 338, 433, 436.
— etyka: 33, 263, 306, 312, 357, 514.
— fizyka: 19, 33, 165, 193, 198, 208, 235, 250, 271, 278, 290—291, 295, 306, 347, 350—352, 382—383, 433, 435—437, 515.
— logika: 19, 92—93, 102, 132, 154, 167—168, 195, 230, 254, 261, 273, 280, 295, 311, 382, 396, 411, 433, 435—436, 505.
— metafizyka: 33, 107, 165, 203, 230, 250, 278, 291, 295, 306, 311—312, 338, 347, 357, 416, 435, 506.
— psychologia: 33, 133, 154.
Fizyka (mechanika): 154, 163, 347, 350, 371, 419, 513.
Geografia: 143, 154, 215, 306, 524.
Geologia: 371.
Geometria: 82, 154, 161, 218, 306.
Gramatyka:
— francuska: 103.
— grecka: 97.
— łacińska: 2, 3, 154, 218, 347.
— niemiecka: 154.
— polska: 224.
Historia:
— Kościoła: 15/1—6, 39, 63, 128, 134, 143, 171, 202, 206, 218, 239, 268—270, 338, 348, 375, 381, 423.
— literatury: 371.
— świecka: 45, 49, 182, 195, 214, 218, 354, 423, 448, 476.
Homiletyka: 21, 58, 86, 91, 155—156, 196, 415, 479.
Katechizmy: 36, 49, 67, 69, 77—78, 93, 109, 114, 145, 157, 159, 160, 187—188, 229, 294, 323, 362, 385, 445, 460, 479.
Kazania: 5—6, 9—12, 14, 16, 21, 24—25, 95, 98, 117, 125—126, 135, 153—154, 170, 188, 199, 216, 225, 254, 293—294, 313, 315, 321, 328, 332—333, 336, 338, 343, 348, 381, 388, 426, 462—473, 475—479, 481—503, 508—509, 512, 518, 530—531.
Konkurs na parafie: 38.
Kulinarny podręcznik: 169.
Liturgia i liturgika: 1, 13, 44—45, 51, 53, 56—59, 62, 65, 86, 105, 110, 122, 124, 127, 130, 136, 140, 141, 150, 178—179, 181—183, 189—190, 206, 209—210, 228, 233, 243, 279, 283, 305, 314, 319, 327, 329, 338, 355, 444, 454, 474, 520—521, 533, 534.
Matematyka: 82, 154—155, 306, 347, 368, 371.
Medycyna i farmaceutyka: 21, 115, 149, 152, 154, 157, 218, 371, 420, 536.
Meteorologia: 371.
Modlitewniki: 68, 83, 94, 99, 112, 126, 137—138, 150, 174, 184, 192, 219, 265, 286, 326, 364—365, 449, 457.
Mowy (Orationes): 50, 54, 129, 170, 227, 242, 249, 251, 292, 321, 333, 398, 451, 459, 480, 517.
Muzyka (teoria): 371.
Nawiedzanie chorych (podręcznik dla kapłana): 56, 62, 112, 147, 150, 461.
Ojcowie Kościoła (teksty): 46, 75, 98, 227, 332, 476.
Pamiętniki: 238.
Pedagogika: 42, 129, 338, 354.
Pismo św.: 4, 46, 63, 86, 98, 111, 128, 135, 137, 139, 143, 171, 194, 231, 260, 301, 338, 341, 349, 356, 363, 367, 373, 377, 394, 399, 431, 440, 451, 453, 474, 476, 511.
Polityczne uwagi: 292.
Prawo:
— cywilne: 17, 22, 27, 37, 74, 108, 113, 142, 209, 221, 246, 253, 319, 322, 401, 413, 516.
— kanoniczne: 35, 52, 66, 76, 128, 142, 143, 151, 158, 186, 194, 201, 204, 234, 240, 246, 264, 319, 322, 338, 388, 391, 397, 406, 427, 440, 442, 444, 474, 504, 507.
— zakonne (reguły, regulaminy, akta kapituł i wizytacji): 72, 83, 91, 117—118, 121, 148, 173—176, 185, 332, 337, 359, 535—536.
Przysłowia i opowieści: 45, 143.
Rekolekcyjne nauki i rozmyślania: 61, 71, 88, 90, 120, 126, 156, 158, 223, 285, 458.
Retoryka (podręczniki): 46, 54—55, 58, 64, 104, 129, 154, 170, 180, 211, 218, 222, 227, 239, 242, 249, 252, 284, 287, 292—294, 297, 307, 330, 333, 346, 358, 360, 372, 421, 517, 537.
Rozważania ascetyczno-filozoficzne: 131, 363.
Społeczne obowiązki (traktat): 226.
Symbole (traktat o): 20.
Tabakologia (o tabace na wesoło): 128.
Teologia:
— apologetyczna: 30, 131, 139, 154, 162, 301, 338, 348, 530.
— dogmatyczna: 23, 26, 28, 31—32, 76, 79, 83—84, 101, 119, 128, 139, 164, 189, 194, 201, 207, 231, 236, 251, 259, 262, 264, 267, 282, 288—289, 296, 298—299, 302, 321, 335—336, 338, 340, 344—345, 348, 369, 373, 378, 380—381, 384, 386, 389—393, 395, 400, 403, 422, 427, 430,

433, 438, 442, 444, 446, 451, 476, 522, 529.
— moralna: 7, 40, 41, 48, 73, 76, 87, 103, 116, 142, 144, 158, 160, 164, 171, 182, 200—201, 204—205, 213, 220, 231, 236, 247, 251, 256—257, 272, 400, 405, 408, 412, 424, 427, 438, 442, 444, 446, 452, 525, 536.
— pastoralna: 29, 258, 272, 308, 370, 414, 417—418, 425, 432, 519, 536.
— polemiczna: 63, 79—80, 85, 89, 115, 128, 139, 143, 154, 164, 266, 282, 294, 338, 386, 391, 400, 438, 444, 446, 451, 527, 528.
Wiersze: 428.
Wojskowy regulamin: 172.
Zoologia i botanika: 154, 371, 404.
Żywoty świętych: 81, 106, 245, 276.

2. CHRONOLOGICZNY

XV w.: 1—14.
XVI w.: 266, 434, 463.
XVII w.: 22, 43, 45—46, 54, 60, 73, 76, 83, 87, 137, 185, 230, 236, 239, 249, 292—294, 306, 318, 427, 430, 436, 443, 451, 456, 462, 468, 475, 507, 509, 518, 523, 525, 528, 536—537.
XVIII w.: pozostałe.
XIX w.: 18, 28—29, 39—40, 69, 77—78, 94, 102, 105, 107, 131, 138, 160, 162, 181—182, 184, 202, 208, 210, 214, 217, 222—224, 238, 241, 244, 247—248, 253—262, 264, 267—270, 272, 276, 281, 283, 286, 304, 308, 309, 311, 317, 341, 349, 353—355, 364—367, 369—371, 375—377, 381, 385, 387—388, 394, 397, 399, 403—404, 407—410, 413—415, 417—419, 424—425, 432, 440, 449, 474, 484, 489, 491, 504, 506, 511, 513—514, 519, 521, 534.
Początek XX w.: 245, 265, 337, 447, 520, 531.

3. JĘZYKOWY

Przygniatająca większość rękopisów jest pisana w jęz. łacińskim i polskim. Poza tymi są:
Francuskie: 34, 70, 103, 131, 215, 343, 419, 513.
Litewski: 157.
Niemieckie: 99, 118, 172, 219, 359.
Rosyjski: 217.
Włoski: 112.

4. PROWENIENCYJNY

Augustianie eremici: 277, 290, 296, 352, 500.
Bartoszki: 57, 168, 408?
Bazylianie: 15/1—6, 194, 211? 287?—288, 297, 360, 372?, 380, 389, 411, 438, 476, 515, 522.
Bernardyni: 31, 62, 74, 90? 184? 191, 230, 251, 278?, 298, 301?, 307?, 344, 361, 373, 390, 395?—396?, 424, 431, 434, 468.
Bractwa cerkiewne: 269, 272.
Brygidki: 192, 334.
Dominikanie: 16, 150, 170, 189?, 207, 231?, 436, 463, 467, 480, 485, 492, 502, 506.
Franciszkanie (bliżej nieokreśleni): 43, 112, 302, 416, 430, 529.
Jezuici: 20?, 50?, 60, 120, 128?, 203, 227, 239?, 242?, 252, 280, 282, 289, 293, 334?, 347?, 350?, 382—383, 405?, 429, 435, 443—444, 486, 527?—528.
Kanie, kościół parafialny: 262.
Kanonicy regularni lateraneńscy: 1—14, 96, 181, 231?, 236, 292, 306, 323, 384, 451, 536.
Kapucyni: 37, 63, 77, 88, 93, 116, 164, 177, 200, 223, 247, 254?, 271?, 324, 378, 386, 400, 445—446, 498—499.
Karmelici bosi: 54, 427, 454—457, 487.
Karmelitanki bose: 456—457.
Kuria Diecezjalna Lubelska: 38.
Lubelskie Seminarium Duchowne: 102, 182, 210, 241, 255, 264—265, 276—377, 398, 425, 432, 511, 519.
Marianie: 78, 307?, 342, 385, 397, 426.
Misjonarze św. Wincentego a Paulo: 21, 24, 30?, 33?, 36, 40, 47—48, 51, 58—59, 61, 70, 75, 79, 81, 84, 86, 91, 95?, 98?, 100, 104, 106, 114—115, 117—118, 122, 125—127, 135, 139, 146—147, 151, 153—156, 171, 173—176, 179, 196, 199, 201, 204—205, 213, 218, 225?, 229, 233, 240, 243, 246, 261, 263, 273, 275, 279, 281?, 284—285, 303, 309, 313—314, 319, 321, 325?—326, 329—330, 332—333, 336, 338, 340, 343, 348, 359, 376, 379, 412, 444, 458, 461, 464, 466, 469—471, 473, 481—483, 490, 493—497, 501, 503, 505, 508—509, 512, 524—525, 533—534.
Paulini: 23, 26, 64, 71, 92, 193, 197, 208, 300, 335, 345, 422, 489.
Pijarzy: 25, 34, 41—42, 49, 68, 72, 90?, 121, 131, 143, 148, 159, 161, 165, 172, 180, 185, 190, 195, 212, 215, 230, 249, 287?, 294—295, 333, 421, 428, 433, 465, 507, 523, 526, 535.

Reformaci: 83, 87, 133, 166, 198, 216, 291, 294?, 312, 331, 351, 374, 391, 393, 437, 478.
Trynitarze: 250.
Unickie Seminarium w Chełmie: 15/1—6, 25, 185, 267, 375, 414.
Wojcieszków, biblioteka parafialna: 109.
Różni posiadacze prywatni: 22, 28—29, 34, 39, 52, 55, 69, 73, 82, 94, 99, 136, 162, 169, 186, 214, 217, 219, 222, 224, 241, 248, 255, 272, 276, 293, 317, 320, 341, 358, 364, 366—367, 370, 381, 387—388, 404, 410, 415, 417—418, 423, 435, 447, 449, 460, 475, 479, 504, 514, 519.
Nie zidentyfikowane: 17, 19, 27, 35, 44—46, 53, 56, 65—67, 76, 80, 85, 89, 97, 101, 103, 105, 107—108, 110, 113, 119, 123—124, 129—130, 132, 134, 138, 140—142, 144—145, 149, 152, 157—158, 163, 167, 178, 183, 187—188, 202, 206, 209, 220—221, 226, 228, 232, 234—235, 237—238, 244—245, 253, 256—260, 266, 268, 270, 283, 286, 299, 304—305, 308, 310—311, 315—316, 318, 322, 327—328, 337, 339, 346, 349, 353—357, 362—363, 365, 368—369, 371, 392, 394, 398, 401—403, 406, 409, 413, 419, 420, 439—442, 448, 452—453, 462, 472, 474, 477, 484, 488, 491, 510, 513, 516—518, 520—521, 530—532, 537.

5. IMION I NAZW GEOGRAFICZNYCH

Abbeville, zob. Jan z Abbeville.
Adam, frater OFMObs: 373.
Adiaforyści: 343.
Aecjusz: 149.
Agapit II, papież: 15/2.
Agoes (à Goes) Ernest SJ: 451.
Akacjusz od Najśw. Sakramentu OCD: 54.
Albert Górny z Tarnowa, kusztosz opatowski: 6.
Albertis Albert de SJ: 87.
Aleksander III, papież: 15/3.
Aleksander VII, papież: 76.
Aleksander VIII, papież: 76, 462.
Alfons Madrylieński?, ks.: 233.
Almeras R. CM: 58.
Alojzy Gonzaga, św.: 236, 486.
Alzacja: 223.
Amberg, m. w Niemczech: 258.
Ambroży z Mediolanu, św.: 276.
Amos prorok: 11.
Andruszkiewicz: 217.
Andrzej Apostoł: 14.
Andrzej ks.?: 5.
Anglia: 218.
Anglikanie: 79, 115.
Anny św. Góra, reformaci: 87.
Anonim Czech: 12.
Antoni od Zmartwychwstania, trynitarz: 250.
Apollo: 212.
Arianie: 128, 451, 524.
Arystoteles: 19, 92, 123, 132—133, 168, 230, 239, 250, 291, 382—383, 411, 416, 429, 437, 439, 443, 505.
Astensis (Summa casuum conscientiae): 335.
Atanazy Wielki, św.: 128.
Aufreiter Ferdynand: 99.
Augsburg: 126.
August II Sas, król polski: 49.
Augustianie: 290:
— Kraków: 201, 296.
— Lublin: 277, 296, 352, 500.
— Warszawa: 296, 352.
Augustyn z Hippony, św.: 8, 236, 277, 296, 363.
Austria: 254, zob. Wiedeń.
Avicenna: 149.
Avignon: 447.
Azor Martin, teolog: 87.

Balbo Giovanni: 2—3.
Bar-le-Duc, m. we Francji: 24.
Barcikowski Hilary OFMRef: 393.
Bartłomiej od św. Anioła OCD: 427.
Bartłomiej z San Concordio OP: 7.
Bartosiewicz S.: 317.
Bartoszki (komuniści): 57, 408:
— Węgrów: 168.
Bazylianie: 194, 211, 287—288, 380, 515.
— Biała Podlaska: 137, 389, 411, 438, 476.
— Byteń: 15/1.
— Chełm: 194, 522.
— Drohobycz: 360.
— Leszcz: 15/1,4.
— Onufriewo: 297.
— Poczajów: 15/1,2.
— Połock: 15/1.
— Suche: 15/4.
— Torokanie: 15/1,2,4.
— Wilno: 194, 297.
— Włodzimierz: 287.
— Żydyczyn: 15/1,5.
— Żyrowice: 15/1,3, 288.
Basseus?: 87.
Bayeux, m. we Francji: 33.
Bazyli Wielki św.: 411.
Beda Czcigodny: 129.
Bednarski Włodzimierz SJ: 120.
Bellarmin Robert, św.: 63, 78, 139, 282, 527.
Benedykt XI, papież: 15/4.
Benedykt XIII, papież: 338.
Benedykt XIV, papież: 35, 128, 234, 338, 348.
Benedyktyni: 47.
— Lubiń: 4.
— Tyniec: 201.

Bentkowski Feliks: 371.
Berburski CM: 512.
Bergier Nicholas: 530.
Berkeley George: 133.
Berlin: 163.
Bernardyn z Feltre, św.: 245.
Bernardyni: 62, 181, 251, 307, 395—396, 468.
— Góra Kalwaria: 298.
— Kraków: 201, 278.
— Lublin: 31, 301, 344, 361, 373, 431, 434.
— Lwów: 390.
— Łuków: 74, 90, 121, 191, 361.
— Radecznica: 424.
— Rzeszów: 373.
— Sambor: 230.
— Sokal: 373.
— Warszawa: 201.
— Zasław: 201, 390.
— Żytomierz: 373.
Berthier J.I.: 8.
Beszowa, paulini: 26, 300.
Betfage, w. koło Jerozolimy: 5, 11.
Biała Podlaska:
— kościół par.: 478.
— parafia: 38.
— bazylianie: 137, 194, 389, 411, 438, 476.
— reformaci: 374, 478.
Białoszewicz Szymon CM: 48.
Bibianna z Krakowa: 238.
Biecz, reformaci: 393.
Bieliński Józef: 417.
Bielski Sebastian SP: 25, 172, 249, 500, 523.
Biernatowski Stanisław, notariusz: 35.
Bieroński Nestor: 183.
Błaszkowski OP: 463.
Bochotnica, par. diec. lubelskiej: 500.
Bodard, lekarz: 371.
Bogusławski Amand OP: 485.
Boileau Jacques SJ: 479.
Bolonia: 338, 397.
Bołdok?: 370.
Bonacina Martino, moralista: 87, 213.
Boniecki A.: 475.
Bonnet Charles, psycholog: 30.
Borowski Kacper (CM?): 340.
Borowski M. CM: 341.
Borys i Hleb, święci ruscy: 211.
Borysławski Tyburcy, paulin: 335.
Borzemie: 15/6.
Bossuet Jacques: 354.
Botorz, par. w diec. lubelskiej: 125.
Bourdaloue Louis SJ, kaznodzieja: 24, 465.
Bożogrobcy — Kraków: 201.
Böhmer Just, prawnik: 108, 516.
Braniewo, jezuici: 89, 389, 438.
Brenz Johannes, teolog protest.: 528.
Brescia, m. we Włoszech: 10.
Bretonneau P.: 465.
Briquet C.M.: 2, 5, 6.
Brodnica: 492.
Brody, m. na Podolu: 239.
Broglie Auguste de, filozof: 276.
Brygida, św.: 47, 334.
Brygidki: 334.
— Lublin: 192, 334.
Bryzek Adam: 252.
— Józef: 252.
Brześć nad Bugiem: 472.
Brzostowski, marszałek sejmikowy: 297.
Buba Jan SP: 131.
Budapeszt: 261.
Budkiewicz CM: 512.
Burchard Jakub SJ: 289.
Bychawka, par. w diec. krakowskiej: 492.
Byteń, bazylianie: 15/1.

Caesaromontanus, zob. Hirsinger J.A.
Cajetanus de Vio OP, kard.: 87, 142.
Calmet Augustin, biblista: 128.
Cardanus: 143.
Carus Herennius: 346.
Caulerius Szymon: 346.
Celejewicz Paweł, prof.: 346.
Celiński: 326.
Cena Domini, bulla: 73.
Centurioni Jan Maria OCD: 427.
Cesare Bonawentura: 324.
Cezary Franciszek, drukarz: 81.
Chaberski (marianin?): 426.
Chapponier?: 371.
Chełm:
— bazylianie: 194, 522.
— pijarzy: 25, 66, 121, 185, 190, 249.
— seminarium unickie: 185, 262, 267, 375, 414.
Chełmno: 492.
Chełmsko-belska diecezja unicka: 15/1.
Chełmsko-lubelska diecezja rzymskokat.: 38.
Chmielowski Sebastian (OFMCap?): 77.
Chochołowski Remigiusz SP: 121.
Chocim, bitwa pod: 486.
Chodyński Wolfgang OFMObs: 31.
Chojnacki Bruno, paulin: 345.
Choroszowicz Adam, prof.: 398.
Chraczyński Adolf SP: 172.
Chrościewicz Cyryl: 264, 269, 272.
— Julian: 272.
Cicero: 297, 346.
Cichocki Maciej, paulin: 489.
Cieślakowski Stanisław: 102.
Cimmerman SJ: 306.
Ciszewski Franciszek: 407.
Colbert de Croissy Charles-Joachim, bp: 36.
Collet Pierre CM: 106, 519.
Concordio, zob. Bartłomiej z San Concordio.
Constantin C.: 85.
Crasset Jean SJ: 334.
Croix La, czasopismo: 63.
Curtius Quintilius: 55.

Cybulski: 520.
Cymerman Jakub CM: 91.
Cystersi — Mogiła: 201.
Cywiński Jan Albert: 346.
Czacki (Tadeusz?): 354.
Czarnkowscy: 242.
Czarnocin: 386.
Czarnocki Krzysztof OFMRef: 374.
Czech Anonim: 12.
Czechowicz Andrzej OFMRef: 331.
Czeladziński Kazimierz CM: 534.
Czerce: 498.
Czermiński: 354.
Czerna, karmelici bosi: 54.
Czernichów: 211.
Czersk: 523.
Częstochowa: 150, 489.
— paulini: 26, 71, 92, 197, 300, 335, 345, 489.
Czopowski Seweryn: 299.

Dachnowski Grzegorz OFMCap: 223.
Dalmacja: 378.
Dania: 218.
Daniel, prorok: 128, 348.
Daszkiewicz Gedeon, zob. Horbacki Gedeon.
Daszkowski, bp unicki: 515.
De La Tour Du Pin Louise Eleonore: 131.
Deochar OFMCap: 497.
Desmarest?: 371.
Devoti Giovanni, kanonista: 397.
Diana Antonio, moralista: 87, 536.
Digby, chevalier: 34.
Dirini Giacomo SJ: 171.
Domański Stanisław: 450.
Domaradzki Józef SJ: 444.
Dominik, św.: 502.
Dominikanie: 6—8, 10, 14, 189, 231, 283, 467, 502, 506.
— Florencja: 7.
— Gdańsk: 467.
— Gidle: 506.
— Janów Ordynacki: 150, 170, 492.
— Jezupol: 463.
— Kamieniec Podolski: 463.
— Kołomyja: 463.
— Kraków: 81, 480.
— Lublin: 207, 436, 463, 480, 484, 492, 506.
— Lwów: 463.
— Łuck: 436, 485.
— Nowogród Litewski: 463.
— Poznań: 436.
— Przemyśl: 436.
— Racibórz: 14.
— Sochaczew: 492.
— Tczew: 467.
— Warszawa: 201, 436, 480, 492, 506.
— Winnica: 484.
— Wrocław: 14.
Douai, kolegium: 139.
Drohobycz, bazylianie: 360.
Drużbicki Kacper SJ: 60, 120.
Drzymała Kazimierz SJ: 115.
Dubaszewski Wacław OFMCap: 200.
Duchny Stare: 400.
Dufrène Maximilian: 126.
Duns Szkot Jan: 31, 133, 166, 230, 251, 278, 291, 294, 298, 351, 373, 393, 396, 416, 430, 437.
Durand Wilhelm: 13, 335.
Dys, par. koło Lublina: 24, 233, 329, 494, 503.
Dziaczkowski Tomasz: 160.
Dziedzicki Mikołaj, student: 19.

Edinburgh: 21.
Emilia, siostra zak.: 364.
Erazm, św.: 365.
Estreicher Karol i Stanisław: 15/1, 19, 21, 36—37, 71, 80—81, 89, 104, 120, 126, 154, 160, 180, 194, 207, 212, 233, 319, 334, 339, 386, 441, 461, 479, 523, 525.
Eugeniusz IV, papież: 15/4.
Ezechiel, porok: 5, 7.

Fabius: 42.
Fabri Antoni CM: 470.
Fabrycjusz CRL: 451.
Fénelon Francois, bp: 354.
Ferrara, m. we Włoszech: 246.
Ferraris Lucio, prawnik: 338.
Fijałkowski Antoni, abp: 370.
Filangiel?: 354.
Filipowicz Jakub SJ: 479.
Filipowski Piotr Paweł, prof.: 19.
Fiume, m. we Włoszech: 378.
Flandria: 233.
Florencja, dominikanie: 7.
Fortunat z Brescii (OFMCap?): 271.
Franciszek z Asyżu, św.: 43, 88, 154, 271, 291, 302, 321, 337, 396, 529.
Franciszek Ksawery, św.: 236, 383, 443.
Franciszek OFMRef: 216.
Franciszek od Trzech Królów, trynitarz: 250.
Franciszkanie konwentualni: 494.
Franciszkańskie zakony: 43, 112, 201, 294, 302, 416, 529.
Francja: 33, 39, 215.
Franklin Beniamin: 366.
Freiman W., drukarz: 39.
Fréret Nicholas, racjonalista: 338, 530.
Friul, prow. we Włoszech: 378.
From Justinian OFMRef: 166.
Fronkiewicz (SP?): 297.
Frylewicz Bonawentura (OP?): 436.
Fulman Marian, bp: 276.

Gadacz Kornel OFMCap: 88, 164, 200, 247.
Gakupczyński: 274.
Galenus: 149.
Galewski Antoni: 475.
Galicja: 15/1.

Galicyjskie Seminarium Generalne: 28.
Galiński Wojciech: 227.
Gallikański kler: 76.
Garbarzewski Franciszek: 326.
Gassendi Pierre, filozof: 154.
Gawarski Szymon OP: 506.
Gdańsk: 22, 218, 239, 441.
— dominikanie: 467.
Genua: 2, 10.
Gertner Kazimierz (OP?): 436.
Getsemani, ogród: 54.
Gidle, dominikanie: 506.
Gihon, rzeka biblijna: 2.
Giżycki Jan Marek: 15/1.
Głogów, paulini: 345.
Gnieszewski S.: 303.
Gniezno: 21.
Gnieźnieńska prowincja kościelna: 66.
Godiwin z Neustadt OFMCap: 116.
Goes, zob. Agoes Ernest.
Golian Zygmunt, ks.: 259.
Golichowski Norbert OFMObs: 31, 373, 431.
Goliński Ludwik OFMRef: 437.
Golub, m. na Pomorzu: 492.
Gonella Prokles: 257, 260, 268.
Goraj, par. diec. chełmsko-lub.: 38.
Goral Władysław, bp: 447.
Goreck, w. w diec. lubelskiej: 214.
Gorizia, m. we Włoszech: 378.
Gosk W., ks.: 262.
Gostyński SJ: 435.
Goszczewski SJ: 528.
Gouda, m. w Niderlandach: 37.
Góra Kalwaria: 523.
— bernardyni: 298.
— pijarzy: 49, 523.
Grabia Franciszek, ks.: 229.
Grabicki Adam CM: 91.
Grądzki Marcin: 239.
Gregoriański Uniwersytet Papieski w Rzymie: 244.
Greniuk Franciszek, ks.: 317, 423.
Groblicki Julian, bp: 259.
Grocholice, m. koło Piotrkowa: 100.
Grochowicki Kajetan SJ: 282.
Groffey Jan OCD: 455.
Groszkowski Franciszek, notariusz: 523.
Gryglewicz Feliks, ks.: 260, 301, 511, 523.
Grzegorz IV, papież: 15/2.
Grzegorz VII, papież: 15/3.
Grzegorz IX, papież: 391.
Grzegorz frater OFMObs: 390.
Grzegorz Paweł z Brzezin: 266.
Grzybowski Ewaryst, paulin: 23, 26, 92, 208.
Guagnini, kronikarz: 45.
Gudelski SJ: 444.
Guevara Antonio: 37, 55.
Gurowski, ks.: 21.
Gutowski Marcin, augustianin: 277.
Hadrian VI, papież: 15/5.
Halle, m. w Niemczech: 108, 163.
Hamel Michael CM: 33.
Haraburda Antoni CRL: 236.
Haye Pierre de la: 362.
Hayman: 274.
Henriquez: 87.
Henryk od Najśw. Sakramentu OCD: 427.
Henteniusz Jan, ks.: 233.
Herburt Jan, prawnik: 142.
Herburtowie: 37.
Hercinianus: 42.
Herod Antipas: 11.
Hessel van Est Wilhelm: 139.
Hieronim z Pragi, kameduła: 14.
Hińcza Marcin SJ: 339.
Hirsinger Joseph Anton OFMCap: 223, 247.
Hleb, zob. Borys i Hleb.
Hobbes Thomas: 30, 133.
Honoriusz I, papież: 79.
Horacy: 54.
Horaždovice, m. w Czechach: 445.
Horbacki Gedeon OSBM: 288.
Horváth Jan SJ: 261.
Hrupka, m. na Rusi: 371.
Huber F.R., ks.: 69.
Humbert de Romans OP: 8.
Humiecki: 517.
Hurter Wilhelm SJ: 258.
Hus, kraina biblijna: 2.
Hussarzewski Tomasz CM: 338.
Idumea, kraina biblijna: 2.
Idzi Rzymski, augustianin: 277, 290, 296, 352.
Ignacy Loyola, św.: 47, 50, 60, 120, 236, 486, 536.
Inflanty: 218.
Ingolstadt, m. w Niemczech: 258.
Innocenty IX, papież: 15/6.
Innocenty X, papież: 76.
Innocenty XI, papież: 76, 87.
Ipczyński Hadrian (OP?): 436.
Iwanicz Bazyli OSBM: 389.
Izajasz, prorok: 14.
Iżycki Antoni OP: 492.
Jagiełło Władysław, król: 49.
Jagiełłowicz Rajmund OFMRef: 437.
Jagniątkowski P. SJ: 334, 350.
Jahn Johannes: 341.
Jakub (CRL?): 4.
Jakub de Voragine OP: 10, 11.
Jamuntowicz Marcin OSBM: 389, 438, 476.
Jan Apostoł: 137, 171, 231.
Jan Chrzciciel: 11.
Jan IV, papież: 15/1.
Jan XII, papież: 15/3.
Jan (CRL?): 9, 11, 14.
Jan, oficjał gnieźnieński: 10.
Jan III Sobieski, król: 252.
Jan Kanty, św.: 346.
Jan od Krzyża, św.: 456.

Jan z Abbeville: 11.
Jan z Poznania: 13.
Jan z San Gimignano OP: 6.
Jan z Szadka (OSB?): 4.
Jan z Szewnej: 11.
Janidło Jakub, prof.: 338.
Jankiewicz Józef, paulin: 23.
Jankowski Józef, przyrodnik: 371.
Janów Ordynacki: 150.
— dominikanie: 150, 170, 492.
Janów (Podlaski?): 35.
Janseniusz: 76, 79, 139, 475.
Janseniści: 79—80, 134.
Japońscy męczennicy: 227.
Jarosław, m. na Podolu: 54, 350.
Jasiński, prof.: 519.
Jasna Góra, zob. Częstochowa.
Jastrzębski Antonin, marianin: 78.
Jastrzębski Józef: 109.
Jastrzębski Stanisław, marianin: 385.
Jaśliński: 244.
Jaworowski: 370.
Jaworski J.H.: 210, 259.
Jemielicki Albert SJ: 528.
Jeremiasz, prorok: 11.
Jerozolima: 9, 11.
Jezuici: 60, 71, 120, 123, 126, 128, 227, 242, 244, 306, 350, 396, 405, 443—444, 459, 527, 536.
— Akademia Wileńska: 411.
— Braniewo: 89, 389, 438.
— Kraków: 201, 276, 451.
— Lublin: 60, 239, 252, 280, 282, 334, 347, 382—383, 429, 485, 528.
— Lwów: 289, 293, 444, 479.
— Łuck: 203, 435.
— Poznań: 282.
— Warszawa: 80, 201.
— Wilno: 194.
Jezupol, dominikanie: 463.
Jeżowski Bartłomiej Jacek CM: 100, 111, 115, 139, 146, 153—154, 171, 218, 246, 279, 285, 319, 321, 336, 343, 348, 379, 412, 461, 524.
Jeżów, m. koło Łodzi: 292.
Jobowicz Edward: 309, 376.
Jochaidis Simeon, rabin: 80.
Jonston John: 371.
Józef, Oblubieniec NMP: 60, 83, 126, 364, 456.
Józef, frater OFMRef: 87.
Józefinizm: 341.

Kajetan z Bergamo OFMCap: 88.
Kajetan z Łucka OFMCap: 177.
Kajetan Plecensis OFMCap: 378
Kalasanty Józef, św.: 287.
Kalinowscy: 37.
Kalinowski Stanisław SP: 212, 500.
Kaliński Jan Damascen SP: 25, 249.
Kalisz: 64, 71.
— jezuici: 292.
Kalwaria Zebrzydowska: 251.
Kalwin Jan: 119, 139.
Kalwinizm (kalwiniści): 79, 343, 451.
Kameduli: 14.
Kamieniec Podolski: 37.
— dominikanie: 463.
Kamiński Maciej, prepozyt płocki: 189.
Kampenhausenowie: 517.
Kanie, par. w diec. lubelskiej: 262.
Kanonicy regularni lateraneńscy: 109, 231.
— Kraków (Kazimierz): 201, 384, 451, 536.
— Kraśnik: 1—14, 96, 181, 236, 292, 306, 323, 384, 451, 536.
— Sucha: 323.
— Wilno: 384.
Kant Jan: 354.
Kapucyni: 63, 88, 164, 177, 200, 223, 247, 254, 271, 378, 386, 400.
— Kraków: 88, 247.
— Lubartów: 37, 77, 116, 378, 400, 445—446, 498—499.
— Lublin: 77, 88, 93, 116, 177, 223, 324.
— Łomża: 247.
— Nowe Miasto: 223, 400.
— Ostróg: 386.
— Rozwadów: 446, 498.
— Sędziszów: 445.
— Warszawa: 77, 497—498.
— Winnica: 247.
— Zakroczym: 247.
Karmelici bosi: 54, 454, 487, 524.
— Czerna: 54.
— Kraków: 201, 427.
— Lublin: 427, 455—456, 487.
— Przemyśl: 54, 454.
— Warszawa: 201.
Karmelitanki bose: 456—457.
— Kraków: 487.
— Lublin: 54, 456.
Karniewski Wawrzyniec OFMRef: 478.
Karol OFMRef: 393.
Karpiński Hilarion OSBM: 288.
Kartezjanie: 335.
Kartezjusz: 30, 154, 273.
Kaszak E., ks.: 399.
Katarzyna, św.: 462, 467.
Kazimierz (pewien): 110.
Kazimierz koło Krakowa, zob. Kraków, kanonicy reg.; Wincenty z Kazimierza.
Kazimierz Dolny:
— dekanat: 500.
— parafia: 38.
— reformaci: 87, 331.
Kącki Jan CRL: 292, 451.
Keller: 519.
Kicowski Onufry, student: 267.
Kieleckie Seminarium Diecezjalne: 474.
Kierenowicz Atanazy OFMObs: 373, 390.
Kieszkowski Mikołaj OSB: 154.
Klemens V, papież: 15/4.

Klemens VII, papież: 15/5.
Klemens VIII, papież: 15/6.
Klemens X, papież: 87.
Klemens XI, papież: 201.
Klemens XII, papież: 63, 101, 338.
Klemens XIII, papież: 15/6, 63, 324.
Klemens (OFM?): 430.
Klemensiewicz Zygfryd, paulin: 193, 335.
Klementyn (OFMObs?): 344.
Klotrasiński Wojciech: 248.
Kluki, m. koło Piotrkowa: 100.
Klüpfel Engelbert, teolog: 28, 267.
Kłobuck, m. koło Częstochowy: 345.
Kłopotowski Bolesław, prof.: 39/1—3.
Kobylański Antoni: 161.
— Jan: 161.
— Stefan: 170.
Kobyliński Józef, ks.: 415.
Kobylnica, m.: 24.
Kochnowski Melchior, ks.: 319.
Koderski Rumold CRL: 384.
Kolasiewicz Piotr (SP?): 412.
Kolbe, Franciszek SJ: 338.
Kolonia, m. w Niemczech: 14.
Kolumban OFMRef: 393.
Kolumbin (OFMObs?): 395.
Kołłątaj Hugo: 354.
Kołomyja, dominikanie: 463.
Komeński Jan Amos: 180.
Komorowski Mateusz, marianin: 385.
Konig Benedykt, marianin: 342.
Konstancjeński Sobór (1414—1418): 423.
Konstanty ze Świdnicy OFMCap: 200.
Końskowola, par. w diec. lubelskiej: 38.
Kopernika system: 133.
Koprzywnica, zob. Szymon z Koprzywnicy.
Korabiewska Puszcza, marianie: 342.
Korneliusz a Lapide, egzegeta: 139, 462.
Kosko (CM?): 512.
Kossakowski Antoni CM: 461.
Kossowski Aleksander, prof.: 528.
Kostka Stanisław, św.: 47, 170, 227.
Kostrzewski Jan: 169.
Kościeński Józef: 398.
Kotficki Benedykt OFMObs: 390.
Kownacki Michał CM: 473.
Kozakiewicz Franciszek OFMObs: 62.
Kozański Franciszek, zob. Akacjusz od Najśw. Sakramentu OCD.
Koziejowski, ks.: 388.
Kozierowski Kandyd OFMRef: 312, 351.
Koźlewski Franciszek OFMObs: 361.
Koźlewski Franciszek OFMRef: 393.
Krajewski Juliusz OFMRef: 133, 312, 351.
Krak, założyciel Krakowa: 354.
Kraków: 15/1, 22, 37, 58, 81, 88, 92, 142, 154, 171, 200, 233, 238, 251, 278, 319, 338—339, 441, 455, 459, 489, 498, 525.
— akademia: 19, 251, 338, 346, 354, 474.
— augustianie eremici: 201, 296.
— bernardyni: 201, 278.
— bożogrobcy: 201.
— dominikanie: 480.
— franciszkanie konwentualni: 201.
— jezuici: 120, 201, 276, 451.
— kanonicy regularni lateraneńscy (na Kazimierzu): 201, 384, 451, 536.
— kapucyni: 88, 247.
— karmelici bosi: 201, 455.
— karmelitanki bose: 487.
— misjonarze św. Wincentego a Paulo (Stradom): 59, 155, 173, 175—176, 196, 201, 319, 505.
— paulini (na Skałce): 23, 26, 300, 335, 345, 422.
— pijarzy: 66, 121, 190, 201, 535.
— reformaci: 87, 294.
— zamek: 201, 313.
Krakowska Rzeczpospolita: 371.
Krakowski Rocznik, czasopismo: 371.
Krakowskie Towarzystwo Literackie: 259.
Krasiczyński Kolumbin: 299.
Krasińscy: 168, 358.
Krasnystaw: 218.
— seminarium duchowne: 319.
Kraśnik, kanonicy regularni lateraneńscy: 1—14, 96, 181, 236, 292, 306, 323, 451, 536.
Krawczyński Tadeusz OFMCap: 164, 386, 400, 446.
Kreczkowski M., bartoszek: 57.
Kreyssel Marcin SJ: 89.
Kroacja: 26, 92, 345.
Kromer Marcin, bp: 143.
Krosno: 300.
Królewiec (Mons Regius): 266.
Krupski Jan CM: 329.
Krynicki F.: 504.
Krzesław, misjonarze: 458.
Krzykowski Eugeniusz OP: 467.
Krzyżkiewicz Ignacy SP: 523.
Kwiatkiewicz Jan (CM?): 464.
Kwiatkowski Józef: 474.
Kwiek Ludwik, ks.: 39.
— Zenon, ks.: 18.
Kuszewicz Jan SJ: 292.

Lamettrie Julien de: 371.
Lanckorońscy: 37.
Lange Johann Joachim: 163.
Langner January, paulin: 345.
Latoszyński: 227.
Lech, przedhistoryczny władca Polski: 49.
Lechicka Jadwiga: 500.
Leibniz Gottfried: 30, 154.
Lencowski Kajetan (SJ?): 120.
Lenkiewicz M.: 341.
Leon I, papież: 15/1.
Lessius Leonard SJ: 87.
Leszcz, bazylianie: 15/1,4.
Leszczyńska Maria, królowa franc.: 500.
Leszczyński Stanisław, król polski: 500.

Leszowski Antoni CM: 494.
Leśna, paulini: 300.
Leśniów, bernardyni: 62.
— paulini: 300, 489.
Lewicki Felicjan OFMObs: 373, 390.
Liberiusz, papież: 128.
Licholaccius Wiktor OFMRef: 87.
Lipsk: 338.
— uniwersytet: 5.
Lisikiewicz Józef: 154.
Litwa: 14, 218.
Livius Titus: 214.
Lizbona: 346.
Loberer Joseph: 258.
Locke John: 311.
Londyn: 233.
Lourdes: 286.
Lubański Wiktor: 410.
Lubartów: 200.
— kapucyni: 37, 77, 400, 445—446, 498—499.
Lubiń, benedyktyni: 4.
Lublin: 102, 117, 154, 160, 210, 224, 336, 364, 399, 423, 427, 459, 475, 479, 502, 524, 528, 531.
— augustianie: 277, 296, 352, 500.
— bernardyni: 31—32, 301, 344, 361, 373, 431, 434.
— brygidki: 192, 334.
— diecezja: 314, 319, 404.
— dominikanie: 207, 436, 463, 480, 484, 492, 506.
— jezuici: 60, 239, 252, 280, 282, 334, 347, 383, 429, 486, 528.
— kapucyni: 63, 77, 88, 93, 116, 177, 223, 324.
— karmelici bosi: 54, 427, 455—456, 487.
— karmelitanki bose: 456.
— misjonarze: 21, 36, 47—48, 51, 58—59, 61, 70, 75, 79, 81, 84, 86, 91, 98, 100, 104, 106, 111, 117—118, 122, 126—127, 147, 151, 155—156, 175—176, 179, 204—205, 213, 261, 273, 281, 284—285, 303, 313—314, 319, 321, 326, 329, 330, 332—333, 336, 340, 343, 348, 379, 412, 458, 461, 464, 466, 469, 471, 473, 481—483, 493—496, 501, 503, 505, 508—509, 512, 524—525, 533—534.
— pijarzy: 165, 249.
— reformaci: 87, 393.
— seminarium duchowne: 28, 48, 182, 241, 255, 257, 260, 262, 264—265, 276, 281, 347, 377, 387, 399, 425, 432, 511.
— trynitarze: 250.
— wizytki: 285, 461, 471.
Lubomirscy: 34.
Lubomirski Aleksander: 143, 161.
— Jerzy: 212.
— Stanisław: 212.
Lubowla: 435.
Lucjusz III, papież: 15/4.
Ludwik XIV, król franc.: 465.
Ludwik z Granady OP: 346.
Lugo Juan SJ: 87.
Lukowski Z.: 274.
Lukrewski: 211.
Luksemburg: 169.
Luter Marcin: 119.
Luteranizm (luteranie): 79, 89, 343, 451.
Lwów: 31, 200, 324, 338, 479, 486.
— bernardyni: 390.
— dominikanie: 463.
— franciszkanie konwentualni: 494.
— jezuici: 289, 293, 444, 479.
— reformaci: 393.
— seminarium diecezjalne łac.: 201.
Lyon: 213.

Łada Erazm OP: 150.
Łagowski Michał: 211.
Łapy, m.: 345.
Łasiewicz Maciej (CM?): 333.
Łatkiewicz Jakub, ks.: 183.
Łazy, m.: 247.
Łącki, ks.: 21.
Łęczycki Mikołaj SJ: 120.
Łomża, kapucyni: 247.
Łopaciński Hieronim: 5, 14.
Łopuski F.: 460.
Łowicz, pijarzy: 66.
— seminarium: 21.
Łoyko Jan SJ: 405.
Łuck: 378.
— dominikanie: 436, 485.
— jezuici: 50, 203, 435.
Łukasz Ewangelista, św.: 5, 9.
Łukaszczyk Jakub: 63.
— Katarzyna: 63.
Łuków, bernardyni: 62, 74, 90, 191, 230, 361.
— parafia: 38, 310, 459.
— pijarzy: 41—42, 66, 90, 121, 131, 159, 165, 190, 230, 421, 465, 526.
Łuszczyński Mateusz: 449.

Machabejczycy: 139.
Machiavelli Nicolao: 45.
Mackenzie James, lekarz: 21.
Magdalena de Pazzis, św.: 259.
Magier?: 371.
Majewski Kazimierz CM: 481—482, 512.
Małachowicz Józef, augustianin: 352.
Mankiewicz P.: 217, 224.
Marchi Francesco OFMCap: 324.
Marchia Ankonitańska: 13.
Marceli?: 124.
Marcin z Tours, św.: 11.
Marek (CRL?): 5.
Maria Magdalena, św.: 10, 57.
Marianie: 78, 307, 342, 523.
— Puszcza Korabiewska: 342.
— Rasna: 342.
— Skurzec: 78, 342, 385, 397, 426.
Markiewicz?: 371.
— Benedykt OSBM: 194.
— Ignacy CM: 156.
Mars, bóg wojny: 212.

Maschat Remigiusz SP: 246.
Masoneria: 338, 354.
Massilon Jean-Baptiste: 354.
Mateusz Apostoł: 11, 14.
Matusiewicz Tadeusz: 24.
Matyjewicz Ambroży SP: 190.
Mauro Silvestro SJ: 123.
Mazurek Franciszek: 399.
Mazurkiewicz Mateusz, paulin: 489.
Mazurkiewicz J.: 435.
Meliobody?: 348.
Mende, m. we Francji: 13.
Merato CM: 59, 243.
Metody (OFMObs?): 278.
Miaskowski, prepozyt płocki: 37.
Miąciński Jan: 456.
Michał Archanioł: 13.
Michocin, par. koło Tarnobrzegu: 6.
Mierzyński Gerard, paulin: 489.
Mietwiński (CM?): 512.
Międzyrzec, pijarzy: 121.
Mikołaj, św.: 14.
Mikołaj V, papież: 15/5.
Mikołaj (CRL?): 11.
Milanowski Piotr SP: 66.
Miroszewski Jerzy, paulin: 208.
Misjonarze św. Wincentego a Paulo: 21, 24, 33, 36, 40, 47, 61, 91, 95, 114—115, 117—118, 125—126, 135, 139, 146, 153—154, 173—175, 199, 218, 225, 229, 233, 243, 246, 263, 275, 279, 309, 319, 325—326, 332, 338, 359, 444, 470, 490, 497, 512.
— Dys: 233, 494, 503.
— Kraków: 59, 155, 173, 175—176, 196, 201, 319, 505.
— Krzesław: 458.
— Lublin, zob. Lublin, misjonarze.
— Siemiatycze: 126, 313.
— Tykocin: 240, 494.
— Warszawa: 51, 86, 201, 313, 329, 338, 376, 469, 483, 494, 500.
— Wilno: 86.
— Włocławek: 126.
— Zasław: 494.
Mitak Wojciech: 370.
Mława: 482.
Mogiła, cystersi: 201, 251.
Moguncja: 2, 13.
Mojżesz: 139, 344.
Molina Luis SJ: 87, 101.
Molinizm: 84.
Monluc Jean: 354.
Montepulciano, m. we Włoszech: 324.
Montpellier, m. we Francji: 36.
Monika, św.: 363.
Mowatowicz Teresa, brygidka: 192.
Mroczkowski Piotr OP: 436.
Mstów, m.: 489.
Muckowski?: 320.
Nancy, m. we Francji: 106.
Napoleon I, cesarz: 268.
Narolski Józef OSBM: 288.
— Maksymilian OSBM: 288.
Naruszewicz Adam: 354.
Narzymski Kajetan: 358.
Navarrus (Azpicueta) Martin: 442.
Naymanowicz, rektor Akad. Krak.: 354.
Nazaren O.: 60.
Neapol: 324.
Newton Izaak: 154.
Niechaj Michał, ks.: 262.
Niemcy: 218, 233, 516.
Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej bractwo: 184.
Niepokalanego Serca Maryi bracia: 337.
Niewiadowski Andrzej: 52.
Nojszewski Antoni, rektor Semin. Lubelskiego: 399.
Norbertanie: 189.
Norbertanki, Zwierzyniec: 81.
Nowe Miasto, kapucyni: 223, 400.
Nowicki Samuel OSBM: 288.
Nowiszewski Tomasz OFMCap: 446.
Nowogród Litewski, dominikanie: 463.
Ogrodziński Baltazar SP: 535.
Okęcki Antoni, bp: 126.
Oliwa: 42, 518.
Olszański Jan, student: 214, 404.
Olszowski Andrzej, prymas: 292.
Onufriewo, bazylianie: 297.
Opatów: 6, 11.
— bernardyni: 251.
Opole Lubelskie: 143.
— pijarzy: 34, 49, 66, 72, 143, 161, 165, 172, 180, 190, 215, 230, 294—295, 428, 433, 507, 535.
Opstät: 519.
Orłowicz Jan OFMObs: 62.
Orłowski Jan, student: 182.
Orygenes: 321.
Osowski (CM?): 512.
Ossolińska Marianna, wizytka: 471.
Ossoliński (ks.?): 136.
Ostróg, kapucyni: 386.
Ostrzyhom: 362.
Paciorkowski Józef, paulin: 92.
Padwa: 88, 338.
Palmieri Domenico SJ: 244.
Papczyński Stanisław, marianin: 523.
Paryż: 6, 36, 171, 334, 371, 465, 479, 530.
Pascal Blaise: 85.
Paszyc Antoni: 162.
Paszyc Z.: 162.
Paulin z Noli, św.: 46.
Paulini: 71.
— Beszowa: 300.
— Częstochowa: 71, 92, 197, 300, 335, 345, 489.
— Głogów: 345.
— Kraków: 300, 335, 345, 422.
— Leśna: 300.
— Leśniów: 300, 489.
— Pińczów: 300, 335, 345.
— Topolno: 300.

— Warszawa: 345.
— Wielgomłyny: 335.
— Wieruszów: 71, 300.
— Włodawa: 64, 92, 193, 197, 208, 300, 335, 345.
Paweł Apostoł: 135, 137, 291, 338, 530.
Paweł Pustelnik, św.: 47.
Paweł IV, papież: 15/5.
Paweł od Jezusa SP: 212.
Paweł N. CM: 47.
Pawłowski Daniel SJ: 60, 71.
— Chryzostom, paulin: 345.
Pełka Marcin, prof.: 474.
— Serafin, paulin: 71.
Peregryn z Opola OP: 14.
Perelski Damazy, paulin: 345.
Perret?: 419.
Perron (Jacques CM?): 33, 513.
Pescia, m. we Włoszech: 324.
Peszczyński Jan OP: 436.
Petersburg: 39.
Petrelli Agostino OP: 60.
Piast: 49.
Piątkowski Berard OFMCap: 386.
Pieniarski Jakub SP: 190.
Pierzecki Pankracy OSBM: 380.
Pijarzy: 121, 148, 185, 212, 287, 500, 523.
— Chełm: 25, 66, 121, 185, 190, 249.
— Góra Kalwaria: 49, 523.
— Kraków: 66, 190, 201, 535.
— Lublin: 165, 249.
— Łowicz: 66.
— Łuków: 41—42, 66, 90, 121, 131, 159, 165, 190, 230, 421, 465, 526.
— Opole Lub.: 34, 66, 72, 143, 161, 165, 172, 180, 190, 215, 230, 294—295, 428, 433, 507, 535.
— Podoliniec: 412.
— Radom: 66, 195.
— Rzeszów: 121, 190, 212, 333.
— Warszawa: 212.
— Waręż: 121, 190.
— Wieluń: 66.
— Wilno: 194, 297.
Pinczewski Justyn OP: 480.
Pinińśki Antonin OP: 150.
Pińczów, paulini: 300, 335, 345.
Pińsk: 15/4.
Piotr Apostoł: 291, 338, 530.
Piotr z Alkantary, św.: 166, 198.
Piotr Wielki, car: 476.
Piotrkowczyk, drukarz: 339, 525.
Piotrków: 121, 242, 293, 465.
Piotrowicz Ignacy CM: 61, 125.
— Wincenty, ks.: 131, 524.
Piotrowski Atanazy OSBM: 194.
— Fortunat OP: 436.
Pisanella, suma kazuistyczna: 7.
Pius IV, papież: 15/6.
Pius V, papież: 201.
Piza: 7.
Płock, 125, 189, 319.
Poczajów, bazylianie: 15/1,2.
Podgórze k. Torunia, reformaci: 291.
Podoliniec, pijarzy: 412.
Podymowski Paweł OP: 463.
Połock, bazylianie: 15/1.
Poniatowski Michał, bp: 104.
Popiel Tomasz SJ: 405.
Porębski Maciej, paulin: 300.
Porphyrius Marcus: 443.
Poszakowski Jan SJ: 80, 313.
Potoccy: 37.
Poznań: 22, 37, zob. Jan z Poznania.
— dominikanie: 436.
— jezuici: 282.
Praga Czeska: 5, 14, 251, 338.
Prawno, par. w diec. lubelskiej: 38.
Preyschoff SJ: 438.
Procewicz Bazyli OSBM: 438, 476.
Prosper A.D.: 392.
Prusy: 218.
Przemyśl, dominikanie: 436.
— karmelici: 54, 454.
Przewod: 193.
Przewodów, par. w diec. płockiej: 125.
Przeworski Jan SJ: 528.
Pułowski Marcin, augustianin: 500.
Pułtusk, reformaci: 133, 312, 331, 351, 437.
— seminarium duchowne: 61.
Puzyna Stefan SJ: 438.

Queck Walenty SJ: 451.
Querelius SJ: 306.
Quiriti, Accademia Romana dei: 259.

Racibórz: 14.
Radeccy: 131.
Radecznica, bernardyni: 424.
Radom: 251, 500.
— pijarzy: 66, 195.
Radziwiłł Jerzy, kard.: 536.
Rakoczy J.: 217.
Rakowski Jan SJ: 451.
Rapsztyńska Małgorzata, norbertanka: 81.
Rasch Jakub SJ: 389, 438.
Rasna, marianie: 342.
Rechowicz Marian, ks.: 28.
Redarski Wincenty OFMObs: 251.
Redemptoryści: 450.
Reformaci: 216, 331.
— Biała Podlaska: 374, 478.
— Biecz: 393.
— Góra św. Anny: 87.
— Kazimierz Dolny: 87, 331.
— Kraków: 87, 294.
— Lublin: 87, 393.
— Lwów: 393.
— Podgórz k. Torunia: 291.
— Pułtusk: 133, 312, 331, 351, 437.
— Warszawa: 201, 291.
— Węgrów: 166, 198.
— Włocławek: 391.
— Zamość: 83.
Regulski Jakub: 73.
Reich (Peuch) Tomasz (SP?): 41.

Reiffenstuel Anaklet OFMRef: 116.
Rembowski Roch CM: 469.
Reyberger: 354.
Rhaze: 149.
Rodecki SP: 131.
Rodriguez Alfons SJ: 126.
— Emanuel OFMObs: 507.
Rogaliński Józef: 371.
Rogucki Mateusz CM: 86, 533.
Roguiski G.: 293.
Rohan Amand Gaston, kard.: 500.
Romania, prow. we Włoszech: 13.
Romans, zob. Humbert z Romans.
Rostworowski Antoni: 22.
Rotter Ksawery, paulin: 335.
Rousseau Jean Jacques: 30, 131.
Rozalia, św.: 25.
Rozański Antoni, ks.: 69.
Rozdoba Antoni: 531.
Rozwadów, kapucyni: 446, 498.
Roth J. SJ: 337.
Różycki Kazimierz CRL: 323.
Rudolf?, CM: 175.
Russocki Idzi CM: 176.
Rydlowie: 238.
Rydzewski CM: 495.
Rypiński Jan: 322.
Rzeczycki Adam CRL: 1.
Rzeszów: 13.
— bernardyni: 373.
— pijarzy: 121, 190, 212, 333.
Rzewuscy: 249, 517.
Rzewuska Rozalia: 143.
Rzym: 8, 30, 35, 78, 244.

Saba, królowa biblijna: 14.
Sabaudzka Akademia: 309, 376.
Sakowicz Serafinowicz Teofil OSBM: 288, 297.
Sakowski S.J., ks.: 94.
Salamanca: 507, 529.
Salerno: 149.
Salian Jacques SJ: 171.
Sambor, bernardyni: 230.
Sanchez Juan: 87.
Sandomierz: 154.
Sapecki Cyprian OP: 81.
Sapieha Aleksander: 207.
— Józef: 500.
Sarnowski OFMRef: 351.
Savona, m. we Włoszech: 427.
Schedl Mikołaj, ks.: 441.
Schenkl Maur OSB: 258, 519.
Schletz Alfons CM: 58, 61, 86, 313, 319, 329, 338, 469, 494.
Schleyniger Patrycy OFMObs: 373.
Schoonhaven Florent: 37.
Schude Jerzy SJ: 306.
Sedlmayer, rodzina: 238.
Seeler Jan: 254.
Seklucjan Jan, teolog protest.: 266.
Seligmacher Tomasz SJ: 242.
Semeneńko Piotr, ks.: 326.
Seneca: 55, 242.
Sevilla, m. w Hiszpanii: 126.
Sędziszów, kapucyni: 445.
Sękowski Symforian OFMObs: 424.
Siemianowice: 300.
Siemiatycze, misjonarze św. Wincentego a Paulo: 126, 313.
Siemiński SJ: 444.
Sierakowski Wacław, abp: 201.
Sierpiński Seweryn: 479.
Siestrzeńcewicz Stanisław Bohusz, abp: 21.
Skałka, zob. Kraków, paulini.
Skarga Piotr SJ: 313, 459.
Skarszewski Wojciech, bp: 126, 314.
Skorczewski Jan SJ: 528.
Skowronek Antoni, ks.: 366—367.
— Franciszek, ks.: 432.
Skurzec, marianie: 78, 342, 385, 397, 426.
Slechta Arnulf OFMCap: 445.
Słocina, m. koło Rzeszowa: 13.
Słomiński, ks.: 21.
Słotwieński Mikołaj: 46.
Słotwiński Dominik: 410.
Słowianowski: 37.
Sługowski: 37.
Smogorzewski Jazon, abp: 288.
Sobiech Szymon, bartoszek: 408.
Sochaczew, dominikanie: 492.
Socynianie: 139.
Soczyński: 371.
Sohar, święto żydowskie: 80.
Sokal, bernardyni: 373.
Solikowski Jan Dymitr, abp: 239.
Sołtyk Kajetan, paulin: 26.
Soszyński Jakub, ks.: 511.
Spalatin Georg: 338.
Spender: 519.
Sporer Patricius OFMRef: 87.
Stajnicki Celestyn, paulin: 300, 345.
Stanisław bp, św.: 335.
Stanisław, gwardian OFMRef: 87.
Stanisławów, trynitarze: 249.
Stanisławscy: 37.
Staniszewska Izabella: 95.
Staniszewski Antoni Wincenty CM: 95, 201, 505.
— Franciszek CM: 51, 95.
Stara Wieś, paulini: 26.
Starzyński Michał, kleryk: 387.
Statorius Piotr: 427, 524.
Stawiński Fidelis OFMCap: 77.
Stella Jakub OFM: 441.
Stobiecki Mikołaj OP: 436.
Stoczek: 459.
Stopa Antoni SJ: 514.
Stör Mikołaj: 5.
Strada Flaminius: 55.
Stradom, zob. Kraków, misjonarze św. Wincentego a Paulo.
Strasburg: 500.
Struk?: 381.
Strusiowie: 37.

Strzelecki, ks.: 328.
Strzemescy: 37.
Styria: 378.
Sucha, kanonicy regularni: 323.
Suche, bazylianie: 15/4.
Suchodolski Bogdan: 180.
Suffczyński Antonin OP: 463.
Sulikowski Bernardyn OFMRef: 478.
Sykstus I, papież: 15/1.
Sylvain Adrien, ks.: 447.
Symforian OFMRef: 87.
Syrmijskie formuły wiary: 128.
Szabniewicz Andrzej SJ: 203.
Szadek, zob. Jan z Szadka.
Szaniawski Paulin, paulin: 71.
Szatalowicz Jerzy OSBM: 297.
Szczęśniewicz J. CM: 466.
Szembekowie: 242.
Szenic Stanisław SJ: 239.
Szewna, zob. Jan z Szewnej.
Szujski Józef, historyk: 182.
Szwecja: 53, 218.
Szwejkowski Wojciech: 417—418, 432.
Szymański Feliks: 155.
Szymczykiewicz Franciszek CM: 126, 313.
Szymon z Koprzywnicy: 11.
Szyndlarski Klementyn OFMObs: 431.

Śladowski: 186.
Śmigiel, m. w Wielkopolsce: 436.
Śmigielski Jan, ks.: 423, 459.
Śmiglecki Marcin SJ: 83, 115, 525.
Śniadecki Andrzej: 354.
— Jan: 354.
Świdnica: 5, 200.
Świętosławski Jan SJ: 528.
Świrski Michał, bp: 249.

Taborski Andrzej CRL: 306.
Tadeusz (CRL?): 9.
Tanquerey Adolphe: 514.
Tarnobrzeg: 6.
Tarnów: 251, zob. Zygmunt z Tarnowa; Albert Górny z Tarnowa.
Tczew, dominikanie: 467.
Tengis Jan SJ: 438.
Teodor I, papież: 15/2.
Teofil (OFMObs?): 278.
Teraszkiewicz Jan, ks.: 267.
Teresa z Avila, św.: 456—457.
— z Lisieux, św.: 18.
Thorwaldsen Bertel: 354.
Toletus Francisco SJ: 87, 536.
Tomasz a Kempis: 60, 90, 126.
Tomasz od Jezusa OCD: 233.
Tomasz z Akwinu OP: 3, 6, 19, 23, 26, 73, 84, 87, 92, 119, 123, 132, 142, 168, 189, 194—195, 197, 207, 231, 236, 289, 335, 340, 345, 412, 422, 427, 438, 444, 451, 465.
Tongiorgi Salvatore SJ: 244.
Topolno, paulini: 300.
Torokanie, bazylianie: 15/2,4.
Toruń: 91, 500.
Trautman Dawid, zob. Konstanty ze Świdnicy OFMCap.
Trembecki Stanisław: 429.
Trnava: 261, 345.
Trojanowski Tomasz CM: 84, 493.
Trydencki Sobór: 66, 442.
Trynitarze, Lublin: 250.
— Stanisławów: 250.
Trzciński: 227.
Turski Feliks, bp: 35.
Turski Teodor, student: 55.
Turski CM: 512.
Tuszewski, ks.: 449.
Twardziński Paweł OFMObs: 373.
Tykocin, misjonarze św. Wincentego a Paulo: 240, 494.
Tylkowski Wojciech SJ: 120, 518.
Tylman CM: 512.
Tyniec, benedyktyni: 201.
Tysbyrek Andrzej (OFMRef?): 87.
Tyszka Jerzy OFMCap: 400.
Tyszkowski Wenanty OFMObs: 373, 390.

Uberman Szymon OFMObs: 62.
Ufniarski S.: 489.
Ujanowice: 343.
Ujazd: 223.
Ulanów: 446.
Ulitowski V.F.: 435.
Urban VIII, papież: 73.
Urktowski Wojciech, ks.: 500.

Vacii, m.?: 338.
Valladolid, m. w Hiszpanii: 126.
Valsecchi Antonio OP: 338.
Voigt Gustaw: 224.
Voltaire Francois-Marie: 131, 301.
Voragine (Varazze), zob. Jakub z Voragine.

Wacław (CRL?): 12.
Wadowski Antoni, ks.: 224.
Walenty, św.: 12.
Walentyn, papież: 15/2.
Wanda, córka Kraka: 354.
Wapowski Bernard, historyk: 218.
Waręż, pijarzy: 121, 190.
Wargawski Anastazy, paulin: 193.
Warka: 492.
Warmia: 517.
Warszawa: 14, 22, 25—26, 47, 61, 91, 98, 120, 126, 162, 172, 180, 212, 214, 217, 242, 249, 251, 276, 303, 326, 329, 335—336, 371, 386, 425, 464, 497—500, 523.
— akademia duchowna: 258—259, 404, 519.
— augustianie: 296, 352.
— bernardyni: 201.
— dominikanie: 201, 436, 480, 492, 506.
— jezuici: 80, 201, 242.
— kapucyni: 77, 497—498.
— karmelici: 201.
— kolegiata św. Jana: 201.

— misjonarze św. Wincentego a Paulo: 36, 40, 51, 86, 91, 106, 126, 176, 201, 238, 313, 329, 376, 469, 483, 494, 500, 534.
— paulini: 345.
— reformaci: 201, 291.
— szpital Dzieciątka Jezus: 201, 490.
— uniwersytet: 162, 417—418.
Warszawski Pamiętnik, czasopismo: 371.
Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk: 354.
Waszkiewicz Seweryn, student: 425.
Ważyński Skarbek Porfiry OSBM, bp.: 15/1.
Wąwolnica, kościół: 449.
Wenecja: 14.
Wereszka, ks. unicki: 262.
Wereszkiewicz Wojciech: 310.
Węgrów: 57.
— bartoszki: 168.
— reformaci: 166, 198.
Węgry: 218.
Wichliński Sebastian, paulin: 26.
Wiedeń: 15/1, 23, 341, 338, 345.
Wiedeńska bitwa (1683): 252.
Wielgomłyny, paulini: 23, 335.
Wieluń, pijarzy: 66.
Wieruszów, paulini: 71, 300.
Wiewiec k. Częstochowy, paulini: 23.
Wiktor III, papież: 15/3.
Wiktor Nepomucen, paulin: 422.
Wilczyński, ks.: 21.
Wilno: 21, 86, 194, 228, 338, 341, 392, 525.
— akademia (uniwersytet): 338, 411.
— bazylianie: 194, 297.
— jezuici: 194.
— kanonicy regularni: 384.
— pijarzy: 194.
— seminarium diecezjalne: 338.
— szkoła główna: 338.
Wincenty a Paulo, św.: 21, 58, 61, 106, 114, 118, 126, 332, 359, 458.
Wincenty Jan z Kazimierza (CRL?): 3.
Winnica, dominikanie: 484.
— kapucyni: 247.
Wiskitki: 77.
Wisła: 371.
Wiśniewski Romediusz OFMCap: 247.
Wiśniowski G.A.: 351.
Witkowski Józef: 219.
Wizytki, Lublin: 146, 285, 461, 471.
Wlekliński Antoni OP: 492.
Władysław, św.: 14.
Włocławek: 492.
— misjonarze św. Wincentego a Paulo: 126, 313.
— reformaci: 391.
Włodawa, paulini: 23, 64, 92, 193, 197, 208, 300, 335, 345.
Włodzimierz, św.: 211.
Włodzimierz Wołyński, bazylianie: 287.
Włostowice, par. w diec. lubelskiej: 38.
Wnorowski Kazimierz, bp: 241, 255, 258, 519.
Wojciech, św.: 170.
Wojcieszków, par. w diec. lubelskiej: 109.
Wolff Christian: 311.
Wolny Jerzy, ks.: 14.
Wolski Honorat OFMObs: 373.
Woźnicki Jan, ks.: 165.
Wrocław: 474.
— dominikanie: 14.
Wróblewski M.: 222.
Wyczałkowski, ks.: 21.
Wykowski A., bp: 168.
Wysocki Samuel SP: 313, 500.
Zaczkowski Euzebiusz OFMObs: 62.
Zadler G.: 2.
Zagorski Józef CM: 48.
Zahajkiewicz Marek, ks.: 5.
Zajączkowski (CM?): 196.
Zajsławice, par. w diec. lubelskiej: 38.
Zalewski Ludwik, ks.: 6, 143, 165, 185, 192, 230, 250, 277, 294, 342, 456.
Zaloszcz, m.: 328.
Załaszowski Mikołaj, ks.: 37.
Załuski Andrzej Stanisław, bp: 233.
Zamiechowscy: 37.
Zamość: 239.
— akademia: 319, 322.
— reformaci: 83.
Zarański Marcin OP: 150.
Zaremba Adam: 417.
Zasław, bernardyni: 201, 390.
— misjonarze św. Wincentego a Paulo: 494.
Zborowski Antoni, kleryk: 29.
— Eliasz, kleryk: 28, 377.
Zdrojewska Paulina: 364.
Zemborzyce, par. w diec. lubelskiej: 38.
Ziller Kajetan OFMCap: 378.
Zimirski Franciszek (CM?): 173.
Zollner J.E.: 531.
Zubrzycki, kleryk: 394.
Zwierzyniec pod Krakowem, norbertanki: 81.
Zygłakiewicz P.: 474.
Zygmunt August, król polski: 22, 239.
Zygmunt III Waza, król polski: 22, 45, 49, 354.
Zygmunt z Tarnowa, ks.: 11.
Żebrowski Piotr, kleryk: 417—418.
Żółkiew: 476.
Żółtowski Władysław SJ: 429.
Żurawnicki Demetriusz OFMCap: 498—499.
Żuromin: 196.
Żydyczyn, bazylianie: 15/1,5.
Żydzi: 80, 85, 292, 321.
Żyrowice, bazylianie: 15/1,3, 288.
Żytomierz, bernardyni: 373.
Żywczyński Mieczysław, ks.: 39.

BP WINCENTY URBAN

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE WE WROCŁAWIU ORAZ KATALOG JEGO ZBIORÓW

(C. d.)

VI. DEWOCJONALIA

1. RÓŻAŃCE

1. Różaniec, małe paciorki drewniane, duże paciorki i krzyżyk metalowe.
Sygn. 1153.

2. Różaniec drewniany, duże paciorki i krzyżyk metalowe, liczne ozdoby, narzędzia Męki Pańskiej.
Sygn. 1154.

3. Różaniec drewniany duży, czarny, z krzyżykiem drewnianym, ujęty w metal.
Sygn. 1155.

4. Różaniec drewniany, czarny.
Sygn. 1156.

5. Różaniec drewniany z krzyżykiem metalowym.
Sygn. 1157.

6. Różaniec drewniany z krzyżykiem metalowym.
Sygn. 1158.

7. Różaniec drewniany z krzyżykiem metalowym.
Sygn. 1159.

8. Różaniec drewniany z krzyżykiem drewnianym, zdobiony srebrem i macicą perłową, wiek XVII—XVIII.
Kn 2541.
Sygn. 1160.

9. Różaniec wykonany z muszelek, z krzyżykiem drewnianym, wykładany kością ujęty w metal.
Kn 2016.
Sygn. 1161.

10. Różaniec, paciorki z karniolu.
Kn 1560.
Sygn. 1162.

11. Różaniec, paciorki z karniolu białego.
Sygn. 1163.

12. Różaniec drewniany, krzyżyk i metalowy medal.
Kn 2024.
Sygn. 1164.

13. Różaniec, paciorki z kości, krzyżyk metalowy.
Kn 2020.
Sygn. 1165.

14. Różaniec drewniany, krzyżyk metalowy.
Kn 2026.
Sygn. 1166.

15. Różaniec drewniany, czarny, duży.
Sygn. 1167.

16. Różaniec, paciorki szklane.
Kn 2022.
Sygn. 1168.

17. Różaniec, paciorki szklane, żółte, krzyżyk srebrny.

Kn 2028.
Sygn. 1169.

18. Różaniec drewniany, czarny.
Sygn. 1170.

19. Różaniec, paciorki szklane, niebieskie, krzyżyk drewniany.
Kn 2034.
Sygn. 1171.

20. Różaniec, paciorki brązowe z maty, krzyżyk srebrny oraz medalik z obrazem św. Jana Nepomucena i św. Stanisława Kostki.
Sygn. 1172.

21. Różaniec, paciorki małe szklane, paciorki duże i krzyżyk metalowe.
Kn 2035.
Sygn. 1173.

22. Różaniec drewniany, krzyżyk w metalowej oprawie.
Kn 2029.
Sygn. 1174.

23. Różaniec drewniany, paciorki i krzyżyk bardzo drobne.
Sygn. 1175.

24. Cząstka różańca, paciorki bardzo duże z karniolu, białe, krzyżyk z masy perłowej.
Sygn. 1176.

25. Różaniec, paciorki szklane, krzyżyk — emalia w filigranowej srebrnej oprawie.
Sygn. 1177.

26. Różaniec szklany, czarny, krzyżyk filigranowy srebrny.
Kn 2017.
Sygn. 1178.

27. Różaniec wykonany z muszelek.
Kn 2532.
Sygn. 1179.

28. Różaniec czarny, krzyżyk drewniany, wykładany macicą perłową, ujęty w srebro, duże paciorki srebrne.
Kn 2019.
Sygn. 1180.

29. Różaniec biały, szklany, duże paciorki i krzyżyk srebrne.
Sygn. 1181.

30. Różaniec szklany, krzyżyk srebrny.
Kn 2027.
Sygn. 1182.

31. Różaniec szklany, niebieski, krzyżyk — emalia w srebrze, poligranowa oprawa.
Kn 2021.
Sygn. 1183.

32. Różaniec szklany, medalion poligranowo-srebrny.
Kn 2064.
Sygn. 1184.

33. Różaniec mały, wykonany z chleba.
Kn 2037.
Sygn. 1185.

34. Różaniec drewniany, na krzyżu napis: „De Souvenir Jubile 1883".
Dar s. A. Soloch, elżbietanki, 10.9.1970 r.
Sygn. 2671.

35. Różaniec, drzewo, na krzyżu napis: „Mon Jesus Misericorde". „Souvenir de N.D. de Lourdes", wiek XIX.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2684.

2. MEDALIKI

1. Wotum srebrne, wyciskane, klęczy modląca się dama, początek XVIII wieku, wym. 10×8 cm.
Sygn. 462.

2. Wotum posrebrzane, popiersie św. Jakuba Starszego, połowa XIX wieku, wym. 10,5×8,5 cm.
Kn 1069.
Sygn. 463.

3. Obrazek wotywny, na tle zielonego jedwabiu srebrny krzyż i figura klęcząca pod krzyżem, ujęty w ramki drewniane, wym. 25,5×9,5 cm.
Wrocław.
Sygn. 468.

4. Wotum srebrne, wyciskane, postać leżącej niewiasty, wym. 10×5,5 cm.
Sygn. 471.

5. Wotum srebrne w kształcie serca, wym. 9 cm.
Sygn. 472.

6. Wotum srebrne, w kształcie tarczy, wym. 10×7 cm.
Sygn. 473.

7. Medalik, postacie: z jednej strony wizerunek św. Róży, z drugiej Maryja z sercem z siedmioma strzałami.
Kn 2057.
Sygn. 1197.

8. Medalik: św. Alfons Liguori — Matka Boska.
Sygn. 2791.

9. Krzyżyk metalowy.
Sygn. 2792.

10. Medalik pamiątkowy (Erinnerungen).
Sygn. 3198.

VII. RZEMIOSŁO ARTYSTYCZNE

1. NACZYNIA, OPRAWY, INNE

1. Szklanka elektorska, malowana, rok 1597, wym. 34 cm.
Kn 2459.
Sygn. 625.

2. Szklanka malowana, scena pary małżeńskiej z dziećmi, rok 1673, wym. 24 cm.
Kn 2451.
Sygn. 626.

3. Szklanka malowana, rok 1731, wym. 19 cm.
Kn 2452.
Sygn. 628.

4. Szklanka malowana, postacie: św. Piotr, św. Jan Ewangelista, św. Tomasz i św. Andrzej, wym. 16 cm.
Kn 2454.
Sygn. 629.

5. Waza z pokrywą i podstawą, szlifowana i malowana, brzeg złocony, wiek XVIII, wym. 27 cm, podstawa 26 cm.
Sygn. 632.

6. Kielich szklany z pokrywą, ornament kościoła, rok 1793, wym. 39 cm.
Kn 923.
Sygn. 633.

7. Kielich szlifowany, ornamentacja z kwiatów i owoców, w środku dwa amorki, rok 1767, wym. 19,5 cm.
Kn 923.
Sygn. 634.

8. Kielich z nakrywą, szlifowany, brzeg złocony, wym. 28 cm.
Sygn. 635.

9. Szklanka szlifowana, z herbem cystersów, wiek XVIII, wym. 11 cm.
Kn 1144.
Sygn. 636.

10. Szklanka ze złotym malowidłem, z wizerunkiem św. Hipolita i św. Tomasza wiek XVIII, wym. 95 cm.
Kn 901.
Sygn. 637.

11. Szklanka, kielich, malowany złotem, podstawa z żywicy, wiek XVIII, wym. 16 cm.
Kn 1783.
Sygn. 638.

12. Kielich szklany, szlifowany z monogramem, wiek XVIII, wym. 16 cm.
Kn 923.
Sygn. 639.

13. Szklanka szlifowana z imieniem Jezus, wiek XVIII, wym. 10 cm.
Kn 714.
Sygn. 640.

14. Flaszeczka szklana, szlifowana z herbem, z korkiem srebrnym w kształcie łabędzia, wiek XVIII, wym. 22 cm.
Kn 1614.
Sygn. 641.

15. Buteleczka szklana, malowana z korkiem, szyjka złocona, wiek XVIII, wym. 16 cm.
Kn 692.
Sygn. 642.

16. Kielich szlifowany z pokrywą, wiek XVIII, wym. 27 cm.
Kn 923.
Sygn. 643.

17. Kielich szklany, szlifowany, widok Cieplic, rok 1791, wym. 16,5 cm.
Kn 1283.
Sygn. 644.

18. Kielich szklany, z trzema uszkami,

z pokrywą, postać św. Jana Nepomucena, rok 1743, wym. 34 cm.
Kn 961.
Sygn. 645.

19. Szklanka szlifowana, Chrystus na krzyżu, herb z jeleniem, wym. 10 cm.
Kn 1535.
Sygn. 646.

20. Szklanica szlifowana, rok 1708, wym. 10 cm.
Sygn. 647.

21. Kielich szklany z pokrywą, szlifowany, wiek XIX, wym. 14 cm.
Kn 1346.
Sygn. 649.

22. Szklanka szlifowana, ornament z kwiatów, wiek XIX, wym. 10,5 cm.
Sygn. 650.

23. Szklanka szlifowana, wiek XIX, wym. 11,5 cm.
Kn 1534.
Sygn. 651.

24. Puchar wykonany w kształcie buta, wiek XIX, wym. 21 cm.
Sygn. 652.

25. Szklanka, malowany obraz św. Bernarda, wiek XIX, wym. 14 cm.
Sygn. 653.

26. Szklanka szlifowana z wizerunkiem 12 apostołów, wiek XIX, wym. 9 cm.
Kn 1532.
Sygn. 654.

27. Szklanka szlifowana z wizerunkiem czterech ewangelistów, wiek XIX, wym. 10 cm.
Kn 1533.
Sygn. 655.

28. Szklanka — puchar z pokrywą, rok 1824, wym. 24 cm.
Kn 2707.
Sygn. 656.

29. Kielich szlifowany, kolor biały z fioletowym, wiek XIX, wym. 14,5 cm.
Kn 2456.
Sygn. 658.

30. Kielich zielony, malowany z ornamentacją kwiatów, wiek XIX, wym. 15 cm.
Sygn. 659.

31. Kielich z pokrywą, malowany, złocony, z napisem: „6 April. 1844 — 6 April 1869", wym. 35 cm.
Sygn. 660.

32. Kielich z pokrywą, szlifowany, w kolorze biało-czerwonym, wiek XIX, wym. 29 cm.
Kn 923.
Sygn. 661.

33. Pucharek szklany, szlifowany ozdobnie różowym i żółtym kolorem, wiek XIX, wym. 12,5 cm.
Sygn. 662.

34. Szklanka szlifowana, z wizerunkiem św. Macieja, wiek XIX, wym. 11,5 cm.
Kn 1423.
Sygn. 663.

35. Puchar szklany, szlifowany w kilku kolorach, rok 1836, wym. 12 cm.
Sygn. 665.

36. Buteleczka-kropielniczka, biała z czerwonym, korek w kształcie krzyża, wiek XIX, wym. 19 cm.
Kn 2591.
Sygn. 666.

37. Puchar z białych metali, duży o motywach klasycznych, wym. 28 cm.
Sygn. 781.

38. Puchar, wykonany z fajansu „N.O.", rok 1800, wym. 20 cm.
Sygn. 884.

39. Puchar fajansowy, oprawiony w cynę, litery: I.H.S., rok 1793, wym. 26 cm.
Sygn. 885.

40. Pięć naszyjników, wykonane z granatu, 10 sznurków razem związanych.
Kn 645.
Sygn. 1186.

41. Dwa amorki porcelanowe, z księgą i globusem, znak „KPM".
Sygn. 1288.

42. Naczynie porcelanowe z nakryciem, na nim krzyż, księga, kielich, dzbanek i dwie ampułki. Znak: 22.
Sygn. 1289.

43. Sznur granatów ze srebrną sprzączką.
Sygn. 1187.

44. Naczynie z nakryciem, porcelanowe, na nim pasterka z psem.

Kn 2460.
Sygn. 1290.

45. Filiżanka ze spodkiem, z wizerunkiem Napoleona, brzegi i ornamentacja złocona, znak: X.
Kn 2460.
Sygn. 1292.

46. Kielich szklany, szlifowany, z wizerunkiem Chrystusa, rok 1845.
Kn 161.
Sygn. 1296.

47. Kielich szklany, szlifowany, ze sceną zdjęcia z krzyża, rok 1845, wym. 14 cm.
Kn 161.
Sygn. 1297.

48. Kielich szklany, szlifowany.
Kn 923.
Sygn. 1298.

49. Kielich szklany, szlifowany.
Kn 923.
Sygn. 1299.

50. Kielich szklany, szlifowany z inicjałami: I.V.S. (biskupa Józefa Schubertha, sufragana wrocławskiego 1831—1835).
Kn 1456.
Sygn. 1300.

51. Kielich szklany, szlifowany, ornamentacja w kwiaty, brzegi różowe.
Sygn. 1303.

52. Kielich, szkło przeźroczyste, różowe, i białe, mleczne.
Sygn. 1324.

53. Podstawka do ciasta, szkło dwuwarstwowe przeźroczyste, białe, mleczne, wym. 20 cm.
Sygn. 1325.

54. Maselniczka porcelanowa, nakrywka z kwiatami.
Sygn. 1332.

55. Naczynie do kwiatów, dziewięcioboczne, z rysunkami ludzi, zwierząt i budowli, wym. 19 cm.
Sygn. 1344.

56. Tabakierka z rogu, okrągła, z 1813 roku.
Sygn. 2288.

57. Róg na proch, z wyrzeźbionym herbem i inicjałem: „M.A.". „Veritas filia temporis", rok 1566, wym. 22 cm.
Sygn. 2291.

58. Kasetka z kluczem, okuta, w kształcie sześcioboku, wym. 10,5 cm.
Sygn. 2457.

59. Róg myśliwski.
Piechowice.
Sygn. 2505.

60. Naczynie z brązu z dwoma uchwytami, z napisem objaśniającym, rok 1635, wym. 32×31 cm.
Bierutów.
Sygn. 2547.

61. Żelazko do wypiekania hostii i komunikantów, wym. 179,5×13,5 cm.
Boguszyce, 26.7.1967 r.
Sygn. 2582.

62. Żelazna kłódka, brak klucza, wyciśnięta cyfra (22).
Dar Bernarda Mrozka z Wrocławia, 1967 r.
Sygn. 2588.

63. Klucz żelazny, wiek XVIII, wym. 20 cm.
Dar bpa Wincentego Urbana, 1967 r.
Sygn. 2589.

64. Okucie żelazne, ozdobne, ze skrzyni, litery „CB".
Dar s. Anicety Soloch, elżbietanki, 1967 r.
Sygn. 2590.

65. Szczerbiec, kopia miecza koronacyjnego królów polskich, dar z okazji milenium biskupstwa w Poznaniu (968—1968).
Przekazał bp Wincenty Urban, 1.7.1968 r.
Sygn. 2608.

66. Żelazny klucz gotycki, znaleziony w Michałowie k. Brzegu n.O.
Dar ks. Karola Żurawskiego, 29.4.1969 r.
Sygn. 2633.

67. Mosiężna ozdoba niewieścia.
Dar ks. Karola Żurawskiego, 29.4.1969 r.
Sygn. 2636.

68. Klisze drukarskie, „Droga do Nieba" i inne.
Dar Antoniego Affy z Raciborza, 25.9.1969 r.
Sygn. 2639.

69. Puchar cynowy, scena mitologiczna, wym. 28,5×16,5 cm.
Przekazany w imieniu ks. A. Świerka przez Jerzego Jośko 18 grudnia 1969 r.
Sygn. 2651.

70. Klocki metalowe (10), odbitki wido-

ku kościoła parafialnego w Jeleniej Górze, jego wnętrza, ołtarza itp.
Dar Eugenii Triller, Wrocław, 12.5.1970 r.
Sygn. 2660.

71. Święta Rodzina, porcelana, wiek XX.
Sygn. 2781.

72. Ozdobna oprawa modlitewnika: „Furtetaube oder Christliche Seele", gedrucht zu Sulzbach 1773. Inwentarz dawny nr 2777; 1946/2.
Sygn. 2788.

73. Wachlarzyk, jedwab, oprawa z kości.
Sygn. 2790.

74. Kłódka żelazna.
Depozyt Muzeum Śląskie, Wrocław.
Sygn. 2795.

75. Dwie wazy, drzewo złocone.
Sygn. 2982.

76. Pamiątka I Komunii świętej, Alice Märkerth 1912 r., Eigentum Frau Elly Raulfs, Breslau.
Sygn. 3027.

77. Butelka z jeleniem, wiek XIX.
Sygn. 3161.

78. Naczynie szklane, ozdoby: mitra, kapelusz biskupi, Vicarienkommunität, Breslau.
Sygn. 3162.

79. Talerz z głową niewiasty, glina.
Sygn. 3063.

80. Talerz z głową mężczyzny, glina.
Sygn. 3064.

81. Podstawa metalowa od monstrancji, metal, złocona, barokowa.
Sygn. 3167.

82. Łódka na kadzidło.
Sygn. 3168.

83. Słońce, metal.
Sygn. 3172.

84. Waza porcelanowa, wym. 7,5 cm.
Sygn. 3182.

85. Kasetka drewniana, rzeźbiona, z boku rzeźba biskupa, wym. 10,5×8 cm.
Sygn. 3183.

86. Pan Jezus, metal, wym. 3×5 cm.
Sygn. 3186.

87. Czółenko tkackie.
Sygn. 3190.

88. Medal: Bernard Overberg.
Sygn. 3191.

89. Buchmann: medale i krzyże.
Sygn. 3192.

90. Sztylecik żelazny, murzyński, w drewnianej oprawie.
Sygn. 3193.

91. Insygnia metalowe (7): Matka Boska z Loretto, krzyż, oczy i in.
Sygn. 3194.

92. Pas pokutny, druciany, Nysa.
Sygn. 3196.

93. Łańcuszek ozdobny, metal.
Sygn. 3202.

94. Bożek, rzeźba, drzewo, wym. 17 cm.
Sygn. 3203.

95. Cierniowa korona, nakryta kloszem.
Sygn. 3206.

96. Futerał na mitrę, wym. 45 cm.
Sygn. 3269.

97. Lampa trójpalnikowa.
Sygn. 3289.

98. Trzy tablice oszklone ze zdjęciami sarkofagu gotyckiego, wym. 72×50 cm.
Sygn. 3296.

99. Beczułka drewniana, wym. 11 cm.
Sygn. 3308.

100. Pulpit: konstrukcja drewniana obita tkaniną z literami IHS, wym. 44×43 cm.
Sygn. 3342.

101. Kapliczka wykonana z soli, postać św. Kingi z Wieliczki.
Dar s. Mieczysławy Krawczyńskiej, elżbietanki, Wrocław, 6.I.1971 r.
Sygn. 3339.

102. Serce mosiężne, wym. 116 cm.
Sygn. 3390.

103. Dwa lampiony żelazne na świece, wym. 56 cm.
Sygn. 3391.

104. Zamek meblowy, wiek XVIII, wym. 16 cm.
Sygn. 3404.

105. Cztery półkoliste promienie, blacha mosiężna, wym. 34 cm.
Sygn. 3408.

106. Widełki dziewięciogrotowe, żelazo.
Sygn. 3420.

107. Naczyńko ze soli.
Ujazd Górny (Ober Mois), 1823 r.
Sygn. 3430.

108. Głowa męska, odlew z brązu, wiek XX.
Sygn. 3433.

2. KUBKI, KIELISZKI

1. Kubek do picia, wykonany z metalu, przeznaczony dla księcia biskupa Karola Ferdynanda Wazy, rok 1653.
Kn 1655.
Sygn. 359.

2. Kubek szklany, malowany, „Cieśla", wym. 12 cm.
Kn 2455.
Sygn. 630.

3. Kubek malowany z wizerunkiem Gustawa Adolfa szwedzkiego, rok 1631, wym. 13 cm.
Kn 2453.
Sygn. 631.

4. Kubek szklany, szlifowany, z herbem Wrocławia, wiek XVIII, wym. 15 cm.
Kn 923.
Sygn. 648.

5. Kufel szklany z pokrywą, szlifowany, z figurą apostołów, wym. 20 cm.
Kn 763.
Sygn. 657.

6. Kubek malowany, ornament czerwony, wiek XIX, wym. 12 cm.
Sygn. 664.

7. Puchar z nakrywką, srebrny, wym. 21 cm, rok MDCCCLIV.
Kn 715.
Sygn. 1294.

8. Puchar z pokrywą, szklany, rok 1890, wym. 40 cm.
Sygn. 1295.

9. Szklanka z malowanym wizerunkiem św. Franciszka z Asyżu, wym. 10 cm, klasztor Neuzelle.
Kn 1316.
Sygn. 1301.

10. Szklanka szlifowana z postaciami czterech ewangelistów oraz ich symbolami.
Kn 1213.
Sygn. 1302.

11. Szklanka szlifowana z myśliwym, inicjały A.B.
Sygn. 1304.

12. Szklanka szlifowana z postaciami 12 apostołów.
Sygn. 1305.

13. Kielich szklany, szlifowany.
Kn 923.
Sygn. 1306.

14. Kielich szklany, szlifowany.
Kn 923.
Sygn. 1307.

15. Kufel do piwa, szklany z cynową pokrywą, malowany, z inicjałami I.S., rok 1830, wym. 23 cm.
Kn 455.
Sygn. 1308.

16. Kieliszek szklany, z inicjałami E.L.
Krzeszów.
Sygn. 1309.

17. Szklanka grawerowa, symbol: wiary, nadziei i miłości, wym. 12 cm.
Sygn. 1310.

18. Szklanka grawerowa, motyw kwiatowy.
Sygn. 1311.

19. Puchar szklany, grawerowy, szlifowany, z symbolem: wiary, nadziei i miłości, wym. 12,5 cm.
Sygn. 1312.

20. Szklanka szlifowana, motyw kwiatowy.
Sygn. 1313.

21. Szklanka grawerowa, szkifowana, „Bad Reinerz" (Duszniki).
Sygn. 1314.

22. Butelka szklana, płaska, napis: IRAMS.
Sygn. 1315.

23. Kufel do piwa, szklany, grawerowy, z napisem: „Vivat der Meister Schmidt", IH, wym. 15 cm.
Sygn. 1316.

24. Waza na trzech nóżkach, szklana, grawerowa, z rysunkiem Śnieżki, wym. 17,5 cm.
Sygn. 1317.

25. Dwa kieliszki, szklane, grawerowe, winogrona.
Sygn. 1319.

26. Szklanka szlifowana, brzeg złocony.
Sygn. 1318.

27. Szklanka grawerowa, malowane winogrona, wym. 5 cm.
Sygn. 1320.

28. Szklanka grawerowa, kwiaty.
Sygn. 1321.

29. Szklanka dwuwarstwowa, szkło przezroczyste i matowe.
Sygn. 1322.

30. Szklanka, szkło przezroczyste, różowe i białe, mleczne.
Sygn. 1323.

31. Kubek z nakrywką, porcelana, scena dźwigania krzyża, rany Chrystusa.
Sygn. 1331.

32. Kubek porcelanowy, z widokiem schroniska na Śnieżce, znak CT, rok 1605.
Sygn. 1339.

33. Puchar, metal, obraz: Leon XIII, Watykan, „Ut sint unum", 2.3.1810 — 20.7.1903, wym. 12 cm.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2700.

3. FLAKONY

1. Cynowy flakon do kwiatów. Napis: „MEH 1742", wym. 21 cm.
Marciszów.
Sygn. 340.

2. Cynowy flakon do kwiatów. Napis: „MEH 1742", wym. 21 cm.
Marciszów.
Sygn. 339.

3. Flakon do kwiatów, cynowy, słabo widoczny ślad inicjałów i data: rok 1741, wym. 19 cm.
Sygn. 677.

4. Flakon do kwiatów, cynowy, wym. 19 cm.
Sygn. 678.

5. Flakon do kwiatów, cynowy, wym. 17 cm.
Sygn. 735.

6. Flakon do kwiatów, cynowy, wym. 17 cm.
Sygn. 736.

7. Flakon do kwiatów, cynowy, wym. 17 cm.
Sygn. 737.

8. Dwa flakony do kwiatów, cynowe, wym. 12 cm.
Sygn. 738.

9. Dwa flakony do kwiatów, cynowe, wym. 13 cm.
Sygn. 739.

10. Dwa flakony do kwiatów, cynowe, wym. 14 cm.
Sygn. 740.

11. Dwa flakony do kwiatów, cynowe, wym. 15 cm.
Sygn. 741.

12. Flakon na kwiaty, porcelanowy, wiek XIX, wym. 21 cm.
Sygn. 886.

13. Flakon do kwiatów, szlifowany, niebieski w kwiaty, wym. 12 cm.
Sygn. 1326.

14. Flakon cynowy na kwiaty, FWCW, herb kardynała Koppa, wym. 20 cm.
Sygn. 2292.

15. Flakon cynowy na kwiaty, wym. 18 cm.
Kn 877.
Sygn. 2293.

16. Flakon cynowy na kwiaty, wym. 18 cm.
Sygn. 2294.

17. Flakon cynowy na kwiaty, wym. 18 cm.
Sygn. 2295.

18. Flakon alabastrowy.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2697.

19. Flakon alabastrowy.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2698.

20. Flakon alabastrowy.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2699.

21. Miska miedziana, trybowana rozeta, wym. 41 cm.
Sygn. 769.

22. Lampion miedziany, duży, ozdobiony główkami aniołków.
Sygn. 775.

23. Lampion miedziany, mały.
Sygn. 776.

24. Ozdobna oprawa do obrazów, metalowa, posrebrzana, trybowana, motywy kwiatowe, owalna.
Sygn. 842.

25. Ozdobna oprawa do obrazu, metalowa, trybowana, owalna, u góry Najświętsza Maryja Panna, wokół figury świętych.
Sygn. 843.

4. FILIŻANKI

1. Filiżanka porcelanowa, z widokiem Nysy, znak CT.
Sygn. 1327.

2. Filiżanka ze spodkiem, porcelanowa, znak XXX.
Sygn. 1328.

3. Filiżanka porcelanowa, ze złotym brzegiem, rok 1851.
Sygn. 1329.

4. Filiżanka porcelanowa z widokiem miasta.
Sygn. 1330.

5. Filiżanka porcelanowa, w kwiaty, znak KPM.
Sygn. 1333.

6. Filiżanka ze spodkiem, znak TPM.
Sygn. 1334.

7. Filiżanka ze spodkiem, porcelanowa, znak KPM.
Sygn. 1335.

8. Dwie filiżanki ze spodkami, porcelana, jednakowe, kwiaty i niebieski szlak.
Sygn. 1336.

9. Filiżanka ze spodkiem, kwiaty i złocony brzeg, znak TPM.
Sygn. 1337.

10. Filiżanka ze spodkiem, kwiaty i złocony brzeg, znak TPM.
Sygn. 1338.

11. Filiżanka, napis: „1000-lecie chrztu Polski — Częstochowa".
Dar s. Gabrieli Grabarz, elżbietanki, 10.9. 1970 r.
Sygn. 2670.

12. Filiżanka ze spodkiem i nakrywką, malowana kolorem zielonym i złotym, inicjały M.R., znak KPM.
Sygn. 1293.

5. DZBANY SZKLANE

1. Dzban szklany, malowany, kolor biały z niebieskim, rok 1699 wym. 20,5 cm.
Kn 1297.
Sygn. 627.

2. Dzban z pokrywą, duży grawiurowy z wizerunkiem Madonny z Dzieciątkiem, rok 1536, wym. 44 cm.
Paczków.
Sygn. 676.

3. Dzban cynowy z pokrywą na wodę, rok 1776, wym. 27 cm.
Sygn. 686.

4. Dzban cynowy z pokrywą na wodę, ornamentacja kwiatów.
Sygn. 687.

5. Dzban z pokrywą, cynowy „RNK", wym. 23 cm.
Sygn. 688.

6. Dzban z pokrywą, cynowy, ornamentacja kwiatów, wym. 20 cm.
Głogów.
Sygn. 689.

7. Dzban cynowy z zakrętką, „SK", rok 1755, wym. 23 cm.
Kn 1463.
Sygn. 694.

8. Dzban z pokrywą, cynowy, wym. 18 cm.
Sygn. 700.

9. Dzban z pokrywą, cynowy, wym. 23 cm.
Sygn. 701.

10. Dzbanek fajansowy, malowane kwiaty, wym. 15 cm.

Sygn. 910.

11. Dzbanek fajansowy, malowane kwiaty, wym. 15,5 cm.
Sygn. 911.

12. Dzbanek gliniany, polewany, wym. 17,5 cm.
Sygn. 912.

13. Dzbanek gliniany, polewany, wym. 14 cm.
Sygn. 913.

14. Dzbanek gliniany, polewany, wym. 14,5 cm.
Sygn. 914.

15. Dzbanek fajansowy, malowane kwiaty, znak „SF 6", wym. 22 cm.
Sygn. 915.

16. Dzbanek porcelanowy, malowane kwiaty, wym. 19 cm.
Sygn. 1340.

17. Dzban do piwa, gliniany, polewany, zielony, z nakrywką cynową, z napisem: A.L.S., rok 1733, wym. 31 cm.
Sygn. 3141.

18. Dzban do piwa, gliniany, polewany, szary, niebieski kwiat, stylizowany, wym. 25 cm.
Sygn. 1342.

19. Dzbanek gliniany, polewany, motyw kwiatów i ptaków, wym. 15 cm.
Sygn. 1343.

20. Dzban gliniany, wym. 31 cm.
Sygn. 3163.

21. Dzban gliniany w plecionce.
Sygn. 3165.

22. Dzban z pokrywą, mosiężny, posrebrzany, wym. 35 cm.
Sygn. 3397.

23. Dzban mosiężny, posrebrzany, wym. 30 cm.
Sygn. 3398.

24. Dzban mosiężny, posrebrzany, wym. 32 cm.
Sygn. 3399.

25. Dzban z pokrywą, mosiężny, posrebrzany, wym. 38 cm.
Sygn. 3401.

6. ŚWIECZNIKI

1. Dwa świeczniki, mosiężne, ścienne.
Sygn. 742.

2. Kociołek metalowy, odlew z obrazami: Madonny z Dzieciątkiem i czterech ewangelistów.
Kn 2566.
Sygn. 764.

3. Duża misa, miedziana, trybowana „Zwiastowanie", wym. 44 cm.
Sygn. 765.

4. Miski cynowe, duże, 6 sztuk.
Sygn. 814.

5. Waza porcelanowa, późno-klasyczna, wiek XVIII, wym. 30 cm.
Sygn. 887.

7. KLAMRY

1. Klamra barokowa do kapy, miedź posrebrzana.
Sygn. 565.

2. Klamra do kapy, posrebrzana.
Kn 1351.
Sygn. 566.

3. Klamra do kapy, posrebrzana. Napis: Imię Jezus, Maryja i 6 główek aniołków.
Kn 2297.
Sygn. 568.

8. ZAPINKI

1. Zapinki metalowe od butów arcybiskupa Marcina Dunina z Poznania (2).
Przekazał ks. Jerzy kardynał Kopp, 14.1. 1912 r.
Sygn. 3177.

9. ŁYŻKI

1. Łyżki, odlew ołowiany, ze scenami biblijnymi.
Kn 1306.
Sygn. 569.

10. NACZYNIA CYNOWE

1. Naczynie cynowe z zakrętką.
Sygn. 695.

11. URNY

1. Urna cynowa, rok 1815, wym. 24 cm.
Sygn. 667.

2. Urna cynowa, rok 1815, wym. 23 cm.
Sygn. 807.

12. NOŻE, WIDELCE

1. Nóż i widelce, srebrne z napisem: „MEL", rok 1726, wym. 20 cm.
Sygn. 572.

2. Nóż srebrny z napisem „AMH", wym. 21 cm.
Sygn. 573.

3. Widelec srebrny, inicjały: „J.B.".
Sygn. 574.

13. KOCIOŁKI

1. Kociołek metalowy.
Sygn. 3436.

14. NOŻYCE

1. Nożyce mosiężne do obcinania knotów, wym. 15 cm.
Sygn. 734.

15. TALERZE, SPODKI, PUDEŁKA

1. Talerz cynowy z wizerunkiem „Dobrego Pasterza", rok 1768, wym. 33 cm.
Sygn. 679.

2. Tacka owalna, cynowa i duże ampułki szklane, ujęte w cynę, wym. 24×15,5 cm.
Sygn. 680.

3. Pudełko z pokrywą cynowe, wym. 11 cm.
Sygn. 668.

4. Pudełko cynowe, wykonane w kształcie sarkofagu, rok 1756, wym. 11,5×7 cm.
Sygn. 670.

5. Czarna cynowa, pokrywa z figurą rycerza, cechy rymarskie, 8 wiszących tabliczek z nazwiskami, rok 1685, wym. 67 cm.
Kn 2446.
Sygn. 673.

6. Pudełko cynowe, rok 1756, wym. 9 cm.
Sygn. 675.

7. Talerz fajansowy, malowany, motyw kwiatowy, wym. 23 cm, znak „M".
Sygn. 891.

8. Talerz fajansowy płytki, malowany jeleń, wym. 24 cm.
Sygn. 892.

9. Talerz fajansowy płytki, malowany jeździec, wym. 24 cm.
Sygn. 893.

10. Talerz fajansowy płytki, malowany, wym. 21 cm.
Sygn. 894.

11. Talerz fajansowy, płytki malowany, wym. 21 cm.
Sygn. 895.

12. Talerz fajansowy, malowany ptaszek i kwiaty, wym. 21 cm.
Sygn. 896.

13. Talerz fajansowy, płytki, motyw kwiatowy, znak „C", wym. 24 cm.
Sygn. 897.

14. Talerz fajansowy, głęboki, malowany, motyw kwiatowy, znak „M 23", wym. 23,5 cm.
Sygn. 898.

15. Talerz fajansowy, głęboki, motyw kwiatowy, znak „W", wym. 23 cm.
Sygn. 899.

16. Talerz fajansowy, głęboki, motyw kwiatowy, znak „M 20", wym. 23,5 cm.
Sygn. 900.

17. Talerz fajansowy, malowany, wym. 28 cm.
Sygn. 901.

18. Talerz fajansowy, malowany.
Sygn. 902.

19. Talerz fajansowy, malowane kwiaty, duży, z dwoma uszkami, wym. 28 cm.
Sygn. 903.

20. Talerz gliniany, wypalany, malowany, motyw kwiatowy, wym. 23 cm.
Sygn. 904.

21. Filiżanka fajansowa, malowane kwiaty, wym. 8 cm.
Sygn. 905.

22. Filiżanka porcelanowa, malowane kwiaty, znak „HPM", wym. 8 cm.
Sygn. 906.

23. Spodek fajansowy, malowane kwiaty, znak „M 10", wym. 14 cm.
Sygn. 907.

24. Spodek porcelanowy, malowane kwiaty, znak „RFM", wym. 13,5 cm.
Sygn. 908.

25. Spodek porcelanowy, malowane kwiaty, znak „TPM", wym. 13 cm.
Sygn. 909.

16. GRY

1. Chińska szachownica z figurami z kości, 8 figur czerwonych, 11 białych, wym. 49×49 cm.
Kn 1565.
Sygn. 520.

17. RÓŻNE

1. „Znak Salomona", pismo odręczne na pergaminie.
Kn 1332.
Sygn. 2297.

2. „Hochwürdige Vater der Gesellschaft Jesu", odezwa, rok 1872, dawny nr 1800.
Sygn. 2875.

3. Pismo biskupa Henryka Förstera, datowane 21.12.1880 r.
Johannisberg.
„Aus der Sakristei der St. Michaeliskirche zu Breslau".
Sygn. 2888.

4. Ewiger Kalender.
Sygn. 2908.

5. Berechnung des Osterfestes.
Sygn. 2913.

6. Dokument pergaminowy, nadanie odpustu, Rzym 10.5.1680 r., oprawiony.
Sygn. 2941.

7. Waza porcelanowa.
Sygn. 2933.

8. Dokument odpustu nadanego przez Benedykta XIV dnia 1.9.1729 roku, pergamin, oprawa metalowa.
Sygn. 2894.

9. Martin Helwigs Erste Land — Charte vom Herzogthum, Breslau, papier.
Sygn. 3002.

10. Carte du Diocese de Breslau. Mapa dedykowana ks. Melchiorowi kard. Diepenbrockowi.
Sygn. 3030.

11. Korona profesyjna, wym. średn. 10 cm.
Kn 1986.
Sygn. 455.

12 Wieże katedry wrocławskiej, rzeźba w drzewie, wieże stojące na czarnym postumencie pod szkłem, wym. 12 cm.
Kn 2711.
Sygn. 1066.

13. Blaszana stereometyczna Pinia na kuli, złocona, wiek XIX.
Sygn. 3591.

VIII. SZTUKA LUDOWA

1. Pieta, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 22×15 cm.
Sygn. 492.

2. Pieta, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 40×24 cm.
Sygn. 493.

3. Święty z palmą i krzyżem w ręku, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 36 cm.
Sygn. 494.

4. Św. Jan Nepomucen, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 32,5 cm.
Sygn. 495.

5. Św. Antoni, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 32 cm.
Sygn. 496.

6. Chrystus Frasobliwy, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 19 cm.
Sygn. 497.

7. Św. Agnieszka, rzeźba w drzewie, ludowa, w ręku palma, na kolanach baranek, wym. 22 cm.
Sygn. 498.

8. Chrystus Zmartwychwstały, rzeźba w drzewie wolno stojąca, ludowa, wym. 58 cm.
Sygn. 499.

9. Chrystus Zmartwychwstały, rzeźba w drzewie, wolno stojąca, ludowa, wym. 75 cm.
Sygn. 500.

10. Chrystus frasobliwy, rzeźba w drzewie, wolno stojąca, ludowa, wym. 50×25 cm.
Kn 1695.
Sygn. 501.

11. Chrystus Zmartwychwstały, rzeźba w drzewie, wolno stojąca, ludowa, wym. 73 cm.
Kn 1999.
Sygn. 502.

12. Św. Florian, rzeźba w drzewie, wolno stojąca, ludowa, wym. 46×22 cm.
Sygn. 508.

13. Chrystus Zmartwychwstały, rzeźba w drzewie, wolno stojąca, ludowa, wym. 64 cm.
Sygn. 510.

14. Chrystus Zmartwychwstały, rzeźba w drzewie, wolno stojąca, ludowa, wym. 63 cm.
Sygn. 512.

15. Głowa Chrystusa, płaskorzeźba w drzewie, owalna, wym. 30×20 cm.
Sygn. 519.

16. Ołtarzyk Matki Boskiej z Dzieciątkiem, wykonany w stylu ludowym, wym. 87×62 cm.
Sygn. 582.

17. Chrystus Zmartwychwstały, rzeźba w drzewie, ludowa, wym. 74 cm.
Sygn. 583.

18. Najświętsza Maryja Panna, rzeźba z pełnego drzewa, wym. 124 cm.
Sygn. 921.

19. Chrystus, rzeźba ludowa w drzewie, wym. 85 cm.
Widawa, 1963 r.
Sygn. 2540.

20. Figurka Matki Boskiej, rzeźba ludowa, drzewo, wiek XIX, wym. 53 cm.
Stary Wielisław, 22.1.1967 r.
Sygn. 2552.

21. Figura Matki Boskiej, rzeźba ludowa, drzewo, wiek XVI.
Wrocław, kościół św. Stanisława, 1966 r.
Sygn. 2561.

22. Figurki apostołów, rzeźba ludowa, drzewo, sześć sztuk.
Owczary, 1963 r.
Sygn. 2562.

23. Aniołek, rzeźba ludowa, malowana, wym. 50 cm.
Sierpnica, pow. Wałbrzych, 1967 r.
Sygn. 2574.

24. Aniołek, rzeźba ludowa, malowana, wym. 50 cm.
Sierpnica, pow. Wałbrzych, 1967 r.
Sygn. 2575.

25. Św. Barbara, święta trzyma w prawej ręce wieżę, rzeźba ludowa malowana, wym. 60 cm.
Sierpnica, pow. Wałbrzych, 1967 r.
Sygn. 2756.

26. Św. Mikołaj, rzeźba ludowa, wym. 143 cm.
Sierpnica, pow. Wałbrzych, 1967 r.
Sygn. 2577.

27. Madonna z Dzieciątkiem, rzeźba ludowa, malowana, wym. 64 cm.
Sierpnica, pow. Wałbrzych, 1967 r.
Sygn. 2578.

28. Święty Maciej, obraz ludowy, płótno, zniszczony, wiek XX.
Sygn. 3053.

29. Chrystus Zmartwychwstały, drzewo, rzeźba ludowa, wym. 75 cm.
Sygn. 3253.

IX. STROJE LUDOWE

1. Chustka biała w kształcie trójkąta, haftowana.
Sygn. 1426.

2. Chustka biała w kształcie trójkąta, haftowana.
Sygn. 1427.

3. Chustka biała, haftowana w kształcie trójkąta.
Sygn. 1425.

4. Czepiec biały, koronkowy, wstęgi białe, kolorowe kwiaty, jedwabne.
Sygn. 1428.

5. Czepiec biały, koronkowy, wstęgi jedwabne, białe, kolorowe kwiaty.
Sygn. 1429.

6. Czepiec biały, koronkowy, wstęgi jedwabne, różowe.
Sygn. 1430.

7. Czepiec ze wstążek białych, kwiatki jedwabne.
Sygn. 1431.

8. Czepiec biały, haftowany, wstążki jedwabne, białe, różowe kwiaty.
Sygn. 1432.

9. Czepiec biały koronkowy, wstęgi jedwabne, białe, niebieskie kwiaty.
Sygn. 1433.

10. Czepiec z białej koronki, wstążki jedwabne, białe, w lila kwiaty.
Sygn. 1434.

11. Czepiec biały, jedwabny, haftowany złotem i srebrem, wstęgi lila, jedwabne.
Sygn. 1435.

12. Czepiec biały, koronkowy, wstęgi jedwabne, kolorowe kwiaty.
Sygn. 1436.

13. Czepiec biały, koronkowy, wstęgi brązowe, czerwone kwiaty.
Sygn. 1437.

14. Czepiec biały, koronkowy, wstęgi białe, jedwabne.
Sygn. 1438.

15. Czepiec biały koronkowy, wstęgi białe, jedwabne, kolorowe kwiaty.
Sygn. 1439.

16. Czepiec biały, koronkowy, zdobiony kwiatami, wstęgi lila, kwiaty.
Sygn. 1440.

17. Czepiec czarny, jedwabny, haftowany złotem, wstęgi białe, w różne kwiaty.
Sygn. 1441.

18. Czepiec jedwabny popielaty, ubrany białą koronką.
Sygn. 1442.

19. Chustka wełniana czarna, czerwone kwiaty.
Sygn. 1443.

20. Obrus płócienny ołtarzowy, biały haft krzyżykowy.
Sygn. 1444.

21. Serweta kwadratowa płócienna, biały haft płaski.
Sygn. 1445.

22. Serwetka kwadratowa płócienna, obszyta koronką, haft krzyżykowy, brązowy.
Sygn. 1446.

23. Serwetka biała kwadratowa, haft kolorowy płaski.
Sygn. 1447.

24. Bielizna ołtarzowa, haft niebiesko-czerwony.
Kn 794.
Sygn. 1448.

25. Bielizna ołtarzowa, haft krzyżykowy, czerwony.
Sygn. 1449.

26. Serwetka kwadratowa, ołtarzowa, haft krzyżykowy, czerwony.
Sygn. 1450.

27. Serwetka kwadratowa płócienna, haft czarny, krzyżykowy.
Sygn. 1451.

28. Serwetka płócienna kwadratowa, haft krzyżykowy, czerwony.
Kn 838.
Sygn. 1452.

29. Serwetka płócienna, haft płaski, żółty, obszyty koronką.
Sygn. 1453.

30. Serwetka płócienna, ołtarzowa, haft koronkowy, krzyżykowy.
Sygn. 1454.

31. Serwetka płócienna, obszyta koronką, haft czerwony, krzyżykowy.
Sygn. 1455.

32. Serweta płócienna obszyta koronką, haft brązowy.
Sygn. 1456.

33. Serwetka ołtarzowa, haft niebieskoczerwony, płaski.
Sygn. 1457.

34. Serwetka ołtarzowa, haft brązowy, krzyżykowy.
Sygn. 1458.

35. Bielizna ołtarzowa lniana, haft czerwony, płaski.
Wierau (Wiry).
Kn 751.
Sygn. 1459.

36. Bielizna ołtarzowa lniana, haft ciemny.
Sygn. 1460.

37. Bielizna ołtarzowa lniana, haft ciemny.
Sygn. 1461.

38. Bielizna ołtarzowa lniana, haft czerwony, krzyżykowy.
Sygn. 1462.

39. Bielizna ołtarzowa, haft niebieskoczerwony.
Sygn. 1463.

40. Bielizna ołtarzowa, haft biały, płaski.
Sygn. 1464.

41. Serwetka ołtarzowa, haft kolorowy, płaski, rok 1838.
Sygn. 1465.

42. Serwetka lniana, haft płaski, srebrny.
Sygn. 1466.

43. Serwetka ołtarzowa, haft czerwonozłoty, rok 1783.
Sygn. 1467.

44. Serwetka ołtarzowa, haft płaski, czerwony.
Sygn. 1468.

45. Kawałek materiału z drukiem (postacie niosące winne grono).
Kn 2293.
Sygn. 1469.

46. Serwetka batystowa, haft kolorowy, płaski.
Sygn. 1470.

47. Wstążka jedwabna, czerwony haft.
Sygn. 1471.

48. Czepiec i płaszczyk, haft lniany, pochodzący ze spuścizny po królowej Saskiej.
Sygn. 2174.

49. Chustka tiulowa, materia zielonofioletowa, szlak w białe kwiaty, wym. 73×73 cm.
Sygn. 2177.

50. Teczka ręcznie wyszywana, haft krzyżykowy, inicjały „JZ" w wianku, wym. 40×28 cm.
Sygn. 2179.

51. Serweta wschodnia, materia czerwona, jedwabna, haft srebrny, wym. 82×82 cm.
Kn 2572.
Sygn. 2180.

52. Kamizelka ręcznie haftowana, biała, jedwabna.
Kn 650.
Sygn. 2187.

53. Szal wełniany turecki, materiał biały, wym. 265×67 cm.
Sygn. 2195.

54. Serwetki w kształcie kwadratowym, ręcznie haftowane, 12 sztuk, z bielizny ołtarzowej, wym. 70×70 cm.
Sygn. 2198.

55. Czepek śląski, wiek XVII.
Miłków.
Sygn. 2507.

X. PŁYTY NAGROBNE

1. Tablica fundacyjna z czasów Henryka IV Probusa. Podaje wiadomość o zwycięstwie księcia w 1288 roku, jego śmierci w 1290 r. oraz o fundacji kościoła św. Krzyża we Wrocławiu. Deska pokryta gipsem, napis czarną farbą w

j. łacińskim. Pochodzi z kościoła św. Krzyża. Czas powstania 1290 rok.
AAW, III c 90.
H. Luchs: Schlesische Inschriften von XIII. bis. XVI. Jahrhundert, Breslau 1878 s. 8.
Sygn. 3697.

2. Biskup Stefan z Lubiąża, płyta grobowa z brązu, odlew grawerowany postaci biskupa (uszkodzony), rok 1345, wys. 135 cm.
Wrocław, katedra.
Nowack, 102.
Sygn. 20.

3. Pomnik nagrobny, kamień i krzyż żelazny, początek XVIII wieku, wys. 204 cm.
Sygn. 51.

4. Płyta nagrobna kanonika Mikołaja z Oławy (zm. 24.VI.1390), marmur, na płaszczyźnie kamienia kontury postaci zmarłego, kompozycja graficzna i litery gotyckie tworzą ramę, rok 1400, wym. 224×107 cm.
Wrocław, św. Krzyż.
Nowack. 12.
Sygn. 53.

5. Kamień nagrobny, postać dziewczynki z kwiatem i wianuszkiem na głowie, z rączkami złożonymi, w sukni bogato haftowanej, napisy niemieckie, cztery herby rodowe, rok 1617, wym. 87×55 cm.
Sygn. 57.

6. Kamień nagrobny, rzeźba w piaskowcu, płyta zniszczona, widoczne zarysy postaci i ślady liter renesansowych, koniec XVI wieku, wym. 79×43 cm.
Sygn. 58.

7. Płyta grobowa, marmurowa biskupa Jodoka Rosenberga, krępa figura, u góry tarcza herbowa, rok 1467, wym. 210×80 cm.
Wrocław, katedra.
Nowack, 14.
Sygn. 59.

8. Obraz nagrobny malowany na drzewie, obraz w kształcie trapezu. Scena przedstawia zakonnika polecanego przez św. Jadwigę Śląską. Matka Boska Bolesna (Pieta), wiek XV, na szarfie napis: „Deus propitius esto michi (!) peccatori", wym. 182, 150, 158 cm.
Kwiatkowice (Alt Läst), pow. Legnica.
Nowack, 44.
Sygn. 98.

9. Tablica srebrna z napisem: „Johann Christa + Lisch"?, wym. 19×14 cm.
Kn 1069.
Sygn. 467.

10. Płytka wotywna, niklowa, wyciskana, klęcząca dziewczynka, wym. 6×5 cm.
Sygn. 469.

11. Płytka wotywna, niklowa, wyciskana, klęczy chłopiec, wym. 6×5 cm.
Sygn. 470.

12. Sarkofag miedziany z napisem: „Memento mori", wym. 10×4 cm.
Kn 2638.
Sygn. 558.

13. Płyta nagrobna brązowa, „Hans v. Minsterberg", rok 1595, wym. 19×13,5 cm.
Sygn. 1828.

14. Płyta nagrobna, brązowa „Henrich v. Minsterberg", rok 1605, wym. 37×19 cm.
Sygn. 1829.

15. Tabliczki nagrobne z cmentarza przykościelnego w Dziadowej Kłodzie k. Sycowa, wykonane z porcelany z napisami polskimi: 1. J. Wójcik — 1917; 2. Zuzanna Wancek 1912; 3. B. Sowa 1915; 4. M. Lachman 1912; 5. Agn. Weinert 1914.
Dar ks. Franciszka Witka z Dziadowej Kłody, 11.5.1969 r.
Sygn. 2637.

16. Blacher trumienny Eleonory Seydlitz z 1798 roku, wym. 35×30 cm.
Sygn. 3268.

17. Tablica pamiątkowa z nazwiskami poległych w wojnie światowej, wym. 220×110 cm.
Sygn. 3284.

18. Tablica epitafijna, drewno polichromowane i złocone, rok 1727.
Sygn. 3550.

XI. INSTRUMENTY MUZYCZNE

1. Pomost basowy, wiek XVI.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 527.

2. Pomost dyskantowy, wiek XVI.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 528.

3. Cztery waltornie, wiek XVIII—XIX.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 529.

4. Cztery trąbki fanfarowe, wiek XVIII—XIX.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 530.

5. Dwa puzony, wiek XVIII.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 531.

6. Górna część puzonu.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 532.

7. Dwie trąbki zwijane, wiek XIX.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 533.

8. Dwa różki angielskie, krzywe.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 534.

9. Dwa krągliki.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 535.

10. Dwa ustniki.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 536.

11. Dwa oboje, koniec XVIII wieku.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 537.

12. Klarnet, wiek XIX.
Wrocław.
Kn 2077—2099.
Sygn. 538.

13. 13 części instrumentów dętych, fletów i klarnetów.
Sygn. 539.

14. Organ prospekt, w środkowej części metalowe piszczałki, otoczone barokowym ornamentem liściastym, trzy registry.
Sygn. 3341.

15. Część piszczałki, wykładana kośćmi.
Sygn. 3184.

16. Piszczałki organowe, drewno, wiek XX.
Sygn. 3646.

17. Lira — cytra, drewno złocone, brak strun, wiek XIX.
Sygn. 3647.

XII. ODLEWY GIPSOWE I INNE

1. Chrystus Pan ubiczowany, odlew gipsowy, wym. 128 cm.
Sygn. 224.

2. Św. Maria Magdalena, odlew gipsowy owalny, w czarnych ramkach pod szkłem, wiek XIX, wym. 11 cm.
Kn 2627.
Sygn. 484.

3. Królowa Luiza, płaskorzeźba gipsowa, wym. 10×7,5 cm.
Sygn. 540.

4. Figurka alabastrowa z postacią niewiasty w kapeluszu, około 1790 roku, wym. 18 cm.
Kn 2617.
Sygn. 547.

5. Figurka alabastrowa z postacią mężczyzny, z posygą i buławą, wym. 18 cm.
Kn 2617.
Sygn. 548.

6. Popiersie brązowe pap. Piusa VI.
Kn 1485.
Sygn. 567.

7. Głowa św. Jana, odlew gipsowy, wym. 35 cm.
Sygn. 1095.

8. Popiersie św. Piotra, płaskorzeźba, gips.
Kn 1005.
Sygn. 1150.

9. Popiersie św. Pawła, płaskorzeźba, gips.
Kn 1005.
Sygn. 1151.

10. Madonna, rzeźba w masie plastycznej, wym. 26 cm.
Żelazno.
Sygn. 2387.

11. Święta Rodzina, płaskorzeźba owalna, gips, wykonał Rogeak, wym. 14×18 cm.
Sygn. 2509.

12. Ucieczka do Egiptu, płaskorzeźba owalna, gips, wykonał Rogeak, wym. 14×18 cm.
Sygn. 2510.

13. Matka Boska Ostrobramska, odlew mosiężny, napis: „Sacrum Poloniae Millennium" 966—1966, Białystok, wym. 12,5×8,5 cm.
Dar bpa Wincentego Urbana, 22.6.1967 r.
Sygn. 2581.

14. Aniołki, cztery sztuki, barok, gips, złocone główki i skrzydełka, wym. 15 cm.
Dar SS. Urszulanek — Polanica Zdrój, 7.4.1970 r.
Sygn. 2657.

15. Myśliwy z psem, odlew gipsowy, wiek XX, wym. 23 cm.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2683.

16. Chrystus, odlew, napis: „Heiland ad Schlachtfelde b. Saarburg. Das Kreuz wurde weggeschoffen, der Christus blieb wunderbarerweise erhalten. (München)", wym. 50 cm.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2693.

17. Dante, odlew, 3.III.1908 r.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2696.

18. Ostatnia Wieczerza, odlew, brąz.
Sygn. 2767.

19. Zwiastowanie, tablica gipsowa, niżej św. Hieronim.
Sygn. 2797.

20. Twarz Chrystusa, obraz malowany na warstwie gipsu, wiek XX.
Depozyt bpa Wincentego Urbana, 1968 r.
Sygn. 2820.

21. Leon XIII, figurka porcelanowa, na odwrocie: Nr 2691.
Sygn. 2830.

22. Zdjęcie z krzyża, postacie: Chrystus, Matka Boża, św. Jan ewangelista, gips.
Sygn. 2863.

23. Zdjęcie z Krzyża, postacie: Chrystus i Matka Boża, gips.
Sygn. 2862.

24. Zwiastowanie, św. Hieronim, gips.
Sygn. 2880.

25. Kardynał Jerzy Kopp, gips.
Sygn. 2955.

26. Kardynał Jerzy Kopp, popiersie, gips.
Sygn. 2956.

27. Kardynał Jerzy Kopp, odlew gipsowy.
Sygn. 2954.

28. Bp Henryk Förster, portret gipsowy.
Sygn. 2931.

29. Bp Emanuel Schimoński, popiersie, gips.
Sygn. 2930.

30. Leon XIII, popiersie, gips.
Sygn. 2981.

31. Kardynał Jerzy Kopp, popiersie, gips.
Sygn. 2957.

32. Pius IX, popiersie.
Sygn. 2959.

33. Kardynał Jerzy Kopp, popiersie.
Sygn. 2960.

34. Leon XIII, postać na tronie, gips.
Sygn. 2961.

35. Św. Jadwiga, gips.
Sygn. 2962.

36. Św. Jan Chrzciciel gips, polichromia, wym. 39 cm.
Sygn. 3014.

37. Święta Rodzina, gips.
Sygn. 3095.

38. Sceny z życia Pana Jezusa (4), gips, wym. 14,5×12 cm.
Sygn. 3180.

39. Scena: Śmierć Najświętszej Maryi Panny, gips, wym. 10 cm.
Sygn. 3187.

40. Figurka Matki Bożej, alabaster, wym. 27 cm.
Sygn. 3204.

41. Figura: Pasterz z barankiem, gips, wym. 51 cm.
Sygn. 3216.

42. Król Baltazar z szopki, gips, wym. 42 cm.
Sygn. 3222.

43. Zakonnica, figura gipsowa, wym. 87 cm.
Sygn. 3227.

44. Osiołek z szopki, figura gipsowa, wym. 28 cm.
Sygn. 3235.

45. Pastuszkowie z szopki, gips.
Sygn. 3236.

46. Niewiasta, gips.
Sygn. 3237.

47. Chrystus biczowany, odlew gipsowy, wym. 132 cm.
Sygn. 3258.

48. Papież Pius VII, odcisk w metalu.
Sygn. 3272.

49. Popiersie biskupa: Franz Egon, płaskorzeźba cynowa, owalna.
Sygn. 3290.

50. Dwie konsolki gipsowe, gips, wym. 22 cm.
Sygn. 3318.

51. Dwie konsolki gipsowe, wym. 22 cm.
Sygn. 3328.

52. Św. Franciszek z Asyżu, figura gipsowa, wym. 110 cm.
Sygn. 3358.

53. Piętnaście odlewów gipsowych rzeźb architektonicznych z katedry wrocławskiej, rok 1950.
Sygn. 3376.

54. Postać mężczyzny, porcelana.
Sygn. 3433.

55. Madonna, figurka porcelanowa, wym. 16 cm., znak ϕ.
Sygn. 3469.

56. Odlew gipsowy głowy na wsporniku, wiek XVIII.
Sygn. 3592.

57. Róża, alabastrowa amfora z metalu, wiek XIX.
Sygn. 3600.

58. Św. Józef (?), figura gipsowa, uszkodzona, wiek XX.
Sygn. 3614.

59. Skrzydła kamienne, cement, wiek XIX.
Sygn. 3656.

60. Putto z czaszką, figura alabastrowa, wiek XIX.
Sygn. 3683.

XIII. ZEGARY

1. Podstawa do zegarka, rzeźba w drzewie, rok 1817, wym. 34 cm.
Sygn. 479.

2. Zegarek francuski, na odwrocie emalia, przedstawia pasterkę, rok 1806.
Kn 1293.
Sygn. 552.

3. Zegarek kieszonkowy, J. Norton Londya, wym. 6 cm.
Sygn. 555.

4. Zegarek kieszonkowy, wym. 6 cm.
Sygn. 556.

5. Zegar stojący szafkowy, klasztorny, podczas sekularyzacji w 1810 roku nabył go kupiec Herink w Opolu, wiek XVIII.
Jemielnica lub Rudy.
Kn 1632.
Nowack, 284.
Sygn. 1348.

6. Zegar stojący, empirowy, o dwóch alabastrowych kolumienkach, wiek XIX, wym. 58 cm.
Sygn. 1349.

7. Zegar antyczny, wiek XVIII.
Sobieszów.
Sygn. 2506.

8. Zegar stojący, sześć kolumien drewnianych, wiek XIX.
Sygn. 2834.

9. Zegar metalowy, płytka. Fecit Joan. Engelbrecht Braunensis 1793.
Sygn. 3195.

XIV. HERBY

1. Tarcza herbowa, kamień, herb złocony, koniec XVII wieku, wys. 80 cm.
Sygn. 44.

2. Św. Antoni, tarcza barokowa, owalna miedź, posrebrzana, wym. 9,5 cm.
Kn 1696.
Sygn. 483.

3. Herb Andrzeja hr. Cellari z Lublińca, płaskorzeźba w drzewie, rok 1653, wym. 95×65 cm.
Sygn. 1226.

4. Herb szlachecki (Kreckwitz) rzeźba w drzewie, wym. 195×95 cm.
Siciny, pow. Góra Śląska.
Nowack, 63.
Sygn. 1227.

5. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1228.

6. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1229.

7. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1230.

8. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1231.

9. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1232.

10. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1233.

11. Herb malowany na drzewie, kształt tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1234.

12. Herb rzeźbiony w drzewie, trzy murzynki podtrzymują banderę herbową, wym. 62 cm.
Sygn. 1235.

13. Herb rzeźbiony w drzewie, głowa barana, wym. 33 cm.
Kn 1018.
Sygn. 1236.

14. Herb malowany na drzewie, w kształcie tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1237.

15. Herb malowany na drzewie, w kształcie tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1238.

16. Herb malowany na drzewie, w kształcie tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1239.

17. Herb malowany na drzewie, w kształcie tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1240.

18. Herb malowany na drzewie, w kształcie tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1241.

19. Herb malowany na drzewie, w kształcie tarczy, wym. 30 cm.
Sygn. 1242.

20. Herb rzeźbiony w drzewie, z mitrą biskupią i pastorałem, wym. 10 cm.
Sygn. 1243.

21. Herb ujęty z trzema hełmami rycerskimi, rzeźba w drzewie, wym. 40 cm.
Sygn. 1244.

22. Herb, rzeźba w drzewie, z trzema hełmami rycerskimi, wym. 75 cm.
Sygn. 1245.

23. Tarcza herbowa, drzewo, owalna, wym. 60 cm.
Kn 913.
Sygn. 1246.

24. Tarcza herbowa, drzewo, owalna, wym. 60 cm.
Sygn. 1247.

25. Tarcza herbowa, rzeźbiona w drzewie, owalna, wym. 74 cm.
Kn 1018.
Sygn. 1248.

26. Tarcza herbowa, rzeźbiona w drzewie, owalna, wym. 73 cm.
Sygn. 1249.

27. Herb rzeźbiony w kamieniu, z mitrą biskupią i chustą św. Weroniki, wiek XVII, wym. 63 cm.
Wrocław.
Sygn. 1271.

28. Tarcza herbowa, malowana na drzewie, okrągła, wym, 102 cm.
Kn 912.
Sygn. 1272.

29. Berło ceremonialne kanonickie, z herbami Henryka IV, srebrne, częściowo pozłacane, z figurą św. Jadwigi i św. Heleny, wiek XVI.
Wrocław, św. Krzyż.
Sygn. 2327.

30. Berło ceremonialne kanonickie, z herbami Henryka IV, srebrne, częściowo pozłacane, z figurami św. Bartłomieja i św. Konstantego, wiek XVI.
Wrocław, św. Krzyż.
Sygn. 2328.

31. Herb kamienny Schaffgotschów, malowany, wiek XVIII.
Sygn. 2334.

32. Herb biskupa Wincentego Urbana, sufragana we Wrocławiu.
Sygn. 2973.

33. Herb Gorzowa Wlkp., na pamiątkę Milenium 5—6.XI.1966 r.
Parafia Chrystusa Króla.
Sygn. 2972.

34. Herb wykonany z drzewa, lilie.
Sygn. 3143.

35. Herb na desce, wiek XVIII.
Sygn. 3153.

36. Herb Kapituły Wrocławskiej, rok 1766, obraz olejny na płótnie wym. 178×110 cm.
Sygn. 3285.

37. Kartusz herbowy, drzewo, polichromowane, rokoko, wym. 48×27 cm.
Sygn. 3319.

38. Zwieńczenie z tarczą herbową, rzeźba drewniana, ornamentacja ażurowa, złocona, wiek XIX.
Sygn. 3571.

39. Hełm z pióropuszem, płaskorzeźba drewniana, złocona, wiek XIX.
Sygn. 3596.

40. Herbowy szyszak, drewniana rzeźba złocona, wiek XVIII.
Sygn. 3675.

41. Herb biskupa Wincentego Urbana. Miedź, wym. 38×50 cm. Napis: „Misericordia et veritas". Postacie: Matka Boska Łaskawa, św. Jadwiga, św. Jan Chrzciciel. W(ratislavia).
Dar ks. Kazimierza Palichowskiego z Wałbrzycha, 12.XII.1971.
Sygn. 3702.

XV. BROŃ

1. Halabarda, wiek XVIII.
Sygn. 2330.

2. Halabarda.
Sygn. 3083.

XVI. MEBLE

1. Szafa dębowa na dokumenty, szafa średniowieczna z 48 szufladami wewnątrz, fundacji kanonika Jana Paszkowicza, rok 1455, dł. 320 cm, wys. 186 cm, szer. 94 cm.
Wrocław, katedra.
Nowack, 121.
J. Jungnitz: Ein mittelalterl. Archivschrank. *Jahrb. des Schles. Museums,* Bd 1: 1900 s. 80—82.
M. Rehorowski: Jana Paszkowica gotycka szafa z r. 1455. *Kuź. kapł.* 1955 s. 50; tenże: Szafa gotycka Jana Paszkowica z roku 1455. *Spraw. Wr. TN,* 10: 1955 s. 16—19; tenże: Gotycka szafa archiwalna Jana Paszkowica z roku 1455. *Archeion,* 31: 1959 s. 83—86.
Sygn. 116.

2. Skrzynia żelazna, zamykana na zamek i trzy skoble, malowana, wiek XVIII, dł. 84 cm, szer. 46 cm, wys. 45 cm.
Sygn. 45.

3. Skrzynia żelazna, duża zamykana na zamek i dwa skoble, wiek XVIII, dł. 102 cm, szer. 57 cm, wys. 69 cm.
Sygn. 46.

4. Skrzynia dębowa, okuta żelazem, rok

1516, dł. 160 cm, szer. 65 cm, wys. 76 cm.
Solec.
Nowack, 16.
Sygn. 65.

5. Szkatułka drewniana, wys. 23×16 cm.
Kn 2123.
Sygn. 409.

6. Szkatułka srebrna z koronacją cesarzowej Józefiny, rok 1804, wym. 26×11 cm.
Kn 1754.
Sygn. 570.

7. Fotel drewniany, wykładany masą perłową.
Tunis.
Kn 1601.
Sygn. 922.

8. Skarbonka drewniana, w kształcie książki, wym. 18×14 cm.
Sygn. 1129.

9. Szkatułka hebanowa, wykładana kością słoniową, wewnątrz lustro, wym. 32×26 cm.
Kn 2138.
Sygn. 1130.

10. Szkatułka drewniana z mosiężnym okuciem, wiek XVIII, wym. 23,5×15,5 cm, wys. 10 cm.
Kn 1298.
Sygn. 2296.

11. Szafa dębowa, zabytkowa, duża, zdobiona „Ofiara Abrahama", „Chrzest Chrystusa", wym. 225×170 cm.
Kn 609.
Sygn. 2241.

12. Szafa dębowa, zabytkowa, niska, wiek XVIII, wym. 160×150 cm.
Sygn. 2242.

13. Fotel ks. Melchiora kardynała Diepenbrocka.
Kn 1558.
Sygn. 2345.

14. Skrzynia drewniana, ludowa, malowana, wiek XVIII.
Sygn. 2346.

15. Fotel renesansowy, pokryty materiałem z ręcznym haftem.
Sygn. 2348.

16. Skrzynia żelazna, wiek XVII.
Sygn. 2548.

17. Skrzynia żelazna, wiek XVIII.
Sygn. 2550.

18. Skarbona z drzewa, klucz żelazny.
Sygn. 3149.

19. Skrzynia żelazna, wiek XVIII.
Sygn. 3150.

20. Skrzynia żelazna, wiek XVIII.
Sygn. 3151.

21. Skrzynia drewniana, wiek XIX.
Sygn. 3152.

22. Skarbonka do zbierania kolekt.
Sygn. 3185.

23. Trzy kasetki z kości ze scenami Męki Pana Jezusa, wym. 8,5×5 cm.
Dar radcy Pfeniga, Wrocław, 1942 r.
Sygn. 3189.

24. Skrzyneczka — kuferek, wym. 15×8 cm.
Sygn. 3270.

25. Kasetka drewniana, wieczko z obrazem przedstawiającym scenę zaślubin pary książęcej, stojącej przy chrzcielnicy, wym. obrazu 14×20,5 cm, wym. kasetki 24×31 cm.
Sygn. 3459.

XVII. WYROBY GLINIANE

1. 32 figury szachowe, wykonane z gliny.
Kn 1563.
Sygn. 571.

2. „Gloria Familiae", glina.
Sygn. 2944.

3. Kościół św. Rodziny we Wrocławiu, glina.
Sygn. 2945.

4. Św. Piotr i Paweł, glina.
Sygn. 2946.

5. Krzyż pamiątkowy, wypalona i emaliowana glina z napisem: „św. Marcin" z okazji 50-lecia objęcia przez Polonię we Wrocławiu kościoła św. Marcina (1921—1971).
Dar ks. Michała Czajkowskiego, Wrocław, 7.3.1971 r.
Sygn. 3472.

XVIII. MINERAŁY

1. Amonity z Ziemi Podlaskiej, dwa kamienie (Siedlce 1966 r.).
Sygn. 2612.

2. Górnik, rzeźba w węglu, kopalnia w Wałbrzychu, wym. 13,8×10,5 cm.
Dar ks. Bogumiła Wermińskiego, 1.7.1968 r.
Sygn. 2611.

3. Kamień z Bałtyku, Orłowo 1968 r.
Sygn. 2609.

XIX. KOŚCI

1. Kość mamuta, ujęta w żelazny pierścień.
Kn 1442.
Sygn. 1131.

ZAKOŃCZENIE

Potrzeba i troska o muzea kościelne staje się dziś niemal palącą, zwłaszcza jeśli się zważy okoliczności narażenia kościelnych zbiorów kulturalnych na liczne niebezpieczeństwa ze strony ludzi niepowołanych. Potrzebę tę dobrze zrozumiał ks. Jerzy kardynał Kopp, ordynariusz wrocławski, kiedy w 1903 roku otworzył Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu, które w minionym okresie starało się jak najlepiej spełnić pokładane w nim nadzieje. Ofiarni i oddani tejże instytucji kierownicy, jak księża Józef Jungnitz, Alfons Nowack, Kurt Engelbert i inni, zabiegali o jej rozwój i odpowiednie pomieszczenie zbiorów.

Lata ostatniej wojny światowej (1939—1945) dotkliwie dotknęły zbiory kościelne we Wrocławiu i trzeba było ponieść wiele trudu i zapobiegliwości, by je w miarę możliwości ratować oraz udostępnić dla społeczeństwa.

Z działalnością każdego muzeum musi się łączyć odpowiednia informacja, konieczna z jednej strony dla zwiedzających, a z drugiej spełniająca rolę pewnego bezpieczeństwa przez jakąś ewidencję posiadanych zbiorów. Przedłożona praca o Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu i jego zbiorach usiłowała podołać tym założeniom. W części historycznej podała nam rzetelny wysiłek ludzi, którzy szczerze chcieli ratować pomniki kulturalne minionej przeszłości, a w części opisowej ujęła zwięźle najkonieczniejsze elementy poszczególnych zabytków z zakresu archeologii, rzeźby, malarstwa, szat i naczyń liturgicznych, dewocjonaliów, rzemiosła artystycznego, sztuki ludowej, strojów ludowych, nagrobków, instrumentów muzycznych i innych.

SPIS TREŚCI

Przedmowa . . . . . [3]
Bibliografia załącznikowa . . . . . [4]
Część I: Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu . . [5]
Wstęp . . . . . [5]
I. Historia Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu . . . . [6]
II. Personel Muzeum Archidiecezjalnego do 1945 roku . . . . [7]

III. Losy Muzeum w latach 1939—1945 . . . . . [10]
IV. O ołtarzach szafkowych znajdujących się w Muzeum lub na Ostrowiu Tumskim . . . . . [15]
V. Wojenne losy „Madonny z Dzieciątkiem pod Jodłami" Łukasza Cranacha . . . . . [16]
VI. Kradzieże . . . . . [20]
VII. Odbudowa . . . . . [20]
VIII. Pracownicy po 1945 roku . . . . . [21]
IX. Goście . . . . . [23]

Część II: Katalog zbiorów Muzeum . . . . [24]

I. Archeologia . . . . . [24]
1. Zabytki przedchrześcijańskie . . . . . [24]
A. Epoka neolitu . . . . . [24]
B. Epoka brązu . . . . . [25]
C. Epoka żelaza . . . . . [29]
a. Okres halsztacki . . . . . [29]
b. Późniejsza epoka żelaza . . . . . [32]
D. Zabytki egipskie . . . . . [38]
E. Zabytki starorzymskie i pompejańskie . . . . . [39]
F. Zabytki azjatyckie . . . . . [39]
G. Różne . . . . . [39]
2. Zabytki chrześcijańskie . . . . . [40]

II. Rzeźba . . . . . [41]
1. Zabytki kamienne . . . . . [41]
A. Sztuka romańska . . . . . [41]
B. Sztuka gotycka . . . . . [42]
a. Metal . . . . . [42]
b. Kamień . . . . . [42]
C. Renesans, barok, rokoko . . . . . [42]
2. Zabytki drewniane . . . . . [42]
A. Sztuka gotycka . . . . . [42]
a. Rzeźby Chrystusa Pana . . . . . [42]
b. Ducha Świętego . . . . . [43]
c. Aniołów . . . . . [44]
d. Najświętszej Maryi Panny . . . . . [44]
e. Świętych . . . . . [47]
f. Ołtarze średniowieczne, tryptyki . . . . . [51]
B. Renesans . . . . . [53]
a. Bóg Ojciec . . . . . [53]
b. Chrystus Pan . . . . . [53]
c. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [53]
d. Święci . . . . . [54]
e. Tabernakula . . . . . [55]
C. Barok . . . . . [55]
a. Bóg Ojciec . . . . . [55]
b. Chrystus Pan . . . . . [55]
c. Aniołowie . . . . . [56]
d. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [56]
e. Święci . . . . . [57]

f. Różne . . . . . [58]
D. Rokoko . . . . . [58]
a. Bóg Ojciec . . . . . [58]
b. Chrystus Pan . . . . . [58]
c. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [60]
d. Aniołowie . . . . . [61]
e. Święci . . . . . [62]
f. Różne . . . . . [68]
E. Wiek XIX . . . . . [72]
a. Chrystus Pan . . . . . [72]
b. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [72]
c. Aniołowie . . . . . [73]
d. Święci . . . . . [73]
e. Różne . . . . . [74]
F. Wiek XX . . . . . [76]
3. Zabytki metalowe . . . . . [76]
III. Malarstwo . . . . . [77]
A. Gotyk . . . . . [77]
a. Ikonografia Chrystusa Pana . . . . . [77]
b. Matki Boskiej . . . . . [79]
c. Święci . . . . . [80]
d. Obrazy nagrobne i portrety . . . . . [81]
B. Renesans . . . . . [82]
a. Ikonografia Trójcy Świętej . . . . . [82]
b. Chrystusa Pana . . . . . [82]
c. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [83]
d. Święci . . . . . [84]
e. Ołtarze, obrazy nagrobne treści świeckiej i różnej . . . [84]
C. Barok . . . . . [86]
a. Trójca Święta . . . . . [86]
b. Chrystus Pan . . . . . [86]
c. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [87]
d. Święci . . . . . [87]
e. Różne . . . . . [88]
D. Rokoko . . . . . [89]
a. Trójca Święta . . . . . [89]
b. Chrystus Pan . . . . . [89]
c. Aniołowie . . . . . [91]
d. Najświętsza Maryja Panna . . . . . [91]
e. Święci . . . . . [93]
f. Obrazy treści świeckiej . . . . . [95]
g. Grafika — litografia . . . . . [96]
h. Rysunek i inne . . . . . [97]
i. Akwarela . . . . . [98]
j. Różne . . . . . [99]
k. Portrety . . . . . [101]
l. Obrazy na szkle . . . . . [108]
ł. Obrazy na blasze . . . . . [111]
m. Drzeworyty . . . . . [112]
n. Miedzioryty . . . . . [112]

o. Malarstwo cerkiewne . . . . . [113]
p. Witraże . . . . . [113]
r. Kartony witrażowe . . . . . [114]
s. Fotografie . . . . . [114]
t. Malarstwo XIX i XX wieku . . . . . [115]
u. Oleodruki . . . . . [124]
w. Obrazy woskowe . . . . . [124]
IV. Naczynia liturgiczne . . . . . [125]
A. Przedmioty romańskie i przejściowe . . . . . [125]
B. Gotyk . . . . . [125]
C. Renesans . . . . . [126]
D. Barok, rokoko . . . . . [127]
a. Kielichy, pateny . . . . . [127]
b. Monstrancje . . . . . [129]
c. Puszki . . . . . [129]
d. Ampułki . . . . . [129]
e. Tacki . . . . . [131]
f. Kadzielnice (turybularze) . . . . . [132]
g. Lichtarze . . . . . [132]
h. Dzwonki . . . . . [135]
i. Łódki do kadzidła . . . . . [135]
j. Kropielnice . . . . . [136]
k. Naczynia na wodę święconą . . . . . [136]
l. Kropidła . . . . . [137]
ł. Dzbanki chrzcielne . . . . . [137]
m. Inne . . . . . [137]
n. Kustodie, naczyńka na hostie . . . . . [137]
o. Lampki wieczne . . . . . [137]
p. Naczyńka na oleje . . . . . [137]
r. Naczynia liturgiczne XIX wieku i nowoczesne . . . . [138]
s. Dzwony . . . . . [139]
t. Naczynia liturgiczne cerkiewne . . . . . [139]
V. Szaty liturgiczne . . . . . [140]
1. Ornaty . . . . . [140]
a. Białe . . . . . [140]
b. Ornaty czerwone . . . . . [144]
c. Ornaty zielone . . . . . [147]
d. Ornaty różowe . . . . . [148]
e. Ornaty niebieskie . . . . . [148]
f. Ornaty żółte . . . . . [150]
g. Ornaty fioletowe . . . . . [151]
h. Ornaty czarne . . . . . [151]
i. Ornaty różne . . . . . [152]
2. Kapy . . . . . [152]
3. Dalmatyki . . . . . [152]
4. Welony . . . . . [153]
5. Mitry, infuły . . . . . [154]
6. Bielizna kielichowa, ołtarzowa i inna . . . . . [154]
7. Pontyfikalia . . . . . [155]
8. Sukienki na cyborium . . . . . [155]

9. Tkaniny różne . . . . . [155]
10. Stuły . . . . . [156]
11. Gremiale . . . . . [156]
12. Sztandary . . . . . [156]
13. Różne . . . . . [156]
14. Antepedia — kurdybany . . . . . [157]
15. Chrzcielnice . . . . . [157]
16. Krzyże . . . . . [158]
17. Relikwiarze . . . . . [161]
VI. Dewocjonalia . . . . . [165]
1. Różańce . . . . . [165]
2. Medaliki . . . . . [166]
VII. Rzemiosło artystyczne . . . . . [167]
1. Naczynia, oprawy, inne . . . . . [167]
2. Kubki, kieliszki . . . . . [171]
3. Flakony . . . . . [172]
4. Filiżanki . . . . . [173]
5. Dzbany szklane . . . . . [173]
6. Świeczniki . . . . . [174]
7. Klamry . . . . . [174]
8. Zapinki . . . . . [174]
9. Łyżki . . . . . [174]
10. Naczynia cynowe . . . . . [175]
11. Urny . . . . . [175]
12. Noże, widelce . . . . . [175]
13. Kociołki . . . . . [175]
14. Nożyce . . . . . [175]
15. Talerze, spodki, pudełka . . . . . [175]
16. Gry . . . . . [176]
17. Różne . . . . . [176]
VIII. Sztuka ludowa . . . . . [176]
IX. Stroje ludowe . . . . . [178]
X. Płyty nagrobne . . . . . [179]
XI. Instrumenty muzyczne . . . . . [181]
XII. Odlewy gipsowe i inne . . . . . [181]
XIII. Zegary . . . . . [183]
XIV. Herby . . . . . [184]
XV. Broń . . . . . [185]
XVI. Meble . . . . . [185]
XVII. Wyroby gliniane . . . . . [186]
XVIII. Minerały . . . . . [187]
XIX. Kości . . . . . [187]
Zakończenie . . . . . [187]

KS. LUDWIK GRZEBIEŃ SJ

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

ORGANIZACJA BIBLIOTEK JEZUICKICH W POLSCE OD XVI DO XVIII WIEKU

SŁOWO OD AUTORA *

Czy zainteresowania historią bibliotek dorównywały roli, jaką odegrały one w rozwoju kultury — pytał ks. Ludwik Zalewski w 1925 r. w monografii Biblioteki Seminarium Lubelskiego [1]. Z żalem stwierdził ten autor, że zarówno historia księgozbiorów jak i historia szkół, jako najważniejszych czynników cywilizacji, była dotychczas przez badaczy niedostatecznie uwzględniana. W obrębie Zakonu Jezuitów, mimo szeregu prac na temat szkolnictwa wydanych po 1925 r., historia bibliotek pozostawała nadal nie opracowana.

Liczne w naszej literaturze historycznej monografie kolegiów jezuickich, a nawet szczegółowe studia nad dziejami szkół, seminariów nauczycielskich i duchownych, pomijały prawie zupełnie sprawę ich księgozbiorów z wielkim oczywiście uszczerbkiem dla pełności obrazu. Wiadomości na temat bibliotek jezuickich są nie tylko bardzo skąpe, ale często mylne. Stało się tak dlatego, że po kasacie Zakonu zaginęła przytłaczająca większość archiwaliów jezuickich. Bogate zbiory dokumentów i ksiąg dotyczących historii szkolnictwa, teatrów, bibliotek zakonnych spalono lub sprzedano na makulaturę. Nie może więc być mowy o odtworzeniu dokładniejszego obrazu historii bibliotek jezuickich w Polsce przedrozbiorowej bez korzystania z archiwów zagranicznych.

Praca ta nie ma na celu szczegółowego ukazania przeszłości każdej jezuickiej biblioteki, bo to wymagałoby długich i żmudnych poszukiwań archiwalnych, może jednak dopomóc adeptom badań przeszłości księgozbiorów jezuickich do zrozumienia organizacji życia zakonnego, powiązania bibliotek na terenie tej samej placówki oraz ich zależność od poszczególnych przełożonych. Ukaże możliwie obiektywnie obraz polityki bibliotecznej, sprowadzania, porządkowania, czy korzystania ze zbiorów zgromadzonych przez daną placówkę.

Całość zagadnienia podzielono w pracy na cztery zasadnicze kwestie mówiące o samej organizacji zakonu, gromadzeniu zbiorów, przechowywaniu i porządkowaniu oraz o udostępnianiu, w obrębie których starano się na pod-

---

* Praca doktorska przygotowana w latach 1969—1971 (pod kierunkiem ks. prof. dra Stanisława Librowskiego) na Seminarium Nauk Podstawowych Historii Instytutu Historii Kościoła KUL.

[1] Zalewski: Biblioteka s. 1.

stawie przepisów zakonnych i konkretnych przykładów postępowania jezuitów w tej dziedzinie wysnuć bardziej ogólne wnioski.

Czasowo obejmuje okres przedkasacyjny Towarzystwa, a zatem od 1564 do 1773 r., wyjątkowo tylko wykracza poza wytyczone ramy, ukazując także pokasacyjne losy zbiorów. Terenowo obejmuje całość asystencji polskiej zakonu, czyli cztery prowincje (Wielkopolska, Małopolska, Litwa, Mazowsze), które leżały w granicach przedrozbiorowego Państwa Polskiego, lub też należały przejściowo przynajmniej do zasięgu oddziaływania jezuitów polskich, jak Ryga i Smoleńsk.

Głównym źródłem dla poznania przeszłości bibliotek jezuickich są przede wszystkim katalogi biblioteczne, z których dochowały się jedynie nieliczne egzemplarze w Bibliotece Jagiellońskiej, Czartoryskich, Uniwersyteckiej w Upsali i Narodowej w Wiedniu.

Urywkowe wiadomości o bibliotekach jezuickich w Polsce podają oficjalne kroniki domów zakonnych, zachowane w Archiwum Rzymskim Zakonu, a w nielicznych egzemplarzach również w archiwach i bibliotekach krajowych. Znajdujemy w nich sporadyczne i ogólnikowe, ale niemniej ważne, notatki o powiększaniu, legatach, pożarach i grabieżach bibliotek jezuickich. Do tej grupy zaliczymy również diariusze, czyli obszerniejsze kroniki domów zakonnych, czy to domu św. Barbary w Krakowie, czy kolegium lwowskiego, brzeskiego, połockiego, ostrogskiego i szeregu innych.

Cennym źródłem są „resignationes", czyli sprawozdania ze stanu kolegiów i ich rozwoju w okresie rządów każdorazowego rektora kolegium (przeważnie przez przeciąg trzech lat). „Rezygnacje" mówią często o nabytkach bibliotecznych, pracach i reorganizacji bibliotek. Ponieważ „rezygnacje" nie były wysyłane do Rzymu, dlatego też znajdują się wyłącznie na terenie kraju, ale po burzach dziejowych przetrwały z nich zaledwie nieliczne pozycje dla kolegium poznańskiego, krośnieńskiego i lwowskiego oraz pojedyncze dla Jarosławia, Łucka, Ostroga i kilku innych.

Poszczególne wydatki na cele biblioteczne, głównie na zakup nowych pozycji, wyliczają księgi rachunkowe, które należą dziś do wielkich rzadkości. Szczególnie cenne są „libri rationum" dla kolegium braniewskiego za lata 1569—1585, jakie zachowały się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Upsali oraz dla kolegium w Rydze za lata 1590—1621, które znajdują się w Archiwum Królewskim (Riksarkivet) w Sztokholmie. W Polsce posiadamy rachunki kolegium lwowskiego, krakowskiego (u św. Piotra) i domu misyjnego w Świętej Lipce. Sprawę finansową księgozbiorów, głównie istniejące fundacje, o ile takie były, uwzględniono w katalogach trzyletnich zachowanych w Archiwum Rzymskim Towarzystwa. Każdy katalog trzyletni składał się z trzech części, i w tej ostatniej dopiero były krótkie notatki odnośnie stanu finansowo-gospodarczego kolegium, a zatem również ewentualne uposażenia i wydatki biblioteczne.

Szereg cennych informacji przynoszą nam nekrologi zmarłych jezuitów polskich, zachowane w Archiwum Rzymskim, jak również zbiory ich żywotów, np. Jana Poszakowskiego, przechowywany w Archiwum Małopolskim Towarzystwa.

Na temat lokalizacji bibliotek jezuickich cennych wiadomości mogą nam dostarczyć plany kolegiów jezuickich, jakie zachowały się w Bibliotece Narodowej w Paryżu.

Księgozbiory w chwili kasaty zostały opisane w *Raportach Komisji Roz-*

dawniczej (spalonych w Warszawie w czasie ostatniej wojny) oraz w *Sprawozdaniach Komisji Edukacyjnej*, jakie zostały ogłoszone drukiem.

Wartościowe, chociaż dość nieliczne, informacje na temat jezuickich księgozbiorów można spotkać w źródłach nie jezuickich, jak np. w bogatej korespondencji biskupa Józefa Załuskiego przechowywanej w Bibliotece Narodowej w Warszawie, częściowo wydanej drukiem (Wrocław 1967).

Chcąc poznać wartość oprawy, ekslibrisy itd. poszczególnych bibliotek jezuickich trzeba było dotrzeć przynajmniej do pewnej liczby pozycji książkowych, należących do bibliotek Zakonu w okresie przedrozbiorowym. Wiele książek z kolegiów krakowskich znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej; lubelskie i krasnystawskie — w Bibliotece Bobolanum w Warszawie, kaliskie — w Księgozbiorze Uniwersytetu Warszawskiego itd.

Dopiero tak wszechstronne poszukiwania mogły potwierdzić i uzupełnić najważniejsze źródło naszej pracy, a mianowicie Instytut Towarzystwa, oraz rozporządzenia generalskie i prowincjalskie skierowane do polskich jezuitów.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA I JEJ SKRÓTY

RĘKOPISY

AMTJ — Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie.

35 Ordinationes praepositorum generalium, visitatorum et provincialium Societatis Jesu.

224 Ordinationes generalium, visitatorum et provincialium Societatis Jesu.

234 Liber ordinationum Provinciae Polonae SJ saeculis XVI—XVIII.

244 Ordinationes generalium et provincialium Provinciae Lituanae 1611—1739.

431 Memorialia relicta Collegio Gedanensi Provinciae Polonae 1601—1776.

436 Liber epistolarum provincialium Provinciae Masoviae 1762—1772.

496 Ordinationes praepositorum generalium, visitatorum, provincialium et responsa Romana Provinciis Polonae et Lituanae SJ saeculis XV—XVII data.

520 Consuetudines communes Provinciae Lituanae, confectae anno 1604 et 1614, anno vero 1620 partim mutatae.

527 Historia Collegii Ostrogiensis 1626—1731.

553 Epistolae generalium et provincialium ad Provinciam Lituanicam SJ annis 1739—1773 et Albae Russiae 1778—1808 datae.

687 Ordinationes generalium, visitatorum et provincialium pro Provincia Lituana ab anno 1703.

845 Historia Collegii Polocensis SJ.

1536 Joannes Poszakowski: De viris illustribus Provinciae Lituanae.

Jan Poplatek: Udział jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej (rkps bez sygnatury).

ARSI — Archivum Romanum Societatis Jesu (Centralne Archiwum Zakonu w Rzymie).

Lit. 6,56—58 Catalogus brevis Provinciae Lituanae SJ 1609—1739.

Lit. 7—32 Catalogus triennalis Provinciae Lituanae SJ 1628—1770.

Lit. 33—35 Fundationes collegiorum Provinciae Lituanae SJ.

Lit. 38—53 Historia collegiorum 1604—1769.

Lit. 60 Catalogus brevis Provinciae Masoviae SJ.

Lit. 61—65 Necrologi mortuorum Provinciae Lituanae SJ 1620—1769.
Pol. 7—32 Catalogus triennalis Provinciae Polonae SJ 1567—1754.
Pol. 33—37 Catalogus triennalis Provinciae Poloniae Maioris 1758—1770.
Pol. 38—42 Catalogus triennalis Provinciae Poloniae Minoris 1758—1770.
Pol. 43—46 Catalogus brevis Provinciae Polonae SJ 1600—1755.
Pol. 47 A Catalogus brevis Provinciae Poloniae Minoris.
Pol. 48 Catalogus brevis Provinciae Poloniae Maioris.
Pol. 51—60, 66 Historia Provinciae Polonae SJ 1566—1754.
Pol. 61—64 Annuae Provinciae Polonae SJ 1651—1754.
Pol. 68—69 Necrologi mortuorum Provinciae Polonae SJ 1611—1754.
Pol. 71—76 Fundationes collegiorum Provinciae Polonae.
Pol. 84—85 Historia collegiorum Provinciae Poloniae Maioris SJ 1754—1770.
Pol. 86 Necrologi mortuorum Provinciae Poloniae Maioris 1754—1770.
Pol. 87 Historia collegiorum Provinciae Poloniae Minoris 1754—1770.
Pol. 89 Necrologi mortuorum Provinciae Poloniae Maioris 1754—1770.

B. Czart. — Biblioteka Muzeum Narodowego — Oddział: Zbiory Czartoryskich (Kraków).
1603 Katalog ksiąg klasztoru jezuitów w Krakowie u św. Szczepana z 1713 r.
2085 Ordinationes generalium Societatis Jesu 1592—1767.

BN — Biblioteka Narodowa (Warszawa).
3240—3270 Korespondencja biskupa Józefa Załuskiego.
6731 akc. Catalogus Bibliothecae Seminarii Lublinensis ex anno 1760.

BN BOZ — Biblioteka Ordynacji Zamojskiej (obecnie w Bibliotece Narodowej).
828 Consvetudines alumnatus Vilnensis, item varia informationes.
1166 Historia Domus Brestensis SJ 1713—1769.
1362 Eruditorum Polonorum ad Athanasium Kircherum litterae ex autographis Coll. Romani descriptae.

BUJ — Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków).
176 Catalogus librorum in Bibliotheca Cracoviensi SS. Petri et Pauli SJ Collegii collectus a. 1757.
177 Catalogus Bibliothecae Domus Professae ad. S. Barbaram Cracoviae anno 1621 conscriptus.
2431 Liber resignationum Bursae Regiae Musicorum Collegii Cracoviensis Soc. Jesu ad S. Petrum comparatus anno 1737 die 20 februarii.
2626 Catalogus librorum omnium qui sunt in Bibliotheca Domus Probationis Cracoviensis Societatis Jesu anno 1594 scriptus.
Elenchus librorum Bibliothecae Domus Probationis Cracoviensis conscriptus anno 1698.
3283 Elenchus librorum omnium in communi et Bibliotheca Novitiorum Domus Probationis SJ existentium conscriptus.
5194 Memoriale Collegio Posnaniensi relictus.
5196 Resignationes Collegii Posnaniensis SJ.
5198 Historia Collegii Posnaniensis SJ.

BUps. — Biblioteka Uniwersytecka w Upsali (Carolina Rediviva).
H — 164 Ordo domesticus communis Provinciae, confectus primum a Decio Strivierio provinciali Poloniae 1604, deinde iterum anno 1624 revisus.

H — 169 Liber rationum Collegii Braunsbergensis SJ 1569—1585.
U — 271 Catalogus librorum Collegii Rigensis SJ.
U — 274 Catalogus librorum omnium Collegii Braunsbergensis SJ 1570 confectus.
U — 275 Catalogus librorum Bibliothecae Collegii Posnaniensis SJ a patribus eiusdem Societatis editarum, 1610.
U — 276 Universalis catalogus Bibliothecae Posnaniensis SJ anno 1609 confectus.
Ossol. — Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (Wrocław).
97 Summae Collegii Cracoviensis SJ, 1620—1690.
99 Collegii SJ Cracoviae ad S. Petrum et Paulum rationes universales, 1728—1759.
9539 Acta Ecclesiae Jaroslaviensis SJ ad S. Joannem.
9550 Liber resignationum Collegii Crosnensis SJ, 1671—1756.
PAN Kr. — Biblioteka Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.
1958 Resignationes Collegii Leopoliensis SJ, 1696—1764.
2010 Rationes universales Collegii Leopoliensis SJ ab anno 1721 ad 1744.
Riksarkivet — Stockholm, Riksarkivet (Archiwum Królewskie).
Livonica I 45 Libri rationum Collegii Rygensis SJ, 1592—1621.
WAP Kr. Archiwum Państwowe Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego.
Teki Schn. 104 Biblioteki.
Teki Schn. 706 Jezuici.
Wien BN — National-Bibliothek (Wiedeń).
11977 Responsa praepositorum generalium ad quaesita Provinciae Polonae SJ.
11988 Historia Collegii Leopoliensis SJ 1584—1770.
12025 Liber epistolarum a generali transmissarum rectori Collegii Leopoliensis SJ, 1587—1771.
Wwa BPis. — Warszawska Biblioteka Pisarzy Towarzystwa Jezusowego.
III-1544 Katalog ksiąg Biblioteki Domu Misyjnego w Świętej Lipce.

DRUKI

Agenda — Agenda parva. Brunsbergae MDCXXII. Handbüchlein für katholische Geistliche aus Livlands Polenzeit. Tartu 1938.
Baliński: Akademia — M. Baliński: Dawna Akademia Wileńska. Petersburg 1862.
Bańkowski: Biblioteka — P. Bańkowski: Biblioteka Publiczna Załuskich i jej twórcy. Warszawa 1959.
Baranowski: Biblioteka — I. Baranowski: Biblioteka Załuskich w Warszawie. Warszawa 1912.
Barwiński: Sprawozdanie — E. Barwiński, L. Birkenmajer, J. Łoś: Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności. Kraków 1914.
Barycz: Polski dostojnik — H. Barycz: Dziewiętnastowieczny polski dostojnik Kościoła apologetą Erazma i jego „Pochwały głupoty" (Przyczynek do dziejów Erazma

z Rotterdamu w Polsce). *Rocz. bibl.* R. 13: 1969 z. 1/2 s. 275—291.

Bednarski: Dzieje kulturalne — S. Bednarski: Dzieje kulturalne jezuickiego kolegium we Lwowie w w. XVIII. *Prz. powsz.* R. 52: 1935 t. 207 s. 130—143.

Bednarski: Jezuici — S. Bednarski: Jezuici polscy wobec projektu ordynacji studiów. *Prz. powsz.* R. 52: 1935 t. 205 s. 69—84, 244—240.

Bednarski: Kulturalne dzieje — S. Bednarski: Kulturalne dzieje jezuickiego kolegium w Sandomierzu. W: *Pamiętnik Koła Sandomierzan.* Warszawa 1936 s. 50—65.

Bednarski: Upadek — S. Bednarski: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego. Kraków 1933.

Bieliński: Uniwersytet — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579—1831). T. 1—3. Kraków 1899—1900.

Biernacki: Jezuici — C. Biernacki: Jezuici w Kaliszu (1581—1773). *Bibl. warsz.* 1857 t. 1 s. 465—491, t. 2 s. 750—762, t. 4 s. 408—440.

Birkenmajer: Książka — A. Birkenmajer: Książka Ottona Waldego o szwedzkich zdobyczach bibliotecznych. Kraków 1924.

Birkenmajer: Nowe szczegóły — A. Birkenmajer: Nowe szczegóły o dziejach księgozbioru Jakuba Brzeźnickiego. Kraków 1932.

Birkenmajer: Rejestracja — A. Birkenmajer: W sprawie rejestracji i katalogowania opraw zabytkowych. W: *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego.* Wrocław 1951 s. 105—121.

Bohonos: Katalog — M. Bohonos: Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica XVI w. Z materiałów rejestracyjnych zebranych zespołowo pod kierunkiem Kazimierza Zatheya opracowała... Wrocław 1965.

Brensztejn: Biblioteka — M. Brensztejn: Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832. Wyd. 2. Wilno 1925.

Brężgo: Losy — B. Brężgo: Losy biblioteki jezuickich kolegiów w Połocku i Witebsku. *Prz. powsz.* R. 43: 1926 t. 169 s. 88—94.

Brown: Biblioteka — J. Brown: Biblioteka pisarzów assystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego. Przekład z łac. ks. Władysława Kiejnowskiego. Poznań 1862.

Brückner: Dzieje — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1—3. Kraków 1930.

Burbianka: Dzieje — M. Burbianka: Dzieje handlu księgarskiego do połowy XVII wieku. *Śl. Kwart. hist. Sobótka.* R. 4: 1949 s. 83—87.

Burbianka: Zarys — M. Burbianka: Zarys dziejów handlu księgarskiego we Wrocławiu do połowy XVII wieku. Wrocław 1950.

Catalogus domorum — Catalogus domorum Societatis Jesu in Polonia 1564—1899. Cracoviae 1899.

Celsius: Historia — O. Celsius: Bibliothecae Uppsaliensis historia. Uppsala 1745.

Charmont: La pédagogie — F. Charmont: La pédagogie des jesuites. Ses principes — son actualité. Paris 1951.

Chotkowski: Szkoły — W. Chotkowski: Szkoły jezuickie w Poznaniu (1573—1653). *Prz. powsz.* R. 10: 1893 t. 38 s. 153—172, 329—357.

Chwalewik: Ekslibrisy — E. Chwalewik: Ekslibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku. Wrocław 1955. *Książka w dawnej kulturze polskiej 6.*

Chwalewik: Losy — E. Chwalewik: Losy zbiorów polskich w Rosyjskiej Bibliotece Publicznej w Leningradzie. Warszawa 1926.

Chwalewik: O ekslibrisach — E. Chwalewik: O ekslibrisach polskich, ich twórcach i wykonawcach. *Ekslibris.* Z. 3: 1920 s. 1—19.

Chwalewik: Zbiory — E. Chwalewik: Zbiory polskie, archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości. T. 1—2. Warszawa 1926—1927.

Chybiński: Inwentarze — A. Chybiński: Inwentarze muzykaliów i instrumentów muzycznych kapel jezuickich w Krakowie w XVIII w. *Śpiewak — Myśl muzycz.* 1928 nr 7.

Chybiński: Z dziejów — A. Chybiński: Z dziejów muzyki krakowskiej. I. Organizacja kapeli jezuickiej w pierwszej połowie XVIII w. II. Inwentarze instrumentów i muzykaliów z XVII i XVIII w. *Kwart. muzycz.* R. 2: 1913/4 s. 26—62.

Coemans: Breves notitiae — A. Coemans: Breves notitiae de instituto historia, bibliographia Societatis. Romae 1930.

Collijn: Bericht — J. Collijn: Bericht über polnische Büchersammlungen in Schwedischen Bibliotheken. Cracoviae 1911.

Collijn: Bibliotheca — J. Collijn: Bibliotheca „Collegii Societatis Jesu in Suetia". Uppsala 1914.

Dahl: Dzieje książki — S. Dahl: Dzieje książki. Pierwsze wydanie polskie, znacznie rozszerzone. Wrocław 1965.

Diamond: A cataloque — J. Diamond: A cataloque of the old Roman college library and a reference to another. *Gregorianum.* Vol. 32: 1951 s. 103—114.

Długosz: Biblioteka — J. Długosz: Biblioteka Klasztoru OO. Karmelitów Bosych w Czernej. *Arch. Bibl. Muz.* T. 11: 1965 s. 109—117.

Dzieduszycki: Żywot — M. Dzieduszycki: Żywot Wacława Hieronima Sierakowskiego arcybiskupa lwowskiego. Kraków 1868.

Estreicher: Janocki — K. Estreicher: Daniel Andrzej Janocki. *Rocz. nauk. krak.* T. 38: 1869 s. 349—383.

Estreicher: Katalog — S. Estreicher: Katalog tyniecki. *Rocz. krak.* T. 37: 1965 s. 5—36.

Formanowicz: Biblioteka — L. Formanowicz: Biblioteka Kapitulna w Gnieźnie. W: *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie. Praca zbiorowa pod red. Stefana Wierczyńskiego.* Poznań 1929 s. 137—141.

Gaberle: Egzemplarz obow. — E. Gaberle: Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawniej i dziś. Z opracowanym zbiorem artykułów ustaw i rozporządzeń. Lwów 1928.

Garnier: Systema — J. Garnier: Systema bibliothecae Collegii Parisiensis Societatis Jesu. Paris 1678.

Giżycki: Materiały — I. Giżycki: Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych. Kraków 1905.

Głombiowski: Biblioteka — K. Głombiowski: Biblioteka Franciszkanów w Nysie w świetle inwentarza z roku 1678. Wrocław 1953.

Gocel: Przypadki — L. Gocel: Przypadki jej królewskiej mości książki. Wrocław 1963.

Grycz: Historia bibliotek — J. Grycz: Historia bibliotek w zarysie. Warszawa 1949.

Grycz: Historia książki — J. Grycz, A. Gryczowa: Historia książki i bibliotek w zarysie. Warszawa 1959.

Grycz: Z dziejów książki — J. Grycz: Z dziejów i techniki książki. Wrocław 1951.

Gryczowa: Katalog — A. Kawecka-Gryczowa, J. Adamczyk: Katalog starych druków Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy. Cz. II: Polonica XVI wieku. Warszawa 1957.

Gryczowa: Rola drukarstwa — A. Kawecka-Gryczowa: Rola drukarstwa polskiego w dobie odrodzenia. Warszawa 1954.

Grzebień: Biblioteka — L. Grzebień: Biblioteka biskupa Hieronima Rozrażewskiego. *Arch. Bibl. Muz.* T. 22: 1971 s. 61—168.

Hahn: Bibliografia — W. Hahn: Bibliografia bibliografij polskich do 1950 roku. Wyd. 3. Wrocław 1966.

Hartleb: Biblioteka — K. Hartleb: Biblioteka Zygmunta Augusta. Studium z dziejów kultury królewskiego dworu. Lwów 1928.

Hartleb: Dzieje spuścizny — K. Hartleb: Dzieje spuścizny królewskiej. W: *Pamiętnik trzeciego zjazdu bibliofilów polskich.* Lwów 1929 s. 134—142.

Herman: La pédagogie — J. B. Herman: La pédagogie des jésuites au XVI siècle. Ses sources. Ses caractéristiques. Bruxelles 1914.

Historia residentiae — Historia residentiae Walcensis Societatis Jesu 1618—1773. Hrsg. von Max Rohweder. Köln 1967.

Horodyski: Zarys dziejów — B. Horodyski: Zarys dziejów Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W: *Studia nad książką po-*

święcone pamięci Kazimierza Piekarskiego. Wrocław 1951 s. 295—341.

Institutum — Institutum Societatis Jesu. T. 1—3. Florentiae 1892—1893.

Kocowski: Podstawy — B. Kocowski: Historyczne podstawy organizacji zbioru starych druków w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. *Zesz. nauk. UWr.* Bibliotekoznawstwo. Nr 1: 1955 s. 9—48.

Konczyńska: Zarys — W. Konczyńska: Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej. Kraków 1923.

Konopka: Biblioteki — K. Konopka: Co się stało z naszymi dawnymi bibliotekami w Krakowie. *Nasze Wiad.* T. 3: 1912 z. 5 s. 609—611.

Korpała: Dzieje — J. Korpała: Dzieje bibliografii w Polsce. Warszawa 1969.

Kupść: Korespondencja — B.S. Kupść: Korespondencja Załuskich jako źródło historyczne do dziejów kultury polskiej wieku oświecenia. *Rocz. bibl.* R. 5: 1961 z. 1/4 s. 231—251.

Lechicki: Mecenat — Cz. Lechicki: Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze. Warszawa 1932.

Lelewel: Bibl. ksiąg dwoje — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1—2. Wilno 1923—1926.

Lelewel: Dzieje — J. Lelewel: Dzieje bibliotek. Poznań 1868.

Lelewel: Historia — J. Lelewel: Historia bibliotek. Warszawa 1828.

Librowski: Bp Rozrażewski — S. Librowski: Biskup Hieronim Rozrażewski jako humanista i mecenas. *Arch. Bibl. Muz.* T. 11: 1965 s. 201—263.

Lisowski: Biblioteka — S. Lisowski: Do dziejów biblioteki Zygmunta Augusta. W: *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego.* Wrocław 1951 s. 241—249.

Łętowski: Katalog — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 1—4. Kraków 1852—1853.

Łętowski: Wiadomość — L. Łętowski: Wiadomość krótka o bibliotekach i zbiorach książek polskich za naszego wieku: jak i gdzie, u kogo? *Arch. Bibl. Muz.* T. 6: 1963 s. 343—360.

Łodyński: Biblioteka — M. Łodyński: Biblioteka Szkoły Rycerskiej 1767—1794. Warszawa 1930.

Łodyński: U kolebki — M. Łodyński: U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774—1794). Warszawa 1935.

Łodyński: Z dziejów — M. Łodyński: Z dziejów „Biblioteki Rzeczypospolitej Załuskich zwanej" w latach 1783—1794. Warszawa 1935.

Łukaszewicz: Zakłady — J. Łukaszewicz: Zakłady naukowe w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794. T. 1—2. Poznań 1851.

Łysakowski: Biblioteka — A. Łysakowski: Uniwersytecka Biblioteka Publiczna. W: *Biblioteki wileńskie. Praca zbiorowa pod red. Adama Łysakowskiego.* Wilno 1932 s. 1—10.

Manteufflowa: Gospodarka — M. Manteufflowa: Gospodarka dubletami w Bibliotece Załuskich. *Rocz. bibl.* T. 4: 1960 z. 1/2 s. 43—79.

Mellin: U stóp — I. Mellin: U stóp Matki Boskiej Nowicjackiej. Różne zapiski i wspomnienia ku pożytkowi braci i nowicjuszów Towarzystwa Jezusowego. Kraków 1900.

Mocarski: Książka — Z. Mocarski: Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów. Toruń 1934.

Monumenta pedagogica — Monumenta pedagogica Societatis Jesu. Edidit Ladislaus Lukacs. Vol. 1: 1540—1556. Romae 1965.

Muszkowski: O wrogach — J. Muszkowski: O wrogach i miłośnikach książki. Warszawa 1923.

Muszkowski: Życie książki — J. Muszkowski: Życie książki. Wyd. 2. Kraków 1951.

Natoński: Szkolnictwo — B. Natoński: Szkolnictwo jezuickie w Polsce w dobie kontrreformacji. W: *Wiek XVII — Kontrreformacja — Barok. Praca z historii kultury pod red. Janusza Pelca.* Wrocław 1970 s. 309—337.

Obłąk: O początkach — J. Obłąk: O początkach Kolegium Jezuickiego i Seminarium Duchownego w Braniewie. *Stud. warm.* T. 5: 1968 s. 5—41.

Olszewicz: Z dziejów — W. Olszewicz: Z dziejów bibliotek i miłośnictwa książki w Polsce XVIII wieku. *Rocz. bibl.* R. 12: 1968 z. 1/4 s. 51—95.

Opałek: Bibliopole — M. Opałek: Bibliopole lwowscy. Lwów 1928.

Oracki: Słownik — T. Oracki: Słownik bibliograficzny Warmii, Mazur i Powiśla od połowy XV w. do 1945 r. Warszawa 1963.

Ostrowski: Biblioteka — D. Ostrowski: Biblioteka Gimnazjum Św. Marii Magdaleny [w Poznaniu]. W: *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie. Praca zbiorowa pod red. Stefana Wierczyńskiego.* Poznań 1929 s. 137—141.

Ożarzewski: Zarys — C. Ożarzewski: Zarys dziejów książki i księgarstwa. Wyd. 2. Poznań 1965.

Pachoński: Drukarze — J. Pachoński: Drukarze, księgarze i bibliofile krakowscy 1750—1815. Kraków 1962.

Pająk: Stare druki — F. Pająk: Stare druki Campanelli w bibliotekach polskich. *Euhemer.* R. 10: 1966 nr 5 s. 29—43.

Pelczar: Regulamin — M. Pelczar: Najstarszy znany regulamin Biblioteki Rady Miejskiej w Gdańsku. *Rocz. gdań.* T. 13: 1954 s. 139—147.

Petrani: Nauka — A. Petrani: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku. Lublin 1961.

Pianko: Powstanie bibl. — G. Pianko: Powstanie bibliotek i archiwów w Polsce w epoce humanizmu i reformacji. *Meander.* R. 9: 1954 z. 1 s. 10—32.

Piechnik: Gimnazjum — L. Piechnik: Gimnazjum w Braniewie w XVI w. Studium o początkach szkolnictwa jezuickiego w Polsce. *Nasza Przeszł.* [T.] 7: 1958 s. 5—72.

Piechnik: Jezuici — L. Piechnik: Jezuici a Seminarium Diecezjalne w Kaliszu (1593—1620). *Nasza Przeszł.* [T.] 20: 1964 s. 113—147.

Piechnik: Konwikt — L. Piechnik: Konwikt szlachecki w Braniewie (1565—1600). *Stud. warm.* T. 5: 1968 s. 89—110.

Piechnik: Początki semin. — L. Piechnik: Początki seminariów nauczycielskich w Polsce w wieku XVI. *Nasza Przeszł.* [T.] 10: 1959 s. 159—175.

Piekarski: Dedykacje — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Prz. bibl.* R. 3: 1929 s. 173—190.

Piekarski: Książka — K. Piekarski: Książka w Polsce XV i XVI wieku. W: *Kultura staropolska.* Kraków 1932 s. 352—384.

Pilichowski: Polonica — C. Pilichowski: Nieznane polonica w bibliotekach szwedzkich. Gdańsk 1962.

Pilichowski: Z dziejów — C. Pilichowski: Z dziejów szwedzkich zaborów bibliotek i archiwów polskich w XVII i XVIII wieku. Gdańsk 1960.

Piszcz: Biblioteka — E. Piszcz: Biblioteka Klasztoru OO. Reformatów w Łąkach na Pomorzu. *Arch. Bibl. Muz.* T. 2: 1961 s. 207—226.

Poplatek: Seminarium — J. Poplatek: Powstanie Seminarium Papieskiego w Wilnie. Wilno 1930.

Poplatek: Studia — J. Poplatek: Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce. Wrocław 1957.

Poschman: Das Jesuitenkolleg — A. Poschman: Das Jesuitenkolleg in Rössel. Braunsberg 1932.

Prusiewicz: Biblioteki — A. Prusiewicz: Biblioteki na Podolu i ich ekslibrisy. *Exlibris.* Z. 4: 1922 s. 73—78.

Radziszewski: Wiadomość — F. Radziszewski: Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych. Kraków 1875.

Sipayłło: Z starych książek — M. Sipayłło: Z starych książek. *Odrodz. Refor.* T. 11: 1966 s. 147—159.

Sobieszczański: Materiały — F.M. S[obieszczański]: Materiały do historii bibliotek w Polsce. Informacja o fundacji Biblioteki Ks. Józefa Jędrzeja Załuskiego roku 1761. *Bibl. warsz.* 1848 t. 2 s. 560—575.

Szczepański: Indeks — W. Szczepański: Nowy indeks książek zakazanych oraz jego uzasadnienie, dzieje i nowe prawo. Kraków 1903.

Szwejkowska: Biblioteka — H. Szwejkowska: Biblioteka Klasztoru Cystersek w Trzebnicy. Wrocław 1955.

Szwejkowska: Książka — H. Szwejkowska: Książka drukowana XV—XVIII w. Zarys historyczny. Wrocław 1961.

Świerczek: Katalog — W. Świerczek: Katalog rękopiśmiennych zabytków muzycznych Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu. *Arch. Bibl. Muz.* T. 10: 1965 s. 223—278.

Świerk: Biblioteka — A. Świerk: Średniowieczna Biblioteka Klasztoru Kanoników Regularnych Św. Augustyna w Żaganiu. Wrocław 1965.

Terlaga: Działalność — J. Terlaga: Działalność ks. Jakuba Wujka T.J. jako rektora kolegium poznańskiego. Kraków 1936.

Trypućko: Polonica — J. Trypućko: Polonica vetera uppsaliensia. Catalogue des imprimés polonais ou concernant la Pologne des XV ... XVIII siècles conservés à la Bibliotheque de l'Université Royale d'Uppsala. Uppsala 1958.

Tyszkowski: Niesiecki — K. Tyszkowski: Niesiecki a Załuski. Notatka z dziejów polskiego bibliofilstwa i bibliografii. Kraków 1925.

Villoslada: Storia — R.G. Villoslada: Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressene della Compagnia de Gesù (1773). Romae 1954.

Walde: Storhotstidens — O. Walde: Storhotstidens litterära krigsbyten. En kulturhistoriskbibliografisk studie. T. 1—2. Uppsala 1916—1920.

Wierzbowski: Komisja — T. Wierzbowski: Komisja Edukacji Narodowej 1773—1794. T. 1—35. Warszawa 1902—1912.

Wittyg: Ekslibrisy — W. Wittyg: Ekslibrisy bibliotek polskich XVII i XVIII wieku. T. 1—2. Warszawa 1903—1907.

Wojciechowska: Z dziejów — M. Wojciechowska: Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku. Poznań 1927.

Zalewski: Biblioteka — L. Zalewski: Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej. Warszawa 1926.

Zalewski: Katedra — L. Zalewski: Katedra i jezuici w Lublinie. Cz. 1. Lublin 1947.

Załęski: Jezuici — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1—5. Lwów—Kraków 1901—1906.

Załęski: OO. Jezuici — S. Załęski: OO. Jezuici przy kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie. Szkic historyczny. Nowy Sącz 1896.

Załęski: Zniesienie — S. Załęski: Zniesienie jezuitów i zachowanie ich na Białej Rusi. T. 1—2. Lwów 1875.

Załuski: Biblioteka — J.A. Załuski: Biblioteka historyków, prawników, polityków i innych autorów polskich. Wydał J. Muczkowski. Kraków 1832.

Zathey: Historia — J. Zathey, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz: Historia Biblioteki Jagiellońskiej. Pod red. I. Zarębskiego. T. 1: 1364—1775. Kraków 1966.

WSTĘP

Wiek XVI był dla Polski przedrozbiorowej stuleciem największego rozwoju księgozbiorów. Polska uniknąwszy zaciekłych wojen religijnych, nie stała się widownią tak masowej kasaty księgozbiorów średniowiecznych, jaką obserwujemy w innych krajach [1]. Stare kościelne biblioteki, jeżeli nawet nie miały większego dopływu nowych pozycji, to przynajmniej utrzymywały dotychczasowy stan posiadania. Przewodziła bibliotekom książnica krakowskiej „Almae Matris" posiadająca bogate zbiory rękopisów i najstarszych druków. Spośród klasztornych najznaczniejsze, bo liczące po kilka tysięcy książek i sporo rękopisów, wyróżniały się biblioteki na Łysej Górze, w Miechowie, Hebdowie, Sieciechowie, Opatowie, Tyńcu i szereg innych. Wśród kapitulnych na wzmiankę zasługuje Księgozbiór Kapituły Warmińskiej we Fromborku. Z protestanckich dobrze prosperowała Biblioteka Gimnazjum w Toruniu, założona w 1594 r.[2]. Wiek XVI zaznaczył się w Polsce również rozkwitem miłośnictwa ksiąg wśród ludzi prywatnych, powstały więc liczne i cenne księgozbiory, stanowiące własność kleru i osób świeckich. W trzeciej ćwierci XVI w. przewodził mu sam król Zygmunt August, który na zamku w Tykocinie zebrał doborową kolekcję książek [3].

W takim to okresie otworzyli jezuici pierwsze swe kolegia na ziemiach polskich. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XVI w. zadomowili się już w kilku większych miastach, otwierając podwoje swych szkół dla licznej młodzieży, przeważnie stanu szlacheckiego. Naturalną siłą rzeczy obok szkół powstawały księgozbiory. Zajęcia szkolne, walka z reformacją, praca pisarska, wymagały ciągle odpowiedniej i najnowszej lektury i dlatego Zakon bardzo szybko wypracował swoje ustawodawstwo w zakresie bibliotek. W dobrze urządzonych i bogato zaopatrzonych zbiorach widział założyciel Zakonu jeden z głównych środków wypełnienia zadania, jakie stało przed Towarzystwem [4]. Nic więc dziwnego, że jak wszyscy przełożeni zakonni tak i sprawujący pieczę nad księgozbiorami, posiadali swoje reguły i dyrektywy postępowania. Nakaz chwili i wypływające stąd specjalne ustawodawstwo sprawiły, że jezuici szybko rozwinęli swoje księgozbiory i postawili je na dość wysokim poziomie. Z nowszych bibliotek jedynie niewiele (jak Akademii Zamojskiej dzięki Szymonowiczowi czy Gimnazjum w Toruniu) mogło współzawodniczyć z jezuickimi. W wieku XVII pojawiają się jeszcze pijarskie i misjonarskie [5].

W pierwszym okresie pobytu jezuitów na ziemiach polskich księgozbiory ich rosły szybko, były należycie uporządkowane i urządzone często z wielkim

[1] Dahl: Dzieje książki s. 191.

[2] Dahl: Dzieje książki s. 192.

[3] Posiada dość bogatą literaturę. Oprócz pozycji wyliczonych w bibliografii załącznikowej możemy tu jeszcze przytoczyć następujące: F. Biesiadecki, K. Piekarski: Materiały do dziejów Biblioteki Zygmunta Augusta. *Exlibris*. Z. 5: 1924 s. 38—48.— E. Majkowski: Materiały do dziejów Biblioteki Zygmunta Augusta. Poznań 1928.

[4] Herman: La pédagogie s. 275—276.

[5] Dahl: Dzieje książki s. 241.

przepychem i smakiem artystycznym. Najlepszym przykładem szybkiego rozwoju zbiorów jezuickich tego okresu jest biblioteka braniewska skatalogowana już w 1570 r.[6], poznańska obejmująca już w XVI w. kilka tysięcy tomów, utrzymująca stały kontakt z rynkami krajowymi i zachodnimi [7], ryska [8], krakowska przy kościele św. Szczepana [9] i kościele św. Barbary [10], czy też wileńska, wzbogacona wspaniałym darem ostatniego Jagiellona [11].

Niestety, już w 1621 r. rozpoczyna się dla jezuickich bibliotek polskich najcięższy okres, czas wojen, grabieży, zniszczenia i ognia. Pierwsza padła biblioteka ryska (1631), później braniewska (1626) i tak aż do początku XVIII w. stracili jezuici kilkanaście wspaniale rozwiniętych księgozbiorów. Trudności ekonomiczne, brak potrzebnych funduszów nie pozwalał często na szybkie otwarcie nowych zbiorów, czy uzupełnienie starych nowymi nabytkami. Okres wojen nie pozwalał również na żywy kontakt z ośrodkami handlu księgarskiego na Zachodzie, a nawet utrudniał handel krajowy. Nic więc dziwnego, że i pod tym względem doszło do zastoju i częstych zaniedbań. Trafnie pisał o tej smutnej epoce sto lat temu Karol Estreicher: „Kiedy pożarów łuna zalegała wszerz i wzdłuż kraju, zagasło słońce oświaty, i czy to szkoły jezuickie, czy szkoły przesławnej Akademii przeważały wpływami, rzecz była w zasadzie obojętna, bo ani tu, ani tam nie mogły kwitnąć nauki. Kiedy naród cały na koniu, a ziemia osłonięta kurzawą bojową, wówczas księga zapylona spoczywa w celi samotnego akademika. Książka wybieżała na świat między ludzi dopiero wtedy, gdy szabla zaczęła rdzewieć na ścianie“ [12]. „Upadek szkół był następstwem nie tyle systemu edukacji, ile braku edukacji, z powodu nieustannych zapasów wojennych, a tym samym ciągłego odrywania młodzieży od pióra i ławy, wywołał upadek ruchu książkowego w kraju“ [13]. Na przełomie XVII i XVIII w. dały się we znaki jezuitom również pożary. Padły ich ofiarą wspaniałe księgozbiory w Krakowie u św. Piotra (1719) liczący około 9000 tomów [14], lwowski (1734) obejmujący 12000 dzieł [15] oraz liczne mniejsze, jak w Orszy (1680) [16], w Połocku (1682, 1718) [17], Kownie (1732) [18], Owruczu (1743) [19].

O poprawę sytuacji w kolegiach jezuickich Polski starał się już w latach osiemdziesiątych XVII w. wizytator z ramienia generała Zakonu, Ignacy Diertins z prowincji flandro-belgijskiej [20]. Jego interwencja w sprawy biblioteczne nie została zapewne bez echa. Baczną uwagę na zły stan bibliotek zwracał

[6] Katalog biblioteki z 1570, odnowiony w 1605 r. (U-274) oraz rachunki wydatków na cele księgozbioru z lat 1569—1585 (H-169) znajdują się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Upsali.

[7] Katalogi tej biblioteki z lat 1609—1610 znajdują się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Upsali (U-275, U-276).

[8] Rachunki biblioteczne Rygi z lat 1592-1621 znajdują się w Królewskim Archiwum w Sztokholmie (Livonica I 45), katalog zaś książek przywiezionych z Rygi do Szwecji przechowuje się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Upsali (U-271).

[9] Katalog z 1594 r. znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego — sygn. 2626.

[10] Katalog z 1621 r. w Bibliotece Jagiellońskiej — rkps 177.

[11] Brensztejn: Biblioteka.

[12] Estreicher: Janocki s. 350.

[13] Estreicher: Janocki s. 352.

[14] Załęski: Jezuici w Polsce, IV s. 773.

[15] Bednarski: Dzieje kulturalne s. 138.

[16] ARSI Lit. 42 s. 26.

[17] Załęski: Jezuici w Polsce, IV s. 206, 210.

[18] Załęski: Jezuici w Polsce, IV s. 1432.

[19] ARSI Pol. 60 s. 162.

[20] AMTJ rkps 431 s. 109.— Załęski: Jezuici w Polsce, III s. 937—938.

również w 1700 r. na prowincjalnej kongregacji prowincjał litewski, Jakub Hładowicki, kiedy to podczas wizyty domów zakonnych zauważył wiele zaniedbania i nieporządku w księgozbiorach [21].

Ale książka u jezuitów dość szybko „wybieżała" na świat po „kurzawach bojowych". Nastanie względnego spokoju w epoce saskiej umożliwiło kolegiom, obok innych dziedzin życia, zajęcie się także biblioteką w sposób szczególnie gorliwy. Pomyślano nie tylko o samych książkach, ale zajęto się również energicznie należytym urządzeniem lokali bibliotecznych. Biblioteka stała się wówczas najbardziej reprezentacyjnym pomieszczeniem domu, ozdabiano ją z całym przepychem baroku.

Przenikające do Polski Oświecenie niosło ze sobą nie tylko odrodzenie szkół, ale również bibliotek. Historyk kolegium brzeskiego zaznaczył w 1729 r., z okazji otwarcia nowej biblioteki, że bez niej „magnum incommodum patiebatur collegium" — wielki brak odczuwało kolegium [22]. W roku następnym tenże historyk nazwał bibliotekę „domem mądrości, bez której praca w kolegium byłaby zupełnie niemożliwą" [23]. Tak, księgozbiór stał u podstaw normalnego rozwoju każdej placówki jezuickiej. Historyk kolegium w Kownie zapisał pod rokiem 1744: „nie samym chlebem żyje nasze kolegium, lecz posiada również pokarm dla umysłu, gdy powiększa różnymi książkami bibliotekę, skąd znowu we wszelkie mądrości karmią się jak ze spichrza nasze zdolności" [24]. Z rozwojem Oświecenia biblioteki powiększano książkami krajowymi i zagranicznymi. Zrozumiano już w pełni istotne powiązanie bibliotek i należytej lektury z rozwojem oświaty. Historyk kolegium w Łomży ujął to w 1748 r. dosadnie: „Staramy się o wiedzę, powiększając bibliotekę książkami, uzupełniając szkoły przedmiotami współcześnie wymaganymi, jak filozofia, matematyka, historia i język francuski, z których słuchacze odnoszą wielki pożytek" [25].

Biblioteki jezuickie w Polsce nie miały jednak przez całe dwa stulecia bardziej szczegółowych i praktycznych przepisów odnośnie wydatków bibliotecznych, ciągłości zakupu nowych pozycji, czy wzajemnego stosunku kilku nieraz księgozbiorów na terenie tego samego kolegium. Nic więc dziwnego, że stan księgozbioru zależał głównie od czynników nadrzędnych, a więc od bibliotekarza, przełożonego domu, czy prowincjała wizytującego podległe mu placówki. Zdarzało się więc, chociaż bardzo rzadko, że nawet w najbardziej sprzyjających zewnętrznych warunkach bywały zaniedbania w zdobywaniu najnowszej literatury i zabezpieczeniu dotychczasowych księgozbiorów. Wypadki te sprawiły, że 23 kwietnia 1763 r. generał zakonu Wawrzyniec Ricci specjalną ordynacją uporządkował ostatecznie sprawę bibliotek jezuickich w Polsce. Stwierdził on, że „skoro obowiązki Towarzystwa zgodnie z powołaniem wymagają koniecznego wsparcia w książkach najlepszych autorów ze wszystkich dziedzin literatury, dlatego też powinna istnieć specjalna troska o wszechstronnie urządzone i należycie utrzymane biblioteki w naszych domach i kolegiach" [26]. Wyznaczył dość wysokie kwoty, jakie miała każda placówka wyasygnować na powiększenie zbiorów i kwestię pożyczania. Rok więc

[21] AMTJ rkps 244 s. 342.
[22] ARSI Pol. 59 s. 6.
[23] BN BOZ rkps 1166 s. 83.
[24] ARSI Pol. 50 s. 10.
[25] ARSI Pol. 50 s. 106.
[26] AMTJ rkps 553 s. 125.

1763 zapowiadał dalszy wspaniały rozwój bibliotek jezuickich. Przełożeni miejscowi poparli w zasadzie wysiłki generała. Prowincjał Michał Korycki napisał nawet z Drohiczyna 10 I 1769 do przełożonych domów zakonnych, że jak „bez nauczycieli nie ma szkół, tak bez książek nie może być nauczycieli" [27].

Biskup Józef Załuski aż nadto dobrze rozumiał biblioteczną politykę jezuitów, skoro przy oddaniu im pod opiekę największego swego skarbu — publicznej biblioteki — kierował się taką opinią: „Zakon Jezuitów jest po całej Europie zaszczepiony, łatwiejszy zatem będzie miała sposób Biblioteka Publiczna na sprowadzanie ksiąg nowo wychodzących ex omnibus oris urbis et orbis i choćby tylko księgami przez jezuitów wydanymi była wzbogacona, to już i znacznie i coraz augeri może" [28].

Finał bibliotek jezuickich był jednak w większości tragiczny. Rok 1773, data kasaty Zakonu, położył kres prawie wszystkim księgozbiorom Towarzystwa. Do dziś, po dwu prawie wiekach, nie istnieje już ani jedna pojezuicka biblioteka, która posiadałaby większość dawnych pozycji. Nieporządki kasacyjne i półtorawiekowa niewola były tego przyczyną.

Bez przesady mógł pisać na ten temat Załęski, że instrukcja lustratorów kazała biblioteki opieczętować, potem miały przejść na fundusz edukacyjny, to znaczy miały być wcielone do bibliotek akademickich i szkolnych. Ale na cóż miały się przydać tym szkołom dzieła filozoficzne i teologiczne, stanowiące prawie połowę tomów biblioteki? Kto miał kontrolować inwentarze i doglądać przewozu? Stało się więc to, co się stać musiało. W większych miastach znaczną część bibliotek jezuickich złożono w księgozbiorach szkolnych lub publicznych. Niemało książek z odleglejszych kolegiów i rezydencji oddano do zbiorów kościelnych, poniewierały się tam i niszczyły. U wielu proboszczów, których parafie sąsiadowały z domami jezuickimi można było spotkać książki pojezuickich zbiorów. Pewna część została złożona w klasztorach innych zakonów. Największa może część księgozbiorów pojezuickich poszła drogą licytacji na sprzedaż, kupowali je bibliofile, ale tych nie było wielu, poszły więc księgi na wagę papieru, albo też rozebrano je między siebie samych [29].

ROZDZIAŁ I

BIBLIOTEKI I KSIĘGOZBIORY JEZUICKIE

A. PRZEŁOŻENI I OBOWIĄZUJĄCE ICH PRZEPISY

Zagadnienie bibliotek jezuickich musi być rozpatrywane na tle całej organizacji zakonnej. Bez tej znajomości hierarchii nie zrozumiemy należycie ani roli przepisów, ani funkcji pełnionych przez przełożonych, których pieczy powierzona była biblioteka.

Wszyscy członkowie Zakonu mieli się opierać w swej działalności na „Instytucie" (Zbiorze praw), w skład którego wchodziły bulle papieskie zatwierdzające Zakon, przywileje, konstytucje, dekrety kongregacji generalnych, reguły,

[27] AMTJ rkps 436 s. 49.

[28] Łodyński: U kolebki s. 75.— Sobieszczański: Materiały s. 564—565.

[29] Jeszcze i tak nie było najgorzej. Konfiskaty rewolucyjne we Francji i sekularyzacja w Niemczech w większym o wiele stopniu zniszczyły wielowiekowe zbiory biblioteczne. Zob. Załęski: Zniesienie, II s. 65.— Łodyński: U kolebki s. 58.

ratio studiorum (przepisy odnośnie nauczania) i szereg innych [1]. Całe postępowanie normowane było przepisami i prawami. Nawet na posiadanie książek przez członków Zakonu potrzebne było pozwolenie odpowiedniej władzy [2]. Omawiając organizację bibliotek jezuickich najczęściej wracać będziemy do reguł zakonnych i ratio studiorum. Reguły prowincjała ukazały się za czasów czwartego generała Zakonu Everarda Mercuriana (1573—1580) [3]; przepisy dla rektora wydano najpierw za rządów generała Jakuba Layneza (1558—1565) w formie instrukcji, a przekształcono za czasów Mercuriana, a więc w latach siedemdziesiątych, na zwykłe reguły [4]; dyrektywy dla bibliotekarza, do których bardzo często będziemy się odnosić, zostały wydane przez generała Franciszka Borgiasza (1565—1572), a uzupełnione za czasów generała Mercuriana z siedmiu do dwunastu [5]. Ratio studiorum zostało ostatecznie zatwierdzone i polecone jako norma postępowania w 1599 r. [6]. Instytut obowiązywał cały zakon bez wyjątków, a zatem i prowincje polskie. W oparciu o niego możliwe było przeprowadzenie regionalnych bardziej szczegółowych określeń i postanowień.

Na czele całego Towarzystwa stał dożywotni generał (praepositus generalis), wybierany po śmierci poprzednika przez delegatów wszystkich prowincji, zebranych na tzw. kongregacji generalnej. Podczas takiej kongregacji uchwalano szereg wytycznych obowiązujących cały zakon. Generał mianował prowincjałów i przez nich rządził Towarzystwem. Rozporządzenia generalskie (ordinatio) były bądź wieczyste (perpetua), bądź czasowe (temporanea). Mogły być wydane dla całego zakonu lub też poszczególnych jego prowincji. Władza generała była więc olbrzymia. On godził się na nowe fundacje i stawiał odpowiednie wymagania — m.in. zaopatrzenie w książki [7], zatwierdzał dzieła reprezentujące odpowiedni stan do druku [8], udzielał zgody na handel książkowy [9], zakładanie drukarń [10], wyznaczał minimum wydatków na cele biblioteczne [11] itd. Spośród generałów zasłużyli się szczególnie w dziedzinie bibliotecznej Franciszek Borgiasz, Everard Mercurian i Wawrzyniec Ricci. Typowym rozporządzeniem generalskim była wspomniana już ordynacja generała Ricci z 1763 r. normująca organizację polskich bibliotek jezuickich.

Zdarzało się niekiedy, że generał kierując się potrzebami jakiejś prowincji wysyłał do niej swego wizytatora zaopatrzonego w odpowiednie instrukcje i szerokie uprawnienia. Zarządzenia wizytatora z chwilą zatwierdzenia ich przez generała nabierały mocy obowiązującej w danej chwili, równej ordynacjom generalskim. Odnośnie bibliotek polskich największe zasługi położył Belg, Ignacy Diertins, który zwizytował pod koniec XVII w. prowincje polskie i skierował 23 marca 1691 r. z Krakowa list do rektorów i superiorów. Wizy-

[1] Istnieje kilka oficjalnych wydań Instytutu, jak „editio Antverpiensis" z 1638 r. (na k. tyt. 1635), „editio Pragensis" z 1705 i druga z 1757, „editio Avenionensis" z 1827—1836, „editio Romana" z 1869—1891 i „editio Florentina" z 1892—1893. W obecnej pracy opieram się na wydaniu florenckim (por. Coemans: Breves notitiae s. 16—17).

[2] Institutum, III s. 10.

[3] Coemans: Breves notitiae s. 34.

[4] Coemans: Breves notitiae s. 34.

[5] Coemans: Breves notitiae s. 35.

[6] Coemans: Breves notitiae s. 42.

[7] Institutum, III s. 294.

[8] Institutum, II s. 46, 181.

[9] Institutum, II s. 340.

[10] Institutum, II s. 340.

[11] AMTJ rkps 553 s. 125—126.

tator ten położył niezwykle silny nacisk na sprawę życia wspólnego, a wspólnotę książkową uznał za jeden z głównych środków podtrzymania tego życia. Zarządził więc, aby rektor z dochodów domowych dostarczył poszczególnym profesorom odpowiednich książek, narzędzi fizykalnych, map, globusów oraz, by starał się pomnażać corocznie nowymi dziełami bibliotekę domową. W ten sposób wszyscy domownicy korzystać mieli ze zbiorów wspólnych, lub też dla nich przeznaczonych, nie zabiegając o samowolne tworzenie księgozbiorów. Polecił też sporządzić odpowiednie katalogi biblioteczne [12].

Sprawę bibliotek podjął też ostatni wizytator prowincji polskiej Reinhold Giert (1715—1720), zalecając większą troskę o księgozbiory, w których panował wielki nieporządek [13].

Zakon dzielił się na kilka asystencji, które reprezentowali asystenci rezydujący przy generale w Rzymie. Polska należała do asystencji niemieckiej, a dopiero w połowie XVIII w. (1758) stała się niezależną jednostką z własnym asystentem.

Asystencja dzieliła się na prowincje; prowincją zarządzał prowincjał. Mniej więcej co trzy lata zwoływał on upoważnionych do tego księży na tzw. kongregację prowincjalną (congregatio provincialis). Na zjazdach tych ustalano prawo zwyczajowe (consuetudines provinciae) oraz zbierano różne postulaty i prośby celem przedstawienia ich generałowi. Kongregacja ta wysyłała wybranego prokuratora do Rzymu celem otrzymania zatwierdzenia swoich zwyczajów oraz uzyskania odpowiedzi na postulaty i prośby (responsum generalis).

Pierwsze kolegia polskie należały do roku 1574 do prowincji austriackiej, jako wiceprowincja polska. Pełną niezależność i samodzielność otrzymała na mocy dekretu generała zakonu z 15 XII 1575, kiedy to utworzono odrębną prowincję polską. W 1608 r. oddzielono od niej domy litewskie i mazowieckie, tworząc z nich prowincję drugą, litewską [14]. Ostatecznego podziału dokonano w latach 1756—1759, dzieląc prowincję polską na wielkopolską i małopolską oraz oddzielając prowincję mazowiecką od litewskiej.

Prowincjał nie mógł dowoli ani rozszerzać obowiązujących przepisów przez wprowadzenie nowych, ani też zawieszać ich mocy. Każdego roku prowincjał objeżdżał podległe mu domy, wizytując cały zakres życia danej placówki. Reguła 33 prowincjała z ratio studiorum polecała mu czuwać, aby biblioteka była należycie urządzona, posiadała odpowiednią ilość książek, poprawne katalogi i księgi rachunkowe, aby wydawano w odpowiednich domach należytą kwotę na kupno potrzebnych książek i sprawdzać, czy zostały one rzeczywiście zakupione [15]. Zezwalał on na kontakt jezuickich pisarzy z bibliopolami rozpowszechniającymi ich wydawnictwa [16]. Prowincjałowie rozstrzygali sprawę przechowywania i wypożyczania książek zakazanych. Mogli pozwalać na wymianę pozycji bibliotecznych z innymi domami lub nawet księgozbiorami prywatnymi. Wyznaczali prefektów bibliotek, którzy mieli czuwać nad zbiorami. Reguła 34 prowincjała z ratio studiorum nakazywała mu przestrzegać pilnie szkoły i ich uczniów przed czytaniem nieodpowiedniej lektury. W razie konieczności dostarczenia dla uczniów jezuickich książek, posiadających niesto-

[12] Załęski: Jezuici w Polsce, III s. 987—988.
[13] Bednarski: Upadek s. 41.
[14] Załęski: Jezuici w Polsce, I s. 234.
[15] Institutum, III s. 164.— AMTJ rkps 553 s. 125.
[16] Institutum, III s. 431.

sowne wyrażenia lub też fragmenty, miał obowiązek postarać się o przeprowadzenie odpowiedniego oczyszczenia, a nawet dokonania koniecznych skrótów [17].

O biblioteki dbali prowincjałowie nie najgorzej. Nawet w okresie największego upadku kultury polskiej, w 1700 r., prowincjał Jakub Hładowicki pisał do przełożonych poszczególnych domów zakonnych, zgromadzonych na kongregacji prowincjalnej: „chwalebną jest rzeczą, że w niektórych domach biblioteki wzrastają przez zakupy nowych książek, gdzie indziej są jednak zaniedbane, książki podarte i zniszczone, a nieoprawione butwieją od wilgotnego miejsca, gdzie są złożone, inne w końcu leżą pozostawione na pastwę robaków" [18]. Nakazuje więc dalej naprawę wszystkich pożytecznych książek, głównie zaś poszarpanych i nieoprawnych. Podobnie i inni prowincjałowie zwracali na to uwagę.

Każda prowincja dzieliła się na najmniejsze jednostki administracyjne — poszczególne domy zakonne. Odpowiednio do ich składu osobowego i charakteru, nazywały się domami profesów, kolegiami, rezydencjami, domami nowicjackimi, probacyjnymi lub misyjnymi. Domy profesów zamieszkiwali profesi czyli zakonnicy, którzy złożyli uroczyste śluby, utrzymywali się z jałmużny, zajęci byli wyłącznie pracą duszpasterską i pisarską. Kolegia — to domy, przy których istniały szkoły dla eksternów lub też studia dla młodzieży zakonnej. Kolegia posiadały prawie zawsze większą liczbę zakonników, przeważnie kilkunastu, z których wielu oddawało się pracy pedagogicznej i nauczycielskiej. Rezydencje nie posiadały, głównie z braku odpowiedniego uposażenia, większej liczby zakonników. Personel kilkuosobowy oddawał się przede wszystkim pracy kapłańskiej i duszpasterskiej, a niekiedy i nauczaniu w niższych klasach zapoczątkowanych tu szkół. Rezydencje przekształcały się z biegiem czasu w domy profesów lub kolegia. W domach nowicjackich młodzi adepci zaprawiali się do życia w Zakonie, a w tzw. domach trzeciej próby młodzi kapłani po studiach odbywali swą roczną „próbę", polegającą na oddawaniu się ćwiczeniom ascetycznym i poznawaniu Instytutu. Domy misyjne w końcu zamieszkiwane były przez dwóch, trzech lub czterech zakonników, oddających się prawie wyłącznie pracy duszpasterskiej wśród okolicznej ludności.

Na czele domów profesów stali prepozyci, na czele kolegiów, domów nowicjackich i probacyjnych rektorzy, mianowani przez generała zakonu, na czele rezydencji i domów misyjnych stali zaś superiorzy mianowani przez prowincjała. Od XVI do XVIII w. pracowali jezuici polscy łącznie w 69 kolegiach, domach profesów, nowicjackich i domach probacyjnych, w 18 rezydencjach i 86 stacjach misyjnych stałych, uzależnionych od placówek wyższego szczebla.

Przełożony miejscowy miał dość duży zakres władzy odnośnie miejscowej biblioteki. Miał przede wszystkim z dochodów domowych wyasygnować odpowiednie sumy na zakup koniecznych książek, narzędzi do wykładów fizyki oraz map i globusów, i tak starać się corocznie o należyte powiększanie zbiorów biblioteki domowej [19]. Decydował następnie o wymianie starych i bezużytecznych książek na nowe, potrzebne w wykładach szkolnych [20]. Jeżeli dom nie posiadał wyznaczonego przez prowincjała prefekta biblioteki, wówczas mianował go przełożony miejscowy spośród swoich podwładnych. Prawie zawsze

[17] Institutum, III s. 164.
[18] AMTJ rkps 244 s. 342.
[19] Institutum, III s. 146, 172.— Załęski: Jezuici w Polsce, III s. 987—988.
[20] Institutum, III s. 146.

do kompetencji rektora lub superiora należało mianowanie opiekunów bibliotek specjalistycznych oraz pomocników prefekta biblioteki domowej.

Miejscowy przełożony mógł z kolei udzielić pozwolenia swoim domownikom na osobiste korzystanie z księgozbioru. W takim wypadku korzystający z pozwolenia brał każdorazowo klucze od prefekta, lub też posiadał je u siebie i mógł korzystać z książek w magazynie bibliotecznym [21]. Przestrzegał następnie, by nie przetrzymywano zbyt długo w pokojach książek pożyczonych z biblioteki, strzegł pilnie, aby domownicy nie czytali dzieł niestosownych [22], lub umieszczonych na indeksie ksiąg zakazanych bez specjalnego zezwolenia, oraz żeby po domu nie poniewierały się takie książki [23]. Dopilnowywał też aprobaty tekstów publicznych deklamacji i dialogów [24]. Do obowiązków rektora i superiora należała również troska, aby dramaty odgrywane w kolegium, mowy i wiersze wygłaszane, zostały należycie spisane, zszyte razem oraz zachowane w bibliotece według wymagań 11 reguły prefekta biblioteki i 16 reguły rektora z ratio studiorum. Decydował też i dopilnowywał odpowiedniej lektury przy stole, kiedy to w czasie posiłków czytywano różnych katolickich autorów [25].

Nic więc dziwnego, że od miejscowego przełożonego zależał w dużym stopniu stan tamtejszej biblioteki. On mógł przeznaczyć odpowiednie sumy na reperację bibliotek, sprowadzenie nowych wydawnictw, czy naprawę podartych egzemplarzy. Często zmiana na stanowisku rektorskim czy superiorskim była decydująca w rozwoju księgozbioru. Biblioteka „świadczyła" o swoim rektorze, uwypuklając jego postępowość, lub też niedbałość i zacofanie.

Bezpośrednimi zwierzchnikami szkoły jezuickiej, zarówno dla kleryków zakonnych, jak i eksternów, byli prefekci szkół. W kolegiach większych bywało często dwóch prefektów, jeden dla wydziału filozoficzno-teologicznego (praefectus studiorum superiorum), drugi dla wydziału artium, czyli gimnazjum humanistycznego (praefectus studiorum inferiorum). Prefekci byli odpowiedzialni za stan szkoły i studiów. Mianował ich prowincjał na okres co najmniej roku.

Kierując szkolnictwem danej placówki miał naturalnie prefekt studiów duże uprawnienia w dziedzinie bibliotek. Bibliotekarz (praefectus bibliothecae) musiał się liczyć ze zdaniem prefekta studiów i nie wolno mu było odstępować od jego rozporządzeń co do rozdzielania książek bibliotecznych [26]. Nawet przełożony miejscowy (rektor, superior) byli często wobec decyzji prefekta studiów bezradni. Charakterystyczną była 29 reguła prefekta studiów z ratio studiorum, która nakazywała mu, aby strzegł, by scholastycy (klerycy zakonni) nie odczuwali braku potrzebnych im książek, stronili zaś od lektury niepożytecznej lub też szkodliwej. Dlatego też powinien zawiadomić miejscowego przełożonego, czy nie brakuje książek koniecznych do prowadzenia wykładów, jakie się w danej chwili odbywają, lub też jakie się w najbliższej przyszłości planuje, i to zarówno dla jezuitów jak też eksternów [27]. Podobnie brzmiała 28 reguła prefekta szkół niższych z ratio studiorum: „niech czuwa, aby zawczasu pertraktowano z bibliopolami co do książek, z których korzysta

[21] Por. Institutum, II s. 64—65, III s. 146.
[22] Institutum, III s. 26.
[23] Zob. rozdział o książkach zakazanych.
[24] Institutum, III s. 199.
[25] Institutum, III s. 145.
[26] Institutum, III s. 167—168.
[27] Institutum, III s. 172.— AMTJ rkps 436 s. 38—39.

się w danej chwili, lub też będą potrzebne w przyszłości, żeby posiadano odpowiednią ich ilość, zarówno dla jezuitów jak i eksternów [28].

Na początku każdego roku szkolnego prefekt studiów miał obowiązek omówić z rektorem domu i nauczycielami listę podręczników i książek, z których należało korzystać podczas wykładów [29]. Nawet klerycy zakonni byli uzależnieni co do lektury od swego prefekta studiów. Sami zaś mieli ograniczoną swobodę wyboru lektury przez 11 regułę scholastyków: „niech pilnie przestrzegają rozkładu zajęć i czasu przepisanego przez prefekta oraz niech nie korzystają z innych książek, jak tylko zleconych im przez niego" [30]. To samo mówiła 3 reguła kleryków z ratio studiorum [31]. Cytowanym tu przepisom kleryckim odpowiadały dyrektywy przeznaczone dla prefektów z ratio studiorum: „słuchaczom teologii i filozofii niech nie udzielają książek dowolnej treści, lecz tylko pewnych i to za wiedzą rektora i po naradzie profesorów. I tak obok *Sumy teologicznej* św. Tomasza i komentarza do filozofii arystotelesowskiej, którymi niech się posługują w prywatnym studium, wszyscy słuchacze teologii, niech posiadają ustawy soboru trydenckiego i tom Pisma św., których lektura powinna być im szczególnie droga. Oprócz tego niech prefekci studiów rozważą razem z rektorem, czy nie powinni posiadać któregoś z ojców Kościoła. Oprócz teologów i filozofów niech również inni otrzymają podręczniki dla studiów humanistycznych i niech prefekt czuwa, aby w dogodnym czasie czytali potrzebne im teksty" [32]. Prefekci studiów wyższych i niższych cenzurowali bardzo często teksty publicznych deklamacji przed ich wygłoszeniem [33].

Bezpośrednimi przełożonymi nad księgozbiorami byli prefekci bibliotek. Mianował ich przełożony prowincji zakonnej. Funkcje i uprawnienia prefektów zostały sprecyzowane w odrębnych regułach, które włączono do Instytutu [34]. Obejmując całokształt życia bibliotecznego, rzucają nam wiele światła na prawną stronę biblioteki jezuickiej. Z tego też względu należy zapoznać się z nimi dokładniej.

Prefekt miał przede wszystkim obowiązek postarania się o *Indeks ksiąg zakazanych* i dopilnować, aby w bibliotece nie przechowywano wydawnictw zabronionych, do których istniał łatwy dostęp (reg. 1). Miał odpowiednio zamykać magazyn biblioteczny i strzec kluczy, użyczając ich jedynie tym, którzy posiadają specjalne zezwolenie od kompetentnych przełożonych (reg. 2). Prawo zwyczajowe prowincji polskiej i litewskiej (consuetudines provinciae) pozwalało na korzystanie z biblioteki profesorom klas wyższych (filozofii i teologii), kaznodziei oraz tym, którym zezwoli na to przełożony miejscowy [35].

Książki układał w bibliotece w porządku przedmiotowym (reg. 3); aby zaś ułatwić poszukiwanie potrzebnej pozycji, miał starać się o wypisanie autora i tytułu na grzbiecie każdego tomu (reg. 4) oraz o odpowiednie katalogi (reg. 5—6), które przedstawiał przełożonemu prowincji podczas wizytacji kolegium.

Nie powinien wypożyczać książek z księgozbioru tym osobom, które nie

[28] Institutum, III s. 197.— AMTJ rkps 436 s. 38—39.
[29] Institutum, III s. 197.
[30] Institutum, III s. 24.
[31] Institutum, III s. 223.
[32] Institutum, III s. 172.
[33] Institutum, III s. 199.
[34] Institutum, III s. 146.
[35] AMTJ rkps 520 s. 23.

posiadały ogólnego lub szczegółowego pozwolenia od przełożonego i miał uważać, aby nikt nie brał książek bez jego wiedzy, choćby nawet posiadał pozwolenie na korzystanie ze zbioru (reg. 7). Miał dbać, żeby kolekcja i jej pomieszczenie utrzymywane były w należytym porządku i czystości, dlatego też sprzątać miał sale dwa razy w tygodniu, ścierać kurze przynajmniej raz w tygodniu i strzec, aby do magazynu bibliotecznego nie zakradła się wilgoć (reg. 8).

Kiedy zauważy, że brakuje w domu książek koniecznych, albo bardzo pożytecznych czy odpowiednich, jakie ukazały się w sprzedaży, miał je kupić, powiadomiwszy o tym przełożonego domu. Jeżeli zaś w domu znajdowały się książki niepotrzebne lub też bez większej wartości, podobnie miał powiadomić przełożonego, aby je następnie zamienić na lepsze i użyteczniejsze (reg. 9).

Na mocy Instytutu miał powierzone sobie sprawy finansowe księgozbiorów, dysponując funduszami za wiedzą przełożonych miejscowych [36]. Na mocy zaś ordynacji generała Zakonu Ricci pieniądze, wyznaczone na coroczne powiększanie księgozbioru oraz oprawę sprowadzonych lub zniszczonych książek, otrzymywał od przełożonego miejscowego i mógł sam kupować dzieła krajowe, a w celu sprowadzenia odpowiednich pozycji z zagranicy powinien porozumieć się z prokuratorem prowincji [37].

Oprócz książek znajdujących się w bibliotece domowej miał wyłączyć pewne książki dla wspólnego użytku (bibliotekę podręczną), których każdy mógł używać według własnych potrzeb (reg. 10). Powinien przeznaczyć specjalną księgę do zapisywania dramatów, dialogów itd., zszywać razem tezy publicznych dysput z teologii i filozofii (conclusiones), jakie odbywano corocznie w każdym kolegium (reg. 11).

W końcu miał prefekt przestrzegać, aby książki wypożyczone obcym poza dom zakonny były zwrócone w odpowiednim czasie; powinien też wszelkie tego rodzaju wypożyczenia odnotowywać w odpowiedniej książce (reg. 12).

Prefekt biblioteki, mimo pewnego ograniczenia w dysponowaniu księgozbiorem, był zawsze tym przełożonym, od którego ład i porządek najwięcej zależał. Nic więc dziwnego, że dla określenia historii bibliotek jezuickich należałoby zawsze odszukać ich bibliotekarzy. Od pierwszych chwil uważano też w Zakonie urząd prefekta za jedno z najważniejszych zajęć domowych, nic więc dziwnego, że wyszczególniano je w katalogach rocznych, czyli krótkich (catalogus brevis).

Pod koniec XVI w. prefektami bibliotek domowych byli przeważnie, z braku księży, magistrzy czyli klerycy nauczający w niższych klasach szkół jezuickich. Tak np. było w Wilnie, gdzie prefektem w 1571 r. był 24-letni Szkot Jan Haius [38], a w roku następnym 28-letni Niemiec Maciej Hasler [39], w Poznaniu prefektem w 1576 r. był Belg Jan Ossalensis [40]. W początkach XVII w. katalogi krótkie wyszczególniały dość rzadko prefektów księgozbioru, a stanowisko owo w tym czasie piastują głównie księża. Tak np. prefektem biblioteki ryskiej w 1600 r. był Jan Aland [41], w 1608 r. prefektem biblioteki domu profesów w Krakowie był Stanisław Zabielski [42], w Kaliszu w 1609 r. Jan Lasno-

[36] Institutum, II s. 67.
[37] AMTJ rkps 553 s. 126.
[38] ARSI Pol. 7 s. 41—42.
[39] ARSI Pol. 7 s. 39.
[40] ARSI Germ. 131 s. 377.
[41] ARSI Pol. 43 (Catalogus 1600) pod Rygą.
[42] ARSI Pol. 43 (Catalogus 1608) pod Krakowem.

vius [43], w roku następnym Jan Wielewicki, a w 1612 Albert Fabrycy [44]. W niektórych latach początku XVII w. spotyka się również pomocników prefekta biblioteki (socius praefecti bibliothecae), wyznaczonych spośród kleryków. Tak np. pełnił tę funkcję w 1609 r. w Kaliszu, przy ks. Janie Lasnoviusie, kleryk z kursu metafizyki Jan Borszyński [45], a w 1613 r. pomocnikiem prefekta poznańskiego Tomasza Lucidusa był kleryk trzeciego roku teologii Hermolaus Buchowski [46].

Po krótkim okresie prefektów-księży coraz częściej zaczęto mianować prefektami bibliotek kleryków i już w 1613 r. w szeregu kolegiów zajmowali oni to stanowisko. W latach dwudziestych i trzydziestych XVII stulecia wszystkie prawie kolegia prowincji polskiej mają powyznaczanych bibliotekarzy spośród kleryków, głównie magistrów, rzadziej studentów filozofii lub teologii. Do prefektów-księży wrócono dopiero na początku XVIII w., kiedy to starano się ożywić i odbudować księgozbiory po zniszczeniach wojennych.

W prowincji litewskiej biblioteki posiadały prefektów przeważnie spośród księży, a na przełomie XVII i XVIII w. już nie spotykało się na tym stanowisku kleryków. Nawet w skromnych rezydencjach, jak Mitawa czy Iłłukszta, prefektami byli księża. Taki stan rzeczy przetrwał do samej kasaty zakonu w Polsce. Prowincjał Adam Chrzanowski, w ostatnich latach przed kasatą Zakonu, polecił wyznaczać pomocników prefektowi biblioteki, którymi zostawali klerycy zatrudnieni nauczaniem w szkołach jezuickich [47].

Jak już wspomniałem, rozwój księgozbiorów zależał w dużym stopniu od prefektów. Byli zaś nimi wybitni jezuici, jak Jan Wielewicki, Stanisław Rostowski, Sebastian Sierakowski, Franciszek Bohomolec, Ignacy Włodek, Karol Wyrwicz i inni. Nekrolog jednego z prefektów, Franciszka Błussa (zm. 1749), powiada, że jezuita ten będąc prefektem biblioteki nowicjatu w Wilnie „tyle w krótkim czasie zdziałał, ile w poprzednich latach nikt z jego poprzedników nie zdołał dokonać" [48].

Zasadniczej przemianie uległ w ciągu wieków okres kadencji prefektów. O ile klerycy pełniący te funkcje w XVII w. zmieniali się prawie co roku, lub co dwa, to w XVIII w., kiedy objęli je księża, kadencja trwała zwykle kilka lat, a nieraz ten sam prefekt pełnił swą funkcję kolejno w kilku kolegiach. Odgrywało to w życiu bibliotek dużą rolę, dawało bowiem prefektom możność lepszego zapoznania się z problematyką biblioteczną oraz większą stałość i jednolitość w zakupie książek.

Ważnym zagadnieniem jest również sprawa łączenia poszczególnych obowiązków. Mała ilość osób w różnych domach zakonnych, a wielka liczba różnych prefektur i obowiązków zmuszały przełożonych do wyznaczania każdemu z nich po kilka. Czym byli więc bibliotekarze? Jakie funkcje pełnili razem z bibliotekarstwem? Jeżeli prefektem był kleryk, to albo sam studiował retorykę, filozofię, czy teologię, albo też był magistrem, czyli nauczał w niższych klasach szkoły jezuickiej. W okresie, kiedy prefektami byli głównie klerycy (XVII w.), dodawano im również prowadzenie katalogów uczniów uczęszczających do szkół.

---

[43] ARSI Pol. 43 (Catalogus 1609) pod Kaliszem.
[44] ARSI Pol. 43 (Catalogus 1612) pod Kaliszem.
[45] ARSI Pol. 43 (Catalogus 1609) pod Kaliszem.
[46] ARSI Pol. 43 (Catalogus 1613) pod Poznaniem.
[47] AMTJ rkps 431 s. 189.
[48] ARSI Lit. 50 s. 164.

Kiedy w XVIII w. powszechnie już prefektami zostawali księża, dochodziło do ciekawego połączenia, chociaż nie zawsze i nie wszędzie, prefektur biblioteki i szkoły. Jedna osoba stojąca na czele obu instytucji mogła bez wszelkich nieporozumień wykorzystać bibliotekę odpowiednio do potrzeb szkoły, a zarazem korzystała z tego sama biblioteka poprzez sprawniejsze sprowadzanie podręczników i lektury pomocnej w pracy szkolnej. Jeżeli zaś ucierpiało coś na tym, to najwyżej zbiory książek nie mających wiele wspólnego ze szkołą, a więc dział ascetyki, a w kolegiach bez filozofii i teologii — także i te dziedziny.

Drugą korzystną kumulacją, chociaż możliwą tylko w kilku kolegiach i zdarzającą się rzadziej, było połączenie prefektur drukarni i biblioteki. Jest rzeczą pewną, że bibliotekarz kierujący zarazem drukarnią zakonną, mógł nie tylko systematycznie włączać do biblioteki druki własnej tłoczni, lecz również, mając łatwiejszy kontakt z innymi drukarniami kościelnymi i świeckimi, mógł szybciej powiększać powierzony sobie księgozbiór. Połączenie to zdarzało się głównie na terenie kolegium braniewskiego, kaliskiego, lubelskiego i warszawskiego.

Nie zawsze jednak wyszczególniano prefektów bibliotek w katalogach rocznych czyli krótkich. Niekiedy podawano ich corocznie, innym razem (jak np. w początkach XVIII w.) zupełnie pomijano. Wymieniała ich wówczas tylko dyspozycja poszczególnych domów, która nie dochowała się do naszych czasów.

B. RODZAJE BIBLIOTEK JEZUICKICH

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa zakonnego mogły poszczególne prowincje i domy zakonne posiadać na własny użytek dobra ziemskie, pieniądze, książki itd. [1]. Przepisy te nie pozwalały natomiast na gromadzenie książek przez poszczególnych zakonników, bez specjalnego pozwolenia przełożonego [2]. Wielu jezuitów posiadało więc za zgodą zwierzchników nawet dość bogate księgozbiory, przechodzące z chwilą śmierci właściciela do biblioteki domowej kolegium, w którym zostały nabyte, dlatego też przechowujący własne książki za wiedzą przełożonych miał obowiązek dostarczenia rektorowi lub superiorowi placówki spisu pozycji, jakie w danym domu otrzymał lub zakupił [3].

Przy takim stosunku całości placówki do poszczególnych zakonników, biblioteki znajdowały się na pozycjach uprzywilejowanych i mogły się należycie rozwijać. Nic więc dziwnego, że znani i wybitni pisarze jezuiccy XVII i XVIII w. nie posiadali własnych księgozbiorów, ale korzystali jedynie z bibliotek wspólnych, zgromadzonych przez daną placówkę [4]. Znaczenie jezuickiego księgozbioru domowego było tym samym wielkie dla rozwoju i działalności największego zakonu okresu kontrreformacji.

Aby dobrze zrozumieć działanie biblioteki jezuickiej, należy najpierw poznać różne jej rodzaje, a tym samym wzajemną zależność. Cały system biblioteczny był pomyślany bardzo mądrze, tak że bez większej zmiany mógł prze-

[1] Institutum, II s. 93.
[2] Institutum, III s. 10.
[3] AMTJ rkps 431 s. 104.
[4] Po śmierci Jakuba Wujka oprócz koronki i relikwiarza nic więcej nie spotkano, bo książki były własnością biblioteki (J. Sygański: Ks. Jakub Wujek w świetle korespondencji. Kraków 1914 s. 54).

trwać po dzień dzisiejszy. Zasadniczą jego cechą było umiejętne i harmonijne powiązanie szeregu księgozbiorów na terenie tego samego domu zakonnego. W każdej placówce istniała jedna wspólna biblioteka domowa — „bibliotheca communis" oraz szereg podrzędnych i specjalistycznych, w zależności od tego, na jakim stopniu rozwoju była dana placówka i jaką posiadała obsadę. Przepisy zakonne co do tworzenia zbiorów domowych i specjalistycznych były jasne: „biblioteka wspólna, o ile jest to możliwe, niech będzie w każdym domu. Klucze jej zostaną powierzone według woli rektora któremuś z domowników. Oprócz tego każdy niech posiada książki, jakie są mu potrzebne" [5].

I. BIBLIOTEKA WSPÓLNA

Biblioteka domowa czyli wspólna była w stosunku do pozostałych bardzo duża, urządzona fachowo, a jej zawartość zależała w dużym stopniu od zamożności domu i znaczniejszych benefaktorów. Dotychczasowe, bardzo zresztą skąpe, wiadomości o bibliotekach jezuickich dotyczyły głównie właśnie tych księgozbiorów wspólnych. O bibliotekach specjalistycznych nikt prawie nie pisał [6].

Wielkość i tematyka zbiorów była ściśle związana ze stopniem rozwoju i przeznaczeniem danej placówki. Biblioteki kolegium były pod względem treści posiadanych pozycji bardzo do siebie zbliżone. Jednak co do wartości i ilości pozycji wahania były duże. Wstęp miała tu jednak każda książka, strzegł jej bowiem prefekt i użyczał lub nie w zależności od tego, kto chciał korzystać, oraz od wartości wydawnictwa. Najbogatszymi były biblioteki kolegiów starszych i lepiej uposażonych. Liczyły one niekiedy ponad 10 tysięcy pozycji, co w owych czasach należało oczywiście do wyjątków. Mniej bogate księgozbiory domowe kolegiów liczyły około 5 tysięcy tomów, a księgozbiory mniejsze należały do rzadkości. Pod względem zawartości pozycji księgozbiory kolegialne zasługują na specjalną uwagę, posiadały bowiem dobrze zaopatrzone działy nauk humanistycznych i ścisłych oraz miały duży wpływ na kształcenie i wychowanie młodzieży.

Bogate księgozbiory domów profeskich, placówek w zasadzie wolnych od prowadzenia szkół, nie miały większego wpływu na kształcenie młodzieży świeckiej, czy nawet zakonnej. Ich znaczenie polegało w dużej mierze na wpływie na działalność pisarską oraz urabianie mentalności decydujących w Zakonie osób.

Biblioteki domów probacyjnych miały charakter wyłącznie prawie kościelny, gdzie olbrzymią większość pozycji stanowiły dzieła z zakresu ascezy, homiletyki, prawa zakonnego, teologii itp., a znikomą tylko część — pozycje z działu muzyki, poezji, medycyny czy matematyki.

Zbiory jezuickich rezydencji były o wiele mniej zasobne w książki i liczyły przeważnie do trzech tysięcy pozycji. Były to dzieła głównie z zakresu teologii, filozofii, a jeżeli przy rezydencji istniała szkoła, również potrzebne podręczniki i lektura szkolna. Rezydencja ze szkołami posiadała więc księgozbiór zbliżony do kolegialnego, bez szkół zaś — do domu misyjnego.

Najmniejszą placówką jezuicką była stacja misyjna uzależniona bądź od kolegium, bądź też od rezydencji. Stację misyjną obsługiwał jeden lub kilku

[5] AMTJ rkps 431 s. 104.

[6] Obecna praca dotyczy zasadniczo wszystkich bibliotek, jednak zajmuje się głównie księgozbiorem domowym wspólnym, on bowiem odgrywał największą rolę w życiu kolegium.

jezuitów, mieszkających stale w danej placówce, lub dochodzących z kolegium. Wielkość misyjnego księgozbioru też nie była wszędzie jednakowa. Jeżeli zakonnicy mieszkali w stacji, to potrzebowali oczywiście odpowiedniej lektury, do kazań, czy też czytania ascetycznego. Rozumie się, że nigdy nie brakło podstawowej lektury — Pisma św., reguł, Instytutu itd. Księgozbiory te liczyły przeważnie do tysiąca pozycji i pełniły często funkcję bibliotek również specjalistycznych. Zdarzało się niekiedy, że misjonarz organizował szkółkę dla okolicznych dzieci, gdzie nauczał zasad czytania i pisania. Nieraz w stacji pracował zasłużony pisarz, czy znany profesor szkół jezuickich, któremu nie wystarczyły już dotychczasowe zbiory i sprowadzał szereg pozycji, wykraczających poza ramy nakreślone charakterem danej placówki.

II. BIBLIOTEKI SPECJALISTYCZNE

Głównym motywem tworzenia bibliotek specjalistycznych był duży zmysł praktyczny. Czynna działalność jezuitów wymagała często przenoszenia poszczególnych zakonników z jednego domu do drugiego. Duża biblioteka prywatna była nie tylko przeszkodą w przerzucaniu jej właściciela z jednego krańca prowincji na drugi, np. z Gdańska do Lwowa, czy Stanisławowa, ale kłóciła się również z ideą ubóstwa poszczególnych członków Zakonu. Inny motyw — to dość częste przesuwanie zakonnika z jednego zajęcia na drugie nawet w obrębie tego samego domu. Niemożliwą było więc rzeczą zgromadzenie przez każdego członka Zakonu własnego zbioru specjalistycznego. Choćby nawet ktoś — weźmy dla przykładu — zaczął zbierać książki konieczne do wykładów filozofii, to po roku lub po kilku latach wyznaczano mu inne zajęcie, zostawał np. ojcem duchownym domu, kaznodzieją, ministrem lub profesorem teologii itd. Zgromadzenie księgozbioru specjalistycznego przez każdego zakonnika w takich warunkach było więc niemożliwe. Istnienie zaś bibliotek różnych specjalności zapobiegało prawie wszystkim trudnościom.

Ostatni generał przedkasacyjnego Towarzystwa, w ordynacji wydanej w 1763 r. dla asystencji polskiej, sprawę bibliotek specjalistycznych potraktował dość szeroko: „obok biblioteki z książkami dla wspólnego użytku, należycie pielęgnowanej — mówi on — będą jeszcze inne książki rozdane po pokojach, służące do normalnego wykonywania różnych obowiązków i funkcji, a kierować się będą następującymi przepisami:

1. Pokoje mają być na stałe wyznaczone dla ojców i kleryków w zależności od pełnionych funkcji, obowiązków czy urzędów. Pokoje te mają być zaopatrzone w porządne szafy z książkami. Bez pozwolenia prowincjała nie można dowoli zmieniać pokoi tego samego urzędu czy funkcji.

2. Książki rozdzielone po pokojach powinny posiadać potrójne katalogi, z których jeden ma leżeć w pokoju, gdzie znajdują się książki, drugi u ministra domowego, trzeci w końcu u prefekta biblioteki domowej wspólnej, tak aby każdy ustępujący z danego pokoju mógł pozostawić nie naruszony księgozbiór, a jego następca wiedział, co posiada i za co odpowiada.

3. Jeżeli przybędą jakieś książki do biblioteki danego pokoju, należy je wpisać do wszystkich wyżej wspomnianych katalogów według kolejności, w jakiej przybyły.

4. Książek z biblioteki specjalistycznej nie wolno nigdy mieszać z książkami biblioteki wspólnej domowej, ponieważ nie istniałby w księgozbiorach

kolegium należyty porządek. Z rocznej kwoty przeznaczonej na zakup książek należy również uzupełnić książki po pokojach, jakie są wymagane do pracy“ [7].

Księgozbiory specjalistyczne tworzono odpowiednio bądź to do charakteru danej placówki (biblioteki nowicjackie, retoryki, filozofii, teologii, czy probacji), bądź to do poszczególnych dziedzin życia (biblioteki aptek, infirmerii czyli lecznicy, drukarni, kościoła, obserwatorium astronomicznego) czy urzędów i obowiązków (biblioteki rektora, ojca duchownego, ministra, prokuratora, kaznodziei, magistra nowicjatu, profesorów różnych stopni szkolnictwa jezuickiego) oraz dodatkowych studiów (jak seminarium diecezjalnego lub papieskiego, Collegium Nobilium, bursy muzycznej).

Dla przykładu można przytoczyć dom św. Szczepana w Krakowie, gdzie mieścił się nowicjat prowincji polskiej. W 1713 r. biblioteka wspólna tego domu liczyła 7446 tomów, biblioteka nowicjatu 1468, apteki 55, braci 10, infirmerii 6, refektarza 13, rektora 395, ministra 38, kaznodziei 416, prokuratora 9, pomocnika mistrza nowicjatu 130, ojca duchownego domu 21 itd. W całym domu było wówczas 10109 woluminów [8]. Chociaż podział książek w bibliotekach domu probacyjnego w Krakowie nie odpowiadał może dokładnie podziałowi księgozbiorów innych kolegiów, bo w tej dziedzinie panowała znaczna rozbieżność, ukazuje nam jednak normalnie dużą dysproporcję między księgozbiorem wspólnym a specjalistycznymi.

Wśród zbiorów specjalistycznych jedne były bardziej, inne mniej bogate; jedne więcej wyspecjalizowane, inne znów w mniejszym stopniu. Niektóre cieszyły się wyjątkową autonomią. Najbardziej uniezależniły się biblioteki seminariów diecezjalnych, jakie prowadzono przy kolegiach jezuickich; co do wielkości pozycji górowały zbiory nowicjackie, a co do dzieł fachowych na wyróżnienie zasługiwały biblioteki aptek, obserwatoriów astronomicznych, seminariów nauczycielskich itd.

W odróżnieniu od księgozbiorów domowych wspólnych, które zawsze należały do tego samego domu, biblioteczki nowicjackie, retoryki (kursów pedagogicznych) czy probacyjne mogły wędrować po różnych domach w zależności od tego, gdzie znajdował się nowicjat, kurs pedagogiczny, czy probacja.

Aby nie dochodziło do pomieszania książek pomiędzy poszczególnymi bibliotekami tego samego domu, od czasu do czasu mieli klerycy w czasie wakacji uporządkować bibliotekę oraz sprawdzić książki w pokojach profesorów, kaznodziei i w innych pomieszczeniach, oddając każdemu z nich należne im wydawnictwa. Rozporządzenie takie wydał w 1647 r. prowincjał Tomasz Smaga, a ponowił je w 1726 r. Marcin Trąmpczyński [9].

O biblioteki specjalistyczne dbali przełożeni nie najgorzej. Dość często spotyka się w historiach kolegiów wzmianki o zakupach nowych książek dla kaznodziei, nauczyciela, czy też braci zakonnych. W rozporządzeniach pozostawionych przez prowincjałów dla zwizytowanych kolegiów spotyka się również polecenia zakupu potrzebnych książek dla zbiorów specjalistycznych [10].

1. BIBLIOTEKA NOWICJATU I JEGO MISTRZA

Nowicjat jezuicki, o ile mieścił się w kolegium ze szkołami dla eksternów, czy kleryków jezuickich, był od nich zawsze zupełnie niezależny. Nowicjat

[7] AMTJ rkps 553 s. 125—126.
[8] B. Czart. rkps 1063 s. 5, 135—140.
[9] BUJ rkps 5194 s. 83.
[10] AMTJ rkps 431 s. 52, 60, 94.

był więc małą społecznością o swoich zajęciach i przepisach, a dostosowywał się jedynie do panującego w całości domu rozkładu czasu. Starano się jednak, aby nowicjat powstawał przy takim domu zakonnym, gdzie szkół nie było.

Każda prowincja miała zasadniczo tylko jeden nowicjat. Pierwszy nowicjat na ziemiach polskich powstał w Braniewie w 1569 r., skąd przeniesiono go w latach osiemdziesiątych XVI stulecia do Krakowa i tu przy kościele św. Szczepana przetrwał do kasaty Zakonu, najpierw jako nowicjat dla całej prowincji polskiej, a po jej podziale w 1756 r. — dla prowincji wielkopolskiej. Dla prowincji małopolskiej utworzono nowicjat w Ostrogu. Prowincja litewska posiadała od 1590 r. nowicjat w Rydze, który w 1600 przeniesiono do Połocka, a w 1604 do Wilna, gdzie też przetrwał do kasaty w 1773 r. Po oddzieleniu się prowincji Mazowieckiej utworzono dla niej nowicjat w Łomży (1766—1773), Połocku (1756—1766) i Nieświeżu (1760—1773) [11].

Na czele nowicjatu stał mistrz, który miał do pomocy wyznaczonego „ojca socjusza". Oprócz nich spośród nowicjuszów wyznaczał mistrz co pewien czas specjalnego „manuduktora", który miał za zadanie bezpośrednio kierować przepisanymi zajęciami.

Biblioteki nowicjackie miały za zadanie dostarczyć młodym adeptom życia zakonnego odpowiedniej lektury stosownie do zajęć i celu nowicjatu. Książki były więc w dużym procencie z zakresu ascetyki. Niektóre biblioteki miały uposażenie w majątkach, z których czerpały na ustawiczne uzupełnianie zbiorów [12].

Każdy nowicjat posiadał we wspólnej, sali, zwanej „asceterium", swój pulpit, na którym oprócz jednej książki ascetycznej nic pozostawać nie mogło. Inne książki były wspólne i tymi posługiwać się było wolno tylko za pozwoleniem manuduktora [13].

W bibliotece nowicjatu pracował któryś z nowicjuszy, nazywany powszechnie prefektem. Wypożyczał on zatwierdzone przez mistrza książki, oddane wkładał na swoje miejsce, utrzymywał należyty porządek i czystość w magazynie. Prefekt biblioteki nowicjackiej nie posiadał jednak nad nią żadnej władzy, wykonywał tylko polecenia mistrza, który starał się o sprowadzanie nowych wydawnictw, decydował o wypożyczaniu książki i zatwierdzał wszelkie zmiany.

Woluminy księgozbioru nowicjackiego oznaczano specjalnym napisem: „Pro novitiis Societatis Jesu Provinciae...", „Pro novitiis Collegii..." itd.

Mistrz nowicjatu, zwany powszechnie magistrem nowicjatu, kierował życiem wewnętrznym najmłodszych zakonników przez pierwsze lata pobytu w Zakonie. Każdy magister, obok biblioteki nowicjackiej, nad którą miał zleconą pieczę, posiadał również księgozbiór specjalistyczny, mieszczący się w jego pokoju. Odpowiedzialność magistra za wychowanie powierzonych sobie zakonników była bardzo wielka, nic więc dziwnego, że reguła zakonna podała mu również dosyć dokładny spis lektury, na jakiej powinien się oprzeć w swej pedagogicznej pracy. Były to m.in. dzieła i reguły św. Bazylego, dzieła moralne św. Grzegorza, *Wyznania* i rozmyślania św. Augustyna, dzieła św. Bernarda, Bonawentury, Kasjana, dziełka Efrema, opata Nila i Ry-

[11] Catalogus domorum s. 15, 39, 46, 50, 54, 58, 74.

[12] Tak np. Mikołaj Łęczycki nabył wieś Kundzin dla nowicjatu wileńskiego w celu zabezpieczenia stałego dochodu na uzupełnianie zbiorów bibliotecznych (Mellin: U stóp s. 47).

[13] Mellin: U stóp s. 50.

szarda od św. Wiktora, *Institutiones spiritualis vitae* Huberta, *De imitatione Christi* Tomasza a Kempis, *Tractatus de vita spirituali* Wincentego, dziełka Ludwika Blozjusza, Dionizego Kartuza, *De virtutibus* Alberta Wielkiego, *Epistolae* Katarzyny Sieneńskiej, *De vita Christi* Ludolfa, *Dialogi* Grzegorza, *Historia eclesiastica* Euzebiusza, wybrane żywoty Ojców, *Vitae sanctorum* Lippomaniego i Suriusza, *Litterae Indicae*, *Vita P. Ignatii* itd.[14]. Obok wymienionych pozycji posiadał magister wiele dzieł z zakresu teologii, filozofii i ascetyki.

Biblioteka socjusza nowicjatu, czyli pomocnika i zastępcy mistrza, była swym charakterem zbliżona do biblioteki magistra. Była jednak o wiele skromniejsza, bo socjusz pełnił raczej funkcje dyscyplinarne w nowicjacie, a mniej zajmował się duchowym urabianiem nowicjuszów. Socjusz nowicjatu krakowskiego posiadał w 1713 r. 130 pozycji prawie wyłącznie z zakresu ascetyki [15]. Szczególnie wiele dzieł Hieronima Drexeliusa, Kaspra Drużbickiego, Marcina Grymosza, Jana Kraszewskiego itd. nadawało księgozbiorowi cechy zbioru ascetycznego.

2. BIBLIOTEKA RETORYKI I JEJ PROFESORA

Kolegia jezuickie w Polsce przystąpiły w celu przygotowania kadr nauczycielskich do tworzenia specjalnych seminariów zwanych „Academia Rhetorum", „Seminarium nostrorum" lub też „Privata Academia". Seminaria te mieściły się m.in. w Dorpacie, Grodnie, Jarosławiu, Kaliszu, Krakowie, Krasnymstawie, Lublinie, Nieświeżu, Połocku, Poznaniu, Pułtusku, Sandomierzu i Słucku [16].

Aby wszechstronnie przygotować „magistrów" czyli przyszłych nauczycieli, seminaria posiadały doborowe biblioteki. O wysokim poziomie księgozbiorów świadczą zachowane do dziś egzemplarze w różnych zbiorach polskich, np. w Bibliotece Ossolińskich, czy Bibliotece Teologicznej Bobolanum. Były to m.in. *Comoediae* Terentiusa, wydane przez Filipa Melanchtona i Erazma z Rotterdamu (Wrocław 1574) [17], *Grammatica* Mikołaja Perrotusa (Kraków 1535) [18], *Rudimentorum cosmographicorum libri tres* Jana Honterusa (Praha 1595) [19], *Vitarum parallelarum seu comparatarum interpretae* Plutarcha (Basel 1579) [20] itd.

Księgozbiory z zakresu retoryki liczyły, jak można przypuścić na podstawie źródeł archiwalnych, po kilkadziesiąt a nawet kilkaset pozycji. Nic więc dziwnego, że nie należą dziś jeszcze do wielkich rzadkości w zasobniejszych zbiorach starych druków. Posiadały dużą autonomię i dlatego też z chwilą przeniesienia się seminarium z jednego domu do innego, a zdarzało się to dość często, przenoszono również jego księgozbiór. Na wielu więc egzempla-

---

[14] Institutum, III s. 121—122.

[15] B. Czart. rkps 1063 s. 141—143.

[16] Na temat początków seminariów nauczycielskich u Jezuitów pisał Ludwik Piechnik w *Naszej Przeszłości* (Piechnik: Początki seminariów).

[17] Bohonos: Katalog s. 691.

[18] Bohonos: Katalog s. 512.

[19] Bohonos: Katalog s. 303.

[20] Biblioteka Teologiczna Bobolanum w Warszawie (cytuję: Bobolanum) sygn. 22202. Księgozbiór ten zawiera wiele innych starych druków pochodzących ze zbiorów seminariów nauczycielskich (por. sygn. 23677, 23990, 24857 i in.).

rzach pochodzących z tego księgozbioru pisano po prostu: „Biblioteka retorów, gdziekolwiek będą przebywać" — „Bibliothecae rhetorum, ubicumque fuerint", lub też podawano tylko prowincję, do której seminarium nauczycielskie należało, nie określano zaś bliżej miejsca jego pobytu [21].

Pieczę nad biblioteką retorów sprawował profesor tego przedmiotu i zarazem opiekun kleryków — „professor Academiae", „professor rhetoricae nostrorum". Ten jednak nie pracował w księgozbiorze, ale powierzał go jednemu z bardziej do tego przydatnych kleryków, odbywających studia pedagogiczne.

Książki znaczono zwykle napisem proweniencyjnym: „Bibliothecae rhetorum", „Ad usum Academiae Rhetorum Soc. Jesu...", „Pro rhetoribus Academicis..." itd.

3. PODRĘCZNE BIBLIOTEKI KLERYKÓW I PROFESORÓW

W domach, gdzie mieściły się studia teologii czy filozofii, a nawet mniejszych, o ile mieszkali tam klerycy jezuiccy, istniały małe zbiory dzieł dostępnych dla wszystkich [22]. Przeważnie były to podstawowe dzieła z zakresu wykładanych przedmiotów, przeznaczone do użytku zainteresowanych wykładowców i słuchaczy. Znalazły się tam więc: Pismo św., komentarze do Biblii, dzieła Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu, podstawowe prace z zakresu teologii dogmatycznej, moralnej, prawa kanonicznego, patrologii, logiki, metafizyki, fizyki, etyki czy retoryki.

Biblioteki takie istniały przy kilkudziesięciu kolegiach polskich i litewskich. Pieczę nad każdą z nich sprawował jeden ze słuchaczy danego studium, lub też któryś z kleryków uczących w niższych klasach szkół jezuickich. Uzależnione były one głównie od prefekta biblioteki domowej wspólnej i prefekta studiów, którzy uzupełniali je poprzez kupno nowych książek lub też przeniesienie ich z księgozbioru domowego. Liczyły one kilkanaście, a najwyżej kilkadziesiąt tomów. Książki mógł wypożyczać każdy kleryk, zapisując jedynie na specjalnej tablicy swoje nazwisko i tytuł wypożyczonego dzieła. Termin przetrzymywania był ściśle ograniczony i skrupulatnie go przestrzegano.

Niekiedy katalogi roczne, czyli krótkie, wymieniały nazwiska opiekunów podręcznej biblioteki kleryckiej. Tak np. funkcję tę pełnił w Sandomierzu w 1627 r. Mateusz Melcher studiujący retorykę, a w Kaliszu w 1689 r. Andrzej Fals, uczący się logiki.

Książki tego księgozbioru oznaczano zwykle na karcie tytułowej specjalnym napisem: „Communi Philosophorum", „Ad usum auditorum Philosophiae", „Communi Theologorum", „Communi Rhetorum" itd.

Istniały też takie zbiory podręczne w domach, gdzie nie było studiów; obejmowały one wówczas tylko podstawowe dzieła użyteczne na co dzień w pracy duszpasterskiej i dostępne były dla wszystkich bez wyjątku domowników.

---

[21] Na tle książek dochodziło nawet do zatargów. W 1622 r. rozstrzygał taki spór między kolegium w Dorpacie a jezuitami połockimi, z polecenia samego generała Zakonu, prowincjał litewski (AMTJ rkps 496 s. 310—311). W roku zaś 1699, przenosząc retorykę z Orszy do Dyneburga, zostawiono za zgodą przełożonych, a ku radości orszańskiego kolegium wiele książek z własnego księgozbioru (ARSI Lit. 44 s. 149).

[22] Institutum, III s. 146.

4. BIBLIOTEKA PROBACJI I JEJ INSTRUKTORA

Po ukończeniu studiów teologicznych i otrzymaniu święceń każdy ksiądz-jezuita musiał przebyć jeden rok powtórnego nowicjatu, zwany trzecią próbą lub po prostu probacją (annus tertiae probationis). Trzecia próba była zasadniczo jedna dla całej prowincji, a mieściła się przez dłuższy czas w Jarosławiu przy kościele NMP (1635—1773), w Nieświeżu (1688—1758), w Wilnie (1724—1773), krócej zaś w Bydgoszczy 1759—1773), Krakowie (przelotnie w XVIII w.) i w Pułtusku (ok. 1773 r.) [23].

Instruktor trzeciej probacji miał obowiązek dostarczyć koniecznych probanistom książek. Dziewiąta reguła nakazywała mu: „niech się wystara o należytą ilość książek ascetycznych według załączonego wykazu". Powinien również dostarczyć konstytucje Zakonu, reguły, bulle papieskie itd.[24].

Kapłan poddany trzeciej próbie oderwany był od wszelkich innych zajęć, a poświęcał się jedynie własnej formacji duchowej, nic więc dziwnego, że biblioteka probacyjna składała się prawie wyłącznie z dzieł ascetycznych [25]. Książki wypożyczał i utrzymywał wśród nich porządek jeden z wyznaczonych przez instruktora księży poddanych próbie. Księgozbiór liczył zwykle kilkaset pozycji i mieścił się w szafach stojących we wspólnej sali lub też na korytarzu.

Książki posiadały specjalny napis proweniencyjny, umieszczony jak zwykle na karcie tytułowej: „Pro patribus tertiae probationis". Dalej dodawano tylko prowincję, do której probacja należała i najwyżej kolegium, w którym się mieściła: „Pro patribus 3-ae probationis Prov. Maioris Poloniae Soc. Jesu", lub też: „Collegii Jaroslaviensis Societatis Jesu pro patribus 3tiae probationis".

Instruktor trzeciej probacji kierował życiem probanistów. Zrozumiałe więc, że jego specjalistyczny księgozbiór był zbliżony do zbioru mistrza nowicjatu i biblioteki probanistów. Przeważały tu pozycje związane z ustawodawstwem zakonnym, ascezą i duchem Towarzystwa. Liczyły zwykle kilkaset książek i były dość starannie gromadzone przez każdorazowego instruktora.

5. BIBLIOTEKA REKTORA DOMU

Wyposażenie pokoju rektorskiego odpowiadało wymaganiom stanowiska. Kadencja rektora trwała zasadniczo 3 lata, w nadzwyczajnych okolicznościach przedłużano ją na dalsze lata. Podobnie było z przełożonymi rezydencji czyli superiorami. Odchodzący rektor czy superior, jak każdy inny zakonnik, nie zabierał ze sobą urządzenia pokoju, pozostawało ono dla następcy. Jeżeli nawet mógł coś zabrać lub przenieść, to były to jedynie pojedyncze egzemplarze książek, jakie za pozwoleniem wyższych przełożonych posiadał na własny użytek. Zaopatrzenie więc pokoju rektorskiego i wszystkich innych funkcji domowych w książki było stałe i nie uległo zasadniczo większym zmianom.

Rektor z racji swego urzędu posiadał duży wybór książek z dziedziny ustawodawstwa zakonnego, jak reguły, Instytut, listy generałów zakonu, ordynacje generalskie, katalogi osób prowincji, drukowane „Annuae" itd. Poza tym w skład wyposażenia jego pokoju wchodziły liczne dzieła ascetyczne,

[23] Catalogus domorum s. 8, 27, 46, 56, 74.
[24] Institutum, III s. 119, 264—265.
[25] Institutum (III s. 265) podaje bogaty wykaz lektury dla probanistów.

teologiczne, homiletyczne itd. Była to po prostu mieszanina wszelkiego rodzaju wydawnictw o tematyce zasadniczo religijnej.

Co do liczby książek księgozbiór rektorski bardzo często należał do najliczniejszych w grupie księgozbiorów specjalistycznych, przeznaczonych dla poszczególnych urzędów. Liczył przeważnie kilkaset pozycji. Tak np. rektor krakowskiego domu przy kościele św. Szczepana posiadał już na początku XVIII w. 395 książek [26].

Odchodząc z urzędu, miał rektor obowiązek przekazać swemu następcy wszystkie książki, jakie zastał i wymienić szczegółowo pozycje, jakie w czasie swojej kadencji nabył dla księgozbioru, lub też jakie wydawnictwa w międzyczasie zaginęły [27].

6. BIBLIOTEKA OJCA DUCHOWNEGO DOMU

W każdym domu zakonnym jeden z księży był wyznaczony na ojca duchownego danej placówki. Jego zadaniem było umiejętne kierowanie osobistym, duchowym życiem każdego zakonnika. Musiał to więc być człowiek bardzo wyrobiony i świecący przykładem nienagannego życia.

Piąta reguła kierowników duchowych (ojców duchownych) określała ich stosunek do spraw bibliotecznych: „powinien sam być doświadczony co do lektury książek ascetycznych oraz każdemu przeznaczyć odpowiedni czas i sposób czytania ich z pożytkiem, szczególnie tych, które są bardziej przydatne i zgodne z jezuickim instytutem" [28].

Generał Zakonu Klaudiusz Aquaviva wydał w 1599 r. specjalną instrukcję, w której wyliczył pozycje, jakie duchowny domu powinien znać i posiadać w swojej specjalistycznej bibliotece. Należały do nich przede wszystkim konstytucje zakonne, ćwiczenia duchowne św. Ignacego, instrukcje przełożonych zakonnych, głównie zaś generałów. Z Ojców Kościoła zalecił wszystkie pisma św. Bazylego, dzieła moralne św. Grzegorza, dziełka św. Bonawentury. Z innych, oprócz Doktorów Kościoła, mieli obowiązek posiadać dzieła Wilhelma Paryskiego, Gersona, z autorów jezuickich — Piatii, Rossignoli, dalej *O naśladowaniu Chrystusa*, żywoty świętych, a w końcu dzieła Ludwika Blozjusza [29].

Oczywiście zainteresowania ojca duchownego wykraczały poza sferę rzeczy tylko duchownych, nic więc dziwnego, że i u niego spotykało się książki z innych dziedzin wiedzy [30].

7. BIBLIOTEKA MINISTRA I PROKURATORA DOMU

Podręczne biblioteki ministra i prokuratora domu należały do najmniejszych. Obaj byli zajęci stroną finansową, administracyjną i gospodarczą domu. Kazań przeważnie nie głosili, w szkołach nie uczyli, z tego powodu wielkie zbiory były im zupełnie zbyteczne. Biblioteki ich składały się prawie wyłącznie z Pisma św., Tomasza a Kempis (*O naśladowaniu Chrystusa*), reguł zakonnych, Instytutu, historii Zakonu, indeksu książek zakazanych, kilku słowników i pozycji ascetycznych.

[26] B. Czart. rkps 1063 s. 127—131.

[27] Mówią o tym zachowane „rezygnacje" kolegiów.

[28] Institutum, III s. 140.

[29] Institutum, III s. 362.

[30] Ojciec duchowny u św. Szczepana w Krakowie posiadał np. „Flores poetarum" Miranduli, czyli „Arithmetica curiosa" Wojciecha Tylkowskiego (B. Czart. rkps 1063 s. 146).

Księgozbiór ministra domu św. Szczepana w Krakowie liczył w 1713 r. 38 pozycji, a prokuratora zaledwie 9 [31]. Jest rzeczą prawie zupełnie pewną, że i w innych domach sytuacja wyglądała podobnie.

8. BIBLIOTEKA KAZNODZIEI

Biblioteki kaznodziejskie były zasadniczo bardziej jednolite w porównaniu z rektorskimi; główną ich tematyką była homiletyka. Kaznodzieja miał w swej podręcznej biblioteczce nie tylko zwykłe kazania, mowy czy panegiryki, lecz również pisma doskonałych mówców kościelnych, jak Jana Chryzostoma, dzieła Piotra Damiana, Bazylego, Grzegorza Wielkiego, Dionizego Areopagity, Piotra Skargi, Jakuba Wujka itd. Mimo swej dużej jednolitości nie brakło w jego księgozbiorze książek o zupełnie innej tematyce. Tak np. katalog biblioteki kaznodziei przy kościele św. Szczepana w Krakowie wymienia takie pozycje, jak *Arithmetica* Brożka, *Geometra polski* i *Architekt polski* Stanisława Solskiego itd.[32].

Dwudziesta reguła kaznodziei nakazywała mu strzec się pochlebstw płaszczenia się przed możnymi oraz czytania wydawnictw, z których odniósłby szkodę czy to w jasności swego stylu, czy prawowierności zasadom [33]. Nic więc dziwnego, że w biblioteczce kaznodziejskiej nie spotykało się literatury o zbyt niskim poziomie.

Księgozbiory te były dość dobrze wyposażone. Dwóch kaznodziejów przy kościele krakowskim św. Szczepana miało do dyspozycji w swych pokojach 416 książek, z których większość była w pojedynczych egzemplarzach [34].

W kolegiach, przy bardziej uczęszczanych kościołach bywało po dwóch, trzech, a nawet czterech kaznodziejów. Tak więc na jednej placówce można było spotkać kilka księgozbiorów kaznodziejskich. W większych miastach obok kaznodziei polskiego mieszkał również „kaznodzieja niemiecki", czyli jezuita polski mówiący kazania dla miejscowego mieszczaństwa niemieckiego. Biblioteka jego posiadała wówczas większość wydawnictw w języku niemieckim. Na terenach wschodnich spotykało się wśród jezuitów kaznodziejów ruskich, litewskich, estońskich itd., wyposażonych oczywiście w potrzebną im lekturę w miejscowym języku.

Książki zbiorów kaznodziejskich znaczono zwykle napisem na kartach tytułowych: „pro concionatore", „pro concionatore Germanico" itd. O powiększenie bibliotek kaznodziejskich dbano prawie zawsze. Historia kolegiów często to podkreśla. Tak np. w 1642 r. historyk domu jarosławskiego zaznaczył, że sprawiono liczne książki najznakomitszych autorów tego wieku i włączono je do księgozbioru kaznodziejskiego [35]. W roku zaś 1634 prowincjał nakazał lepiej zaopatrywać w książki kaznodzieję niemieckiego w Poznaniu przez oddanie mu księgozbioru przeniesionego niegdyś do Tuczna [36]. Podobnie było w Gdańsku, gdzie w 1636 r. prowincjał Andrzej Gutteter nakazał corocznie powiększać zbior biblioteczny w potrzebne kaznodziei wydawnictwa [37]. Tak samo zarządził w 1685 r. prowincjał Jan Hermanni [38].

[31] B. Czart. rkps 1063 s. 132, 134.
[32] B. Czart. rkps 1063 s. 138.
[33] Institutum, III s. 18.
[34] B. Czart. rkps 1063 s. 5, 135—140.
[35] ARSI Pol. 52 s. 218.
[36] BUJ rkps 5194 s. 61.
[37] AMTJ rkps 431 s. 60.
[38] AMTJ rkps 431 s. 94.

9. BIBLIOTEKA PROFESORA TEOLOGII

Księgozbiór profesora teologii obejmował pozycje z różnych gałęzi teologii dogmatycznej, moralnej i kontrowersyjnej. Posiadał więc podstawowe dzieła św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu, Bellarmina, De Lugo, Busembauma i innych. Księgozbiory te należały do bardziej zasobnych, chociaż profesor mógł korzystać łatwo z biblioteki podręcznej i domowej.

10. BIBLIOTEKA PROFESORA FILOZOFII

Nauka w szkole jezuickiej na wydziale filozofii trwała przeważnie trzy lata, rzadko skracano ją do dwóch. Rozpoczynano od logiki, później wykładano metafizykę, fizykę, etykę i matematykę. W skład tej ostatniej wchodziły przed zupełnym wyodrębnieniem się w połowie XVII w. zagadnienia z arytmetyki, geometrii, geografii, astronomii, architektury itd.[39].

Profesorem filozofii w kolegium jezuickim bywał zawsze ksiądz. Podręczną jego biblioteczkę stanowiły przede wszystkim dzieła Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu, Suareza i innych wielkich przedstawicieli scholastycznej filozofii. Posiadał też wydawnictwa krajowe, głównie autorów ze swego zakonu, niekiedy kilka rękopisów z wykładami swych poprzedników, drukowane tezy, poddawane dyskusji na publicznych dysputach itd.

Księgozbiory te były tematycznie dość jednolite, choć nie kompletne, bo profesor tak ważnego przedmiotu jak filozofia miał zawsze wolny wstęp do wspólnej biblioteki domowej, korzystał też ze zbioru podręcznego.

11. BIBLIOTEKA PROFESORA RETORYKI

W najwyższej klasie średniego szkolnictwa jezuickiego — retoryce przerabiano najpierw krótki podręcznik wymowy, a następnie zdobywano pełniejszą znajomość teoretyczną sztuki wymowy z dzieł Cycerona: *De oratore, Partitiones oratoriae,* lub też *Auctor ad Herennium,* albo z odpowiedniej księgi Kwintyliana. Po studium teoretycznym przechodzono do ćwiczeń praktycznych dla zdobycia doskonałej wymowy przez ćwiczenie się w deklamacjach oraz komentowaniu mów. Dla doskonalenia się w znajomości greki używano w klasie retoryki trzecią księgę *De arte metrica* Gretsera, *Iliadę* Homera i *Epigrammata Graeca*[40]. Obok podręczników reprezentujących należyty poziom, jak *Praxis oratoria* Lausmina, używano niekiedy bardziej napuszonego Jana Kwiatkiewicza[41].

Profesorem retoryki bywał magister względnie ksiądz. Podręczna specjalistyczna jego biblioteka była zaopatrzona w podręczniki i lekturę stosowaną powszechnie w tej klasie, a więc szereg wyżej wspomnianych pozycji.

12. BIBLIOTEKA PROFESORA POEZJI

Klasa czwarta, zwana powszechnie klasą poezji, lub „humaniorów" miała przygotować ucznia do najwyższej klasy, gdzie osiągano ideał szkoły: doskonałe mówienie w języku Cycerona. Aby nagromadzić jak największy zasób wyrażeń, zwrotów, przykładów i argumentów czytano z poetów Wergiliusza,

[39] Bednarski: Upadek s. 281—374.
[40] Piechnik: Gimnazjum s. 31.
[41] Piechnik: Gimnazjum s. 31.

Horacego i Marcjalisa; z mówców Cycerona *Mowy* i traktaty *De senectute, De officiis* lub *De amicitia;* z historyków Cezara, Salustiusza, Liwiusza. Ponadto przerabiano metrykę i wstęp do retoryki oraz ćwiczono się praktycznie w układaniu listów i wierszy. W klasie tej kontynuowano naukę języka greckiego, czytano mowy Isokratesa i Demostenesa, poematy Homera i Hezjoda, tragedie Eurypidesa lub Sofoklesa oraz dzieła Ksenofonta i wiersze Pindara. W naukach humanistycznych według konstytucji należało się wystrzegać wydawnictw, które mogłyby wpłynąć destruktywnie na młodzież [42].

Biblioteczki profesora poezji również nie były bogate w książki, liczyły najwyżej kilkadziesiąt pozycji. Profesor, o ile był księdzem, miał łatwy dostęp do biblioteki domowej, co bardzo ułatwiało mu pracę. Książki profesora poezji oznaczano zwykle napisem: „Pro poeseos professore", „Pro humanitatis professore" itd.

13. BIBLIOTEKA PROFESORA SYNTAKSY

W klasie zwanej syntaksą przerabiano gruntownie składnię oraz doskonalono się w znajomości gramatyki. Obowiązkiem profesorów w tej klasie było doprowadzenie ucznia do poprawnego pisania i mówienia po łacinie. Na elegancję wyrażania się nie kładziono jeszcze nacisku. Jako podręcznik służyła wykładom gramatyka Jana Despautera, Korneliusza Valerio, Henryka Glareano, Korneliusza Trajectinusa, a później Alvara. Z autorów czytano Cycerona: *Listy,* z traktatów: *De avaritia,* lub *De senectute;* Owidiusza: *Liber tristium, Fasti* lub *De Ponto*; Wergiliusza: *Eklogi* lub też teksty łatwiejsze z *Eneidy;* Terencjusza wybrane teksty itd. Obok łaciny wiele uwagi poświęcano w syntaksie grece [43].

Przedmiot ten wykładał przeważnie magister czyli kleryk. Biblioteka jego była w swym składzie podobna do profesora gramatyki i posiadała, o ile to było możliwe, wyżej wspomniane pozycje. Książki oznaczano napisem proweniencyjnym „Pro M. Syntaxeos".

14. BIBLIOTEKA PROFESORA GRAMATYKI

Profesorem gramatyki, trwającej dwa lub trzy lata (infima, media grammatica), był zazwyczaj kleryk (magister). W klasie pierwszej gramatyki „infimae" przerabiał nauczyciel początki gramatyki łacińskiej. Ponadto uczniowie ćwiczyli się w formowaniu zdań, próbowali łatwych wypracowań pisemnych, czytali wybrane listy Cycerona lub Katona. Celem drugiej klasy było uzupełnienie małej gramatyki oraz przerobienie początków składni. Z autorów obok wyżej wspomnianych przerabiano Michała Verinusa [44]. Jako podręcznika używano początkowo gramatyki Donata, Jana Despautera, a później Emanuela Alvareza, zwanego powszechnie Alvarem. Gramatyki i lekturę autorów klasycznych sprowadzano z Francji, Niemiec i Czech, a od 1740 r. przystąpiono do wydawania na szerszą skalę własnych podręczników [45].

Magister gramatyki zaopatrzony był prawie wyłącznie w książki i podręczniki z literatury klasycznej. Posiadał oczywiście gramatykę Alvara, słownik Knapskiego, dzieła Cycerona, Owidiusza, Wergiliusza, słownik grecko-ła-

[42] Institutum, II s. 79.
[43] Piechnik: Gimnazjum s. 30.
[44] Piechnik: Gimnazjum s. 30.
[45] Bednarski: Upadek s. 175.— Piechnik: Gimnazjum s. 32—34.

ciński itd.[46]. Biblioteka profesora gramatyki była więc bardzo skromna i liczyła zaledwie kilkanaście, czy kilkadziesiąt pozycji. Poszczególne egzemplarze oznaczano napisem: „Pro cubiculo M. Grammatices", lub też „Pro prof. Gramm."

15. BIBLIOTEKA PROFESORA JĘZYKÓW NOWOŻYTNYCH

W wieku XVI i XVII w kolegiach położonych na terenie Prus i Warmii uczono obok podstaw języka narodowego również języka niemieckiego. Wiek XVIII przyniósł szkołom jezuickim liczne katedry języków nowożytnych, głównie niemieckiego i francuskiego. Już od roku 1709 w kolegium sandomierskim, a od 1728 w Stanisławowie stało na wysokim poziomie nauczanie tych języków przez specjalnie do tego wyznaczonych profesorów. Od połowy XVIII w. języki nowożytne cieszyły się wielkim powodzeniem w licznie otwieranych kolegiach szlacheckich.

16. BIBLIOTEKA BRACI ZAKONNYCH

Sprawę lektury braci zakonnych normowała 10 reguła tychże braci: „nie mogą przechowywać i czytać jakichkolwiek książek bez pozwolenia przełożonych, których rzeczą będzie wyznaczyć im te, jakie uznają za odpowiednie dla ich duchowego postępu" [47]. Dla braci zakonnych tworzono zawsze odrębne księgozbiory zaopatrzone w odpowiednie książki ascetyczne w języku ojczystym, łacińskim, a jeżeli w domu przebywali bracia władający językiem niemieckim, również i w tym języku.

Księgozbiory te nie były równe pod względem objętości. Zależało to w głównej mierze od miejscowego przełożonego, który nie zawsze przywiązywał do nich należytą wagę. W Poznaniu np. około 1720 r. rektor domu zaopatrzył należycie bibliotekę braci w książki polskie i niemieckie [48]; w Krakowie natomiast u św. Szczepana owa biblioteka liczyła zaledwie 10 pozycji [49]. Wśród uwag zostawionych dla kolegium gdańskiego przez prowincjałów spotyka się kilka razy nakaz powiększania zbioru braci o dobre wydawnictwa w dostępnym dla nich języku [50].

Księgozbiór braci powierzano opiece jednego z kleryków, którzy studiowali, lub też uczyli w danym domu zakonnym. Zdarzało się nawet, że prefekta takiej biblioteki wyszczególniano w katalogach rocznych. Tak np. w 1627 r. prefektem biblioteki braci w Sandomierzu był Jan Juwecki, a w Kaliszu w 1689 r. Szymon Kijański [51].

Ponieważ bracia stanowili dość znaczną cząstkę społeczności Zakonu a mieli dostęp tylko do własnego księgozbioru, nic więc dziwnego, że miał on niemałe znaczenie na terenie placówki zakonnej.

17. BIBLIOTEKA SEMINARIUM DIECEZJALNEGO LUB PAPIESKIEGO

Księgozbiory seminaryjne zasługują na specjalną uwagę. Cieszyły się przeważnie dużą niezależnością w stosunku do pozostałych zbiorów kolegium;

[46] AMTJ rkps 496 s. 912.
[47] Institutum, III s. 26.
[48] BUJ rkps 5196 s. 103.
[49] B. Czart. rkps 1063 s. 123.
[50] AMTJ rkps 431 s. 7, 89.
[51] ARSI Pol. 43, 45.

nie znaczy to, aby nie podlegały przełożonym zakonnym. Pieczę nad nimi sprawował regens seminarium. Ten zaś podlegał zarówno przełożonym zakonnym jak i biskupowi i kapitule. Seminaria dzieliły się na papieskie i diecezjalne. Papieskie otrzymywały środki utrzymania z Rzymu, a mieściły się w Braniewie i Wilnie. Diecezjalne natomiast zaopatrywane były w fundusze przez prowizorów czyli delegatów kapituły, zatwierdzonych przez biskupa. Te mieściły się w Braniewie (1567—1781), Gdańsku — Stare Szkoty (1621—1739), Kaliszu (1590—1621), Krasnymstawie (1719—1725), Krożach (1600—1742), Lublinie (1675—1760), Poznaniu (1581—1614), Pułtusku (1595—1773), Sandomierzu (1636—1773), Wilnie (1582—1652) i Worniach (1619—1773) [52].

Biblioteki seminaryjne, mając specjalne uposażenie, rozwijały się dość szybko i były najbogatszymi po wspólnych księgozbiorach domowych. O zbiory seminaryjne dbano należycie. Kiedy w 1646 r. odbywała się z woli papieża Innocentego X wizytacja, badająca sprawy Seminarium Papieskiego w Wilnie, pierwszy punkt planowanego przeglądu brzmiał: „czy jest biblioteka i książki potrzebne alumnom" [53]. W tym czasie księgozbiór tegoż seminarium miał być bardzo dobrze zaopatrzony [54]. Seminarium Papieskie w Braniewie posiadało również swój księgozbiór, z którego wiele pozycji można odnaleźć w Bibliotece Uniwersytetu w Upsali, dokąd je wywieziono z Polski w 1625 r. [55].

Biblioteka Seminarium Diecezjalnego w Braniewie posiadała w latach siedemdziesiątych XVI w. znaczne zbiory, z wielu cennymi dziełami daru biskupa Marcina Kromera [56], lubelska liczyła w 1760 r. 359 pozycji, które jezuici przekazali razem z seminarium misjonarzom [57], sandomierska wydawała rocznie na książki około 50 złp. [58].

Egzemplarze księgozbioru seminaryjnego oznaczano zwykle napisem: „Ex libris Seminarii clericorum saecularium sub cura PP. Societatis Jesu", „Ex libris clericorum" lub „Inscriptus catalogo clericorum". Książki przechowywano zwykle w dobrze zamykanych szafach umieszczonych w sali naukowej alumnów. Obok szaf wieszano zwykle spis dzieł, tak aby każdy mógł łatwo odnaleźć poszukiwanego autora.

Wielki nacisk kładziono na księgi służące do śpiewu kościelnego. Traktat o studiach w seminariach papieskich na terenie Polski, napisany przez rektora braniewskiego Fryderyka Bartscha w 1585 r., podkreśla z naciskiem: „należy się troszczyć o książki do nauki muzyki i śpiewu kościelnego, niech zatem będzie wiele kancjonałów" [59].

Nad utrzymaniem porządku w bibliotece czuwał jeden z alumnów. Biblioteki te posiadały księgi rachunkowe, gdzie zapisywano poszczególne zakupy, wydatki itd. Księgi te podlegały rewizji podczas rocznej wizyty prowincjała oraz komisji biskupiej lub kapitulnej.

18. BIBLIOTEKA KONWIKTU I KOLEGIUM SZLACHECKIEGO

Księgozbiory kolegiów szlacheckich, zakładanych w ostatnich latach przed

[52] Petrani: Nauka s. 28.
[53] BN BOZ rkps 828 s. 22.
[54] Poplatek: Seminarium s. 93.
[55] Birkenmajer: Książka s. 66.— Pilichowski: Z dziejów s. 7.
[56] Obłąk: O początkach s. 24—25.— Załęski: Jezuici w Polsce, IV s. 8.
[57] Zalewski: Biblioteki s. 28—29.
[58] WAP Kr (Oddział na Wawelu) Teki Schneidra 706.
[59] ARSI Opera Nostrorum rkps 326 s. 62v.

kasatą Zakonu na ziemiach polskich oddzielnie od miejscowych szkół, posiadały nie tylko liczne i bogate, ale fachowe i cenne wydawnictwa. Jezuici polscy założyli takie kolegia we Lwowie (1749), Wilnie (1751), Ostrogu (1751), Warszawie (1752), Lublinie i Poznaniu [60]. Powstając zaledwie na kilkanaście lat przed rozwiązaniem Zakonu, nie miały czasu rozwinąć się i przekształcić zbiorów w bogate biblioteki, ale były na drodze do wspaniałego rozkwitu.

W 1770 r. w Wileńskim Collegium Nobilium odbyło się bardzo uroczyste otwarcie i oddanie młodzieży nowej biblioteki fundowanej przez Dawida Pilchowskiego [61]. Księgozbiór Warszawskiego Colegium wzbogacał się dziełami i muzykaliami sprowadzanymi dzięki staraniom kapelana biskupa Józefa Załuskiego, jezuity Michała Richowei, z Monachium [62]. Bogaty zbiór posiadało kolegium szlacheckie we Lwowie dzięki staraniom jego pierwszego rektora Józefa Glowera [63].

Inne kolegia szlacheckie, otwierane dla ubogiej szlachty od początków pedagogicznej działalności jezuitów w Polsce, również posiadały potrzebne księgozbiory, nie zawsze bogate, ale wystarczające dla wychowanków w ich nauce [64].

19. BIBLIOTEKA BURSY MUZYCZNEJ

W chwili kasaty większość polskich kolegiów jezuickich posiadała własne bursy muzyczne, gdzie zdolniejsi a zarazem biedni chłopcy, często plebejusze, odwdzięczali się udziałem w wystawnych nabożeństwach kościelnych oraz uroczystościach szkolnych za pobieraną naukę. Niektóre z nich, jak krakowska, lubelska, jarosławska czy sandomierska nabrały dużego rozgłosu i posiadały dość wybitnych muzyków [65]. W XVIII w. w bursach tych mieszkała nieraz uboga młodzież nie należąca do chóru i kapeli, a utrzymywana bezinteresownie przez jezuitów.

Księgozbiór bursy stanowiły zasadniczo książki i rękopisy potrzebne do prowadzenia kapeli. Były to więc ściśle specjalistyczne zbiory, nad którymi opiekę sprawował prefekt, a bywał nim niekiedy sam rektor domu. Inwentarz kapeli muzycznej w kolegium krakowskim z pierwszej połowy XVIII w. wylicza dziesiątki pozycji, często nie znanych, jakie wyszły spod pióra miejscowych artystów, lub też były sprowadzone z innych burs [66]. Każdorazowy prefekt ustępując ze swego stanowiska po ukończeniu kadencji, zdawał sprawozdanie z posiadanych w księgozbiorze utworów, instrumentów muzycznych itd.[67]. Bursy prowadziły własne księgi rachunkowe, które rzucają wiele światła na kulturalną stronę działalności jezuickiej placówki czy kościoła.

20. BIBLIOTEKA KOŚCIELNA

Modlitewniki, mszały, rytuały, rubrycele włączano do biblioteki kościelnej

[60] Bednarski: Upadek s. 439—464.
[61] Bednarski: Upadek s. 82.
[62] BN 3260 s. 12.
[63] Bednarski: Upadek s. 443—445.
[64] Piechnik: Konwikt.
[65] Bednarski: Upadek s. 440—441.
[66] Na temat bursy muzycznej i jej biblioteki w Krakowie przy kościele św. Piotra i Pawła pisał Adolf Chybiński (Chybiński: Inwentarze.— Chybiński: Z dziejów).
[67] Księga rezygnacji bursy muzycznej przy kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej (sygn. 2431), stanowi ona doskonały materiał dla monografii tamtejszej bursy.

i przechowywano je w zakrystii kościoła. Służyły one nabożeństwom i uroczystościom kościelnym. Księgozbiór ten należał do zbiorów mniejszych, liczył kilkanaście, a najwyżej kilkadziesiąt pozycji. Pieczę nad nimi sprawował „rector ecclesiae" lub „praefectus templi" i tylko za jego zgodą można było wypożyczyć egzemplarze poza obręb kościoła. Nieraz wydawnictwa kościelne zapisywano również do katalogu biblioteki domowej, a wypożyczano tylko do kościoła, lub w razie potrzeby wycofywano z księgozbioru wspólnego dla celów kościelnych [68].

Bywały też biblioteki chóru kościelnego, zawierające głównie muzykalia konieczne do śpiewów podczas nabożeństw. Przechowywano je na chórze kościelnym, zaznaczając na karcie tytułowej: „pro choro..." [69].

21. BIBLIOTEKA BRACTWA

Przy kościołach jezuickich powstawały prawie zawsze liczne bractwa, nad którymi opiekę sprawowali ojcowie. Bractwo posiadało zwykle do dyspozycji biblioteczkę mieszczącą się przy kościele lub kolegium. Tu członkowie bractw czytywali na wspólnych zebraniach książki, tu wypożyczali je do domów. Opiekę nad księgozbiorem sprawował jezuita — opiekun stowarzyszenia. Gromadzono książki głównie o tematyce ascetycznej i dewocyjnej, nie brakło jednak pozycji z innych dziedzin wiedzy. Ponieważ obok bractw polskich powstawały również bractwa grupujące mieszczaństwo niemieckie, włoskie itd., nic więc dziwnego, że posiadały one przewagę dzieł w zrozumiałym dla członków języku.

Biblioteki bractw miały też swoje katalogi i napisy proweniencyjne. W Bibliotece Bobolanum w Warszawie znajdują się dwie pozycje należące niegdyś do bractw w Krakowie i Lublinie z następującymi napisami proweniencyjnymi: „Inscriptus catalogo Congregationis Cracoviensis BVM Assumptae 1615 ad s. Barbaram cura P. Szembek" [70] oraz „Inscriptus catalogo librorum Congregationis pro viris collegii Lublinensis" [71].

22. BIBLIOTEKA DRUKARNI

Każda jezuicka drukarnia posiadała składy książek, przeznaczonych na rozprowadzenie, oraz niektóre swoje dawne wydawnictwa, rękopisy do druku, książki darowane przez inne drukarnie itd. Całość tego zasobu nazywano często „biblioteką drukarni". Prowincjał Franciszek Koźniński nakazał w 1759 r. przeniesienie drukarni poznańskiej „ze swoją biblioteką" w bardziej dogodne miejsce [72].

Opiekę nad zbiorem drukarni sprawował jej prefekt — praefectus typographiae, którym bywał ksiądz lub brat zakonny. Prefektura trwająca przeważnie kilka lat dawała możność pomnażania księgozbioru. Nie przykładano jednak w rzeczywistości wiele wagi do tych zbiorów. Drukarnie posiadające wielotysięczne składy książek, przeznaczonych do rozpowszechnienia, nie zawsze starały się proporcjonalnie powiększać zbiory pozycji własnych już

[68] W Bibliotece Teologicznej Bobolanum znajduje się „Pontificale romanum" z napisem „Inscriptus catalogo librorum Societatis Jesu Lubliniensis, applicat templi 1700" (sygn. 21766).
[69] Świerczek: Katalog s. 233—234.
[70] Bobolanum sygn. 11617.
[71] Bobolanum sygn. 24360.
[72] BUJ rkps 5194 (pod r. 1759); 5196 s. 154v.

wyczerpanych, czy też innych tłoczni. Na książkę patrzono tu raczej od strony finansowej.

Wykazy posiadanych na składzie książek są często podawane w rezygnacjach rektorów, spisywanych w chwili zmiany na stanowisku przełożonego kolegium. Na ich podstawie można wiele powiedzieć o rozprowadzaniu wydawnictw, ich nakładzie, kolejnych wydaniach itd.[73].

23. BIBLIOTEKA OBSERWATORIUM ASTRONOMICZNEGO

W połowie XVIII w. do największego rozkwitu na ziemiach polskich doszło obserwatorium astronomiczne przy Akademii Wileńskiej. Utworzył je Tomasz Żebrowski a rozbudował Marcin Poczobut. Obok wileńskiego w latach sześćdziesiątych XVIII w. zaczęły się rozwijać obserwatoria w Poznaniu, Lwowie oraz w Warszawie.

Wszechnica Wileńska posiadała oprócz biblioteki akademickiej piękny księgozbiór przy obserwatorium astronomicznym, którego katalog, spisany przez lustratorów w 1773 r., wyliczył 411 dzieł w 620 tomach, wyłącznie w językach obcych. Były to wydania francuskie, niemieckie i angielskie [74]. Księgozbiory pozostałych obserwatoriów były zapewne o wiele uboższe od wileńskiego, ale znajdowały się na drodze do rozwoju.

Opiekę nad biblioteką sprawował przeważnie profesor astronomii względnie fizyki. Książki kolekcjonowano bardzo starannie, z wielkim nakładem. Wiele uroku dodawały księgozbiorom liczne globusy i lunety.

24. BIBLIOTEKA APTEKI

Biblioteki podręczne przy jezuickich aptekach zasługują na specjalną uwagę. Bywały to księgozbiory fachowe, zawierające dzieła ze ściśle określonego przedmiotu, jakim była medycyna i pokrewne jej nauki. Każde kolegium czy rezydencja miało swoją „infirmarię" czyli lecznicę przeznaczoną dla pielęgnowania chorych, odpowiedniego medyka oraz nieco lekarstw. Bogatsze kolegia zakładały z biegiem czasu własne apteki — instytucje bardziej odrębne i oderwane od życia kolegium. Apteka zajmowała się wyrabianiem i rozpowszechnianiem lekarstw, ale można było w niej nabyć również przyprawy korzenne, napoje alkoholowe itd.

Apteki jezuickie oddały duże zasługi podczas zaraz, panujących tak często w dawnej Polsce. Jest rzeczą powszechnie znaną, że jezuici porzucali podczas epidemii inne zajęcia i oddawali się akcji charytatywnej, lecząc chorych i grzebiąc umarłych. Posługa taka prawie zawsze opłacana była wielkimi ofiarami. Tak np. prowincja litewska straciła podczas zarazy w 1710 r. przeszło setkę swych członków, którzy usługując innym oddali swe życie [75].

Lekarstwa aptek jezuickich robiono w dużym stopniu na miejscu. Surowiec czerpano albo z własnych zasobów, zbierając zioła, korzenie, nasiona, lub też sprowadzano za pośrednictwem żydów i przerabiano głównie na podstawie wskazań zawartych w lekturach. Z tej też racji biblioteka apteczna miała tak kapitalne znaczenie i zarazem bywała fachowo kolekcjonowana. Zadaniem jej było przygotowanie adepta do pracy medyka oraz danie mu nale-

[73] Zalewski: Biblioteka s. 244.

[74] Brensztejn: Biblioteka s. 144.

[75] Poplatek: Ofiary miłości z litewskiej prowincji Towarzystwa Jezusowego w czasie zarazy w 1710 r. *Nasze Wiad.* T. 9: 1929 s. 264—272.

żytych wskazówek co do produkcji leków i zastosowania ich w leczeniu odpowiednich chorób. Biblioteki nie były zbyt duże, obejmowały najwyżej kilkadziesiąt pozycji, wiele dzieł medycznych mniej potrzebnych znajdowało się bowiem w bibliotekach domowych.

O autorach posiadanych wówczas książek aptecznych niewiele mamy dziś wiadomości. Wyjątkową informacją jest tu katalog biblioteki krakowskiej u św. Szczepana, który wylicza w 1713 r. 53 pozycje o treści prawie wyłącznie fachowej. Wśród poloników tej biblioteki znajdowały się m.in. *Herbarz polski* Marcina z Urzędowa, *Zielnik* Szymona Syreniusza, *Compendium medicum, Sekreta najdawniejszego leczenia* Antoniego Mizoldi, *Praxis phlebotomiae* Sebastiana Śleszkowskiego, *Plicomastix* Wilhelma Dawissona, *De rerum fossilium* Konrada Gesnera i inne [76].

Biblioteka apteki poznańskiej posiadała w XVII w. dzieło Hippocratesa „Aphorismorum medicorum libri" wydane w Krakowie w 1532 r. z napisem proweniencyjnym „Apothecae Coll. Posnaniensis" [77].

Zdarzało się niekiedy, że znajomy lekarz ofiarował dla kolegium swoje książki medyczne, przez co powiększył księgozbiór apteki lub biblioteki domowej. Tak np. Jan de Petra Fontini, lekarz nadworny króla duńskiego, zapisał bibliotece braniewskiej w 1644 r. swój bogaty księgozbiór [78]. Podobnie aptekarz Kamiński w Krośnie zapisał w testamencie dla miejscowego kolegium książki lekarskie, zioła, szafy itd.[79].

25. BIBLIOTEKA LECZNICY (INFIRMERII)

Infirmeria obejmowała kilka pokoi, przeznaczonych do pielęgnowania chorych, odpowiednio w tym celu urządzonych. Dla chorych przeznaczano zawsze trochę książek, często ilustrowanych, a prawie zawsze ascetycznych, które czyniąc cierpienia znośniejszymi, ułatwiały niedomagającym powrót do zdrowia.

W bibliotece lecznicy krakowskiej u św. Szczepana znajdowały się m.in. dzieła Piotra Skargi (*Roczniki, Żywoty świętych*) oraz ilustrowane żywoty Chrystusa i Ignacego Loyoli [80].

26. BIBLIOTEKA JADALNI

Księgozbiór sali jadalnej czyli refektarza obejmował jedynie te pozycje, które przewidywano za stosowne do czytania podczas posiłków. Jedne z nich wypożyczano na krótko z biblioteki domowej, inne mieściły się tu stale, bo były zawsze potrzebne. Do tych ostatnich należy zaliczyć Pismo św., *O naśladowaniu Chrystusa* Tomasza a Kempis, reguły zakonne itd. Posiadano tu też niektóre z zalecanych przez prawo zakonne wydawnictwa Ojców i Doktorów Kościoła [81].

Pieczę nad lekturą do stołu sprawował specjalnie do tego wyznaczony pre-

[76] B. Czart. rkps 1063 s. 121—122.

[77] L. Formanowicz: Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie. Poznań 1930 s. 32.

[78] Chwalewik: Zbiory, I s. 31.— Załęski: Jezuici w Polsce, IV s. 17, 28.

[79] ARSI Pol. 59 s. 98.

[80] B. Czart. rkps 1063 s. 125.

[81] Szczególnie zaś polecano czytać dzieła św. Anzelma, Bernarda, Bonawentury, Piotra z Clugny, Ryszarda od św. Wiktora oraz historię prac apostolskich w Indiach i Japonii (AMTJ rkps 496 s. 926—932).

fekt czytania — „praefectus lectionis ad mensam" i jego właśnie zadaniem było dostarczyć czytającemu klerykowi odpowiednich książek, poprawić go w trakcie czytania, pilnować, aby nie zabierano z jadalni książek przeznaczonych do czytania przy stole.

ROZDZIAŁ II

GROMADZENIE ZBIORÓW ORAZ ICH TREŚĆ

A. ZAKŁADANIE I POWIĘKSZANIE ZBIORÓW

Biblioteki jezuickie powstawały i wzrastały dzięki darom, zakupom i „egzemplarzom obowiązkowym". Te trzy ważne źródła wpływu książek do księgozbiorów Towarzystwa różnią się między sobą bardzo wyraźnie i dlatego też zajmiemy się nimi oddzielnie.

Legaty zawierały przeważnie cenne dzieła, chociaż niezbyt liczne, były w dużym procencie pochodzenia zagranicznego, ale bywały mało użyteczne w normalnym codziennym życiu placówki.

Książki zakupione przez samo kolegium czy rezydencję były może mniej wartościowe z punktu widzenia ceny, nowsze, w dużym stopniu pochodzenia polskiego, ale zarazem bardziej przydatne w pracy domu zakonnego. Jest rzeczą normalną, że dom nabywał takie książki, jakich sam potrzebował. Tak np. placówka misyjna potrzebowała wiele kazań, książek ascetycznych, kolegium zaś ze szkołami — wiele podręczników i rozmaitych książek z zakresu wykładanych przedmiotów. Użyteczność była więc głównym kryterium zakupów.

Zbiory powstające z legatów i zakupów zlewały się harmonijnie tworząc z bibliotek jezuickich zasoby o szerokiej rozpiętości przedmiotowej, przez co traciły swój charakter, zarówno wyłącznie kościelny (przez legaty) jak i świecki (poprzez zakupy).

Bardzo ważnym zagadnieniem byłoby ukazanie stosunku książek legowanych czyli ofiarowanych do zakupów. Rozwiązanie tego problemu jest jednak prawie niemożliwe. Każda biblioteka posiadała odmienny stosunek jednych książek do drugich. Zachowane katalogi biblioteczne bardzo rzadko zaznaczają, czy książka pochodzi z zakupu czy daru. Pozycje nabyte bezpośrednio przez placówkę zakonną szybciej zostały „zaczytane" i niszczyły się, były bowiem bardziej użyteczne, wydawnictwa zaś legowane stały na półkach zwykle długo, nie odpowiadały bowiem konkretnym zadaniom danej placówki. Wszystkie te przyczyny sprawiły, że niemożliwą jest rzeczą określić dokładniej stosunek legatów do zakupów.

1. FUNDACJE I DARY

Instytut jezuicki czyli prawo zakonne Towarzystwa posiada bardzo charakterystyczny i głęboko przemyślany przepis odnośnie zakładania nowych kolegiów i rezydencji. Jezuici nigdy nie godzili się na przyjęcie fundacji nowej placówki, dopóki nie było pewności co do zapewnienia jej normalnego życia i działania. Przepis ten stawiał przyszłemu fundatorowi duże wymagania: oprócz zasadniczej fundacji powinien on był przygotować odpowiednie fun-

dusze w zależności od liczby osób na nowej placówce, mieszkania, sprzęty domowe, kościół względnie kaplicę, budynek szkolny, bibliotekę i ogród [1].

Tak więc z chwilą otwarcia nowej placówki, czy to rezydencji czy kolegium, uruchomiano przynajmniej szczupłą bibliotekę. Fundator nie zawsze mógł dostarczyć na jej założenie i wyposażenie książek, niekiedy zapisywał jedynie odrębny fundusz, a o wydawnictwa starali się jezuici w zależności od własnych potrzeb.

Baltazar Hostounsky, jezuita, który w r. 1563 przybył do Polski z nuncjuszem Commendone, po zapoznaniu się z warunkami w Braniewie radził generałowi, by w razie objęcia placówki najpierw wysłał kogoś dla urządzenia kolegium i zaopatrzenia go w książki [2]. W chwili przybycia do Braniewa jezuici przyjęli na tej zasadzie majątek pofranciszkański wraz z biblioteką [3].

Zasada pełnej fundacji obowiązywała przez cały czas pobytu jezuitów w Polsce, aż do chwili kasaty. Przypominał o tym w 1719 r. generał zakonu Michał Tamburini w liście pisanym do wizytatora prowincji polskich Reinholda Gierta, a ten skierował do prowincjałów wyraźne żądanie, aby przyjmowano wyłącznie pełne fundacje łącznie z księgozbiorem, pozwalające na niezwłoczne przystąpienie do pracy [4].

Książkowe dary bywały nieraz bardzo cenne, posiadały jednak wiele pozycji nieużytecznych dla pracy w kolegium. Bardzo często były to zbiory kolekcjonowane przez wytrawnych bibliofilów, nie zawsze dbających o prawowierność nauki reprezentowanej w swych bibliotekach. Normalnie magnat, szlachcic, a nawet dostojnik Kościoła okresu reformacji i kontrreformacji posiadał w swych zbiorach wiele książek, zamieszczonych na kościelnym indeksie. Nieraz spotykało się wśród wydawnictw dzieła samego Lutra czy Kalwina. Książki takie, po należytej selekcji w bibliotece jezuickiej, wędrowały pod klucz i tam spoczywały w błogim spokoju.

Do Akademickiej Biblioteki w Wilnie weszły zbiory po zmarłym sufraganie Albinie. Znaną jest rzeczą, że uległ on wpływom reformacji i publicznie nawet głosił swoje poglądy. Nic więc dziwnego, że w jego zbiorach były pewne pozycje podejrzane o nieprawowierność [5]. Kolegium w Krasnymstawie otrzymało piękny dar książkowy od Michała Potockiego w 1737 r. Większość darowanych przez niego wydawnictw przetrwała do dziś w Bibliotece Teologicznej Bobolanum w Warszawie. Po przeglądnięciu i ustaleniu tylko 282 pozycji oprawnych w 192 woluminy z pięknym herbem Potockiego, wytłaczanym na oprawie z czerwonej skóry, naliczyłem 48 pozycji zakazanych, które nie miały normalnego dostępu do czytelnika. Tak więc 25% książek ofiarowanych przez Potockiego znalazło się pod kluczem.

Dary składano od chwili sprowadzenia jezuitów do Polski aż po rok kasaty — 1773. Jednak tylko okresy większego spokoju zaznaczały się dużą liczbą darów. Okres wojen nie dawał natomiast zbyt wiele czasu i odpowiednich warunków na różne fundacje. Magnaci, szlachta, czy nawet mieszczaństwo ofiarowywało swe zbiory jezuitom na wiadomość o nowej fundacji, czy też na wieść o rozwoju placówki już istniejącej. Domy zakonne, które traciły swe

---

[1] Institutum, III s. 294.

[2] Piechnik: Gimnazjum s. 12—13.

[3] Spisu książek dokonał Marcin Kromer, a opublikował Jan Obłąk (Obłąk: O początkach s. 9—15).

[4] AMTJ rkps 234 s. 214—215.

[5] ARSI Pol. 65 s. 115.— Bieliński: Uniwersytet, I s. 132.— Radziszewski: Wiadomość s. 108—109.

zbiory bądź podczas wojen, bądź pożarów, same zabiegały o benefaktorów i ofiarodawców. W takich to okolicznościach, otworzywszy na poczekaniu szkoły, zabiegali jezuici u przyjaciół o książkowe wsparcie. Tak np. po pożarze biblioteki krakowskiego kolegium przy kościele św. Piotra i Pawła, światły prowincjał polski Stefan Sczaniecki zaapelował w liście z Jarosławia 27 V 1722 r., i to z inicjatywy generała Zakonu, do przełożonych poszczególnych domów o pomoc w uzupełnieniu księgozbioru. Szczególnie domy posiadające w swych zestawach dublety dzieł teologicznych zostały zachęcone do ofiarowania ich dla kolegium krakowskiego [6].

Jezuici nie mogli się jednak zadawalać samymi darami, choćby nawet wspaniałymi, ustawicznie więc zabiegali o zakupienie lub otrzymanie zaplanowanych i potrzebnych w pracy wydawnictw.

Oprócz przygodnych ofiarodawców obdarowywali jezuitów swymi dziełami różni pisarze kościelni: Jakub Górski. Hieronim Powodowski, Stanisław Hozjusz, Stanisław Karnkowski, Dymitr Solikowski i inni. Do powiększania księgozbiorów służyły w dużym stopniu książki ofiarowane przez samych jezuitów [7]. Chociaż wspólnota książkowa była przestrzegana, to jednak dopuszczono niekiedy posiadanie własnych książek. Głównym ich źródłem były wzajemne dary autorów jezuickich. W okresie, kiedy duży procent jezuitów tłoczył corocznie swoje dzieła, o książki nie było trudno. Każdy prawie autor pragnął obdarować nowym dziełkiem przyjaciół i dom zakonny, w którym dotąd pracował. Jeszcze dziś wiele książek z bibliotek pojezuickich nosi odręczne dedykacje swoim zakonnym współbraciom. Tak np. w Bibliotece Teologicznej Bobolanum zachowało się 6 książek z taką dedykacją znanego u nas pisarza polemicznego początku XVIII w. Jerzego Gengella dla jezuitów Stanisława Popiela i Piotra Tomickiego, superiora w Krasnymstawie, oraz dla kolegiów w Lublinie, Krasnymstawie i Przemyślu.

Ponadto jezuici pochodzili często z rodzin zamożnych, szlacheckich lub mieszczańskich, wiele więc książek mogli przywieźć ze sobą z domu rodzinnego, inne otrzymywali podczas wizyt u możnych, lub też pełniąc funkcje kapelanów i wychowawców magnackich dzieci. Za pozwoleniem przełożonych gromadzili niekiedy własne skromne zbiory, które ostatecznie trafiały do wspólnej biblioteki zakonnego domu, w którym żyli lub umierali. Niekiedy znów wstępowali do Zakonu kandydaci po skończonych studiach, a nawet pełnieniu funkcji państwowych lub kościelnych, nic więc dziwnego, że i oni posiadali własne książki, którymi obdarowywali kolegium, jakiego zostawali członkami.

Biblioteki domów probacyjnych i profeskich wzrastały dzięki jałmużnom z dworów możnych, bądź to w postaci gotówki, bądź też poszczególnych egzemplarzy wydawnictw.

2. EGZEMPLARZ OBOWIĄZKOWY

a. POWIĄZANIA Z DRUKARNIAMI

Siódma kongregacja generalna Towarzystwa (1615—1616) zaleciła, celem rozpowszechnienia odpowiedniej literatury, otwieranie drukarń w kolegiach

[6] AMTJ rkps 234 s. 219.

[7] Pozycja piszących w Zakonie Jezuitów, ich obowiązki i przywileje mogą stanowić przedmiot odrębnego studium. Jest to problem o tyle ważny, że piórem parało się w okresie staropolskim setki polskich jezuitów.

jezuickich [8]. Za sprzedawanie książek własnych tłoczni nie należało pobierać dodatkowych sum pieniężnych, oprócz kosztów wydawniczych [9]. W ostatnim roku swego istnienia jezuici posiadali na ziemiach polskich 10 własnych drukarń: w Braniewie, Kaliszu, Lublinie, Lwowie, Nieświeżu, Poznaniu, Przemyślu, Sandomierzu, Warszawie i najstarszą w Wilnie.

Oficyna braniewska zakupiona przez jezuitów w 1697 r. za sumę 2100 złp. wytłoczyła do roku kasaty około 345 tytułów, z czego około 28 pozycji w języku polskim [10]. Typografia kaliska wykupiona w 1610 r. czynna była przez cały prawie okres istnienia Zakonu. Między innymi wydawała bardzo pożyteczne podręczniki szkolne [11].

Drukarnia lubelska istniała już w 1683 r. i była czynna do kasaty. Wydawała głównie druki ascetyczne [12]. Lwowska, założona około 1615 r., była mniejszą, wydawała jednak dość dużo: od panegiryków począwszy, a na poważnych wydawnictwach, jak *Herbarz* Kaspra Niesieckiego skończywszy [13]. Nieświeska działała tylko w ostatnich dwóch dziesiątkach lat przed zniesieniem Zakonu w 1773 r. [14]. Dostarczała wielu podręczników, głównie dla prowincji mazowieckiej, stając się tym samym ośrodkiem rozpowszechnienia lektury szkolnej, i to z polecenia przełożonych Zakonu [15].

Drukarnia poznańska wydawała dość dużo od trzeciej ćwierci XVII w. po rok zniesienia [16]. O mniejszym zakresie produkcji powstała drukarnia sandomierska w 1712 r. Obok książek ascetycznych wydała szereg podręczników i dzieł wartościowych, jak *Historię naturalną* Rzączyńskiego [17]. Oficyna warszawska, powstała w 1716 r., w ostatnich latach przed kasatą Zakonu, kierowana przez Franciszka Bohomolca, stanęła na bardzo wysokim poziomie i wypuściła szereg cennych pozycji z zakresu historiografii oraz poezji [18]. Drukarnia Akademicka w Wilnie była najstarszą i najczynniejszą tłocznią jezuicką na ziemiach polskich i litewskich. Przejęta przez Zakon w 1586 roku, pracowała prawie bez przerwy do jego kasaty. Wielką jej zasługą były pierwsze druki litewskie: katechizm Ledesmy i postylla Daukszy [19]. Chwilowo istniała również drukarnia przy kolegium pińskim, gdzie tłoczono w latach trzydziestych XVIII w. kazania Skargi [20]. Publikacje oficyn jezuickich, jak większość krajowych, stały na dość niskim poziomie i dopiero w połowie XVIII w. zostały należycie zorganizowane.

---

[8] Institutum, II s. 340.

[9] Institutum, II s. 340.

[10] K. Korotajowa: Oficyna braniewska 1589—1773. Olsztyn 1964.

[11] K. Bielska: Drukarstwo kaliskie, jego dzieje i dorobek do upadku Rzeczypospolitej. *Rocz. bibl.* R. 6: 1962 s. 3/4 s. 41—77.

[12] L. Zalewski: Drukarnia Jezuitów w Lublinie: W: *IV zjazd bibliotekarzy polskich w Warszawie 1936 r.* Warszawa 1936 s. 107—113.

[13] Bednarski: Dzieje kulturalne s. 137—138.

[14] Gadulska: Drukarnie jezuickie w Polsce do roku 1773. Praca magisterska pisana pod kierunkiem prof. Aleksandra Birkenmajera w 1954 r.

[15] AMTJ rkps 436 s. 38—39, 71.

[16] C. Pilichowski: Z dziejów produkcji, handlu i kultury książki w Poznaniu u schyłku XVI wieku. *Prz. zach.* R. 9: 1953 s. 644—686.

[17] E. Smorąg: Drukarnia jezuicka w Sandomierzu w XVIII wieku. *Rocz. bibl.* R. 9: 1965 z. 1/2 s. 35—67.

[18] W. Gramatowski: Franciszek Bohomolec jako redaktor „Wiadomości Warszawskich", wydawca i prefekt drukarni. Praca magisterska przygotowana do druku.

[19] A. Abramowicz: Cztery wieki drukarstwa w Wilnie. Zarys historyczny (1525—1923). Wilno 1925.

[20] Załęski: Jezuici w Polsce, IV s. 1383.

Posiadając w swym ręku tyle tłoczni, wydawali jezuici co roku różne dzieła o mniejszej czy większej wartości. Korzystały na tym przede wszystkim biblioteki kolegiów, przy których mieściła się drukarnia. Jeden czy dwa egzemplarze każdego dzieła stawały zawsze na półce księgozbioru. Tak było w Wilnie, Braniewie, Lwowie, Poznaniu itd. [21].

Prowincjał polski Marcin Dziewanowski nakazał w 1730 r. drukarni poznańskiej przekazywać dwa egzemplarze do miejscowej biblioteki, a uczynił to zapewne i w innych kolegiach posiadających własne tłocznie [22].

Korzystały z zakonnej tłoczni również księgozbiory innych kolegiów. Znając prefekta drukarni łatwiej było dowiedzieć się o nowych wydawnictwach, zakupić je taniej i wygodniej sprowadzić. Często spotykamy się z faktem obdarowywania przez prefekta drukarni bibliotek nawet odległych, ale powiązanych różnymi kontaktami osobistymi.

Własne wydawnictwa, niezależnie od miejsca wydania, rozprowadzali niekiedy samodzielnie sami autorzy jezuiccy. Tak np. było z *Architektem* Stanisława Solskiego [23]. Autor taki, mając przez benefaktorów opłacone wydanie swego dzieła, przydzielał wybranym kolegiom, z którymi był związany, egzemplarze swych druków.

b. MISCELLANEA

Reguła prefekta biblioteki polecała prowadzenie specjalnej księgi i wpisywanie w niej tekstów wszelkich występów scenicznych, oratorskich i deklamatorskich, po odpowiedniej selekcji przeprowadzonej przez przełożonego danej placówki [24]. Obowiązek prowadzenia takiej księgi przepisał Polsce wizytator Wawrzyniec Maggio w r. 1570 [25], a potwierdziła je Ratio studiorum z 1599 [26]. Prowincjałowie polscy Queck, Wdziemborski, Miaskowski i Orłowski w latach 1696, 1698, 1707, 1711, 1772 przypominali ten przepis i pilnowali jego dopełnienia [27]. Księgi miano przechowywać w bibliotece domowej, strzegąc przed zaginięciem.

Drugą grupę miscellaneów stanowiły rękopisy wykładów szkolnych oraz tezy rocznych popisów z filozofii i teologii. Reguła piąta scholastyków nakazywała, aby wszystko to, co na lekcjach było godnego zanotowania, zapisywali a następnie przepisali celem zachowania [28].

Reguła zaś jedenasta prefekta biblioteki oraz prawo zwyczajowe prowincji polskiej i litewskiej z 1648 r. nakazywały wyraźnie zszywanie i przechowywanie tez z filozofii i teologii w bibliotece domowej [29].

Trzecią w końcu grupę zszywanych miscellaneów stanowiły częste w owej epoce panegiryki i druki ulotne. W XVII i XVIII w. drukowano je raz po raz

---

[21] Brensztejn: Biblioteka s. 10.

[22] BUJ rkps 5194 (pod datą 10 XI 1730). Egzemplarz obowiązkowy został ustalony po raz pierwszy we Francji za czasów Franciszka I (1537); nakazano wówczas drukarniom i księgarniom oddawanie po jednym egzemplarzu każdego nowego druku (Gaberle: Egzemplarz obow. s. 9). W Polsce dopiero w 1780 r. sejm obdarzył Bibliotekę Załuskich egzemplarzem wydawnictw drukarń w krajach Rzeczypospolitej i Bibliotekę Wileńską egzemplarzem dzieł ukazujących się na Litwie (Gaberle: Egzemplarz obow. s. 11).

[23] S. Solski: Architekt polski. Wrocław 1959 s. XXIX.

[24] Institutum, III s. 146.

[25] ARSI, Institutum rkps 209 s. 246, 248.

[26] Institutum, III s. 167.

[27] Poplatek: Studia s. 41.

[28] Institutum, III s. 24.

[29] AMTJ rkps 520 s. 24.

i rozsyłano po różnych kolegiach. Nic więc dziwnego, że w każdej prawie bibliotece jezuickiej można było spotkać całe stosy tych wydawnictw.

Bywało niekiedy tak, że nieliczne tezy dysput (conclusiones) z filozofii i teologii, panegiryki, a nawet skróty dialogów i dramatów zszywano razem bez żadnego ładu i porządku. W bibliotece kolegium krasnystawskiego, które należało przecież do młodszych i mniejszych, takich tomów z panegirykami, tezami i dramatami było zapewne kilkanaście, skoro dziś jeszcze znajduje się w Bibliotece Teologicznej Bobolanum w Warszawie szereg takich pozycji z napisami „Miscellaneów tomus 6tus", „Miscellaneów tomus 10mus" itd.

c. JESUITICA

Niekiedy drukowali jezuici pewne książki wyłącznie na własny użytek, które nie powinny się były znaleźć w rękach ludzi obcych. Zaliczyć tu możemy reguły, katalogi, instrukcje zakonne, szkolne itd. Fundusze na tego rodzaju druki dawały oczywiście poszczególne kolegia względnie przełożony prowincji z kasy swego prokuratora.

Druki przeznaczone na użytek wewnętrzny nie ukazywały się na rynku sprzedawczym, ale wędrowały prosto spod prasy do księgozbiorów poszczególnych domów całej prowincji. W tym celu, zaraz na miejscu druku, wypisywano na kartach tytułowych przynależność danego druku do kolegium, a nawet pokoju, czy osoby, np. „Pro collegio Crasnostaviensi SJ, pro cubiculo sub nro 1mo", „...2do", „...3tio" itd.

Odgórnie przeznaczano więc każdemu domowi tyle egzemplarzy, ile potrzebował, czy ile posiadał osób oraz kilka dodatkowych egzemplarzy do księgozbioru domowego, czy podręcznego. Tak np. spotyka się dziesiątki reguł zakonnych wydanych w Poznaniu w 1741 r., które posiadają jedną ręką wypisaną przynależność do różnych placówek.

Prowincjał Michał Korycki donosił w 1767 r. przełożonym domów swej prowincji: „Zbiory naszych reguł, które odnoszą się do różnych zajęć kapłanów, a które wyszły spod prasy w ubiegłym roku i zostały rozesłane do wszystkich kolegiów i domów, według liczby księży, słyszę jednak, że w niektórych kolegiach jak zostały nadesłane, tak spoczywają nie rozpakowane. Jeżeli nie zostały przydzielone do poszczególnych pokojów, należy to ostatecznie uczynić, aby każdy miał je pod ręką i nimi się inspirował" [30].

Tu należałoby wyliczyć również podręczniki szkół jezuickich, jakie ukazywały się na terenie polskim od końca XVI w. W r. 1740 przystąpili jezuici polscy do wydawania na szerszą jeszcze skalę własnych podręczników, a wiele obcych wprost przedrukowywali. Oficyna kaliska miała dostarczyć podręczników dla Wielkopolski i Prus, a lwowska dla Małopolski i Rusi. Prowincja litewska albo nabywała podręczniki od jezuitów z Korony, albo też wydawała swoje w Wilnie, a czasem w Warszawie i Nieświeżu. W XVIII w. posługiwano się również w szerokim zakresie podręcznikami jezuitów francuskich, niemieckich i czeskich. Ponieważ podręczniki szkolne zużywały się zupełnie, należą dziś do wielkich rzadkości bibliograficznych [31].

Podręczniki rozsyłano możliwie szybko do wszystkich szkół jezuickich. Rozliczenia finansowe zostawiano zwykle na później. Doskonałym przykładem jest tu list prowincjała mazowieckiego Marcina Kurzenieckiego, wysłany do

[30] AMTJ rkps 436 s. 38.

[31] Bednarski: Upadek s. 57—58, 175.

wszystkich przełożonych domów swej prowincji 4 X 1765: „Skoro wysłano do kolegium waszej wielebności książki dla wykładów szkolnych z drukarni nieświeskiej, polecam co następuje: 1) abyś polecił jednemu z naszych należytą troskę, aby nie poginęły; 2) nie należy zmuszać wychowanków naszych szkół do kupowania tych książek, ale należy się trzymać ich w wykładach“ [32].

3. ZAKUPY

a. FINANSOWANIE BIBLIOTEK

Jeżeli dzieje bibliotek jezuickich rozpatrzymy z punktu widzenia uposażeń i wydatków, to rozróżnimy w nich dwa zasadnicze okresy. Przed 1763 r. obowiązywała jedynie ogólna reguła nakazująca, aby każdy dom przeznaczał corocznie pewną kwotę na cele biblioteczne. Jeżeli kolegium nie posiadało specjalnego uposażenia na ten cel, wówczas pieniądze brano z uposażenia całego domu. Dokładniejsze sprecyzowanie tego przepisu pozostawało w kompetencji niższych przełożonych Zakonu, prowincjała, rektorów i superiorów, którzy znając najlepiej warunki miejscowe, mogli przeznaczać odpowiednie sumy na cele biblioteki [33]. Wiele jednak placówek posiadało specjalne sumy zapisane na cele biblioteczne. Istniały one m.in. w Kaliszu, Krakowie (u św. Piotra), Krasnymstawie, Krożach, Lublinie, Lwowie, Łomży, Łucku, Orszy, Poznaniu, Warszawie i Wilnie. Zapewniały one stałe uposażenie, a w konsekwencji ciągłe uzupełnianie zbiorów, i dzięki temu wiele kolegiów łatwiej mogło dostosowywać swe księgozbiory do wymogów epoki. Zdarzało się jednak, że prowincjał lub też wizytator określali wysokość wydatków na cele biblioteczne. Tak np. już w 1604 r. Decius Strivieri nakazał kolegium gdańskiemu przeznaczać corocznie na ten cel 50 złp. [34].

Nie wszyscy jednak zrozumieli należycie konieczność ciągłego uzupełniania zbiorów kolegium, nie doceniali ich wartości. Prowincjałowie i wizytatorowie widzieli dość często, że na księgozbiór przeznaczano zbyt mało i przez to skazywano go na zastój. Alarmowany Rzym zareagował w 1763 r. Ostatni generał przedkasacyjnego Towarzystwa, Wawrzyniec Ricci, w znanej już ordynacji wyznaczył pewne dolne granice rocznych wydatków na powiększenie bibliotek. I tak wszystkie placówki powinny corocznie przeznaczać na cele biblioteczne proporcjonalną do swego rozwoju i potrzeb sumę. Oczywiście szereg placówek posiadało specjalne zapisy, inne zostały zmuszone wygospodarować przeznaczoną sumę z własnej kieszeni. Według instrukcji w domach, w których mieściły się studia teologiczne dla jezuitów, roczne wydatki na księgozbiór miały wynosić 500 złp., w domach, gdzie było studium filozofii dla kleryków jezuickich lub teologii dla eksternów, wydatek roczny na bibliotekę miał wynosić 400 złp., w kolegiach mniejszych oraz w domach probacji 300 złp., a na rezydencjach najmniej 200 złp. [35]. Wydatki te można było czasowo obniżyć z tego powodu, że ciężka sytuacja Towarzystwa (przygotowanie do kasaty) nakazywała niesienie materialnej pomocy prześladowanym jezuitom w Portugalii [36].

---

[32] AMTJ rkps 436 s. 2.
[33] Institutum, III s. 164.
[34] AMTJ rkps 431 s. 3.
[35] AMTJ rkps 553 s. 125.— Bednarski: Upadek s. 83.
[36] AMTJ rkps 553 s. 126.

Kwoty wyznaczone przez generała Ricci nie były wygórowane, a jednak zapewniały wszystkim polskim jezuickim księgozbiorom należyty rozwój, a nawet rozkwit. Niestety, brakło czasu na realizację, kasata Zakonu nie pozwoliła na wykorzystanie tego przepisu. Co gorsza, nawet dziesięcioletnie obowiązywanie tego przepisu nie przyniosło spodziewanych korzyści, bowiem w szeregu kolegiów nie był on praktycznie przestrzegany. Tak np. w Gdańsku do 1776 r. biblioteka nie otrzymała na tej podstawie żadnego uposażenia [37].

Na interesujące nas pytanie o miesięcznych czy rocznych wydatkach placówek zakonnych na cele biblioteczne, niewiele możemy dziś powiedzieć. Same legaty i zapisy na rzecz księgozbiorów mówią nam na ten temat jeszcze zbyt mało. Fundusze zależały bezwzględnie od stanu materialnego kolegium, od sytuacji politycznej i kulturalnej kraju, ale również od gestu bezpośrednich zwierzchników zakonnych: prefekta czy rektora. Zdarzało się niekiedy, że po zakupieniu większej ilości książek przez jednego przełożonego, biblioteka musiała czekać dość długo zanim znów została uzupełniona. Rozpiętość wydatków była więc olbrzymia, ale zakupy istniały, chociaż niewystarczająco duże.

Ogólnie więc biblioteki jezuickie rozwijały się względnie szybko i regularnie. Brak gotówki zmuszał niekiedy do pożyczek lub do korzystania z kredytu. Dobre i potrzebne książki stawały jednak na półce bibliotecznej, mimo kłopotów finansowych danej placówki. Szczególnie w pierwszym okresie pobytu jezuitów na ziemiach polskich wydatki biblioteczne, na które kładziono wielki nacisk, opróżniały kasy domowe. Szkoda, że nie mamy dziś pełnych danych co do wydatków tego okresu. W dość szczęśliwym położeniu znajdują się kolegia ryskie i braniewskie, których księgi rachunkowe wywiezione do Szwecji (Upsala, Sztokholm) ocalały; one to ukazują nam prawdziwy stan miejscowych bibliotek z przełomu XVI i XVII wieku. Tak kolegium braniewskie wydało w latach 1569—1584 na cele biblioteczne, czyli na zakup książek, papieru i prace introligatorskie około 700 złp., z tego zaś:

1577 — 53 złp 3 gr. 1579 — 15 złp 15 gr.
1578 — 105 złp 5 gr. 1580 — 26 złp 9 gr [38].

Wydatki biblioteczne były, jak widzimy, bardzo nierównomierne.

Podobnie zresztą przedstawiała się rzecz z biblioteką kolegium w Rydze. Od czerwca 1592 r. do czerwca roku następnego wydano na cele biblioteczne 113 złp. i 3 gr, a na kościół w tym samym czasie 157 złp., na żywność 644 złp., wszystkie zaś wydatki tego okresu wynosiły 1711 złp. i 14 gr. Tak samo wydawano w latach następnych: w 1596 r. księgozbiór kosztował jezuitów ryskich 77 złp. i 25 gr, a żywność 167 złp., razem natomiast wszystkie wydatki stanowiły sumę 1946 złp. i 16 gr [39]. Kwota przeznaczona na cele biblioteczne była w porównaniu z innymi wydatkami dość wysoka, w niektórych miesiącach nawet wprost zadziwiająco duża.

Wiele pieniędzy przeznaczano, obok zakupów, na oprawę książek. Przeglądając rozliczenia kolegiów dochodzi się do wniosku, że większość kupowanych dzieł szła wprost do odpowiedniej oprawy, kupowano wydawnictwa często w stanie surowym. Znamy to dobrze na podstawie rachunków biblioteki braniewskiej, ryskiej, czy świętolipskiej. Brak większej ilości książek rachunkowych nie pozwala na razie na dokonanie dokładnego zilustrowania wydat-

[37] AMTJ rkps 431 s. 200.
[38] BUps. rkps H-169.
[39] Stockholm, Riksakivet, Livonica I 45.

ków bibliotecznych innych kolegiów. Jeżeli posiadamy nawet jakąś wiadomość, to jest ona zbyt fragmentaryczna, aby mogła dać obraz całości życia finansowego danej placówki, a szczególnie bibliotecznego. Istniejących nawet przykładów nie można uogólniać. Historycy kolegiów oraz katalogi wspominały tylko o znaczniejszych zakupach. Bywało bowiem i tak, że w okresie wojen, zarazy itd. mijały całe lata bez powiększania księgozbiorów.

Czasami zakupy ograniczano do minimum z braku pieniędzy oraz konieczności reparacji, czy odbudowy kolegium, nigdy jednak nie zapomniano o nich zupełnie. Scena ukazująca biblioteki klasztorne w *Monachomachii* I. Krasickiego nie ma na myśli bibliotek jezuickich.

Wydatki biblioteczne spisywano w księdze rachunków („Rationes collegii"), która podlegała rewizji podczas dorocznej wizyty przełożonego prowincji, czy w nadzwyczajnych wypadkach wizytatora. W zapisywaniu panowała duża rozbieżność. Raz przeznaczano odrębną część księgi na rachunki biblioteczne, kiedy indziej tylko odrębną rubrykę. W każdym razie w pierwszym okresie pobytu jezuitów na ziemiach polskich bardzo wysoko honorowano sprawy biblioteczne i wszędzie je wyraźnie uwzględniano.

W wieku XVII zaczęto tworzyć odrębne księgi rachunków dla bibliotek, w ogólnej księdze wydatków domowych nie spotykamy wówczas spraw związanych z księgozbiorem. W początkach XVIII w. nakazał wprowadzenie takich „rachunków bibliotecznych" w Poznaniu wizytator Reinhold Giert [40]. Wkrótce została ona rzeczywiście założona [41].

b. ZAKUPY

Reguła 33 dla prowincjała z ratio studiorum nakazywała mu zatroszczyć się o to, aby nie brakło w kolegiach potrzebnych książek. Należało więc przeznaczyć na ten cel pewien rosnący dochód czy to z dóbr domu, czy też skądinąd i dopilnować, aby nie wykorzystano go na inne cele [42]. Mieli też prowincjałowie w czasie dorocznej wizyty kolegiów obowiązek sprawdzić, czy taką sumę wyznaczono i została ona wyegzekwowana [43].

Sprawy zakupu nowych podręczników należały nie tylko do prowincjałów, ale też do prefekta studiów [44]. Sam zaś obowiązek kupna należał do prefekta biblioteki. Ten zawsze trzymał rękę na pulsie zarówno wydawnictw, jak i potrzeb danego kolegium. W poznawaniu pozycji ukazujących się, nie tylko w drukarniach jezuickich, ale również obcych, a nawet zagranicznych, pomagały prefektowi biblioteki kontakty z innymi kolegiami jezuickimi, ich prefektami, drukarniami i licznymi bibliopolami. Reguła nakazywała mu zawczasu pertraktować z tymi ostatnimi w celu sprowadzenia na czas potrzebnych do wykładów szkolnych podręczników.

Prefektów bibliotek wspomagał w sprowadzaniu książek zagranicznych prokurator prowincji [45]. Rozwiązanie to było bardzo trafne. Prokurator znając doskonale stronę finansową swojej prowincji, a zarazem utrzymując stały kontakt z ośrodkami handlowymi na Zachodzie, miał zawsze większą możliwość zrealizowania poszczególnych zapotrzebowań książkowych niż prowincjo-

[40] BUJ rkps 5194 (pod rokiem 1717).
[41] BUJ rkps 5194 s. 180v.
[42] Institutum, III s. 164.
[43] Bednarski: Upadek s. 83.
[44] Zob. rozdział o przełożonych zakonnych.
[45] AMTJ rkps 553 s. 126.

nalni i niedoświadczeni prefekci bibliotek. Czynił to równocześnie dla wszystkich placówek, przez co upraszczał całą operację handlową. Tak więc, mimo licznych polskich wydawnictw, księgozbiory jezuickie bez przerwy były uzupełnianie literaturą zagraniczną i utrzymywały stały kontakt z Zachodem, co prawda słabnący nieraz, ale zawsze wystarczający, aby sprowadzić podstawowe wydawnictwa, ukazujące się na obcych rynkach.

Niewiele wiemy dziś o kontaktach handlowych jezuitów polskich z ośrodkami księgarstwa zachodniego. Ze skąpych przekazów historycznych, jakie przetrwały poprzez burze dziejowe możemy wysnuć szereg pewnych i cennych zarazem wniosków.

Do głównych ośrodków Rzeszy Niemieckiej, z której najczęściej przybywały książkowe transporty dla polskich księgozbiorów jezuickich, należała Kolonia i Frankfurt.

Kolonia była głównym ośrodkiem działalności wydawniczej katolików niemieckich, jak znowu Lipsk i Wittemberga — skupiskami drukarzy protestanckich [46]. Kolonia należała też bezsprzecznie do pierwszych ośrodków handlowych, z którymi jezuici polscy utrzymywali stałe kontakty. Księga rozliczeń finansowych kolegium ryskiego z lat 1592—1621 rzuca wiele światła na tę sprawę. W poszczególnych miesiącach lat 1593—1618 sprowadzono z Kolonii do odległej Rygi następujące transporty książek:

grudzień	1593	za 92 złp.	czerwiec	1612	za 45 złp. 18 gr.
maj	1599	za 206 złp.	grudzień	1612	za 23 złp. 3 gr.
listopad	1600	za 10 złp. 24 gr.	listopad	1613	za 21 złp. 22 gr.
czerwiec	1607	za 187 złp. 15 gr.	październik	1618	za 42 złp. 18 gr [47].
maj	1611	za 17 złp. 14 gr.			

Wnioskując z wydatków na sprowadzenie książek z Kolonii dochodzi się do przekonania, że bywały one dość częste, wyjątkowo nieraz duże jak na rozwijające się dopiero kolegium ryskie. Całość kosztów utrzymania kolegium w Rydze wahała się w tych latach od 200 do 600 złp. miesięcznie. Rachunek z 1599 i 1607 r. wymienia nawet nazwisko bibliopoli; był nim Arnold Mylius [48].

Kontakty Poznania z Kolonią są nam znane od roku 1637. Wtedy to prowincjał Andrzej Gutteter zezwolił na trwające już od dawna transporty książek kolońskich, ale wyłącznie za gotówkę [49]. W trzy lata później (1640) prowincjał Przemysław Rudnicki nakazał kolegium wypłacenie gotówką całej należności za transport koloński [50]. Widocznie kolegium poznańskie bywało niekiedy dość zadłużone lub też dawało zastawy, co oczywiście podkopało normalne jego życie. Z Kolonii, obok książek, przywożono do Poznania obrazy oraz inne rzeczy. Obok ryskiego i poznańskiego zapewne i inne kolegia utrzymywały kontakt z Kolonią, bądź bezpośrednio, bądź wykorzystując pośrednictwo innych środowisk. Przeglądając np. stare druki biblioteki pojezuickiej z Lublina znajduje się wiele przykładów dokumentujących to twierdzenie [51]. Podobnie wyglądała sprawa w wielu innych pojezuickich księgozbiorach.

[46] D a h l: Dzieje książki s. 181.

[47] Stockholm, Riksarkivet, Livonica I 45.

[48] Stockholm, Riksarkivet, Livonica I 45.

[49] BUJ rkps 5194 s. 65.

[50] BUJ rkps 5194 s. 68.

[51] Tak np. „Commentarium in universa philosophia Aristotelis" Antoniego Ruvio, wyd. w Kolonii w 1615 r., znajdował się już w 1617 w bibliotece jezuitów lubelskich, a książka „Legatus Apostolicus" Filipa Boskhiero, wyd. w Kolonii w 1612, już w roku następnym

We Frankfurcie dwa razy do roku spotykali się europejscy księgarze na targach i dokonywali transakcji, wymieniając książki arkusz za arkusz, lub też sprzedając za gotówkę [52]. Według danych źródłowych na targi frankfurckie udawali się bibliopole i handlarze z ramienia jezuitów polskich, a m.in. kolegium poznańskiego i krakowskiego.

Z rozmachem zakładali jezuici księgozbiór przy swoim kolegium w Poznaniu. Stali agenci nadsyłali znad Menu duże transporty [53]. Już w latach 1580—1582 procesowali się jezuici poznańscy z kupcem mediolańskim Fabrycym Rivoltha, który w ich imieniu miał wręczyć jakiemuś księgarzowi frankfurckiemu sumę 162 złp., ale tego nie uczynił, a pieniędzy zwrócić nie chciał [54].

Podobnie wspomina o kontakcie z Frankfurtem historyk domu krakowskiego św. Szczepana pod rokiem 1610: „powiększono bibliotekę książkami zakupionymi we Frankfurcie za 16 złp. i 16 gr." [55].

Dość żywe były kontakty jezuitów polskich z Rzymem. Kontakty z generałem Zakonu i jego asystentami, stanowisko penitencjarza w Rzymie i Loreto, obsadzane przez jezuitów polskich, wyjazdy na kongregacje generalne i prokuratorów, osobista znajomość z wielu wybitnymi pisarzami i naukowcami Collegium Romanum, czy w końcu studia młodzieży w Wiecznym Mieście wydatnie wpływały na zdobywanie najlepszych pozycji na rynkach rzymskich.

W XVIII w. ożywił się kontakt szczególnie z Francją. Wielu jezuitów polskich odbywało tu swoje studia, inni przebywali na dworze króla Leszczyńskiego i jego córki, w latach zaś sześćdziesiątych wypędzeni jezuici francuscy emigrowali do Polski niosąc ze sobą najpotrzebniejsze wydawnictwa drukowane u siebie. Wszystko to wpłynęło decydująco na wzrost pozycji w języku francuskim w zakonnych bibliotekach.

W XVIII też wieku, w celu łatwiejszego odnowienia swego szkolnictwa, zaczęto sprowadzać masowo książki od sąsiadów z południa: Pragi, Wiednia i Tyrnawy. Czynił to szczególnie gorliwie prowincjał Korycki. Doskonałym przykładem mądrej polityki książkowej u jezuitów polskich tego okresu jest właśnie list wspomnianego Michała Koryckiego z 21 X 1767 do przełożonych domów zakonnych prowincji mazowieckiej: „Z książek filozoficznych i matematycznych z Wiednia co dopiero sprowadzonych, a których część do Warszawy, część do Nieświeża, część do Połocka na użytek prowincji została umieszczona, niech zatem zastroszczy się Wasza Wielebność o sprowadzenie tylu egzemplarzy, lub nawet więcej, zarówno filozoficznych, jak i matematycznych, ile jest w domu nauczycieli szkół, aby nie brakło ich ku niewygodzie nauczających. Co do studiów filozoficznych, tyle egzemplarzy podręczników należy sprowadzić, ile potrzeba dla profesora i jego słuchaczy" [56].

Każde więc miasto polskie miało również swoich księgarzy, u których jezuici bywali częstymi gośćmi. Były i w Polsce większe ośrodki książkowego handlu.

Do lepszych i częściej nawiedzanych przez jezuitów środowisk należał bez

stała się własnością tego księgozbioru. Dziś znajdują się one w Bibliotece Teologicznej Bobolanum (sygn. 24387, 25070).

[52] Dahl: Dzieje książki s. 188.

[53] Grycz: Historia bibliotek s. 71.

[54] Wojciechowska: Z dziejów s. 109.

[55] ARSI Pol. 66 s. 103.

[56] AMTJ rkps 436 s. 37—38.

wątpienia Królewiec. Kolegium braniewskie sprowadzało stąd dość często potrzebne sobie książki. Dla przykładu można podać lata 1577—1578. Bibliopoli królewieckiemu płacono wówczas:

7 I 1577 1 marka, 13 gr.	9 II 1578 1 marka, 19 gr.
8 VII 1577 51 marek, 8 gr.	28 VIII 1578 3 marki, 1 gr [57].

Wiele korzystała z ośrodka królewieckiego również Akademia Wileńska. Jeszcze w 1747 r. pisał bp Józef Stanisław Sapieha do bpa Józefa Załuskiego, że „prezes typografii wileńskiej SJ wybrał się do Królewca dla kupowania ksiąg nowych do Biblioteki Akademickiej" [58].

Kładąc nacisk na założenie kolegium w Gdańsku podkreślali jezuici, że chodzi im o łatwy dostęp do rynków zagranicznych i sprawniejsze zakupy nowych książek oraz innych artykułów [59]. Gdańsk stał się rzeczywiście dla jezuitów dobrym przekaźnikiem obcej i krajowej literatury. W 1710 r. historyk kolegium łuckiego zaznaczył, że „biblioteka powiększyła się bardzo tego roku dzięki książkom z różnych dziedzin sprowadzonych z Gdańska, spośród których wyróżnia się 28-tomowa *Bibliotheca Sanctorum Patrum* [60]. W korespondencji biskupa Józefa Załuskiego jest również mowa o transportach książek z Gdańska, w których brali udział jezuici [61]. Jezuici gdańscy pośredniczyli często w dostarczaniu książek dla innych placówek ciągnąc stąd pewne zyski; prowincjał Hińcza zakazał 15 V 1635 r. pobierania specjalnych opłat od domów jezuickich za swe pośrednictwo między nimi a bibliopolą gdańskim. Książki należało przesyłać innym wyłącznie w cenie, za jaką zostały nabyte [62].

Poznań niezwykle szybko stał się bardzo ważnym ośrodkiem polskiego ruchu książkowego. Ciągłe kontakty z Kolonią i Frankfurtem uczyniły z kolegium poznańskiego pewnego rodzaju stację przekaźnikową dla innych miast i kolegiów jezuickich. Już na początku 1575 r. spotykamy się w rachunkach kolegium braniewskiego z faktem płacenia wysokiej sumy 50 marek „rectori Posnaniensi pro libris" [63].

Jezuici poznańscy sprowadzali książki nie tylko dla siebie oraz innych kolegiów Towarzystwa, ale również dla przyjaciół, benefaktorów i znajomych. Biskup Hieronim Rozrażewski zdobywał przez swego brata, jezuitę poznańskiego Stanisława, duże ilości książek frankfurckich, zarówno ascetycznych, jak humanistycznych, geograficznych, historycznych i prawniczych [64].

Opierając się na przepisach kościelnych wizytator Pompiliusz Lambertenge wydał 25 IV 1629 r. rozporządzenie, aby kupno i oprawa książek w celu późniejszego ich sprzedania zostały zupełnie poniechane, jako że są zwykłym handlem zakazanym osobom duchownym [65]. W 1638 r. prowincjał polski Andrzej Guteter zezwolił na sprzedaż książek w Poznaniu, lecz pod warunkiem opłacania książek w gotówce oraz wydelegowania do tej operacji jednego tylko z miejscowych jezuitów [66].

---

[57] BUps. rkps H-169.
[58] BN 3247 k. 34v.
[59] Fondo 1407 nr 9.
[60] ARSI Pol. 57 s. 228.
[61] BN 3244.
[62] AMTJ rkps 431 s. 57.
[63] BUps. rkps H-169.
[64] Korespondencja Hieronima Rozrażewskiego. Wyd. P. Czaplewski. T. 1: 1567—1582. Toruń 1937 s. 166—167, 197.
[65] BUJ rkps 5194 s. 51.
[66] BUJ rkps 5194 s. 66.

Mimo pewnego zerwania łączności z Zachodem jeszcze w połowie XVII w. Poznań nie stracił wiele ze swego charakteru handlowego. Prowincjał Kasper Drużbicki, znając dobrze rozporządzenie z 1629 r., wydał 15 V 1651 polecenie: „sprzedaż książek w naszym kolegium, o ile jeszcze istnieje, niech najszybciej wygaśnie; niech nie przyjmuje się innych książek od bibliopoli, jak tylko te, które są przeznaczone dla miejscowego księgozbioru“ [67]. Trudno dziś powiedzieć, czy rzeczywiście handel poznański zakończył się w połowie XVII w. Zapewne zmalał, czy jednak wygasł zupełnie? Ksiądz Jan Markiewicz domagał się w 1654 r., by zwłaszcza jezuici unikali interesów mających charakter świecki. Ale ta akcja miała pójść w zapomnienie i zakonnicy, a zwłaszcza jezuici, nadal jeździli po całej Polsce z „seksternami i oprawnymi książkami“ [68].

Z korespondencji Ignacego Cerbsa z Poznania z Andrzejem Majewiczem w Jarosławiu wynika, że jeszcze w 1746 r. książki poznańskie, zapewne już tylko z drukarni jezuickiej, transportowano często w głąb Małopolski do Jarosławia, Przemyśla a nawet Lwowa i tu można je było zawsze nabyć [69].

Ważne miejsce zajmował Kraków posiadający szereg oficyn i wydający często dobre pozycje. Druki krakowskie dostawały się do bibliotek jezuickich dzięki trzem tamtejszym własnym domom zakonnym, zaopatrzonym w bogate księgozbiory. Mieszczanie użalali się na jezuitów, że w aptece, jaką posiadali przy kościele św. Piotra i Pawła, sprzedawali książki [70]. Wiadomo, że w 1742 r. bardzo odległe kolegium połockie sprowadzało sobie muzykalia właśnie z Krakowa [71].

Z Wilna sprowadzali jezuici książki już pod koniec XVI wieku. Z rozliczeń finansowych kolegium wynika, że sprowadzano z Wilna książki m.in. w następujących latach:

1593 za 5 złp. 21 gr.	1609 za 23 złp. 7 gr.
1607 za 3 złp. 6 gr.	1615 za 4 złp. 3 gr [72].

Również rezydencja dyneburska sprowadzała książki do swej biblioteki właśnie z Wilna [73].

Placówki prowincji małopolskiej utrzymywały kontakt głównie ze Lwowem. Stąd m.in. sprowadzano za duże sumy nowe książki dla księgozbioru w Przemyślu [74]. W XVIII w. duże znaczenie dla bibliotek Zakonu miały te wszystkie miasta, w których istniały drukarnie jezuickie. Za ich pośrednictwem płynęły do księgozbiorów pozycje wydawane w całym kraju, a nawet z zagranicy.

Mieli też poszczególni jezuici własne sposoby zdobywania książek, zwłaszcza zagranicznych. Był nimi osobisty kontakt między członkami Towarzystwa. Tak np. z wybitnym jezuitą Anastazym Kircherem utrzymywało kontakt szereg jezuitów polskich, którzy w listach swych prosili i dziękowali za ofiarowane dary oraz własne ich dzieła. Takie listy pisał Jakub Marquard z Warszawy oraz znany matematyk Stanisław Solski ze Lwowa [75].

---

[67] BUJ rkps 5194 s. 86.
[68] Pachoński: Drukarze s. 97—98.— Wojciechowska: Z dziejów s. 39—40.
[69] WAP Kr (Oddział na Wawelu) Teki Schneidra 703.
[70] Załęski: OO. Jezuici s. 121.
[71] AMTJ rkps 845 II s. 219.
[72] Stockholm, Riksarkivet, Livonica I 45.
[73] Tak było w 1733 (ARSI Lit. 49 s. 27).
[74] Ossol. rkps 9539 s. 33—44.
[75] BN BOZ rkps 1362.

Wiele okazji dawały jezuitom wyjazdy na kongregacje czy to generalne do Rzymu, czy prowincjalne do różnych części kraju, gdzie wzajemnie dzielono się spostrzeżeniami co do nowych wydawnictw, a nawet poszczególnymi egzemplarzami dzieł.

B. ZAWARTOŚĆ TREŚCIOWA ZBIORÓW BIBLIOTEKI WSPÓLNEJ

W pracy niniejszej podjęto usiłowanie spojrzenia na bibliotekę poprzez analizę treści jej zasobu, aby w ten sposób lepiej powiązać rozwój księgozbiorów z dziejami kultury umysłowej czasów, w których powstawały i rozwijały się one w Polsce.

Biblioteka jest bezsprzecznie wyrazem ducha czasu, a poznanie rozwoju księgozbiorów posiada wielkie znaczenie dla odtworzenia historii prądów umysłowych rządzących społeczeństwem. Przyczynia się również do zrozumienia powstawania, rozkwitu i zaniku prądów umysłowych panujących w określonych epokach [1]. Te same bowiem siły, które poruszają bieg dziejów kultury intelektualnej, leżą również u źródeł rozwoju bibliotek. Treść książek można rozważać tylko i jedynie w powiązaniu z ogólnymi dziejami kultury umysłowej [2].

Przy badaniu bibliotek jezuickich należałoby więc zwrócić uwagę na zmiany, jakim podlegała każda „książnica" Zakonu rodzącego się w czasie pełni Odrodzenia i reformacji, a zniesionego u szczytu Oświecenia. W każdym księgozbiorze założonym w drugiej połowie XVI w. znajdują się w przytłaczającej ilości dzieła autorów klasycznych, zarówno literatury świeckiej, jak też kościelnej, dziesiątki wydań humanistów Zachodu, niezależnie nawet od ich ortodoksyjności. Ta humanistyczna i klasyczna biblioteka zostaje powoli przez cały XVII i początek XVIII wieku wzbogacona dziełami o tematyce odpowiadającej ideologii katolickiej reformy; staje się zwolna biblioteką teologiczno-filozoficzno-ascetyczną. Nawet wykraczające poza te ramy dzieła nabywane były do biblioteki głównie z konieczności na użytek szkół. Kiedy znów w XVIII w. do głosu dochodzą nowe prądy, księgozbiory przybierają wiele cech oświeceniowych, stają się bardziej specjalistyczne i odzwierciedlają idee racjonalizmu. Niestety, brakło czasu na pełną przemianę, kasata Zakonu w 1773 r. położyła temu kres.

Podstawowa baza bibliotek jezuickich była wszędzie podobna. Wyrastająca poza ramy tej bazy literatura bywa przedmiotem szczególnie wnikliwej troski i analizy, ona bowiem nadawała każdej bibliotece specyficzny charakter i pozwalała na należytą ocenę poziomu intelektualnego właściciela. Ponieważ praca obecna zajmuje się ogólną organizacją bibliotek Towarzystwa, musi, niestety, ograniczyć się do ukazania tylko podstawowej bazy księgozbiorów Zakonu, wspominając tu i ówdzie o specyficznych cechach poszczególnych zbiorów.

Zanim jednak przyjrzymy się poszczególnym dziełom, należy poświęcić kilka słów ogólnemu kierunkowi obranemu przez zakon Loyoli na polu szkolnictwa, jako najbardziej powiązanemu z biblioteką. Ignacy miał do wyboru w dziedzinie szkolnictwa dwie drogi: mógł wybrać szkołę średniowieczną z łaciną, dialektyką i scholastyką, lub też humanistyczną w duchu Erazma

[1] Świerk: Biblioteka s. 5.
[2] Świerk: Biblioteka s. 6.

i Vivesa, polegającą na opanowaniu języka łacińskiego, greckiego, hebrajskiego, zapoznaniu się z literaturą klasyczną, poetyką i retoryką oraz na studium Ojców Kościoła. Ignacy bez wahania wybrał kierunek humanistyczny [3]. Przedłożył go nad średniowieczny, gdyż dawał lepsze przygotowanie do zrozumienia Ojców Kościoła i filozofii greckiej oraz stwarzał większe możliwości znalezienia wspólnego języka z uczonymi, wśród których przyszło jezuitom pracować [4].

Towarzystwo nie tylko na polu szkolnictwa różniło się zasadniczo od dotychczasowych zakonów, ale także prawie na każdym odcinku pracy zarówno kościelnej, jak i świeckiej; to zaś zmuszało do zajęcia się aktualną literaturą wszelkich kierunków. Tym też ostatecznie różniły się biblioteki jezuickie od franciszkańskich, cysterskich czy benedyktyńskich, nie wykraczających zasadniczo poza ramy teologii i filozofii. Jezuici nie byli tak skrępowani w zakładaniu i powiększaniu swych zbiorów żadnymi ograniczeniami. Generał zakonu Ricci wyraźnie potwierdził jeszcze w 1763 r., że wypełnienie celu stojącego przed Zakonem wymaga wsparcia ze strony wszelkiego rodzaju literatury, wszystkich możliwych gałęzi [5]. Jedyna ważniejsza istniejąca reguła polecała, aby nie trzymano w domach książek bezwartościowych o tematyce rozpustnej i swawolnej [6]. Przełożeni sprowadzali zatem takie książki, jakich potrzebowali do wypełnienia swych obowiązków, zgodnie z przeznaczeniem placówki, licząc się jednocześnie z możliwościami finansowymi i powiązaniem z rynkami.

Duży wpływ na różnorodność księgozbiorów wywierały legaty i częste zapisy. O ile przy zakupach kierowano się głównie określonymi wymogami, tak z drugiej strony częste zapisy księgozbiorów prywatnych na rzecz bibliotek jezuickich przynosiły im kolosalne zróżnicowanie tematyczne. Ponadto książki kupione na użytek kolegium szybko ulegały zniszczeniu, a darowane, o ile nie odpowiadały przeznaczeniu placówki, przetrwały bardzo długo, a tym samym ilość ich procentowo raczej nie malała.

Nie jest rzeczą łatwą odpowiedzieć na pytanie, jaki odsetek książek bibliotecznych należał do poszczególnych działów przedmiotowych. Zasadniczą tego przyczyną jest duża rozbieżność tematyczna wielu pozycji, które bywały zaliczane w różnych bibliotekach do różnych działów; to w konsekwencji prowadziło do pozornie dużych rozbieżności tematycznych poszczególnych bibliotek, chociaż w rzeczywistości mogły być do siebie podobne.

Przeglądając pozostałe strzępy bibliotek jezuickich dochodzi się do wniosku, że prawie wszystkie książki miały do nich wstęp, jeżeli mogły się przydać do pouczenia samych jezuitów, bądź do zwalczania zawartej w nich nauki, o ile nie były prawowierne, lub też były tematycznie dla jezuitów obojętne, a dodawały księgozbiorom wiele splendoru. Nic więc dziwnego, że cechuje je duży uniwersalizm tematyczny, o czym pisał już Lelewel: „żadnego innego zakonu biblioteki nie były w tak rozmaity przedmiot zaopatrzone jak jezuickie" [7]. Na innym miejscu powiada zaś, że „tworzyły one zapas równie światowymi wiadomościami, jak i kościelnymi" [8].

(Cdn.)

---

[3] Piechnik: Gimnazjum s. 8.
[4] Piechnik: Gimnazjum s. 8—10.
[5] AMTJ rkps 553 s. 125.
[6] Institutum, II s. 45, 49; III s. 101, 111.
[7] Lelewel: Dzieje s. 121.
[8] Lelewel: Dzieje s. 120.

STANISŁAW PŁAZA

Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

TYPY ŹRÓDEŁ KOŚCIELNYCH WAŻNE W BADANIACH NAD DZIEJAMI WSI W POLSCE DO POŁOWY XIX W.

I. SIEĆ ARCHIWALNA, REJESTRACJA I KONCENTRACJA

W toku dziejów Kościoła w Polsce powstało w czasach przedrozbiorowych wiele rodzajów archiwów kościelnych. Należą tu: archiwa biskupów, oficjałów generalnych i okręgowych (foralnych), kapituł katedralnych i kolegiackich, archidiakonów, dekanalne i parafialne oraz zakonne — prowincji i klasztorów [1].

W okresie zaborów, zwłaszcza w pierwszych jego dziesięcioleciach, dochodziło do wcale częstych zmian diecezji: tworzono nowe lub zmieniano granice starych. W związku z tym następowała także ekstradycja archiwaliów kościelnych. Akta działalności biskupów są nierzadko rozproszone po wielu zbiorach archiwalnych i w różnych miejscowościach jeszcze z innego powodu. Oto bowiem biskupi niejednokrotnie zabierali ze sobą wspomniane akta przy przenoszeniu się na inne, bogatsze biskupstwo, co było dość częstą praktyką. Akta biskupie trafiały czasem także do rodowych archiwów.

Pod koniec XVIII w. przeprowadzono zmiany w strukturze władz kościelnych i ich kancelarii. Zniesiono kancelarie oficjałów okręgowych a generalnych połączono z kurią biskupią w jeden urząd, zwany konsystorzem generalnym (biskupim) lub ordynariatem, który działał do r. 1917. Dotychczasowe archiwa (wytworzone) biskupów i oficjałów generalnych połączono w jedno (przechowujące), zwane najczęściej archiwum konsystorskim, o dwóch zespołach akt: biskupich i oficjalskich. Wytwarzany zespół akt przez nowy urząd stanowi raczej kontynuację akt biskupich.

[1] Powyższe wyliczenie rodzajów przedrozbiorowych archiwów kościelnych nie ma na celu ich naukowej systematyzacji według jednolitego kryterium.— St. Librowski (w kilku swych artykułach metodycznych) dzieli archiwa kościelne na dwie wielkie grupy — diecezjalne i zakonne. W jednych i drugich (zwłaszcza w pierwszych) istnieją dalsze podziały.— H. Wyczawski zastosował ostatnio (*Polskie archiwa kościelne*, w: Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce, cz. 2: Kościół a nauka i sztuka, Lublin 1969 s. 61) nieco inny podział — na archiwa kościelnych urzędów terytorialno-jurysdykcyjnych (tj. diecezjalne bez kapituł) i archiwa kościelnych instytutów, do których obok zakonnych wliczył także zbiory kapituł katedralnych i kolegiackich.

Pozostałe po oficjałach okręgowych księgi stały się bądź zaczątkiem archiwów nowo utworzonych biskupstw, jak w Kielcach, Lublinie, Sandomierzu czy Tarnowie, bądź połączono je z jakimś miejscowym archiwum kościelnym, czy wreszcie włączono do archiwów konsytorskich. W zasadzie archiwa wszystkich oficjałatów zachowały się. Do archiwów biskupich wcielono także akta archidiakonów (głównie protokoły wizytacyjne), i to już we wcześniejszych wiekach, jako że byli to urzędnicy (administracyjno-sądowi) ściśle biskupi.

Podobnie jak diecezje, również prowincje zakonne ulegały częstym zmianom pod koniec XVIII i na pocz. XIX w., co pociągało za sobą przemieszczanie archiwaliów zakonnych. Jeszcze większe rozproszenie tych akt nastąpiło w wyniku akcji likwidacji klasztorów, która od rozbiorów objęła w przeciągu następnych stu lat ponad kilkaset domów zakonnych. Władze państwowe interesowały się przede wszystkim dokumentami fundacyjnymi i donacyjnymi oraz inwentarzami, pozwalającymi ustalić wielkość i dochodowość przejmowanego majątku klasztornego. W zaborze pruskim archiwalia likwidowanych klasztorów przekazywano częściowo do archiwum państwowego w Poznaniu, częściowo do istniejących archiwów kościelnych; część zaś trafiała różnymi drogami do zbiorów prywatnych. W Galicji większość archiwaliów po zniesionych klasztorach przekazana została do różnych zbiorów publicznych, w tym najwięcej do biblioteki uniwersysteckiej we Lwowie. W Królestwie Polskim, kiedy po powstaniu styczniowym likwidowano na szerszą skalę klasztory, akta ich pozwolono zabrać do bibliotek kościelnych, najczęściej seminariów duchownych, skąd przekazywano je czasem do archiwum kapitulnego lub diecezjalnego. Część tych archiwaliów trafiała także do archiwów państwowych lub zbiorów prywatnych [2].

W okresie międzywojennym podjęto akcję organizowania archiwów diecezjalnych. Nie bez znaczenia były tu postulaty wysunięte w tym kierunku pod adresem episkopatu przez IV zjazd historyków polskich w Poznaniu (1925). Niebawem Związek Zakładów Teologicznych w Polsce na zjeździe w Kielcach (1927) powziął uchwałę domagającą się „ustanowienia w każdej stolicy biskupiej urzędu archiwisty i zobowiązania go do uporządkowania i skatalogowania archiwum diecezjalnego, które obejmować winno archiwa kurii, kapituł i innych instytucji kościelnych". Z terenu zaś diecezji winny być ściągnięte do archiwum diecezjalnego „stare zabytki piśmienne niepotrzebne już w parafiach do urzędowania". Archiwa diecezjalne oczywiście nie miały gromadzić archiwaliów zakonów istniejących. Akta parafialne postulowano ściągać do archiwum diecezjalnego do czasu powstania styczniowego. Ta akcja przyniosła bardzo nikłe rezultaty. Utworzono wprawdzie takie archiwa w Łodzi, Płocku, Poznaniu i Przemyślu, ale tylko te dwa ostatnie uchodziły za właściwie zorganizowane [3].

---

[2] J. Kwolek: *Archiwa — przeszłości skarbnice*, „Ateneum Kapłańskie" (dalej skrót: AK) 36, 1935 s. 524—528.— H. Wyczawski: *Polskie archiwa* s. 86—90.

[3] K. Kaczmarczyk: *Organizowanie archiwów diecezjalnych*, w: Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu historyków Polskich w Poznaniu 6—8 grudnia 1925 r., t. 1: Referaty, sekcja VI, Lwów 1925 s. 1—7.— Tenże: *W sprawie archiwów diecezjalnych*, „Wiadomości Diecezji Łódzkiej" 7, 1927 s. 42—46.— J. Kwolek: *Naukowa organizacja archiwów diecezjalnych*, „Archeion" (dalej skrót: An) 4, 1928 s. 15—35.— Tenże: *Naukowa organizacja archiwów kościelnych*, „Przegląd Teologiczny" 11, 1930

Po drugiej wojnie światowej kontynuowano rozpoczętą w okresie międzywojennym reformę archiwów kościelnych. W wielu diecezjach i zakonach przeprowadzono reorganizację archiwów, nadano im nowe statuty i regulaminy, ustanowiono kierowników, a w większych zaangażowano nawet po paru pracowników, których przeszkolono na kursach archiwalnych. W zakresie urządzenia i udostępnienia zbiorów na czoło wysuwają się archiwa diecezjalne w Gnieźnie, Poznaniu, Przemyślu, Tarnowie, Włocławku i Wrocławiu a spośród zakonnych — krakowskie archiwa bernardynów, cystersów (Mogiła), dominikanów, franciszkanów, jezuitów, kapucynów oraz częstochowskich paulinów. Istnieje uzasadniona i realizowana tendencja, by każda diecezja posiadała centralne archiwum diecezjalne (jako przechowujące), które by zgromadziło wytworzone zespoły akt biskupich, oficjałów (generalnych i okręgowych), konsystorskich z XIX w., kapituł (katedralnych i kolegiackich), dekanatów, parafii oraz nieistniejących klasztorów. Analogicznie archiwa prowincji zakonnych winny gromadzić obok własnych akt dokumentację swoich klasztorów.

Wstępem do tej akcji winna być rejestracja archiwaliów kościelnych. Taką rejestrację podjęto na szeroką skalę w latach 1960—1962 w diecezji włocławskiej. Objęła ona archiwalia (do 1863 r.) dekanalne, parafialne i klasztorne. Również w diecezji chełmińskiej rozpoczęto w 1971 r. orientacyjną rejestrację wszystkich archiwów parafialnych i klasztornych do 1939 r. Podobną rejestrację przeprowadzono także w innych diecezjach (np. w przemyskiej już w okresie międzywojennym).

Istotną rolę w powojennej reformie archiwów kościelnych odgrywa utworzony w 1956 r. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, który organizuje i sprawuje opiekę metodyczno-naukową nad archiwami kościelnymi w zakresie ich urządzania, porządkowania, inwentaryzowania zbiorów, podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników archiwalnych. Nadto prowadzi on ewidencję i opis kościelnych zbiorów oraz akcję mikrofilmowania cenniejszych rękopisów archiwalnych, a przede wszystkim wydaje poważne i obszerne czasopismo [4].

s. 1—37.— F. Mazurek: *Archiwum, archiwalia i kancelaria parafialna,* „Kielecki Przegląd Diecezjalny" 26, 1939, 3 s. 143—149.— St. Librowski: *Dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie reformy organizacji archiwów kościelnych w Polsce,* „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne" (dalej skrót: ABMK) 3, 1961, 1/2 s. 16.— H. Wyczawski: *Polskie archiwa* s. 92.

[4] *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych,* ABMK 1, 1959, 1 s. 10—17.— *Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych,* ABMK 1, 1960, 2 s. 5—7.— St. Librowski: *Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres,* ABMK 1, 1959, 1 s. 22.— Tenże: *Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego,* ABMK 1, 1960, 2 s. 8—15.— Tenże: *Dotychczasowe osiągnięcia* s. 4, 19.— Tenże: *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej,* „Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego" (dalej skrót: STN KUL) 13, 1962 s. 104—106; ABMK 5, 1962 s. 347—359; ABMK 6, 1963 s. 269—279.— [St. Librowski] St. Karliński [pseud.]: *Osiem prac metodycznych Ośrodka ABMK oraz zastosowanie ich w zbiorach kościelnych,* ABMK 4, 1962 s. 343—451.— H. Wyczawski: *Polskie archiwa* s. 93.— St. Librowski: *Dwadzieścia pięć tomów czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne,* ABMK 25, 1972 s. 5—7.— W. Szulist: *Archiwa parafialne a dzieje życia religijnego,* ABMK 26, 1973 s. 277—278.— Warto tu jeszcze przytoczyć artykuł wybitnego świeckiego archiwisty T. Grygiera pt. *Z zagadnień archiwistyki kościelnej na przykładzie archiwum para-*

II. INFORMACJA O ZASOBACH

Archiwa kościelne nie mają dotąd ani ogólnopolskiego przewodnika, ani nawet ogólnego informatora. Zaledwie kilkanaście z nich posiada pobieżne informatory. Jedynie kilka ma drukowane inwentarze lub katalogi. Wiele nie ma opracowanych żadnych inwentarzy czy katalogów. Poza nielicznymi wyjątkami brak też informacyjnych artykułów o zasobach poszczególnych archiwów. W tym stanie rzeczy badacz z konieczności musi sięgać do przestarzałych dzieł E. Chwalewika i K. Buczka (o ile oczywiście skądinąd wie, że dane archiwum kościelne nie uległo w czasie ostatniej wojny poważniejszym zniszczeniom). Nadto ułatwić mogą mu poszukiwania prace traktujące o rodzajach archiwaliów kościelnych w ogólności [5].

H.E. Wyczawski dał *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych* (z pominięciem jednak zakonnych). Przedstawił organizację kościelną, kancelarie, zawartość archiwów, treść i układ ksiąg. Rozdział o zawartości archiwów omawia typy i rodzaje materiałów archiwalnych. Osobny rozdział poświęcony został księgom (gospodarczym biskupim i kapitulnym, księgom beneficjów i retaksacji, księgom wizytacyjnym i metrykalnym i in.). Najobszerniej przedstawił zawartość archiwów diecezjalnych i kapitulnych. Za typowe autor przyjął archiwa kościelne krakowskie (diecezjalne i kapitulne), co może budzić pewne zastrzeżenia. Niemniej książka obejmująca okres od XV do XVIII w. jest cenną pomocą także dla tych, którzy poszukują w archiwach kościelnych materiałów do stosunków gospodarczych i społecznych, gdyż bardzo ułatwi im te poszukiwania. Znaleźć zaś można w tych archiwach wiele bardzo ciekawych materiałów do różnych zagadnień, np. szkolnictwa parafialnego, powstania chłopskiego z 1846 r., o którym proboszczowie złożyli urzędowe sprawozdania. Ogólnie można stwierdzić, że archiwa te nie ustępują swą wartością i przydatnością do badań historycznych archiwom państwowym. Tenże autor w pamiątkowej *Księdze tysiąclecia katolicyzmu w Polsce* wskazał w dłuższym artykule na *Polskie archiwa kościelne* (w tym również zakonne) jako na „bezcenne skarbnice pomników naszej przeszłości". Omówił tu początki kościelnych archiwów w Polsce, dał przegląd polskich archiwów kościelnych z okresu tzw. ksiąg wpisów (XV—XVIII w.), prześledził porozbiorowe zmiany w sieci i zasobach archiwów kościelnych oraz ukazał obecny stan archiwów kościelnych. Zwrócił uwagę, że większość polskich archiwów kościelnych przechowuje nie tylko „własne" archiwalia, ale także „obce", tj. po zlikwidowanych (z końcem XVIII i w XIX w.) instytucjach kościelnych (o ile oczywiście nie trafiły one do archiwów państwowych lub zbiorów prywatnych) [6].

---

fialnego (ABMK 22, 1971 s. 5—54), w którym pisze, że z punktu widzenia administracyjnego i prawnego „koncentracja starszych części innych archiwów kościelnych w archiwum diecezjalnym jest niedopuszczalna".— No dobrze, ale cóż innego robią archiwa państwowe?

[5] E. Chwalewik: *Zbiory polskie*, t. 1—2, Warszawa 1926—1927.— K. Buczek: *Archiwa polskie*, „Nauka Polska" 7, 1927 s. 1—97; 12, 1930 s. 1—85.

[6] Warszawa 1956 ss. 159; rec. A. Liedtke, „Nasza Przeszłość" 5, 1957 s. 339—344; A. Petrani, An 27, 1957 s. 349—358; H. Wyczawski: *W odpowiedzi ks. Petraniemu*, An 31, 1959 s. 199—202; A. Petrani: *W odpowiedzi ojcu profesorowi Wy-*

S. Librowski w artykule *Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres* m.in. omówił (ogólnie) także zasoby archiwów kościelnych. Tenże autor, przeprowadzając poszukiwania za *Źródłami do zabytkoznawstwa w archiwach kościelnych*, dał przy okazji pożyteczny przegląd zespołów i grup akt archiwów kościelnych różnych instytucji (m.in. omówił wizytacje kanoniczne, inwentarze, rachunki). Tenże autor, wskazuje na *Źródła do wewnętrznych dziejów Kościoła w Polsce w rękopiśmiennych zbiorach kościelnych*, dał podobny przegląd zasobów archiwów kościelnych — dokumentów, rękopisów i akt. Spośród archiwaliów biskupich bliżej scharakteryzował akta wizytacji, inwentarze dóbr i rachunki. Z archiwaliów parafialnych wskazał na akta związane z beneficjami parafialnymi oraz na księgi metrykalne [7].

J. Kłoczowski, w artykule *Główne typy źródeł do geografii historycznej Kościoła w Polsce* [8], omówił rodzaje materiałów źródłowych znajdujących się w archiwach kościelnych, jak księgi uposażeń z XV i pocz. XVI w., zestawienia kościelne związane z opłacaniem podatków państwowych, teksty synodów diecezjalnych, akta wizytacji, relacje biskupie przesyłane do Rzymu, akta tzw. procesów informacyjnych, przeprowadzanych przed nominacjami biskupów (zawierają także dane o dochodach biskupstwa), zawartość archiwów parafialnych i zakonnych, mapy diecezji i zakonów (od schyłku XVII w.), schematyzmy. Dodajmy tu, że cały ten ogromny materiał źródłowy zarówno znajdujący się w krajowych archiwach kościelnych, jak też w watykańskich jest dotąd słabo poznany, a w mniejszym jeszcze stopniu wykorzystywany w badaniach naukowych (zwłaszcza nad XIX w.). Tenże autor, w artykule *Archives de l'Église en Pologne* [9], zwrócił uwagę na zmiany terytorialne polskich diecezji w przeszłości, na likwidację szeregu zakonów, a w związku z tym na przemieszczenia archiwaliów kościelnych i ich losy, na akcję koncentracji kościelnych materiałów archiwalnych w archiwach diecezjalnych w ostatnich czasach. Dał także ogólną charakterystykę zasobów archiwów kościelnych z przytoczeniem literatury na ten temat.

III. KATEGORIE ARCHIWALIÓW

a) Dokumenty i ich kopiariusze [10]. Do czasu zaprowadzenia po kancelariach biskupich w XV w. (we Wrocławiu w poł. XIV w.) osobnych ksiąg do wpisywania akt dokumenty przychodzące z zewnątrz składano z reguły w archiwum kapituły katedralnej (gdzie zazwyczaj

---

czawskiemu, An 31, 1959 s. 202—204; B. Kumor, „Małopolskie Studia Historyczne" 1, 1958, 3/4 s. 125—129; J. Sawicki, „Kwartalnik Historyczny" (dalej skrót: KH) 65, 1958, 2 s. 591—592.— H. Wyczawski: *Polskie archiwa* s. 57—101.

[7] ABMK 1, 1959/60, 1 s. 20—23; ABMK 6, 1963 s. 211—225; ABMK 7, 1963 s. 77—94.

[8] STN KUL 12, 1961 s. 81—85.

[9] W: La Pologne au XIII[e] Congrès International des Sciences Historiques à Moscou, Warszawa 1970, t. 1 s. 183—199.

[10] B. Turoń: *Kopiariusze biskupstw polskich w XV w.*, Wrocław 1966 (praca doktorska), gdzie za przedmiot opracowania autor wziął cztery najstarsze kopiariusze biskupstw polskich, tj. gnieźnieńskiego, krakowskiego, poznańskiego i wrocławskiego oraz przeprowadził analizę wpisanych do kopiariuszy dokumentów pod względem ich treści i wystawców w celu określenia wartości źródłoznawczej kopiariuszy.— Zob. przyp. 6—9.

należy ich szukać również dzisiaj). Tradycyjnie robiono to z ważniejszymi dyplomami dotyczącymi biskupstwa także w wiekach późniejszych. Stąd dokumenty archiwów kapitulnych (przechowujących) dotyczą nie tylko spraw samej kapituły, ale również biskupstwa w ogólności. Zbiory dokumentów posiadają na ogół wszystkie archiwa kapitulne i są one niekiedy bogatsze niż w archiwach biskupich.

Kopiariusze dokumentów zaczęto sporządzać w kancelariach biskupich i kapitulnych dla ich zabezpieczenia przed uszkodzeniem lub zniszczeniem oraz w celu ułatwienia korzystania z nich. Powstawały różne ich rodzaje. Czasem wciągano do jednego kopiarusza wszystkie dokumenty, jakie otrzymywała kancelaria, niekiedy prowadzono osobne kopiariusze dla określonych spraw (dóbr stołowych biskupa, majątku kapituły, wójtostw i solectw itp.). Dlatego niektóre archiwa kapitulne mają nawet po kilkadziesiąt kopiariuszy swoich dokumentów. Do kopiariuszy wpisywano dokumenty dotyczące nadań lub ich potwierdzeń, fundacji i erekcji kościołów, immunitetów, lokacji wsi kościelnych itp. (stąd niektóre czasem określane są mianem księgi przywilejów). Na ogół wpisy stanowią tylko celowy wybór dokumentów. Obok kopiariuszy kancelaria biskupia lub kapitulna prowadziła czasem księgę regestów wystawionych przez siebie i wyekspediowanych na zewnątrz dokumentów. Niejednokrotnie sporządzano inwentarz (o charakterze repertorium lub nawet sumariusza) dokumentów posiadanych przez kapitułę (rzadziej biskupa). Instytucje kościelne bardzo dbały o należyty stan zachowania swoich dokumentów, zwłaszcza majątkowych, które były niezbędne dla udowodnienia praw własnościowych w okresie, kiedy nie istniały jeszcze księgi gruntowe.

b) Acta episcopalia[11]. Stanowią one najważniejszą grupę ksiąg w archiwach biskupich. Zaczęto je na ogół prowadzić od połowy XV w., a ciągną się w niektórych archiwach aż do pierwszej poł. XIX w. Są one rezultatem działalności biskupów w zakresie ich czynności administracyjnych, sądowych, gospodarczych, wizytacyjnych, sakralnych a nawet politycznych. Wpisywano do nich dokumenty wpływające do kancelarii i ważniejsze akta wychodzące z niej oraz dokumenty obce, które przedkładały do oblaty osoby nawet świeckie z uwagi na duże zaufanie do urządów kościelnych. Wśród akt własnych występują erekcje parafii, kościołów, klasztorów, listy pasterskie, statuty synodalne, sprawy dotyczące administracji dóbr stołowych biskupstwa. Szerokie odbicie znalazła działalność sądowa biskupa w zakresie wiary i moralności, w sprawach cywilnych i karnych duchowieństwa oraz ludności poddanej z dóbr stołowych biskupstwa (w ostatniej instancji), a nadto w sporach między klasztorami różnych reguł. W księgach z XV i XVI w. przeważają sprawy sądowe a później administracyjne. Osoby postronne przedkładały do oblaty głównie kontrakty kupna-sprzedaży, dzierżawy, zamiany, rozgraniczenia dóbr, testamenty itp. Wpisów dokonywano w porządku chronologicznym, na ogół bez rozróżnienia kategorii spraw. Jedynie w większych kancelariach

[11] H. Wyczawski: *Wprowadzenie* s. 72—74, 100—137.— Tenże: *Polskie archiwa* s. 58, 62—66, 91.— J. Szymański: *Biskupstwa polskie w wiekach średnich; organizacja i funkcje*, w: Kościół w Polsce, t. 1: Średniowiecze, Kraków 1966 s. 127—232.— W. Müller: *Diecezje w okresie potrydenckim*, w: Kościół w Polsce, t. 2: Wieki XVI—XVIII, Kraków 1969 s. 57—258.— J. Szymański: *Nauki pomocnicze historii; od schyłku IV do końca XVIII w.*, Warszawa 1972 s. 379.

prowadzono czasem nawet kilka równoległych ksiąg (np. dla fundacji i erekcji, beneficjów, wyroków sądowych, spraw niespornych). Obok czystopisów (obejmujących tylko ważniejsze akta) zachowały się w niektórych archiwach z pewnych okresów czasu również bruliony (protocolla) i terminarze notarialne. Z akt procesowych wciągano do ksiąg tylko pisma ważniejsze, jak pozwy, przysięgi, protestacje, wyroki, apelacje, pozostawiając resztę w luźnych wiązkach. Do ksiąg episkopaliów prowadzono lub sporządzano od czasu do czasu repertoria lub indeksy zawartych w nich akt, a niekiedy także ekscerpty lub dłuższe regesty.

W ostatnich dziesiątkach lat XVIII w. zarzucano system wpisów do ksiąg, a wprowadzono protokoły (dzienniki) czynności, w których notowano w formie krótkich regestów treść sprawy, same zaś akta układano w fascykuły, nadając im układ rzeczowy (akta personalne, stosunków z władzami państwowymi, sprawy parafii, szkół itp.).

c) Acta officialia[12]. Są wytworem działalności oficjałów stołecznych (generalnych), którzy istnieli we wszystkich diecezjach od drugiej poł. XIII w. dla pomocy (zastępowania) biskupa w bieżących sprawach administracyjnych (byli przeważnie jednocześnie wikariuszami generalnymi) oraz sądowych (cywilnych i karnych) mniejszej wagi, przekazanych im przez ordynariusza według jego uznania. Urzędy oficjałów zwano konsystorzami. (Rozdział władzy sądowej od administracyjnej w diecezjach polskich nastąpił dopiero w 1918 r.). Oficjałowie posiadali (w siedzibie biskupa) własną kancelarię. W większych diecezjach prowadzili osobną księgę dla postępowania dowodowego (zeznań świadków), a oddzielną dla wyroków, niekiedy odrębną jeszcze dla spraw niespornych. W mniejszych diecezjach istniała wspólna księga. W sumie oficjałaty wyprodukowały więcej ksiąg niż urząd (kuria) biskupi ksiąg episkopaliów. Wśród akt officialiów trafiają się odpisy dokumentów fundacyjnych i erekcyjnych, kontraktów oraz sprawy sporne między plebanami a fundatorami lub ich spadkobiercami.

Oficjałowie okręgowi (foralni), którzy posiadali ograniczoną władzę sądową i administracyjną na wydzielonym terenie dużej diecezji, prowadzili swą kancelarię według tych samych zasad co stołeczni, tyle że ich akta robią czasem wrażenie brulionów. Najstarsze zachowały się z oficjałatu kaliskiego (od 1419 r.). Organy te działały w zasadzie tylko do rozbiorów.

d) Archiwalia kapitulne[13]. Spośród wszystkich diecezjalnych są najstarsze, najbogatsze i najlepiej zachowane. Kapituły katedralne, istniejące od poł. XII w., posiadały poważny udział w rządach diecezją: udzielały biskupowi rad, a w niektórych sprawach nawet była potrzebna

[12] H. Wyczawski: *Wprowadzenie* s. 89—93.— Tenże: *Polskie archiwa* s. 68—69.— St. Librowski: *Źródła* s. 216—217.— Tenże: *Wizytacje diecezji włocławskiej;* cz. 1: *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej;* t. 1: *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze;* z. 1: *Wstęp ogólny do wizytacji,* ABMK 8, 1964 s. 49—50, 66—69, 84—85.

[13] St. Kutrzeba: *Historia źródeł dawnego prawa polskiego,* Kraków 1926, t. 2 s. 437—438.— H. Wyczawski: *Wprowadzenie* s. 66—70, 96—108, 149—150.— Tenże: *Polskie archiwa* s. 58, 72—74, 79.— St. Pańków, Zb. Perzanowski: *Nauki pomocnicze historii wraz z archiwistyką i archiwoznawstwem,* Kraków 1957 s. 162.— St. Librowski: *Źródła* s. 217.— Tenże: *Wizytacje,* cz. 1, t. 1, z. 1 s. 155.— J. Szymański: *Nauki* s. 379—380.

ich zgoda (np. przy wydzierżawianiu dóbr stołowych biskupa), wspomagały go w ogólności w zarządzie majątkiem beneficjalnym i w czynnościach kancelaryjnych. W okresie braku biskupa bezpośrednio zarządzały diecezją, w tym również majątkami biskupimi. Poza dokumentami i ich kopiariuszami oraz materiałami gospodarczymi, czasem wizytacjami i aktami kolegiów niższego duchowieństwa, najważniejszą grupę ksiąg w archiwach kapitulnych stanowią protokoły czynności kapituły (acta actorum capituli), a niekiedy także ich bruliony, zwykle obszerniejsze od czystopisów. Na ogół zaczęto je prowadzić od początku XV w. (wyjątkowo wcześniej). Wpisywano do nich uchwały kapituły, a w ważniejszych sprawach także poprzedzającą je dyskusję na sesji kapitulnej, podejmowane decyzje poza sesjami oraz dokumenty lub listy w sprawach kapituły lub biskupstwa. Na swoich sesjach (generalne 2—3 w roku, partykularne co tydzień) kapituła radziła o bardzo wielu sprawach, zarówno swoich, jak biskupstwa i całej diecezji: m.in. zawierała umowy majątkowe, wysłuchiwała sprawozdań rządców (prokuratorów) włości kapitulnych, decydowała o ulepszeniach w nich gospodarki, wyznaczała rewizorów do przeprowadzenia lustracji dóbr biskupich, nad którymi sprawowała nadzór, przede wszystkim gospodarczy. Do niej też należała w ostatniej instancji jurysdykcja patrymonialna nad ludnością poddaną zamieszkałą w jej dobrach. Dzięki temu omawiane księgi stanowią ważne źródło do poznania stosunków gospodarczych, społecznych i demograficznych we wsiach kapitulnych a także biskupich. Nadto kapituły prowadziły księgi fundacji dla znajdujących się w ich pieczy instytucji dobroczynnych (szpitale, przytułki, ochronki) oraz dla legatów na wdowy lub posagi dla ubogich panien.

Kolegia niższego duchowieństwa katedralnego (wikariusze, mansjonarze, psałterzyści, penitencjarze) posiadały również zbiory dokumentów, księgi protokołów sesji, akta gospodarcze. Wszystkie te archiwalia przechowywane są w archiwum kapitulnym.

e) Księgi beneficjów i retaksacji[14]. Pochodzą z XV

[14] *Liber beneficiorum dioecesis Posnaniensis anni 1510. Księga uposażenia diecezji poznańskiej z roku 1510*, wyd. J. Nowacki, Poznań 1950; rec. St. Inglot, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych" (dalej skrót: RDSG) 13, 1951 s. 299—301; H. Wyczawski, „Polonia Sacra" 4, 1951, 2 s. 172—174; K. Kaczmarczyk, Z. Kaczmarczyk, „Czasopismo Prawno-Historyczne" (dalej skrót: CPH) 4, 1952 s. 487—492.— St. Kuraś: *Regestrum Ecclesiae Cracoviensis; studium nad powstaniem tzw. Liber beneficiorum Jana Długosza*, Warszawa 1966; rec. A. Gieysztor, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" (dalej skrót: KHKM) 16, 1968, 4 s. 759; J. Luciński: *Liber beneficiorum Jana Długosza; uwagi krytyczne w związku z pracą St. Kurasia*, „Studia Źródłoznawcze" (dalej skrót: SŹ) 13, 1968 s. 147—160; K. Jelonek: *W sprawie Liber beneficiorum Jana Długosza*, „Studia Historyczne" 12, 1969, 3 s. 429—439.— *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber retaxationum)*, wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968; rec. H. Karbownik: *Libri retaxationum a libri beneficiorum w systemie skarbowości kościelnej w Polsce w XV i XVI w.*, CPH 22, 1970, 1 s. 215—225; J. Wiśniewski, SŹ 15, 1970 s. 234—237; J. Mitkowski, RDSG 32, 1971 s. 182—185; St. Wilk, ABMK 22, 1971 s. 302—305.— R. Rosin: *Ostrzeszowskie w Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis*, „Rocznik Łódzki" 4, 1961 s. 125—137.— W. Müller: *Projekt sporządzenia „liber beneficiorum" diecezji płockiej w 1605 r.*, STN KUL 14, 1963/64 s. 188—189.— Jak szlachta oceniała wiarygodność ksiąg beneficjów i retaksacji świadczy postanowienie instrukcji (17 X 1604) dla posłów sandomierskich na sejm: „Libri beneficiorum et retaxationum stanu duchownego, aby żadnej wagi nie miały, jako które nie są autentyczne, a stąd świecki i szlachecki stan wielkie angarie odnosi i cierpi" (Bibl. Czart. rkp. 320 s. 310).

i XVI w. Znajdują się bądź w archiwach biskupich, bądź kapitulnych, gdyż sporządzali je członkowie kapituły katedralnej z polecenia biskupa, najczęściej w związku z uiszczaniem przez duchowieństwo tzw. subsidium charitativum na potrzeby państwa. Podstawą ich wykonania były dane dostarczone przez posiadaczy beneficjów, stąd nie zawsze są one wiarygodne. Nie każda księga obejmuje wszystkie beneficja diecezji. Księgi beneficjów podają zazwyczaj opis i rodzaje uposażenia (łany, czasem z rozbiciem na folwarczne, sołtysie, kmiece, plebańskie, dzierżawy, dożywocia, dziesięcina, meszne); niekiedy wymieniają posiadaczy wsi. Księgi retaksacji są uboższe w treść od poprzednich. Obejmują na ogół tylko wykazy beneficjów wraz z podaniem szacunkowej wysokości dochodów i stawki podatkowej od nich. Niemniej wszystkie stanowią podstawowy materiał źródłowy dla badań retrogresywnych i porównawczych różnych przekrojów czasowych w zakresie stosunków osadniczych, rozwoju folwarków a zaniku sołectw, obciążeń feudalnych chłopów, stanu wiejskiego rzemiosła, szkolnictwa, opieki społecznej itp.

f) Materiały gospodarcze[15]. Składają się na nie inwentarze i rachunki, ujęte w grube nieraz foliały lub cienkie poszyty, względnie fascykuły luźnych akt, przechowywane w archiwach biskupich jak i kapitulnych (rachunki głównie w tych ostatnich). Zachowały się od pierwszej poł. XVI w., a sporadycznie od końca XV w. Inwentarze dóbr, sporządzane najczęściej przy zmianie ich użytkownika w sposób bardzo dokładny, stanowią podstawowe źródło do badań nad stosunkami gospodarczo-społecznymi wsi. Zawierają bowiem dane z każdego działu gospodarki wiejskiej: produkcji roślinnej, hodowli, przemysłu wiejskiego (młyny, browary), rzemiosła i handlu; podają rozmiary majątków feudalnych, określając ich granice, przedstawiają organizację włości; informują o stanie posiadania, zróżnicowaniu majątkowym i społecznym chłopów (wymienionych nierzadko z nazwiska), ich powinnościach; nadto dużo w nich wiadomości z zakresu kultury materialnej na wsi i we dworze (opisy chałup, dworów, budynków gospodarczych, ich wyposażenia itp.).

Materiały rachunkowe są różnorodne: zawierają bądź zestawienia dochodów i wydatków, bądź tylko jedne czy drugie, względnie spotyka się nawet bardzo wyspecjalizowane; ponadto dotyczą bądź całości dóbr biskupich czy kapitulnych, bądź poszczególnych majątków czy fundacji lub legatów. Wszystkie ich rodzaje stanowią pierwszorzędne źródło gospodarcze.

Księgi gospodarcze z archiwum kapitulnego, gdzie zazwyczaj stanowią zbiór dość pokaźny, dotyczą zarówno dóbr kapituły, jak i stołu biskupiego. Wśród pierwszej grupy występują księgi zapisów na rzecz kapituły (w szeregu archiwów włączone do zbioru dokumentów i kopiariuszy), księgi rewizyjne (tj. inwentarze i lustracje) oraz księgi rachunkowe. Księgi gospodarcze dóbr biskupich niekiedy w całości znalazły się w archiwum kapitulnym. Składają się na nie obok rachunków przede wszystkim opisy oraz inwentarze dóbr biskupich, sporządzone głównie

[15] J. Leskiewiczowa: *Znaczenie inwentarzy dóbr ziemskich dla badań historii wsi w Polsce w XVIII w.*, KH 60, 1953, 4 s. 363—378.— H. Wyczawski: *Wprowadzenie* s. 75—77, 139—143.— Tenże: *Polskie archiwa* s. 67, 75—77.— St. Librowski: *Źródła* s. 216.— Tenże: *Wizytacje*, cz. 1, t. 1, z. 1 s. 55.

w związku z wakansem na biskupstwie lub w wyniku okresowych kapitulnych lustracji tych dóbr.

g) Księgi wizytacyjne[16]. Wizytacje kościelne w Polsce w okresie przedtrydenckim odbywały się sporadycznie już od pocz. XIII w. Wizytacji podlegały osoby (duchowieństwo i wierni) oraz instytucje i rzeczy (m.in. parafie). Akta wizytacyjne z tych czasów nie zachowały się. Periodyczne przeprowadzanie wizytacji ugruntował dopiero sobór trydencki. W Polsce zaczęto je okresowo odbywać od lat 60-tych XVI w., przy czym w tym stuleciu były raczej stosunkowo rzadkie. Od pocz. w. XVII w zasadzie każda parafia i kościół były wizytowane („generalnie") co kilkanaście lat. Wizytacje dzieliły się na generalne, które przeprowadzał biskup (rzadko) lub w jego zastępstwie specjalni wizytatorzy wyznaczani najczęściej spośród członków kapituły katedralnej, archidiakońskie — odbywane z reguły co 3 lata i dziekańskie — przeprowadzane corocznie. Pierwsze posiadały rangę zasadniczą, drugie średnią, trzecie najniższą.

Z każdej wizytacji sporządzano szczegółowy protokół w formie księgi, których w sumie zachowało się (w dobrym stanie) wiele setek, niejednokrotnie grubych tomów w archiwach biskupich (często) lub kapitulnych (rzadko), czasem w państwowych lub nawet w niektórych bibliotekach. Protokół wizytacyjny osobno ujmował dane majątkowe, instytucjonalne, gospodarcze, duszpasterskie, demograficzne i w ogólności społeczne (wizytacja zewnętrzna, całkowita), a osobno wyniki dochodzeń w sprawie moralnego prowadzenia się kleru i parafian (wizytacja wewnętrzna, rzadko osobno zachowana). Między tymi dwoma rodzajami wizytacji nie zawsze można przeprowadzić granicę. Razem dają one obraz całokształtu życia parafii, przy czym najcenniejsze są księgi z XVI i pocz. XVII w., gdyż są mniej schematyczne niż późniejsze.

Wizytacja podaje nazwisko posiadacza wsi oraz zawiera opis uposażenia kościoła parafialnego i plebana, jego dochodów (grunta i tytuły prawne do nich, czasem nawet w formie kopii lub tylko regestów odpowiednich dokumentów, wysiewy i zbiory, poddani plebańscy i ich powinności, czynsze dzierżawne, tzw. krowy kościelne pochodzące z legatów chłopskich i świadczenia od nich, dziesięciny, meszne, składki niedzielne parafian, budowle kościelne i plebańskie, mieszkalne i gospodarcze, ich

[16] J. Szymański: *Z dziejów wizytacji archidiakońskich*, „Roczniki Humanistyczne" 8, 1959, 2 s. 273—294.— St. Litak: *Akta wizytacyjne parafii z XVI—XVIII w. jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe KUL" 5, 1962, 3 s. 41—58.— Tenże: *W sprawie publikowania i rejestracji akt wizytacyjnych kościołów i parafii*, ABMK 14, 1967 s. 133—137.— Tenże: *Struktura i funkcje parafii w Polsce*, w: Kościół w Polsce, t. 2: Wieki XVI—XVIII, Kraków 1969 s. 267—275.— St. Librowski: *Wizytacje*, cz. 1, t. 1, z. 1—2, ABMK 8, 10, 1964, 1965.— B. Kumor: *Przedrozbiorowe wizytacje kościelne jako źródło demograficzne*, „Przeszłość Demograficzna Polski" (dalej skrót: PDP) 2, 1969 s. 3—45.— E. Vielrose: *Dokładność informacji demograficznych pochodzących z przedrozbiorowych wizytacji kościelnych*, PDP 2, 1969 s. 47—52.— Z. Guldon, K. Wajda: *Źródła statystyczne do dziejów Pomorza Wschodniego i Kujaw od XVI do pocz. XX w.; charakterystyka, stan zachowania, wartość naukowa*, Toruń 1970 s. 53—54.— W. Ostrowski: *Wiejskie szkolnictwo parafialne na Śląsku w drugiej poł. XVII w. w świetle wizytacji kościelnych*, Wrocław 1971.— St. Olczak: *Akta wizytacyjne jako podstawa źródłowa do badań nad siecią szkół parafialnych (na przykładzie archidiakonatu śremskiego)*, ABMK 24, 1972 s. 293—308.

wyposażenie, inwentarz żywy i martwy), obciążenia podatkowe na rzecz państwa, dane o szpitalu (majątek, budynek — izby i ich wyposażenie, pacjenci — chorzy lub tylko ubodzy, ich liczba, „lekarze"), informacje o szkole (budynek i jego wyposażenie, nauczyciel i jego uposażenie, liczba uczniów, program nauczania), wreszcie wiadomości o parafianach (stan religijno-moralny, praktyki religijne, stosunek do protestantyzmu, popełniane przez nich występki, za które uważano przede wszystkim absentowanie się wiernych od wielkanocnej spowiedzi i komunii; stąd od poł. XVII w. upowszechnia się praktyka zamieszczania liczby komunikujących, w XVIII w. pojawiają się dane o liczbie ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych). Nadto w protokołach wizytacyjnych można znaleźć wzmianki o takich sprawach, jak o stosunku plebana do jego poddanych i parafian w ogólności, stosowaniu wobec nich kar cielesnych, posiadaniu przy kościele kuny lub gąsiora. Na zakończenie trzeba podkreślić, że wizytacje odznaczają się wysokim stopniem wiarygodności, gdyż są oparte na zaprzysiężonych zeznaniach miejscowych osób oraz parafialnych dokumentach. Opisy jednak życia i obyczajów ludności trzeba przyjmować z dużą ostrożnością. W sumie wszakże stanowią one bardzo wartościowe źródło do różnorodnych badań, w tym również dla ujęć przekrojowych i porównawczych i to z dużych terytoriów. Dotąd wszakże wizytacje nie były wykorzystywane na szerszą skalę.

h) Archiwalia kolegiackie[17]. Kapituły kolegiackie liczne w czasach staropolskich, podobnie jak katedralne, posiadały zbiory dokumentów oraz ich kopiariusze, księgi z protokołami czynności, czasem dość liczne (np. w Sandomierzu), akta majątkowe, inwentarze i rachunki. Wytwarzały zatem takie same rodzaje akt, co kapituły katedralne, tyle że mniej zróżnicowane oraz w mniejszej ilości i wartości. W związku z kasatą kolegiat po upadku dawnej Rzeczypospolitej ich akta zostały bądź przekazane do archiwów biskupich lub kapituł katedralnych, bądź oddane w pieczę miejscowego proboszcza. Dzięki temu w większości zachowały się; jednak sporo z nich poginęło lub dostało się do zbiorów państwowych i w ręce prywatne.

i) Archiwalia dekanalne[18]. Powstały zapewne już od XV w., ale drobne fragmenty zachowały się dopiero od XVII w., liczniej występują od pocz. XVIII w., a bardzo narosły w okresie rozbiorów. Obejmują rozporządzenia władz duchownych i świeckich, protokoły kongregacji dekanalnych, wizytacje dziekańskie parafii, sprawy gospodarcze dekanatu, inwentarze i akta poszczególnych kościołów dekanatu, akta personalne księży (ważne dla badań nad ich pochodzeniem społecznym) oraz różną korespondencję. Materiały te nie rzadko pomieszane są z zespołami parafialnymi i znajdują się w różnych parafiach dekanatu.

j) Archiwalia parafialne. Są najbardziej zniszczone spośród archiwów kościelnych, na ogół nie uporządkowane i nie zinwentaryzowane, a w konsekwencji najmniej znane i najsłabiej wykorzystywane w badaniach naukowych. Własne kancelarie proboszczowie prowadzili już

[17] St. Kutrzeba: *Historia źródeł*, t. 2 s. 440—441.— H. Wyczawski: *Wprowadzenie* s. 108—109.— Tenże: *Polskie archiwa* s. 79—80, 88—89.— St. Pańków, Zb. Perzanowski: *Nauki pomocnicze* s. 163.

[18] St. Librowski: *Źródła* s. 220.— H. Wyczawski: *Polskie archiwa* s. 69—70.

od XIII w., ale akta parafialne zachowały się (i to raczej sporadycznie) dopiero od drugiej poł. XVI w. W archiwach parafialnych gromadzono dokumenty fundacyjne, erekcyjne i donacyjne parafii, kościoła, prebend, bractw, szpitala itp., które trafiają się dość powszechnie i w znacznej niejednokrotnie liczbie, a sięgają nieraz aż średniowiecza. Z czasem w większych parafiach sporządzano z nich kopiariusze lub sumariusze. Z dokumentami związane są księgi i akta majątkowo-gospodarcze (niejednokrotnie w dość znacznej ilości), jak kopiariusze nadań uposażeniowych, kontrakty majątkowe, opisy i inwentarze majątku beneficjalnego, ekscerpty z liber beneficiorum, wyciągi z akt procesowych różnych sądów (biskupich, grodzkich, miejskich i in.), przed którymi toczyły się spory o beneficjum, rachunki przychodów i wydatków, wykazy powinności poddanych plebańskich itp. Po wprowadzeniu do Polski prawa trydenckiego pojawiły się w parafiach w szerszym zakresie nowe kategorie ksiąg. Zaczęto prowadzić księgę wizytacyjną, do której wciągano odpisy protokołów wizytacji generalnych i dziekańskich a przede wszystkim dekrety reformacyjne po tych wizytacjach oraz inne zarządzenia władz duchownych (w tym statuty synodalne) i listy pasterskie. Od rozbiorów prowadzono również kopiariusz aktów normatywnych władz świeckich w sprawach Kościoła a także wsi. Do obowiązków proboszcza należało nadto prowadzenie kroniki parafialnej, które rzeczywiście tu i ówdzie trafiają się. Archiwum parafialne na ogół wchłonęło również akta różnych instytucji występujących przy kościele, zwłaszcza bractw, które także posiadały rozmaite materiały majątkowo-gospodarcze [19].

Najpoważniejszą serię zespołów parafialnych stanowią k s i ę g i m e t r y k a l n e [20]. W parafiach katolickich na ogół nie prowadzono ich przed

[19] St. Kutrzeba: *Historia źródeł*, t. 2 s. 441—442.— H. Wyczawski: *Wprowadzenie* s. 65, 94—95.— Tenże: *Polskie archiwa* s. 70—72.— St. Pańków, Zb. Perzanowski: *Nauki pomocnicze* s. 163.— St. Litak: *Z badań nad archiwami parafialnymi*, STN KUL 11, 1960 s. 103—106.— St. Librowski: *Źródła* s. 221.— Tenże: *Wizytacje*, cz. 1, t. 1, z. 1 s. 79—80.— T. Grygier: *Z zagadnień archiwistyki* s. 5—54.

[20] K. Dobrowolski: *Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie" 5, 1920.— W. Dworzaczek: *Genealogia*, Warszawa 1959 s. 58—66, gdzie daje zestawienie literatury o metrykach kościelnych, omawia księgi metrykalne oraz informuje gdzie i odkąd zaczęto je prowadzić.— J. Kurpas, w artykule o *Początkach ksiąg metrykalnych* (ABMK 2, 1961, 1/2 s. 5—42), omówił pochodzenie etymologiczne wyrazu „metryka", jego różne znaczenia, najdawniejsze ślady ksiąg metrykalnych (różne spisy w starożytności pogańskiej, później spisy ochrzczonych, katechumenów, zmarłych, rejestracja małżeństw), pierwsze postanowienia synodów partykularnych w tej sprawie, najstarsze formułki ksiąg metrykalnych (także śląskich z XV w.), początki ksiąg metrykalnych w prawie powszechnym. Z kolei przeprowadził analizę historyczno-prawną zasadniczych rubryk metrykalnych (imię, nazwisko, rodzaj czynności prawnej czy zdarzenia — chrzest, bierzmowanie, małżeństwo, śmierć; czas i miejsce, minister aktu, świadkowie).— A. Szczypiorski, w artykule *Badania ksiąg metrykalnych a obliczenia ludności Polski w w. XVII—XVIII* (KHKM 10, 1962, 1/2 s. 53—75), zwrócił uwagę na wartość i znaczenie metryk parafialnych oraz wysunął postulat badania ksiąg metrykalnych z różnych okresów chronologicznych i znaczniejszej liczby parafii ze wszystkich dzielnic Polski, co dopiero wtedy pozwoli na określenie granic zmienności różnych współczynników (rodności, małżeństw itp.), potrzebnych do obliczenia w przybliżeniu ludności Polski w poszczególnych okresach.— Z. Sułowski, w artykule *O właściwą metodę wykorzystywania metryk kościelnych dla badań demograficznych* (KHKM 10, 1962, 1/2 s. 81—101), przedstawił dotychczasowe prace w tej mierze, stan zachowania ksiąg metrykalnych, podkreślił zawartą w nich kompletność rejestracji ruchu naturalnego oraz

soborem trydenckim, jakkolwiek tu i ówdzie spotyka się wzmianki o księgach ochrzczonych i zaślubionych z XV w. Na fakt zaś prowadzenia już w pierwszej poł. XVI w. chociażby bardzo niedokładnych jakichś spisów urodzonych, zaślubionych i zmarłych zdaje się wskazywać konstytucja z 1543 r., która wiadomości z tego rodzaju aktów uznawała za urzędowe. (Podobnie uczyniła to konstytucja z 1764 r.). W niektórych miejscowościach (np. na Śląsku) protestanci założyli księgi metrykalne wcześniej (w poł. XVI w.) niż katolicy, dla których prowadzenie przez proboszczów ksiąg parafialnych ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych nakazał dopiero sobór trydencki (1563).

Szczegółowe zasady prowadzenia ksiąg określiły rytuały z lat 1614 i 1628 oraz synodalne ustawy diecezjalne z lat 1593, 1602, 1641, 1733, 1745 i 1762. Księgi metrykalne (ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych) miały być wszędzie zaprowadzone. Proboszczom nie wolno się było wyręczać nauczycielami lub sługami kościelnymi w dokonywaniu wpisów metrykalnych. Winni ich dokonywać tego samego dnia, lub najdalej nazajutrz po spełnionym obrzędzie religijnym. Księgi metrykalne miały być prowadzone w dwóch egzemplarzach, z których jeden należało przesłać do archiwum biskupiego lub do urzędu grodzkiego.

wysunął postulat podjęcia zespołowej rejestracji materiałów metrykalnych w skali całej Polski.— Tenże pisał *O potrzebie rejestracji metryk kościelnych* (ABMK 5, 1962 s. 7—11), pokazując na przykładzie diecezji lubelskiej jak w dużym stopniu zmalały zasoby ksiąg metrykalnych w okresie od 1901 do 1955 r.— I. Gieysztorowa, w artykule *Badania demograficzne na podstawie metryk parafialnych* (KHKM 10, 1962, 1/2 s. 103—121), wskazała na potrzebę inwentaryzacji i współpracy statystyków z historykami.— Taż autorka, zastanawiając się nad *Przeszłością i przyszłością polskiej demografii prestatystycznej* (RDSG 26, 1964 s. 222—225), zwróciła uwagę, że dotychczas badania nad zaludnieniem (do schyłku XVIII w.) opierały się głównie na materiałach podatkowych, które jednak dają tylko prowizoryczną orientację. O zaludnieniu w okresie rozwoju kolonizacji (do XVI w.) mogą dostarczyć danych rozwijające się studia osadnicze. Od pocz. XVII w. bezpośrednim źródłem demograficznym są księgi ruchu ludności, które nakazał prowadzić parafiom sobór trydencki. Chociaż są to materiały o dużej wartości badawczej, mimo to dotąd słabo były wykorzystywane w badaniach; co więcej nie są nawet zinwentaryzowane. Postuluje zatem rozpocząć pod egidą PAN szeroką akcję zabezpieczającą te materiały, które z roku na rok niszczeją. Badania demograficzne oparte na księgach metrykalnych dadzą wyniki bardziej precyzyjne i w częstszych odstępach czasu. Nie za wiele jednak należy się po nich spodziewać. Nie pozwolą bowiem na ustalanie struktury wieku i rodzin, czasu życia w kontekście społecznym; rejestracja zaś zgonów aż do końca XVIII w. oraz informacje odnośnie wieku czy pochodzenia społecznego są niepełne.— Ta sama autorka dała garść uwag na temat *Od metryk do szacunków ludności* (KHKM 12, 1964, 2 s. 283—298) na marginesie pracy A. Szczypiorskiego o ludności parafii Daleszyce.— Ta sama autorka wskazała na *Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII—XVIII w.* (KHKM 19, 1971, 4 s. 557—603), gdzie przedstawiła takie oto zagadnienia: współczesne metody statystyczne a źródłoznawstwo, ocena dorobku badawczego, ocena wiarygodności źródła (wnioski retrogresywne, uwarunkowania wartości statystyki metrykalnej), propozycje badawcze (kontrola kompletności rejestracji, próba przybliżonego zaludnienia).— B. Kumor, w artykule *Metryki parafialne w archiwach diecezjalnych* (KHKM 14, 1966, 1 s. 65—75), omawia upowszechnienie się obowiązku prowadzenia metryk parafialnych w okresie potrydenckim, zabezpieczanie metryk parafialnych, zbiory metryk parafialnych w archiwach diecezjalnych (sprzed 1795 r. i z lat 1795—1914) oraz akcję rejestracji ksiąg metrykalnych.— R. Turczynowski i J. Kisielewicz wskazali na *Księgi metrykalne jako źródło wiadomości o przyczynach zgonów w dawnych stuleciach*, „Archiwum Historii Medycyny" 31, 1968, 2 s. 213—219.— Zob. też Cz. Hruszkowa: *Księgi metrykalne i akta stanu cywilnego w Archiwum Państwowym w Poznaniu*, An 54, 1970 s. 59—78.— Z. Guldon, K. Wajda: *Źródła* s. 61—66.

W myśl nakazów soboru trydenckiego zaczęto prowadzić księgi metrykalne na katolickiej Warmii już od 1565 r. Ogólnie biorąc z drugiej poł. XVI w. stanowią one wszakże jeszcze rzadkość; znacznie więcej jest ich z XVII, a jeszcze liczniej zachowały się z XVIII w.; natomiast powszechnie występowały już od rozbiorów.

Mimo ponawiania przepisów w sprawie jednolitego i należytego prowadzenia ksiąg metrykalnych, prawie do końca XVIII w. sporządzano je w sposób niejednolity i pobieżny, przy czym większą systematycznością i starannością odznaczały się metryki protestanckie niż katolickie. Początkowo prowadzono w parafiach katolickich tylko księgi ochrzczonych i zaślubionych, a dopiero później także zmarłych (w diecezji krakowskiej od pocz. XVIII w.). W gminach ewangelickich (np. Pomorza Zachodniego) do końca XVI w. sporządzano tylko księgi urodzeń i zgonów. Dopiero od pocz. XVII w. również protestanci zaczęli prowadzić księgi ślubów. W księgach ochrzczonych podawano często stan lub zawód mężczyzny, niekiedy stan cywilny nowożeńców; w księgach zmarłych zapisywano wiek zmarłego, czasem rodzaj choroby lub czyniono luźne uwagi o przyczynach zgonu (np. epidemiach).

Władze państwowe najwcześniej określiły szczegółowe zasady prowadzenia ksiąg metrykalnych w Prusach. Rozporządzenie królewskie z 1764 r. m.in. nakazywało podawać przyczyny zgonów i zawód zmarłego. Ta pruska instrukcja stała się wzorem dla podobnych aktów normatywnych innych państw. Niemniej zasady prowadzenia ksiąg metrykalnych (także w parafiach katolickich) różniły się w XIX w. w poszczególnych zaborach. Najbardziej racjonalny system (oparty na ścisłym kwestionariuszu) stosowano w Austrii. W Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim księgi metrykalne prowadzono w dwóch egzemplarzach, z których jeden przekazywano do sądu pokoju.

Wprawdzie władze kościelne (a od końca XVIII w. także państwowe) zwracały uwagę zarówno na należyte prowadzenie, jak też zabezpieczenie ksiąg metrykalnych, jednak w toku burzliwych dziejów ziem polskich znaczny odsetek metryk uległ zniszczeniu, zwłaszcza z XVII w. Z katolickich parafii sporo starszych znalazło się w archiwach diecezjalnych (w Pelplinie, Płocku, Przemyślu, a także Kielcach, Łomży i Włocławku), a jeszcze więcej w woj. archiwach państwowych, np. w Poznaniu, Bydgoszczy. Poważna jednak ich część pozostaje nadal po wsiach i miasteczkach. Co gorsze nie jest nawet dotąd zinwentaryzowana, która to akcja jest dopiero w toku. Najbardziej ucierpiały wszakże wskutek ostatniej wojny księgi metrykalne z gmin ewangelickich. Tylko część, i to jedynie z niektórych terenów, trafiła do archiwów państwowych. Większość z ziem zachodnich i północnych bądź uległa zniszczeniu w czasie działań wojennych, bądź została wywieziona do Niemiec.

Księgi metrykalne stanowią materiały źródłowe o pierwszorzędnej wartości badawczej. Dawniej interesowała się nimi przede wszystkim genealogia i heraldyka. Wprawdzie nadal są na ogół jeszcze słabo wykorzystywane (prace nad nimi prowadzone są na KUL-u oraz w IHKM PAN), niemniej stały się ważnym źródłem w badaniach nad historią osadnictwa, stosunkami demograficznymi, ekonomicznymi i socjologicznymi, nad strukturą zawodową ludności, jej stopą życiową, ruchliwością migra-

cyjną, klęskami elementarnymi, epidemiami a nawet dziedzicznością, no i oczywiście obyczajowością, przy czym pozwalają na określenie tendencji rozwojowych na przestrzeni kilku wieków i z dużych terytoriów. W sumie stanowią one najbardziej miarodajne źródło do dziejów ludności, chociaż nie zawierają pełnej rejestracji jej ruchu, zwłaszcza z wcześniejszych okresów, co wprawdzie uniemożliwia uzyskiwanie na ich podstawie dokładnych danych, jednak są one wiarygodniejsze niż oparte na źródłach skarbowych.

Z metrykami ściśle wiązały się k s i ę g i s t a n u d u s z [21] w parafii, które należą również do najcenniejszych źródeł demografii historycznej. Wprawdzie zwyczaj spisywania parafian istniał już przed końcem XVI w., ale obowiązek prowadzenia takich spisów nakazało ustawodawstwo synodalne z pocz. XVII stulecia, a w szerszym zakresie przeprowadzano je od poł. XVIII w. Spis obejmował nazwę parafii, nazwy wchodzących w jej skład wsi, liczbę domów mieszkalnych w każdej wsi, liczbę mieszkańców każdego domu, z czasem (od 1631 r.) imię i nazwisko poszczególnych osób w rodzinie, wiek i stopień pokrewieństwa. Taki spis proboszcz miał sporządzać (lub uzupełniać) podczas kolędy, jaką odbywał po Bożym Narodzeniu. Te księgi spisowe nie były należycie prowadzone, ani też odpowiednio zabezpieczane. Dlatego sprzed rozbiorów niewiele ich ocalało.

W okresie zaborów prowadzono je w szerszym zakresie i więcej ich z tych czasów zachowało się. System prowadzenia był wprawdzie różny w poszczególnych zaborach, niemniej stanowią one, obok metryk, podstawowe źródło do badań nad stanem ludności wsi, jej strukturę demograficzną (według wieku, płci, liczebności rodzin, rodności małżeństw itp.), strukturą społeczno-zawodową (w tym wielkością gospodarstw domowych), nad stosunkami narodowościowymi i wyznaniowymi. Niekiedy tworzą rodzaj historii parafii a nawet poszczególnych rodzin. Dotąd nie zostały one zgromadzone w archiwach diecezjalnych. W wielu parafiach uległy zniszczeniu. Szereg parafii z b. Galicji posiada je sprzed r. 1850.

k) S p i s y l u d n o ś c i [22]. Oprócz ciągłej (w założeniu) ewidencji ruchu naturalnego ludności począwszy od drugiej poł. XVIII w. przeprowadzano od czasu do czasu doraźne spisy ludności w parafiach. Z inicjatywy prymasa M. Poniatowskiego poszczególne diecezje przeprowadziły spisy ludności w oparciu o dane dostarczone przez proboszczów. Nie mają one jednolitego charakteru: np. w diecezji przemyskiej (1784) objął on tylko ludność katolicką, a w krakowskiej (1787) także innych wyznań. Stanowią materiał źródłowy przede wszystkim do badań demograficznych.

Na terenie Galicji przeprowadzono pod koniec XVIII w. spisy ludności w parafiach z nakazu władz zaborczych w związku z ich polityką daleko idącej ingerencji w stosunki kościelne. Gubernium lwowskie wydało w l. 1773—1777 polecenie władzom kościelnym sporządzania wykazów statystycznych, które zawierałyby listę parafii i kleru parafialnego oraz liczbę wiernych. Również zakony miały sporządzić dokładne spisy

---

[21] A. Szczypiorski: *Badania ksiąg* s. 55.— B. Kumor: *Księgi „status animarum" w diecezjach polskich (do r. 1918)*, PDP 1, 1967 s. 89—109.— Z. Guldon, K. Wajda: *Źródła* s. 55.

[22] Z. Guldon, K. Wajda: *Źródła* s. 53.— B. Kumor: *Spisy ludności w Galicji z lat 1800—1808*, PDP 5, 1972 s. 65—82.

klasztorów i duchowieństwa zakonnego. Takie materiały statystyczne rzeczywiście powstały i zachowały się.

W związku z zamiarem ces. Józefa II zrewidowania granic parafii, gubernium lwowskie nakazało (1782) biskupom wykonanie map parafialnych oraz przeprowadzenie szczegółowej statystyki parafialnej, a proboszczom zaś poleciło (1783) coroczne sporządzanie sprawozdań z ruchu naturalnego ludności. Dzięki tym zarządzeniom powstał olbrzymi materiał źródłowy, który (wykonany w dwóch egzemplarzach) prawie w komplecie zachował się w Haus-Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu i Archiwum Namiestnika we Lwowie. Analogiczne statystyki ludnościowe z tego czasu znajdują się także w archiwach diecezjalnych w Krakowie i w Przemyślu.

l) Archiwalia zakonne[23]. W zespołach poklasztornych na ogół występują podobne typy akt co w innych archiwach kościelnych (oczywiście poza metrykami). Kancelarie klasztorne początkowo stanowiły zresztą wzór dla kapitulnych i biskupich. Archiwa klasztorne obejmują zazwyczaj dokumenty i ich kopiariusze, czasem sięgające w głębokie średniowiecze, jak benedyktyńskie, cysterskie, norbertańskie i in. Zbiory klasztorów (opactw) bogatych, które posiadały nierzadko rozległe majątki, były i są często jeszcze dość pokaźne. Natomiast archiwalia klasztorów żyjących w zasadzie z jałmużny przedstawiały się na ogół nader skromnie. Dokumenty dotyczyły początkowych fundacji i późniejszych niejednokrotnie licznych nadań dóbr ziemskich. Kopiariusze dokumentów powstawały w XV—XVII w. Zachowała się ich spora ilość. Drugą grupę akt tworzą archiwalia majątkowo-gospodarcze, również niejednokrotnie liczne w bogatych klasztorach a szczupłe w biednych. Składają się na nie różne transakcje, akta procesowe, inwentarze i opisy dóbr oraz rachunki gospodarcze. W klasztorach żeńskich zgromadzono sporo akt związanych z posagami zakonnic. Niejednokrotnie prowadzono w klasztorach kroniki, do których wpisywano także dokumenty lub ich regesty oraz inwentarze majątkowe. Archiwa klasztorów zorganizowanych w prowincje posiadają nadto księgi wizytacyjne, do których wpisywano wyniki wizytacji prowincjałów lub generałów zakonów oraz ich zarządzenia powizytacyjne. Materiał ten dotyczy także spraw majątkowych i gospodarczych.

Archiwa zakonne dzielą się na klasztorne i prowincjalne. W archiwach klasztorów dadzą się wyodrębnić pod względem rzeczowym takie grupy materiałów: sprawy kościoła, klasztoru, gospodarcze, ciężary kościelne, społeczne i państwowe, parafie w dobrach klasztornych, szkolnictwo, opieka społeczna, wizytacje przełożonych zakonu lub biskupów, rozporządzenia władz duchownych i świeckich, kroniki. Archiwa prowincji zakonnych posiadają zbiory dokumentów, chociaż na ogół skąpe, dotyczące całej prowincji lub poszczególnych klasztorów; sporządzano także ich ko-

[23] St. Kutrzeba: *Historia źródeł*, t. 2 s. 443—444.— K. Kaczmarczyk: *Znaczenie archiwów klasztornych dla historii Kościoła i historii kultury duchowej i moralnej w Polsce*, AK 37, 1936 s. 299—304.— Tenże: *Porządkowanie archiwów klasztornych*, An 47, 1967 s. 7—22.— St. Pańków, Zb. Perzanowski: *Nauki pomocnicze* s. 163—164.— J. Bar: *Polskie zakony*, „Prawo Kanoniczne" 1961, 1/4 s. 423—582.— St. Librowski: *Źródła* s. 221—222.— A. Chruszczewski: *Zakony w XVI—XVIII w.*, „Znak" 137/138, 1965 s. 1563—1609.— J. Kłoczowski: *Zakony męskie w Polsce w XVI—XVIII w.*, w: Kościół w Polsce, t. 2: Wieki XVI—XVIII, Kraków 1969 s. 493— H. Wyczawski: *Polskie archiwa* s. 59, 80—85.— J. Zbudniewek: *Kopiarz dokumentów konwentu Paulinów w Wieruszowie*, ABMK 26, 1973 s. 199—261.

piariusze. Materiały gospodarcze odnoszą się do całej prowincji lub pojedynczych klasztorów. Na uwagę zasługują tu różnego rodzaju zestawienia statystyczne majątków ziemskich i sum kapitałowych zabezpieczonych na różnych dobrach, inwentarze i rachunki gospodarcze. Osobno bywają ujęte akta poszczególnych klasztorów prowincji. Nadto znajdują się tu jeszcze zbiory zarządzeń władz duchownych i świeckich oraz kroniki. W porównaniu z innymi archiwami kościelnymi zespoły zakonne są mniej zaawansowane w zakresie porządkowania, inwentaryzowania i udostępniania swych zbiorów dla badań naukowych.

m) Zbiory praw i opracowania[24]. W wielu archiwach diecezjalnych i kapitulnych znajdują się statuty synodalne diecezji lub prowincji (rękopiśmienne albo drukowane) oraz inne akty normatywne. Trafiają się również zestawienia tych praw (kapituły lub innych instytucji kościelnych) oraz sporządzone wypisy z akt kościelnych do dziejów kapituły albo diecezji. W archiwach parafialnych wcale często trafiają się zbiory zarządzeń władz kościelnych i świeckich (tych ostatnich dość liczne od końca XVIII w.), dotyczące także wsi.

n) Schematyzmy diecezjalne[25]. Zaczęto je drukować od przełomu XVIII i XIX w. Diecezjalne wydawane były zazwyczaj co roku, a zakonne znacznie rzadziej. Rozwijały się od form prostych do coraz bardziej rozbudowanych. Podają sieć organizacyjną urzędów kościelnych i parafii oraz ich obsadę personalną, z czasem ilość parafian, organizacje kościelne i związane luźniej z kościołem stosunki wyznaniowe na terenie wsi, dane o początkach parafii, kościoła, ich uposażeniu, o istnieniu szkoły, o posiadanych metrykach. Znajdują się one w podręcznych bibliotekach niektórych archiwów diecezjalnych. Szczególnie dużo zgromadziło ich Archiwum Diecezjalne we Włocławku i to z różnych diecezji oraz zakonów.

IV. AKCJA MIKROFILMOWANIA

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, działający od 1959 r. jako międzywydziałowy zakład uniwersytecki o charakterze usługowym, gromadzi i opracowuje materiały dla potrzeb zainteresowanych katedr i bibliotek uniwersyteckich. Ośrodek dysponuje własną pracownią mikrofilmową, której zadaniem jest mikrofilmowanie cenniejszych rękopisów archiwalnych i bibliotecznych z zakresu szeroko pojętej historii Kościoła w Polsce. Zamierza stworzyć centralne archiwum kościelne w postaci mikrofilmów materiałów z ważniejszych archiwów diecezjalnych i zakonnych z czasów staropolskich (do 1795 r.). Ma ono nie tylko ułatwić badania nad przeszłością narodu i Kościoła na ziemiach polskich, lecz także przyczynić się do lepszego zabezpieczenia i opracowania archiwaliów kościelnych.

---

[24] Zob. przyp. 6—9.

[25] T. Długosz: *Schematyzmy diecezjalne jako źródło historyczne*, STN KUL 12, 1961 s. 86—89.— St. Librowski: *Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, ABMK 23, 1971 s. 213—310; 24, 1972 s. 5—94; 25, 1972 s. 5—113; 26, 1973 s. 89—197; 27, 1973 s. 57—130.

B. Kumor opracował *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim* (nr 1—3), które zostały sporządzone lub nabyte (z Biblioteki Narodowej) w l. 1960—1968. Z krajowych archiwów kościelnych i państwowych zgromadzono mikrofilmy: kopiariuszy dokumentów (biskupich, kapitulnych, parafialnych i klasztornych), wizytacji diecezji i zakonów, ksiąg uposażeń i beneficjów diecezjalnych, rewizji, inwentarzy, opisów, rachunków kościelnych, czynności biskupów, oficjałów generalnych i okręgowych oraz kapituł, akt parafialnych, kronik kościelnych, zbiorów statutów synodalnych. Nadto Ośrodek sprowadził z archiwów i bibliotek rzymskich mikrofilmy bogatego materiału statystycznego, biograficznego i dokumentalnego dotyczącego polskich biskupów i diecezji, czyli tzw. procesów informacyjnych. Zmikrofilmowane archiwalia pochodzą z XV—XVIII w. Katalog został zaopatrzony w indeks osób, miejscowości i rzeczy [26].

[26] ABMK 6, 1963 s. 67—153; 13, 1966 s. 171—268; 24, 1972 s. 173—277; rec. F. Lenort, SŹ 14, 1969 s. 241—242.

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

WYKAZ INSTYTUCJI KRAJOWYCH

POSIADAJĄCYCH (W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI) CZASOPISMO ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

ZESTAWIŁ REDAKTOR KS. STANISŁAW LIBROWSKI

Odbiorców półrocznika *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* można podzielić na dwie zasadnicze grupy: krajowych i zagranicznych. W obu seriach znajdują się z kolei abonenci prywatni oraz instytucje. W tomie bieżącym (30) podaję spis instytucji (kościelnych i świeckich) w kraju, a w t. 31 wymienię placówki zagraniczne. Prenumeratorów prywatnych nie zamierzam wyliczać.

Głównym celem sporządzenia niniejszego wykazu było z jednej strony opracowanie dokumentu historycznego dla wydawnictwa, które w swoim rozwoju osiąga tom trzydziesty i cieszy się szczególnym uznaniem wśród naukowych instytucji świeckich, a z drugiej — wskazanie poszukującym go adresów zbiorów kulturalnych, w których mogliby z niego korzystać.

W zestawie tym starałem się podawać ostatnie brzmienie nazwy tychże instytucji oraz ich najnowsze, dokładne adresy. Niektóre z wymienionych placówek abonują nawet po dwa egzemplarze naszego półrocznika. Księgozbiory główne uniwersytetów oraz krajowe biblioteki centralne otrzymują oprócz tego przyznany im egzemplarz obowiązkowy poszczególnych tomów czasopisma.

Instytucji krajowych naliczono tu 527 (525 oraz 355a i 458a). Jest to ogromna liczba, zwłaszcza gdy się zważy na to, iż nakład wydawnictwa wynosi tylko jeden tysiąc egzemplarzy.

Zestawienie ułożono alfabetycznie — najpierw miejscowościami, a w nich z kolei nazwami instytucji. W nawiasach podano (w pierwszym przypadku) nazwy potoczne wielu zakonów i zgromadzeń zakonnych.

B a g n o 86, pow. Trzebnica

1. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Boskiego Zbawiciela (Księża Salwatorianie).

Baranów Sandomierski, pow. Tarnobrzeg

2. Kancelaria Parafii Ścięcia Św. Jana Chrzciciela, ul. Kościuszki 3.

Bąblin 5, pow. Oborniki

3. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Księży Misjonarzy Św. Rodziny.

Biała Niżna 90, pow. Nowy Sącz

4. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Dominikanek III Zakonu Św. Dominika.

Białystok

5. Archiwum Archidiecezjalne, ul. Kościelna 1.
6. Biblioteka Arcybiskupiego Seminarium Duchownego, ul. Warszawska 46.
7. Czytelnia Alumnów Arcyb. Seminarium Duch., ul. Warszawska 46.
8. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Św. Rodziny, ul. Dąbrowskiego 1.
9. Muzeum Okręgowe, Rynek Kościuszki 4 (Ratusz).
10. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Mickiewicza 5.
11. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Rynek Kościuszki 4 (Ratusz).

Biecz, pow. Gorlice

12. Muzeum Regionalne, ul. Kromera.

Bielsko-Biała

13. Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Słowackiego 17a.

Bolesławiec

14. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Adoratorek Przenajdroższej Krwi Jezusowej, ul. Świerczewskiego 23.

Braniewo

15. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Katarzyny, ul. Moniuszki 7.

Bruczków, pow. Gostyń

16. Dom Zakonny Towarzystwa Słowa Bożego (Księża Werbiści).

Brzeg

17. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu, Oddział Terenowy w B., ul. B. Chrobrego 17.

Bydgoszcz

18. Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, ul. Jezuicka 4.
19. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Misjonarzy Św. Wincentego a Paulo, al. Ossolińskich 2.
20. Muzeum im. Leona Wyczółkowskiego, al. 1 Maja 4.
21. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Jezuicka 2.
22. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Dworcowa 65.

Chełmno

23. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo (Szarytki), ul. Dominikańska 40.

Cieszyn

24. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety III Zakonu Św. Franciszka, ul. Armii Ludowej 13.
25. Muzeum w C., ul. Regera 6.
26. Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w C., ul. Regera 6.

Czerna 79, pow. Chrzanów

27. Klasztor (Archiwum Prowincji) Zakonu Karmelitów Bosych Najśw. Maryi Panny z Góry Karmelu.

Częstochowa

28. Archiwum Diecezjalne, al. Najśw. Maryi Panny 54.
29. Archiwum Generalne Zakonu Św. Pawła I Pustelnika (Ojcowie Paulini), ul. Kordeckiego 2.
30. Biblioteka Zakonu Św. Pawła I Pustelnika, ul. Kordeckiego 2.
31. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, ul. Klasztorna 19.
32. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Oblatek Serca Jezusa, ul. Różana 10/12.
33. Dom Prowincjalny (Archiwum) Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (Siostry Sercanki), ul. Spadzista 15.
34. Muzeum Regionalne, pl. Biegańskiego (Ratusz).

Dębica

35. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanego Poczęcia (Służebniczki Dębickie), ul. W. Proletariatu 10.

Dobra, pow. Limanowa

36. Muzeum Parafialne.

Drohiczyn, pow. Siemiatycze

37. Archiwum Diecezjalne, ul. Warszawska 19.
38. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Kościelna 10.

Gdańsk

39. Archiwum Diecezjalne, ul. Opacka 5.
40. Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk, ul. Wałowa 15.
41. Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej, ul. Sobieskiego 18/19.
42. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Cystersów 16.
43. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Cystersów 16.
44. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego (Pallotynki), ul. Malczewskiego 144.
45. Muzeum Morskie, ul. Szeroka 67/68.
46. Muzeum Narodowe, ul. Toruńska 1.
47. PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w G., ul. Długi Targ 24.

48. Studium Pastoralne Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (Księża Pallotyni), ul. Elżbietańska 1.
49. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Okopowa 21/27.
50. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Wały Piastowskie 5.

Gliwice

51. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział Terenowy w G., ul. Zygmunta Starego 8.

Głogówko 13 pod Gostyniem

52. Klasztor na Świętej Górze Kongregacji Oratorium Św. Filipa Nereusza (Księża Filipini).

Gniezno

53. Archiwum Archidiecezjalne, Bazylika Katedralna.
54. Biblioteka Arcybiskupiego Seminarium Duchownego, ul. Seminaryjna 2.
55. Biblioteka Kapituły Prymasowskiej, Bazylika Katedralna.
56. Czytelnia Alumnów Arcyb. Seminarium Duch., ul. Seminaryjna 2.
57. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Ojcowie Franciszkanie), ul. Franciszkańska 12.

Gorzów Wielkopolski

58. Archiwum Diecezjalne, ul. Drzymały 36.

Gościkowo-Paradyż, pow. Świebodzin

59. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Gorzowskiej.
60. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch. Diec. Gorzowskiej.

Jabłonowo Pomorskie, pow. Brodnica

61. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Boskiej, Zamek 1.

Jarosław

62. Kancelaria Parafii Bożego Ciała i Św. Jana Chrzciciela, ul. 3 Maja 18.

Jelenia Góra

63. Kancelaria Parafii Św. Erazma i Pankracego, pl. Kościelny 1/2.

Jędrzejów

64. Opactwo Zakonu Ojców Cystersów, ul. 14 Stycznia 144.

Kalisz

65. Archiwum Państwowe M. Poznania i Woj. Poznańskiego, Oddział Terenowy w K., ul. Kolegialna 4.
66. Dom Zakonny Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), ul. 23 Stycznia 2.
67. Muzeum Ziemi Kaliskiej, ul. Kościuszki 12.

Kalwaria Zebrzydowska, pow. Wadowice

68. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Bernardyni), ul. Bernardyńska 46.

Kamienna Góra

69. Kancelaria Parafii Św. Piotra i Pawła, ul. K. Miarki 14.

Katowice

70. Archiwum Diecezjalne, ul. Jordana 39.
71. Biblioteka Śląska, ul. Francuska 12.
72. Biblioteka Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, ul. W. Stwosza 17/17a.
73. Dom Prowincjalny (Archiwum Prowincji i Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego) Zakonu Braci Mniejszych (Franciszkanie Ślązcy), ul. Panewnicka 76.
74. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Najśw. Maryi Panny Niep. Poczętej (Marianki), ul. Krasińskiego 21.
75. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najśw. Maryi Panny NP, ul. Panewnicka 63.
76. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety, ul. Warszawska 52.
77. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Jadwigi, ul. Leopolda 1/3.
78. Redakcja tyg. Gość Niedzielny, ul. W. Stwosza 16.
79. Sąd Duchowny (Diec. Katowickiej), ul. Jordana 39.
80. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Jagiellońska 25.
81. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Jagiellońska 25.

Kazimierz Dolny, pow. Puławy

82. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Reformaci), ul. Klasztorna 3.

Kielce

83. Archiwum Diecezjalne, ul. Świerczewskiego 23.
84. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Świerczewskiego 27.
85. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Świerczewskiego 27.
86. Muzeum Diecezjalne, ul. Świerczewskiego 23.
87. Muzeum Świętokrzyskie, pl. Partyzantów 3/5.
88. PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w K., pl. Zamkowy 1.
89. Wojewódzki Konserwator Zabytków, pl. Zamkowy 1.
90. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Rewol. Październikowej 17.

Kietrz, pow. Głubczyce

91. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Serca Najśw. Maryi Panny, ul. Traugutta 23.
92. Kancelaria Parafii Św. Tomasza Ap., ul. Kościelna 7.

Kłodzko

93. Dom Prowincjalny (Archiwum Prowincji i Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego) Zakonu Braci Mniejszych (Franciszkanie Ślązcy), ul. Daszyńskiego 1.
94. Kancelaria Parafii Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny, pl. Kościelny 10.

Korczyna, pow. Krosno

95. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Służebnic Najśw. Serca Jezusowego (Siostry Sercanki), ul. Gościniec Stary 727.

Koszalin

96. Muzeum Archeologiczno-Historyczne, ul. Armii Czerwonej 53.
97. Woj. i Miej. Biblioteka Publiczna, ul. Kościuszki 24.
98. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Lampego 34.

Kórnik, pow. Śrem

99. Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, Zamek.

Kraków

100. Archiwum Kapituły Metropolitalnej, Wawel 2.
101. Archiwum Kurii Metropolitalnej (Archidiecezjalne), ul. Franciszkańska 3.
102. Archiwum Państwowe M. Krakowa i Woj. Krakowskiego, ul. Kanonicza 1.
103. Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), Mały Rynek 8.
104. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Gołębia 9.
105. Biblioteka Arcybiskupiego Seminarium Duchownego, ul. Podzamcze 8.
106. Biblioteka Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Bernardyńska 3.
107. Biblioteka Główna Akademii Sztuk Pięknych, pl. Matejki 13.
108. Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej, ul. Warszawska 24.
109. Biblioteka Pisarzy (Jezuickich), ul. Kopernika 26.
110. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w K., ul. Sławkowska 17.
111. Biblioteka Studium Teologicznego Zakonu Kaznodziejskiego (Ojców Dominikanów), ul. Stolarska 12.
112. Biblioteka Studium Teologicznego Zakonu Św. Pawła I Pustelnika (Ojcowie Paulini), ul. Skałeczna 15.
113. Biblioteka Śląskiego (Katowickiego) Wyższego Seminarium Duchownego, al. Mickiewicza 3.
114. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie), ul. Tyniecka 39.
115. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia PNJ Chrystusa (Księża Zmartwychwstańcy), ul. Łobzowska 10.
116. Czytelnia Alumnów Arcyb. Seminarium Duch., ul. Podzamcze 8.
117. Czytelnia Alumnów Częstochowskiego Wyż. Seminarium Duch., ul. Bernardyńska 3.
118. Dom Centralny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Feliksa z Kantalicjo III Zakonu Św. Franciszka (Felicjanki), ul. S. Batorego 16.
119. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Braci Albertynów III Zakonu Św. Franciszka Serafickiego Posługujących Ubogim, ul. Krakowska 43.
120. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Panien Ofiarowania Najśw. Maryi Panny (Siostry Prezentki), ul. Św. Jana 7.
121. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdza (Magdalenki), ul. Wronia 3/9.

122. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr od Matki Bożej Bolesnej (Serafitki), ul. Łowiecka 3.

123. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Posługujących Ubogim III Zakonu Św. Franciszka czyli Sióstr Albertynek, ul. Woronicza 10.

124. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Augustyna w Polsce (Augustianki), ul. Skałeczna 12.

125. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Służebnic Najśw. Serca Jezusowego (Siostry Sercanki), ul. Garncarska 24/26.

126. Dom Prowincjalny (Archiwum) Towarzystwa Boskiego Zbawiciela (Księża Salwatorianie), ul. Łobzowska 22.

127. Dom Prowincjalny (Archiwum) Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie), ul. Konfederacka 6.

128. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Bernardyni), ul. Bernardyńska 2.

129. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Reformaci), ul. Reformacka 4.

130. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, ul. Loretańska 11.

131. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Ojcowie Franciszkanie), pl. Wiosny Ludów 5.

132. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Braci NMP z Góry Karmelu (Ojcowie Karmelici), ul. Karmelicka 19.

133. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zakonu Księży Kanoników Regularnych Laterańskich, ul. Bożego Ciała 26.

134. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Szkół Pobożnych (Ojcowie Pijarzy), ul. Pijarska 2.

135. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Księży Misjonarzy Matki Boskiej z la Salette (Saletyni), ul. Wiślna 11.

136. Dom Prowincjalny (Archiwum i Biblioteka) Zgromadzenia Księży Misjonarzy Św. Wincentego a Paulo, ul. Stradom 4.

137. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Córek Bożej Miłości, ul. Pędzichów 16.

138. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi III Zakonu Św. Ojca Franciszka, ul. Radosna 4.

139. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Feliksa z Kantalicjo III Zakonu Św. Franciszka (Felicjanki), ul. Smoleńsk 6.

140. Dom Zakonny (Archiwum Prowincji) Zgromadzenia Najśw. Odkupiciela (Księża Redemptoryści), ul. Zamojskiego 56.

141. Dom Zakonny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego (Duchaczki), ul. Szpitalna 12.

142. Instytut Historyczno-Prawny Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Straszewskiego 27.

143. Katedra Historii i Teorii Muzyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Westerplatte 10.

144. Klasztor Pustelników Kamedułów Kongregacji Góry Koronnej, ul. Konarowa 1.

145. Klasztor Zakonu Karmelitów Bosych NMP z Góry Karmelu, ul. Rakowicka 18.

146. Klasztor Zakonu Szpitalnego Św. Jana Bożego (Bonifratrzy), ul. Krakowska 48.

147. Konwent III Zakonu Regularnego Św. Franciszka z Asyżu (Panny Bernardynki), ul. Poselska 21.

148. Konwent Zakonu Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny (Panny Wizytki), ul. Krowoderska 16.

149. Konwent Zakonu Panien Norbertanek, ul. Kościuszki 88.

150. Księgarnia Krakowska (Stefana Kamińskiego), ul. Św. Krzyża 13.

151. Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Franciszkańska 1.

152. Muzeum Etnograficzne, pl. Wolnica 1.

153. Muzeum Historyczne M. K., Rynek Główny 35.

154. Muzeum Narodowe, ul. Manifestu Lipcowego 12.

155. Opactwo (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Ojców Cystersów, Osiedle Mogiła, ul. Klasztorna 226.

156. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, Wawel.

157. Polska Akademia Nauk, Instytut Historii, Zakład Dokumentacji, Bibliografia, ul. Sławkowska 17.

158. PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w K., ul. Miodowa 41.

159. Redakcja czas. Nasza Przeszłość, ul. Strzelnica 6.

160. Redakcja „Tygodnika Powszechnego", ul. Wiślna 12.

161. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Basztowa 22.

162. Zakład Historii i Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Gołębia 13.

163. Zakład Historii Powszechnej Średniowiecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Gołębia 13.

164. Zakład Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Gołębia 13.

Krosno

165. Dom Centralny (Archiwum) Sodalicji Misyjnej Św. Piotra Klawera (Siostry Misjonarki lub Klawerianki), ul. Łukasiewicza 18.

Krośniewice, pow. Kutno

166. Kancelaria Parafii Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny, ul. Łęczycka 5.

Kruszwica, pow. Inowrocław

167. Archiwum i Biblioteka Kapituły Kolegiackiej, ul. Sawickiej 26.

Krzeszów 288, pow. Kamienna Góra

168. Opactwo Wszystkich Świętych (Archiwum) Zakonu Św. Ojca Benedykta (Panny Benedyktynki).

Krzyżanowice, pow. Racibórz

169. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Maryi Nieustającej Pomocy.

Kupno, pow. Kolbuszowa

170. Kancelaria Parafii Św. Jana Chrzciciela.

Kwidzyn

171. Dom Macierzysty (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Benedyktynek Misjonarek, ul. Warszawska 39.

Ląd, pow. Słupca

172. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie).

Leśnica, pow. Strzelce Opolskie

173. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia, ul. Klasztorna 2.

Lubaczów

174. Archiwum Archidiecezjalne, ul. Mickiewicza 77.

Lubin

175. Kancelaria Dziekańska, ul. B. Prusa 4.

Lublin

176. Archiwum Diecezjalne, ul. Buczka 2.
177. Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, ul. Chopina 27.
178. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Buczka 6.
179. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Buczka 6.
180. Dom Zakonny Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), ul. Królewska 9.
181. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Marianów pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Weteranów 18.
182. Instytut Historii i Teorii Prawa Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Zakład Historii Państwa i Prawa, ul. Nowotki 14.
183. Instytut Historii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Zakład Historii Średniowiecznej, ul. Nowotki 14.
184. Katedra Historii Polski do XVIII Wieku Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, pl. Litewski 5.
185. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, al. Kraśnicka 76.
186. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych, Krakowskie Przedmieście 42.
187. Muzeum Okręgowe, ul. Zamkowa 9 (Zamek).
188. Woj. i Miej. Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego, ul. Narutowicza 4.
189. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Trybunalska 13.
190. Zakład Historii Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Al. Racławickie 14.
191. Zakład Historii Powszechnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Al. Racławickie 14.
192. Zakład Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Al. Racławickie 14.
193. Zakład Socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Al. Racławickie 14.

Łomża

194. Archiwum Diecezjalne, ul. Sadowa 3.
195. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, pl. Sienkiewicza 1.
196. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., pl. Sienkiewicza 1.
197. Diecezjalna Biblioteka Pastoralna, ul. Sadowa 3.

Łowicz

198. Archiwum i Biblioteka Kapituły Kolegiackiej, Rynek Kościuszki 27.
199. Konwent III Zakonu Regularnego Św. Franciszka z Asyżu (Panny Bernardynki), ul. Sienkiewicza 15.

Łódź

200. Archiwum Diecezjalne, ul. Worcella 1.
201. Archiwum Państwowe M. Łodzi i Woj. Łódzkiego, pl. Wolności 1.
202. Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych, ul. Narutowicza 77.
203. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Stanisława 14.
204. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Stanisława 14.
205. Dom Centralny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Najśw. Serca Jezusa Konającego (Urszulanki Szare), ul. Obywatelska 60.
206. Dom Główny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Narodzenia Najśw. Maryi Panny, ul. 1 Maja 15.
207. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki (Siostry Salezjanki), ul. Franciszkańska 85.
208. Inspektorat Prowincji (Archiwum) Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie), ul. Wodna 36.
209. Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Matejki 34/38.
210. Instytut Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Buczka 27.
211. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Bernardyni), ul. Sporna 73.
212. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Ojcowie Franciszkanie), ul. Okólna 185.
213. Klasztor Zakonu Karmelitów Bosych NMP z Góry Karmelu, ul. Liściasta 17.
214. Miejska Biblioteka Publiczna im. L. Waryńskiego, ul. Gdańska 102.
215. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Ogrodowa 15.
216. Zakład Historii Państwa i Prawa Polskiego Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Narutowicza 59a.

Mariówka, pow. Opoczno

217. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej.

Markowice, pow. Mogilno

218. Dom Zakonny Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Najśw. i Niepok. Panny Maryi (Księża Oblaci).

Miejsce Piastowe, pow. Krosno

219. Dom Główny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Michała Archanioła (Michalitki).
220. Dom Macierzysty (Archiwum) Zgromadzenia Św. Michała Archanioła (Księża Michalici).

Mikołów, pow. Tychy

221. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Św. Karola Boromeusza (Boromeuszki), ul. Okrzei 27.

Namysłów

222. Kancelaria Dziekańska, ul. Kościelna 5.

Nasielsk, pow. Pułtusk

223. Kancelaria Parafii Św. Wojciecha, ul. Żwirki i Wigury 4.

Nieborów, pow. Łowicz

224. Muzeum Narodowe.

Niegów, pow. Wołomin

225. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego.

Niepokalanów, pow. Sochaczew

226. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Ojcowie Franciszkanie).

Niewachlów Drugi 18, pow. Kielce

227. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Braci Opieki Św. Józefa.

Nowa Ruda

228. Kancelaria Parafii Św. Mikołaja, ul. Kościelna 11.

Nowa Sól

229. Kancelaria Parafii Św. Michała Arch., ul. Kościelna 2.

Nowe Miasto n. Pilicą, pow. Rawa Maz.

230. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Braci Sług Najśw. Maryi Panny III Zak. Reg. Św. Franciszka z Asyżu, ul. Browarna 14.

231. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej (Siostry Niepokalanki bezhabitowe), ul. Rawska 5.

232. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Córek Najczystszego Serca NMP (Siostry Sercanki bezhabitowe), pl. Wolności 6.

233. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyśćcowych, pl. Kościuszki 11.

234. Klasztor (Archiwum Prowincji) Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, pl. Wolności 19.

Nowy Dwór Gdański

235. Kancelaria Parafii Przemienienia Pańskiego, ul. Drzymały 1.

Nowy Sącz

236. Dom Zakonny Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), ul. P. Skargi 10.

237. Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Szujskiego, ul. Franciszkańska 11.

238. Muzeum w N. S., ul. Lwowska 3.

239. Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w N. S., Rynek (Ratusz).

Nysa

240. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego, ul. Lenino 1.

241. Dom Prowincjalny Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety, ul. Sobieskiego 7.
242. Kancelaria Parafii Św. Jakuba Ap., pl. Katedralny 7.

Obra, pow. Wolsztyn

243. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Najśw. i Niepok. Panny Maryi (Księża Oblaci).

Olsztyn

244. Archiwum Diecezjalne, ul. Staszica 5.
245. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum", pl. Bema 2.
246. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Mariańska 3.
247. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Bernardyni), ul. Wyspiańskiego 5.
248. Muzeum Diecezjalne, ul. Staszica 5.
249. Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, ul. Staszica 5.
250. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Kopernika 48.
251. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Zamkowa 2 (Zamek).

Ołdrzychowice Kłodzkie

252. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Szpitalnych, ul. Kłodzka 25.

Ołtarzew, pow. Pruszków

253. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (Księża Pallotyni), ul. Kilińskiego 20/24.

Opatów

254. Archiwum i Biblioteka Kapituły Kolegiackiej, ul. Świerczewskiego 14.

Opole

255. Archiwum Diecezjalne, ul. Książąt Opolskich 19.
256. Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej, ul. Oleska 48.
257. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch. Śląska Opolskiego, ul. Książąt Opolskich 44.
258. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame, Mały Rynek 5.
259. Woj. i Miej. Biblioteka Publiczna im. E. Smołki, ul. Piastowska 18.
260. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Piastowska 14.
261. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Zamkowa 2.

Orlik 21, pow. Chojnice

262. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej.

Ostrowiec Świętokrzyski

263. Kancelaria Parafii Św. Michała Arch., ul. Okólna 19.

Oświęcim

264. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr od Matki Bożej Bolesnej (Serafitki), pl. Kościuszki 8.

265. Dom Zakonny Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie), ul. Jagiełły 10.

Otwock

266. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia (Orionistki), ul. Szenwalda 8.

Pabianice

267. Muzeum w P., ul. Obr. Stalingradu 1.
268. Powiatowe Archiwum Państwowe, ul. Strzelczyka 1.

Pelplin, pow. Tczew

269. Archiwum Diecezji Chełmińskiej w P., ul. Tumska 4.
270. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Chełmińskiej w P., al. Cystersów 2.
271. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., al. Cystersów 2.

Piekary Śląskie, pow. Tarnowskie Góry

272. Kancelaria Parafii Imienia Najśw. Maryi Panny, ul. Chopina 7.

Pieniężno, Kol. 19, pow. Braniewo

273. Dom Prowincjalny (Archiwum) Towarzystwa Słowa Bożego (Księża Werbiści).

Piotrków Trybunalski

274. Archiwum Państwowe M. Łodzi i Woj. Łódzkiego, Oddział Terenowy w P., ul. Toruńska 4.
275. Państwowe Muzeum w P., pl. Zamkowy 4 (Zamek).

Pleszew

276. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (Służebniczki Pleszewskie), ul. Marchlewskiego 1.

Płock

277. Archiwum Diecezjalne, ul. Nowa 2.
278. Archiwum Państwowe M. St. Warszawy i Woj. Warszawskiego, Oddział Terenowy w P., ul. 1 Maja 1.
279. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Nowa 2.
280. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Nowa 2.
281. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Męki PN Jezusa Chrystusa (Pasjonistki), ul. Sienkiewicza 24.
282. Muzeum Diecezjalne, ul. Tumska 3a.
283. Towarzystwo Naukowe Płockie, pl. Narutowicza 8.

Pniewy, pow. Szamotuły

284. Dom Macierzysty (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Najśw. Serca Jezusa Konającego (Urszulanki Szare), ul. Międzychodzka 17b.

Pogrzebień, pow. Rybnik

285. Dom Zakonny Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki (Siostry Salezjanki).

Polska wieś, pow. Poznań

286. Dom Zakonny Zgromadzenia Najśw. Serca Jezusowego (Siostry Sacré Coeur).

Poznań

287. Archiwum Archidiecezjalne, ul. Lubrańskiego 1.
288. Archiwum Państwowe M. Poznania i Woj. Poznańskiego, ul. 23 Lutego 41/43.
289. Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w P., ul. Mielżyńskiego 27/29.
290. Biblioteka Arcybiskupiego Seminarium Duchownego, ul. Wieżowa 2/4.
291. Biblioteka Instytutu Historycznego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, ul. Marchlewskiego 128.
292. Czytelnia Alumnów Arcyb. Seminarium Duch., ul. Wieżowa 2/4.
293. Dom Główny (Archiwum) i Seminarium Duchowne Towarzystwa Chrystusowego (Księża Chrystusowcy), ul. Lubrańskiego 1a.
294. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Najśw. i Niepok. Panny Maryi (Księża Oblaci), ul. Ostatnia 14.
295. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr od Matki Bożej Bolesnej (Serafitki), ul. Św. Rocha 13.
296. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi III Zakonu Św. Ojca Franciszka, ul. Engla 23.
297. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety (Elżbietanki), ul. Łąkowa 1/4.
298. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstanek PN Jezusa Chrystusa, ul. Głogowska 147.
299. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Zmartwychwstania PN Jezusa Chrystusa (Księża Zwartwychwstańcy), ul. Dąbrówki 4/7.
300. Dom Zakonny Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), ul. Szewska 18.
301. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego (Pallotynki), ul. Wolsztyńska 30.
302. Drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha, pl. Wolności 1.
303. Kancelaria Parafii Św. Wawrzyńca M., ul. Wolsztyńska 29.
304. Klasztor Zakonu Kaznodziejskiego (Ojcowie Dominikanie), ul. Kościuszki 99.
305. Klub Inteligencji Katolickiej, ul. Klin 1.
306. Konwent Zakonu Św. Urszuli Unii Rzymskiej (Urszulanki Czarne), ul. Sporna 6.
307. Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego, pl. Wolności 19.
308. Muzeum Archidiecezjalne, ul. Lubrańskiego 1.
309. Muzeum Historii M. Poznania, Stary Rynek 2 (Stary Ratusz).
310. Muzeum Narodowe, ul. Marcinkowskiego 9.
311. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ul. Mielżyńskiego 27/29.
312. PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w P., ul. Żydowska 1.
313. Redakcja czas. Biblioteka Kaznodziejska, ul. Ostrów Tumski 9.
314. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Kościuszki 92.
315. Wydawnictwo Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego „Pallottinum", al. Przybyszewskiego 30.
316. Zachodni Instytut Badawczo-Naukowy w P., Stary Rynek 2.

Przasnysz

317. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Najśw. Krzyża i Męki PN Jezusa Chrystusa (Księża Pasjoniści), ul. Nowotki 34.

Przemyśl

318. Archiwum Diecezjalne, ul. Katedralna 20a.
319. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Orzechowskiego 1.
320. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Orzechowskiego 5.
321. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej, ul. Krasińskiego 41.
322. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Feliksa z Kantalicjo III Zakonu Św. Franciszka Seraf. (Felicjanki), ul. Poniatowskiego 33.
323. Dom Zakonny Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie), ul. Marchlewskiego 15.
324. Muzeum Diecezjalne, ul. Kapitulna 4.
325. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Oddział Terenowy w P., ul. Pol. Czerwonego Krzyża 4.

Pszczyna

326. Muzeum Wnętrz Zabytkowych, Rynek 1 (Zamek).

Pułtusk

327. Archiwum i Biblioteka Kapituły Kolegiackiej, ul. Konopnickiej 1.

Puszczykowo 48, pow. Poznań

328. Dom Macierzysty (Archiwum) Zgromadzenia Braci Serca Jezusowego.

Racibórz

329. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Misyjnego Służebniczek Ducha Świętego, ul. Starowiejska 152.

Radom

330. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział Terenowy w R., Rynek 1.

Rychnowo, pow. Ostróda

331. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Teresy od Dzieciątka Jezus.

Rzeszów

332. Biuro Dokumentacji Zabytków, ul. Grunwaldzka 19.
333. Muzeum Okręgowe, ul. 3 Maja 19.

Sandomierz

334. Archiwum Diecezjalne, ul. Bulińskiego 2.
335. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. Żeromskiego 6.
336. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Żeromskiego 2.
337. Muzeum Diecezjalne, ul. Długosza 9.

Sanok

338. Muzeum Budownictwa Ludowego, ul. Traugutta 3.

Siedlce

339. Archiwum Diecezjalne, ul. Świerczewskiego 62.
340. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. 1 Maja 56.
341. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. 1 Maja 42.

Siemianowice Śląskie

342. Konwent Zakonu Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny (Panny Wizytki), ul. Świerczewskiego 28.

Sieradz

343. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Najśw. Serca Jezusa Konającego (Urszulanki Szare), ul. Dominikańska 16.
344. Muzeum w S., ul. Dominikańska 2.

Sokołówka 142, pow. Kłodzko

345. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Najśw. Serc Jezusa i Maryi oraz Wieczystej Adoracji Najśw. Sakramentu Ołtarza (Księża Sercanie).

Sopot

346. Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, ul. Czerwonej Armii 110.

Stadniki 81, pow. Myślenice

347. Dom Zakonny Zgromadzenia Kapłanów od Najśw. Serca Jezusowego (Księża Sercanie).

Staniątki 299, pow. Kraków

348. Opactwo (Archiwum i Biblioteka) Św. Wojciecha Zakonu Św. Ojca Benedykta (Panny Benedyktynki).

Starachowice

349. Muzeum Regionalne Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, ul. Boh. Stalingradu.

Stara Wieś, pow. Brzozów

350. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia (Służebniczki Starowiejskie), nr 419.
351. Dom Zakonny Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), nr 500.

Stargard Szczeciński

352. Kancelaria Parafii Św. Józefa, ul. Połabska 1.

Stary Sącz, pow. Nowy Sącz

353. Opactwo (Archiwum i Biblioteka) Bł. Kingi Zakonu Św. Klary (Panny Klaryski), ul. Bandurskiego 6.

Staszów

354. Kancelaria Parafii Św. Bartłomieja Ap., ul. Kościelna 1.

Stoszowice, pow. Ząbkowice Śląskie

355. Kancelaria Parafii Św. Barbary.

Szczecin

355a. Muzeum Narodowe, ul. Staromłyńska 27.
356. PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w Sz., ul. Rycerska 3.
357. Wojewódzki Konserwator Zabytków, Wały Chrobrego 4.
358. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, ul. Św. Wojciecha 13.

Szczyrzyc, pow. Limanowa

359. Opactwo (Archiwum, Biblioteka i Muzeum) Zakonu Ojców Cystersów.

Szebnie, pow. Jasło

360. Kancelaria Parafii Trójcy Świętej.

Szymanów, pow. Sochaczew

361. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr zwanych Córkami Niepokalanego Poczęcia NMP (Niepokalanki).

Świdnica

362. Kancelaria Dziekańska, pl. Kościelny 1.

Święty Krzyż, pow. Kielce

363. Dom Zakonny Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Najśw. i Niepok. Panny Maryi (Księża Oblaci).

Tarnowskie Góry

364. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zakonu Kleryckiego Św. Kamila Posługującego Chorym (Ojcowie Kamilianie), ul. Bytomska 22.

Tarnów

365. Archiwum Diecezjalne, ul. Dzierżyńskiego 9.
366. Biblioteka Seminarium Duchownego Zgromadzenia Kapłanów od Najśw. Serca Jezusowego (Księża Sercanie), ul. Rogoyskiego 16.
367. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, ul. J. Krasickiego 6.
368. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. J. Krasickiego 6.
369. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr od Św. Józefa (Józefitki), ul. Dzierżyńskiego 34.
370. Dom Prowincjalny (Archiwum) Kongregacji Oratorium Św. Filipa Nereusza (Księża Filipini), ul. J. Krasickiego 9.
371. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia (Służebniczki Starowiejskie), ul. Dzierżyńskiego 18.
372. Konwent Zakonu Św. Urszuli Unii Rzymskiej (Urszulanki Czarne), ul. Bema 13.
373. Muzeum Diecezjalne, pl. Katedralny 6.
374. Muzeum w T., ul. Kniewskiego 24.
375. Powiatowe Archiwum Państwowe, ul. Kniewskiego 24.

Toruń

376. Biblioteka Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu im. M. Kopernika, Fosa Staromiejska 1a.

377. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety (Elżbietanki), ul. Żeglarska 9.
378. Dom Zakonny Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (Księża Redemptoryści), ul. Św. Józefa 23/25.
379. Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu im. M. Kopernika, pl. Armii Czerwonej 2.
380. Muzeum Okręgowe w T., Rynek Staromiejski 1 (Ratusz).
381. PP Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w T., ul. Dzierżyńskiego 28.
382. Towarzystwo Naukowe w T., ul. Słowackiego 8.
383. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Oddział Terenowy w T., pl. Rapackiego 4.
384. Zakład Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu im. M. Kopernika, Fosa Staromiejska 3.

Trzebnica

385. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Św. Karola Boromeusza (Boromeuszki), ul. Wolności 30.
386. Kancelaria Parafii Św. Bartłomieja i Św. Jadwigi, ul. Henryka Brodatego 3.

Tuchów, pow. Tarnów

387. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (Księża Redemptoryści), ul. Wysoka 1.

Tyniec pod Krakowem

388. Opactwo (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Św. Benedykta (Ojcowie Benedyktyni).

Wałbrzych

389. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr zwanych Córkami Niepokalanego Poczęcia NMP (Niepokalanki), ul. 1 Maja 166.
390. Kancelaria Parafii Św. Aniołów Stróżów, ul. Garbarska 4.

Warszawa

391. Archiwum Akt Nowych, al. Niepodległości 162.
392. Archiwum Archidiecezji Warszawskiej, ul. Świętojańska 8.
393. Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, ul. Świętojerska 24.
394. Archiwum Główne Akt Dawnych, ul. Długa 7.
395. Archiwum Państwowe M. St. Warszawy i Woj. Warszawskiego, ul. Krzywe Koło 7.
396. Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Nowy Świat 72.
397. Biblioteka Akademii Teologii Katolickiej, ul. Dewajtis 3.
398. Biblioteka Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Nowy Świat 72.
399. Biblioteka Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 26/28.
400. Biblioteka Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, ul. Długa 26/28.
401. Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego, Krakowskie Przedmieście 54.
402. Biblioteka Narodowa, ul. Hankiewicza 1.

403. Biblioteka Pisarzy (Jezuickich), ul. Rakowiecka 61.
404. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Pałac Kultury i Nauki VI p.
405. Biblioteka Synodalna Kościoła EA w PRL, ul. Miodowa 21.
406. Biblioteka Teologiczna „Bobolanum", ul. Rakowiecka 61.
407. Biblioteka Uniwersytecka, Krakowskie Przedmieście 26/28.
408. Biblioteka Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 3.
409. Biblioteka Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 26/28.
410. Biblioteka Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk, Nowy Świat 72.
411. Centralna Biblioteka Statystyczna, al. Niepodległości 208.
412. Centralna Biblioteka Wojskowa, al. I Armii WP 12a.
413. Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne, ul. Marszałkowska 4.
414. Czytelnia Alumnów Metrop. Seminarium Duch., Krakowskie Przedmieście 52.
415. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Cierpiących, ul. Wilcza 7.
416. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, ul. Piwna 9/11.
417. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Najśw. Imienia Jezus, ul. Smoleńskiego 31.
418. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Służebnic Jezusa w Eucharystii (Eucharystki), ul. Wileńska 69.
419. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza (Obliczanki), ul. Polna 40.
420. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Synów Matki Boskiej Bolesnej (Bracia Doloryści), ul. Solec 61.
421. Dom Główny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Matki Boskiej Loretańskiej (Loretanki), ul. Sierakowskiego 6.
422. Dom Macierzysty (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi III Zakonu Św. Ojca Franciszka, ul. Żelazna 97.
423. Dom Macierzysty (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Westiarek Jezusa, ul. Bracka 23.
424. Dom Prowincjalny (Archiwum) Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (Księża Pallotyni), ul. Skaryszewska 15.
425. Dom Prowincjalny (Archiwum) Towarzystwa Jezusowego (Księża Jezuici), ul. Świętojańska 10.
426. Dom Prowincjalny Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, ul. Kapucyńska 4.
427. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Ojcowie Franciszkanie), ul. Zakroczymska 1.
428. Dom Prowincjalny Zakonu Karmelitów Bosych NMP z Góry Karmelu, ul. Racławicka 31.
429. Dom Prowincjalny Zakonu Kaznodziejskiego (Ojcowie Dominikanie), ul. Freta 10.
430. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zakonu Ojców Bazylianów Św. Jozafata, ul. Miodowa 16.
431. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zakonu Św. Urszuli Unii Rzymskiej (Urszulanki Czarne), ul. Racławicka 101.

432. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Małego Dzieła Boskiej Opatrzności (Księża Orioniści), ul. Barska 4.

433. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi, ul. Racławicka 14.

434. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo (Szarytki), ul. Tamka 35.

435. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu (Nazaretanki), ul. Czerniakowska 137.

436. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Posługujących Ubogim III Zakonu Św. Franciszka (Albertynki), ul. Kawęczyńska 4a.

437. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety (Elżbietanki), ul. Miodowa 16.

438. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstanek PN Jezusa Chrystusa, ul. Bałuckiego 6.

439. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Marianów pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Wileńska 69.

440. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Misjonarzy Matki Boskiej z la Salette (Saletyni), ul. Bratnia 5.

441. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Misjonarzy Św. Wincentego a Paulo, Krakowskie Przedmieście 3.

442. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety (Elżbietanki), ul. Goszczyńskiego 14.

443. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Najśw. Serca Jezusa Konającego (Urszulanki Szare), ul. Wiślana 2.

444. Dom Zakonny Zgromadzenia Zmartwychwstania PN Jezusa Chrystusa (Księża Zmartwychwstańcy), ul. Chełmska 21a.

445. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Aleje Ujazdowskie 11.

446. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 26/28.

447. Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Rynek St. Miasta 29/31.

448. Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 26/28.

449. Instytut Podstawowych Problemów Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, ul. Koszykowa 55.

450. Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk (Pracownia Inwentaryzacji Zabytków Sztuki), ul. Długa 26/28.

451. Instytut Tomistyczny (Ojców Dominikanów), ul. Dominikańska 2.

452. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Bernardyni), ul. Czerniakowska 2/4.

453. Konwent Zakonu Sióstr Benedyktynek od Nieustającej Adoracji Najśw. Sakramentu (Sakramentki), Rynek N. Miasta 2.

454. Kwartalnik „Homo Dei", ul. Karolkowa 49.

455. Kwartalnik „Ochrona Zabytków", ul. Brzozowa 35.

456. Międzyuczelniany Zakład Podstawowych Problemów Architektury, Urbanistyki i Budownictwa Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Nowy Świat 72.

457. Ministerstwo Kultury i Sztuki, Krakowskie Przedmieście 15/17.

458. Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, ul. Miodowa 6/8.

458a. Ministerstwo Oświaty, al. I Armii WP 25.

459. Muzeum Historyczne M. St. Warszawy, Rynek St. Miasta 28/42.
460. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, ul. Długa 6.
461. Państwowe Muzeum Etnograficzne, ul. Kredytowa 1.
462. Polskie Towarzystwo Archeologiczne, ul. Jezuicka 6.
463. Polskie Towarzystwo Historyczne, Rynek St. Miasta 29/31.
464. PP Pracownie Konserwacji Zabytków. Kierownictwo Odbudowy Zamku Królewskiego, ul. Bugaj-Podzamcze 1.
465. PP Pracownie Konserwacji Zabytków. Pracownia Dokumentacji Historycznej w Oddziale Warszawskim, ul. Senatorska 14.
466. Redakcja „Słowa Powszechnego", ul. Mokotowska 43.
467. Redakcja „Tygodnika Polskiego", ul. Noakowskiego 20.
468. Sekretariat Episkopatu Polski, ul. Dziekania 1.
469. Sekretariat Prymasa Polski, ul. Miodowa 17/19.
470. Stowarzyszenie „Pax", ul. Mokotowska 43.
471. Urząd do Spraw Wyznań, Krakowskie Przedmieście 48.
472. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Filtrowa 57.
473. Wydawnictwo „Ars Christiana", ul. Ogrodowa 37.

Wąchock, pow. Starachowice

474. Opactwo (Archiwum i Biblioteka) Zakonu Ojców Cystersów, ul. Kościelna 14.

Węgrów

475. Kancelaria Parafii Wniebowzięcia NMP.

Wieliczka

476. Muzeum Żup Krakowskich, Park Kingi.

Wieluń

477. Muzeum Ziemi Wieluńskiej, ul. Narutowicza 13.

Wilanów

478. Muzeum w W., Oddział Muzeum Narodowego w Warszawie, ul. Wiertnicza 1.

Wiślica, pow. Busko-Zdrój

479. Archiwum i Biblioteka Kapituły Kolegiackiej, ul. Długosza 26.

Włocławek

480. Archiwum Diecezjalne, ul. Buczka 9.
481. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego im. Księży Chodyńskich, ul. Seminaryjska 3.
482. Czytelnia Alumnów Wyż. Seminarium Duch., ul. Seminaryjska 3.
483. Dom Generalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr „Wspólnej Pracy" od Niepokalanej Maryi, ul. Buczka 9.
484. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych (Ojcowie Reformaci), pl. Wolności 6.
485. Muzeum Kujawskie, ul. Słowackiego 1a.
486. Powiatowe Archiwum Państwowe, ul. Kościuszki 13.

Wołów

487. Kancelaria Parafii Św. Karola Boromeusza, ul. Kołłątaja 2.

Woźniaków k. Kutna

488. Biblioteka Seminarium Duchownego Towarzystwa Św. Franciszka Salezego (Księża Salezjanie).

Wrocław

489. Archiwum Archidiecezjalne, ul. Kanonia 12.

490. Archiwum Państwowe M. Wrocławia i Woj. Wrocławskiego, ul. Pomorska 2.

491. Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego im. B. Bieruta, pl. Uniwersytecki 1.

492. Biblioteka Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego im. B. Bieruta, ul. Szewska 49.

493. Biblioteka Kapitulna, ul. Kanonia 12.

494. Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego, pl. Katedralny 14.

495. Biblioteka Uniwersytecka, ul. Szajnochy 10.

496. Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego im. B. Bieruta, ul. Uniwersytecka 22/26.

497. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk, ul. Szewska 37.

498. Czytelnia Alumnów Metrop. Seminarium Duch., pl. Katedralny 14.

499. Dom Centralny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Najśw. Maryi Panny Niepokalanej (Marianki), ul. Szczytnicka 3/5.

500. Dom Centralny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety (Elżbietanki), ul. Św. Józefa 1/3.

501. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zakonu Szpitalnego Św. Jana Bożego (Bonifratrzy), ul. Traugutta 57/59.

502. Dom Prowincjalny (Archiwum) Zgromadzenia Sióstr Św. Jadwigi, ul. Sarzyńskiego 27/29.

503. Dom Zakonny Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (Księża Redemptoryści), ul. Wittiga 10.

504. Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu (Nazaretanki), ul. Św. Marcina 10.

505. Kancelaria Dziekańska Wrocław-Śródmieście, ul. Traugutta 34.

506. Kancelaria Parafii Katedralnej Św. Jana Chrzciciela, pl. Katedralny 18.

507. Katedra Historii Sztuki Nowożytnej Uniwersytetu Wrocławskiego im. B. Bieruta, ul. Szewska 49.

508. Katedra Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Wrocławskiego im. B. Bieruta, pl. Uniwersytecki 1.

509. Konwent Zakonu Najśw. Maryi Panny z Góry Karmelu (Karmelitanki Bose), ul. Karłowicza 1.

510. Muzeum Archidiecezjalne, ul. Kanonia 12.

511. Muzeum Narodowe, pl. Powstańców Warszawy 5.

512. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, ul. Nankera 4.

513. Wojewódzki Konserwator Zabytków, pl. Powstańców Warszawy 1/3.

Zabrze

514. Klasztor Zakonu Kleryckiego Św. Kamila Posługującego Chorym (Ojcowie Kamilianie), ul. Dubiela 10.

Zakopane

515. Kancelaria Parafii Najświętszej Rodziny, ul. Krupówki 1a.
516. Muzeum Tatrzańskie im. T. Chałubińskiego, ul. Krupówki 10.

Zakroczym, pow. Nowy Dwór Maz.

517. Klasztor Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, ul. Świerczewskiego 30.

Zamość

518. Archiwum i Biblioteka Kapituły Kolegiackiej, ul. Przybyszewskiego 1.

Ząbkowice Śląskie

519. Biblioteka Seminarium Duchownego Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (Księża Pallotyni), ul. Piastowska 7.

Zduńska Wola

520. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Małego Dzieła Boskiej Opatrzności (Księża Orioniści), ul. Łaska 88.

Zielona Góra

521. Kancelaria Parafii Św. Jadwigi, ul. Mickiewicza 14.
522. Woj. i Miej. Biblioteka Publiczna im. C. Norwida, ul. Jedności Robotniczej 57.
523. Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Kraj. Rady Narodowej 6.
524. Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Stary Kisielin 31.

Żagań

525. Dom Zakonny Zgromadzenia Księży Misjonarzy Św. Wincentego a Paulo, pl. Klasztorny 2.

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

BIBLIOGRAFIA ADNOTOWANA KS. PROF. DRA HAB. STANISŁAWA LIBROWSKIEGO

(W 60-lecie urodzin i 35-lecie pracy naukowej *)

SPIS RZECZY

Wstęp . . . . . [2]
Skróty tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych . . . . [4]
Inne skróty . . . . . [5]
Część 1: Bibliografia podmiotowa . . . . . [5]
A. Opracowania . . . . . [5]
I. Bibliografia . . . . . [5]
II. Informacja naukowa . . . . . [6]
1. Omówienie działalności instytucji i zbiorów . . . [6]
2. Informacja o czasopismach . . . . . [8]
3. Omówienie dzieł i prac . . . . . [8]
III. Organizacja nauk historycznych . . . . . [9]
IV. Stan badań historycznych . . . . . [11]
V. Metodyka badań historycznych . . . . . [11]
VI. Nauki podstawowe historii . . . . . [11]
1. Archiwistyka i archiwoznawstwo . . . . . [11]
2. Źródłoznawstwo . . . . . [11]
3. Bibliotekoznawstwo . . . . . [12]
4. Statystyka . . . . . [13]
VII. Historia . . . . . [14]
VIII. Historia i prawo . . . . . [15]
IX. Kultura i sztuka . . . . . [17]
X. Biografia i biogramy . . . . . [17]
1. Zbiorowe . . . . . [17]
2. Poszczególne . . . . . [19]

* Ks. Stanisław Librowski, ur. 24 IV 1914, działalność publikacyjną rozpoczął w r. akad. 1938/39.— Nin. bibliografię oddano do składania w r. 1974.

XI. Komunikaty i dedykacje . . . . . [21]
B. Publikacja źródeł . . . . . [22]
C. Praca w redakcjach . . . . . [22]
I. Redaktor . . . . . [22]
II. Członek Redakcji . . . . . [23]
Część 2. Bibliografia przedmiotowa . . . . . [23]
Dodatek. Alfabetyczny wykaz skróconych tytułów ważniejszych prac ks. Stanisława Librowskiego . . . . . [24]

WSTĘP

Zestawienie nin. jest bibliografią osobową, ukazującą zarówno dorobek naukowy samego ks. prof. Librowskiego (bibliogr. podmiotowa), jak i stan piśmiennictwa o nim (bibliogr. przedmiotowa). W zestawie podmiotowym występują najpierw opracowania, potem publikacja źródeł, wreszcie udział w redakcjach.

Jako obejmująca dość długi okres czasu — bibliografia ta jest jednocześnie retrospektywną, a co za tym idzie — rozłożoną systematycznie na działy, poddziały i dalsze zależne stopnie. W poszczególnych punktach pozycje bibliograficzne wyliczono alfabetycznie według tytułów prac.

Mamy tu do czynienia z bibliografią prymarną, w której opisów wszystkich dokumentów (druków) dokonano z autopsji. W zestawieniu tym stosowano się do przepisów uchwalonych przez Polski Komitet Normalizacyjny. Od tych norm poczyniono małe odchylenia nie dając wielkimi literami roku wydania i części wydawniczych czasopism oraz wydawnictw zbiorowych (oznaczanych za pomoc [w]), w których zostały opublikowane prace ks. Librowskiego. Zrobiono to w tym celu, żeby w każdym opisie bibliograficznym były zasadniczo tylko dwa zdania: tytuł samej pracy i magazyn wydawniczy, w którym ona występuje. Trzecie zdanie, krótsze, znajduje się w tych opisach, które posiadają odbitkę lub nadbitkę. Dla lepszego uwidocznienia prac i publikacji wspom. historyka (rozumie się w pierwszej części bibliografii) tytuły ich oddano kursywą (drukiem pochyłym), podczas gdy reszta składu garmondowego — a więc przede wszystkim nagłówki czasopism i wydawnictw zbiorowych, w których te zostały zamieszczone, wyrażona jest antykwą (drukiem prostym). Ale w dodatku — z powodów tam podanych — nagłówki prac ks. Librowskiego zostały oddane antykwą. Podobnie drukiem prostym wyrażono tytuły czasopism, redagowanych całkowicie lub częściowo przez tegoż uczonego (rozdz. C), a to dlatego, iż nie są one ściśle jego dziełami.— Za to w peticie (adnotacje), w któ-

rym nie występują tytuły prac wspom. polihistoryka, nagłówki czasopism oddano kursywą, a nazwiska innych autorów rozspacjowano.— Tak jak w peticie części pierwszej postąpiono w całym tekście części drugiej, posiadającej skład wyłącznie garmondowy.— Przy czasopismach nie zwracano uwagi na ewentualne niepokrywanie się roku druku (wykonania) tytułu z rokiem jego przeznaczenia, wybierając zawsze ten ostatni.

Przedstawiana poniżej bibliografia jest szeroko a d n o t o w a n a. W uwagach tych, oddanych petitem, uzupełniano tytuły prac ks. Librowskiego, wyjaśniano je, odnoszono do innych pozycji, wyjawiano miejsce i czas prelekcji, przytaczano ważniejsze wyimki z treści.

Bibliografia ta uwzględnia tylko utwory d r u k o w a n e. Jest ona jednocześnie prawie k o m p l e t n ą. Brakuje w niej jedynie kilku najstarszych pozycji (odnoszących się do obydwu części), których na razie nie udało się odszukać. Mamy tu na myśli po jednym druku z r. 1938 i 1939 (Polska) oraz dwa lub trzy z r. 1945 (Francja).

Przygotowane zestawienie posiada charakter p o l i h i s t o r y c z n y, obejmuje bowiem prace z dziedziny bibliografii, informacji naukowej, organizacji nauk, stanu badań, nauk pomocniczych, historii i prawa, kultury i sztuki, biografii, publikacji źródeł. Do tego dochodzi udział zainteresowanego w redakcjach, istotny odnośnie czasopisma ABMK.

Na tym wyczerpuje się właściwy wstęp, odnoszący się głównie do bibliografii podmiotowej ks. prof. Librowskiego. Jego bibliogr. przedmiotowa została przedstawiona raczej tylko skrótowo i informacyjnie.

*

Drukowany dorobek ks. S. Librowskiego uwzględniają w różnym stopniu inne bibliografie systematyczne, zarówno retrospektywne, jak zwłaszcza bieżące. Spośród tych ostatnich większość jego publikacji pomieszcza *Bibliografia historii polskiej*, oprac. za lata 1944—1972 przez Jana Baumgarta i in., a następnie Stanisława Głuszka i in. (Kraków — Wrocław 1952—1974).— Pewne partie prac wspom. uczonego znalazły się w ujęciu chronologicznym w rozprawie ks. Zygmunta Zielińskiego pn. *Historia Kościoła na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1918—1968* (Rocz. teol.-kanon. t. 15: 1968 z. 4 s. 23—25 — 26 pozycji); w dziele pt. *Skład osobowy i działalność naukowa Wydziału Teologicznego [Akademii Teologii Katolickiej] w okresie od 1.11.1954 do 30.9.1968*, oprac. przez ks. Jerzego Nosowskiego (Warszawa 1968 s. 57—61 — 46 pozycji); w rozprawie ks. Wincentego Dudka pn. *Teologiczno-naukowy dorobek Włocławskiego Seminarium Duchownego* (Aten. kapł. r. 61: 1969 t. 72 s. 279 — układ różny, pozycje nie numerowane); w wydawnictwie pt. *Katolicki Uniwersytet Lubelski — Skład osobowy oraz spis wykładów i instytucji w roku akademickim 1971/72* (Lublin 1972 s. 165—166); podobnie w poprzednich i następnych zeszytach

tegoż *Składu*.— Niepełne opisy posiadają prace ks. Librowskiego wymienione (w całości) przez s. Marię Jędrzejczak NM w artykule pn. *Bibliografia zawartości pierwszych dziesięciu tomów czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* (Arch. Bibl. Muz. t. 10: 1965 s. 295—303) i (w wyborze) jego samego pt. *Dwadzieścia pięć tomów czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* (Arch. Bibl. Muz. t. 25: 1972 s. 28—31).— Cząstkowe te zestawy wykorzystano poniżej.

SKRÓTY TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW ZBIOROWYCH **

ABMK	— Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne (czasopismo i Ośrodek)
Archeion	— Archeion (Warszawa)
Arch. Bibl. Muz.	— Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne (Lublin)
Aten. kapł.	— Ateneum Kapłańskie (Włocławek)
Collec. theol.	— Collectanea Theologica (Warszawa)
Enc. katol.	— Encyklopedia katolicka (Lublin)
Homo Dei	— Homo Dei (Warszawa)
Kron. Diec. Włoc.	— Kronika Diecezji Włocławskiej (Włocławek)
Kwart. hist.	— Kwartalnik Historyczny (Kraków)
Ład Boży	— Ład Boży (Włocławek)
Nasza Przeszł.	— Nasza Przeszłość (Kraków)
Pol. sacra	— Polonia Sacra (Kraków)
Pol. słow. biogr.	— Polski słownik biograficzny (Kraków — Wrocław)
Prz. powsz.	— Przegląd Powszechny (Warszawa)
Rocz. bibl.	— Roczniki Biblioteczne (Wrocław)
Rocz. gdań.	— Rocznik Gdański (Gdańsk)
Rocz. hist.	— Roczniki Historyczne (Poznań)
Rocz. teol.-kanon.	— Roczniki Teologiczno-Kanoniczne (Lublin)
Spraw. z Czyn. wyd. TN KUL	— Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (Lublin)
Stud. źródłozn.	— Studia Źródłoznawcze (Warszawa — Poznań)
Tyg. powsz.	— Tygodnik Powszechny (Kraków)
Wiad. Diec. Łódz.	— Wiadomości Diecezji Łódzkiej (Łódź)
Zap. hist.	— Zapiski Historyczne (Toruń)
Zap. TN Tor.	— Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu (Toruń)
Zesz. nauk. KUL	— Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (Lublin)
Ziem. kalis.	— Ziemia Kaliska (Kalisz)
Życie i Myśl	— Życie i Myśl (Warszawa).

** Skrócenia te oparto na wykazie — L. Gorzelska-Dybowicz, I. Olszewska: Skróty tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych wychodzących w Polsce w latach 1945—1965, Warszawa 1968. Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego, nr 10.

INNE SKRÓTY

a. — annus
akad. — akademicki
b. — były
Bd — Band
bibliogr. — bibliografia
bp — biskup
cz. — część
czas. — czasopismo
diec. — diecezjalny
doc. — docent
dr — doktor
druk. — drukarnia
duch. — duchowny
dwumies. — dwumiesięcznik
dyr. — dyrektor
f. — fasciculus
h. — herb
in. — inny
kart. — kartonowy
kol. — kolumna
kon. — koniec
krypt. — kryptonim
ks. — ksiądz
księg. — księgarnia
KUL — Katolicki Uniwersytet Lubelski
kwart. — kwartalnik
l. — lata
mies. — miesięcznik
m.in. — między innymi
nadb. — nadbitka
nauk. — naukowy
nin. — niniejszy
nlb. — nie liczbowany
nr — numer
odb. — odbitka
oprac. — opracował, opracowany
pn. — pod nagłówkiem
podp. — podpis, podpisany
poszerz. — poszerzony
powsz. — powszechny
poz. — pozycja
półrocz. — półrocznik
prof. — profesor
przyp. — przypis
pseud. — pseudonim
pt. — pod tytułem
r. — rocznik, rok
rec. — recenzja, recenzować
red. — redakcja
rozdz. — rozdział
rozszerz. — rozszerzony
s. — siostra, strona
ss. — strony
stow. — stowarzyszenie
stresz. — streszczenie
summ. — summarium
t. — tom
tamt. — tamtejszy
tow. — towarzystwo
tyt. — tytułowy
udz. — udział
ur. — urodzony
uzup. — uzupełnił
vol. — volumen
w. — wiek
wspom. — wspomniany
wspól. — wspólnie, wspólny
wyd. — wydał, wydanie
wydz. — wydział
wygł. — wygłoszony
z. — zeszyt
zatyt. — zatytułowany
zob. — zobacz
zred. — zredagowany

CZĘŚĆ 1

BIBLIOGRAFIA PODMIOTOWA

A. OPRACOWANIA

I. BIBLIOGRAFIA

Zob. poz. 90, 92.

1. *Bibliografia prac opublikowanych ks. prof. dra Mariana Rechowicza.* Zestawił... przy udz. Witolda Nowodworskiego. Arch. Bibl. Muz. t. 21: 1970 s. 9—20. Nadb. ss. 12.

Własny „spis treści" na s. 20.

Zob. poz. 42, 72—73a, 80—83.

2. *Prace przygotowawcze do biografii sługi Bożego biskupa Michała Kozala (1893—1943).* I: *Wykaz prac drukowanych o biskupie Michale Kozalu.* Arch. Bibl. Muz. t. 19: 1969 s. 253—270, summ. Nadb. ss. 18.

Dzieło zaplanowane na szereg części — s. 255.

Własny „spis treści" na s. 270.

Nadb. posiada własną okładkę kart.

Zob. poz. 80.

II. INFORMACJA NAUKOWA

1. OMÓWIENIE DZIAŁALNOŚCI INSTYTUCJI I ZBIORÓW

Zob. poz. 23, 28, 54, 66—67, 70.

3. *Aktualny stan udostępniania zasobu przechowywanego w archiwach kościelnych.* Arch. Bibl. Muz. t. 28: 1974 s. 5—19, summ. Nadb. ss. 15.

Koreferat wygł. na sesji naukowej historyków i archiwistów polskich, zorganizowanej pod hasłem „Archiwa warsztatem pracy historyka", odbytej w Radomiu 25—26 XI 1972.

Nadb. posiada własną okładkę kart.

Zob. poz. 13.

4. *Archiwum Diecezjalne we Włocławku w latach 1945—1958.* Kron. Diec. Włoc. r. 52: 1958 s. 241—256, 271—288, 339—345; r. 53: 1959 s. 26—32, 63—64. Odb. Włocławek 1958 8° ss. 52.

W odb. brak „w latach".

Z treści: „Wykaz akt kancelarii Archiwum Diecezjalnego..." s. 249—250 i w odb. s. 11—12.— Spis ważniejszych zespołów akt tegoż archiwum s. 278—280 i w odb. s. 26—28.

Rec.: Żytkowicz Leonid, *Zap. hist.* t. 25: 1960 s. 128—129.

Zob. poz. 11.

5. *Pierwszy kurs archiwalny dla pracowników archiwów kościelnych przeprowadzony w Lublinie w roku 1956.* Archeion, [t.] 27: 1957 s. 325—333.

Zob. poz. 6.

6. *Pierwszy kurs dla pracowników archiwów kościelnych.* Aten. kapł. r. 49: 1957 t. 54 s. 117—121.

Skrót poz. 5.

7. *Pierwszy zjazd archiwistów, bibliotekarzy i muzeologów kościelnych.* 1: *Przebieg zjazdu.*— 3: *Rezolucje zjazdu.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 1 s. 18—20, 56—59, summ. s. 191.

W Częstochowie na Jasnej Górze 26—27 VI 1957.

Sprawozdanie nie podp.
Zob. poz. 8.

8. *[Zjazd archiwistów, bibliotekarzy i muzeologów kościelnych].* Aten. kapł. r. 49: 1957 t. 55 s. 312—313.
Skrót poz. 7.

9. *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w roku 1960.* Spraw. z Czyn. wyd. TN KUL, nr 13: 1963 s. 104—106.
Stresz. referatu wygł. 24 V 1962 na posiedzeniu Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce przy KUL.
Zob. poz. 10.

10. *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960—1962.* I: *Sprawozdanie z rejestracji dokonanej w roku 1960.* Arch. Bibl. Muz. t. 5: 1962 s. 347—359, summ. Nadb. ss. 13.— II: *Sprawozdanie z rejestracji dokonanej w latach 1961—1962.* Arch. Bibl. Muz. t. 6: 1963 s. 269—278, summ. Nadb. ss. 10.
Akcję zorganizował i przeprowadził ks. S. Librowski, dyr. Archiwum Diec. i prof. Seminarium Duch. we Włocławku, przy pomocy studentów tejże uczelni.
Z treści: „Instrukcja rejestracji archiwaliów i starych druków..." s. 352—353.
[O. Walenty Surmacz OFM Conv.] OWS: Archiwalia w parafiach diecezji włocławskiej. *Kron. Diec. Włoc.* t. 46: 1963 s. 293—297.
Zob. poz. 9.

11. *Sprawozdanie z działalności Archiwum Diecezjalnego we Włocławku [za lata] 1945—1958.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 1 s. 137—159.
Z treści: Wykaz akt kancelarii tegoż archiwum s. 143.— Spis ważniejszych zespołów akt Archiwum s. 154—155.
Zob. poz. 4.

12. *Sprawozdanie z działalności Ośrodka ABMK za lata 1958—1959.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 2 s. 131—132, summ. s. 207.
Zob. poz. 5—8, 12, 15, 21, 25—27, 32.

13. *Stan udostępniania zasobu w archiwach kościelnych.* [w] Materiały sesji „Archiwa warsztatem pracy historyka", cz. 2, Toruń 1972 s. 51—67.
Zob. poz. 3.

14. *Wystawa „Czterysta lat istnienia i działalności Seminarium Duchownego we Włocławku (1568/69—1968/69)" urządzona przez Włocławskie Archiwum Diecezjalne.* Arch. Bibl. Muz. t. 22: 1971 s. 223—288. Nadb. ss. 66.
Własny „spis treści" s. 288.
Nadb. posiada własną okładkę kart.
Zob. poz. 48—49, 58—59.

2. INFORMACJA O CZASOPISMACH

15. *Dwadzieścia pięć tomów czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne.* Arch. Bibl. Muz. t. 25: 1972 s. 5—38. Nadb. ss. 34.

Z treści: „Ośrodek ABMK..." s. 5—7.— „Ważniejsze prace i publikacje ogłoszone w czasopiśmie" s. 27—31.

Własny „spis treści" na s. 38.

Nadb. posiada własną okładkę kart.

16. *Dwadzieścia zeszytów wykazu kwerend polihistorycznych przeprowadzanych w archiwach i bibliotekach polskich.* [Rec.: Wykaz tematów opracowywanych na podstawie rękopiśmiennych źródeł archiwalnych i bibliotecznych, z. 1—20, Warszawa 1957—1967] Arch. Bibl. Muz. t. 18: 1969 s. 159—166. Nadb. ss. 8.

Z treści: „Schematyczny układ treści informatora..." s. 162—164.

17. Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce, [t.] 1—2: 1946—1947. [*Rec.*] Aten. kapł. r. 39: 1947 t. 47 s. 100—101.

[Podp.] ks. St. L.

18. *Pięćdziesiąt tomów czasopisma Archeion.* Arch. Bibl. Muz. t. 21: 1970 s. 277—294. Nadb. ss. 18.

Z treści: „Schemat układu treści pisma na przestrzeni lat czterdziestu" s. 280—282.— „Wybór tytułów ważniejszych prac Archeionu" s. 285—293.

Własny „spis treści" na s. 294.

Nadb. posiada okładkę kart., współ. z poz. 20, zatyt. Dwie recenzje.

3. OMÓWIENIE DZIEŁ I PRAC

19. *Książka o kancelarii i aktach biskupów kujawskich i pomorskich.* [Rec. Andrzej Tomczak: Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV—XVIII w.), Toruń 1964] Arch. Bibl. Muz. t. 17: 1968 s. 190—220, summ. Nadb. ss. 31.

Nadb. posiada okładkę kart., współ. z poz. 49 i 57, zatyt. Trzy artykuły.

20. *Najnowszy polski skrypt nauk pomocniczych historii.* [Rec. Józef Szymański: Nauki pomocnicze historii, Lublin 1968] Arch. Bibl. Muz. t. 21: 1970 s. 255—276. Nadb. ss. 22.

Nadb. posiada okładkę kart., współ. z poz. 18, zatyt. Dwie recenzje.

21. *Osiem prac metodycznych Ośrodka ABMK oraz zastosowanie ich w zbiorach kościelnych.* Arch. Bibl. Muz. t. 4: 1962 s. 343—351, summ. Nadb. ss. 8.

[Podp. pseud.] ks. Stanisław Karliński.

Referat wygł. 7 XI 1962 na posiedzeniu Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce przy KUL. Zob. *Spraw. z Czyn. wyd. TN KUL,* nr 13: 1963 s. 106.

Są to następujące prace:

1° Ks. Stanisław Librowski: Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres — poz. 30.

2° O. Romuald Gustaw OFM: Stan i potrzeby bibliotek kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres. *Arch. Bibl. Muz.* t. 1: 1959/60 z. 1 s. 34—43. Odb. Lublin 1960 8° ss. 12. Odbitki Prac Metodycznych z Czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, [nr] 5.

3° Ks. Władysław Smoleń: Stan i potrzeby muzeów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres. *Arch. Bibl. Muz.* t. 1: 1959/60 z. 1 s. 43—56. Odb. Lublin 1960 8° ss. 16. Odbitki Prac Metodycznych..., [nr] 6.

4° Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim... — poz. 32.

5° Ks. Stanisław Librowski: Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego — poz. 29.

6° Bp Walenty Wójcik: Projekt statutu i regulaminu biblioteki diecezjalnej (seminaryjskiej). *Arch. Bibl. Muz.* t. 2: 1961 z. 1/2 s. 177—184. Odb. Lublin 1961 8° ss. 10. Odbitki Prac Metodycznych..., [nr] 7.

7° Ks. Władysław Smoleń: Projekt statutu i regulaminu muzeum diecezjalnego. *Arch. Bibl. Muz.* t. 2: 1961 z. 1/2 s. 227—236. Odb. Lublin 1961 8° ss. 12. Odbitki Prac Metodycznych..., [nr] 8.

8° Ks. Leon Figarski: Projekt wzoru sporządzania inwentarza kościelnego i beneficjalnego. *Arch. Bibl. Muz.* t. 1: 1959/60 z. 2 s. 16—31. Odb. Lublin 1960 8° ss. 18. Odbitki Prac Metodycznych..., [nr] 4.

III. ORGANIZACJA NAUK HISTORYCZNYCH

Zob. poz. 3—4, 7—12, 14—15, 21.

22. *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne. Podobieństwa i różnice. Próba rozgraniczenia.* Arch. Bibl. Muz. t. 16: 1968 s. 5—18. Nadb. ss. 14.

Wykład wygł. na seminarium archiwistyki kościelnej zorganizowanym przez Ośrodek ABMK przy KUL 26—30 VI 1967.

23. *Dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie reformy organizacji archiwów kościelnych w Polsce.* Arch. Bibl. Muz. t. 3: 1961 z. 1/2 s. 3—24, summ. Nadb. ss. 22.

Wykład wygł. na kursie archiwalnym przeprowadzonym w Lublinie w r. 1961, znacznie rozszerz.

24. *Odezwa redaktora Kroniki Diecezji Włocławskiej do przewielebnego duchowieństwa diecezji.* Kron. Diec. Włoc. r. 44: 1950 s. 69—73.

Przypomnienie celów i zadań czasopisma oraz prośba o szeroką współpracę z redakcją.

25. *Od Redakcji.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 1 s. 7—9.

Odezwa oprac. wspól. z Witoldem Nowodworskim, nie podp.

Wyłożenie celów i zadań czasopisma.

26. *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (Ośrodek ABMK).* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 1 s. 10—17, summ. s. 190—191.

Artykuł nie podp., zred. współ. z Witoldem Nowodworskim.
Wyjawia genezę, cele i zadania Ośrodka.

27. *[Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych].* Aten. kapł. r. 49: 1957 t. 55 s. 311—312.
Skrót poz. 26.

28. *Potrzeba i projekt stałej informacji o ruchu naukowym istniejącym w kulturalnych zbiorach kościelnych Polski.* Arch. Bibl. Muz. t. 21: 1970 s. 21—32, summ. Nadb. ss. 12.
Z treści: „Dziesięć przykładów redagowania tematów wykazu..." s. 30—31.
Własny „spis treści" na s. 32.

29. *Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 2 s. 8—15, summ. s. 205. Odb. Lublin 1960 8° ss. 10. Odbitki Prac Metodycznych z Czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, [nr] 3.
Projekt oparto na statucie i regulaminie Archiwum Diec. we Włocławku. Z tego względu na s. 9—10 (w odb. s. 4—5) wymieniono tamt. zasób archiwalny, a w dodatku — na s. 14—15 (w odb. s. 8—10) „Wykaz akt kancelarii Archiwum Diecezjalnego we Włocławku".
Na s. 3 okładki wykaz innych odbitek tej serii.
Omówienie art. w poz. 21 na s. 347—348 i w poz. 23 na s. 20.

30. *Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 1 s. 20—33. Odb. Lublin 1959 8° ss. 16. [Odbitki Prac Metodycznych z Czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, [nr] 1].
Referat wygł. 26 VI 1957 na pierwszym zjeździe archiwistów, bibliotekarzy i muzeologów kościelnych w Częstochowie. Zob. poz. 7—8.
Omówienie art. w poz. 21 na s. 344—345 i w poz. 23 na s. 18.

31. *Statut i regulamin Archiwum Diecezjalnego we Włocławku.* [Ogłosił] Antoni Pawłowski, biskup włocławski. Kron. Diec. Włoc. r. 54: 1960 s. 383—391.
„Statut i regulamin w redakcji ks. dra Stanisława Librowskiego, dyrektora Archiwum Diecezjalnego" s. 383 (przyp. 1).
Dokument omówiony w poz. 23 na s. 21—22.

32. *Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.* (Ułożony przez komisję w składzie: ks. M. Rechowicz, rektor KUL — przewodniczący, ks. St. Librowski, W. Nowodworski, ks. J. Rybczyk i ks. Wł. Smoleń, a zatwierdzony uchwałą Senatu Akademickiego KUL w dniu 25 czerwca 1959 roku). Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 2 s. 5—7, summ. s. 205. Odb. Lublin 1960 8° ss. 4. Odbitki Prac Metodycznych z Czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, [nr] 2.
Na s. 3 okładki wykaz innych odbitek tej serii.
Omówienie statutu w poz. 21 na s. 346—347.

IV. STAN BADAŃ HISTORYCZNYCH

33. *Andrzej z Opatowca i Benedykt z Budzisławia — święci polscy z przełomu X i XI wieku. Stan badań i kultu.* Kron. Diec. Włoc. t. 46: 1963 s. 154—157.

V. METODYKA BADAŃ HISTORYCZNYCH

Zob. poz. 21, 29—30, 32.

34. *Plan dwutomowej monografii historycznej diecezji włocławskiej.* Arch. Bibl. Muz. t. 16: 1968 s. 285—294. Nadb. ss. 10.

Wykład wygł. 9 VI 1967 we Włocławskim Seminarium Duch.

W załączeniu do artykułu s. Marii L. Jędrzejczak NM: Z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Pierwsza sesja naukowa poświęcona opracowaniu dziejów diecezji włocławskiej. *Arch. Bibl. Muz.* t. 16: 1968 s. 282—284.

35. *Podejmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych.* Arch. Bibl. Muz. t. 27: 1973 s. 5—55, summ. Nadb. ss. 51.

Własny „spis treści" na s. 55.

Nadb. posiada własną okładkę kart.

VI. NAUKI PODSTAWOWE HISTORII

1. ARCHIWISTYKA I ARCHIWOZNAWSTWO

Zob. poz. 3—11, 13—14, 19, 22—23, 28—31, 35, 39—41, 43—44, 46, 68.

36. *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce.* [w] Enc. katol. t. 1, Lublin 1973 kol. 877—886.

Rozprawa omawia dzieje archiwów oraz podaje ważniejsze zespoły zbiorów diecezjalnych i zakonnych.

37. *Archiwum.* [w] Enc. katol. t. 1, Lublin 1973 kol. 886—887.

38. *Archiwum Diecezji Włocławskiej.* Zap. TN Tor. t. 13: 1947 s. 85—88. Nadb. ss. 4.

Referat wygł. na pierwszym ogólnopolskim zjeździe historyków Pomorza i Prus odbytym w Toruniu 19—20 II 1947.

2. ŹRÓDŁOZNAWSTWO

Zob. poz. 68.

39. *Kronika kościelna Kalisza [z lat] 1901—1938 i jej autor.* Kron. Diec. Włoc. r. 53: 1959 s. 88—96.

Autor kroniki — ks. Jan Sobczyński.

Przegląd ważniejszej treści kroniki s. 95—96.

40. *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej:* Cz. 1: *Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku.* Z. 1: *Sygnatury 1—20 — Akta z lat 1602—1755.* Arch. Bibl. Muz. t. 28: 1974 s. 41—219. Nadb. ss. 179.

Dzieło zaplanowane na 3 części a 10 zeszytów.

Z. 1 posiada własną kartę tyt., a nadb. z niego swoją okładkę kart.

„Spis treści" z. 1 na s. 43—44.

„Wprowadzenie" do z. 1 s. 45—104.

„Opis i zawartość akt" z. 1 s. 105—219.

Z. 2: *Sygnatury 21—66 — Akta z lat 1755—1766.* Arch. Bibl. Muz. t. 29: 1974 s. 5—156. Nadb. s. 181—332.

Z. 2 posiada własną kartę tyt., a nadb. z niego swoją okładkę kart.

„Spis treści" z. 2 na s. 7—8.

„Wprowadzenie" do z. 2 s. 9—34.

„Opis i zawartość akt" z. 2 s. 35—156.

41. *Zachowane kroniki parafialne z terenu diecezji włocławskiej z lat 1901—1939 oraz ich wartości jako źródła historycznego.* Arch. Bibl. Muz. t. 18: 1969 s. 5—46. Nadb. ss. 42.

Dotyczy parafii: Dembe, Grzegorzew, Kalisz (głównie św. Mikołaja), Korczew, Koźminek i Wrząca Wielka.

Własny „spis treści" na s. 46.

Nadb. posiada własną okładkę kart.

42. *Źródła do biografii biskupa Michała Kozala.* Aten. kapł. r. 49: 1957 t. 56 s. 289—294.

Żył w l. 1893—1943.

43. *Źródła do wewnętrznych dziejów Kościoła w Polsce w rękopiśmiennych zbiorach kościelnych.* Arch. Bibl. Muz. t. 7: 1963 s. 77—94, summ. Nadb. ss. 18.

Artykuł ujęty na tle ważniejszych zespołów diecezjalnych i zakonnych, w których z kolei uwypukla się poszczególne serie akt (wykaz akt).

Odczyt wygł. w czasie sesji naukowej wykładowców historii Kościoła w Instytutach Teologicznych i Seminariach Duchownych, przeprowadzonej w Warszawie 29—30 sierpnia 1962.

44. *Źródła do zabytkoznawstwa w archiwach kościelnych.* Arch. Bibl. Muz. t. 6: 1963 s. 211—225, summ. Nadb. ss. 15.

Uwaga jak w poz. 43.

Wykład wygł. w r. 1962 na seminarium dla pracowników zbiorów sztuki kościelnej w Lublinie oraz 20 II 1963 na posiedzeniu Stow. Historyków Sztuki w Warszawie.

3. BIBLIOTEKOZNAWSTWO

Zob. poz. 7—8, 22, 28, 43.

45. *Biblioteka Kapituły Włocławskiej.* Oprac. ks. Stanisław Chodyński, uzup. rozdziałem o katalogach i wyd. ks. Stanisław Librowski. Kron.

Diec. Włoc. r. 43: 1949 s. 169—216, 233—280; r. 44: 1950 s. 33—68. Własna karta tyt. i paginacja. Nadb. Włocławek 1949 8° ss. 130, nlb. 1. Monumenta Historica Dioecesis Vladislaviensis, [f.] 26.

„Na osiemsetlecie kapituły włocławskiej" s. 169 i w nadb. s. 1.

Z treści: „Rozdz. II: Katalogi Biblioteki Kapituły Włocławskiej" s. 194—216, 233—257 i w nadb. s. 26—73.

Rec.: Glemma Tadeusz, *Pol. sacra*, r. 4: 1951 z. 2 s. 163; Urban Wincenty, *Aten. kapł.* r. 42: 1950 t. 53 s. 79.

46. *Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku.* Cz. 1: *Rubrycele i schematyzmy diecezjalne.* Z. 1: *Diecezja augustowska — archidiecezja krakowska.* Arch. Bibl. Muz. t. 23: 1971 s. 213—310. Nadb. s. 1—98.

Dzieło składa się z 2 części; cz. 1 obejmuje 4 zeszyty.

„Wstęp" do z. 1 na s. 213—239.

Nadb. z. 1 posiada własną okładkę kart.

Z. 2: *Diecezja lubelska — diecezja płocka.* Arch. Bibl. Muz. t. 24: 1972 s. 5—94. Nadb. s. 99—188.

„Wstęp" do z. 2 s. 5—14.

Nadb. z. 2 posiada własną okładkę kart.

Z. 3: *Diecezja podlaska — diecezja warmińska.* Arch. Bibl. Muz. t. 25: 1972 s. 39—113. Nadb. s. 189—263.

„Wstęp" do z. 3 na s. 39—48.

Nadb. z. 3 posiada własną okładkę kart.

Z. 4: *Archidiecezja warszawska — diecezja żmudzka.* Arch. Bibl. Muz. t. 26: 1973 s. 89—197. Nadb. s. 265—373.

„Wstęp" do z. 4 s. 89—98.

„Dodatek [...]: Diecezja wojskowa czyli polowa" s. 196—197.

Nadb. z. 4 posiada własną okładkę kart.

Cz. 2: *Rubrycele i schematyzmy zakonne.* Arch. Bibl. Muz. t. 27: 1973 s. 57—130. Nadb. s. 375—448.

„Wstęp" do cz. 2 na s. 57—67.

Nadb. cz. 2 posiada własną okładkę kart.

„Spis treści" całego dzieła na s. 124—130 [442—448].

Nadb. całości katalogu posiada ogólną okładkę kart. (Lublin 1971—1973).

Jędrzejczak Maria Laurencja: Wykaz instytucji naukowych, które weszły w posiadanie dzieła ks. prof. dra hab. Stanisława Librowskiego pt. Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski... *Arch. Bibl. Muz.* t. 29: 1974 s. 301—303.

4. STATYSTYKA

47. *Rocznik diecezji włocławskiej [na rok] 1949,* Włocławek 1949, Kuria Diecezjalna, 16° ss. 355.

„... pierwszy od roku 1939" s. 1.

[Podp.] Redaktor — archiwariusz diecezjalny (s. 3).

Z treści: „Poczet biskupów włocławskich" s. 26—30; „Poczet biskupów pomocniczych..." s. 32—36; „Dekanaty i parafie" s. 61—262; Księża pomordowani i zmarli w l. 1939—1949 s. 331—342.

VII. HISTORIA

Zob. poz. 14, 33—34, 43, 47.

48. *Czterechsetlecie erekcji Seminarium Włocławskiego (1569—1969).* Arch. Bibl. Muz. t. 18: 1969 s. 125—132. Nadb. ss. 8.

Z treści: „3: Publikacja dokumentu erekcyjnego..." s. 128—132.

Odczyt wygł. w Seminarium Duch. we Włocławku 9 I 1969.

Seminariów dotyczą poz. 14, 49—50, 57—59.

49. *Czterechsetlecie fundacji Seminarium Włocławskiego (1568—1968).* Arch. Bibl. Muz. t. 17: 1968 s. 179—185. Nadb. ss. 6.

Z treści: Teksty fundacyjne seminarium s. 181—183.

Referat wygł. w Seminarium Duch. we Włocławku 16 III 1968 — w sam jubileusz fundacji tejże instytucji.

Nadb. posiada okładkę kart., wspól. z poz. 19 i 57, zatyt. Trzy artykuły.

50. *Dekret Soboru Trydenckiego o seminariach i pierwsze seminaria diecezjalne w Polsce.* Aten. kapł. r. 61: 1969 t. 72 s. 204—236.

51. *Diecezja włocławska oraz jej wkład w życie Kościoła i Narodu.* Kron. Diec. Włoc. t. 49: 1966 s. 265—274.

Wykład wygł. 9 X 1966 w katedrze włocławskiej podczas diecezjalnych uroczystości milenijnych.

52. *Kim był i pozostał św. Wojciech dla Polski.* Ład Boży, r. 3: 1947 nr 17 s. 2.

53. *Na śladach wczesnośredniowiecznej kolegiaty i kapituły zamkowej św. Michała w Gdańsku.* Arch. Bibl. Muz. t. 14: 1967 s. 231—245, summ. Nadb. ss. 15.

Zbierski Andrzej: W sprawie kolegiaty na grodzie gdańskim w XI—XIII wieku. Na marginesie pracy Stanisława Librowskiego: Na śladach... *Rocz. gdań.* t. 28: 1969 s. 261—265.

54. *Nieco wiadomości o grobie i szczątkach pośmiertnych prymasa Karnkowskiego.* Kron. Diec. Włoc. r. 57: 1963 s. 202—204.

55. *Podział obecnej diecezji chełmińskiej na komisariaty czyli delegatury biskupie.* Arch. Bibl. Muz. t. 29: 1974 s. 281—299, summ. Nadb. ss. 19.

56. *Rola Kruszwicy w dziejach Narodu i Kościoła Polskiego.* Kron. Diec. Włoc. t. 49: 1966 s. 218—230.

Odczyt wygł. 29 VI 1966 w Kruszwicy na uroczystościach Tysiąclecia Chrześcijaństwa Polski.

57. *Właściwie które seminarium diecezjalne w Polsce jest najstarsze?* Arch. Bibl. Muz. t. 17: 1968 s. 185—189. Nadb. ss. 5.

Referat wygł. w r. 1968 na zebraniu Wydz. Teologiczno-Kanonicznego Tow. Nauk. KUL.

Nadb. posiada okładkę kart., współ. z poz. 19 i 49, zatyt. Trzy artykuły.

58. *Włocławskie Seminarium Duchowne na przestrzeni czterech stuleci.* Kron. Diec. Włoc. t. 52: 1969 s. 176—188.

Wykład wygł. 18 V 1969 w czasie uroczystości jubileuszowych w Seminarium Duch. we Włocławku.

Zob. poz. 59.

59. *Włocławskie Seminarium Duchowne na przestrzeni czterech stuleci.* Arch. Bibl. Muz. t. 20: 1970 s. 203—216, summ. Nadb. ss. 14.

Jest to rozszerz. poz. 58.

Z treści: „Ważniejsza bibliografia" s. 213—214.

Własny „spis treści" na s. 216.

Nadb. posiada własną okładkę kart.

60. *Z dziejów katedry a następnie kolegiaty św. Wita w Kruszwicy.* I: *Katedra, potem kolegiata św. Wita do roku 1428.* Arch. Bibl. Muz. t. 15: 1967 s. 251—269, summ. Nadb. ss. 19.

Jest to pierwszy rozdział rozprawy spośród czterech zaplanowanych.

Z treści: „5: Dodatek — źródła publikowane" s. 266—268.

Poszerz. odczyt wygł. 18 X 1967 na posiedzeniu Wydz. Teologiczno-Kanonicznego Tow. Nauk. KUL.

61. *Zmagania o katolicyzm i polskość ziemi bytowskiej i lęborskiej.* Nasza Przeszł. [t.] 8: 1958 s. 181—201. Nadb. ss. 21.

Rec.: Tomczak Andrzej, *Zap. hist.* t. 25: 1960 z. 1 s. 111.

VIII. HISTORIA I PRAWO

Zob. poz. 50, 53, 55, 60.

62. *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji.* Kron. Diec. Włoc. r. 42: 1948 s. 181—210, 231—280, 306—312, 326—344, 353—376; r. 43: 1949 s. 16—32, 58—64, 82—89, 112—128. Własna karta tyt. i paginacja ss. XX, 158.

Zob. poz. 63.

63. *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji.* (Warszawa) 1949 8° ss. XXVI, 175. Studia Historico-Ecclesiastica, [vol.] 5.

Poszerz. wyd. książkowe poz. 62.

Rozprawa magisterska przedłożona w r. 1948 Radzie Wydz. Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego.

Z treści: „Źródła i opracowania" s. XIV—XXIII; „Początek diecezji włocławskiej" s. 1—6; Dzieje katedry włocławskiej s. 6—10; Szkoła katedralna i szpital św. Witalisa s. 140—142; Archiwum i biblioteka kapituły s. 142—149; Ważniejsze zespoły i serie akt Archiwum Diec. we Włocławku s. 146—147.

Rec.: Fiałkowski Józef, *Pol. sacra,* r. 4: 1951 z. 2 s. 163—167; tenże: Une nouvelle étape de recherches concernant l'histoire des chapitres en Pologne, *Collec. theol.* a. 22: 1950/51 f. 1/4 s. 167—172; Glemma Tadeusz, *Kwart. hist.* r. 57: 1949 z. 1/4 s. 300—301; Karasiewicz Władysław, *Rocz. hist.* r. 19: 1950 s. 228—231; Rostworowski Jan, *Prz. powsz.* t. 231: 1951 nr 2 s. 135; Sabisch Alfred, *Archiv f. schles. Kirchengesch.* Bd 10: 1952 s. 288; Szołdrski Władysław, *Homo Dei,* r. 19: 1950 s. 302—303; Szymański Józef: Piętnaście lat badań nad dziejami polskich kapituł katedralnych i kolegiackich (1945—1960), *Zesz. nauk. KUL,* r. 5: 1962 nr 1 s. 89, 98—99; Urban Wincenty, *Aten. kapł.* r. 42: 1950 t. 52 s. 162—164.

64. *Sprawa rzekomych synodów diecezji włocławskiej po 1641 roku.* Arch. Bibl. Muz. t. 2: 1961 z. 1/2 s. 345—352, summ. Nadb. ss. 8.

65. *Synody diecezji włocławskiej.* Kron. Diec. Włoc. t. 50: 1967 s. 82—94.

Referat wygł. we Włocławku 29 XI 1966 na sesji przedsynodalnej przedstawicieli duchowieństwa diecezji.

66. *Wiadomość o nie wydanym zbiorze Adama Chodyńskiego pt. Przywileje, prawa i wilkury cechów i bractw rzemieślniczych oraz przemysłu i handlu w dawnym Kaliszu.* Ziem. kalis. r. 2: 1958 nr 4 s. 4.

Zob. poz. 67.

67. *Wiadomość o zbiorze prawnym pt. Przywileje, prawa i wilkury cechów i bractw rzemieślniczych oraz przemysłu i handlu w dawnym Kaliszu.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 2 s. 173—176, summ. s. 208.

Jest to rozszerz. poz. 66.

Z treści: Wykaz 36 rozdziałów i 7 dodatków zbioru na s. 174—176.

68. *Wizytacje diecezji włocławskiej.* Cz. 1: *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej.* T. 1: *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze.* Z. 1: *Wstęp ogólny do wizytacji.* Arch. Bibl. Muz. t. 8: 1964 s. 5—186, summ. Własna karta tyt. i paginacja. Nadb. ss. 182.

Dzieło zaplanowane na 2 części, 4 tomy i szereg zeszytów.

Zeszyt 1 został przedstawiony w r. 1964 Radzie Wydz. Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego jako rozprawa habilitacyjna.

Nadb. posiada własny „spis rzeczy" (s. 11—12) i okładkę kart.

Z treści: „I: Dzieje urzędu przeprowadzającego wizytacje i wytwarzającego ich akta" s. 13—103.

Z. 2: *Wizytacje w latach 1123—1421.* Arch. Bibl. Muz. t. 10: 1965 s. 33—206, summ. Własna karta tyt. i paginacja. Nadb. ss. 174.

Nadb. posiada własny „spis rzeczy" (s. 39) i okładkę kart.

Z treści: „Przedmowa do 2 i 3 zeszytu" łącznie na s. 35—38; „Bibliografia załącznikowa..." s. 40—60.

Uwaga. Autor omawia treść pontyfikatami biskupów, ustala sieć parafialną diecezji, przedrukowuje instrukcje wizytacyjne, stosuje złożone (a, b, c, d) przypisy.

Tomczak Andrzej: Czy nowy rodzaj monografii „archiwalno-źródłoznawczej?". (W związku z pracą ks. Stanisława Librowskiego [pt.] Wizytacje diecezji włocławskiej). *Zap. hist.* t. 32: 1967 z. 2 s. 43—53.

IX. KULTURA I SZTUKA

Zob. poz. 22, 28, 44.

69. *Biskup Hieronim Rozrażewski jako humanista i mecenas.* Arch. Bibl. Muz. t. 11: 1965 s. 201—263, summ. Nadb. ss. 63.

Poszerz. wykład habilitacyjny wygł. 1 VI 1965 na posiedzeniu Rady Wydz. Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

70. *Stulecie „Albumu Kaliskiego".* Ziem. kalis. r. 2: 1957 [powinno być 1958] nr 5 s. 5, 14.

Edward Stawecki: Album Kaliskie, Warszawa 1858.

71. *Tryptyk Włocławski.* Aten. kapł. r. 38: 1946 t. 45 s. 402—408.

X. BIOGRAFIA I BIOGRAMY

1. ZBIOROWE

72. *Ofiary zbrodni niemieckiej. (Diecezja włocławska).* Ład Boży, r. 3: 1947 nr 14—52; r. 4: 1948 nr 1—9.

Razem 97 biogramów, od ks. Stanisław Adamczyk do ks. Klemens Kuczyński. Zob. poz. 73—73a.

73. *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diec[ezji] włocławskiej.* Kron. Diec. Włoc. r. 41: 1947 s. 147—168, 184—208, 222—253, 278—304, 328—352; r. 42: 1948 s. 26—47, 67—92.

W sumie 225 biogramów, od ks. Stanisław Adamczyk do ks. Wiktor Zgagowski oraz dwa uzupełniające.

Zob. poz. 73a.

73a. *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej [w latach] 1939—1945.* Włocławek 1947 Księg. Powsz. i Druk. Diec. 8° ss. 181, nlb. 1.

Jest to wyd. książkowe poz. 73.

„Spis nazwisk" (s. 179—181)

Adamczyk Stanisław s. 4
Adamski Leon s. 4
Andrzejak Franciszek s. 4—5
Andrzejczak Stanisław s. 5—6
Antonowicz Henryk s. 6
Bagdziński Mieczysław s. 6—7
Balcerowski Michał s. 7
Balcerzak Feliks s. 7—8
Białkowski Stefan s. 8
Bielowski Józef s. 8—9
Binek Walerian s. 9—10
Biniewicz Jan s. 10
Binkowski Feliks s. 10
Bobotek Paweł s. 10—11
Broniarczyk Jan s. 11
Bryl Jan s. 11—12
Brzezik Ignacy s. 12
Brzozowski Hieronim s. 12
Brzuski Henryk s. 12—14
Brzuszczyński Henryk s. 14—15
Buss Kazimierz s. 15
Chaberkowski Stefan s. 15—16
Choynowski Teofil Euzebiusz s. 16—17
Choroszyński Bolesław s. 17
Chwiłowicz Marian s. 17—18
Chwiłowicz Mieczysław s. 18—19
Cichocki Ferdynand Jan s. 19
Cieśla Feliks s. 19—20
Czajkowski Marian s. 20—21
Czaki Saturnin s. 21—22
Czapla Jan s. 22—23
Czapski Tadeusz s. 23

Czarnecki Franciszek s. 23—24
Dembczyk Sylwan s. 24—25
Domachowski Czesław s. 26
Domański Grzegorz s. 26—28
Downar Stefan s. 28—29
Dulny Tadeusz s. 29—30
Eljasz Wincenty s. 30—31
Fijałkowski Adam s. 31—32
Florczak Józef s. 32—33
Gabryelski Tadeusz s. 33
Garwoliński Wacław s. 33—34
Gawlikowski Franciszek s. 34
Gąsowski Jan s. 34—35
Gizowski Edmund s. 35—36
Głoskowski Bernard s. 36
Gmachowski Wincenty s. 36—37
Godlewski Julian s. 37
Gogolewski Piotr s. 37—38
Gołębiowski Józef s. 38
Gorajecki Michał s. 38—39
Goszczyński Stefan s. 39
Grabarczyk Jan s. 39—40
Grabarek Bronisław s. 40
Grabowski Mateusz s. 40—41
Grzebielewski (Grzebielucha) Józef s. 41—42
Grzesitowski Stanisław s. 42—43
Grzymała Edward s. 43—44
Guranowski Zygmunt s. 44—46
Guzenda Karol Zygmunt s. 46—47
Herbich Henryk Józef Adam s. 47
Hoffman Aleksy s. 48
Hofman Franciszek s. 48
Jakóbiak Bolesław s. 49
Jakubowiak Edmund s. 49—50
Jankowski Antoni s. 50
Jaworski Tomasz s. 50—51
Jędrychowski Józef Roman s. 51—52
Jędrzejewski Dominik s. 52—53
Kaczorowski Henryk s. 53—59
Kalinowski Antoni s. 59
Karamucki Edmund s. 59—60
Karbowski Józef s. 60
Kasiński Stanisław s. 60—61
Kazimierowicz Henryk s. 61—62
Kazubiński Marian s. 62
Kempiński Stanisław s. 62—63
Kiełkiewicz Włodzimierz s. 177
Kiszkurno Antoni s. 63—64
Klepaczewski Ludwik s. 64
Klukaczyński Jan s. 177
Kmieć Franciszek s. 65
Kneblewski Wacław s. 65—67
Kochanowicz Bronisław s. 67—68
Kochanowski Władysław s. 68—69
Koławski Henryk s. 69—70
Kostkowski Bronisław Jerzy s. 70—71
Kowal Henryk Stanisław s. 72
Kozal Michał s. 72—76
Kozanecki Adam s. 76—77
Kozankiewicz Bronisław s. 77
Kozłowski Stanisław s. 77—79
Koźbiał Michał s. 79—80
Krauze Edmund s. 80
Kręcicki Bolesław s. 80
Krysiński Jan Julian s. 81
Krzesiński Aleksander s. 81—82
Kuczyński Klemens s. 82
Kuczyński Marian s. 82—83
Kuliński Stefan s. 83—85
Kurzawa Józef s. 85—86
Kuzio Włodzimierz Kazimierz s. 86—87
Kwaśkiewicz Leon s. 87
Lankiewicz Zygmunt s. 87—88
Ludwikiewicz Stefan s. 88—89
Łaszkiewicz Stanisław s. 89—90
Łopuszyński Kazimierz Roman s. 90
Makowski Aleksander s. 90—91
Mańkiewicz Henryk s. 91—92
Margoński Antoni s. 92—93
Maternowski Gustaw s. 93
Maternowski Stanisław s. 93—94
Matuszewski Wincenty s. 94—95
Mężnicki Józef s. 95—97
Miastkowski Antoni s. 97
Michniewski Stanisław Tomasz s. 97—98
Mijakowski Bogdan s. 98—99
Mikołajczyk Jan (senior) s. 99
Mikołajczyk Jan (junior) s. 99—100
Mikuczewski Ludwik s. 100—101
Mikusiński Bronisław s. 101
Mikusiński Jan s. 101—102
Moks Stefan Andrzej s. 102—103
Morawski Michał s. 103—104
Morozewicz Karol s. 104
Morzycki Jan s. 104—105
Moszczeński Stanisław s. 105—106
Mścichowski Antoni s. 106
Niewęgłowski Stanisław s. 106—107
Nitecki Antoni s. 107—108
Nodzyński Andrzej s. 108—109
Nowak Edmund s. 109—110
Nowakowski Leon s. 110—111
Nowański Antoni s. 111
Nowicki Józef Henryk s. 111—112
Olszewski Zygmunt s. 113
Osiński Władysław s. 113—114
Pacześ Bolesław s. 114
Paluch Ignacy s. 114—115
Panek Józef s. 115—116
Panek Piotr s. 116
Papieski Mikołaj s. 116—117
Pawlak Antoni s. 117
Pawłowski Roman s. 117—119
Penkala Konstanty s. 119
Perczak Edmund s. 119—120
Petrykowski Stefan s. 120—121
Piekarski Stanisław s. 121
Pietkiewicz Wiktor s. 121
Placek Bronisław s. 121—122
Płoszaj Stanisław s. 122
Pokrzywnicki Aleksander Feliks s. 122—123

Połatyński Józef s. 123
Portych Teodor s. 124
Potempa Wiktor Filip s. 124—126
Prokopowicz Teodor s. 126—127
Radkowski Ignacy s. 127
Rawicki Franciszek s. 127—129
Rorat Bolesław s. 129
Rosiński Józef s. 130
Różański Zdzisław s. 130
Rybarski Wacław s. 130—131
Ryglewicz Jan s. 131
Rysztogi Wiktor s. 131—132
Sadkowski Michał s. 132—133
Sikorowski Wincenty s. 133
Skowronek Michał s. 133—135
Skrętny Ignacy s. 135
Skrętny Stanisław s. 136
Sobiepanek Tomasz s. 136—137
Sołtysiak Jan s. 137
Sowiński Jan s. 137—139
Stanisz Stanisław s. 139
Stańczyk Marian Franciszek s. 139—140
Stawicki Leonard s. 140—141
Stefańczyk Faustyn s. 141
Straszewski Józef s. 141—142
Suck Teodor s. 142—143
Sypniewski Tadeusz s. 143—144
Szadkowski Józef s. 144
Szczepanowski Stanisław Feliks s. 144—145
Szczodrowski Marian s. 145
Szczygłowski Franciszek s. 145—147
Szumacher Karol s. 147—148
Szwabiński Michał s. 148
Szwarc Jan s. 149
Szymak Józef s. 149—151
Szymczak Andrzej s. 151—152
Świeżewski Kazimierz s. 152—153
Tołkacz Wacław s. 153
Tomczyk Józef s. 153—154
Tomiec Romuald s. 154
Topoliński Jan s. 154—155
Topolski Bronisław s. 155
Trzask Stefan s. 155—156
Tymiński Antoni s. 156—157
Urban Jan s. 157—158
Urbański Andrzej s. 158—159
Walczykowski Aleksander s. 159
Walecki Wacław s. 159—160
Wągrowski Jan s. 160—161
Wieczorek Jan s. 161—162
Wielebski Edmund s. 162
Wilk Stefan Bronisław s. 162—163
Wiśniewski Ludwik s. 163—164
Wojsa Stanisław s. 164—165
Wojtasik Władysław s. 165—166
Wojtysiak Władysław s. 166
Wolski Edmund s. 166—167
Wójcik Józef s. 167—168
Wrzaliński Wincenty s. 168
Wysocki Antoni Piotr s. 168—169
Zaborowicz Stanisław s. 169—170
Zacharek Kazimierz s. 170—171
Załuska Paweł s. 171—172
Zatryb Ludwik s. 172—173
Zawadzki Józef s. 173
Zawadzki Ludwik Mieczysław s. 173—174
Zawadzki Marcin s. 174
Zawadzki Stanisław s. 174—175
Zawisza Walenty s. 175—176
Zgagowski Mieczysław s. 176
Zgagowski Wiktor s. 176.

Rec.: Biskupski Stefan, *Aten. kapł.* r. 40: 1948 t. 48 s. 291—292; Szołdrski Władysław, *Homo Dei*, r. 17: 1948 s. 125.

2. POSZCZEGÓLNE

Zob. poz. 1—2, 33, 39, 41—42, 52, 54, 69, 72—73a, 92—93.

74. *Ksiądz Wacław Bliziński — twórca wzorowej wsi polskiej Lisków.* Kron. Diec. Włoc. r. 55: 1961 s. 36—39.

75. *Gniewosz Mikołaj Wojciech (Olbracht) h. Rawicz z Oleksowa... (kon. XVI w. — 1654)... biskup kujawski.* [w] Pol. słow. biogr. t. 8 (Wrocław 1959/60) s. 146—148.

[Podp.] Red.— Materiały ks. S. Librowskiego i uwagi W. Czaplińskiego.

76. *Górzyński Władysław (1856—1920), historyk sztuki, ksiądz.* [w] Pol. słow. biogr. t. 8 s. 459—460.

„Uzupełnienia Ignacego Trybowskiego".

77. *Grabowski Adam Stanisław h. Zbiświcz (1698—1766), kolejno*

biskup chełmiński, włocławski i warmiński. [w] Pol. słow. biogr. t. 8 s. 478—480.

78. *Gruchalski Stanisław, pseud. Grusta (1872—1936), ksiądz, prof. filozofii w Seminarium Duch. we Włocławku.* [w] Pol. słow. biogr. t. 9 (1960/61) s. 39—40.

79. *Korszyński (dawniej Krupa) Franciszek Salezy (1893—1962), biskup sufragan włocławski, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych.* [w] Pol. słow. biogr. t. 14 (1968/69) s. 118—119.
Zob. poz. 2, 42, 80—83.

80. *Kozal Michał (1893—1943), biskup, sługa Boży.* [w] Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny, t. 1, Poznań 1971 s. 849—863. Nadb. ss. 15.
„Źródła i opracowania" (s. 861—863) [podp.] o. Romuald Gustaw OFM.
Odczyt wygł. w r. 1966 w Seminarium Duch. we Włocławku.
Zob. poz. 2.

81. *Kozal Michał (1893—1943), biskup sufragan włocławski, więzień obozu koncentracyjnego w Dachau.* [w] Pol. słow. biogr. t. 14 s. 601—602.

82. *Ofiary zbrodni niemieckiej. W rocznicę śmierci biskupa Michała Kozala.* Ład Boży, r. 4: 1948 nr 4 s. 2—3.
Zmarł w Dachau 26 I 1943.

83. *Życiorys sługi Bożego [biskupa Michała Kozala].* Kron. Diec. Włoc. r. 54: 1960 s. 368.
[Podp.] Oprac. ks. postulator.

84. *Kremer Piotr (1878—1951), ksiądz, teolog.* [w] Pol. słow. biogr. t. 15 (1970) s. 272—273.

85. *Kruszyński Józef, krypt. i pseud.: jotka, Abel Nahbi, Bogumił Pałuka (1877—1953), ksiądz, profesor i rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego..., biblista.* [w] Pol. słow. biogr. t. 15 s. 442—443.
Skrót wykładu wygł. w r. 1966 we Włocławskim Seminarium Duch.

86. *Krynicki Władysław Paweł (1861—1928), biskup włocławski, teolog.* [w] Pol. słow. biogr. t. 15 s. 464—465.

87. *Ksiądz Konstanty Księski, apostoł Kalisza i sprawa jego beatyfikacji.* Arch. Bibl. Muz. t. 19: 1969 s. 215—232, summ. Nadb. ss. 18.
Własny „spis treści" na s. 232.
Nadb. posiada własną okładkę kart.
Referat wygł. w r. 1966 w Seminarium Duch. we Włocławku.
Zob. poz. 88.

88. *Księski Konstanty (1841—1904), ksiądz, działacz charytatywny na terenie Kalisza.* [w] Pol. słow. biogr. t. 15 s. 631.

89. *Kubicki Władysław (1869—1937), ksiądz, historyk, kolekcjoner.* [w] Pol. słow. biogr. t. 16 (1971) s. 24—25.

Zob. poz. 1, 92.

90. *Ksiądz profesor doktor Marian Rechowicz.* Arch. Bibl. Muz. t. 21: 1970 s. 3—7.

Ur. 4 IX 1910 r.
[Podp.] Redakcja.

Zob. poz. 39, 41.

91. *Ksiądz Jan Nepomucen Sobczyński (1861—1942). W stulecie urodzin.* Arch. Bibl. Muz. t. 2: 1961 z. 1/2 s. 323—330. Nadb. ss. 8.

Z treści: Wykaz ważniejszych wpisów kroniki kościelnej Kalisza autorstwa ks. Sobczyńskiego s. 328—330; „Bibliografia" s. 330.

XI. KOMUNIKATY I DEDYKACJE

Zob. poz. 1, 90.

92. *[Adres dedykacyjny dla ks. prof. dra Mariana Rechowicza].* Arch. Bibl. Muz. t. 21: 1970, wkładka pomiędzy s. 2 a 3.

Tom 21 czas. ABMK ofiarowano wspom. z okazji 60-lecia urodzin i in. rocznic.
[Podp.] Redakcja i współpracownicy.

93. *[Adres dedykacyjny dla o. doc. dra Romualda Gustawa OFM].* Arch. Bibl. Muz. t. 23: 1971, wkładka między s. 2 a 3.

Tom 23 czas. ABMK ofiarowano wspom. z okazji 60-lecia urodzin i in. rocznic.
[Podp.] Redakcja i współpracownicy.

94. *Do archiwów i bibliotek kościelnych w Polsce. Komunikat.* Arch. Bibl. Muz. t. 4: 1962 s. 399—400.

W sprawie kwerendy dot. materiałów do historii Ameryki Łacińskiej.
[Współ. z ks. Bolesławem Kumorem. Podp.] Kierownictwo Ośrodka ABMK.

95. *Komunikat Komitetu Pielgrzymki b. Więźniów Dachau do Św. Józefa w Kaliszu.* Kron. Diec. Włoc. r. 42: 1948 s. 116—117.— [Toż pt.] *Pielgrzymka księży b. więźniów Dachau do Kalisza.* Ład Boży, r. 4: 1948 nr 13/14 s. 11.

[Podp.] † ks. bp Fr[anciszek] Korszyński, prezes; ks. St. Librowski, sekretarz.
Zob. poz. 96.

96. *Odezwa do księży byłych więźniów w Dachau.* Homo Dei, r. 17: 1948 s. 65.— Kron. Diec. Włoc. r. 41: 1947 s. 323—324.

Zob. poz. 95.
[Podp.] † Franciszek Korszyński..., prezes; ks. St. Librowski, sekretarz.

B. PUBLIKACJA ŹRÓDEŁ

97. *Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej.* Wyd. ... Wstęp ogólny: *Kapituły kolegiackie dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej.* Arch. Bibl. Muz. t. 1: 1959/60 z. 1 s. 167—189, summ. s. 192. Odb. Lublin 1959 8° ss. 25.

Z treści: „Rozdz. IV: Plan wydawnictwa" s. 187—189 i w odb. s. 23—25.

Rec.: Kumor Bolesław: Nowe czasopismo, *Zesz. nauk. KUL,* r. 2: 1959 nr 4 s. 91—93; Szymański Józef: Piętnaście lat badań nad dziejami polskich kapituł katedralnych i kolegiackich (1945—1960). *Zesz. nauk. KUL,* r. 5: 1962 nr 1 s. 89, 91—92.

C. PRACA W REDAKCJACH

I. REDAKTOR

1. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. Organ Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. [Kwart.]. T. 1 z. 1, Lublin 1959 8° ss. 192.

[Kwart.] T. 1 z. 2, Lublin 1960 8° ss. 208.

[Kwart.] T. 2 z. 1/2, Lublin 1961 8° ss. 392.

[Kwart.] T. 3 z. 1/2, Lublin 1961 8° ss. 404, nlb. 1.

[Półrocz.] T. 4, Lublin 1962 8° ss. 400.

[Półrocz.] T. 5, Lublin 1962 8° ss. 392.

[Półrocz.] T. 6, Lublin 1963 8° ss. 395.

Półrocz. T. 7, Lublin 1963 8° ss. 305.

Półrocz. T. 8, Lublin 1964 8° ss. 304.

Półrocz. T. 9, Lublin 1964 8° ss. 286.

Półrocz. T. 10, Lublin 1965 8° ss. 307.

Półrocz. T. 11, Lublin 1965 8° ss. 312.

Półrocz. T. 12, Lublin 1966 8° ss. 288.

Półrocz. T. 13, Lublin 1966 8° ss. 300.

Półrocz. T. 14, Lublin 1967 8° ss. 269.

Półrocz. T. 15, Lublin 1967 8° ss. 289.

Półrocz. T. 16, Lublin 1968 8° ss. 314.

Półrocz. T. 17, Lublin 1968 8° ss. 267.

Półrocz. T. 18, Lublin 1969 8° ss. 352.

Półrocz. T. 19, Lublin 1969 8° ss. 351.

Półrocz. T. 20, Lublin 1970 8° ss. 374.

Półrocz. T. 21, Lublin 1970 8° ss. 407.

Półrocz. T. 22, Lublin 1971 8° ss. 402.

Półrocz. T. 23, Lublin 1971 8° ss. 403.

Półrocz. T. 24, Lublin 1972 8° ss. 404.

Półrocz. T. 25 — jubileuszowy, Lublin 1972 8° ss. 400.
Półrocz. T. 26, Lublin 1973 8° ss. 400.
Półrocz. T. 27, Lublin 1973 8° ss. 400.
Półrocz. T. 28, Lublin 1974 8° ss. 416.
Półrocz. T. 29, Lublin 1974 8° ss. 386.

2. Kronika Diecezji Włocławskiej. Czasopismo poświęcone sprawom diecezji. [Mies.]. R. 43, Włocławek 1949 Kuria Diec. 8° nr 9/10—11/12.
R. 44, Włocławek 1950 Kuria Diec. 8° nr 1/2—3/4.
[Podp.] Archiwariusz diec.

II. CZŁONEK REDAKCJI

3. Ateneum Kapłańskie. Czasopismo teologiczne założone w 1909 roku. [Dwumies.]. R. 49, Włocławek Seminarium Duch. 1957 t. 54 8° ss. 480.
R. 49, Włocławek Seminarium Duch. 1957 t. 55 8° ss. 480.

4. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne. T. 20 z. 4: Historia Kościoła, Lublin 1973 Towarzystwo Nauk. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 8° ss. 204.

CZĘŚĆ 2

BIBLIOGRAFIA PRZEDMIOTOWA

Pracy czy artykułu odnoszącego się bezpośrednio do życia i działalności ks. prof. Librowskiego zasadniczo dotąd nie ma. Jednak fragmentów utworów, a zwłaszcza publikacji pośrednich na te tematy jest wiele. Można by je ująć w następujące grupy.

I. **Bibliografie** — wymienione we wstępie do nin. zestawu oraz inne.

II. **Pozycje** 2—4, 7—15, 19—21, 23—30, 32, 34—35, 40—42, 45—47, 58—59, 68—69, 72—73a, 80—83 i 91 **pierwszej części** tej bibliografii, uwzględniające w większym lub mniejszym stopniu osobę oraz działalność naukowo-badawczą i publikacyjną wspomnianego.

III. **Sprawozdania** z kursów i seminariów, przeprowadzanych przez ks. Librowskiego (od r. 1961) na KUL w Lublinie, dla pracowników archiwów kościelnych — diecezjalnych i zakonnych — opisują m.in. jego działalność organizacyjną i szkoleniową. Biorąc chronologicznie są to artykuły ks. Bolesława Kumora (*Arch. Bibl. Muz.* t. 3: 1961 z. 1/2 s. 103—110), s. Krystyny Sobul NM (*Arch. Bibl. Muz.* t. 16: 1968 s. 279—282; t. 20: 1970 s. 195—202), s. Marii Laurencji Jędrzejczak NM (*Arch. Bibl. Muz.* t. 28: 1974 s. 333—338).— Tegoż zagadnienia, jak-

kolwiek w węższym zakresie, dotyczą coroczne **sprawozdania** z prac całego Ośrodka ABMK przy KUL, zamieszczane w nin. czasopiśmie od r. 1960 przez ks. B. Kumora (pierwsze w t. 4), a następnie od 1963 przez Mariana Hałasę i s. Elżbietę W. Łukasiewicz OSU (pierwsze w t. 9).

IV. **Recenzje** i **omówienia** całości lub pewnej serii tomów czasopisma *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne,* redagowanego od początku (r. 1959) przez ks. Librowskiego, uwypuklają również jego działalność wydawniczą i naukową. Przyczynków tych ukazało się wiele tak w kraju, jak i za granicą. Na terenie rodzimym zauważono w tym względzie artykuły następujących autorów, uszeregowanych tu alfabetycznie: Aleksiewicz Anna (*Rocz. bibl.* r. 14: 1970 z. 1/2 s. 459—461; t. 15: 1971 z. 3/4 s. 152—155); Bańkowski Piotr (*Archeion,* [t.] 33: 1960 s. 208—212); Bejze Bohdan (*Tyg. powsz.* r. 13: 1959 nr 33 s. 7; *Wiad. Diec. Łódz.* r. 33: 1959 s. 350—351); Kumor Bolesław (*Zesz. nauk. KUL,* r. 2: 1959 nr 4 s. 89—93); Spież Jan Andrzej, Wiesiołowski Jacek (*Stud. źródłozn.* [t.] 13: 1968 s. 168—171); [Szymańska Maria] M.Sz. (*Stud. źródłozn.* [t.] 8: 1963 s. 227—228); Węglińska Irena (*Życie i Myśl,* r. 15: 1965 nr 6 s. 152—154); Wiśliński Jan (*Zesz. nauk. KUL,* r. 3: 1960 nr 3 s. 97—99); Wojnowski Jan (*Aten. kapł.* r. 51: 1959 t. 59 s. 143—145; r. 52: 1960 t. 61 s. 157—160); Zielińska Krystyna (*Archeion,* [t.] 51: 1969 s. 256—258; [t.] 56: 1971 s. 275—277).

V. **Inne druki**. Jędrzejczak Maria Laurencja: Wykaz instytucji naukowych, które weszły w posiadanie dzieła ks. prof. dra hab. Stanisława Librowskiego pt. Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski, znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku, Lublin 1973... *Arch. Bibl. Muz.* t. 29: 1974 s. 301—303.— Korszyński Franciszek: Jasne promienie w Dachau, Poznań 1957 (indeks).— *Kronika Diecezji Włocławskiej* od r. 1945.— *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji włocławskiej* 1965, 1966, 1967, 1969.— *Rocznik diecezji włocławskiej* 1957, 1962, 1972.

DODATEK

ALFABETYCZNY WYKAZ SKRÓCONYCH TYTUŁÓW WAŻNIEJSZYCH PRAC KS. STANISŁAWA LIBROWSKIEGO

Uwaga. Pozycje umieszczone po tytułach odpowiadają numerom tychże, występującym powyżej w zasadniczym zestawie bibliografii podmiotowej. Ponieważ tytuły te zostały tu podane często w skróceniu,

uproszczeniu a nawet w ujęciu przystosowanym (dowolnym), typograficznie wyrażono je antykwą.

Aktualny stan udostępniania zasobu przechowywanego w archiwach kościelnych — poz. 3.
Andrzej z Opatowca i Benedykt z Budzisławia — poz. 33
Archiwa, biblioteki i muzea kościelne — poz. 22
Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce — poz. 36
Archiwum — poz. 37
Archiwum Diecezjalne we Włocławku w latach 1945—1958 — poz. 4
Archiwum Diecezji Włocławskiej — poz. 38
Bibliografia prac ks. Mariana Rechowicza — poz. 1
Biblioteka Kapituły Włocławskiej — poz. 45
Bliziński Wacław, ksiądz — poz. 74
Czterechsetlecie erekcji Seminarium Włocławskiego — poz. 48
Czterechsetlecie fundacji Seminarium Włocławskiego — poz. 49
Dekret Soboru Trydenckiego o seminariach i pierwsze seminaria diecezjalne w Polsce — poz. 50
Diecezja włocławska oraz jej wkład w życie Kościoła i Narodu — poz. 51
Dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie organizacji archiwów kościelnych w Polsce — poz. 23
Dwadzieścia pięć tomów czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne — poz. 15
Dwadzieścia zeszytów wykazu kwerend przeprowadzanych w archiwach i bibliotekach polskich — poz. 16
Gniewosz Mikołaj Wojciech, biskup — poz. 75
Górzyński Władysław, ksiądz — poz. 76
Grabowski Adam Stanisław, biskup — poz. 77
Gruchalski Stanisław, ksiądz — poz. 78
Kapituła katedralna włocławska, zarys dziejów i organizacji — poz. 62—63
Karnkowski Stanisław, prymas — poz. 54
Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku — poz. 46
Korszyński (dawniej Krupa) Franciszek Salezy, biskup — poz. 79
Kozal Michał, biskup — poz. 80—83
Kremer Piotr, ksiądz — poz. 84
Kronika kościelna Kalisza z lat 1901—1938 i jej autor — poz. 39
Kruszyński Józef, ksiądz — poz. 85

Krynicki Władysław Paweł, biskup — poz. 86
Książka o kancelarii i aktach biskupów kujawskich i pomorskich — poz. 19
Księski Konstanty, ksiądz — poz. 87—88
Które seminarium diecezjalne w Polsce jest najstarsze? — poz. 57
Kubicki Władysław, ksiądz — poz. 89

Najnowszy polski skrypt nauk pomocniczych historii — poz. 20
Na śladach wczesnośredniowiecznej kolegiaty i kapituły św. Michała w Gdańsku — poz. 53

Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej w latach 1939—1945 — poz. 72—73a
Odezwa redaktora Kroniki Diecezji Włocławskiej do duchowieństwa diecezji — poz. 24
Od redakcji czas. ABMK — poz. 25
Osiem prac metodycznych Ośrodka ABMK oraz zastosowanie ich w zbiorach kościelnych — poz. 21
Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych — poz. 26—27

Pierwszy kurs dla pracowników archiwów kościelnych — poz. 5—6
Pierwszy zjazd archiwistów, bibliotekarzy i muzeologów kościelnych — poz. 7—8
Pięćdziesiąt tomów czasopisma Archeion — poz. 18
Plan monografii historycznej diecezji włocławskiej — poz. 34
Podejmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych — poz. 35
Podział obecnej diecezji chełmińskiej na komisariaty czyli delegatury biskupie — poz. 55
Potrzeba i projekt stałej informacji o ruchu naukowym istniejącym w kulturalnych zbiorach kościelnych Polski — poz. 28
Prace przygotowawcze do biografii sługi Bożego biskupa Michała Kozala (I: Bibliografia prac o biskupie) — poz. 2

Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego — poz. 29

Rechowicz Marian, ksiądz — poz. 90
Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960—1962 — poz. 9—10
Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej — poz. 40

Rocznik diecezji włocławskiej na rok 1949 — poz. 47
Rola Kruszwicy w dziejach Narodu i Kościoła Polskiego — poz. 56
Rozrażewski Hieronim, biskup — poz. 69

Sobczyński Jan Nepomucen, ksiądz — poz. 91

Sprawa rzekomych synodów diecezji włocławskiej po 1641 roku — poz. 64

Sprawozdanie z działalności Archiwum Diecezjalnego we Włocławku 1945—1958 — poz. 11

Sprawozdanie z działalności Ośrodka ABMK za lata 1958—1959 — poz. 12

Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres — poz. 30

Stan udostępniania zasobu w archiwach kościelnych — poz. 13

Statut i regulamin Archiwum Diecezjalnego we Włocławku — poz. 31

Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL — poz. 32

Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej (Wstęp ogólny) — poz. 97

Stulecie „Albumu Kaliskiego" — poz. 70

Synody diecezji włocławskiej — poz. 65

Tryptyk Włocławski — poz. 71

Wiadomość o nie wydanym zbiorze prawnym pt. Przywileje... w dawnym Kaliszu — poz. 66—67

Wizytacje diecezji włocławskiej (kujawskiej i pomorskiej) — poz. 68

Włocławskie Seminarium Duchowne na przestrzeni czterech stuleci — poz. 58—59

Wojciech, biskup, święty — poz. 52

Wystawa „Czterysta lat istnienia i działalności Seminarium Duchownego we Włocławku (1568/69—1968/69)" — poz. 14

Zachowane kroniki parafialne z terenu diecezji włocławskiej z lat 1901—1939 oraz ich wartość jako źródła historycznego — poz. 41

Z dziejów katedry a następnie kolegiaty św. Wita w Kruszwicy (I: Do roku 1428) — poz. 60

Zmagania o katolicyzm i polskość ziemi bytowskiej i lęborskiej — poz. 61

Źródła do biografii biskupa Michała Kozala — poz. 42

Źródła do wewnętrznych dziejów Kościoła w Polsce w rękopiśmiennych zbiorach kościelnych — poz. 43

Źródła do zabytkoznawstwa w archiwach kościelnych — poz. 44.

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 30: 1975

DZIESIĘĆ DOKUMENTÓW ZWIĄZANYCH Z UTWORZENIEM DIECEZJI TARNOWSKIEJ

WYDAŁ KS. BOLESŁAW KUMOR

Dnia 9 IV 1785 r. kapituła katedralna krakowska na zwyczajnym posiedzeniu tygodniowym wybrała ze swego grona ks. Józefa Olechowskiego, archidiakona i ks. Szczepana Hołowczyca, kanonika jako pełnomocników do rozmów z rządem austriackim w sprawie podziału diecezji krakowskiej i erekcji diecezji tarnowskiej (dok. nr 1). Pełnomocnikiem ze strony władz austriackich był ks. Florian Amand Janowski, opat tyniecki. Rozmowy toczyły się w Warszawie, jako że ordynariuszem diecezji w charakterze administratora apostolskiego był brat królewski, prymas Michał Jerzy Poniatowski, rezydujący z reguły w Warszawie. Pertraktacje przeciągnęły się prawie do 3 miesięcy, a to ze względu na bardzo niejasną i ogólną instrukcję wiedeńską dla opata Janowskiego. W dniu 4 lipca 1785 r. doszło w Warszawie do podpisania umowy między prymasem Poniatowskim i przedstawicielami kapituły krakowskiej z jednej, a opatem Janowskim jako przedstawicielem władz austriackich z drugiej strony. Umowa ta (dok. nr 2) wyrażała konsens prymasa Poniatowskiego i kapituły krakowskiej na podział tejże diecezji, normowała sprawy gospodarcze biskupstwa i kapituły związane z cesją terenów i dóbr galicyjskich biskupstwa oraz przewidywała jednorazową wypłatę w gotówce 400 000 złp. przez rząd austriacki na rzecz biskupstwa i uniwersytetu krakowskiego tytułem odszkodowania za utracone dobra w Galicji.

Ratyfikacja umowy cesyjnej przez dwór wiedeński nastąpiła już w dniu 3 VIII 1785 r. (dok. nr 3). W dniu 15 VIII 1785 r. donosił o niej ks. Kaunitz kard. Herzanowi w Rzymie, który z ramienia Austrii zabiegał w Rzymie o erekcję biskupstwa w Tarnowie i równocześnie prosił o przyspieszenie negocjacji w kurii papieskiej w sprawie utworzenia tegoż biskupstwa [1]. W dniu 25 VIII 1785 r. Gubernium Lwowskie powiadomiło prymasa Poniatowskiego o ratyfikacji układu przez dwór wiedeński (dok. nr 4). Odtąd sprawy w Rzymie potoczyły się stosunkowo szybko. Już w dniu 5 IX 1785 r. Kongregacja Konsystorialna potwierdziła ugodę z dnia 5 VIII 1785 r., zawartą między prymasem Poniatowskim i kapitułą krakowską a pełnomocnikiem rządu wiedeń-

[1] F. Maass: *Der Josephinismus.* Quellen zu seiner Geschichte in Österreich 1760—1790, Bd 2, Wien 1953 nr 221 s. 440—441 (15 VIII 1785).

skiego, oraz stwierdziła konieczność i potrzebę utworzenia diecezji w Tarnowie (De necessitate et utilitate eiusdem civitatis Tarnoviensis erectionis in episcopatum — dok. nr 5). Ponieważ Rzym zażądał osobnej zgody administratora diecezji krakowskiej prymasa Poniatowskiego i kapituły na erekcję biskupstwa w Tarnowie, dlatego taki dokument wystawiły obydwie strony w dniu 18 X (kapituła krakowska) i 20 X 1785 r. (prymas Poniatowski — dok. nr 6).

W dniu 3 XI 1785 r. ces. Józef II zwrócił się w osobistym liście do pap. Piusa VI z prośbą o erekcję diecezji tarnowskiej i prekonizację na jej pierwszego pasterza ks. Jana Duwala, dotychczasowego wikariusza generalnego dla galicyjskiej części diecezji krakowskiej (dok. nr 7). W następstwie tych zabiegów Kongregacja Konsystorialna dekretem z dnia 5 XI 1785 r. poleciła nuncjaturze wiedeńskiej przeprowadzić proces informacyjny w sprawie utworzenia diecezji w Tarnowie (dok. nr 8), a dnia 18 XI 1785 r. wydała dekret *Sanctissimo domino nostro*, w którym zawarła wszystkie postanowienia późniejszej bulli papieskiej, erygującej diecezję tarnowską (dok. nr 9). Dokument ten, składający się z 13 rozdziałów, traktował o supresji kolegiaty tarnowskiej pw. Narodzenia NMP i wyniesieniu jej do godności katedry (1), wyłączeniu galicyjskich terenów diecezji krakowskiej i utworzenia z nich biskupstwa w Tarnowie z załączeniem wykazu dekanatów i parafii (2, 3), uposażeniu biskupstwa i jego rezydencji (4, 5), strukturze organizacyjnej i uposażeniu kapituły katedralnej oraz jej statutach (6, 7, 8), przynależności metropolitalnej nowej diecezji (9), prawach patronatu i nominacji dla cesarza (10), taksy z nowego biskupstwa dla kamery apostolskiej (11), o treści przyszłej bulli erekcyjnej (12) i delegacie apostolskim do wykonania tejże bulli, którym miał być nuncjusz wiedeński (13).

Dekret ten przesłał kard. Herzan do Wiednia do opinii władz państwowych, a w dniu 28 XI 1785 r. złożył w kurii papieskiej obszerny memoriał w sprawie formalnego utworzenia biskupstwa w Tarnowie. Do memoriału, obejmującego 10 kart in folio, dołączył kopie wspomnianych uprzednio dokumentów łącznie z kopią dekretu z 5 IX 1785 r.[2]. Sprawa została przyjęta pozytywnie do tego stopnia, że już w dniu 5 XII tr. mógł kardynał donieść do Wiednia, że „sprawa erekcji biskupstwa w Tarnowie będzie załatwiona w najbliższym czasie“[3].

Tymczasem przesłany do Wiednia dekret Kongregacji Konsystorialnej z dnia 18 XI 1785 r. wzbudził u ks. Kaunitza małe zastrzeżenia. W dekrecie bowiem były użyte słowa o zakonach wyjętych — „religiosi exempti“ oraz że w kapitule tarnowskiej na przyszłość winny być utworzone prebendy teologa i penitencjarza. Według zaś prawodawstwa józefińskiego egzempcje zakonne zostały zniesione a same zakony podporządkowane ordynariuszom (1785)[4], w kapitułach natomiast organizowanych przez władze austriackie nie tworzono wspomnianych prebend kanonickich. W związku z tym ks. Kaunitz przesłał w dniu 22 XII 1785 r. specjalną notę w tej sprawie do Zjednoczonej Kancelarii Nadwornej i sugerował, by w przyszłej bulli papieskiej opuścić słowa „religiosi exempti“, zaś sprawę erekcji prebend teologa i penitencjarza zlecić przyszłemu biskupowi. W takim samym duchu wypowiedziała się Nadworna Komisja Duchowna do ces. Józefa II i po uwzględnieniu tych zastrzeżeń proponowała

[2] HHSt. Wien. Geistliche Agentie-Akten. 6 — Erezzioni nella Monarchia di s. Ippolito, Linz, Tarnovia (Memoriał kard. Herzana — 28 XI 1785).

[3] Allgemeines Verwaltungsarchiv. Wien. Alte Kultus Akten. Fasc. 144. Nr 74 ex Januario 1786 (Kard. Herzan do ks. Kaunitza — 7 XII 1785).

[4] F. Maass, dz.c., Bd 2 nr 89 s. 265—267 (27 VII 1781).

udzielenie placetum regium dla dekretu (24 XII 1785) [5]. W tym samym dniu ces. Józef II udzielił dekretowi kongregacji placetum regium, przy utrzymaniu zastrzeżeń wysuniętych przez ks. Kaunitza. W dniu 26 XII tr. ks. Kaunitz przesłał swoje uwagi na temat dekretu kard. Herzanowi w Rzymie [6].

Sprawa ostatecznego wygotowania bulli erekcyjnej dla Tarnowa w Rzymie odwlokła się nieco ze względu na śmierć nominata cesarskiego ks. Jana Duwala (13 XII 1785). Dla nowego nominata cesarskiego, ks. F.A. Janowskiego (24 XII 1785) [7] trzeba było przedstawić w Rzymie dekret nominacyjny i przeprowadzić proces informacyjny [8]. Ten pierwszy wprawdzie został ogłoszony jeszcze w grudniu tr., ale dopiero w dniu 22 II 1786 r. zwrócił się ces. Józef II w osobistym liście do pap. Piusa VI w sprawie prekonizacji opata Janowskiego na biskupstwo tarnowskie. Prosił też o zarezerwowanie jemu i jego następcom prawa nominacji biskupów i kanoników w Tarnowie oraz wyznaczał uposażenie dla biskupstwa, kapituły i konsystorza (dok. nr 10).

Były to już końcowe zabiegi Wiednia o utworzenie biskupstwa w Tarnowie, wlokące się prawie od 10 lat. W dniu 13 III 1786 r. pap. Pius VI na mocy bulli *In suprema beati Petri cathedra* powołał nową diecezję do życia [9]. Trzeba też dodać, że dezyderaty wiedeńskie zostały uwzględnione w bulli papieskiej łącznie z opuszczeniem słów „religiosi exempti". Publikowane niżej dokumenty zostały przygotowane do druku w oparciu o oryginały lub też współczesne, wierzytelne kopie. Ich wartość do poznania procesu tworzenia nowych diecezji na ziemiach polskich przez państwo zaborcze jest duża. Trzeba i to dodać, że publikowane dokumenty są przechowywane w państwowych archiwach austriackich w Wiedniu i w Bibliotheca Apostolica Vaticana w Rzymie.

DOKUMENTY

Nr 1

Pełnomocnictwo kapituły krakowskiej.

Kraków, 9 IV 1785.

Kapituła katedralna krakowska na zwyczajnym posiedzeniu tygodniowym upoważnia ks. Józefa Olechowskiego, archidiakona i ks. Szczepana Hołowczyca, kanonika do rozmów z pełnomocnikiem rządu austriackiego na temat podziału diecezji krakowskiej i erekcji z jej terytorium galicyjskiego biskupstwa w Tarnowie.

Or. *nie znany.*
Kop. *AKMK (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie). Acta actorum Capituli Cathedralis Cracoviensis, vol. 25 s. 680—684 (wg or.).*

[5] Allgemeines Verwaltungsarchiv. Wien. Alte Kultus Akten. Fasc. 144. Nr 74 ex Januario 1786 (Nota ks. Kaunitza z dnia 22 XII 1786; Wniosek Nadwor. Komisji Duchownej do ces. Józefa II — 24 XII 1786; Decyzja ces. Józefa II — 24 XII 1786).

[6] F. Maass, dz.c., Bd 2 nr 229 s. 444 (26 XII 1785).

[7] B. Kumor: *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958 s. 46.

[8] Allgemeines Verwaltungsarchiv. Wien. Alte Kultus Akten. Fasc. 144. Nr 476 ex Februario 1786 (Nota ks. Kaunitza — 20 I 1786).

[9] B. Kumor, dz.c., s. 111—127.

Praelati et canonici totumque Capitulum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis. Universis, quorum interest aut quomodolibet interesse poterit, ad notitiam deducimus. Cum a Celsissimo et Reverendissimo Domino Michaele principe Poniatowski archiepiscopo Gnesnensi, legato nato, primate Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae primoque principe, episcopatus Cracoviensis cum plena iurisdictione administratore [10] significatum nobis accepimus, quod Sacratissima Caesareo-Regia Majestas Apostolica erectionem novi episcopatus Tarnoviensis in ea parte dioecesis Cracoviensis, quae in Regnis Galiciae et Lodomeriae continetur, servatis de iure servandis, effectuari cupiens, super negotio erectionis eiusmodi ac mediis compostitionis et exsequationis inde resultantis abinvicem ineundae et stipulandae, cum Sua Illustrissima Celsitudine, qua administratore episcopatus Cracoviensis, ac cum delegatis capituli nostri, uti respectu totius dioecesis et episcopatus Cracoviensis multiplicia iura ex praescripto legum eidem competentia habentis et possidentis, per plenipotentiarium ad id specialiter deputatum tractari constituerit, ac contemporanee cum Nobis innotuerit, venisse iam Cracoviam Illustrissimum ac Reverendissimum Florianum Amandum Janowski abbatem Tinecensem ordinis s. Benedicti [11], plenipotentia Excelsi Caesareo-Regii Gubernii Regnorum Galiciae et Lodomeriae ad tractandum et comparandum super praemissis munitum et authorisatum cum commissione pergendi Varsaviam, ut ibi cum Sua Illustrissima Celsitudine et delegatis capituli nostri praemissa pertractet, componat, ac interimaliter, salva ratificatione, concludat.

Proinde Nos, qui supra praelati et canonici totumque Capitulum Cathedrale Cracoviense, tam votis Sacratissimae Majestatis Imperatoriae, quantum in Nobis est satisfacere desiderantes, quam requisitioni et mandato Suae Illustrissimae et Reverendissimae Celsitudinis, in datis super eo ad Nos litteris expresso, in delegatos et plenipotentiarios Capituli Nostri Perillustres et Reverendissimos Dominos Josephum Olechowski archidiaconum [12] et Stephanum Hołowczyc canonicum [13] confratres nostros de gremio nostro, cum omnibus et universis facultatibus ad praedictorum effectum necessariis, deputavimus et elegimus. Dantes et concedentes iisdem Perillustribus, Reverendissimis Dominis plenipotentiariis nostris plenam et omnimodam potestatem iunctim cum Sua Illustrissima Celsitudine, qua episcopatus Cracoviensis administratore, super erectione novi episcopatus Tarnoviensis sub beneplacito S. Sedis Apostolicae, cum praenominato plenipotentiario Excelsi Gubernii Caesareo-Regii Regnorum Galiciae et Lodomeriae, tum super mediis amicabilis compositionis, exsequationis et iurium ac emolumentorum Capituli Nostri compensationis tractandi, conditiones et articulos reciproce faciendos proponendi et acceptandi, de conventis et acceptatis certificatum interimale a praefato Illustrissimo plenipotentiario Excelsi Gubernii Caesareo-Regii expetendi et requirendi, et reciproce simile certificatum interimale nomine Ca-

[10] *Michał Jerzy Poniatowski, brat króla Stanisława, biskup płocki (1773—1785), administrator diecezji krakowskiej i koadiutor z prawem następstwa (1775—1790), arcybiskup gnieźnieński (1785—1794). Zmarł 12 VIII 1794.*

[11] *Florian Amand Janowski, opat tyniecki (1762—1786), pierwszy konsekrowany biskup tarnowski (1786—1801).*

[12] *Józef Olechowski, archidiakon kapituły krakowskiej (1767), administrator diecezji, biskup pomocniczy krakowski (1786—1806).*

[13] *Szczepan Hołowczyc, kanonik kapituły krakowskiej, biskup sandomierski (1818—1819), arcybiskup warszawski (1819—1823).*

pituli Nostri, salva ratificatione a quo de iure expetenda, exarandi, ac eidem Illustrissimo plenipotentiario consignandi, ceteraque omnia cum praerecensito negotio quomodolibet connexa et inde emergentia, gerendi, paciscendi et stipulandi.

Promittentes pro rato et grato Nos acceptaturos, quidquid per memoratos Perillustres Reverendissimos Dominos plenipotentiarios Nostros, iunctim cum Sua Illustrissima Celsitudine agere obligatos, occasione praemissae erectionis episcopatus Tarnoviensis, ac compositionis, exsequationis et compensationis iurium ex emolumentorum Capituli Nostri cum saepedicto Illustrissimo plenipotentiario Excelsi Caesareo-Regii Gubernii Regnorum Galiciae et Lodomeriae, sub salva ratificatione a quo de iure impetranda, gestum, pactum, conventum et ultrocitroque stipulatum fuerit. In quorum ——. Dedimus Cracoviae in stuba capitulari Ecclesiae Cathedralis sub die 9 mensis aprilis anno Domini 1785. Franciscus Belina Ossowski custos cathedralis Cracoviensis nomine Reverendissimi Capituli, pro tunc praesidens [14].

Nr 2

Umowa w sprawie podziału diecezji krakowskiej.

Warszawa, 4 VII 1785.

Prymas Michał Jerzy Poniatowski, jako administrator diecezji krakowskiej i pełnomocnicy kapituły krakowskiej z jednej, oraz opat Florian Amand Janowski, jako pełnomocnik rządu austriackiego, z drugiej strony zawierają umowę, mocą której obydwie strony zgadzają się na podział diecezji krakowskiej i utworzenie biskupstwa w Tarnowie. Prymas i kapituła odstępują dobra biskupstwa krakowskiego w Galicji na rzecz nowej diecezji. Rząd austriacki zgadza się na przekazanie dóbr duchowieństwa galicyjskiego w Polsce na rzecz biskupstwa i uniwersytetu w Krakowie oraz obydwom instytucjom zobowiązuje się wypłacić w formie odszkodowania 400 000 złp. (100 000 flor. reń.).

Or. *HHSt. Wien (Haus- Hof- und Staatsarchiv. Wien). Repertorium I 1701—1800. Bd 12. Dok. perg.*

Kop. 1. *AKMK. Acta actorum Capituli Cathedralis Cracoviensis vol. 25 s. 618—620, 636—639;* **2.** *HHSt. Wien. St.A. 13 Polen III, 71 Innere Verwaltung 1772—1803 k. 267—268'; 3. Allgemeines Verwaltungsarchiv. Wien. Alte Kultus Akten. Fasc. 134 Nr 468 ex Julio 1785;* **4.** *BAV (Bibliotheca Apostolica Vaticana, Rzym). Proces. consist. vol. 187. Processus —— R.D. Joannis Duwal —— 1785 k. 318—318';* **5.** *Archiwum Diecezjalne w Tarnowie. P. Brodziński: Illustr. ac Rev. D. Joannis a s. Facundo Beyer —— pro novo anno 1818 s. 35—38.*

Cum Augustissimus Josephus II Romanorum imperator [15] erectionem novi episcopatus Tarnoviensis in ea parte dioecesis Cracoviensis, quae intra fines ditionum suarum continetur, effectuari cupiens, intellecta iam ea in re Summi Pontificis Romani prona ad vota sua voluntate, propositiones praeliminares compositionis amicabilis super negotio erectionis huiusmodi, ac super mediis compositionis et exsequationis ex hac occasione dismembrandorum et cedendorum etiam temporalium, inter Excelsum Gubernium Regnorum suorum Ga-

[14] *Franciszek Ossowski h. Belina, kanonik sandomierski, kustosz kapituły krakowskiej, autor „Życie, cuda i dzieje kanonizacji św. Jana Kantego". Zmarł 6 I 1788.*

[15] *Ces. Józef II (1780—1790).*

liciae et Lodomeriae per Illustrissimum et Reverendissimum Florianum Amandum Janowski abbatem Tinecensem ordinis s. Benedicti [16], uti specialiter deputatum plenipotentiarium nomine eiusdem Gubernii agentem ex una, et Celsissimum ac Reverendissimum Dominum Michaelem principem Poniatowski archiepiscopum Gnesnensem, legatum natum, primatem Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae primumque principem, qua administratorem episcopatus Cracoviensis [17] et Reverendissimum Capitulum Cathedrale Cracoviense, per infrascriptos Perillustres, Reverendissimos Dominos Josephum Olechowski archidiaconum [18] et Stephanum Hołowczyc canonicum [19] cathedrales Cracovienses specialiter plenipotentiarios repreasentatum, ab altera partibus, stipulari et concludi disposuerit.

Proinde, quas exhibitis sibi et mutuo communicatis plenipotentiarum suarum tabulis, propositiones in tractando se cum supra nominati Celsissimus Princeps Administrator et Reverendissimi respective tres plenipotentiarii, sub ratificatione a quo de iure impertienda, ab invicem acceptarunt, praesenti certificato interimali per omnes subscripto, ac sibi reciproce in separatis duplicatis originalibus dato declarant.

Primo. Quod Celsissimus Princeps Primas, qua administrator episcopatus Cracoviensis, et Reverendissimum Capitulum Cathedrale Cracoviense, votis Sacratissimae Caesareo-Regiae Apostolicae Majestatis satisfacientes, consensum suum in separationem dioecesis Cracoviensis iuxta limites Regnorum Galiciae et Lodomeriae atque in erectionem episcopatus Tarnoviensis, sub approbatione Sanctae Sedis Apostolicae, offerunt.

Secundo. Quod cum Illustrissimus Excelsi Gubernii plenipotentiarius fine separationis et cessionis temporalium quoque episcopatus et Capituli Cracoviensis in Galicia exstantium, ac eorum compensationis, cessionem bonorum, realitatum, summarum, decimarum et iurium, nec non omnium eorum, sine ulla exceptione, quae clerus Gallicianus et quaevis claustra et monasteria dictorum Regnorum (Galiciae et Lodomeriae) in Polonia possident, episcopatui et capitulo Cracoviensi pro indemnisatione cum omni iure, atque cum indilata eorum possessione, nihil quidquam reservando, salva ratificatione, assecuret. Idcirco intuitu huius cessionis reciproce etiam Celsissimus Princeps Administrator et Reverendissimum Capitulum Cathedrale Cracoviense in separationem ab episcopatu et capitulo Cracoviensi omnium bonorum episcopalium et capitularium, in dictis Regnis sitorum, tum summarum, decimarum et iurium quorumvis ad eundem episcopatum et capitulum spectantium, consentiunt et vicissim cessionem sub ratificatione assecurant.

Tertio. Quod cum summam centum millium florenorum Rhenensium, sive gradringentorum millium florenorum Polonicalium, titulo meliorandae compensationis, Illustrissimus plenipotentiarius nomine Caesareo Regii Gubernii pro indemnisatione tam episcopatus, quam Universitatis Cracoviensis, semel pro semper exsolvendam, salva ratificatione, appromittit et spondet, Celsissimus Princeps Administrator et Rerendissimum Capitulum Cracoviense eandem hos in usus destinandam convertendam fore pollicentur. In quorum fidem praesens interimale reciprocum certificatum, sub ratificatione, ut praemissum est, impertienda, partes praenominatae manibus propriis cum im-

[16] *Florian Amand Janowski — zob. przyp. nr 11.*
[17] *Michał Jerzy Poniatowski — zob. przyp. nr 10.*
[18] *Józef Olechowski — zob. przyp. nr 12.*
[19] *Szczepan Hołowczyc — zob. przyp. nr 13.*

pressione sigillorum subscripserunt, ac sibi abinvicem in duplicatis uniformibus originalibus tradiderunt. Datum Varsaviae die 4 mensis iulii anno Domini 1785. Michael princeps Poniatowski ——, Florianus Amandus Janowski ——, Josephus Olechowski ——, Stephanus Hołowczyc ——.

Nr 3

Potwierdzenie układu przez cesarza Józefa II.

Wiedeń, 3 VIII 1785.

Ces. Józef II potwierdza układ warszawski z dnia 4 VII 1785 r. w sprawie podziału diecezji krakowskiej i utworzenia biskupstwa w Tarnowie.

Or. *nie znany.*
Kop. *AKMK. Acta actorum Capituli Cathedralis Cracoviensis vol. 25 s. 639—640 (wg or.).*

Nos Josephus II divina favente clementia electus Romanorum imperator semper Augustus [20] ——. Ad Vestram Leopoli [21] sub dato 8 iulii praesentis anni 1785 Nobis demisse factam relationem cum accluso instrumento in originali, quod pro separanda dioecesi episcopatus Cracoviensis in Regno Galiciae et Lodomeriae sita, nec non erigendo episcopatu Tarnoviensi, ac ceteris connexis, sub dato Varsaviae 4 iulii 1785 confectum est, benigne respondemus, quod super mox dictum instrumentum, et in eo rite celebratum pactum, sub conditionibus ibi expressis, Nostram regiam praesentibus largiamur ratihabitionem, volentes, ut omnimodi per vestros conatus negotium hoc maturetur, iuxta Vobis praescriptos terminos, in celerem finem. Dabamus in civitate Nostra Viennae die 3 mensis augusti anno 1785, Regnorum Nostrorum, Romani imperii 25, haereditatum vero 5.

Nr 4

Powiadomienie o ratyfikacji układu warszawskiego.

Lwów, 25 VIII 1785.

Gubernium Lwowskie powiadamia prymasa Poniatowskiego, jako administratora diecezji krakowskiej, i kapitułę krakowską, że ces. Józef II zatwierdził układ warszawski w sprawie podziału diecezji krakowskiej.

Or. *nie znany.*
Kop. *AKMK. Acta actorum Capituli Cathedralis Cracoviensis vol. 25 s. 635—641 (wg or.).*

Inter tot et tanta, quae curas Augusti imperatoris et regis Josephi II in ditionibus suis accupant omnino, eminent negotia pro religionis christianae catholicae incremento, Ecclesiae bono et animarum per curam pastorum salute. Unde est, quod ex mandato Augusti praevie instructis, quo fieri oppor-

[20] *Ces. Józef II (1780—1790).*

[21] *Lwów, stolica woj. ruskiego (do 1772), stolica Galicji i siedziba gubernatora, a następnie namiestnika cesarskiego, stolica woj. lwowskiego (1918—1945), stolica obwodu lwowskiego na Ukrainie Radzieckiej (od 1945).*

tebat de iure et observantia legali, super erigendo novo episcopatu in Tarnów, civitate sita in ea parte dioeceseon, quam episcopatus Cracoviensis hactenus intra Regni Galiciae et Lodomeriae limites possedit, inter Gubernium Leopoli ex una, et altera vero parte inter Celsissimum ac Reverendissimum Principem Poniatowski archiepiscopum Gnesnensem, legatum natum, primatem Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae primumque principem, qua administratorem Cracoviensis episcopatus [22], nec non inter idem capitulum cathedrale per ablegatos rite et legitime instructos, verum pactum actu praeliminari celebratum fuerit, tenore sequenti:

(Następuje dok. nr 2)

Et quoniam Augustus de super facta relatione hoc pactum, pro quanto eius assequendo fine totius negotii, per rescriptum peculiare clementer ratihabuit, quod sub dato Vindobonae die 3 mensis augusti 1785 ita sonat:

(Następuje dok. nr 3)

Idcirco de ha ratihabitione clementissima Nos infrascripti ex speciali mandato Augusti certiorem reddimus Celsissimum ac Reverendissimum Dominum principem Poniatowski archiepiscopum Gnesnensem, legatum natum, primatem Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae primumque principem, qua administratorem episcopatus Cracoviensis, nec non Reverendissimum Capitulum Cathedrale Episcopatus Cracoviensis. Ex quorum parte Nobis instrumentum a Celsissimo ac Reverendissimo Domino Principe Poniatowski atque ab omnibus membris capituli, individualiter ceu sigillatim subscriptum, iuxta tenorem saepememorati pacti pariter extraditum est.

Pollicentes praeterea, quod stipulata solutio 100 mille flor. Rhenensium pro augmento compensationis tum fiet indilate, quum de erectione episcopatus Tarnoviensis constabit. Pro fide horum — —. Dabamus Leopoli in Regno Galiciae die 25 mensis augusti 1785. H. Josephus comes Brigido — —.

Nr 5

Dekret Kongregacji Konsystorialnej.

Rzym, 5 IX 1785.

Pap. Pius VI za pośrednictwem Kongregacji Konsystorialnej, dekretem Exposuit humiliter, potwierdza umowę warszawską z dnia 4 VII 1785 r. w sprawie podziału diecezji krakowskiej.

Or. *nie znany.*
Kop. *BAV. Proces. consist. vol. 187. Processus R.D. Joannis Duwal — — 1785 k. 318—319; tytuł wpisu:* Cracoviensis cessionis et approbationis concordia *(wg or.).*

Exposuit humiliter Sanctitatis Suae [23] R.D. Michael Poniatowski archiepiscopus Gnesnensis, quod cum ipse utpote cathedralis ecclesiae Cracoviensis administrator, Sacro- Caesareae et Apostolicae Majestatis votis in novi Tarnoviensis episcopatus erectionem, qui in ea parte constabit dioecesis Cracoviensis, quae in Regnis Galiciae et Lodomeriae comprehenditur, obsecundare

[22] *Michał Jerzy Poniatowski — zob. przyp. nr 10.*
[23] *Pap. Pius VI rządził Kościołem w latach 1775—1799.*

velit, inter ipsummet archiepiscopum Gnesnensem, utpote cathedralis ecclesiae Cracoviensis administratorem una cum eodem capitulo Cracoviensi ex una, et plenipotentiarium Gubernii Caesarei Leopoliensis ex altera partibus, propositis quibusdam utrinque articulis res isthae erectionis praefati episcopatus pertractata est iuxta instrumentum sub beneplacito Sedis Apostolicae confectum, tenoris videlicet sequentis:

(Następuje dok. nr 2)

Cum autem idem Gnesnensis archiepiscopus, utpote praefatae cathedralis ecclesiae Cracoviensis administrator, eandem Sanctitatem Suam enixe supplicaverit, ut praefatum cessionis et concordiae instrumentum de apostolicae potestatis plenitudine confirmare dignetur. Sanctissimus dominus noster ea, qua potest vigilantia et sollicitudine in quamlibet ecclesiam, et quantum in Domino fas est, spirituali populorum utilitati prospiciens et cupiens, piis etiam Sacro- Caesareae et Apostolicae Majestatis votis obsecundare intendens, de apostolicae potestatis plenitudine saepedictum cessionis et concordiae instrumentum cum omnibus et singulis in eodem contentis, ad mei infrascripti relationem, benigne approbare et confirmare dignatus est, mandavitque expediri decretum ac referri inter acta Sacrae Congregationis Consistorialis. Datum Romae hac die 5 mensis septembris anno Domini 1785. Petrus M. Nigronus Sac. Congr. Consist. secretarius [24].

Nr 6

Ratyfikacja umowy warszawskiej.

Warszawa, 18 X 1785.
Kraków, 20 X 1785.

Prymas M.J. Poniatowski, jako administrator diecezji krakowskiej, i kapituła katedralna krakowska zatwierdzają umowę warszawską z dnia 4 VII 1785 r. w sprawie podziału diecezji krakowskiej i utworzenia biskupstwa w Tarnowie.

Or. — *zob. dok. nr 2.*
Kop. *AKMK. Acta actorum Capituli Cathedralis Cracoviensis vol. 25 s. 641—647 (wg or.).*

Cum inter Nos infrascriptos et Excelsum Gubernium Leopoliense in Regnis Galiciae et Lodomeriae sub dato Varsaviae die 4 iulii 1785 instrumentum praeliminare cum pacto de cedenda dioecesi Cracoviensi intra limites Regni Galiciae extensa, et quae porro circa hoc negotium gesta sunt per delegatos ex utraque, parte, sufficienter instructos, rite confectum sit, ut sequitur:

(Następuje dok. nr 2)

Et quoniam praeterea de clementissima ratihabitione gestorum a Josepho II divina favente grati clementia electo Romanorum imperatore semper Augusto —— per supradictum Gubernium peculiari exarato actu ratihabitionis Augusti Imperatoris et Regis sub dato 3 mensis augusti 1785 certiores facti sumus.

[24] *Piotr Maria Nigronus, sekretarz Kolegium Kardynalskiego (od 1770), sekretarz Kongregacji Konsystorialnej; zwolniony z urzędu w 1814 r.*

Ea propter denuo spondemus praesentibus litteris omnia et singula in supramemorato instrumento omnino adimplere, et, quanto citius fieri potest, cessam partem dioeceseos episcopatus Cracoviensis, intra limites Galiciae sitam, nec non erectionem episcopatus Tarnoviensis separata tandem dioecesis, quantum a Nobis pendet, erga complementum stipulatarum conditionum pro meliori promovere. In quorum fidem ——. Subscripsi Varsaviae die 18 mensis octobris 1785 Michael princeps Poniatowski [25] ——. Subscripsimus Cracoviae die 22 mensis octobris 1785 praesentes pro tunc circa ecclesiam cathedralem Josephus Olechowski archidiaconus cathedralis Cracoviensis pro tunc praesidens [26] ——.

Nr 7

Cesarz Józef II do papieża Piusa VI.

Wiedeń, 3 XI 1785.

Ces. Józef II powiadamia papieża o ugodzie warszawskiej w sprawie utworzenia diecezji tarnowskiej. Nowej diecezji wyznaczył galicyjskie tereny diecezji krakowskiej. Prosi o prekonizację mianowanego przez siebie na biskupstwo tarnowskie ks. Jana Duwala. Powiadamia, że uposażenie biskupa będzie wynosiło 10 000 flor. reń., wikariusza generalnego — 2 000 flor. reń., prałatów kapitulnych — 1 000 flor. reń., kanoników po 800 flor. reń.

Or. *BAV. Processus consist. vol. 187. Processus R.D. Joannis Duwal —— 1785 k. 295'.*

Beatissime in Christo Pater Domine Reverendissime. Post officiossimam commendationem filialis observantiae continuum incrementum. Quod bonum spirituale et curam animarum promovet, conamur omnino augere pro felicitate populorum nostrorum. Perpendimus inter cetera vel plurimum conferre, dum ordinato limitum ambitu dioeceseon nova erigatur episcopi sedes, ubi eam numerus populi et territorii ratio exigit. Cum igitur separatio dioecesis episcopatus Cracoviensis, hactenus extensae in Nostras ditiones Regnorum Galiciae et Lodomeriae, per ea, quae Sanctitati Vestrae exposuit Regni Poloniae primas et princeps Poniatowski, ut episcopatus Cracoviensis administrator, iam eum in modum perfecta sit, ut Sanctitas Vestra per decretum consistoriale sub dato Romae die 5 septembris 1785 [27] hanc separationem benigne ratihahere, ac praeterea per aliud decretum consistoriale sub dato eodem die in civitate Tarnoviensi in erectionem novae cathedralis ecclesiae consentire voluerit, prout ex relatione sub dato Romae die 10 septembris huius anni ad Nos a cardinale e comitibus Herzan [28] facta amplius intelleximus.

Idcirco id, quod reliquum est, exponimus Sanctitati Vestrae, ut sequitur. Pro limite dioeceseos episcopatus Tarnoviensis constituimus terminos queis hucusque tamquam dioecesis Cracoviensis in Regno Galiciae sitae clausa fuit. Ad futurum episcopum dioecesanum nominamus praesentem officialem Cra-

[25] *Michał Jerzy Poniatowski — zob. przyp. nr 10.*

[26] *Józef Olechowski — zob. przyp. nr 12.*

[27] *Zob. dok. nr 5.*

[28] *Franciszek Herzan von Harras, kard. tyt. św. Hieronima Illyricorum (1780), a następnie św. Nereusza i Achillesa (1782), poseł cesarski w Rzymie; zmarł 1 VI 1804.*

coviensem Joannem Duwal[29], de cuius meritis, scientia et probitate animo sumus certi, rogantes ut Sanctitas Vestra illum apostolica auctoritate confirmare, ac canonice instituere, atque eundem ut suffraganeum metropolitae Leopoliensi designare velit. Post haec desideria Nostra sunt, ut ecclesia Tarnoviensis in cathedralem evehatur, cui capitulum cathedrale, constans ex praeposito, decano et custode, tamquam tribus cum dignitate, et quatuor aliis canonicis simplicibus accedat, inter quos posteriores unus pro vicario generali episcopi constituatur. Reservamus Nobis et Nostris in regimine successoribus ius nominandi episcopum et omnes canonicos in tempora perpetua. Et pro condigna sustentatione assignamus episcopo 10 000 florenorum Rhenensium, vicario generali 2 000 florenorum, praeposito, decano et custodi cuivis 1 000 florenorum, pro quolibet canonico simplici autem 800 florenorum Rhenensium, omnibus et singulis quotannis certis sub ratis solvendorum. Quos redditus annue ab omni onere libere pro dispositione ad libitum capient, ita quidem, ut plane etiam pro cancellario consistorii episcopalis et reliquis ad consistoriales expeditiones necessariis personis redditus sufficientes et congruos seperatim solvere constituamus. Et haec postulamus filiali cum reverentia, ut Sanctitas Vestra rata et grata habeat. Si tamen qua pleniori dilucidatione opus fuerit, sane haec suppeditabitur a cardinale e somitibus ab Herzan, quem de omnibus singulariter edoceri curavimus. Precamur Deum optimum maximum, ut eandem universali ecclesiae suae diu incolumem servet. Horum testimonium litterarum, manu Nostra subscriptarum et sigillo Nostro Caesareo Regio munitarum. Datum in civitate Nostra Viennae die 3 mensis novembris anno Domini 1785, regnorum Nostrorum Romani imperii 22, et haereditariorum 5. Sanctitatis Vestrae obsequens filius Josephus.

Nr 8

Dekret Kongregacji Konsystorialnej.

Rzym, 5 XI 1785.

Kongregacja Konsystorialna poleca nuncjuszowi apostolskiemu w Wiedniu sporządzenie procesu informacyjnego w sprawie utworzenia diecezji tarnowskiej.

Or. *nie znany.*
Kop. *BAV. Proces. consist. vol. 187. Processus R.D. Joannis Duwal —— 1785 k. 324; tytuł wpisu:* Tarnoviensis confectionis processus pro erectione in episcopatum *(wg or.).*

Cum Eminentissimus et Reverendissimus Dominus cardinalis Herzan de Harras[30] nomine Sacro Caesareae Apostolicae Majestatis humiles Sanctissimo domino nostro preces porrexerit, ut civitatem Tarnoviensem in civitatem episcopalem, ibique novam cathedralem ecclesiam erigere dignaretur. Eadem Sanctitas Sua ad mei infrascripti relationem processus Reverendissimo Domino Apostolico Nuntio ad effectum, de quo agitur, auditis omnibus interesse

[29] *Jan Duwal, prepozyt kapituły kolegiackiej w Wojniczu, oficjał i wikariusz generalny dla galicyjskiej części diecezji krakowskiej (1779—1785), biskup nominat tarnowski; zmarł 13 XII 1785.*

[30] *Franciszek Herzan — zob. przyp. nr 28.*

habentibus, iuxta instructionem benigne committere dignata est, mandavitque expediri decretum ac referri inter acta Sacrae Congregationis Consistorialis. Datum Romae hac die 5 novembris 1785. Petrus M. Nigronus Sacr. Congr. Consist. secretarius [31].

Nr 9

Dekret Kongregacji Konsystorialnej.

Rzym, 18 XI 1785.

Kongregacja Konsystorialna, dekretem Sanctissimo domino nostro, potwierdza plan utworzenia diecezji tarnowskiej i podaje projekt przyszłej bulli papieskiej. Przed wyniesieniem miejscowej świątyni kolegiackiej w Tarnowie pw. Narodzenia NMP do godności katedry należy skasować jej przywileje i prerogatywy kolegiaty. Dokument składa się z 13 rozdziałów i omawia przyszłe terytorium diecezji z załączonym wykazem dekanatów i parafii, uposażenie biskupstwa i jego rezydencji, strukturę i uposażenie kapituły katedralnej, sprawę jej statutów, przynależności metropolitalnej nowej diecezji, prawa patronackie i nominacji przyznane cesarzowi Austrii, taksę biskupstwa na rzecz kamery apostolskiej oraz problem wykonania przyszłej bulii papieskiej.

Or. *Allgemeines Verwaltungsarchiv. Wien. Alte Kultus Akten. Fasc. 144. Nr 74 ex Januario 1786. Or. perg., 23×30 cm., kart 12. Pieczęć woskowa wyciśnięta przez papier.*

Kop. *HHSt. Wien. Geistliche Agentie — Akten 6. Errezioni nella Monarchia di S. Ippolito, Linz, Tarnovia (wg or.).*

Sanctissimo domino nostro Pio Papae VII [32] Eminentissimus ac Reverendissimus Dominus cardinalis Herzan de Harras, Sacrae Caesareae et Apostolicae Majestatis apud Sanctam Sedem minister plenipotentiarius [33] non minus pie, quam enixe supplicavit, ut ad augenda utiliusque ordinanda spiritualia populorum sibi concreditorum subsidia, partem illam quae in Regnis Galiciae et Lodomeriae comprehenditur et in Cracoviensi dioecesi consistit, iam ab eadem Cracoviensi dioecesi dismembratam vigore instrumenti cessionis et concordiae inter ipsumet archiepiscopum (k. 1′) Gnesnensem, utpote cathedralis ecclesiae Cracoviensis administratorem [34], una cum eodem capitulo Cracoviense ex una, et plenipotentiarium Gubernii Caesareo-Regii Leopoliensis ex altera, partibus confecti, et ab eadem Sanctitate Sua per consistoriale decretum sub datum 5 septembris currentis anni approbati [35], causa sibi erigendi novum episcopatum, partem illam inquam, civitatem nempe Tarnoviensem in civitatem episcopalem, atque ecclesiam collegiatam Nativitatis B.M.V. ibidem existentem in cathedralem ecclesiam erigere, ac pro limite dioeceseos novi episcopatus Tarnoviensis terminos, quos hucusque tamquam dioecesis Cracoviensis in Regno Galiciae sitae clausa fuit, constituere dignaretur.

---

[31] *Piotr Maria Nigronus — zob. przyp. nr 24.*
[32] *Pap. Pius VI — zob. przyp. nr 23.*
[33] *Franciszek Herzan — zob. przyp. nr 28.*
[34] *Michał Jerzy Poniatowski — zob. przyp. nr 10.*
[35] *Zob. dok. nr 2 i 5.*

Cumque ex processu a R.D. Apostolico Viennae Nuntio transmisso, et ad hunc effectum ab eodem constructo in vim facultatis ab eadem Sanctitate Sua ipsi impertitae iuxta consistoriale decretum diei 5 semptembris (k. 2) currentis anni, constituerit de necessitate atque utilitate eiusdem civitatis Tarnoviensis erectionis in episcopatum, auditisque insuper ab eodem R.D. Apostolico Nuntio omnibus interesse habentibus, qui non tam libere, quam libenter erectioni praesenti consenserunt. Eadem Sanctitas Sua, omnibus mature perpensis, deque apostolicae potestatis plenitudine, piis Sacrae Caesareae et Apostolicae Majestatis votis obsecundare intendens, huiusmodi erectionem in episcopatum benigne decrevit, eamque ad mei infrascripti relationem exequendam statuit in eum, qui sequitur modum.

I

Mandabit in primis, ut civitas Tarnoviensis in civitatem episcopalem illiusque collegiata et parochialis ecclesiae sub Nativitatis B.M. Virginis invocatione in cathedralem erigatur cum omnibus signis, insignibus, privilegiis, praerogativis, iuribus (k. 2'), exemptionibus, facultatibus, quibus exteri in Galiciae et Lodomeriae Regnis episcopatus, non tamen titulo oneris acquisitis, fruuntur et gaudent.

II

Deinde, attamen ab archiepiscopo Gnesnensi, utpote cathedralis Cracoviensis administratore, eiusdemque ecclesiae cathedralis Cracoviensis Capitulo facta cessione, ab episcopali Cracoviensis dioecesis praefata Sanctitas Sua illam, quae in Regnis Galiciae et Lodomeriae comprehenditur, ac in dioecesi Cracoviensi consistit partem, in qua sequentes decanatus et paraeciae reperiuntur, videlicet:

(k. 3) Decanatus Pilsnensis, parochialis: Tarnów, Lisia Góra, Wietrzychowice, Zbylitowska Góra, Pleśna, Siemiechów, Brzozowa, Gromnik, Poręba, Piotrkowice, Łękawica, Tuchów, Skrzyszów, Ryglice, Szynwałd, Zalasowa, Jastrząbka, Straszęcin, Pilzno, Łęki, Machowa, Zwiernik, Lubcza, Jurków, Jodłówka [36].

Decanatus Radomyslensis, parochialis: Radomyśl, Gręboszów, Otfinów, Żabno, Odporyszów, Olesno, Bolesław, Dąbrowa, Luszowice, Radgoszcz, Zdziarzec, Słupiec, Szczucin, Wadowice, Zgórsko, Borowa, Książnice, Przecław, Zassów, Czermin.

Decanatus Mielecensis, parochialis: Baranów, Padew (k. 3'), Gawłuszowice, Ostrów, Mielec, Chorzelów, Cmolas, Trzęsówka, Rzochów, Niwiska, Kolbuszowa, Ocieka, Czarna, Witkowice.

Decanatus Ropczycensis, parochialis: Nockowa, Mała, Dębica, Wielopole, Łączki, Gumniska, Brzeziny, Siedliska, Pstrągowa, Góra, Ropczyce, Lubzina, Zawada, Brzeźnica, Dobrków.

Decanatus Miechocinensis, parochialis: Miechocin, Wielowieś, Trześń, Gorzyce, Wrzawy, Pniów, Radomyśl, Zaleszany, Turbia, Pysznica.

Decanatus (k. 4) Rudnicensis, parochialis: Górno, Jeżowe, Racławice, Rudnik, Łętownia, Bieliny, Ulanów, Grębów, Rozwadów.

Decanatus Głogoviensis, parochialis: Głogów, Mrowla, Sędziszów, Trzciana, Zgłobień, Przewrotne, Raniżów, Majdan, Dzikowiec.

Decanatus Dembovecensis, parochialis: Nowy Żmigród, Stary Żmigród,

[36] *Wymienione w dekrecie dekanaty i miejscowości weszły wszysktie w skład nowej diecezji tarnowskiej; obecnie znajdują się na terenie woj. krakowskiego i rzeszowskiego oraz w Czechosłowacji (okręg lubowelski). Nazwy miejscowości podano w dzisiejszym brzmieniu.*

Nienaszów, Kobylany, Osiek, Wietrzno, Dukla, Samoklęski, Dębowiec, Łężyny, Załęże, Cieklin, Osobnica, Zręcin, Łubienko, Jedlicze.

Decanatus (k. 4′) Jaslensis, parochialis: Jasło, Warzyce, Szebnie, Tarnowiec, Święcany, Ołpiny, Szerzyny, Binarowa, Sławęcin, Trzcinica, Czermna, Rzepiennik, Bączal, Kołaczyce, Biezdziedza, Lubla, Rożnowice.

Decanatus Becensis, parochialis: Biecz, Zborowice, Szalowa, Polna, Kobylanka, Libusza, Łużna, Moszczenica, Zagórzany, Gorlice, Szymbark, Sękowa, Ropa, Turza, Staszkówka, Lipinki, Harklowa.

Decanatus Strzyżoviensis, parochialis: Frysztak, (k. 5) Czudec, Połomia, Niebylec, Strzyżów, Łęki, Łączki, Dobrzechów, Niewodna, Brzostek, Gogolów, Jodłowa, Lutcza, Przeczyca, Brzyska, Klecie.

Decanatus Sandecensis, parochialis: Nowy Sącz, Wielogłowy, Mystków, Żeleźnikowa, Nawojowa, Biegonice, Kamionka, Limanowa, Męcina, Pisarzowa, Chomranice, Ujanowice, Jakubkowice, Tęgoborze, Zbyszyce.

Decanatus Boboviensis, parochialis: Bobowa, Lipnica Wielka, Mogilno, Korzenna, Kruźlowa, Grybów (k. 5′), Ptaszkowa, Podole, Rożnów, Tropie, Jastrzębia, Bruśnik, Ciężkowice, Wilczyska, Siedlce.

Decanatus Loncensis, parochialis: Łącko, Kanina, Przyszowa, Jazowsko, Podegrodzie, Czarny Potok, Stary Sącz, Piwniczna, Muszyna, Tylicz, Barcice, Łukowica.

Decanatus Neoforiensis, parochialis: Nowy Targ, Szaflary, Klikuszowa, Kamienica, Maniowy, Krościenko, Tylmanowa, Ochotnica, Harklowa, Ostrowsko, Białka, Ludźmierz, Czarny Dunajec, Chochołów.

Decanatus Tymbarkensis, parochialis: Tymbark, Słopnice, Olszówka, Niedźwiedź, Mszana Dolna, Dobra, Wilkowisko, Skrzydlna, Łososina (k. 6), Góra św. Jana, Szyk, Rybie.

Decanatus Scepusiensis, parochialis: Gniazdo, Stara Lubowla, Hobgard, Lubowla Nowa, Drużbaki Dolne, Drużbaki Górne, Podoliniec.

Decanatus Myslenicensis, parochialis: Myślenice, Spytkowice, Jordanów, Łętwonia, Rabka, Raba Wyżnia, Lubień, Pcim, Sułkowice, Trzebunia, Harbutowice, Lanckorona, Izdebnik, Krzywaczka, Jawornik.

Decanatus Scavinensis, parochialis: Skawina, Pobiodr, (k. 6′) Krzęcin, Wola Radziszowska, Radziszów, Tyniec, Gaj, Mogilany, Głogoczów, Zebrzydowice, Leńcze, Przytkowice, Marcyporęba, Barwałd, Stryszów, Klecza.

Decanatus Vadovicensis, parochialis: Wadowice, Witanowice, Tłuczań, Ryczów, Woźniki, Spytkowice, Palczowice, Zator, Graboszyce, Frydrychowice, Inwałd, Wieprz, Andrychów, Gierałtowice, Głębowice, Piotrowice, Polanka, Przeciszów, Radocza.

Decanatus Oswiecimensis, parochialis: Oświęcim, Włosienica, (k. 7) Poręba Wielka, Grojec, Osiek, Jawiszowice, Dankowice, Bestwina, Starawieś, Komorowice, Lipnik, Czaniec, Pisarzowice, Kęty, Bielany, Witkowice, Nidek, Wilamowice.

Decanatus Zyvecensis, parochialis: Żywiec, Milówka, Radziechowy, Cięcina, Łodygowice, Rychwałd, Jeleśnia, Ślemień, Sucha, Skrzeszów, Maków Podhalański, Sidzina, Skawica, Zembrzyce, Mucharz.

Decanatus Vielicensis, parochialis: Wieliczka, Podstolice, Kosocice, Bieżanów (k. 7), Bodzanów, Biskupice, Łazany, Niegowić, Brzezie, Niepołomice, Zabierzów, Grabie, Siepraw, Dziekanowice, Zakliczyn, Gdów, Mikluszowice, Ludwinów.

Decanatus Bochnensis, parochialis: Bochnia, Trzemeśna, Droginia, Dobczyce, Wiśniowa, Gruszów, Tarnawa, Łapanów, Sobolew, Trzciana, Żegocina, Pogwizdów, Łapczyca, Chełm, Królówka, Rajbrot.

Decanatus Brestensis, parochialis: Brzesko, Wiśnicz Stary, Chronów, Wiśnicz Nowy, Brzeźnica, Lipnica Murowana, Wojakowa, Poręba Spytkowska, Gosprzydowa, Tymowa, Uszew, Gnojnik, Czchów, Domosławice, Złota, Porąbka Uszewska, Melsztyn, Gwoździec, Olszyny, Paleśnica.

(k. 8) Decanatus Voynicensis, parochialis: Wojnicz, Radłów, Dębno, Szczepanów, Uście Solne, Borzęcin, Strzelce Wielkie, Jadowniki, Jasień, Rzezawa, Szczurowa, Cerekiew, Okulice, Wierzchosławice, Krzyżanowice —

perpetuo dismembrare, dividere ac separare benigne dignata est, nec non eadem parte, sic dismembrata, divisa et separata utriusque (k. 8′) sexus personas, habitatores et incolas, tam laicos quam clericos, presbyteros, beneficiatos et religiosos, non tamen exemptos, cuiuscunque status gradus, ordinis et conditionis existant, ab ordinaria iurisdictione, potestate et superioritate modernorum, quorum ad hoc expressus accedit assensus, et pro tempore existentium, archiepiscopi Gnesnensis, utpote cathedralis Cracoviensis administratoris, eiusdemque Cracoviensis Ecclesiae Capituli similiter perpetuo de apostolica potestatis plenitudine exemit atque disiunxit.

III

Hinc huiusmodi disiunctione, exemptione, divisione et separatione per eandem Sanctitatem Suam factis, supradictam, quae in Regnis Galiciae et Lodomeriae comprehenditur, atque in (k. 9) dioecesi consistit, partem atque in illa existentes decanatus et paraecias, in superiori articulo expressos et expressas, ab episcopali Cracoviensi dioecesi praefata avulsos, et separatos, nec non avulsas et separatas, pro dioecesi episcopatus Tarnoviensis, ubi novus episcopus eiusque in praefato episcopatu successores semper residere debebunt, idem Sanctissimus dominus noster perpetuo assignavit, adiudicavit et constituit, nec non eosdem habitatores et in colas, ac religiosos superius expressos episcopali ecclesiae Tarnoviensi eiusque futuro praesuli pro suis civitate, territorio, dioecesi, clero et populo itidem perpetuo supponit, atque subiecit.

IV

Mensae autem episcopali pro illius dote et (k. 9′) ad hoc, ut novus episcopus eiusque in episcopatu successores praesulis dignitatem decenter tueri valeant, annuam summam 10 millium flor. Rhenensium a Sacro Caesarea et Apostolica Majestate Sua perpetuis temporibus, omnique onere liberam, pro ipsius episcopi usibus assignatam, ita ut praefata Majestas Sua expensis consistorii et expeditionibus eiusdem libertates aliunde prospexerit, eadem Sanctitas Sua approbavit, atque constituit.

V

Pro decenti quoque novi episcopi eiusque successorum habitatione, praefata Sanctitas Sua aedificium satis commodum, ac sufficienter instructum, ab eadem Majestate Sua iam designatum, perpetuo adscripsit.

VI

(k. 10) Capitulum vero novae cathedralis ecclesiae Tarnoviensis sic erectae, vel erigendae, septem constabit canonicis, inter quos dignitates tres, quarum prima post pontificalem eadem Sanctitas Sua constituit praepositum, secundam decanum, tertiam custodem; praeterea in eadem cathedrali ecclesia praeter nonnullos eidem ecclesiae inservientes aderit vicepraepositus, qui curam animarum una cum quatuor vicariis seu curatis exerceat. Praefata vero prima

dignitas iis omnibus praeeminentiis, quae de iure debetur, gaudeat, habeatque pro sua annua praebenda, sicuti et aliae duae superius enumeratae dignitates, summam flor. Rhenensium mille. Reliqui autem canonici pro quolibet flor. 800, quorum tamen simul et vicarii generalis munere fungetur (qui perpetuo de gremio ipsius (k. 10′) capituli sumi debeat), comprehensis canonicalis et praebendalis 1 000 flor. similes annuatim respective percipient, iisdemque annuis redditibus praeter dignitates vicarius generalis et canonici praefati ex eiusdem Majestatis Suae liberalitate gaudebunt et perfruentur.

VII

Quoniam autem in praefato sic erecto, vel erigendo, capitulo novae cathedralis ecclesiae sub Nativitatis B.M. Virginis invocatione non adsunt praebendae theologalis et paenitentiaria, Sanctitas Sua propterea mandavit, ut iuxta Sacr. Sancilii Tridentini [37] praescriptum erigatur, conscientiam novi episcopi super his onerando.

VIII

(k. 11) Facultatem quoque novi cathedralis capituli impertita esse condendi statuta, quae ab ordinario erunt adprobatae et gaudendi privilegiis omnibus ad instar aliarum cathedralium, non tamen titulo oneroso acquisitas.

IX

Voluit etiam, ut ecclesia Tarnoviensis in cathedralem sic erecta archiepiscopo Leopoliensi metropolitico iuri subsit, et omnibus facultatibus, exemptionibus, praerogativis, honoribus et iuribus, quae ad ecclesias cathedrales pertinent, fruatur et gaudeat.

X

Placuit insuper eidem Sanctitati Suae perpetuo re (k. 11′) servare Sacrae Caesareae et Apostolicae Majestatis Suae eiusque in regimine successoribus ius nominandi seu praesentandi infra tempus a iure praefixo Sanctitati Suae et Romano Pontifici pro tempore existenti personam idoneam ad praefatam cathedralem sic erectam Tarnoviensem, in episcopum per eandem Sanctitatem Suam praeficiendam a primaeva erectione vacantem, tam pro prima vice, quam in futuris illius vacationibus quomodolibet contigentibus, pari prorsus modo quoad nominationem eandem seu praesentationem episcopi ecclesiarum in praefatis Galicie et Lodomeriae Regnis existentium praefici consueverunt. Eodemque ac simili modo eadem Sanctitas Sua praefatae Sacrae Caesareae et Apostolicae Majestatis eiusque in regimine successoribus ad omnia in capitulo beneficia ecclesiastica et canonicatus ius nominandi reservavit.

(k. 12) XI

Decrevit praeterea Sanctitas Sua ecclesiam Tarnoviensem iuxta eius redditus de more taxari, ac huiusmodi taxam in libris Camerae Apostolicae ad flor. ... [38].

XII

Mandavit deinde, ut omnia et singula in supradictis articulis contenta et

[37] *Sobór trydencki uchwalił 17 VI 1546 r., by przy każdej kapitule katedralnej był kanonik teolog, zaś w dniu 11 XI 1563 r. podobną uchwałę przedsięwziął w sprawie ustanowienia kanonika penitencjarza (Sess. V de reform. cap. 1; Sess. XXIV de reform. cap. 8).*

[38] *Nie podano sumy.*

expressa, in unica apostolica bulla sub plumbo expedienda pro novi episcopatus ac cathedralis erectione, inservantur, illorumque executio et plena observantia in eadem apostolica bulla demandetur et praecipiatur.

XIII

Ad huiusmodi postremo erectionem in episcopatum aliaque omnia in his articulis expressa, eadem Sanctitas Sua in exequutorem litterarum apostolicarum (k. 12′) per praesenti gratia conficiendarum R.D. apostolicum nuntium reputavit cum facultatibus accessoriis et opportunis, etiam subdelegandi quamcunque personam in ecclesiastica dignitate constitutam, ad effectum, de quo agitur, nec non cum facultate eidem R.D. apostolico nuntio, sive eius subdelegato etiam definitive pronunntiandi super quacunque oppositione adversus praemissa, quomodlibet oritura, praesensque decretum inter acta Sacr. Congr. Consistorialis referri mandavit. Datum Romae hac die 18 mensis novembris anno Domini 1785. Petrus —— S. Congreg. Consistorialis praefectus.

Nr **10**

Cesarz Józef II do papieża Piusa VI.

Wiedeń, 22 II 1786.

Ces. Józef II prosi pap. Piusa VI o prekonizację ks. Floriana Amanda Janowskiego, opata tynieckiego, na tworzone biskupstwo tarnowskie. Powiadamia, że uposażenie biskupa będzie wynosiło 10 000 flor. reń., wikariusza generalnego — 2 000 flor. reń., prałatów kapitulnych — 1 000 flor. reń., kanoników po 800 flor. reń.

Or. *nie znany.*
Kop. *Allgemeines Verwaltungsarchiv. Wien. Alte Kultus Akten. Fasc. 144. Nr 476 ex Februario 1786 (wg or.).*

Beatissime! Quod bonum spirituale et curam animarum promovet, conamur omnino augere pro felicitate populorum nostrorum. Perpendimus inter cetera vel plurimum conferre, dum ordinato limitum ambitu dioeceseon nova erigatur episcopi sedes, ubi eam numerus populi et territorii ratio exigit. Cum igitur separatio dioecesis episcopatus Cracoviensis, hactenus extensae in Nostras ditiones Regnorum Galiciae et Lodomeriae, per ea, quae Sanctitati Vestrae exposuit Regni Poloniae primas et princeps Poniatowski, ut episcopatus Cracoviensis administrator, iam eum in modum perfecta sit, ut Sanctitas Vestra per decretum consistoriale sub dato Romae die 5 semptembris 1785 [39] hanc separationem benigne ratihabere, ac praeterea per aliud decretum consistoriale sub dato eodem die in civitate Tarnoviensi in erectionem novae cathedralis ecclesiae consentire voluerit, prout ex relatione sub dato Romae die 10 septembris huius anni ad Nos a cardinale e comitibus Herzan [40] facta amplius intelleximus.

Idcirco id, quod reliquum est, exponimus Sanctitati Vestrae, ut sequitur. Pro limite dioeceseos episcopatus Tarnoviensis constituimus terminos, queis hucusque tamquam dioecesis Cracoviensis in Regno Galiciae sitae clausa fuit.

[39] *Zob. dok. nr 5.*
[40] *Franciszek Herzan — zob. przyp. nr 28.*

Ad futurum episcopum dioecesanum nominamus Amandum de Janowski hactenus abbatem Tinecensem ordinis s. Benedicti [41] in Regno Nostro Galiciae, de cuius meritis, scientia, dexteritate et probitate omnino sumus certi, rogantes, ut Sanctitas Vestra illum apostolica auctoritate confirmare et canonice instituere, atque eundem ut suffraganeum metropolitae Leopoliensi designare velit. Post haec desideria Nostra sunt, ut ecclesia Tarnoviensis in cathedralem evehatur, cui capitulum cathedrale, constans ex praeposito, decano et custode tanquam tribus cum dignitate, et quatuor aliis canonicis simplicibus accedat, inter quos posteriores unus pro vicario generali episcopi constituatur. Reservamus Nobis et Nostris in regimine successoribus ius nominandi episcopum et omnes canonicos in tempora perpetua, et pro condigna sustentatione assignamus episcopo 10 000 flor. Rhenensium, vicario generali 2 000 flor., praeposito, decano et custodi cuivis 1 000 flor., pro quolibet canonico simplici autem 800 flor. Rhenensium, omnibus et singulis quotannis certis sub ratis solvendorum. Quos redditus annue ad libitum capient, ita quidem ut plane etiam pro cancellario consistorii episcopalis et reliquis ad consistoriales expeditiones necessariis personis redditus sufficientes et congruos separatim solvere constituamus.

Et haec postulamus filiali cum reverentia, ut Sanctitas Vestra rata et grata habeat. Si tamen, qua pleniori dilucidatione opus fuerit, sane haec suppeditabitur a cardinale e comitibus ab Herzan, quem de omnibus singulariter edoceri curavimus. Precamur Deum optimum maximum, ut eandem universali ecclesiae suae diu incolumem servet. Datum in civitate Nostra Viennae die 22 mensis februarii anno Domini 1786, regnorum Nostrorum Romani imperii 23, et haereditariorum 6. Sanctitatis Vestrae obsequens filius Josephus.

[41] *Florian Amand Janowski — zob. przyp. nr 11.*

ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE. T. 30

KS. STANISŁAW WITEK

SŁOWNIK TERMINOLOGICZNY NAUK MORALNYCH

LUBLIN 1975

WPROWADZENIE

Starożytny mędrzec chiński Konfucjusz, moralny autorytet Dalekiego Wschodu, pragnąc uzdrowić współczesne stosunki międzyludzkie, zwracał uwagę na rozbieżności znaczeniowe terminów, które powodowały rozliczne i nieraz bezskuteczne a zwykle szkodliwe spory w zakresie nauk i praktyki życia codziennego. Również w świecie anglosaskim na doniosłą rolę precyzowania języka zwrócił uwagę pierwszy metodolog nowożytny, Franciszek Bacon. W swoim fundamentalnym dziele pt. *Novum Organon* pisze on co następuje: „Ze wszystkich [...] idoli najwięcej kłopotu sprawiają idole rynku, które wkradły się do rozumu na skutek związku ze słowami i nazwami. Ludzie bowiem wierzą, że ich własny rozum rządzi słowami; lecz zdarza się także, że słowa swoją siłę odwracają i oddziałują na rozum [...]. Skutkiem tego zdarza się, że wielkie i wspaniałe dysputy uczonych często kończą się sporami o słowa i nazwy, gdy tymczasem rozsądniej byłoby (zgodnie z mądrym zwyczajem matematyków) zaczynać od nich i za pomocą definicyj sprowadzać je na właściwe tory" (*Aforyzmów* księga I, LIX. Przeł. J. Wikarjak).

Sygnalizowaną tu potrzebę odczuwa się przede wszystkim we współczesnych naukach moralnych, traktujących o postępowaniu człowieka jako osoby ludzkiej w różnych układach rzeczywistości; pomiędzy tymi naukami szczególnie daje się ona przeżywać w zakresie teologii moralnej, i to z potrójnego tytułu. Najpierw chodzi o stworzenie zrębów tej nauki w perspektywie odnowy postulowanej przez Sobór Watykański II. Po drugie pojawiające się dążenia ekumeniczne w znaczeniu ogólnego dialogu Kościoła ze światem wymagają komunikatywnego języka dla porozumienia się z przedstawicielami innych nauk o zachowaniu się człowieka, przy całym respektowaniu zasad pluralizmu ideologicznego. W polskiej sytuacji nauk teologicznych dochodzi jeszcze trzeci wzgląd wielkiej wagi: porzuca się obecnie podręczniki łacińskie, które przez wieki formowały mentalność ludzi Kościoła; na ich miejsce trzeba w trybie naglącym stworzyć syntezy rodzime. Do tego dzieła brakuje jednak najważniejszego narzędzia, a mianowicie języka na miarę potrzeb dzisiejszych. Taki język trzeba więc znaleźć i uporządkować, gdyż bez niego tworzenie opracowań naukowych jest sprawą ryzykowną. Jeżeli jednak ten język ma spełnić postulaty w zakresie teologii moralnej, nie może przejawiać charakteru czysto fachowego czy ściśle konfesyjnego. Dlatego też obecny *Słownik* w założeniu przekracza ramy tej specjalnej dyscypliny teologicznej, aby zaprezentować terminologię o wydźwięku humanistyczno-empirycznym, koncentrującą się wokół postępowania człowieka, co do którego najogólniej stosujemy kryterium dobra i zła moralnego.

Tak pomyślany *Słownik* nie mógł — ze względów praktycznych — zaprezentować haseł na sposób encyklopedyczny i zadowolono się tutaj określeniami ich znaczeń w sposób zasadniczo regulujący w oparciu o współczesne słowniki ogólne i specjalistyczne; z tych drugich zwłaszcza w zakresie psychologii, psychiatrii, prawa, ekonomii, filozofii, a przede wszystkim religioznawstwa i teologii. Wspomniane tu pomoce, pomimo swojej ogólnej nieodzowności, nie zawsze jednak pozwalały na właściwe określenie sensu opisowego w ja-

kimś haśle, zwykle dlatego, że wiele z przytoczonych tu terminów — poza słownikami ogólnymi — po prostu w nich nie figuruje; te zaś słowniki przedstawiają wielokrotnie całą amplitudę znaczeń, co wzbogaca treść podanych terminów, ale utrudnia precyzyjne ich używanie. W takich przypadkach kierowano się mniemaniem, że używalność tych terminów tylko w zakresie nauk moralnych, gdyż mamy tu do czynienia ze słownictwem specjalistycznym, pozwala na zaproponowanie ich treści w sposób normujący, jakkolwiek bez tendencji do roszczeń normatywności. Nie jest to oczywiście propozycja arbitralna, bo język specjalistyczny jest ostatecznie sprawą konwencji społecznej i musi się rozwijać odpowiednio do przemian mentalności ludzkich. Dlatego wyznacznikiem było tu najpierw stosowanie danego słowa w zasięgu możliwie szerokim, tak że obecny *Słownik* może być próbą uchwycenia pewnych znaczeń terminologicznych na współczesnym odcinku dziejów języka polskiego. Aby zmniejszyć niebezpieczeństwo nieuchronnej indywidualizacji, ujmowano te znaczenia w ramach myślenia aksjologicznego, właściwego dla typowej mentalności ludzkiej czasów dzisiejszych. Być może, iż w ten sposób da się stworzyć podstawę do twórczej dyskusji, kiedy te propozycje ocenią osoby kompetentne i gdy zostaną one praktycznie zweryfikowane w stosowaniu naukowym, oczywiście w zakresie nauk moralnych.

W zakończeniu powyższych uwag warto jeszcze dodać, że obecny *Słownik* omawia znaczenie 3430 terminów wybranych; niektóre z nich pozostawiono w postaci obcojęzycznej, jeżeli w takiej formie (np. „stress") są już szeroko stosowane. Aby możliwie uprościć korzystanie ze Słownika, terminy zaczynające się od dźwięków zmiękczonych (jak ć, ś) albo zawierające inne przekształcenia głosowe (np. ą, ę, ń) umieszczono zgodnie z alfabetyczną kolejnością odpowiadających im liter podstawowych; czyli w praktyce nie należy tych odmienności słów brać pod uwagę.

A

Abnegacja: pomijanie własnych potrzeb i zamiłowań osobistych na rzecz innych ludzi czy wielkiej sprawy (np. religii, ojczyzny, nauki, sztuki, techniki itd.).

Abominacja: wstręt o dużym nasileniu emocjonalnym; w stosunku do osób jest wyrazem nienawiści.

Absolucja: rozgrzeszenie sakramentalne (w sakramencie pojednania) albo pozasakramentalne (np. a. generalna).

Abstynencja: rezygnacja z używania napojów alkoholowych z motywów pozytywnych (zwłaszcza społeczno-moralnych i religijnych).

Abulia: zmniejszenie aktywności dowolnej aż do chorobliwej niezdolności podjęcia i realizowania decyzji.

Acedia: stępienie wrażliwości na dobra duchowe, prowadzące do ich obrzydzenia; treściowo zbliża się do oziębłości.

Adiafora: wartości pozamoralne, a więc przedmiotowo nie kwalifikuje się jako dobre czy złe; a. przybierają wartość moralną z racji podmiotowych aspektów czynu ludzkiego.

Adopcja: nadprzyrodzone usynowienie człowieka przez Boga, stanowiące element łaski uświęcającej.

Adoracja: cześć składana wyłącznie Bogu albo stworzeniu traktowanemu jako bóstwo; w drugim przypadku stanowi idolatrię.

Afekt: silny stan emocjonalny, wywołujący znaczne zmiany w ustroju psychofizycznym (np. gniew, smutek, rozpacz).

Afektacja: nienaturalny w swojej przesadzie sposób zachowania się, a zwłaszcza wypowiadania uczuć (np. w modlitwie, wobec innych osób); a. jest zbliżona do deklamatorstwa.

Afektywność: zespół stanów uczuciowych w psychicznym życiu człowieka.

Afera: ujawnione przedsięwzięcie nieuczciwe, zwykle większych rozmiarów (osobowo, rzeczowo), dokonane w dziedzinie ekonomicznej czy społecznej, o charakterze nielegalnym i kompromitującym.

Agatologia: nauka o dobru moralnym.

Agresja: działanie gwałtowne i destrukcyjne, mające na celu spowodowanie czyjejś krzywdy czy cierpienia przez słowa, czyny itd.

Agresywność: cecha usposobienia wyrażająca się w atakowaniu ludzi bez uzasadnionego powodu.

Ahimsa (ahinsa): zasada nie wyrządzania krzywdy żadnej istocie żywej, a zwłaszcza wstrzymania się od jej zabijania, płynąca z powszechnej życzliwości i poczucia wspólnoty wszystkich bytów.

Akceptacja: życzliwe nastawienie do drugiego człowieka (zwłaszcza w rozmowie), bez wyrażania osobistej postawy wobec problemów interpersonalnych (np. stanowiących przedmiot rozmowy).

Akcja: zbiór działań powiązanych jednym celem końcowym. A. instynktowa płynie ze schematów działaniowych wrodzonych; a. dowolna jest równoznaczna ze złożonym aktem ludzkim, w którym łączy się akt rozumu i akt woli.

Akme: punkt szczytowy w jakimś istnieniu czy zjawisku przeżyciowym.

Akomodacja: przystosowanie się osoby do środowiska, mające głównie charakter zewnętrzny; z czasem a. może sprowadzić internalizację przyjętych form życia. A. jest wstępną albo szczątkową postacią miłości bliźniego.

Akrybia: staranność w pracy, zwłaszcza naukowej, mogąca łatwo przejść w pedanterię.

Aksjologia: nauka o wartościach, czyli o dobrach odpowiadających potrzebom

i pragnieniom ludzi oraz stanowiących cele ich działań.

Aksynomancja: wróżenie z topora (w starożytnym Rzymie).

Akt: elementarna jednostka działania ludzkiego, stanowiąca całość przez osiągnięcie konkretnego celu bliższego; ten cel bliższy stanowi środek do osiągnięcia celu akcji, będącej zespołem aktów związanych jednym celem dalszym.

Akt miłości heroicznej: dobrowolne i płynące z motywu miłości Boga oraz bliźnich zrezygnowanie z zadośćuczynnego aspektu własnych zasług na rzecz dusz czyśćcowych.

Aktywacja: gotowość do reagowania, stanowiąca psychiczną stronę gorliwości moralno-religijnej.

Aktywizm: czynna postawa wobec rzeczywistości zewnętrznej, przejawiająca się w zaangażowaniu, zwłaszcza społecznym. Jako postawa etyczna a. wyraża się w stałej dążności do samoudoskonalania się człowieka.

Algolagnia: przeżywanie przyjemności seksualnej w związku z cierpieniem własnym lub cudzym (np. sadyzm).

Alienacja: autonomizacja wytworów człowieka, niszcząca jego satysfakcję twórczą. „A. człowieka" jest sprowadzeniem go do roli przedmiotu, będącego narzędziem w procesie produkcji rzeczy.

Alkoholik anankastyczny: człowiek przyjmujący regularnie pewne dawki alkoholu jakby pod przymusem psychicznym.

Alkoholizm: potrzeba fizjologiczno-psychiczna jednostki i odpowiadające jej zjawisko społeczne przyjmowania regularnie pewnych dawek alkoholu. (Por. pijaństwo).

Alterocentryzm: tendencja do koncentrowania zainteresowań i dążeń na innych ludziach z motywów bezinteresownych.

Altruizm: 1. postawa etyczna skłaniająca do preferowania dobra innych osób nad dobro własne; 2. doktryna etyczna stanowiąca teoretyczny wyraz tej postawy.

Ambicja: moralnie ambiwalentna tendencja do osiągania wyższego stopnia wartości specyficznych (np. wiedzy, znaczenia, sławy). Moralnie zła staje się a. przez motyw egocentryczny, albo szkodliwość społeczną.

Ambiwalencja: 1. dwubiegunowość w przeżywaniu stanów emocjonalnych (np. wiadomość równocześnie przyjemna i przykra); 2. potencjalność dobra i zła moralnego zależnie od wartości osobowych komponentów działania.

Amerykańskie upojenie: wzmacnianie skutków przyjmowania alkoholu przez równoczesne zażywanie barbituranów.

Amfibologia: wypowiedź mająca dwojaki sens, ale nie spowodowany przez mówiącego, choć może być przez niego wykorzystany.

Amoralizm: doktryna etyczna stanowiąca teoretyczne rozwinięcie i próbę uzasadnienia racjonalnego postawy amoralności i wynikających z niej aktów, czasem przez wprowadzanie koncepcji „innej" czy „nowej" moralności, różnej od przyjmowanej dotychczas (np. „moralności panów").

Amoralność: 1. brak cechy moralności w przedmiotach nie objętych finalistycznym układem życia ludzkiego; 2. postawa nierespektowania wartości i norm moralnych albo w teorii, albo tylko w praktyce.

Amulet: przedmiot noszony zwykle na szyi, któremu przypisuje się znaczenie magiczne (nie religijne).

Anachoretyzm: uprawianie ascezy samotnie, z dala od innych ludzi o podobnym stylu życia.

Anafrodyzja: oziębłość płciowa u kobiet.

Anagogia: dostrzeganie w rzeczywistościach ziemskich symbolu rzeczywistości transcendentnych (wiecznych).

Ananke: bezosobowa siła rządząca losem istot rozumnych, jaką przyjmowano w starożytności greckiej.

Anarchia: stan nieporządku społecznego na skutek braku realnego autorytetu władzy, albo jego lekceważenia czy zwalczania przez podwładnych.

Anarchizm: kierunek ideowy o charakterze społeczno-politycznym oraz odpowiadająca mu doktryna etyczna, gdzie dobro jednostki jest postawione nad wszelkie ograniczenia ze strony dobra zbiorowego.

Anestezja: 1. zanik wrażliwości zmysłowej; 2. znieczulenie w sposób sztuczny.

Anestezja moralna: niewrażliwość na wartości moralne, albo wrodzona albo nabyta pod wpływem środowiska.

Anhedonia: niezdolność do przeżywania przyjemności, wiążąca się z zakłóceniem zdrowia psychicznego.

Animatyzm: 1. zjawisko spontanicznego traktowania wszystkich rzeczy jako istot żywych ale bez przypisywania im duszy (jak w wyrażeniu „słońce prażyło niemiłosiernie"); 2. światopogląd, według którego wszystkie byty są ożywione.

Animizm: przypisywanie duszy czy mocy nadprzyrodzonej wszystkim przedmiotom i zjawiskom przyrody, a przez to upodobnianie ich do człowieka (panpsychizm).

Anomia: brak norm moralnych w życiu społecznym albo ich lekceważenie z zasady przez jakąś grupę.

Anomiczność: cecha postępowania człowieka, który ulega anomii.

Anonim: przekazanie wiadomości w jakikolwiek sposób, bez podania nadawcy, zwykle o treści moralnie ujemnej.

Antagonizm: konflikt wzajemny, który zainteresowane strony sobie uświadamiają. A. społeczny: wrogość przynajmniej dwóch osób wobec siebie, której dają one wyraz zewnętrzny.

Antropizm: doktryna uznająca człowieka za ośrodek rzeczywistości empirycznej.

Antropocentryzm: tendencja aby z człowieka jako gatunku czynić centralny punkt świata i uważać go za przyczynę celową innych bytów.

Antropolatria: oddawanie człowiekowi czci należnej wyłącznie Bogu.

Antropologia moralna: nauka o człowieku (jego naturze, powołaniu itd.) w układzie finalistycznym jego życia oraz wynikających z niego wartości moralnych.

Antropologizm: sprowadzenie całej refleksji światopoglądowej do pytań związanych z człowiekiem, a zwłaszcza z jego istotą.

Antropomorfizm: tendencja do interpretowania działań wszystkich bytów (zwłaszcza Boga) według modelu zachowania się człowieka.

Antroponoetyzm: sposób rozumowania specyficzny dla człowieka, utrudniający pojmowanie rzeczywistości w innej perspektywie (np. objawienia).

Antropoteletyzm: tendencja do odnoszenia zdarzeń świata do celów działania ludzkiego.

Antropotelizm: cecha bytu ludzkiego jako stanowiącego punkt odniesienia dla innych stworzeń.

Antropozofia: odmiana teozofii, według której prawdziwa wiedza ma płynąć z bezpośredniego oglądu wyższego.

Antygeneracja: niedopuszczenie do urodzenia istoty ludzkiej, która została już poczęta. (Por. antykoncepcja).

Antygony prawo: humanistyczne prawo o treści społeczno-moralnej jako przeciwstawione gwałcącemu je prawu stanowionemu („prawo Kreona").

Antyklerykalizm: 1. postawa wrogości wobec duchowieństwa w ogóle; 2. ruch społeczny zwalczający nadmierne wpływy duchowieństwa w dziedzinach pozareligijnych.

Antykoncepcja: zabieg mający na celu uniemożliwienie poczęcia nowego życia ludzkiego.

Antymoralizm: doktryna nie uznająca istnienia wartości moralnych (dobra i zła) i stąd odmawiająca czynom ludzkim takich wartości.

Antynomia: sprzeczność między dwoma prawami czy opiniami, w której każde z rozwiązań wydaje się uzasadnione.

Antynomizm: doktryna odrzucająca prawa obowiązujące człowieka oraz obowiązek przestrzegania norm etycznych.

Antyteizm: 1. postawa walki z Bo-

giem; 2. ruch ideowy o takim programie. (Por. ateizm).

Apatia: normalne lub patologiczne obniżenie aktywności i reaktywności człowieka.

Apoftegmat: sentencja jakiegoś mędrca, zwykle o treści moralnej.

Aporia: zagadnienie nie dające się rozwiązać w sposób logicznie zadowalający.

Apostazja: odstępstwo od wiary religijnej. Przy innych rodzajach wiary mówi się raczej o renegactwie.

Apostolat: stan życia oddanego szerzeniu wiary razem z prawami i obowiązkami, jakie z nim się łączą.

Apostolstwo: funkcja szerzenia wiary i zespół czynności, w której ona się wyraża.

Apostoł: osoba szerząca wiarę religijną; gdy chodzi o szerzenie przekonań pozareligijnych używa się raczej słowa „propagator".

Apoteoza: 1. uznanie kogoś za istotę boską albo formalnie (jak w starożytnym Rzymie), albo przez faktyczne oddawanie mu za życia lub po śmierci czci należnej tylko Bogu; 2. nadmierne czczenie zewnętrzne jakiejś osoby lub rzeczy, zwłaszcza w dziełach sztuki.

Aprioryzm etyczny: rozstrzyganie wszystkich problemów moralnych drogą stosowania jednej zasady naczelnej, znamiennej dla danego systemu etycznego.

Aprosptosia: głoszona przez stoików nieporuszoność mędrca, jako należąca do ideału życia szczęśliwego. (Por. ataraksja).

Arbitralność: cecha zależności od decyzji indywidualnej, mającej czasem charakter kaprysu.

Areligijność: brak cechy religijności, czyli odniesienia do Boga, u osoby lub w rzeczy. Skierowanie ich przeciw Bogu stanowi o antyreligijności.

Aretologia: nauka o cnotach.

Arogancja: zuchwałość w słowach lub innych zachowaniach zewnętrznych przejawiana wobec drugich osób.

Ascetyka: dziedzina teologii moralnej przedstawiająca proces formowania doskonałości życia chrześcijańskiego drogą indywidualnego wysiłku człowieka.

Ascetyzm: 1. postawa akcentująca wysiłek osobisty w życiu wewnętrznym, zwłaszcza przez poszukiwanie wyrzeczeń i cierpienia; 2. doktryna podkreślająca osiąganie doskonałości osobistej i sprawiedliwości społecznej przez pogardę przyjemności wrażeniowych.

Asceza: zespół aktów mających na celu osiąganie doskonałości życia wewnętrznego, szczególnie przez opanowywanie sfery doznaniowej.

Aseksualność: cecha braku elementu płciowego.

Aspiracja: pragnienie osiągnięcia optymalnego dla siebie stopnia w urzeczywistnieniu preferowanych wartości. Poziom aspiracji: osobowościowa cecha różnicowa w aspiracjach, związana z doświadczeniem i oceną własnych możliwości.

Aspołeczność: cecha i postawa człowieka, który nie integruje się w życie społeczne z motytwów egocentrycznych.

Astenia: brak sił o charakterze stałym lub przejściowym.

Astrolatria: kult gwiazd traktowanych jako byty boskie.

Asymilacja: przekształcanie siebie dla realizacji wzorców społecznych, aby tą drogą osiągnąć zaspokojenie potrzeb własnych.

Ataraksja: stan spokoju psychicznego wynikający z uniewrażliwienia się na bodźce, głoszony przez stoików jako postulat życia szczęśliwego.

Ataraktyk: lek psychotropowy (trankwilizator).

Ataumasja: postulat stoicki niedziwienia się niczemu i niedania się zaskoczyć przez żadne zdarzenia.

Atawizm: zjawisko nawrotu cech charakterystycznych dla odległych przodków danego człowieka, a nie występujących u bezpośrednich generacji wstępnych (rodziców, dziadków itd.).

Ateizm: 1. postawa etyczna abstrahująca w życiu od istnienia Boga; 2. doktryna tłumacząca świat bez brania pod uwagę czynnika Boskiego; 3. ruch ideo-

wy organizujący życie społeczne na zasadzie nieuwzględniania Boga.

Atom społeczny: osoba ludzka ujmowana w systemie połączeń emocjonalnych, jakie ją wiążą z bezpośrednim środowiskiem społecznym (rodzina, przyjaciele itd.).

Autarkia: samowystarczalność cnoty moralnej do przeżywania szczęścia osobistego, podkreślana przez cyników i stoików.

Autentyczność: cecha zgodności z prawdą deklarowaną.

Autentyzm: zgodność z rzeczywistością, jaką się reprezentuje.

Autochtoniczne myśli: pojawiające się zwykle w schizofrenii myśli o charakterze samoistnym, przeżywane przez chorego jako obce i jakby narzucone wbrew jego woli.

Autodestrukcja: cechująca pewne czynności dążność do unicestwienia samej siebie (autolikwidacja).

Autoerotyzm: dewiacja instynktu płciowego na przeżycia seksualne bez udziału partnera, a więc skoncentrowanie się w tej dziedzinie na własnej osobie.

Autokratyczność: tendencja do wykonywania władzy absolutnej, wymagającej od podwładnych bezwarunkowego posłuszeństwa.

Automatyzm psychiczny: zjawisko aktywności pewnych ośrodków organicznych i psychicznych na płaszczyźnie przeżyć i działań niezależnie od duchowości człowieka (rozumu i woli), a nawet wbrew niej.

Autonomia funkcjonalna: usamodzielnienie się czynności zaspokajających trwałą potrzebę, na skutek czego stają się one źródłem nowych potrzeb, nawet niezgodnie z dobrem człowieka (np. smakoszowstwo).

Autonomia moralna: tendencja i zjawisko kierowania się zasadami moralnymi wypływającymi z własnego bytu oraz stanowionymi przez rozum i wolę danej osoby, bez uwzględniania autorytetów nadrzędnych (zwł. Boga).

Autonomizm: doktryna etyczna głosząca autonomię moralną jednostki ludzkiej.

Autopsychoterapia: psychoterapia stosowana przez daną osobę do samej siebie.

Autorytet: relacja dobrowolnej podrzędności wobec jakiejś osoby wyrażająca się zachowaniem (cześć, posłuszeństwo itd.), a oparta na uznaniu jej wyższej wartości ze strony jej otoczenia, oraz fakt i tytuł tej wyższości reprezentowany przez daną osobę.

Autosoteryzm: przekonanie, że człowiek sam jest (czy powinien być) swoim zbawcą.

Autosugestia: dojście do jakiegoś przekonania drogą nierefleksyjnego przyjęcia sądu narzuconego samemu sobie, przy zastosowaniu metody „wmówienia sobie".

Autotetyzm: cecha tego twierdzenia, które wystarczy tylko wykazać, a nie trzeba go udowadniać, bo jest ono wtedy oczywiste (np. dane objawione).

Autotoniczność: harmonizowanie ze samym sobą.

Autyzm: skłonność do koncentrowania się na własnych przeżyciach wewnętrznych i na skutek tego brak realnego kontaktu ze środowiskiem.

Awanturniczność: tendencja do zachowywania się wobec innych ludzi w sposób wyzywający, który powoduje odwetową agresywność otoczenia.

Awersja: silny wstręt o charakterze niezracjonalizowanym wobec innych osób albo przedmiotów.

B

Bałwochwalstwo: oddawanie czci należnej tylko Bogu osobom, rzeczom albo ich wyobrażeniom artystycznym.

Banda: grupa zorganizowana celem dokonywania przestępstw dla korzyści materialnej.

Bandytyzm: 1. działalność bandycka; 2. zjawisko społeczne takiej działalności.

Barbaryzm: cecha postępowania czy charakteru człowieka cywilizowanego, który nie respektuje wymogów kultury.

Barbarzyństwo: cecha postępowania czy charakteru człowieka prymitywnego, który nie odczuwa jeszcze potrzeb kulturalnych.

Barbituromania: nadużywanie soli kwasu barbituranowego dla uspokojenia się, euforyzowania itd.

Battologia: wypowiedź o ilości słów nieproporcjonalnie większej od rzeczywistej potrzeby.

Bestialitas: por. zoofilia.

Bestialstwo (bestialskość): sposób zachowania się człowieka pod wpływem instynktów niższych, który prymitywizmem przypomina a nawet przewyższa dzikie zwierzęta.

Bezbożność: teoretyczne albo praktyczne nieuwzględnianie istnienia i praw Boga.

Bezczelność: niezachowanie konwencji społecznej pochodzące z osobistego braku wstydu.

Bezczynność: stan braku pracy ale bez korzystania z wypoczynku.

Bezideowość: stan negacji wartości stanowiących cel do osiągania (czyli „ideałów"), albo ich braku u kogoś w sposób niezawiniony.

Bezinteresowność: cecha charakteru człowieka wykluczająca w jego działaniu motyw własnej korzyści.

Bezprawie: społeczny stan niezgodności nakazów albo aktów zachowania się ludzi z rzeczywistymi prawami postępowania ludzkiego.

Bezprawność: cecha nieobowiązywania czy nieważności aktu ludzkiego o charakterze społecznym jako niezgodnego z właściwymi prawami postępowania.

Bezwstyd: cecha zachowania się w sposób niewstydny, który szokuje otoczenie.

Bezwyznaniowość: brak przynależności do grupy wyznaniowej, nierównoznaczny z brakiem religijności.

Bezwzględność: cecha psychiczna człowieka realizującego swoje decyzje bez respektowania praw innych osób.

Bezżenność: stan pozamałżeński o cesze moralnie pozytywnej. „Starokawalerstwo" i „staropanieństwo" są określeniami społecznie deprecjonującymi.

Bibliolatria: przesadna cześć wobec Pisma św., obejmująca nawet poszczególne słowa i znaki pisarskie. Z treści objawionej przenosi się tu główny nacisk na zewnętrzny jej wyraz.

Bibliomancja: forma wróżenia z książek (np. Pismo św., dzieła Homera, Szekspira itd.) polegająca na ich otwieraniu w miejscu przypadkowym i dopatrywaniu się wskazówek życiowych w spotkanych najpierw słowach.

Bierność: zachowanie się bezczynne, kiedy działanie jest obowiązkiem moralnym.

Bigamia: równoczesne podwójne małżeństwo jednej osoby zawarte w formie legalnej; drugie z nich jest prawnie nieważne i karalne.

Bigoteria: styl życia religijnego, w którym zwraca się przesadną uwagę na zewnętrzne formy kultu przy równoczesnym pomijaniu obowiązków moralnych.

Biologizm: interpretacja świata i życia ludzkiego głównie w perspektywie biologii (przez skupianie uwagi na dziedziczności, działaniu hormonów itd.).

Biopsychika: zespół czynników żyjącego organizmu ludzkiego związanego z działalnością psychiki, ale bez udziału czynników duchowych (rozum, wola).

Bios: życie jako zjawisko.

Biosfera: część ziemi zamieszkała przez organizmy żywe.

Biotechnika: sposób ułożenia życia na zasadzie maksymalizacji szczęścia i minimalizacji cierpienia.

Biseksualizm: cecha zachowania seksualnego, w którym aktywność jest skierowana ku osobnikom obu płci.

Biurokratyzm: tendencja społeczna, w której forma przeważa nad treścią obowiązków urzędowych, stając się przyczyną powstania zjawiska biurokracji.

Bizantynizm: przesadna uniżoność w

zachowaniu się (zwł. w tytulaturze) wobec osób znajdujących się na wyższych stopniach hierarchii społecznej.

Bluźnierstwo: bezpośrednia i zamierzona zniewaga słowami Boga albo osób i rzeczy świętych.

Błogosławieństwo: dobre życzenie wyrażone w formach religijnych (np. słowami odwołującymi się do Boga, znakiem krzyża itd.).

Bogactwo: 1. zbiór rzeczy materialnych, mających cechę użyteczności i rzadkości występowania; 2. społeczny stan człowieka posiadającego takie rzeczy. Przez amplifikację b. oznacza również posiadanie dóbr duchowych.

Bogobojność: usposobienie religijne o charakterze raczej emocjonalnym aniżeli rozumowo-wolitywnym.

Bohaterstwo: altruistyczne zaangażowanie własnej osoby w dobro wspólne z narażeniem dobra osobistego, wyrażające się w czynie o wielkim znaczeniu społeczno-moralnym.

Bojaźń: uzasadnione poczucie lęku przed możliwym zagrożeniem, utratą wielkich dóbr.

Bojaźń Boża: lęk człowieka wobec Boga wynikający z rozumnej konfrontacji małości stworzenia wobec wielkości Stwórcy i możliwości jej obrażenia.

Bojaźń ludzka: lęk przed innym człowiekiem uzasadniony chęcią zabezpieczenia własnych dóbr, a nie obiektywną jego wartością. (Por. szacunek).

Bojkot: zerwanie z pewną osobą lub grupą stosunków jakiegoś rodzaju (np. ekonomicznych, społecznych), przedsięwzięte wobec niej jako forma przymusu, walki czy protestu.

Boleść: ból o silnie zaakcentowanych elementach duchowych, które przeważają nad komponentami organiczno-emocjonalnymi.

Bowaryzm: postępowanie zgodne z fałszywym obrazem siebie i własnej sytuacji społecznej u człowieka nie obciążonego zaburzeniami psychicznymi.

Bójka: bezpośrednia wzajemna agresja fizyczna przynajmniej dwóch osób.

Ból moralny: reakcja emocjonalna na zagrożenie osobowości człowieka czy jej powiązań społecznych; zagrożenie osobowości dotyczy przede wszystkim jej finalizmu.

Bradypsychia: zwolnienie albo zahamowanie czynności psychicznych człowieka.

Brakoróbstwo: czynność produkowania rzeczy nie nadających się do użytku, dokonana z motywów egocentrycznych (np. zysku, lenistwa itd.).

Braterstwo: fizyczna albo duchowa łączność osób w podstawowych dobrach człowieka (np. pochodzenie rodzinne, religia).

Brawura: cecha zachowania, w którym cele przekraczają normalny zasięg środków.

Brązownictwo: działalność grupowa o charakterze pochlebstwa wobec osób zajmujących wyższy stopień hierarchii znaczenia; wycofanie tej działalności jest odbrązowywaniem.

Broń masowej zagłady: nowoczesna broń o sile niszczycielskiej, której działania nie można ograniczyć do wybranych obiektów wojskowych.

Brutalność: cecha agresywnego zachowania się człowieka, które znamionuje się przewagą elementów instynktowych.

Brzydota: brak doskonałości formy w znaczeniu fizycznym albo duchowym.

Burleska: komizm czynności trywialnej wykonywanej dla celów rozrywkowych.

Burżujstwo: postawa życiowa materializmu praktycznego i optymizmu statycznego, akcentująca szczęście rozumiane jako zaspokojenie potrzeb egocentrycznych.

Businessman: człowiek o mentalności skoncentrowanej na wartościach ekonomicznych.

Buta: narzucający się otoczeniu sposób zachowania się osoby pysznej w oparciu o walory zewnętrzne (np. fizyczne, społeczne).

Butność: cecha usposobienia człowieka

akcentującego wobec otoczenia swoją wyższość na zasadzie posiadanych walorów zewnętrznych.

Byt społeczny: zespół stosunków w grupie ludzkiej stanowiący wyraz jej życia jako całości.

C

Carezza: technika pożycia małżeńskiego nie dopuszczająca do szczytowania drogą treningu psychicznego.

Casus conscientiae: por. kazuistyka.

Cecha: trwała właściwość strukturalna lub funkcjonalna człowieka, mająca charakter jakościowy. Genetycznie rozróżniamy cechy: wrodzone (dziedziczne), zdobyte przez uczenie się i darowane w dziedzinie nadprzyrodzoności; rodzajowo są to cechy fizyczne, psychiczne, duchowe, społeczne i moralnoreligijne.

Cel: przedmiot intencjonalny antycypowany przez podmiot działania; stanowi on końcowy wynik czynu, który wyznacza kierunek zachowania umotywowanego i ma zaspokoić określoną potrzebę. (Por. eufunkcjonalność — dysfunkcjonalność celów, heterogenia celów).

Cel ostateczny: cel wszystkich celów, a więc mający charakter egzystencjalny a nie prakseologiczny; należy do wyższej klasy logicznej celów i stanowi najwyższe uzasadnienie celów działania z niższej klasy. Istnieje c. o. naturalny i nadprzyrodzony. (Por. sens życia).

Cel ostateczny nadprzyrodzony: pełne dobro realizowane w porządku transcendencji. Stanowi urzeczywistnienie wymogów nowego układu relacji stworzonych swobodną decyzją Bożą. Jest to życie dla chwały Bożej i płynąca stąd doskonałość szczęścia nadprzyrodzonego.

Cel ostateczny naturalny: pełne dobro stworzenia w porządku immanencji. Dla człowieka jest to doskonałość natury i płynące stąd szczęście.

Celibat: stan bezżenności podjęty dla motywów moralnoreligijnych.

Celowość: cecha działania umotywowanego.

Cenestezja: zespół wrażeń ustrojowych dających poznać nasze własne istnienie biologiczne. Zaburzeniami c. są cenestopatie.

Cenzor: 1. w starożytnym Rzymie urzędnik czuwający nad moralnością obywateli: 2. w rozumieniu psychoanalitycznym czynnik kontrolujący ujawnianie się nieświadomych treści psychicznych, a więc ich przejście z podświadomości do świadomości.

Cenzura: instancja albo czynność społeczna kontrolująca twórczość jednostek z punktu widzenia ochrony dobra ogółu (np. moralności, wiary itd.).

Ceromancja: wróżenie z wosku traktowane jako zabobon religijny, a nie jako obyczaj społeczny.

Cezaryzm: sprawowanie władzy w sposób autokratyczny, nie umotywowane słusznością praw i zarządzeń.

Charakter: 1. zdobyta w drodze rozwoju osobowego struktura psychiczno-duchowa jednostki, wyznaczająca jej postępowanie w oparciu o przyjętą hierarchię wartości; 2. strukturalna cecha darowana drogą sakramentu, tworząca nowy układ relacji nadprzyrodzonych (w chrzcie, bierzmowaniu, kapłaństwie).

Charakteropatia: zaburzenie osobowości na skutek zmian organicznych w ośrodkowym układzie nerwowym (np. ch. alkoholowa).

Charyzmat: szczególny dar Boży udzielony osobie indywidualnej dla spełnienia jej powołania w religijnej służbie drugim. Może on być osobisty albo urzędowy.

Chcenie: akt woli człowieka wyrażający przeżycie wolności decyzji osobistej.

Chciwość: tendencja do gromadzenia dóbr materialnych w ilości przekraczającej realne potrzeby, płynąca z motywów egocentrycznych (np. z lęku przed starością).

Chiromancja: wróżenie z linii na dłoni, traktowane jako zabobon, czyli z przekonaniem o jego prawdziwości.

Chłód uczuciowy: wrodzony lub nabyty brak relacji afektywnych z otaczającymi ludźmi.

Choroba: zaburzenie homeostazy somatycznej albo psychicznej.

Chuligaństwo: aspołeczny sposób zachowania się jednostki lub grupy, którego głównym celem jest okazanie lekceważenia dla norm współżycia kulturalnego.

Chwała: uznanie i wyrażenie cudzej wielkości.

Chwała Boża: wielkość Boga poznana i wyrażona przez stworzenie rozumne i wolne; w przenośnym znaczeniu odnosi się to również do wszelkiego stworzenia.

Chwała ludzka: społeczny wyraz uznania wartości określonych czynów człowieka, a pośrednio ich sprawcy.

Chwała próżna: wyrażanie uznania dla tego co obiektywnie nie jest wartościowe.

Chytrość: cecha działania roztropnego, ale w stosowaniu środków amoralnych.

Ciąg pijaczy: długotrwały okres nieprzerwanego pijaństwa, łączący się czasem z przejściową wstrzemięźliwością od alkoholu, o charakterze naprzemiennym.

Ciekawość: chłonność poznawcza wobec zjawisk świata zewnętrznego, ale mniej trwała i dynamiczna od zainteresowania.

Cierpliwość: postawa odporności psychicznej wobec niesprzyjających zdarzeń w rzeczywistości życia wewnętrznego lub zewnętrznego; konsekwentnie cecha działań wypływających z tej postawy.

Cisvesticismus: odmiana transwestycyzmu, stanowiąca tendencję do ubierania uniformów albo strojów dziecięcych; jest to jakby zewnętrzny wyraz infantylizmu psychicznego.

Ciułactwo: przesadna oszczędność o motywacji małostkowej.

Clastomania: tendencja do niszczenia przedmiotów otaczających człowieka, wynikająca z zaburzeń psychicznych.

Cnota: moralnie uporządkowany dynamizm człowieka w określonej dziedzinie aktywności ludzkiej. (Por. sprawność dobra, zaleta człowieka, wartość osobowa). Na poziomie religijnym c. jest właściwą relacją człowieka w poszczególnym aspekcie życia wobec Boga, a pośrednio wobec ludzi i rzeczy w perspektywie odniesienia do Boga.

Cnoty intelektualne: wykształcone przez ćwiczenie uzdolnienia umysłowe.

Cnoty moralne: sprawności działania dobrego. Niektóre z nich, jako szczególnie ważne w życiu moralnym, nazywa się c. kardynalnymi.

Common sense: potoczny rozsądek jako kryterium postępowania wyznaczonego przez powszechne doświadczenie ludzi.

Communicatio in sacris: duchowa łączność katolików z innowiercami w sprawowaniu aktów kultu religijnego.

Cudzołóstwo: dobrowolny akt współżycia płciowego między osobami, z których przynajmniej jedna pozostaje w ważnym związku małżeńskim.

Cunnilingus („minetka"): perwersyjna forma współżycia seksualnego.

Ćwiczenie: uczenie się aktu przez jego powtarzanie w sposób rozmyślny i wolny.

Ćwiczenie duchowe: aktualizowanie życia religijnego w formie ustalonej przez tradycję kościelną.

Cybernetyka: nauka o sterowaniu układami zorganizowanymi dla osiągnięcia zaprogramowanych celów.

Cyklotymia: usposobienie człowieka o pyknicznej budowie ciała, cechujące się okresową przemiennością nastroju (podniecenie — przygnębienie) przy zachowaniu dobrego kontaktu uczuciowego z otoczeniem.

Cynizm: 1. postawa skłaniająca do demonstracyjnego nieuznawania powszechnie akceptowanych wartości etycznych; 2. cecha takiego postępowania, zwłaszcza deklarowana słowami; nazywamy ją zwykle cynicznością.

Cywilizacja: zbiór dóbr materialnych i urządzeń technicznych, stworzonych przez pracę człowieka i stanowiących jego sztuczne środowisko życiowe.

Czas: wymiar trwania ujmowany przez myślenie człowieka.

Czas wolny: część świadomego życia człowieka, nie oddana pracy zarobkowej.

Cześć: szacunek dla czyichś walorów osobowych wyrażany w realnej lub moralnej (np. podobizna) obecności odnośnej osoby.

Cześć Boża: kult Boga w postaci wewnętrznej i zewnętrznej.

Cześć własna: por. honor.

Czołobitność: cześć innego człowieka wyrażana w sposób uchybiający godności własnej u czczącego.

Czyn: elementarne zachowanie się celowe.

Czyn człowieczy (actus hominis): zachowanie się człowieka w sposób nie angażujący jego osobowości duchowej, a więc wyłącznie na płaszczyźnie somatyczno-psychicznej.

Czyn legalny: czyn człowieka dozwolony, a przynajmniej nie zakazany przez aktualnie obowiązujące przepisy prawa ludzkiego.

Czyn ludzki (actus humanus): czyn człowieka jako osobowości, a więc przy zaangażowaniu sfery duchowej czyli rozpoznania i dowolności decyzji.

Czyn moralny (dobry lub zły): pozytywne lub negatywne realizowanie egzystencjalnych relacji człowieka (czyli do Boga, innych ludzi i świata zewnętrznego).

Czyn przestępny: czyn człowieka niezgodny z zakazami prawa karnego.

Czynność: ciąg czynów złączonych celem ogólnym.

Czynność altruistyczna: cz. nastawiona na dobro innych osób.

Czynność apsychiczna: cz. spowodowana przez bodźce organiczne, bez udziału psychicznej sfery człowieka (np. odruchy).

Czynność dowolna: cz. której podmiotem jest osobowość ludzka.

Czynność egotyczna: cz. mająca na celu dobro własne sprawcy jako niezależne od dobra własnego innych osób, a nawet przeciwstawne mu (np. ratowanie się w panice).

Czynność ideomotoryczna: cz. mimowolna spowodowana przez czynniki psychiczne sprawcy (np. wyobraźnię).

Czynność krótkiego spięcia: cz. spowodowana przez impuls emocjonalny z pominięciem duchowych czynników osobowości ludzkiej (np. w kleptomanii).

Czynność mimowolna: cz. wykonana bez świadomości działania albo jego moralnego sprawstwa (np. cz. wymuszona).

Czynność odruchowa: automatyczna reakcja fizjologiczna na bodziec specyficzny (np. kichanie).

Czynność prawna: osobowy akt legalny mający na celu modulację stosunku prawnego (jego ustanowienie, zmianę, zniesienie).

Czynność przymusowa: wielokrotne działanie zrytualizowane dokonywane pod nieodpartym wpływem czynników psychicznych, przy wyłączeniu wpływu duchowości człowieka (rozumu i woli).

Czynność społeczna: cz. której podmiotem jest grupa ludzka, a celem dobro zbiorowe.

Czystość: wolność od grzechów, analogiczna do wolności od brudu fizycznego.

Czystość płciowa: wolność od grzechów w dziedzinie życia seksualnego. W okresie przedmałżeńskim jest identyczna z dziewictwem, zaś w małżeństwie i wdowieństwie z należytym korzystaniem z posiadanych uprawnień stanu.

Czystości ślub: ślub powstrzymania się przez określony czas od wszelkich przeżyć seksualnych, również dozwolonych stanem małżeńskim; jeżeli złożony jest dozgonnie stanowi ślub czystości doskonałej.

D

Daktylomancja: przepowiadanie rzeczy przyszłych za pomocą pierścienia zwisającego nad okrągłym stołem, oznaczonym na brzegach literami alfabetu.

Darowizna: nieodpłatne przekazanie jakiejś rzeczy (daru) przez jedną osobę (darczyńcę) drugiej (obdarowanemu).

Dary Ducha Świętego: stałe dyspozycje nadprzyrodzone usposabiające człowieka do życia w bezpośredniej łączności z Bogiem.

Dąsanie się: niezadowolenie wyrażane w formie infantylnej, zwykle nieuzasadnione poważną racją.

Dążenie: tendencja zaktualizowana.

Dążenie automatyczne: d. wywołane potrzebami niższymi, nieangażujące duchowości człowieka (np. fizjologiczne).

Dążenie spontaniczne: d. o charakterze osobowościowym u człowieka, a więc przy zaangażowaniu czynników duchowych.

Dążność: ciąg dążeń połączonych jednym celem ogólniejszym (np. wiedza).

Debilizm: niedorozwój umysłowy człowieka w najlżejszej postaci; występuje w nim niezdolność do myślenia abstrakcyjnego, ale pozostaje możność uczenia się czynności prostych i praktycznych.

Decyzja: samodzielny wybór jednego z działań możliwych albo świadome powstrzymanie się od działania, przy czym wykonanie następuje zaraz po akcie woli (por. postanowienie).

Decyzja ułomna: d., w której nie wzięto pod uwagę okoliczności uniemożliwiających jej wykonanie.

Defekt: trwałe zaburzenie patologiczne psychosomatyki człowieka.

Defekt psychiczny: patologiczna zmiana osobowości człowieka na skutek organicznego uszkodzenia mózgu albo w następstwie choroby psychicznej.

Defekt umysłowy: upośledzenie umysłu człowieka spowodowane uszkodzeniami organicznymi albo zaburzeniami psychiki.

Defetyzm: stan nieodporności psychicznej i postawa rezygnacji z wysiłku (często mająca charakter zjawiska społecznego) na skutek uprzednich porażek.

Deflacja: odpływ pieniądza z obrotu gospodarczego, powodujący jego paraliżowanie na skutek braku środka wymiany. (Por. inflacja).

Deformacja zawodowa (profesjonalna): sposób zachowania się, zwłaszcza zewnętrznego, na skutek przeniesienia form nawykowych z działalności zawodowej na inną dziedzinę życia.

Defraudacja: przywłaszczenie sobie pieniędzy przez osobę, która nimi legalnie dysponuje (np. kasjer).

Degeneracja: trwałe obniżenie sprawności a przez to następnie struktury organów życiowych u jednostek, uwidaczniające się w porównaniu do ich przeszłych pokoleń.

Degradacja psychiczna: patologiczna zmiana osobowości, ale o charakterze odwracalnym lub przemijającym.

Degrengolada: zanik wartości moralnych u jednostek albo grup społecznych.

Dekadencja: obniżenie poziomu życia duchowego u ludzi na skutek przerostu działania czynników cywilizacyjnych.

Dekalog: zesyntetyzowana forma religijno-moralnego prawa Mojżeszowego, danego przez Boga w Starym Testamencie.

Delegalizacja: urzędowe pozbawienie charakteru zgodności z prawem czyli legalności.

Delictum initiale: wykroczenie karalne przez prawo, stanowiące pierwszy uchwytny przejaw rozwijającej się dotąd niedostrzegalnie choroby psychicznej u sprawcy (np. w schizofrenii).

Delikatność: wrażliwość w odczuwaniu bodźców i subtelność w formie reagowania na nie (np. w dziedzinie uczuć, mowy itd.).

Demagogiczność: cecha działania mającego na celu zjednanie zwolenników dla jakiegoś poglądu praktycznego dro-

gą apelowania do emocji, a nie do sfery racjonalnej człowieka.

Demografia: nauka mająca za cel badanie różnych aspektów fenomenologicznych życia zbiorowisk ludzkich, posługująca się do tego metodami statystyczno-matematycznymi, a zatem głównie w kategoriach ilościowych.

Demokratyzm: styl kierowania grupą społeczną w ten sposób, że jej zwierzchnicy uwzględniają w swoich decyzjach uzasadnione opinie osób podporządkowanych.

Demonizm: cecha zachowania się właściwego dla duchów złych (demonów) albo przypominającego (u ludzi) takie zachowanie się; znamionuje się ono motywacją czynienia zła jako takiego.

Demonolatria: cześć demonów oddawana na podobieństwo czci Boga (np. kult szatana).

Demonomania: chorobliwy pociąg do problematyki demonów, spotykany w różnych zaburzeniach psychicznych.

Demonstracyjność: cecha zachowania się, w którym (przesadne) akcentowanie formy zewnętrznej ma podkreślić znaczenie treściowe aktu.

Demoralizacja: obniżenie poziomu moralności (zwłaszcza grupowej) na skutek cudzych aktów gorszących, niekoniecznie zamierzających ten skutek.

Denuncjacja: doniesienie władzom o cudzym wykroczeniu (prawdziwym lub rzekomym) celem zaszkodzenia mu lub osiągnięcia własnej korzyści. Motywem tego czynu nie jest dobro zbiorowe, ale interes osobisty.

Deontologia: nauka o obowiązkach moralnych (np. zawodu, wieku, stanu itd.).

Depersonalizacja: zaburzenie w pojmowaniu u człowieka własnej egzystencji osobowościowej, nieidentyczne z urojeniami; spotyka się je w niektórych nerwicach i chorobach psychicznych.

Depopulacja: zmniejszenie ilości ludzi (populacji) na danym terenie, zwłaszcza w aspekcie rozrodczości, dynamiki rozwoju ludnościowego oraz śmiertelności w grupie.

Depopularyzacja: proces, którego przedmiot coraz mniej odpowiada oczekiwaniom grupy dominującej ilościowo. Nie jest to równoznaczne z utratą wartości, a tylko świadczy o zmianie sposobu wartościowania u danych ludzi.

Deprawacja: zjawisko gorszenia innych osób czy siebie w sposób zamierzony oraz trwały skutek takiego postępowania.

Depresant: czynnik powodujący zjawisko depresji.

Depresja: obniżenie tonusu witalno-psychicznego, będące oznaką zaburzenia homeostazy człowieka; objawia się ono w nastroju pesymistycznym, zmniejszeniu aktywności dowolnej, ocenianiu siebie i własnych czynów w sposób deprecjonujący.

Deprywacja: sytuacja trudna na skutek braku zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka

Derealizacja: zaburzenie w rozumieniu środowiska rzeczowego i ludzkiego, o charakterze patologicznym i zwykle o kierunku deprecjonującym (odwartościowującym).

Desakralizacja: pozbawienie czegoś świętości rzeczowej (sacrum), w odróżnieniu od pozbawienia kogoś świętości osobowej (sanctum).

Despotyzm: sposób sprawowania władzy absolutnie i arbitralnie.

Destrukcja: niszczenie o charakterze zamierzonym, a nie przypadkowym.

Deterioracja psychiczna: zmiany psychiki w kierunku degradującym jej funkcje.

Determinacja: cecha działania, w którym zdecydowana chęć osiągnięcia celu przesłania wszelkie związane z tym niedogodności.

Determinanta: czynnik określający charakter jakiegoś zjawiska zwykle jakby od zewnętrznej jego strony, a więc w sposób heteronomiczny.

Determinizm: 1. właściwość procesów przyrodniczych, w których wynik działania jest jakby mechaniczną funkcją zespołu przyczyn; 2. doktryna głosząca takie powiązanie zjawisk przyrodniczych,

w które włącza się również działalność etyczną.

Dewaluacja samego siebie: tendencja do pomniejszania własnej wartości czy też wartości własnych dzieł, przy czym to drugie jest tylko refleksem ujemnego oceniania siebie u ich twórcy.

Dewiacja (zachowanie dewiacyjne): działanie, w którym sprawca świadomie nie liczy się z należytymi wyznacznikami czynów moralnych.

Dewocja: postać pobożności, w której formy zewnętrzne przesłoniły istotną treść życia religijno-moralnego. Człowieka hołdującego takiej fałszywej pobożności nazywa się dewotem (lub dewotką).

Dewocjonalia: przedmioty służące do osobistego kultu religijnego, zwykle przed ich poświęceniem, gdy mają jeszcze wartość ekonomiczną.

Dezadaptacja: nieprzystosowanie zachowania się do obrazu „ja idealnego" albo do warunków środowiskowych, przy czym powody mogą być niezamierzone (np. choroby psychiczne).

Dezagregacja psychiczna: rozprzężenie się powiązań między funkcjami psychicznymi (np. pamięcią i wyobraźnią).

Dezaprobata: przeżycie wartościujące wobec przedmiotów ocenianych negatywnie. D. konkretyzuje się w postaci pogardy, gniewu, nienawiści, oburzenia, smutku itd.

Dezintegracja: rozpad struktury danego bytu, zjawiska itd. w postaci procesu albo stanu rzeczy. W ramach normalności objawy d. spotyka się w stanach przejściowych (np. dojrzewania) oraz afektywnych (np. gwałtowna radość).

Dezintegracja osobowości: rozbicie dotychczasowej struktury osobowościowej. Jeżeli proces rozwoju zmierza do wyższego poziomu integracji, jest to d. pozytywna; d. negatywna stanowi rozpad osobowości o charakterze regresywnym i zwykle patologicznym.

Dezintegracja psychiczna: zaburzenie w organizacji i współdziałaniu struktur psychicznych (np. emocjonalności i aktywności) w zakresie życia jednostkowego.

Dezorganizacja społeczna: zespół zjawisk i procesów negatywnych w życiu jednostek i grup, które już przekraczają granicę odporności społecznej i zagrażają normalnemu przebiegowi życia społecznego.

Dezorientacja: zaburzenie lub utrata orientacji co do siebie czy — częściej — co do warunków środowiskowych (czas, miejsce, sytuacja).

Diagnoza: ocena stanu rzeczy mająca umożliwić podjęcie właściwego działania.

Dialektyka: 1. sztuka dysputowania, zwłaszcza o treści pojęć; 2. nauka o rozwoju rzeczywistości przez ujawnianie się przeciwieństw i dokonywanie ich syntezy na wyższym poziomie.

Dialog: życzliwa wymiana zdań między dwiema osobami fizycznymi lub moralnymi.

Dietetyka: nauka o sposobie racjonalnego życia, sformułowana przez starożytnych Greków.

Dipsomania: uwarunkowane popędowo i występujące napadowo długotrwałe picie alkoholu, mające charakter impulsywny.

Długomyślność: postawa działania o celach dalekosiężnych i spokojnym tempie ich realizacji.

Dni święte: niedziele i święta ustanowione przez Kościół, przeznaczone dla szczególnego kultu Boga w sposób wspólnotowy i odpoczynku człowieka o charakterze społecznym (np. w rodzinie).

Dobra wiara: subiektywne przekonanie o słuszności własnego postępowania, które obiektywnie może być fałszywe. Przeciwieństwem jest zła wiara.

Dobro: 1. strukturalnie: doskonałość bytu jako takiego w odpowiedniej klasie; 2. funkcjonalnie: przedmiot wartościowy czyli zaspokajający czyjąś potrzebę; 3. por.: moralność.

Dobro wspólne: dobro wielu osób wziętych jako grupa, a nie tylko jako zbiór jednostek ludzkich. Zbiorowe do-

bro jednostek nazywamy dobrem kolektywnym.

Dobrobyt: stan zaspokojenia potrzeb ekonomiczno-witalnych u jednostek albo grup społecznych, wynikający z równowagi między potrzebami witalnymi a środkami ekonomicznymi. D. nie jest równoznaczny z bogactwem.

Dobroczynność: działalność altruistyczna zaspokajająca cudze potrzeby witalne albo wyższe, przy czym to drugie jest zwykle mniej eksponowane.

Dobroć: cecha postępowania moralnie pozytywnego, a konsekwentnie jego sprawcy, zwłaszcza w dziedzinie altruizmu.

Dobroduszność: cecha charakterologiczna wyrażająca usposobienie życzliwe dla otoczenia, bez wysuwania wobec niego jakichś roszczeń.

Dobrodziejstwo: czyn zaspokajający cudzą potrzebę, gdy człowiek potrzebujący czegoś sam nie potrafi sobie poradzić.

Dobrotliwość: dobroć moralna o zabarwieniu emocjonalno-altruistycznym.

Dogmatyka moralności: dział teologii moralnej poświęcony badaniu i wykładowi norm postępowania ludzkiego jako zespołu twierdzeń teoretycznych.

Dogmatyzm: stanowisko teoretyczne bardziej ufające dociekaniom intelektualnym o charakterze spekulatywnym, aniżeli badaniu rzeczywistości empirycznej; u podłoża tych dociekań zakłada się twierdzenia nie dające się zweryfikować.

Dojrzałość: stan osiągnięcia równowagi funkcjonalnej w ramach rozwiniętej struktury danego typu. Stąd wyróżnia się d. fizyczną, emocjonalną, duchową, społeczną, religijną.

Dojrzewanie: proces rozwoju w kierunku specyficznej dojrzałości (np. fizycznej, psychicznej itd.).

Doksografia moralności: nauka o historycznych doktrynach moralnych.

Doktryna: usystematyzowany zbiór twierdzeń, uważany za prawdziwą interpretację pewnej dziedziny rzeczywistości i przekazywany innym drogą nauczania.

Doktryna moralna: uporządkowany zbiór twierdzeń egzystencjalno-deontologicznych na podstawie przyjętej aksjologii, a więc nauka o sensie i celu życia ludzkiego oraz środkach do ich urzeczywistnienia.

Doktryner: człowiek wyznający jakąś doktrynę w sposób nie dopuszczający weryfikacji jej wartości.

Doloryzm: tendencja do przypisywania cierpieniu jako takiemu pozytywnej wartości moralnej.

Dominacja: stosunek społeczny nadrzędności władzy jednej osoby czy grupy wobec drugiej, zwykle na zasadzie hierarchicznej.

Dominanta: cecha doświadczalna przeważająca w pewnym układzie cech i stąd nadająca temu układowi rys charakterystyczny (np. nerwowość u jakiegoś człowieka).

Domniemanie: uznanie realności jakiegoś faktu przypuszczalnego na podstawie logicznie wyznaczającej go sytuacji.

Donkiszoteria: sposób zachowania się będący walką o pewne ideały, racjonalny i szlachetny indywidualnie, ale społecznie nieadekwatny na skutek zmienionej sytuacji, zwłaszcza historycznej.

Donosicielstwo: czynność informowania przełożonych o sprawach cudzych, niekoniecznie kryminalnych, dla osiągnięcia własnych korzyści.

Donżuan: męski typ o wybujałej sferze przeżyć seksualnych, mających charakter zabawowy.

Doping: celowa stymulacja zachowania się człowieka przez zastosowanie sztucznych środków drażniących (np. narkotyki), albo psychogogicznych (np. okrzyki).

Dorobkiewiczostwo: osiąganie majątku traktowane jako cel sam w sobie, ewentualnie z nastawieniem na jego reperkusje w prestiżu społecznym posiadacza.

Dorosłość: dojrzałość organizmu, a więc pełny rozwój człowieka w aspekcie fizjologicznym. Nie jest to równoznaczne

z dojrzałością człowieka jako osoby.

Doskonałość: pełnia bytu w danym rodzaju. Zależnie od rodzajów bytu istnieją różne doskonałości, przy czym d. ma raczej wymiar strukturalny aniżeli funkcjonalny. W aspekcie funkcjonalym mówimy o dobru bytów.

Doskonałość chrześcijańska: bytowa doskonałość struktury życia człowieka zmierzającego do Boga przez Chrystusa i jego Kościół. Czynnościowo człowiek zawsze pozostaje tu w stanie niedoskonałości z racji nieosiągnięcia jeszcze celu nadprzyrodzonego. D. ch. jest więc doskonałością „drogi", a nie doskonałością „wędrowca" (homo viator).

Doskonałość moralna: właściwy układ relacji życia ludzkiego, świadomie zaakceptowany i realizowany przez człowieka. D. m. jest identyczna z doskonałością osobistą człowieka oraz jego doskonałością osobowościową.

Doskonałość stanu: forma życia społecznego, z istoty swojej mniej lub więcej realizująca transcendentne cele ludzkości, jak stan kapłański czy małżeński. D. s. nie jest sama z siebie wyznacznikiem doskonałości osobistej jego reprezentantów.

Doświadczenie: zdolność dokonywania właściwych ocen czy działań w oparciu o dane ze swojej przeszłości.

Doświadczenie moralne: zdolność wartościowania moralnego w oparciu o dane empiryczne, zwłaszcza obserwację faktów oraz wynikających z nich skutków.

Doświadczenie religijne: przeżycie kontaktu z osobową rzeczywistością transcendentną. Jest ono wstępną formą doświadczenia mistycznego, które stanowi przeżycie pełnego zjednoczenia osobowego człowieka z „źródłem jego bytu" na płaszczyźnie poznania i miłości.

Dowcip: słowne sformułowanie sytuacji komicznej o charakterze bardziej obiektywnym i ostrym aniżeli żart.

Dowolność: cecha działania wypływającego z impulsu woli jednostkowej. Jeżeli motyw działania jest dobry, mówimy wtedy o dobrowolności czynu.

Doznanie: przeżycie działania bodźca fizjologicznego (np. w zakresie dotyku, słuchu itd.).

Drastyczność: niewłaściwa forma działania, wzbudzająca dezaprobatę społeczną, jako sprzeciwiająca się konwencjom.

Drażliwość: charakterologiczna lub patogenna gotowość człowieka do żywego uzewnętrznienia przeżycia afektywnego, i to w postaci negatywnej (np. złość).

Dręczenie: zadawanie przykrości istocie czującej (człowiek, zwierzę) dla przeżywania poczucia wyższości.

Dromofobia: lęk przed podróżą w ogóle albo przed posługiwaniem się pewnym środkiem lokomocji.

Dromomania: chorobliwy pociąg do wędrowania bez celu o charakterze okresowym i określonej trwałości.

Dryl: wyuczony sposób zachowania się oparty o odruchy warunkowe, a nie o struktury działania osobowego. Człowiek działa tutaj na zasadzie mechanizmu.

Dualizm: doktryna o dwubiegunowości struktur rzeczywistości (np. świata, stosunków moralnych czy religijnych itd.), sprzeciwiająca się monizmowi i pluralizmowi. Bieguny te określa się nazwą „duopole"; są nimi: dobro i zło, prawda i fałsz itd.

Duch: 1. indywidualnie: byt osobowy i ponadempiryczny, powiązany w działaniu z rzeczywistością materialną (człowiek) albo niezależny od niej („duchy czyste"); 2. społecznie: element rzeczywistości mający charakter ponadempiryczny, ale uchwytny w zjawiskach empirycznych przez swoje działanie.

Duch czasu: atmosfera doznaniowo-motywacyjna w wymiarze psychiczno-społecznym; zakorzenia się w sytuacji historycznej, ale konkretnie wypływa z działań „ludzi wiodących" i ma reperkusje jakby determinujące w zachowaniu się ludzi psychicznie zależnych na skutek małej samodzielności duchowej.

Duchowość: styl życia wewnętrznego jako kompleks celów oraz środków właś-

ciwych i historycznie zaakceptowanych przez jakąś grupę dla osiągnięcia założonego przez nią ideału (np. d. franciszkańska, ignacjańska itd.).

Duchów rozróżnianie: metoda i czynność rozstrzygania, które natchnienia w życiu duchowym są dobre, czyli pochodzą od „dobrego ducha", a które są złe, a więc trzeba je przypisać wpływowi „ducha złego".

Dulia: cześć religijna dla świętych stworzeń, w odróżnieniu od czci samego Boga (latria) oraz specyficznej czci oddawanej NMP (hiperdulia).

Duma: psychiczne przeżywanie własnej godności w oparciu o reprezentowane przez siebie wartości, uważane za obiektywne (np. przynależność do pewnej grupy, wielkie osiągnięcie osobiste itd.). D. nie jest równoznaczna z pychą i ma charakter moralnie obojętny.

Durzenie się: młodzieńcza forma erotyzmu, w której emocjonalne przeżycia miłości łączą się z aseksualnym wartościowaniem ukochanej osoby, idącym aż do uwielbienia.

Dusza: samoorganizująca zasada czucia i reagowania u istot żywych. Pod tym względem jest równoznaczna z psychiką, a różni się od ducha, który w hierarchii bytów ziemskich znamionuje dopiero człowieka.

Duszpasterstwo: urzędowa działalność kapłana wobec wiernych w zakresie wyznaczonym przez władzę kościelną. Poza tymi granicami, np. w stosunku do przygodnie spotkanych ludzi, mówimy raczej o apostolstwie, „głoszeniu Ewangelii" itd.

Dwulicowość: usposobienie i zachowanie się faktyczne, różne od deklarowanego. Jest to nieszczerość w działaniu.

Dyfamacja: obniżenie czyjegoś prestiżu społecznego (dobrej sławy) na skutek celowej agresji z cudzej strony.

Dyletantyzm: zajmowanie się jakąś dziedziną aktywności (np. naukowej, artystycznej) w sposób niezawodowy.

Dynamika: energetyczna cecha działania, a więc jego napięcie i natężenie.

Dynamika osobowości: zespół czynników energetycznych w rozwoju i działaniu osobowości ludzkiej (zwł. pochodzących z temperamentu i nawyków).

Dynamika psychiczna: zespół sił wrodzonych stanowiących treść temperamentu człowieka.

Dynamizm: 1. teoria filozoficzna sprowadzająca wszystko do siły działającej; 2. siła aktywna bytu zorganizowanego, zwł. w jej postaci kinetycznej.

Dyplomacja życiowa: taktyka w praktycznym osiąganiu własnych celów, będąca sama z siebie moralnie obojętną.

Dyrektywa: reguła właściwego działania; zależnie od celu i charakteru działania spotykamy d. etyczne, logiczne, techniczne itd.

Dyrygizm: system zarządzania społecznego, w którym inicjatywy oddolne są regulowane przez decyzje wyższego autorytetu.

Dyscyplina: 1. specyficzna gałąź pewnej nauki; 2. sposób zachowania się cechujący się posłuszeństwem jakby zautomatyzowanym wobec norm zwłaszcza heteronomicznych.

Dysforia: psychiczne obniżenie dobrego samopoczucia (por. euforia), wyładowujące się na zewnątrz aktami złego nastroju jak gniewliwość, złośliwość itd.

Dysfunkcja: zaburzenie funkcji, zwykle o charakterze przejściowym.

Dysfunkcjonalność celów: nieadekwatność stawianych celów do danego podmiotu, sytuacji itd.

Dysharmonia: brak zgodności.

Dysharmonia moralna: rozbieżność postaw moralnych u różnych osób, albo następczo u tej samej osoby.

Dyshonor: czyn jednej osoby sprzeciwiający się honorowi innej, niekoniecznie dokonany w sposób zamierzony; nie jest więc równoznaczny z obrazą.

Dyskoordynacja: brak koordynacji aktów grupowych na skutek działań rozbieżnych w łonie danej grupy.

Dyskrecja: zachowywanie tajemnic cudzych jako właściwość charakterologiczna osoby ludzkiej.

Dyskryminacja: krzywdzące trakto-

wanie pewnych członków grupy z powodu szczególnych ich właściwości, nie kompromitujących ich osobiście (np. religia, narodowość, rasa), a uważanych przez czynniki autorytatywne za niemile widziane w danym społeczeństwie.

Dyskusja: względnie uporządkowana wymiana zdań między różnymi osobami, mająca na celu wyjaśnienie pewnych zagadnień.

Dysmorfofobia: natrętne uczucie lęku wobec rzekomych odrażających zmian organizmu albo przykrych funkcji ciała, kompromitujących chorego w otoczeniu.

Dysocjacja: 1. funkcji niższych: rozkojarzenie czynności niższego rzędu (np. biologicznych) przy częstym zachowaniu w stanie nienaruszonym funkcjonowania wyższych sfer w człowieku; 2. jaźni: rozszczepienie osobowości na dwie osoby różne od siebie („zasadniczą" i „wtórną").

Dysocjalność: rozszczepienie życia osobistego jednostki z życiem grupy, do której ona należy; swoich norm i wartości szuka ona poza tradycjami własnej grupy.

Dysolucja: proces rozpadu wyższych form organizacji na struktury i elementy bardziej pierwotne, zwykle dokonujący się w sposób gwałtowny, w przeciwieństwie do dewolucji, odbywającej się w postaci ciągłej.

Dysonans: brak harmonii o charakterze przejściowym.

Dysonans poznawczy: sprawiająca przykrość człowiekowi rozbieżność między jego przekonaniami, postawami i zachowaniem się, prowadząca do rezygnacji z jednych elementów na rzecz innych.

Dyspareunia: nerwicogenna niemożność szczytowania w odbywaniu stosunków płciowych na skutek złego dobrania się partnerów pod względem fizycznym lub psychicznym.

Dyspozycja: potencjalna gotowość do działania w sposób specyficzny, wynikająca z indywidualnej struktury psychofizycznej.

Dystans: relacja odległości między bytami indywidualnymi; zależnie od rodzaju relacji istnieje d. ontyczny, aksjologiczny, społeczny itd.

Dystonia: zaburzenie homeostazy psychicznej na podłożu organicznym.

Dystymia: przejściowe zaburzenie pozytywnego nastroju psychicznego, np. w postaci stanów depresyjnych.

Dysymulacja: udawanie stanu czy zachowania pozytywnego (np. zdrowia) z motywów egotycznych, niekoniecznie złych moralnie.

Dywersja: potajemna walka jednostki czy grupy przeciw organizmom społecznym, prowadzona od wewnątrz i umotywowana w sposób ideologiczny.

Działalność: zespół działań w danej dziedzinie aktywności albo u danego sprawcy.

Działanie: zamierzony ciąg czynów elementarnych zmierzających do osiągnięcia jednego celu.

Dziecięctwo: stan dziecka pod względem psychiczno-duchowym jako określenie istoty zależnej i akceptującej tę zależność od innych osób (zwł. rodziców).

Dzieciństwo: stan niedojrzałości indywidualnej, a więc okres życia człowieka od urodzenia do „wieku przekory". Okres życia człowieka przed urodzeniem nazywamy okresem płodowym, ale jest to faktycznie zaczątkowe dzieciństwo.

Dziedziczenie: przejęcie od uprzedniego pokolenia określonych dóbr (materialnych, fizyczno-psychicznych lub duchowokulturowych) na mocy jakiegoś powiązania z nim ze strony osoby dziedziczącej.

Dziedziczność: dziedziczenie cech indywidualnych zachodzące drogą reprodukcji biologicznej. Jeżeli te cechy są ujemne, mówi się o „obciążeniu dziedzicznym".

Dzielność: dynamika biopsychiczna regulowana przez duchowy element człowieka.

Dzieło: trwały wynik działania ludzkiego.

Dzierżawa: umowa i następujący po

niej stan przekazania innej osobie przez właściciela w pełne użytkowanie określonych dóbr materialnych na pewien czas i w zamian za ustalone świadczenia.

Dzietność: liczba dzieci w małżeństwie zrodzonych przez jedną matkę. W szerszym znaczeniu mówi się o dzietności grup społecznych.

Dziewictwo: dobrowolne powstrzymanie się od przeżyć seksualnych z motywów religijnych. Integralność fizyczna jest zewnętrznym znakiem tej „konsekracji wewnętrznej" dla miłości Boga.

Dziwactwo: zachowanie się w sposób sprzeczny z konwencjami społecznymi i na skutek tego wzbudzające zdziwienie ze strony innych osób.

E

Efektor: fizjologiczny narząd wykonawczy działania człowieka.

Efektywność: skuteczność czynu w znaczeniu prakseologicznym, rozumiana niezależnie od wartości moralnej.

Egalitaryzm: tendencja społeczna do traktowania ludzi na równi pod każdym względem.

Ego: psychiczna warstwa dążeń świadomych w przeciwstawieniu do „id" (podświadomego) i „superego" (nadświadomego).

Egocentryzm: usposobienie typu działaniowego, skupiające jednostkę na własnych sprawach, o wartości moralnie ambiwalentnej, ale podlegającej łatwo zagrożeniom przez egoizm.

Egoizm: usposobienie typu wartościującego o charakterze antyspołecznym, pod względem moralnym wyraźnie negatywne.

Egotyzm: usposobienie typu charakterologicznego, skupione na wewnętrznej sferze życia osobistego o wartości moralnie obojętnej; e. jest równoznaczny z introwersją.

Egzaltacja: zewnętrzna przesada w reagowaniu na przeżycia wewnętrzne czy bodźce sytuacyjne.

Egzogamia: obowiązujący zwyczaj zawierania małżeństw poza własną grupą społeczną, zwłaszcza rodową.

Egzorcyzm: ustalona przez Kościół forma zaklęcia złych duchów, mająca na celu uwolnienie spod ich wpływu określonych osób albo rzeczy, zwłaszcza w związku z ich przeznaczeniem do służby Bożej.

Egzystencja: bytowanie jednostkowe w konkretnych warunkach środowiskowych.

Egzystencjalizm: kierunek filozoficzny i styl myślenia stawiający w ośrodku zainteresowań teoretycznych egzystencję człowieka.

Ekmnezja: zaburzenie pamięci, w którym wydarzenia przeszłe przeżywa się jak aktualne.

Ekologia: nauka o środowisku zewnętrznym człowieka, zarówno w wymiarze natury jak i cywilizacji (czyli środowisku sztucznie wytworzonym przez ludzi).

Ekscentryczność: indywidualny sposób zachowania się, uwarunkowany charakterologicznie i niezgodny z obiegowymi wzorcami społecznymi.

Ekshibicjonizm: patologiczna tendencja seksualna do wzbudzania przeżyć płciowych u siebie przez akty obnażania się na widoku publicznym, zwykle wobec osób płci przeciwnej, szczególnie młodocianych.

Ekshibicjonizm słowny: publiczne wypowiadanie się słowami obrażającymi moralność danej grupy społecznej.

Eksperyment na człowieku: 1. badanie na żywym organiźmie ludzkim wartości leków czy technik medycznych nie uznanych jeszcze przez medycynę; 2. badanie wytrzymałości i reagowania organizmu ludzkiego na różne bodźce zewnętrzne (np. zimno) wbrew swobodnej woli danego człowieka.

Ekspiacja: wynagrodzenie Bogu za cudze grzechy, płynące z motywu miłości nadprzyrodzonej.

Ekspresja: zewnętrzne zachowanie się człowieka (np. chód, gesty) jako wyraz przeżywanych stanów psychicznych. Zaburzenia ekspresji słownej (np. teatralność wyrażeń albo zaniemówienie) są oznakami gwałtownych przeżyć wewnętrznych.

Ekstaza: stan wysokiego napięcia euforii wewnętrznej na skutek bezpośredniego kontaktu z przedmiotem umiłowanym, łączący się z ograniczeniem działalności zmysłów oraz ekspresji ruchowej i słownej.

Ekstrawertyk: typ psychiczny o dominującym nastawieniu na kontakt z otoczeniem, a nie na własne życie wewnętrzne.

Ekumenizm: tendencja do przeżywania wspólnoty wyższego rzędu (np. jako rodziny Bożej czy rodziny człowieczej) pomimo nieusuwalnych różnic między grupami ludzkimi, uwarunkowanych historycznie i kulturowo. E. nie jest równoznaczny z irenizmem.

Ekwiprobabilizm: metoda formowania sądu sumienia w przypadkach konfliktowych, mająca na celu zrównoważenie obowiązku i wolności. Obecnie ma znaczenie tylko historyczne.

Ekwiwokacja: użycie wyrazu wieloznacznego (np. zamek) w tym samym tekście w różnym sensie, albo na skutek błędu logicznego albo dla zdezorientowania odbiorcy komunikatu.

Elita: grupa społeczna reprezentująca faktycznie albo rzekomo wyższe wartości aniżeli inni członkowie danej społeczności.

Elitaryzm: pogląd głoszący potrzebę wyodrębnienia w społeczeństwie grupy naczelnej, posiadającej specjalne uprawnienia i obowiązki społeczne.

Emocja: przeżycie psychiczne związane następczo z sferą wrażliwości zmysłowej.

Emocjonalizm: pogląd akcentujący prymat sfery emocjonalności nad funkcjami duchowymi (rozum i wola) w człowieku.

Empatia: wczuwanie się w przeżycia innej osoby drogą identyfikacji uczuciowej siebie z nią, albo rzutowanie na cudzą psychikę takich uczuć, których sam człowiek doświadczałby w danej sytuacji.

Endogamia: norma społeczna o charakterze obyczajowym nakazująca zawieranie małżeństw tylko w ramach własnej grupy rodowej.

Energetyka psychiczna: zespół energii potencjalnych właściwych dla danego temperamentu.

Energizm etyczny: tendencja do działania o maksymalnym napięciu w imię niedościgłego ideału osobowości i wielości zamierzonych dzieł do wykonania, prowadząca do przedwczesnego wyczerpania człowieka i niedojrzałości owoców jego pracy.

Energizm teleologiczny: doktryna zasadzająca sens życia ludzkiego w możliwie największym rozwinięciu jego działania aktualnego.

Entropia: synonim chaosu jako stanu nieuporządkowania pierwotnego, a przeciwieństwo ładu jako punktu docelowego w procesie porządkowania rzeczywistości przez działalność człowieka. Przez akty ludzkie entropia maleje albo wzrasta.

Epikia: sposób roztropnego tłumaczenia dyspozycji prawnych w myśl przypuszczalnych zamiarów ich twórcy, a nie według samej ich litery, która w pewnych wypadkach, nie przewidzianych przez prawodawcę, może być szkodliwa dla dobra zbiorowego, a więc sprzeczna z celem samego prawa.

Epikryza: intelektualne podsumowanie cyklu działań, mieszczące ich ocenę i wyciągnięcie wniosków na przyszłość.

Epoche: roztropne powstrzymanie się od wydawania sądu intelektualnego w warunkach, które nie pozwalają na jego sformułowanie.

Eretyzm: nadmierna pobudliwość (nadwrażliwość) spotykana w różnych zaburzeniach psychofizycznych człowieka.

Eros: psychiczna forma miłości, różna od sfery popędu seksualnego i du-

chowych przeżyć tego rodzaju(np. przyjaźni).

Erotomania: patologiczne uczulenie na sprawy płciowe, zarówno w życiu psychicznym jednostki, jak i w kontaktach społecznych.

Erotyka: zespół osobistych przeżyć psychicznych odpowiadająca fizjologicznym bodźcom seksualnym.

Erotyzm: tendencja akcentowania sfery przeżyć płciowym, choćby tylko o charakterze psychicznym (np. w żartach).

Eschatologia: nauka teologiczna o ostatecznych przeznaczeniach człowieka i świata oraz finalnych etapach ich dziejów.

Eschatyzm: transcendentny wymiar i sens życia stworzeń, zwłaszcza rozumnych i wolnych (ludzie).

Eskapizm: uchylanie się od zaangażowania w życie bieżące, zwłaszcza społeczne, niezależnie od motywacji, jaką się tej „ucieczce" przypisuje.

Estetyka: wartość piękna jako pojmowana i realizowana w życiu codziennym.

Estetyzm: tendencja do ujmowania życia i świata z punktu wartości piękna, przy pominięciu innych wartości rzeczywistych.

Etatyzm: pogląd głoszący supremację państwa nad wszystkimi dziedzinami życia obywateli.

Etelizm: doktryna uznająca prymat woli w człowieku i jej zasadnicze znaczenie w strukturze świata.

Eteromania: nawykowe oszałamianie się eterem etylowym.

Etografia: nauka opisująca obyczaje różnych grup ludzkich czy zwierzęcych jako społecznie zaakceptowane schematy działaniowe.

Etologia: nauka badająca w sposób systematyczny treść i formy życia obyczajowego grup specyficznych.

Etos: styl życia grupy społecznej jako system obyczajów wyznaczających niedeterministycznie postępowanie jednostek.

Etotyp: względnie stały sposób zachowania się moralnego, traktowanego jako zjawisko społeczne.

Etyka: nauka o normach moralnych jako teoria powinności człowieka.

Etyka niezależna: nauka o normach moralności abstrahująca od religijnych uwarunkowań i perspektyw życia ludzkiego.

Etyka teologiczna: nauka o normach moralności, wyprowadzonych głównie z transcendentnej relacji człowieka do Boga jako podstawowego źródła i ostatecznego celu jego egzystencji.

Etykieta: konwencjonalny sposób zachowania się człowieka w towarzystwie innych ludzi, będąca oznaką posiadanej kultury życia zbiorowego.

Etykoteologia: nauka o Bogu wyprowadzona z postulatów etyki człowieka (Kant).

Eudajmonizm: doktryna etyczna stawiająca szczęście jako ostateczny sens życia ludzkiego i najwyższy cel działania człowieka.

Eufemizm: wypowiedź o formie łagodzącej treść oznaczaną, użyta w ten sposób ze względów społecznych albo magicznych.

Euforia: wzmożone dobre samopoczucie jako normalne zjawisko przejściowe albo fenomen typu patologicznego.

Eufunkcjonalność: odpowiedniość celów do danego podmiotu, określonej sytuacji itd.

Eugenika: teoria i zespół praktyk opartych na znajomości mechanizmów dziedziczności biologicznej a mających na celu ulepszenie rasy ludzkiej.

Euhemeryzm: doktryna i postawa traktująca świat boski (sacrum) jako projekcję świata ludzkiego (profanum) dokonaną w trybie historycznym.

Eunomia: porządek społeczny oparty na praworządności.

Eupraksja: właściwy porządek działania wywodzący się z przestrzegania jego reguł.

Eutanazja: bezbolesne zadanie komuś śmierci na jego żądanie i z motywu współczucia dla niego.

Ewolucja: stopniowy rozwój zjawiskowy od form wyjściowych bardziej ogólnych ku formom coraz bardziej wyspecjalizowanym w danym typie. Stąd e. może w aspekcie wartościowania zmierzać tak w kierunku pozytywnym, jak i negatywnym.

Ewolucjonizm moralny: przekonanie, że ludzkość jako całość stale zmierza do niższych form moralności do wyższych.

Ezoteryzm: tendencja do nieujawniania swojej doktryny osobom spoza własnego kręgu społecznego.

F

Fachowość: sprawność prakseologiczna w dziedzinie pracy uprawianej zawodowo.

Facylitacja: wpływ jednego procesu na inny proces w znaczeniu ułatwienia jego pojawienia się.

Fakt: stan rzeczy (f. statyczny) albo zdarzenie (f. kinetyczny).

Fakt moralny: zachowanie się człowieka albo wytworzony przez nie stan rzeczy, podlegające wartościowaniu w układzie finalistycznym człowieka.

Fakt prawny: fakt, z którym prawodawstwo wiąże skutki prawne i który powoduje zaistnienie albo modyfikację (zmianę lub wygaśnięcie) stosunku prawnego. F. p. jest albo zdarzenie, niezależne od zachowania się człowieka albo zachowanie się człowieka, zgodne czy niezgodne z istniejącą normą prawną.

Falsyfikat: przedmiot podrobiony celowo i podawany jako prawdziwy w danym rodzaju.

Fałsz: niezgodność z prawdą podawana świadomie; ponieważ chodzi tu o wartości teoretyczne, f. nie jest równoznaczny z kłamstwem, które jest naruszeniem wartości moralnej.

Fałszerstwo: czynność nieprawnego podrobienia (czyli wytworzenia w całości) albo przerobienia (czyli zmiany częściowej) jakiegoś przedmiotu wartościowego.

Fałszywość: cecha zachowania albo postawa człowieka nie respektującego prawdy dla motywów egocentrycznych, albo z racji skłonności charakterologicznych.

Familiarność: styl zachowania się na sposób rodzinny, a więc bez sztucznych konwenansów.

Fanatyzm: afektywne przywiązanie do jakiejś idei, wyłączające kontrolę ze strony rozumu i powodujące społecznie znaczne niezrozumienie oraz namiętne zwalczanie innych stanowisk.

Fantasta: człowiek nie liczący się w swoich planach teoretycznych z rzeczywistością empiryczną.

Farmakomania: nawykowe nadużywanie lekarstw, które spowodowało pojawienie się zależności psychofizycznej od ich przyjmowania.

Faryzeizm: postawa religijna poczucia sprawiedliwości na zasadzie wypełnienia obowiązków płynących z prawa; wywodzi się z rozumienia moralności jako rodzaju kontraktu z Bogiem, którego wymagania można spełnić bez reszty i oczekiwać na odpowiedni ekwiwalent ze strony drugiego kontrahenta. Jako poczucie doskonałości osobistej o charakterze statycznym, f. jest sprzeczny z istotowym teotropizmem człowieka.

Faryzeuszostwo: obłuda w postępowaniu, zwłaszcza w dziedzinie religijności.

Fasadowość: tendencja do zewnętrznego tworzenia form pozornych dla przesłonięcia istotnych braków treści wartościowej.

Fatalizm: doktryna lub przekonanie o nieuniknioności ustalonego z góry losu i bezcelowości wszelkich przeciwnych mu działań ludzkich.

Fatum: nieodwracalny los człowieka, zwłaszcza negatywny, wyznaczony przez siły transcendentne.

Faworyzowanie: wyróżnianie jakiegoś człowieka w sposób nieuzasadniony obiektywnie, jedynie z motywów osobistych, i to ze szkodą dla innych osób.

Fellatio: zboczona praktyka seksualna polegająca na używaniu ust dla wzbudzenia przeżyć płciowych.

Feminizacja: zdobywanie przez mężczyzn cech kobiecych na skutek wpływu środowiska kobiecego.

Feminizm: tendencja akcentowania prymatu wartości kobiecych nad męskimi.

Fenomen: zjawisko wyróżnione przez uwagę człowieka w środowisku, zwłaszcza zewnętrznym.

Fenomenologia moralności: nauka etologiczna o zjawiskach moralnych ujmowanych w ich uwarunkowaniach, treści i kontekście kulturowym.

Fenotyp: zespół cech indywidualnych stanowiący wynik rozwojowej interakcji czynników dziedzicznych (por. genotyp) i środowiskowych.

Fetopatia: uszkodzenie organizmu rozwijającego się dziecka przed urodzeniem w okresie od 16 do 40 tygodnia życia płodowego.

Fetysz: przedmiot czasowo lub stale mający w sobie mieścić siłę magiczną, pozytywną w działaniu dla jego posiadacza.

Fetyszyzm: 1. kult fetyszów jako prymitywna forma religijności; 2. zboczenie płciowe wiążące przeżycia seksualne nie z samą osobą pożądaną ale z przedmiotami, które z nią są specyficznie związane i w jakiś sposób płciowo ją uobecniają (np. pończochy, trzewiki itd.) Takie przedmioty nazywa się również fetyszami.

Fideizm: doktryna i postawa podkreślająca wiarę jako źródło poznania ludzkiego w ujęciu nie podlegającym żadnej weryfikacji i dewaluująca z tego względu wysiłki rozumu ludzkiego.

Fikcja: twór świadomie pomyślany jako nierealny ale potrzebny z jakiegoś względu (np. f. intelektualna, prawna).

Fiksacja: utrwalenie się pewnego sposobu zachowania właściwego dla uprzedniego etapu rozwoju psychicznego, mimo że w nowych warunkach jest on już nieadekwatny.

Filantropia: działalność charytatywna wobec innych ludzi pochodząca z motywu szlachetności naturalnej i poczucia wspólnego człowieczeństwa.

Filiterstwo: stan ograniczoności człowieka wobec potrzeb wyższych wiążący się z postawą płytkiego hedonizmu. Osoba hołdująca takiemu stylowi życia nosi nazwę „filister".

Filogeneza: pochodzenie i historyczny rozwój gatunku istot żyjących, zwłaszcza w ich liniach rodowych.

Filogynia: skłonność niektórych mężczyzn do preferowania kobiet bardziej niż tego wymaga obyczaj kulturowy.

Finalizm: nastawienie na osiągnięcie jakiegoś celu właściwe danej naturze bytu.

Finezja: delikatność formy.

Fircykowatość: teatralny brak powagi w zachowaniu się u człowieka dorosłego fizycznie, ale niedojrzałego psychicznie.

Flegmatyczność: cecha usposobienia uwarunkowaną swoistym typem systemu nerwowego, a wyrażająca się powolnym reagowaniem na bodźce przy ogólnej pozytywnej homeostazie psychicznej.

Flirt: postać miłości płciowej traktowanej zabawowo i cechującej się zaakcentowaniem zewnętrznych form kontaktu społecznego.

Fobia: przeżycia natrętne łączące się z określonymi sytuacjami czy przedmiotami, a wyzwalające przykre stany emocjonalne (np. wstrętu, lęku itd.).

Fobofobia: natrętna obawa przed pojawieniem się lęku.

Formacja: syntetyczny skutek działań psychagogicznych, zinternalizowanych przez poddaną im osobę, a czerpanych z jakiegoś ogólniejszego ideału życia.

Formalizm: przeakcentowanie formy na niekorzyść treści.

Formalizm religijny: postawa skupiająca uwagę człowieka na spełnianiu zewnętrznych aktów kultu oraz ich mnożeniu czy intensyfikacji przy równoczesnym zaniedbaniu odpowiadającego im życia wewnętrznego.

Frigiditas: oziębłość seksualna u kobiet.

Frustracja: czynność i stan udaremnienia dążeń, będących formą zaspokojenia jakiejś potrzeby, powodujące przykre przeżycie emocjonalne zawodu i rozdrażnienia.

Fuga: podróżowanie uwarunkowane zaburzeniem psychicznym, zewnętrznie zgodne z rozumnym zachowaniem się w takich sytuacjach, ale nie pamiętane następnie przez danego człowieka.

Funkcja: działanie wpływające z jakiejś struktury i dla niej właściwe.

Funkcja psychiczna: typ działalności o charakterze psychicznym, znany dawniej pod nazwą „władza psychiczna" (np. pamięć, wyobraźnia).

Funkcja rzeczywistości: funkcja osobowościowa syntetyzująca wszystkie funkcje biopsychiczne w ustalaniu relacji dynamicznych do rzeczywistości środowiskowej danego człowieka.

Funkcjonariusz: człowiek działający zawodowo w aspekcie prakseologicznym, bez wartościowania etycznego.

Furia: gniew o dużym natężeniu i charakterze irracjonalnym, objawiający się na zewnątrz zachowaniem niekontrolowanym.

Fuszerka: 1. praca niedbale wykonana, mająca charakter obowiązkowy jako płatna przez pracodawcę; 2. praca osobista, często dla celów zarobkowych, wykonana w godzinach pracy obowiązkowej, zwykle z materiałów i narzędziami zakładu pracy.

Futurologia: nauka o formach rzeczywistości przyszłej, tworzona w oparciu o analizę teraźniejszości i przeszłości, zwykle celem należytego jej kształtowania.

G

Gadatliwość: cecha zachowania się człowieka wyrażająca się w wielomówstwie bez potrzeby.

Gadulstwo: czynność mówienia bez potrzeby, często w sposób natrętny.

Gafa: niedobrowolne uchybienie konwencjom towarzyskim.

Galanteria: wykwintne zachowanie się towarzyskie, zwłaszcza mężczyzn wobec kobiet, w formach kulturowo zdezaktualizowanych, a więc staromodnych.

Gang: grupa nieformalna o strukturze pseudoformalnej i celach aspołecznych, łatwo przechodzących w przestępcze.

Gangsterstwo: zorganizowana działalność przestępcza w grupie, mająca cele ekonomiczne (zysk), przy stosowaniu broni, zagrożeniu śmiercią itd.

Gburowatość: brak kultury zachowania się o formach aktywnych i uwarunkowaniu charakterologicznym.

Gderliwość: skłonność do wypowiedzi o treści urazowej i formach zahamowanych, jakby bezosobowych. Czynność tego rodzaju nazywa się gderaniem.

Gen: cząstka białkowa znajdująca się w chromosomie i stanowiąca jednostkowy przekaźnik cechy dziedzicznej.

Generalizacja: uogólnienie bodźca albo reakcji, występujące w sferze somatycznej i psychicznej.

Genetyka: nauka o przekazywaniu i realizacji informacji genetycznej, czyli dotyczącej dziedziczności cech.

Genotyp: zespół cech dziedzicznych za pośrednictwem informacji zawartych w genach.

Geomancja: wróżenie z grudki ziemi.

Geopsychologia: nauka o związkach między zjawiskami przyrodniczymi (np. klimatem, stanem pogody, wilgotnością powietrza itd.) a zjawiskami życia psychicznego.

Geriatria: medycyna wieku starczego.

Gerontofilia: zboczony pociąg seksualny kierujący się ku osobom starym.

Gerontokracja: władza społeczna przyznawana ludziom z tytułu ich starości.

Gerontologia: nauka o zjawiskach wieku starczego.

Gest: przejaw motoryki organizmu wyrażający przeżycie wewnętrzne w postaci ustalonej przez obyczaj kulturowy.

Getto: 1. w znaczeniu społecznym: zwarta grupa osób wyodrębniona ze środowiska ludzkiego na skutek różnic, głównie ideowych (np. religijnych, narodowych itd.); 2. w znaczeniu lokalnym: wyznaczone prawnie miejsce pobytu takiej grupy.

Giromancja: postać wróżenia przy pomocy chodzenia w koło.

Gloryfikacja: przesadne oddawanie czci człowiekowi na sposób jakby właściwy istotom wyższym.

Głupota: brak mądrości.

Głuptactwo: stan niedorozwoju umysłowego, cechujący się niezdolnością człowieka do opanowania powszechnych umiejętności ludzi kulturalnych (np. pisania i czytania). G. jest zwane także imbecylizmem.

Głuptactwo moralne: patologiczna niezdolność do rozróżniania dobra i zła moralnego.

Gniew: afekt zwalczania przeszkody w zaspokajaniu potrzeby, prowadzący zwykle do działań agresywnych.

Gnuśność: chroniczny brak aktywności, gdy ona jest potrzebna, zazwyczaj uwarunkowany charakterologicznie.

Godność: reprezentowanie wartości jako cecha podmiotowa.

Gonitwa myśli (wyobrażeń): nadmierne tempo procesów psychicznych oraz ich wyrazów, powodowane wpływem czynników chorobliwych albo ekscytujących (np. alkohol, silne emocje).

Gorliwość: uwarunkowana motywacyjnie dynamiczność działania w określonej dziedzinie życia (np. g. religijna).

Gorszycielstwo: świadome propagowanie zła moralnego (gorszenie), zwykle między ludźmi jednostkowymi.

Gościnność: skłonność do przyjmowania innych ludzi w swoim domu.

Gospodarność: umiejętność rozumnego dysponowania posiadanymi środkami materialnymi.

Gotowość: stan doraźnej skłonności do działania w określonym kierunku.

Gra: zabawa przynajmniej dwóch osób kierowana ustalonymi przepisami, zwykle przyjętymi społecznie.

Gra miłosna: zespół aktów psychofizycznych towarzyszących stosunkowi płciowemu jako jego forma przygotowawcza i następcza.

Grabież: rabunek na dużą skalę, dokonany przez większą ilość osób.

Gracja: wdzięk w zachowaniu się.

Gracydomania: uporczywe staranie się o „zachowanie linii" i przesadna obawa utycia, występująca głównie u kobiet.

Gradacja społeczna: ustopniowanie statusu ról i znaczenia w większej grupie.

Gradient: stosunek zmiennej zależnej do przemian zmiennej niezależnej (np. drogi do celu).

Grafomania: skłonność do produkowania małowartościowych utworów literackich.

Gregaryzm: skłonność i metoda traktowania ludzi na sposób nieosobowy, jako „tłum".

Groszoróbstwo: zdobywanie majątku w sposób małostkowy.

Groźba: zapowiedź naruszenia pewnego dobra, zwykle celem uzyskania jakiejś korzyści.

Grubiaństwo: niekulturalny sposób zachowania się w wypadkach przewagi społecznej nad inną osobą.

Gruboskórność: brak kultury wewnętrznej na skutek defektu wychowania.

Gruntowność: cecha działania obejmującego cały swój przedmiot, i to w sposób dokładny.

Grupa: pewna ilość osób wyodrębiona ze środowiska społecznego na podstawie jakiegoś kryterium.

Grymas: 1. indywidualne roszczenie nieuzasadnione w rzeczach małej wagi; 2. mimiczny gest niezadowolenia.

Grzech: religijne naruszenie powinności moralnej.

Grzech powszedni: zaburzenie teotropizmu człowieka.

Grzech śmiertelny: frustracja teotropizmu człowieka (lub w szerszym znaczeniu: stworzenia).

Grzechy główne: złe tendencje zwią-

zane z naturą ludzką, skłaniające człowieka do popełniania grzechów specyficznych.

Grzeczność: cecha charakterologiczna wykształcona kulturalnie a odnosząca się do właściwego współżycia społecznego.

Grzesznik: człowiek będący w „kondycji" grzeszności; wyrażenie to niekoniecznie jest równoznaczne z określeniem „człowiek aktualnie grzeszący".

Grzeszność: aktualny albo habitualny stan zakłócenia łączności człowieka z Bogiem, mającej charakter dążeniowy.

Gurmand: człowiek cechujący się przesadą ilościową w przyjmowaniu pokarmów.

Gusła: zabobonne praktyki kultowe, zwykle o pochodzeniu przedchrześcijańskim.

Gust: 1. predylekcja osobista; 2. zdolność do trafnych ocen estetycznych.

Gwałt: 1. akt przemocy wobec osoby broniącej się; 2. wymuszenie stosunku płciowego z naruszeniem godności osoby ludzkiej.

Gwałtowność: cecha dynamiki osoby lub aktu, przekraczającej formy normalnego działania w danym środowisku kulturowym.

Gwałtu niestosowanie: doktryna i praktyka rozwiązywania wszystkich konfliktów na drodze ugodowej, bez używania przemocy nawet w obronie słusznych spraw.

H

Habituacja: stopniowe uniewrażliwianie się na stymulację pewnymi bodźcami na skutek przyzwyczajenia do nich.

Halucynacja: złudzenia spostrzeżeniowe (widzenie, słyszenie itd.) na skutek działania czynników somatycznych i przeżyciowych o charakterze psychicznym (np. pragnienie, zatrucie, wyczerpanie, hipnoza itd.).

Halucynacja (sen) **hipnagogiczna:** omam wzrokowy lub słuchowy następujący przy zasypianiu nawet bez powodów chorobowych; po przebudzeniu pojawiają się halucynacje hipnopompiczne.

Halucynoza: skłonność do częstych i długotrwałych omamów wywołana czynnikami chorobotwórczymi (np. zatrucie alkoholem).

Hamartologia: nauka o złu moralnym, zwłaszcza o grzechach.

Hamowanie: tłumienie aktywności, a więc naruszenie siły reakcji odpowiadającej zwykle na specyficzny bodziec.

Hańba: społeczna utrata prestiżu moralnego.

Harmonia: wzajemna odpowiedniość części w pewnej całości.

Harpagon: człowiek cechujący się chciwością o charakterze bezwzględnym a nawet agresywnym.

Haszyszyzm: narkomania haszyszem, przez palenie w papierosach albo fajce oczyszczonej żywicy z kwiatów indyjskich albo amerykańskich (głównie meksykańskich lub brazylijskich), wywołująca kolorowe omamy przechodzące od uniesień jakby mistycznych do stanów panicznego strachu, zwłaszcza lęku przed śmiercią.

Hazard: gra losowa o duże stawki pieniężne.

Heautognozja: poznawanie samego siebie drogą introspekcji.

Heboidia: psychopatia przejawiająca się infantylizmem psychicznym, skłonnością do rozrzutności i wesołkowatości.

Hedonizm: doktryna etyczna i postawa życiowa upatrujące cel życia ludzkiego w zażywaniu przyjemności, zwłaszcza niższego rzędu, i unikaniu za wszelką cenę przykrości.

Hegemonia: wyższość społeczna z tytułu przewagi siły.

Heliolatria: religijna cześć słońca.

Henizm: doktryna uznająca, że wszystkie byty są formami zjawiskowymi jednej substancji o charakterze boskim.

Hermafrodytyzm (obojnactwo): anomalia bioseksualna polegająca na tym,

że jeden osobnik ma równocześnie cechy płciowe męskie i żeńskie.

Hermafrodytyzm psychiczny: ambiwalencja popędu seksualnego; może on się realizować w sposób homoseksualny albo heteroseksualny.

Heroinizm (heroinomania): patologiczna zależność od przyjmowania heroiny, narkotyku działającego anestetycznie i euforyzująco w sposób bardzo silny, aplikowanego w postaci tabaczki.

Heroizm: cecha zachowania się człowieka znacznie przekraczającego dynamiką altruistyczną powszechne normy społeczne, i zwykle nie wykazującego względu na osobiste normy poszukiwania dobra i szczęścia.

Heterodoksja (herezja): doktryna rozbieżna z nauczaniem autentycznym, zwłaszcza w dziedzinie wiary i teologii.

Heterogenia (heterogeniczność) **celów**: zjawisko rodzenia się nowych celów przy osiąganiu poprzednio założonych, na skutek zmiany optyki działaniowej.

Heteronomia (heteronomiczność): przeciwne autonomii podleganie normom stanowionym przez inną osobę.

Heteropraksja: działanie odbiegające od wzorców uznanych za właściwe przez czynniki autorytatywne.

Heteroseksualizm: skierowanie instynktu seksualnego na kontakt z osobą drugiej płci, przeciwne orientacji homoseksualnej.

Heterosoteryzm: doktryna i przekonanie, że człowiek jest zbawiany przez kogo innego, a nie przez siebie, jak utrzymuje autosoteryzm.

Heurystyka: sposób znajdywania problemów oraz szukania ich rozwiązań.

Hierarchia: urzędowy porządek uprawnień i obowiązków w społeczności (cywilnej lub kościelnej) oraz osób fizycznych, którym są one zlecone.

Hierarchia celów: aksjologiczny układ celów dążenia, zależny od ich znaczenia życiowego (h. c. obiektywna) albo od arbitralnego ich uszeregowania przez człowieka (h. c. subiektywna).

Hierokracja: władza społeczna oparta o autorytet sakralny.

Hieromancja: wróżenie z wnętrzności zwierząt zabitych na ofiarę bóstwom, zwane także hieroskopią.

Higiena: zespół zabiegów o właściwe prowadzenie życia somatycznego.

Higiena psychiczna: doktryna i technika dbałości o zdrowie psychiczne jednostki i społeczeństwa.

Hiperdulia: forma wyjątkowej czci dla NMP, Matki Bożej.

Hiperestezja: nadwrażliwość somatyczno-psychiczna.

Hiperkrytycyzm: przerost tendencji do ujemnego oceniania osób i rzeczy.

Hiperseksualizm: nadmierne natężenie popędu seksualnego i odpowiadająca mu wybujała aktywność płciowa, jako zjawisko indywidualne, a wtórnie również społeczne.

Hiperstenia: uwarunkowane konstytucjonalnie albo patologicznie wzmożenie napięcia afektywnego, powodujące ożywienie aktywności zewnętrznej.

Hipertrofia: przerost części organizmu w stosunku do całości.

Hipertymia: nadmierna emocjonalność, zwłaszcza typu euforycznego, utrudniająca czasem przystosowanie do środowiska ludzkiego.

Hipnoza: sztuczny sens wywołany drogą sugestii („trans"), w którym osoba uśpiona może wykonywać zlecenia hipnotyzera.

Hipochondria: przewrażliwienie na tle chorób osobistych.

Hipokryzja: pozytywne postępowanie zewnętrzne wobec osób, przy zdecydowanie negatywnym nastawieniu wewnętrznym w stosunku do nich.

Hipomania: stan ożywionej aktywności o podłożu emocjonalnym, będąca jeszcze w granicach normalności psychicznej, ale powodująca już konflikty człowieka z otoczeniem.

Hipostenia: uwarunkowane charakterologicznie albo patologicznie obniżenie napięcia afektywności i aktywności człowieka.

Histeria: rodzaj nerwicy cechującej się dużą przemiennością emocji i zachowań zewnętrznych.

Historia: 1. dzieje czyli zdarzenia elementarne i procesy w ich powiązaniu organicznym; 2. systematyczna refleksja ludzka nad dziejami, ujęta w postać intersubiektywną i względnie trwałą.

Historia moralności: dzieje moralności oraz ich teoretyczne opracowanie w dwóch działach: historia doktryn moralnych i historia zjawisk moralnych.

Historia przypadku (case history): monografia biograficzna sporządzona dla celów naukowych.

Hochsztaplerstwo: oszustwo dotyczące statusu społecznego jakiejś osoby, który w rzeczywistości jest znacznie niższy od reprezentowanego.

Hojność: skłonność do nieodpłatnego udzielania drugim posiadanych przez siebie dóbr.

Homeostat: układ regulujący na zasadzie sprzężenia zwrotnego dynamiczną stałość funkcji lub procesu w organiźmie.

Homeostaza: optymalny i względnie niezmienny poziom funkcjonowania organizmu oraz jego równowaga środowiska wewnętrznego, regulowane samoczynnie przez specyficzne mechanizmy witalne. Dotyczy to h. somatycznej, ale w swoistym znaczeniu mówimy również o h. psychicznej.

Homilopatia: zaburzenie psychiczne będące reakcją na niewłaściwą percepcję zmysłową zjawisk środowiskowych (np. nie słyszenie, niemożność porozumienia się itd.).

Homo oeconomicus — biologicus — aestheticus — theoreticus — technicus — politicus — socialis — ethicus — religiosus: określenia typologiczne różnych usposobień aksjologicznych, wyznaczanych przez preferowane wartości i stanowiących o wytworzeniu się w toku praktyki specyficznych stylów życia aktywnego.

Homoseksualizm: tendencja instynktu seksualnego ku kontaktowi z osobami tej samej płci.

Honor: szacunek dla samego siebie ujmowany w kontekście społecznym. Wyrażenie „honory" oznacza społeczne wyrazy czci dla godności jakiejś osoby albo jej zasług.

Hormizm: doktryna ujmująca zachowanie w sposób celowościowy, wyznaczany przez sferę instynków (np. u człowieka).

Hormon: substancja pochodząca z gruczołów wydzielania wewnętrznego, wywierająca wielki wpływ na rozwój i normalne funkcjonowanie organizmu.

Hulaszczość: skłonność do swobodnego trybu życia o charakterze rozrywkowym i wymagającego wielkich wydatków.

Humanitarność: cecha zachowania się człowieka, którego znamionuje szlachetne (z motywów naturalnych) traktowanie ludzi, zwłaszcza cierpiących i będących w potrzebie.

Humanitaryzm: tendencja społeczna do szlachetnego traktowania ludzi poszkodowanych przez los.

Humanizm: tendencja ludzka i wyrażający ją prąd kulturowy, akcentujące wartości człowieczeństwa jako takiego.

Humanum: czynnik człowieczeństwa intersubiektywnego, zwłaszcza w zestawieniu z czynnikiem „infrahumanum" oraz „suprahumanum", a więc dynamicznym elementem pod-ludzkim i nad-ludzkim.

Humor: przeżywanie pozytywne śmieszności jako cecha charakterologiczna albo tendencja środowiskowa.

I

Id: sfera dążeń instynktowo-popędowych w ujęciu psychologów głębi.

Idea: treść poznawcza dająca zwykle orientację działaniu.

Idealizm: postawa życiowa albo doktryna filozoficzna, dająca pierwszeństwo aksjologiczne idei na rzecz działania.

Ideał: myślowa albo ukonkretniona struktura wartości stanowiąca cel dążeń życiowych, zwłaszcza będąca wzorem dla rozwijającej się osobowości.

Idee (myśli) **autochtoniczne**: treści intelektualne pojawiające się samorzutnie, bez udziału bodźców zewnętrznych.

Identyczność: relacja zgodności albo wszystkich, albo niektórych cech przynajmniej dwóch przedmiotów rozważanych.

Identyfikacja: 1. proces przyswajania sobie przez dziecko przyszłej roli społecznej przez naśladowanie osób ważnych dla niego (zwłaszcza jednego z rodziców, zwykle tej samej płci); 2. zjawisko afiliacji osoby do innych osób o tym samym systemie wartości, albo z ich grupą; 3. mechanizm obronny psychiki, polegający na podnoszeniu własnej wartości przez utożsamianie się z osobą podziwianą czy naśladowaną.

Ideologia: zespół idei stanowiący treść świadomości grupy społecznej i będący teoretyczną podstawą jej działania.

Ideomotoryczne wyobrażenia: obrazy przeżyciowe wywołujące ruchy zewnętrzne drogą automatyzmu psychicznego.

Ideowość: cecha człowieka kierującego się w działaniu motywami nieegoistycznymi (jak zysk, sława itd.).

Idiosynkrazja: silny wstręt do określonych przedmiotów, osób, sytuacji itd. na podstawie uprzednich przykrych doświadczeń, czasem nawet już zapomnianych, ale działających odstręczająco z podświadomości.

Idiotyzm: niedorozwój umysłowy w najcięższej postaci, nie pozwalający na samorzutną aktywność człowieka nawet w zakresie najkonieczniejszych potrzeb naturalnych i kulturalnych.

Ignorancja: nieznajomość tego, co powinno się wiedzieć; i. nie jest równoznaczna z nieświadomością i brakiem wiedzy nie obowiązującej człowieka.

Ikonolatria: nadmierny kult religijny wizerunków (obrazów, rzeźb), stanowiący odmianę bałwochwalstwa.

Iluminacja: stadium myślenia twórczego, w którym po dłuższym okresie przygotowania i inkubacji idei pojawia się nagle rozwiązanie problemu.

Iluminizm: tendencja do osiągania nadprzyrodzonych oświeceń w stanach ekstatycznych.

Iluzja: złudzenie poznawcze zmysłowe albo umysłowe, zwłaszcza w warunkach trudnych (np. choroba, ciemność).

Imbecylizm: wrodzony albo wynikający z wczesnych wad organicznych stopień niedorozwoju umysłowego o średnim natężeniu: mniejszy niż idiotyzm, większy niż debilizm; pozwala na fizjologiczne utrzymanie się przy życiu i wykonywanie prostych robót pod czyimś kierunkiem.

Immanencja: skierowanie do wewnątrz własnego bytu i nieprzekraczanie granic pewnej rzeczywistości.

Immanentyzm: tendencja i doktryna akcentujące immanencję świata stworzonego.

Immoralizm: postawa i doktryna głoszące brak obowiązujących norm moralności.

Immoralność: cecha człowieka i jego sposób postępowania, znamionujące się wyobcowaniem od wszelkich norm moralności.

Immunitet psychiczny: stan i tendencja zgodności wewnętrznej z akceptowanymi treściami ideowymi oraz znaczna odporność na treści im przeciwne.

Imperatyw: nakaz moralny, zwłaszcza obowiązujący wszystkich bezwarunkowo (i. kategoryczny).

Imperatywność norm moralności: cecha obowiązywania reguł postępowania wynikających z obiektywnego układu relacji życia ludzkiego.

Impertynencja: jawne i zuchwałe nieprzestrzeganie form życia społecznego.

Imponowanie: stan i tendencja do niewymuszonego narzucania się albo przyjmowania wyższości aksjologicznej między jedną osobą a drugą.

Impotencja: niezdolność mężczyzny do odbywania stosunków płciowych.

Impuls: podnieta do działania.

Impuls dowolny (w terminologii scholastycznej voluntarium): autodeterminacja człowieka do określonego działania pod wpływem motywów rozumnych.

Impulsywne czynności: spontaniczne akty zachowania się człowieka, nie akceptowane przez instancje jego duchowości, zwłaszcza mające charakter patologiczny.

Impulsywność: skłonność do czynów nieprzemyślanych pod wpływem bodźców aktualnych typu emocjonalno-wrażeniowego.

Indeterminizm etyczny: różny od autodeterminizmu pogląd, że postępowanie człowieka nie jest wyznaczone żadnymi motywami rozumnymi, ale stanowi wynik arbitralnej decyzji „wolnej woli", która w tym wypadku staje się samowolą etycznie bezwartościową.

Indoktrynacja: propagowanie tez światopoglądowych metodami socjotechnicznymi, a nie personalistycznymi.

Indolencja: tępota wykazywana w czynnościach społecznych.

Indukcja: 1. typ myślenia badawczego o charakterze wstępującym: od zjawisk empirycznych do ogólnych tez naukowych; 2. wzmocnienie reakcji psychicznej: dodatnie (większe pobudzenie pod wpływem uprzedniego hamowania) albo ujemne (większe hamowanie pod wpływem uprzedniego pobudzenia).

Indyferentność czynu: brak przedmiotowej wartości moralnej danego czynu, czyli cecha „moralnej obojętności" czynu.

Indyferentyzm: postawa i pogląd deklarujące programowe uchylanie się od wartościowania.

Indywidualizm: postawa i doktryna stawiająca jednostkę ludzką ponad społeczeństwo.

Indywidualność: zespół cech jednostkowych człowieka, mający charakter niepowtarzalności. Wyrażenie „silna i." uwypukla dynamikę tego zespołu.

Indywiduum: osobnik czyli ożywiony byt jednostkowy.

Inercja: brak aktywności, gdy ona jest obowiązkiem.

Infamia: zniesławienie o charakterze społeczno-autorytatywnym.

Infantylizm: niedorozwój osobowościowy w stosunku do normy danego okresu życia, albo regresja na poprzedni etap ewolucji.

Infantylność psychiczna: względna świeżość funkcjonowania sfery psychicznej przy normalnym rozwoju somatycznym i duchowym, będąca wyrazem dynamiki życiowej i warunkiem twórczości.

Infekcja psychiczna: treściowo irracjonalny i społecznie szkodliwy wpływ pewnych idei czy postaw na większe zbiorowości ludzkie drogą oddziaływania na podświadomość.

Infirmacja: negatywne sprawdzanie tezy naukowej, a więc przez próbę jej zachwiania.

Inflacja: wzrost ilości pieniędzy będących w obiegu, co powoduje zwyżkę cen na skutek przewagi popytu nad podażą towarów.

Informacja: wskaźnik treści sytuacyjnej, mający zmniejszyć niepewność poznawczą.

Infrastruktura: struktura rzędu bardziej elementarnego stanowiąca element konstytutywny struktury wyższej.

Ingerencja: interwencja o charakterze autorytatywnym.

Inherentna wartość: wartość właściwa dla przedmiotu, nie przypisana mu tylko przez podmiot, będąca zatem wartością autonomiczną.

Inicjacja: wprowadzenie w życie grupy społecznej na prawach pełnego członkostwa.

Inicjatywa: samorzutne podejmowanie przez jednostkę działań o charakterze społecznym, wywierające drogą przykładu dynamizujący wpływ na innych ludzi.

Inkoherencja: zaburzenie logicznej struktury myślenia i wypowiedzi.

Inkorporacja: fakt i proces włączania się człowieka w Mistyczny Organizm Chrystusa, szczególnie poprzez Eucharystię.

Inkryminacja: pomawianie o znaczne zło, szkodliwe w wymiarach społecznych.

Inkubacja: wczesny etap twórczego

myślenia, przygotowujący pojawienie się rozwiązania problemu.

Inkwizycja: urzędowe badanie w sprawie przekonań poszczególnych osób, grożące sankcjami za stanowiska nieortodoksyjne.

Innowacja: włączenie nowego elementu do poprzedniego układu (technicznego, społecznego itd.).

Innowierczość: reprezentowanie przekonań religijnych innych aniżeli powszechnie przyjęte w danej grupie, albo wyznawane przez danego obserwatora.

Inseminacja sztuczna: zabieg medyczny przekazania do organów rodnych kobiety spermy męskiej, nieraz pobieranej od obcego dawcy i przechowywanej czasowo w specjalnym „banku".

Instancja: hierarchiczny organ życia społecznego w określonym sektorze funkcji.

Instrument: narzędzie o charakterze technicznym, a nie czysto naturalnym (np. kamień).

Instrumentalizacja: stosowanie coraz doskonalszych instrumentów w pracy, na którym m. in. polega postęp techniczny.

Instynkt: specyficzny dla danego gatunku i niewyuczony schemat działania celowego, mającego znaczenie biologiczne.

Instytucja: struktura personalna z zapleczem rzeczowym, mająca do spełnienia cele społeczne, zwykle autoryzowana przez władze danego społeczeństwa.

Instytucjonalizacja: obejmowanie coraz dalszych dziedzin życia dotąd prywatnego przez kompetencje instytucji.

Instytucjonalizm: tendencja do kładzenia głównego nacisku w życiu społeczeństwa na działalność instytucji.

Instytucjonalność: strukturalna cecha instytucji znamionująca jakąś grupę formalną w społeczeństwie.

Integracja: scalenie elementów w pewną strukturę dynamiczną, a więc stworzenie całości działaniowej na wyższym poziomie. U człowieka w rozwoju dokonuje się ona na poziomie popędowym (i. pierwotna) albo osobowościowym (i. wtórna).

Integralność: nienaruszoność zespołu elementów strukturowych danego bytu, albo w jakimś jego wymiarze specyficznym albo w całości egzystencjalnej.

Integryzm: tendencja do zachowywania bez zmian dotychczasowej struktury czy funkcjonalności danego typu organizacji w imię jej całości rozumianej stabilnie, a nie dynamicznie.

Intelekt: całość funkcji poznawczych człowieka mających charakter duchowy, w przeciwieństwie do poznania zmysłowo-psychicznego, spotykanego również u zwierząt.

Intelektualizm: postawa życiowa i kierunek filozoficzny akcentujący prymat intelektu w życiu osobowym człowieka.

Inteligencja: 1. w znaczeniu psychol.: wieloczynnikowa zdolność i sprawność umysłu ludzkiego, pozwalająca na dynamiczną i twórczą adaptację do aktualnego i potencjalnego środowiska życiowego; 2. w znaczeniu socjol.: społeczna grupa „inteligentów", czyli głównie osób z wyższym wykształceniem.

Intencja: nastawienie woli do osiągnięcia celu w oparciu o motyw odczuwanej potrzeby.

Intencjonalność: finalizm cechujący rozumny akt człowieka.

Interakcja: wzajemne oddziaływanie na siebie przynajmniej dwóch podmiotów czynu (np. osób, grup).

Interes: wartość własnego zysku (niekoniecznie ekonomicznego w pierwszym rzędzie) będąca obiektywnym przedmiotem czyjegoś działania.

Interesowność: tendencja do działania tylko z motywu zysku, albo cecha takiego działania.

Interferencja: zakłócenie reakcji powodujące zmniejszenie jej siły na skutek pojawienia się innej reakcji, niezgodnej z poprzednią.

Interioryzacja: indywidualne przyswajanie sobie treści psychicznych przekazywanych przez środowisko ludzkie, zwłaszcza w okresie dziecięctwa.

ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

Organ Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych
przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim:

Tom 1, zesz. 1, Lublin 1959 ss. 192 (wyczerpany).
Tom 1, zesz. 2, Lublin 1960 ss. 208 (wyczerpany).
Tom 2, zesz. 1/2, Lublin 1961 ss. 392 (wyczerpany)
Tom 3, zesz. 1/2, Lublin 1961 ss. 404 (wyczerpany).
Tom 4, Lublin 1962 ss. 400 (wyczerpany).
Tom 5, Lublin 1962 ss. 392 (wyczerpany).
Tom 6, Lublin 1963 ss. 395 (wyczerpany).
Tom 7, Lublin 1963 ss. 305 (wyczerpany).
Tom 8, Lublin 1964 ss. 304 (wyczerpany).
Tom 9, Lublin 1964 ss. 286 (wyczerpany).
Tom 10, Lublin 1965 ss. 307 (wyczerpany).
Tom 11, Lublin 1965 ss. 312 (wyczerpany).
Tom 12, Lublin 1966 ss. 288 (wyczerpany).
Tom 13, Lublin 1966 ss. 300 (wyczerpany).
Tom 14, Lublin 1967 ss. 269 (wyczerpany).
Tom 15, Lublin 1967 ss. 289.
Tom 16, Lublin 1968 ss. 314.
Tom 17, Lublin 1968 ss. 267.
Tom 18, Lublin 1969 ss. 352.
Tom 19, Lublin 1969 ss. 351.
Tom 20, Lublin 1970 ss. 374.
Tom 21, Lublin 1970 ss. 407.
Tom 22, Lublin 1971 ss. 402.
Tom 23, Lublin 1971 ss. 403.
Tom 24, Lublin 1972 ss. 404.
Tom 25, Lublin 1972 ss. 400.
Tom 26, Lublin 1973 ss. 400.
Tom 27, Lublin 1973 ss. 400.
Tom 28, Lublin 1974 ss. 416.
Tom 29, Lublin 1974 ss. 386.
Tom 30, Lublin 1975 ss. 400.
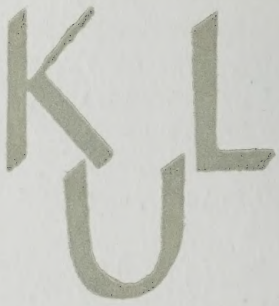
UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 125168531